

БРОЈ

1.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА

X.

БЕОГРАД, ЈАНУАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,

Живојин О. Дачић

Крста Алотичара улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин., ван Србије: на годину 10 евр. или 20 дин. у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају, чакмада тражили појединих бројева издатије се само у року од два месеца. После тога рона бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,

Риста Ј. Одавић

Насипа - Милана улица број 8.

КУЛТУРНА ЗАЈЕДНИЦА ЈУЖНИХ СЛОВЕНА

Драги Ристо,

Желео си да ти напишем, шта мислим о поновном покретању „Нове Искре“, и какав би правца и програм требало да има, па да још боље, по раније, одговори потреби и намени. Ја ти се радо одазивам и саопштавам шта мислим.

Ми живимо у времену, кад се криш са старим увереним традицијама и предањима, а улази у зредло појимање садашњости, преко које се мора ићи у стварну будућност. Идејама таквога времена треба да ишаје на сусрет и „Нова Искра“. Треба ли да ти кажем да је једна од главних идеја нашега времена идеја о југословенској културној зајамности?

Накултурнији синови Јужних Словена већ су давно рашчистили са традиционалним, локалним и племенским патриотизмом, који је тако карактеристичан за ниске културе, у којима се не зна за велике заједнице и крупне заједничке интересе. Тај је ситни патриотизам данас изумро и за шире културне слојеве. Он је на умору већ и код широке масе народне. Оно што је некад реметило љубав у свем просторасту југословенских земаља, баш и међу деловима једнога народа, не осећа се више ни између тако крупних целина, какве су четвори југословенска народа. Иштења су не само ситна племенска имена и надимци, да устуне место именима Србин, Хрват, Бугарин и Словенац, но чак ни ова имена не означавају већ више ништа друго, до делова једне велике југословенске целине. За Србе, на пример, име Бугарин није више непријатно, већ на против; Католик и Школар не значи већ више ништа; а Хрват и Словенац су што и брат. Време је дошло своје. Међу Јужним Словенима формира је план, који треба да буде водича. У тако срећној ситуацији није тешко одредити правца једном изустројаном часопису.

Није довољно имати добру идеју и план за њено остварење. До остварења треба и мушкови рада. Да се пак дође до остварења идеје, коју је само време просторастало југословенској будућности, Јужни Словени треба да се на првом месту добро упознају, да буду једни другима ближи и да је међу њима већа зајамност. У томе правцу има и књижевност да приложи свој, не безначајни, део. Књижевност је најпознатији представник духовних тековина и културног широва једнога народа, најмоћнији посредник за духовне везе и зближења и најјефтиније средство за стварање зајамности. На жалост југословенске књижевности до сада нису ни из далека биле у томе правцу оно, што су могле и требале да буду. И ако ни границе националне нису томе никакна сметња, јер југословенски језици стоје тако један према другоме, да сваки Јужни Словени може без великих тешкоћа читати и разумети на свакоме југословенском језику, и ако ни границе политичке не чине никаквих тешкоћа, ипак и Словеници, и Хрвати, и Бугари и Срби стоје у књижевном погледу једни према другима затворени као кинеским зидом. Чак је и најстручнијим људма врло тешко да преко тога зида загледају, кад год би желели, у плодове суседних књижевности. Књижевске везе нису никакве, нема ни добрих и потпуних, стручних или општих, каталога, и што их има, остају само на ограниченом терену једнога народа; нема ни специјалних централних часописа за потпуно праћење свију југословенских књижевних појава, нема ни потпуних општих, још мање специјалних, библиографија, нема ничега што би књижевности стајало на руци, да се једнаком снагом види целокупна, у свима деловима Јужних Словена. Отуда долан да слабо познајемо књижевну продукцију и књижевни ниво својих једнодродних суседа, да не знамо ни шта од њих можемо добити, нити шта треба од свога њима дати,

Јужни Словени не би требало да имају много разлога да се жале на мању књижевну производњу и на малобројну књижевну робу. Кад се све скупн у једно, већ представља нешто. Кад се још зна, да је то заједничко, без муке јасно, онда би од тога можда била корист била очевидна. Исто тако ни југословенски књижевници не би требало да се жале на малобројност публике. Седмдмашет милиуна Јужних Словена може да чини већ једну велику књижевну публику. Сва је ствар у томе, да и Јужни Словени експлоатишу своју књижевну производњу и књижевници целу публику. Али то је оно што се још не уме и не зна, и од тог је незнања штета не само што се недовољно користимо заједничким тековинама и што узак круг читалаца, у свакој књижевности посебце, не може да обезбеди простор пролаз књижи и пристојну награду књижевницима, но још више, што то не води ни нашим директним и битним интересима: упознавању, зближавању и узајамности, без чега Јужни Словени, сваки посебце, мало вреде. Па не само то, већ од тога свака југословенска књижевност за себе има и велике материјалне штете, јер се, подвојеношћу и из незнања, врло често води међу Јужним Словенима једна несвесна конкуренција, која узајамно омеће и рад и књижевни промет. Има ствари које за све Јужне Словене треба само један пут урадити, па да се задовољи књижевна потреба свију; сваки двоструки рад, не само што је дангуба око истог посла, већ је на узајамну штету. Ово се најбоље види на преводима из страних литература. Док је један добар превод довољан да задовољи целокупну потребу свих Јужних Словена, а да други преводиоци преводу, из истих разлога, друге ствари, међу Јужним Словенима се дешава, да се једна иста ствар јави на два или три језика југословенска, да сваки преводилац извуче мало користи и награде за свој труд, а да друга, исто тако корисна, дела остану непреведена, јер су се и време и средства употребиле око излишне ствари, која је већ урађена. Да је више међусобног познавања, до ових ствари не би долазило.

О идеји југословенске књижевне и културне

узајамности почели су да се старају Српска Књижевна Задруга и Матица Хрватске тиме, што ће прва у своја годишња издања стављати по једно хрватско а друга по једно српско дело. Још ће више учинити „Југословенска Енциклопедија“, кад буде поставила Југословенство као целину. Но то још није све што треба и што мора да буде. Још је пуно рада потребно до остварења идеје о јединству југословенске књижевне и културне узајамности, преко којих треба да се реализира и право јединство, које данашња будућности намењује.

Не би ли „Нова Искра“ могла са своје стране нешто да учини; не би ли могла да буде централни часопис југословенске књижевне и културне узајамности? Као илустровани часопис, она може много да допринесе идеји, коју сам изразио. Она то може чинити и својим читом књижевним делом, али је у илустрованом часопису слика оно што је главно. Слика је међу тим свакоме ближа и милија него текст, на кој се задржава највише и интерес пре него на тексту, и она може лакше и брже да понударише оно, што је као карактеристично потребно популарисати по текст. И кад се у „Новој Искри“ буде непрестано, са једнаком љубављу за све Јужне Словене, скупљало и постављало оно што је најбоље, највредније да се истакне и види у Јужном Словенству, и кад она са истом љубављу буде скупљала на својим странама све уметнике југословенске, не може бити да од тога не буде користи. Пространа територија од Јадранског до Црног и Јеугејског Мора има пуно ствари на којима ће се зауставити интерес свију, има уметника који ће све загрејати и свима мило износити; а то и јесте главно, да се сви на свему као на заједничком зауставимо, сви да о свему једнако мислимо и осећамо. Нека „Нова Искра“ буде југословенски илустровани часопис, то јој је најбољи програм. Он води директно љубави и солидарности у идејама, а кад се до тога дође, браћо ће се увидети, да што кроз векове није могао да учини мркиња, може за деценије да учини љубав.

О Божању 1910.

Београд.

Твој,

Т. Р. Ђ.

НАД ПЕПЕЛОМ

Умрла је у јесен очајну,
Под бременим сунце и живота;
Не објаси среће је лепота,
Нити сними икад тугу тајну;
Умрла је убога сирота.

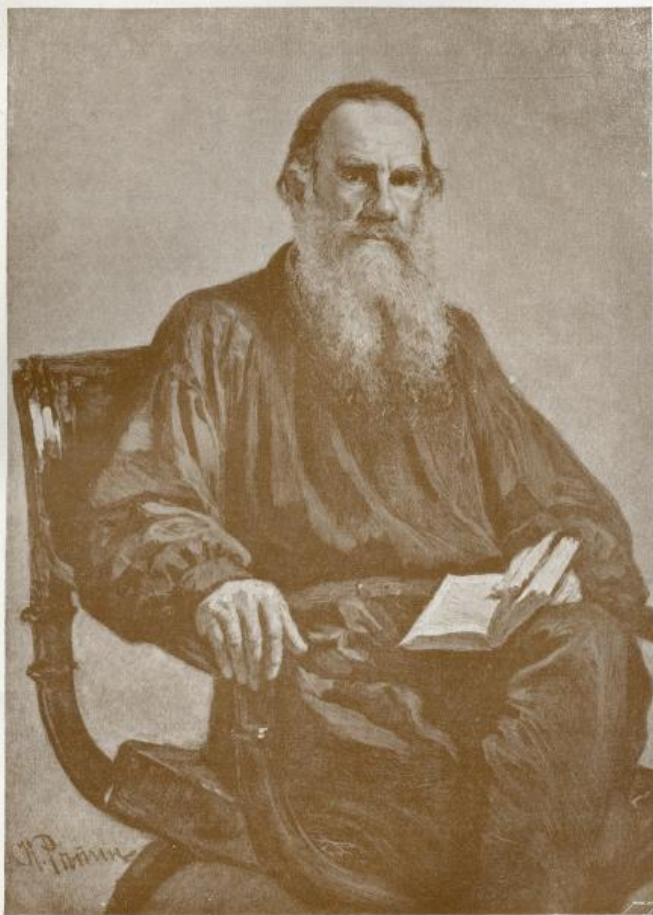
Није било погребна ни пратице
За несталу љубав тужног дана,
Нити сузе за незане патње,
Нити песме, сем гратане врџа.
Горка јесен узела је рана.

Охлађене, разболеле груди
За љу више немају топлине.
Умрла је када шчеће гније.
Остављену не знаше је људи, —
Она беле осећаше њине.

Како ми је пусто, празно сада!
Срце суво; груди тако празне
Очајања змије море разне;
А на душу вече што сад пада
Осећај ми страшне носи казне.

Сима Пандуровић.

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Л. ТОЛСТОЈ

Р. ВУКАНОВИЋ:
ПОЧЕТАК БУНЕ НА ДАХИЈЕ.

ЈЕДНА НОЋ У КРЕНТИ

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

Нема ништа досадије него кад вас као путника намерника сусретне у путу влажна и ситна јесења киша, а село, ма како оно било, још далеко. Потуцати се по раснаљаним путевима, газити преко безброј надохлих планинских поточића и свакога часа бити на опрези, да мршава кљусе не стрекне у дубоку провалију, — све су то незгоде, које се, истина, понашито исплате богатим накнадним уживањем, али којих се човек, обнављајући их у својим успоменама, брво не жажел.

И ето, таког једног дана, пошто смо за собом оставили два три потпуно бедна и јадна сеоцета,

скоро на самој бугарској граници, ишли смо ја и мој чувар шуме Мита, јединим од раснаљаних узаних сеоских путева, малом и сиромашном селу Кренти, мети нашег преноћишта.

Ситна и досадна кишица, мека као паперје, а оштра као безброј иглица, беше се спустила од самога јутра, пратећи нас целог дана. Она се унијала у наше одеће, влажила их; пробијала се до голе коже, да су и саме кости морале озеопти. Увијен у своју дугачку кабиницу и опустивши потпуно узде своје коњицу да ме носи, куда га очи воде, ја сам брзке посматрао ону грдну гомилу брада око себе, које као да су се откидала једна од других и увишавала на свима

странама. Оштар и го камен набијао је свуд околу; местимично пак појављивала се криљаво растово шума, са дрвцем без грана и лишћа, са многобројним гуњама и крвмама, као живим ранама на телу каквог несрећника. Овде онде указале се стадо коза, које се певу на највише висине, скоро под сама небеса, те нагледају као мале црне тачке, што се покрећу тамо-амо.

Све је под притиском туге и усамљености; са високих брда и далеких гора, са опустошених рудина и врхних узораних њивица, ода свуда, са свију страна, као да је пустош била раширила своје тешко крило и јад савио своје гнездо. Ни птица ни њихова присељеница. Само велика јата врана, што од раног јутра гачу, као весици скоре зиме и смрти у природи, задевршају се и опет падају испред нас, као да су оне једине које се ничега на свету не боје.

Најзад уђосмо у село. Оно је мало, са кућама распоређеним на самој падини једног овећег брда. Кроз сунот, који поче наступати, кућице неокренене и необележене једва се назираху; из нахерених димњака слабо се изиђади колути модрога дима.

„Има ли бар овде механе?“ упиташ чувара.

„Не; нема.“

„Зар ни овде?“

„Такав је скоро цео Заглавак; ретко је село у њему, где се бар пристојно може преноћити.“

„А овде?... Хоће ли бити боље него ли на бугарској граници?“

„Преноћићемо код кмета Сибина. Још јуче сам му јавио.“

Мокар и прозебао до саме сржи пропустих чувара напред; коњи су лено и трома ишли једва се одржавајући по клизаву и каљаву путу; пси залајаше и узбуњивше цело село. Пред неком мрачном, неокреченом кућицом, чији прозори беху зацењени хартијом, чувар застаде и скочи са коња. Ја га немо погледах.

„Зар ништа боље?“ упиташ као у недоумици.

„То је најбоље у целом селу.“

Махнух главом и скочих с коња.

Посред широког дворшита, које беше све у блату и влази, стајала је пивка кућица, мрачна и тамна, чија спољашност не уличаваше ни најмање поверења; испред ње широка дванама са наслаганим пребима хране и простран дугачак ходник са безброј букових влада набациах једне преко друге. Ту у самом ходнику неки мушкарца од 9—10 година хранио је неколико прљавих прасида, која су досадно цикала и отимала се о храну; спазивши стране људе, децко остави прасад и побеже унутра, у кућу.

„Дело, о дело!“ чух га где винику уплашеним плачним гласом.

Ушаош кроз мрачну кухињу, у којој је на простораном огњишту још тикала слаба ватра, чувар Мита отвори врата и ми се нађосмо у нешто већој неосветљеној соби. Силна јара и устајали ваздух обвине нас од једном.

„Али је то апарат!“ узвикнух.

„Није, рођаче, није; још данас на подне ложево је, него ти се пола долазиш“, рече негош унутра.

Чувар отвори прозор и заглади светлост. Кроз отворени прозор уђе струја чиста, свежа ваздуха и ја дођох к себи. Почех се скидати и разгледати своје ново преноћиште.

Соба у коју уђосмо била је прилично пространа, са задвојима који су некад били окренени; ну како је од тада прошло доста времена, те је дим од пећи учинио своје, и они су сад изгледали прљаво жути; на средњи собе зајео је велики масивни сто од грубо огреаних растопих дасака; унаоколо исто тако прљаве клупе са наслоном; на њима такође пребе са храном, кукуруз у шуми и мноштво разбијаних наприка. Ближе зиду велика плехана пећ, од које је било топло и загушљиво, а одамак до пећи на земљи невољно просто спојених дасака, што је представљало кревет. Од једног до другог анда везана љулка и у њој мало дете околу годину две дана старости. Све у соби мрмљало је тмало и влажно, на устајалост и непротиврешет.

На клупи поред прозора стајао је неки седи старца, а између његових ногу стајао онај мали детко, који мало час беше побегло испред нас.

„Ко је то дошао, Иване?“

Мислећи да се старца обраћа некој од жена у кухињи, ја обухах.

„Еј, ко је ту?“ понови старца.

Зачућен ја га упиташ:

„Зар ме не видиш?“

Он не одговори ништа, већ се поче окретати, као да је хтео устати. Тек сад бејаш приметно, да је старца потпуно слеп.

„Седи, седи“, рекох му: „васмој се због мене узнемириш.“

„Ако сте намернили, добро ми дошди!“ Ја се казах, ко сам.

„Ех, ех! Мило ми је и радујем се добрим људима. Није у нас још тако доле у вароши, али на овом времену и колеба је добра... А видиш, Сибин ми о томе ништа не рече; заборавио је за цело. Е хид, Милене, иди зови Ивану! Ви би равије, уморни сте?“ Децко се полако плућу из старчевих ногу и несташе га у кухињи.

Отпочесмо разговор. Старицу је било око шездесет, а ослепео је пре четири године. Био је још снажан, високог раста, са седом као пиве косом и великим зулуфима. И ако је био дивен онога што је човеку најдрагоценије, ипак као да је био несрећно и савио задовољно. „Да би се човек могао помирити са таквим животом, и још од нећа нешто очекивати, морао би бити умно ограничен“, помислих у себи. Па ипак се у својој оцени преварих. Старица је био веома разговоран, лако схватао и појмио старијој око себе; био је, дакле, са судбином потпуно помирен.

„Богу нека је слава!“ рече ми. — „Зарадио ме још добро служиш; похвалити се не могу.“

„А очи?“ упиташ га. „Ти зацело ништа не видиш?“

И. МРКВИЧКА:
БУГАРСКА СВАДБА.

„Не видим. Пре четири године било је прилично, и ако се сад још онда почео гасити; али тек назирало се. Сад живим тако од данас до сутра и тешим се оним што је некад било.“

Нена, остарија жена, у зубуну и забрањена, приђе те се поздрави и па ето остави суд са раницом и једном чашницом.

„О Навла!“ викну старац непознату. „Страни су људи, видиш, нали и нама; нађи се ту докле Сибини не дође.“

Она даде анак главом и несташе је у кухињи. „Тешко је то, рођаче, кад у кући нема женске главе. Није друге, него крила подесчена! Па бар да могу видети! Него тако седим по вас дуги боговетни дан и једва ако се смем помаћи. Мука је то, рођаче, велика мука.“

„Како, зар ипкога од женскиња нема; а домаћица Сибинова?“ унцах.

„Ех, боље и да не питаш.“

„Шта је било; зацело је умрла?“

Старац махну главом.

„Камо да је; бар би лакше било! — Отпишла је!“

„Како то?“

„Како?... Побегла је од нас, оставила и мука и децу своју.“

„Ах, Боже мој, како се то могло десити?“

„Е, то и јесте оно што ја овако стар никако не могу да разумем. Па бар да је било онда у своје време, кад је мада младина!... Али овако...“ Старац хукину и махну главом.

„То мора тешко пасти Сибину?“

„А коме је пријатно, кад му жена побегне? Али хајде де: побегла — побегла; ђаво нека је носи! Значи крет ту удари, и доста!... И друга

се може наћи; зар их је мало у овом широком свету.... Али ето видиш, онај мој се избезумио, као да му није главе на раменима. Можда је и малодушан, ко ће га знати.... А ја бих, рођаче, све то друкише.... Зар због жене главу изгубити? Ако је једна отишла, друга ће доћи, и мир. Ој, ој, колико гнезда познајем ја у околини, из којих би радо коке прхнуле у Сибинову кућу.... А он тако, друго мисли: она, па она! Па најзад, нека му тако и буде!“

Старац ућута. Дете у љуљци отпоче плакати. Онај мали бата приђе ближе и стаде га љуљати.

„Није ми за Сибина, за мене још мање; ја сам иначе једном ногом у гробу, а он ће већ себи друга наћи, само док се истути и заборави.... Шта се на свету неће још заборавити? — Али за тога прва, рођаче, јест за њега ми је да се заплачем. Шта је оно Богу атрешило, и како мора бити тврдо то срце, да се њему не сажали?“

„А коме је отишла?“

„Ту у друго село, у близини; писару, драгоману шта ли је?... Ех, ех, женска главо!... Оставити све овде“.... Старац љутито махну главом и храниу. „Тако, а сад још те нешто молим, рођаче: испричао сам ти све као своје рођеноме, али не питај Сибина и ништа му не говори.... Прек је и оснон, па бој се, наљутиће се.“

У собу ступи човек од својих тридесет и пет година, висок и снажан растом, озбиљна, натмурана лица, испод густих, растресених и на повијама сраслих обрва мрно су погледала два сјајна црна ока, а кад нам наваа Бога, испод дугачких, па ниже опуштених бркова, блеснуше два реда белих и крушних зуба. То је био домаћин, измет Сибини.

Поздравивши се с нама, он седе такође на клупу покрај прозора и отпоче разговор. Беше дотерао стоку одога са планине, да је отпочне из плењне хранили.

„Ех, да грдна времена на пољу!“ рече он, тешким промукалим гласом, отресајући воду која се беше накупила на његову гуњу.

„Јест, велика је имаглица данас навалила“, рече Мита.

„Да хоће само ова кишница престати; ни мраз ни снег нису тако досадни као она. — Али вране већ круже над пољем и скоро ћемо снег добити.“

„Стиже зима као тешка мора“, рече старац; „и сад завуци се у јазбину и у њој нека трају дани без сунца и ноћи без сна. У осталом, мени је све право, јер и иначе не знам за арак Божји.“

„Где, шта се ти може родити; потни главу и носи крст свој путем, што ти га Усуд определи; противу њега није борити се“, додде тужио Сибин.

„Истина, патња је човеку судбина, и његов цели живот није ништа друго до велика борба. И благо оном који не сagne плећа своја под теретом те борбе! Свет не зна за милост, јер преко оних који падну корача се даље. Зато увек главу напред, пошто је мир и створен за ову борбу.“

„Јако је теби тако говорити, господине; млад си и снажан, и све стоји пред тобом отворено и све ти се смеје.... Чему год руку пружиш, неће ти остати празна. Па зашто онда да не желиш и да се не надаш; зашто да се не радујеш животу?... А кад тако чиниш, верујем, да ти живот мора бити лак и угодан, верујем да његова врата неће остати за те затворена....“ Сибин је говорио мирно, прибрано, без икакве промене у гласу. Тужно осмехивање његова мрачног лица пратило би кад и кад овај уједначени говор.

„А шта ми имамо и чему се ми надамо од живота?“ настави малочас даље. „Скриле су нас ове планине и гудуре као у гробу наковом, престало је небо да нам се смеје, а отворде су коре наших груди, да их арак светлости и топлоте може оазарити.... Све је тамо тамно и пусто као у мрачној ноћи.... Видиш и сам, како живимо: у мраку, јаду и невољи; притисла нас тешка мора и све је суморно пред нашим очима. Нигде људски сести, нити се одморити. Ој, ој, тежак је и мучан живот то, којим се живи од данас до сутра за комад хлеба и ништа више....“

Он тужио махну главом и жалосно се погледом упи у шкиваву, прљаву светлост нечисте лампе.

Хтедох му и даље говорити о његовој малодушности, али се сетих историје, коју ми час пре беше испричао отац његов и оћутах.

У собу уђоше неколике нове придонилце, носећи у рукама по боцу ракције. То све беху Сибинови суседи, сељаци, тузина и испивена лица, и грубих, отвордних руку, које је свакодневни тежки рад тако ожаловио. Они се спеш-

бивајући сви поздравиле, спустише своје боце на сто, и исто тако спешивајући седоме један поред другог. Разговор беше застао; Сибин је мрачно и немо седео заборављајући и мене, и сељаци, и све, Бог зна, камо су и коме крају летеће његове тужне и далеке мисли. Видећи Сибина тако потуржени и досећајући се јад, старац вину ову сељакну из кухиње и нареди да спреми вечеру „оно што је Бог дао; није много, али тек да вечера не скита.“

Не знам, колико је времена било прошло; бесмо превечерали и ушли у прилично жив разговор. Тамо у кухињи зачу се неки пригуглени женски крик и врата на соби отвориле се лагано и без шкрипа. На њима се указала нова женска прилика, не оне сељанке што нас о вечери беше послуживала.

Висока, стројна, са белом махрамом преко као гар прије и кудраве носе, у чистој исто тако белој кошуљи, са дугачким аубуном од пригора сукна, застаде она за час на вратима, као премислајући да ли да уђе, или зар стидаше се од толиких људи.... Али за тренут само. Седехи према њој, тако да ми је била у пуној светлости, ја успех да часком сагледам њено нешто уплашено и узнемирено лице. Била је тако око тридесет година, крупна и једра, као од брега одваљена, сва чврста тако, да су при ходу готово сви мишићи одскакали. Имала је чисто бело лице, сачувано од ветра и сунца, са чистом затегнутом кожом без и једне боре; па томе лесоме лицу испод високо извијених кривих обрва, у оној полусветлости, јави се светлела два крила крупна ока, са правилним носом, чија су крила услед узбуђења нешто јаче подрхтавала, а мале, нешто палућене усне са приим приметним маљма више горње усне, биле су потпуно стиснуте, као да се бојала да их не отвори и да из њих не излети звук који ће одати сву ону препањеност и усплахиреност, коју је иначе одавала њена цела појава.

Јако нињајући се у ходу тако, да су испуњени и заоблени кукови својом пуноћом јаче излазили на видик, сељанка брзо и сва задихана приђе детињој љуљци, наже се над дететом у њој и силно, страсно, беспрекидно отпоче га љубити. Дете, и само као да се беше уплашило од њене изненадне појаве, врисну, али она у брзо покуша да се тај врисак не чује заклањајући љуљку својим целим телом.

Све се то беше догодило у трен ока. Сељаци, суседи, само се агледаше, док је Сибин, уставши са седнице, и сам неко време стајао устакљених очију и сузудаства погледа са крупним грашмака зноја по бледом челу, на се онда свом снагом баца на њу, одгурну је од љуљке, и закљонилаши је свом својом појавом, задихано једва пропеда:

„Кујо!... И овде ми не даш мира!“

Досетих се. Ова крупна, наочита сељанка, што се тако жуљно беше бацала на љуљку, свакако је била мати детиња, одбегла жена Сибинова, о којој ми је старије већ говорио.

Али се сељанка не даде збунити. Она се одмаче од љубке и исправи у пуној својој величини, затим дубоко уздахну и наслонивши се леђима о зид, она оста прикована погледом у детињу љубку, напад које се приела широка Сибинова леђа.... Оцима својим, чиј поглед као да је хтео прикосити, она се и не обазре на нас, већ је и даље немо стајала, сва као скамењена, не могући доћи до речи.

Онај мали бата од једном се створи покрај ње, понуче је руком за дугачки зубун и насмејана лица живахно је погледа. Она као да се лако стресе при овом додиру детињем, и ма да му је хтеда нешто рећи, што се видало по целом изразу њена лица, ипак не могаше отворити уста, да из њих ма и један звук пропусти. Само се брао наке и његову малу главу сакри на својим крупним недрима; притајено јецанье и нервозно дрхтање целог тела јасно су показивали свуклолику тугу и јад ове несрећне жене.

А Сибињ, лагано дижући главу са детиње љубке, и сам за тренут застаде, гледајући немо ову тужну слику пред собом. Шта ли је проишлаго у томе тренутку у души овога мрачнога човека? Да ли се у његову несносном положају, у који га жена беше бацила својим безгством, могао наћи чврст ослонац, који би ипак регулисао његов положај према њој? Да ли је његова измучена душа била толико велика, да заборави сав онај срам и поругу што му их овакви односи са женом собом донеше?

За кратко време, посматрајући његово болом онакажено лице, изгледало је, као да ће се са његових бледих усана отргнути она слатка и велика реч опроштаја; изгледало је, као да ће њен поновни долазак и искреност кајања ипак бити од утицаја да заборави све оно што је било, и да са њом под старим кровом, ако не ради њега самога, а оно ради ова два прва, нов живот отпочне.

Али сећање на своју жену, која по његову схватању беше толико крива пред њим; она одвратност која му се указу из сазнања, да је ова жена, сама својом кривицом, брачне ноћи делила и са другим, њему тако мреким лицем — учинише своје. Још више намрачен и стиснутих усана, бесно и силно, одвоји је од детета и свом снагом одбаци тамо према вратима.

Сви са столом ускомешаше се. Један од сељака притрча и прихвати сељанку, која беше пала покрај врата; она га тупо и немо погледа. Па се онда пошано и молећиво окрете Сибињу, и заборављајући физички бол, отпоче молити:

„Опрости ми, ако знаш шта је Господ!... Помисли на то, да сам век свој с тобом провела; помисли на младост и лепоту моју коју сам ти без прекора дала.... Заборави на онај тренутак, када ме је љаво завео и одвео на странпуну, на којој сам, ах, имала толико ноћи без сна, и бола који ме је давно без престанка, не дајући ми мира ни ноћу ни дану.... Помисли на децу нашу, која за све то ништа

Б. ЈОВАНОВИЋ:

ТУГА.

нису крива!... Опрости ми!... Бићу ти робинја, а не жена!..."

Али умртвљено срце Сибиново не одмекну, нити се смилува. Он журно отвори врата на соби и промуклим, тешким гласом, као да је тежину сваке речи одмеравао, рече:

„Иди!... И да те очи моје никад више не виде да пренорачиш прага ове куће!..."

Па ипак она не хтеде отићи. Њен бол био је и сувише велики, да би могла разумети сву збиљу и тежину Сибинових речи; она се и сад још увек надава, да ће јој се он смилovati и заборавити мучну прошлост њену; та кривка срећа што је могла видети своју децу, и поред понижења са његове стране, била је толико велика, да је потпуно засењивала озбиљност положаја, и она је била потпуно уверена, да је Сибињ не може одагнати од себе, сада када му се она сасвим враћа, да му се поново преда са свом страшћу своје љубави и пожртвованости. И кад она остаде тако стојећи, скупљена и бедна, са молећивим погледом и утученошћу на целом лицу, Сибињ само тешко понови:

„Рекао сам ти и не поричем: иди!..."

А онда и њу обузе бесилно презрение и одбачене жене, завист што су оба детета околу њега, мржња према томе мрачном човеку, који

није хтео чути да њено искрено покајање, и она му се као бесна тигрица надресе у лице и јетко и са пуно ерибе отпоче говорити:

„Е, па добро!... Кад ниси хтео чути за моје кајање, кад ниси хтео разумети, како је тешко у мојим грудима, кад нећеш да опростиш грех, који би нам обома са твојим праштањем донео нов живот, — ја ћу отићи.... Једном за свагда... да се никад више не вратим. И немој покушати да ме икада више видиш, као што ни ја о теби нећу хтећи да шта чујем.... Да си проклет, и да никад мира више не нађеш, као што ни ја нећу имати мира без деце своје.... И нека те Господ за то казни, као што ћу те ја проклинати, што ниси хтео чути глас једне несећешнице, која је са свога греха само за бол и јад знала....“

Сељанке несташе у кухињи. Нем и мрачан стајао је Сибин поред отворених врата. И тек након дужег времена, дошавши к себи, он поново седе на своје место. Имајући пред очима развитан целог догађаја, који се тако неочекивано одиграо пред њим очима, ми смо седећи ћутећи, појимајући сву тешкину положаја. Ја покушах да га уразумим, скрећући му пажњу на

депу и на потоњи живот, и да више грешни онај који грех не прашта него онај који је грех учинио, али Сибин остаде и даље хладан и мрачан, и само што додаде: „Свршено једном за навек,“ и отпоче разговор о другим, сасвим безначајним стварима.

Сељанци беху већ одавно отишли. На својом бедном кревету, који је једва осветљавала слаба светлост малог кандила, покушавао сам да заспим. Али је сам, ма како да сам био уморан, бежао са мојих очију, и по стоти пут већ ја сам предао целу драму, која се пред нама тако ненадно одиграла. Дете у љуљци неистовито је плакало, и ја сам целе ноћи слушао тешке уздахе Сибинове, који је седео поред љуљке и на све могуће начине покушавао да дете умири.

У јутру, зоман и неспаван, опростих се од Сибина, који ме у неколико махова замоли да опротење, што се то беше у моме присуству догодило. Сељанке не видех; рекоше ми, је још оне ноћи отишла познано куд.

Децембра 1910. год.
Кијевца.

РЕЛИГИЈА

Не! Не дајте уму да господар буде!
Он се свему смеје сатански и стравно
И распарчан блуди попут голе луде
И раздрљив мрсе цери се дрвном.

Са детињским смехом слуша тмолу лупу
Иструлих лубања и пуст цвокот зуба;
Док му висе груди и мре снага груба,
Са поклопом стеже зајфалу куну

И густ отров пије пун трулежи смрадне,
И то зове пљомом што истином поји.
А кад ледна слана изненада падне,
Нем, смућен, лешине по пепелу броји.

О, пусти да звезде иду својим током!
Нека мру небеса и сунца се гасе!
Не бешчисти небо поганичким оком:
Ти не знаш реч Вечног, не појмиш му гласе.

Усамљен на жалу спрженом и гђолм,
Где говори талас и где олуј риче,
Или јужни ветар игра се топдром,
Или глдан галеб изнад стена криче,

О, ту слушај Бога, а уму се цери
Што јаче болно гласом црног Јуде:
Тад се срце клања једној новој вери,
А љубав и мржња свој му венац нуде.

Не. Не дајте уму да господар буде!

М. Бојић.

И. МРКВИЧКА:
БУГАРСКЕ ЛАЗАРИЦЕ.

АНТРОПОГЕОГРАФСКИ ПРЕГЛЕД ЕПИРА¹⁾

Бог неводне пластике, нарочито због уских долина и оскудне котлина, Епир није област погодна за земљорадњу. Само су незначителна поља засејана сијерном и кришавим кукурузом; као у приморским медитеранским областима, и овде су парчад земаљишта, погодна за земљорадњу, ограђена и испарцелисана сувомеђинама; даље су ближе стране брда често сувомеђинама у терасе рашчлањене. После катуке пахије и најкритичнијих делова Херцеговине, Епир је агриколно од најспромишљивијих земаља Балканског Полуострва. И туком је врло сиромашан. Највећи део Епира, јаловински Епир је сасвим го, док северно од Воуше има и диснате и четинарске горе, која је још више распрострај у јужној Арбанији. Али у овој области знатних атмосферских талого, финишних стена и кречњака, који није онако чист као кречњаци динарске системе, те оставља знатне количине слувиума, има доста макија и нарочито паше. Све „вуни“ су простране сувати, који се могу поређивати с најбољим на Полуострву. Зато је Епир кроз сва историјска времена до данас био поглавито сточарски крај; у њему има највише номадских сточара, Влаха или Аромуна, који пред јесен у етапама слазе у околне равнице, нарочито тесалијску, и у равнину око Арте, а у пролеће се исто тако враћају. Ово је најповољнија област

за студију сточарских кретања на Балканском Полуострву.²⁾ До сада нису ни надашњије руде нађене у Епиру, али можда ће се моћи експлоатисати велика гнесда хромита у серпентину северних крајева. Врло знатан је приход од печалбе. Познати су аромунски и грчки трговци, хандије, занације, челинци над караванима, који су велику улогу играли по целом Балканском Полуострву и свим медитеранским земаљама, и не познатим делом били на Епиру; ја сам у Делхинону сусрео Цинцаре који говоре руски, јер су били у печалби у Одеси. У најновије време иду и у Америку.

У овој тешко приступачној, у се затвореној сточарекој области сачувале су се највеће масе

¹⁾ По доцментову значају, из необјављеног дела „Основне за геогр. и геолог. Македоније и Старе Србије“ III кн.

²⁾ Изгледа да је први детаљно описко та номадска кретања Енгелс Holland (Op. cit. с. 92), који је од Арте ишао у Јалану (1812. год. за прве највеће моћи Али-пашине. Срва је огроман караван и прла овака пијалоских плавических сталовина, јачама Пала, и та поворна је била дугачка две миле. Свих коња је било око хиљаду и на њима су били напоређени њихови покретни станова, постоје и деца, док одрасли аду и жене иду пешке. Номадско коња су козаци коловозили и преа њима је јелин пастир. Иа поворе од коња и стаја иду два врлослава коња, који се заједно са својим перница селаску. Крећу се с Пала крајем октобра и путују до аромунске равине 8—10 дана; враћају се у априлу. Путујући проводе ноћ под звездим небом.

НОВА ИСКРА

старог балканског поромањеног становништва, које себе назива *Аромунима*. Онде је, у Пинду, она највећа аромунска група на Полуострву, око главних места Мелова и Авделе, у главноме тачно означена још на *Капертовој* етнографској карти Епира (*Ethnogr. Karte von Epirus, vorzüglich nach den Angaben von Aravantinos, zusammengestellt von Kiepert, Berlin, Dietrich Reimer*), затим детаљно описивана у радовима *Вајландовим*. Али изгледа да их је много више било у средњем веку, јер се цела ова област до тесалијске равнице звала Велика *Влашка*, *Мегали Влахија*, за разлику од Етолије и Акарманије, које су се звале *Мала Влашка*. Под именом *Влаха*, Аромуни се помињу почетком 11. века а од 1176. г. има о њима интересантни описи *Бенијамина* из *Туделе* (в. *Tozer, Researches in the Highlands of Turkey, London 1869. Vol II, с. 163*), по коме су они енергичан и ратнички народ, „с којим се нико не сме да упусту у рат и ни један их краљ не може подчинити“. Изгледа да су кроз средњи век, све до турског завојевања, имали аутономију. Од тога времена се мењају и њихова национална осећања и карактер. Утицајем грчке цркве и грчко-византијске културе, којој су се потпуно прикључили, они су готово сасвим јелинизовани. Толико су се били претопили у Грке да их у првим десетинама 19. века ретко који путник помиње.

Познато је да је Румунија од 1866. г. почела попуштавати да их врати аромунизму и за себе задобије, и нарочито су познати велики напори пропагандисте Апостола Маргаритиса у том правцу. Обавештавајући се код многих Аромуна, ја сам се уверио да су ти напори оставили сасвим незнатне резултате, можда поглавита због тога што је Румунија географски удаљена од Епира. Аромуни се овде осећају као Грци и хоће то да остану. Напоследку је румунска влада наредовала рад од 9./22. маја 1905. г., којом је признат аромунски језик у цркви и школи, право *Влаха* на своје школе и на самосталне црквене општине, желећи тиме да их одвоји од јелинизма; није ми познато да ли је било успеха од ове пражде. Али изгледа да се од турског завојевања у многоме изменио и карактер Аромуна. Противно Бенијаминовом опису неки од новижих писаца (на пр. *C. A. Bratter: Die Kutzwalachische Frage, mit einer Karte, Hamburg 1907. с. 186*) тврде да су Аромуни најгирнији и најчиститији балкански народ. И ако је то претерано, несумњиво је да се код њих развио трговачки дух и неодољиво тежња за тековином; као да су те особине примили од Грка. У турско време су они постали, поред Грка, главни трговци у већини вароши Балканскога Полуострва; као да су поглавито епирски Грци основали познату варош *Мускополе*, у јужној Арбанији, западно од Корче, која је у 17. и 18. веку била један од најважнијих унутрашњих трговачких центара Балканскога Полуострва. Сада се за Пиндаре у свима балканским земаљама негује појам човека, који, неодољиво тежећи да заради, није тежак на избору

средстава и човека, чија се мирољубивост често спунта испод обичне; али има случајева да на њихове средине изађу најсирежнији разбојници, нарочито у западној Македонији.

Сада Аромуни нису главно становништво Епира већ Грци и Тоске. Словена управо нема, али, као што су *Шлефли* (с. 7) и *А. Филчисон* приметили (ор. сит. с. 233) изненађујући многобројна словенска географска имена, која се простиру и у јужној Арбанији. Јамачно је то наведено Шлефлија да сматра све епирске Грке за грцизиране Словене, што је свакојако претерано. Османлија скоро нема, али има знатан број тосканских мухамеданаца. У тој маси разноврсног становништва има само једна општа раздеоана линија, између хришћана и мухамеданаца; та линија раздваја не само вере, већ и социјалне и економске антагонизме, јер су поглавито мухамедански аге, бегови и повлашћена класа. Антагонизам је онако јак као што је био између мухамеданског становништва еписке крви и православних Срба у Босни и Херцеговини. Православна маса је постала целина утицајем православне, грчке цркве и грчко-византијске културе, с којима је ујоредо ишло ширење грчког језика. Тоске, којих у Епиру има једва што мање од Грка, готово сви говоре грчки и већином имају грчко национално осећање, и ако длабавно; нарочито је то случај по варошима. Познато је да су се Сулиоти, чисто арбанашко племе, за време грчке револуције, нарочито одликовали патриотизмом; Ботарис и Цавелас су били Сулиоти. Утицај грчке цркве на Тоске и Аромуне мени је био јасан по ономе што сам видео на македонским Словенима. Њен је утицај био неизмеран, док није добила конкурента у бугарском егзархату. И сад се један део македонских Словена осећа Грцима, због цркве, и ако мало што знају грчки. До половине 19. века тај утицај је био толико јак да је изгледало да ће се јелинизовати знатне словенске масе централних и источних делова Балканскога Полуострва. Можда је исто тако знатан и утицај грчко-византијске културе. Та стара балканска култура и сада скоро искључно влада у Епиру, а до половине 19. века превлађивала је у већини земаља Балканскога Полуострва. Номе се највише у животу постигавало, она је била узор коме се тежило и једина мода. Ту улогу је сада у већини балканских земаља предузела или почела предузимати модерна, западно- и средњеевропска култура, која се брзо шири и захвата и области патријархалне културе. Као што је речено, у Епиру је у пуној снази утицај грчко-византијске културе: познати начин живота, рада и мишљења, нарочито поглед на свет, старобалканска чаршја и кујна. У чаршијама Делхинона, Јањине, Ђасковина, па и Корче онако се живи и ради као што је то био до скоро случај са варошима моравске долине у Србији. И у томе је још једна снага грцизма. Међу свима балканским народима они су ти што умеју најбоље да стварају вароши и што су, и ако мањина, свакој ва-

J. KOŃAREK:

УТОПЉЕНИЦА.

роши умели да дају свој печат. Не само Јањина, где су Грци у већини, већ и Делвинион и Ђасковић, где су они са Цинцарима незнатна мањина, имају грчки тип и грчке националне тежње.

Грчка способност да оснивају чаршије и уму трговину у своје руке јачајачи је стара византијска способност, која је можда ојачала под вековном турском влашћу; јер хитар и жив грчки дух могао је под турском владавином да се развија поглавито у трговачком правцу; судећи по досадашњем развоју слободне Грчке, трговачки дух њихов ослаби кад има слободу да се неограничено бави о политичким и националним питањима. Трговачку снагу Грка у овим местима одржава нарочита грчка организација трговине. Сродници су поделили посао. Један или два су у Јањини, Ђасковићу, Корчи итд., а од осталих је неки у Цариграду, Трсту, Лајпцигу или по балканским местима, стално се дописују, обавештавају о трговачким пословима и помажу.

У епирском приморју има борбе између грчког и италијанског културног утицаја. Она се у правом смислу осећа само у Валони, јер су Тоске одмах у позадини Валоне једино под грчким културним утицајем. Али се и у Палерму и Санту Каранту, као и у пристаништима даље на Југу, разумева италијански.

Ја сам у Епир дошао из Црне Горе и северне Арбаније, после неколико дана, и зато ми је јако пала у очи разлика у расту. Становништво Епира је, без разлике народности, сасвим ситно, нарочито кад се пореде с Пригорцима и Малисборима. Преплаћују примањасте, готово гарави и смеђи људи, али међу Тоскама има и плавих типова. Носе поглавито одело, које се овде зове тосканско: беле доколенице, епирско-тосканске опанке, које се на врху заврше чупавом ниџанком, отпуштене сави, фустанолу, бео фес; имају често црне кабинице за хладније доба. Грци и Цинцари по варошима носе и познате антерије. Не носе оружја и махом га немају, осим тосканских бегова. Последњи су међу овим мирним светом једини зулумџари, али мањег реда но северни Арбанаси.

Села су ретко у равницама, и то поглавито турска. По правцу су на висинама, на странама планина, око издвојених коса и главца, често у артистичким положајима. Већином су у зеленилу, и то у приморју у зеленилу од медитеранског воћа, а у унутрашњости од асиријатских дрвећа, нарочито од неке врсте хрasta, чије је лишће налик на платан. Села су редовно велика, куће су од камена зидање, а покривене плочама од лапоровитог кречњака, ретко ћерамидом. У онима

што су чифлици, виде се куле тосканских бегова. Наузевиши те, остале куће су овакве исте као шицарске у Македонији, на пр. у Влаховицури, Гопешу, Триову, Магареву и т.д. Сва турска села се деле на махале, које су једна од друге удаљене, а у махалама су куће збијене; тама су и села мешовитог становништва. Остала су по правилу разређеног типа и на ову, ретко на махале подељена. У овој су области и позната велика шицарска села, као она у Загору и око Пизда, која осим тога спадају у највиша насеља на Балканском Полуострву. У друмским селима има често ханова, познатог старо-балканског типа.

У Ениру има две главне вароши. На Северу је *Арицрокастро* или *Егера*, око 20.000 становника, готово чисто арбанашка, мухамеданска варош; бивши велики немир Ферида-паша, који је одаде пореклом, казивао ми је да су већина арбанашких највиших чиновника Турске такође пореклом из Арицрокастроа. У најновије време је одаде почео покрет за одвајањем и отуђавањем Тоска од Грца.

Главна варош Енира је *Јањина*. Она је скоро у центру Енира и у његовој највећој и најплоднијој котлини. Једино је она позната с морем добрим путевима, од којих један избија у Сант Каранта, а други код Саахоре у Артанском Заливу; и ако знатно удаљена, оба се ова места могу сматрати као јављиска пристаништа. Дошавши је онај пут, који преко Јаковика и Колоње води на север у Македонију, а нагледа да су још дошавши путеви што од Јањине воде на Песток, у Тесалију. Ипак је Јањина и комуникациони центар Енира, и у њој су концентрисани трговина и виши живот ове области. Она је на језерском рту, лако ју је утврдити, и била је и сада је главна тврђава Енира.

Јањински рт се кречњачким одсецима од 20—30 m. висине спушта у језеро. На њему је град, а с обе стране око града симетрично је распоређена варош Јањина. У њој шесу куће овако збијене као у другим језерским варошима ове области. Кинарски а нарочито Јабланови дају вароши леу перспективу. У њој има доста башта и лепих отворених места. Поред познатог стешњеног и загушљивог турског базара и узких вијугавих улица, има и нових правих и широк улица. Споља, са коина, варош је утврђена бедемима и дубоким језеком, који су начињени за време Али-паше. Има у њој око 25—30.000 становника и сви говоре грчки. Она је после Сереза можда најлепша варош ових крајева, и чини чистоту грчки утисак. Претежну већину становништва сачињавају православни Грци, међу којима има погр-

чених Цицара; потпуно су јелинизовани и православни Тоске, а осећа се у неколико грчки утицај и на мухамеданским Тоскама, који сви разумевају грчки. Има и знатан број шпанских Јевреја, који станују поглавито око кастроа (града). Одржало се неколико суданских Циваца, који су овде као робови доведени за време Али-паше, а 1860. год., их је било још око 150 (Schläfli c. 26).

У Јањинској котлини је око Кашке било досеко проронио. Дошавши је на језерском рту подигнута у византијско време данашња Јањина, названа по своме заштитнику Св. Јовану Крститељу. Помпљу је византијски цареви 11. века, нарочито Ана Комнина. Турци су је заузели 1431. г.; 1788. намениован је Али, Тоска из Теселене у јужној Арбанији за јављинског пашу, и настаје његова сила и насила, због чега се Јањина у Европи поглавито прочула. Он је од 1807. год. скоро неограничено владао Енпром, Тесалијом и знатним делом Арбаније и јужне Македоније; по процени нештитача онога времена (Пуклића и Холаида) у његовој држави је било $1\frac{1}{2}$ —2 милиона становника. На његовом двору у Јањини имали су своје представнике Бугарска, Француска и Русија. У Јањини је тада било око 35.000 становника. Али-пашина је сила сломањена 1822 г. и он је убијен на источној обали језера; то се место зна и путницима обично показује. Број становништва је у Јањини после тога опадао и око 1860 г. је напосио 22.000—25.000 (Tozer Op. cit. II. c. 185), али се око 1869 г. према процени G. Lejean-а попео на 28.000 душа. Поменути смо данашњи број становника, народности и вере.

Из описа старијих путника се види да су раније, као и данас, главни трговци у Јањини били Грци. Извози се жито, дуван и вуна, а раније и дрво за гориво, затим чувене јављинске филантрапске израде у сребру, ћилими и везови. Увозе се исти сирови, као и у осталим варошима европске Турске. Нагледа да су раније, нарочито за времена Али-паше, трговачке везе са европским државама биле разгранатије по данас; и то нарочито с Немачком, Италијом и Русијом. Дале је до ослобођења Грчке Јањина била знатно просветно и књижевено грчко средиште. У њој је још у 17. веку основана вина грчка школа, нека прета гимназије, која се и до данас одржала и која се, као и основне школе, подржавала завештањима и прилозима богатих јављинских Грка, који су махом у иностранству радила стекли. И за време Али-паше било је знатних књижара, које су ратураде књиге по Грчкој, Ениру и Македонији (Holland c. 151).

Д-р Ј. Цвијик.

П. П. МОРОЗОВ:
НА ОДМОР.

БОЛ

У ноћ ову дугу бол ми срце такћо,
Те жалим за оним што некада беше.
Ћутим. Па бих онда целом душом плакћо:
Зашто тако брзо све наде помереше?

У собици мрачно. А са свију страна
Јечање се чује језиво и дуго.
И пред очи ступа слика прошлих дана,
Када смо у срећи знали једно друго.

— И ја лутам с тобом далеко од света,
По пољима иза плавкастих брегова,
И водим те гордо од цвета до цвета,
Уз веселу песму пуну младих снова.

И кроз црни покров, који прошлост скрива,
Видим наш врт мали, како сетно ћути.
И удишем мирис поораних њива,
Докле прво лишће по дрвећу жути. —

Вај! под сидним болом груди ми се ломе
И ја бежим у ноћ, да бежим од јада.
А душа се мучи у заносу злоте,
И све више тоне и у очај пада.

Ћутим. Око мене све лениво спава.
Само ми се чини да од некуд струји,
Док сањиво дрхти месечина плава,
Један болан уздах, који дуго бруји.

Момчило Милошевић

КАКВИ СУ МУШКИ

НАПИСАЛА КН. К. Т.

О је живео у гостионицама другог реда, добро зна да злаћи немају обичаја пријављивати посетиоца. Ма колико вам био непријатан гост или гошћа, протеро га душоу мање шалом вас неће заштитити: желите ли их примити или не.

Једном у вече седео сам у својој самачкој соби и бавио се лежањем на дивану, старајући се да се што мање крећем. Ја сам човек прло марљив, енергичан, и овај посао није ме ни мало умарао.

По пустој ходнику зачуше се звонци кораци, шумљање женских сукања, и пичија руна куну.

пленада јако на моја врата. Ја несвесно рекох: уђите!

То беше скромно обучена, постарија женска, у црнини, с црним велом на шеширу. Склопим са дивана, коракнем три корака према њој и запитам је лачушено:

— Чим могу служити?

Она ми упре поглед у лице.

— Дакле такав је он на очи — промуча она. — Нисам га овако замисљала. Леп је... леп, па још и сад, и ако је од то доба прошло око шест година.

— Не познајем вас, госпођо! — рекох лачушено.

Она се тужно осмехну.

— И ја вас, господине, не познајем. А ето, случај је хтео да се сретнемо. Морају се с вама подуже разговарати.

— Седите, молим вас. Много ми је за чудо... Ко сте ви?

Госпођа у прилици уста са столице, на коју беше мало са села, и држећи се за наслон, рече тужно и свечано:

— Ја сам мати оне женске, која вас је водела пре шест година, која је због вас изневерила мужа и која... Ништа, о том ћемо говорити доцније. Знате ли сад ко сам?! Ја сам — мати ваше љубавнице.

Госпођа ућута, уверена без сумње да је то, што је рекла, довољно па да ми буду јасни наши узајамни одношаји. А за мене све то није било довољно и типично. Очеких мало у нади да ће она рећи бар како се презива жена или како јој је име. Она ћуташе, тужна и жалостива.

— Сад знате ко сам! — понови она уздишући.

— И сад ћу вам рећи, шта је даље било: моја ћерка, а ваша љубавница, умрла је недавно у мом наручју, са вашим именом на хладним уснама.

Смислио сам да ће најбоље бити, ако, као одговор на све ово, дуним длан о длан, скочим с дивана и, тужан и претуган, ухватим се за главу.

— Умрла?! Боже мој, то је страшно.

— Дакле још нисте заборавили моју дивну ћерицу? — гануто прошапута госпођа, непријетно бришући сузу крајем од марама. — А растали сте се с њом пре више од пет година... Због нашег неверства, као што ми је признала у тренутку кад ми се исповедала.

Ћутао сам, али ми је било ужасно тешко, гадно и горко. Осећао сам да сам страшна хула. Да сам имао више храбрости, дужност би ми била да кажем тој доброј, наивној старици: — Добра душо! Роман удате жене са младим нежењом, то је теби огроман догађај у животу, који се никад не заборавља и који, по твојим појмовима, треба да траје све до гроба. А мени... ја се никако не сећам о којој удатој госпођи ти говориш: да ли је то била Асја Званцева, или Јерина Николајевна, или Вјера Михајловна Березајева, или... или...?

Неодлучно се почнем мешкољити на дивану, затим бадам на госпођу продирљив поглед, а затим, оборивши главу, опрезно је замолити:

— Испричајте ми штогод о својој кћери.

— Шта да вам причам?... Као што знате, муж и она нису се слагали. Он њу није разумевао, није разумео њезину душу и захтеве... У то се појавиште ви, млади, занимљиви, заносљиви. Целог свог века сећала се речи које сте рекли кад сте јој први пут изјавили љубав... Сећате се?

— Сећам се, — неодлучно климнух главом.

— У осталом, поновите их да видим, да ли вам их је тачно рекла.

— Тог вечера њезин муж не беше код куће. Дођоште ви, некако особити, „сјајни“, као што она рече. Оплазиште да су јој очи упалакне и дуго наваљивасте да вам каже, вапшћу плаче. Она не

пристајаше... Тада је обухватиште око паса, привукосте је к себи и рекосте јој тихо: „Срећо моја! Видим, нико те овде не разуме, нико не цени твоје дијано, бисерно срце, твоју кристалну душу. Сасвим си сама самохрана. Има само један човек који те је оценио и чије је срце потпуно у твојој власти.“

— Да, то је мој начин, осмехнух се замисљен. — Сад већ поступамо друкчије.

— Шта? — зашпта старица.

— Ја велам: да! То беху баш оне речи које сам јој рекао.

— Ето видите. Затим, чини ми се... почесте је љубити.

— Јамачно, — сложих се с госпођом. — Не може бити друкчије. А шта вам је даље причала?

— После неколико дана шетали сте с њом по парку. Почесте је молила да свире к вама на трепућак, на полу кола. Она не пристајаше, правдајући се како то није обичај да удата жена иде к младом нежењеном човеку и како би тај њен поступак био морално надајство према њезином мужу. Ви се нађоште увређени и читаву алеју прођоште ћутке. Она зашпта: „Срдите ли се?“ „Да“, рекосте ви и додадоште, како вас вређа тај њен одношај према вама, како вам је уопште врло тешко и како душевно патите. Онда она рече: „Па лепо, свирнућу к вама, дате ли ми поштену реч да ћете се пристеојо владати“. Ви следеште раменима. „Вређате ме“, рекосте јој. После пола сата била је већ код вас, а после једног сата већ беше ваша.

И дигавши се опет са столице старица зашпта свечаним гласом:

— Сећате ли се?

— Сећам се, — потврдох.

— А шта је рекла кад је одлазила од мене?

— Рекла је: „Сад ћете ме, без сумње, престати поштовати“, а ви, притиснути ви на срце, одговористе јој: „Никад још у свом животу нисам никога тако волео као тебе.“ А сад... она је умрла, моја голубица.

Стара госпођа заплака.

— О! — узвикнух са сином, у нападу великодушности. — Живот бих дао, кад бих вам је могао вратити!

— Не... ништа је више оданде не може повратити, — разборито одговори старица.

— А да вам није још штогод говорила о мени?

— Причала ми је да сте се из почетка виђали сваког дана, затим сваког другог дана, затим на једанпут искрену ван мени посао који је требало на време свршити, па се састајаште само једанпут недељно. А једном, кад она изненада дође к нама, затече код вас другу женску. Оборив главу и почев збуњено гласити боре на узглављу.

— Сећате ли се? — зашпта госпођа.

— Сећам се.

— А кад она брзину у плач, рекосте јој: „Нико није господар од свог срца!“, и предложисте јој да останете добри пријатељи.

— Може ли бити да сам јој то предложио?
— запитах с неповерењем. Јер то уопште не
беше налик на мене. Добро сам знао да ни
једна женска на свету не би на то пристала,
па зато никад после љубави нисам нудио при-
јатељство. Просто сам говорио: „Чини ми се,
ми смо охладнели једно према другом?“ Свака
женска има своје специјално женско самољубље.
Она скоро никад неће рећи: „Како то говориш
„ми“? Ја нисам никад бивала хладнија према
теби“, — него ће оборити главу, поћутаће два
три минута и рећи ће: „Да! збогом!“ Према том
биће да је стара нешто побрнала.

— А да ли ми покојница није што поручила
на самртном часу?

И по трећи пут свечано се диже старица,
и по трећи пут рече свечано:

— Да! Поручила ми је да вам предам њену
берцицу.

— Мени? — узвикнух зачуђено. — А што?

— Као што знате, њезин муж умро је пре
четири године, а ја сам стара и често боловам.

— Па забога што мени... што баш мени?

Старица се тужно осмехну.

— Одмах љу вам испричати нешто — рече она
— што нико не зна, тајну коју је покојница свето
чувала од свију и само ју је мени поверила на
самрти: прави отац њеног детета — то сте ви!
— Боже мој! Не може бити? Јесте ли уве-
рени да је то тако.

— На самрти људи не лажу. Отац сте ви,
и ви се морате бринути о својој кћери.

Преблдех и стиснух усне. Дуго сам тако
седео оборене главе, а различита осећања ко-
мешала су се у мени.

— А можда се она преварила? — упитах
божљиво. — Можда то није моје дете, већ
њеног мужа.

— Господине! — рече величанствено ста-
рица. — У такој прилици женска се никад не
вара. Инстинкт!

Размишљао сам сивешесен. С једне стране
убрајао сам себе у поштене људе, поштовао сам
сам себе, и зато сам мислио да ми ваља учинити
оно што ми налагаше савест. То дете, које сам
имао с љубљеном женском (разуме се, онда сам
је љубио), мора ми бити драго. С друге пак
стране, с погледом на мој начин живота, то нео-
чекивано, тешко бреме сасвим ме је избацивало
из обичног колосека, налажући на мене наједно-
времене и најзамршене дужности у будућности.
Ја — отац! Ја имам кћер!...

— А како јој је име? — запитах раскрављен.

— Шура, као и матери.

— Лепо! — рекох одлучно. — Пристајем.

Примићу је као кћер. Нека се презна Дву-
утробњикова као и ја.

— А што Двутробњикова? — погледа ме
стара у недоумици.

— Па дају јој своје презиме. Та ја сам
Двутробњиков!.

Н. МАРИНОВ:
СКИЦА.

— Ви сте... Двутробњиков?!!

— А да шта?

— Боже мој! — ужаснуто викну моја чудно-
вата гошћа. — Па онда нисте ви то?!

— Шта нисам ја?

— Па зар ви нисте Класевич? Моја кћерка
говорила је о Класевичу и дала ми је овај адрес.

Неочекиван, буран вал радости обли ми срце.

— Класевич! — ударих у смех. — Којешта!

Па ви нисте закуцали на права врата. Класевич
седи у соби бр. 11. А моја је соба бр. 10. Хајд'-
моте, хајд'моте, да вас одведем.

Опет живахан и весео узех смуглену и стуг-
жену старицу за руку и повукох је за собом.

— Дбогме, дбогме! — черптао сам. — Ја
се зовем Двутробњиков, бр. 10., а Класевич је
даље. Он је у бр. 11. Он одавно станује у овој
гостионици, ево овде, до мене. Да како! Кла-
севич... Врло симпатичан човек. Одмах ћете се
с њим познати... А ви место да одете у бр. 11.
набасате на бр. 10! Хе-хе!... Погрешка, мала
погрешка! Да како! Ево овде је Класевич. Хеј,
Класевичу!! Јесте ли код куће? Тражи вас једна
дама, ствар је важна. Изволите, госпоњо! Хе-хе...
А ја слушах, слушах...

С руског превео

Р. Кошуткић.

НАШЕ ПОКОЛЕЊЕ

(С. Ј. НАДСОН)

Наше поколење за младост тек чује,
Она је сад бајка — дошао јој крај.
Мисао нам данас врло брзо тече
Првих сила размах, првих чувства сјај
Ко љубљаше од нас сав свет презирући?
Ко својих богова не бежаше сит?
Ко не пада духом, ропски премирући?
Пред лицем душмана ко не баца штит?
Мал' не од колевке својим срцем мремо,
Безверје нас тишти, туге чемер свак;
Ни пожелет' страшно данас не умемо,
А мрзити знамо из потаје чак!..

Проклет сан што уби снагу нашег доба!
Ваздуха, слободе, силних речи гром, —
Живот' рад живота, а не ради гроба,
Свим болом нерава, огња страшћу свом!
Проклети јауци поколења гњила!
Туге мртвих дана зацарише студ!
Запламтите очи, ширите се крила,
Нек бујидом превре уздрхтала груд,
На посао сложено, с пороком у борбу,
Нек се срце сцу, руке руци да,
Да не може нико поменути корбу:
„Што у прошло доба не живех и ја?“

Р. Ј. Одавић.

ЋМИР ОСВЕТЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

— В. М. Г. МЕДАКОВИЋ —

— ИНСЦЕНАЦИЈА —

Л И Ц А

Главар од стране умирникове

Главар од стране кривикове

Поа

Домаћин

Кривик

Осветник (умирник)

Главари, браствењаци, пријатељи.

ЦРНОГОРСКО СЕОСКО ДВОРИШТЕ

У дворишту је трава змија, која је од даска, а место столица служи камење. Вино је у наци; ракија у меховима. Служе се боцама.

Улази главар од стране умирникове, са њим: осветник, главари браствењаци и пријатељи њихови, сви су под капима и под оружјем. Дочекују их: главар од стране кривикове и његови браствењаци и пријатељи, сви гологлави и без велих пушака.

Главар умирников: Помага Бог.

Главар кривиков: Добра ви срећа!

(Пето свињо здраве се, скоро у један мах, и остали представници обе стране).

Главар кривиков: У колико је зла и разурна освета за људе, ми опет знамо како се прекра-

ћује. — Убио је. Придворац Придвора и сада су кривници. Кривик се криво, а осветник га тражио да га убије. Кривик је, као што ви је знало, настао оно нас, својих пријатеља, да га умиримо са осветником.

Главар умирников: Знамо нам је.

Главар кривиков: Настављали смо се око осветника и молили га да се склони на умир; а кад смо видјели у њега бичину, — носили смо му и дар. Прво јутро носило је дванаест жена дванаест колијевка и у њима дванаест ћетића. Пред колијевкама је било наших дванаест главара, а када дођоше кући умирника, стадоше на праг, у кућу не улазећи. И пише увријећени, а главари повикаше: „Прими дванаест кума, прими Бога и Светога Јована и прими благо које 'оћеш!“ Кичељив је био, те не шпеде ни прво ни друго, већ чак треће јутро прими куме. За три јутра су му на праг од куће долазили и кумици га Богом и Светијем Јованом. И рече нам: „Пристајем, 'оћу продат мојер брата, да се смирим и да ми дате десет цеклина за пјеру од мира, и 'оћу да моју крв суде главари које ја 'оћу. 'Оћу бират за моју крв пушку, цевељан кривикова оца и 'оћу паре стотину тридесет и три цеклина и по, и грош и по, и пару и по“. И по обичају пришао је и цјеливао ћетића у колијевки. Браствењаци његови и своја такође су приступили и гологлави цјеливали остацих једанаест ко-

Р. ВУКАНОВИЋ:
МОЈА МАТИ.

лијевака. — Данас је уречени дан, нада се са умирнимом главњом да прими благо.

Један од главара креникових (тихо, мирно и са стилем): Паша браћо, ево смо наредили да вам све испунимо, ваш куштум што ве редјати.

Неколико главара креникових: Ђе је креник?
(Оштри поглед. До сада је креник стојао једнако свршен у кући. Јављање креника мора прообразити срце лудско. Двојица од креникових стране улазе у кућу).

— ПАУЗА —

(Креник, као страшило које носи прави нечит убоје на себи, излази са обичном пушком креником о граду и иде показивати).

Главари креникови (глављући умиреница): Прими, куме, Бога и Светога Јована!

(Креник гмиче, док се не примаче близу умиреника. Умиреник приступи кренику на сјајав. Креник изјави умиреника у руку

и у колени, а овај га привати и пошито, на га сјајав у обрад, а савне му са глас пушну кренику, на му је опет поврати. Креник се са покорношћу поуче према сјајави).

Један од главара: Дајте четир куме!

(Четири куме докоче четири козичке су четир бетића и положе их пред умиреника. На једној од куца десет је угворених ценица за кјеру од мира. Умиреник прими куму, сјајавна пољина бетића и мотије му у њедра тапир, а са ње улазе десет новина и мотије их у своја поља).

Један од главара умиреникових: Је ли десет?

Осеетник: Десет. (Једном од својих брастеница):

Прими куму! (Брастеница приђе, сјајавна другу куму и ларина бетића). — (Другом брастенику): Прими куму! (Брастеник уради што и прик). — (Трећем брастенику): Прими куму! (Трећи што и прик двојица).

Главар од стране креникових: Ево сад свр писмо и оно.

(И са једне и са друге стране излазе један по један и један према другом, и лаубе се говорећи: «За избразмство!»).

Домаћин: Хвала ви, браћо. Изволите за трпезу.

(За оним сии седеју за трпезу. Два најстарија главара, један од стране умирника и други од стране кривних, сједну у чело трпезе. Допосе се ранија, коју није, а неколики суја усташу, те невољу пошито и леб, пуделу).

Главар умирников: Ви главари, који сте судили, измирујте ми ову крв поздравом и потпуно!

Судици од стране кривних: (изаде иза нас оружја, те га метну пред главару умирников): Је ли ти намирено?

Главар умирников: Јест намирено добро.

Један од стране кривних: Држ'ту намиру, сад ћемо прочитајте сетену.

Пош (устане и чита из спрежљене сетене. Сви сину кнез):
„Ва име Христа, десетог августа хиљаду осам стотина педесете године, амин! Како се ми скупили смо и сабрали смо име Божије међу нама признамо, ми двадесет и четир главара и главарски синови, који сједосмо на обично мјесто и по крштуму земљаскоме ову сетену, у прву судисмо покојнега Јанка и сетенцијасмо стотину и тридесет и три цекина и по, и један грош и по, и једну пару и по“.

(Домаћин допосе вино, те га метну пред главару умирников коју благо прима).

Главар кривних (поклоником новца пред главару умирников): Сви ми главари молимо те, ади ти не можемо заповиједати ни силовати, што ти не да твоја добра воља, да ми што дарујеш.

Главар умирников: Крв је љегла, нека му је све даровано Богом просто.

Главар кривних (приближи натраг новца): Нека ти је на част, а ми ти сви захваљујемо на томе дару. Склонили смо, ево, да је опроштено све и да се николико не намирује. Хвала је Богу и Светом Јовану!

Главар умирников: Богу и Светом Јовану!

Један од главара кривних (домаћину): Дај откупну ти ово оружје!

Домаћин (даје у готову нешто новаца главару умирников): Јесте ли подмирили за цијелу крв?

Главар умирников: Јесмо.

Један од главара кривних: Е, дајте сетену, да прекинемо пару како је подмирено.

(Пош даје кривну сетену и новце. При сетенци је пришито, вешено на пресвом сватском копцу, турца сребрна пара. Умирани довати за по паре а кривни за друго по паре и сетену, те кривиче пошима пару, од које пошину узме умирани а друга пошима остаје при сетенци кривку).

Један од главара кривних (умирнику): Је ли пола паре у тебе?

Умирник: Јесте.

Један од главара умирникових (кривнику): Је ли друга пола у тебе?

Кривник: Јесте.

Један од главара умирникових (кривнику): Држи је и чувај. И ако нам је образ поштен, да не би никада помислио, да би те умирникова страна могла дужити за крв, када би ти нестало ово по паре.

(На кривникове куће налазе снахе и дарују умирникову страну жаракима или цигаретама).

Главар умирников: Умир је свршен.

Кривик (приђе умирнику и пружи руку): Хвала ти за Бога и Светога Јована. Мој си умирник и нека сам ти вада покоран! Кулство у мојему дому — само је твоје и твојијех.

Умирник: Моје и мојијех.

Главар умирников (својој страни): Ваља подлати! (Једном од својих): Јави! (Она метне из вештога).

(Пошле и дарује се са кривниковом страном: „Збогом!“ Ова оловару: „Збогом!“).

Главар кривних (кривниковој страни): Хвала ви, браћо!

Главар умирников: Богу и Светом Јовану!

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

НАПИСАО И. Н. ПОТАПЕНКО

I

а један дан пре тога пређаше Турчанинови у летњикован.

У отвореном вагону летњиковачког воза седали смо ја и Оленина, на две клупе, једно према другом. Ишла је на једну од најближих станица и за часак два требало је већ да сиђе. Бледа девојка била је тужна, говорила је мало и неспрствано у мене гледала. Нон изглед, чак и кад је бивала весела, потресао ме до дна душе. Знао сам, да јој је суд-

бина одредила још највише годину две дана живота. Била је туберкулозна.

— Посећујте нас, Андреја Николајевићу! рече ми када се воз беше зауставио.

Оно „нас“ значило је „мене“, јер је она живела сама, ако се не узме у рачун потпуно онемоћала тетка, која је изгубила и ноге и вид и слух. Био сам дужан рећи јој, да ћу доћи, и ако ми, право да нажем, није било до тога. Већ је три месеца како онајам да ме Оленина из-

К. ЦРНЧИЋ:

СА ЈАДРАНСКОГ ПРИМОРЈА.

дваја. Према свему се понаша презриво и стара се, пуна неког болесног задовољства, да то свима покаже. Са мном се понаша благо, као са човеком који не личи на друге. Заљубљена је у мене, — а то ме растужује.

При растању опет ме позва: »Неизоставно долазите! Чујете!« и грозгусту сенку туге осмехну ми се и климну главом. Њено бледо и мршаво лице живојашу, по посунулим образима избирумнило, испод дугих трепавица погледаху велике тамне очи, блиставе и дубоке. У овој девојци било је много загонетнога, али ја сам себе сматрао за позваног да ту тајну одгонем. Она отвори свој прирчаник сунцобран и пође машући ми главом. Њена висока појава повијала се као танко стабло младе бреје.

Када воз пође, изгубих је с очију. Прођосмо још две станице — свака после два-три минута. Брао сам је заборавио.

Било је тихо, у најмањој мери прохладно вече. Сунце је залазило, а на високим вратницама раскошне виле Масловитога озриваху се његови руменикасти зраци. Када сиђох са воза и успех се на брежуљак, потпуно сам сагледао мају илацијасту вилу са малом градином, у којој

је било много цвећа а врло мало поврха. Женска нека у сивом оделу замајала се нешто око округлог белог стола. У њој сам познао Ану Гавриловну и необично ми се прохте укуснога чаја, који је само она умела вештачки да сипа. Још свега пет корака, и преда мном се указа суседна вила Масловитога, она иста на чијим су вратницама играли руменикасти зраци сунчевог смираја. Усред фаскошњога парка стоји каменити дом фантастичне архитектуре. И ако у овој згради није било ни каквог чистог стила ни утанчаног укуса, ипак је из сваке ситуације вирило три милиона, којима је владао господин Масловити, а то увек и у свему изазива пријатан утисак. Слушао сам, да је имао диван улазак у море, тих, удобан, поплочан чистим гранитом. Никада нисам био у том парку, нити сам видео тај улазак. Господин Масловити, који је долазио Турчаниновима и врло добро видео, да ја нисам њихов кирајлија него њима близак човек, није ме ни једном позвао к себи. У осталом, ја добро знам и зашто.

»Боље би било када овај замак са парком не би био Масловитога него Турчанинових!« помислих у себи, и осетих како ме подухвата неки

непријатан осећај, сличан зависти. Али то брзо прође, јер Ја, уопште, не трпим да се подајем постидним осећајима. У толико пре, што би то могло већ сутра бити, само када бих то и хтео. Да, ја сам врло добро знао да је то у мојим рукама.

Када приђох вратницама плавичасте виле, на округлом столу, застрепном белим чаршавом, већ је шиштао самовар. Ана Гавриловна сипала је чај, Нађењка се нагнула над неким цветићем у градини, да сам јој видео само леђа. Поред ње је стајао и вртео у рукама један букетић цвећа — власник суседне виле.

— А ја већ и нама насула чај! довикну ми Ана Гавриловна. Видите ли како предосећам ваш долазак!

— Одлично! Страшно ми се прохтео чај! одговорих јој, затварајући за собом врата од градине.

Изгледа, да мој долазак није позвао баш особито задовољство господина Масловитог.

— Нисам знао да ће и Ви овде летовати! рече он, измиријајући својим, већ и без тога, ситним очима. Тиме је хтео показати своју нехатност према мени, али није био успео. Уопште, он је веома рђаво владао својим округлим и дебелим лицем, обичним проседим записницама. Ипраз добродушног телета био је потиснуо све друге на овом лицу. То је било лице човека не одвећ умног и потпуно задовољног својом судбином. Чак и искрена љутња, коју је на том лицу обично називала моја присутност, избијала је тек као лаки осенак, који је одмах затим уступао месту обичном изразу добродушности и потпуне душевне равнотеже.

Масловити је био прилично дебео и омањег раста. Према њему сам изгледао као цип, јер сам прилично висок и увек се право држим. Имао је алватно листерско одело, па му је нпак било топло, као што би мени у сушеном, и ако је био тек 12. маја.

Нађењка, са пуно живахности, пође мени у сусрет, па ме одмах пријатељски и просто узеше под руку. Запазих сам, да се некако нарочито изразито прикивала мојој руци. За чајним столом, не знам откуд, поведомо разговор о риболову. Ја тај занат никако не трпим, а Масловити је страстан рибар, и кад га не би одводила потреба да на како трави свој годишњи доходак од триста тисућа, он би непрестано седео на чамцу с удицом у руци. Опazio сам, да ми је Ана Гавриловна указивала и нарочиту предуретљивост. С њом сам увек био у великом пријатељству; у мени је гледала поуздани основци своје породице.

Али овога пута она ми је угађала некако извештачено, из чега сам изводно закључао да се о мене ма чим отрешила. Ја скоро нисам ни суделовао у разговору о риболову. Посматрао сам их све троје и старао се да дознам, пре него што ми то сами кажу, шта ли се то без мене догодило. Масловити је причао о некаквом комбинованом апарату за хватање морске рибе, па додаде:

— Ако је по вољи, можемо одмах огледати. Хајдемо мени!

Нађењка ме погледа, као да ме хтеде упитати за мишљење.

— Хоћемо ли, Андреја Николајичу? упита ме.

— Ја покорно молим Андреју Николајевича! авансио позва Масловити.

Ја се само поклоних и рекох, да ћу доћи доцније, јер сам рад да разгледам своју собу и да распоредим разне ствари.

— Хајдемо заједно, Андреја Николајичу! са молбом понови Нађењка.

— И ја вас врло молим! понови и Масловити.

Зато и ја понових, да ћу их стићи.

— Доћи ћу с Аном Гавриловном! рекох им и тиме посредно замолих старицу да остане. Нађењка намршти обрве и устаде.

— Хајдемо! рече Масловитом и брзо пође према изласку.

А он, без обзира на своју гојазност, ужурба се, те умало не обори сто са свим посућем, и одбатрга за Нађењком. Ана Гавриловна седела е ћутећи и удубљено се загледала у своју чашу непонињеног чаја. Скрала га је полако и развлачећи. Знао сам да су у чаши остала још свега два три гутљаја, али она га је пила капљицу по капљицу, као из бојазни да не остане без занимања. Уз то јој и дисање постаде споро и дубоко. Једном речи, било је несумњиво, да је преда мном силно згрешила. Пошто ми је све било јасно, одмах сам у том тренутку, по свом обичају, имао одређен и јасан план свога рада, те сам због тога и могао говорити мирно о предмету који би, изгледало је, требало да ме небилично узбуди.

— Је ли вам већ била прошевина? упитах је уједначеним гласом, без и једне сенке прекора, подсмеха или чуђења, као да сам то и ја сам очекивао.

Чаша, која је била у рукама узбуђене Ане Гавриловне, место да буде спуштена на свој подметач, лупну о сто и остане на чаршаву. Ана Гавриловна никако није очекивала тако неспоредно питање и била је за њега у толикој мери неспремна, да је изговорила реч која није имала никаквог смисла:

— Нама?

Ја се ипак само осмехнух без икакве љутње и рекох јој тоном обичне пријатељске шале:

— Дабоме, једној од вас, али, рекао бих, не Ани Гавриловној...

Она ме само дотаче погледом, желећи, вероватно, да ми на лицу прочита право душевно расположење; али је моје лице показивало или, како сам био уверен, требало је да покаже најобичнију радозналост. Она затвори очи, што је, по свој прилици, требало да олакша, по њезину мишљење, изговор страшних речи:

— Прости је!

Из дубине душе њезине оте се у тај мах дуг и дубок уздах, као да ми је саопштила нест о смрти каквог драгог бића.

— Али зар ми можемо примити? — додаде она и поче испирати посуђе.

— А зар сте ви — одбили? — уштах пружањим мирним гласом.

Ана Гавриловна опет замуца и, уместо тачног одговора, поче неодређено:

— Ето питање... Зар не, Андреја Николајевићу?

Ана Гавриловна, у самој ствари, слагала ме је већ десет пута и лицем, и покретом, и чајном чашом, али има смелости да ме и језиком слаже.

— Хоћемо ли ићи, или не?

Понудих јој руку, она остави посуђе и крпу, па кутећи, сасвим расејана, паиће са мном из градине. Њу је, нема сумње, много мучило, што сам ћутао и после тако важног саопштења. Њој је, дабоме, морало нагледати, да сам ја дужан прасити тисућом пребацивања и опитуивања. Али пошто сам непрестано ћутао, чак и када смо ступили на имање Масловитого, то поче она сама:

— Видите, Андреја Николајевићу, он већ одавно наговештава. Данас ми рече: ја сам човек сасвим сјај; после моје смрти, имаће ће развући Бог зна какви рођаци, које никад ни видео нисам... Да бих хтео да га оставим онима које волим... Ја сам, каже, просто полудео за Вашом Нађењком... Тако је мени казао, а Нађењки сасвим отворено: пружите ми, вели, неколико дана среће, будите моја жена... Па се онда и засмејао: ја, вели, разумем да ће Вам тешко бити живети са старцем... Али ја Вам јемчим, да дуго нећу живети. То су ми, каже, доктори казали.

После овог обавештења поче Ана Гавриловна миришће дисати. Лакиао јој, дабоме, јер ми је поверила терет што је мучио. Чекала је. При вечерњој светлости горњи део виле Масловитого — доњи је био сав у густом зеленицу — имао је фантастични изглед. Биљке широких листова, пресађене у дивне порцелане вазе на отвореном балкону, изгледале су као распламтени огњени. Полукружни испусци, облажени разнобојним стаклима, опонијали су на утао ма каквог старинског храма. Негде у дубини густог зеленила чуо се журбор пуштених водоскока, а издалека је допирао развучени шум каскаде што је хитала мору. Ишли смо кроз чудну багремску алеју, у којој никад није било сунчаних зрака. Погледало је, као да алеја води некуд у подземље; напред није било ни најмање прозирности, сваки корак бивао је све тамнија, да скоро ударисмо у лиснату ограду, те брзо окренусмо у десно, где се у даљини видео крајинак плавичастог неба. Кад стигосмо до краја, пред нама се указала бескрајно море, којему су водике ширине гранитне степеннице.

Застадох, укњивајући у дивној слици. На десној страни жури и бруји каскада; ситне капице њених пренаја допирају и до нас; на левој је стрма падина, пуна густе зелене траве, што подједнако расте, као да се коси. Доле се оцртава жути пешчани брег, раскошши пљани бродних и купатило — читаво кућа. Око мостића аулушка

3. пл. ПРЕРАДОВИЋ:

ПРЕД УЛАСКОМ.

се дванаестак разнобојних чамаца; један од њих био је пул сваковерних рибарских направи.

— Ана Гавриловна! Па да видите, не би баш било рђаво владати свим овим! узвикнух ја.

Моја сапутница направи неодређени израз. Као нити се слаже са мном, нити хтеде рећи, да о томе не може бити говора. Уопште, моја будућа ташта понашала се сасвим двосмислено. У сваком случају, њој на част, могу рећи, да је у њој било више благородства него ли памети. Нисам сумњао, да би врло радо хтеа завладати раскошном виле Масловитого, а то је било и сасвим природно. Па ипак, није осећала и право, да ми то каже. Разуме се, она би понајвише волела, кад ја не бих говорио о тој теми, јер кад поштен човек почне лагати — пати и страда. Али ја сам, и поред тога, налазио потребу да још једном збујним своју ташту, те јој поставим непосредно питање, које сам, истина, пропоратно осмехом, да бих му тиме дао форму пријатељски отворене шале:

— Реците ми, кад би Нађењка... Па да, кад ме не би воледа и кад не би била у обавези, да ли бисте је дали?

— Размислила бих! замишљено гледајући у море, одговори Ана Гавриловна. Несумњиво, да је и у том тренутку о том размишљала.

— А размисливши, да ли бисте благословили?!

Она за тренутак затвори очи, као желећи да у један мах представи себи сву слику и стање ствари.

— Па... Иван Јевсејев човек је добар и... миран!

Иван Јевсејев име је Масловитого. У том тренутку угледамо сламиши пешир Нађењки са

широким ободом, а одмах иза њега белу качкету Масловитог. И пешир и качкета кретали се паралелно према зеленој трави, на падини са леве стране, у правцу према граничним стеницама, а то ће рећи ка нама. Тек смо тада видели, да на тој страни има вијугаста стаза према мору, ископана у земљи. То је била фантазија Масловитог, а циљ њу није био познат ни самом њему.

Значи, дакле, да су већ били на обали и да је Масловити показивао свој чувени апарат за хватање морске рибе. Нема сумње, да је он демонстрирао врло рђаво, јер је вече било необично чаробно, уз то су били усамљени, а он је сагоревао и кад би само угледао Нађењку.

— Зашто нисте дошли да видите? упита Масловити још падалека, када тек стигосмо до стеница.

Синавши једно дваестак степени, сретосмо се на широкој тераси, поплочаној широким и подираним граничним таблама. Погледах Масловитог — био је дрвен, а са лица му текло је зној. Можда је у тим тренцима размишљао, како је тешко старијем дебелику пратити младу и живахну девојку. Сиде качкету и обрсао ознојену ћелу. Нађењка ме окачи погледом, али одмах окрете лице према мору. Још се љутила да мене, што нисам с њима пошао и што нисам омео Масловитог да јој говори о својој љубави и о томе како ће јој оставити све своје огромно имање. Када се поспесмо уз стенице и када стигосмо пред здање, пламенови на балкону другог спрата беху се већ угасили, сунце је зашло. Домашни звону слуге, којих је у њега била читава гомила, да осветле дом.

— Надам се да ћете свратити! рече он, обраћајући се само дамама. Али пошто му даме ниста не одговорише, очекујући, по свој прилици, мој одговор, он додаде: Дабоме, и Ви, Андреја Николајевну!

Овај је простак мислио, да сам ја готов пријмити његов позив. Није био ни толико наметан, да би могао сакрити своје нерасположење према мени, због чега ме је увек и подвајао од друштва, упућујући ми нарочити пошви. Али ја сам наизглед, и мислио, да ми као госту у његову замку не би било Бог зна какво указивање части, те, уопште, никад не стављам ни себе ни друге у незгодан положај, кадгод је то некорисно.

— Нажалост, морам одмах сећи за лекције... Ви знате, да ми се примачу испити!

— Како ми је жао! (Јадни дебелико, није се умео уздржати, као што је било потребно, те своје „Како ми је жао!“ изговори као кад се каже: „У толико боље!“). Онда ћу ја сам испратити даме... Нема пет корака!

Ја им се поклоним, и ако сам био уверен да даме неће остати без мене. Ана Гавриловна, без сумње, страдала је због неодређености положаја, те је страшно желела да се што пре расјасни. Нађењка се спремила да ми приреди бурну сцену и покаже своје незадовољство због

мог понашања. Ја сам то знао, јер то увек тако бива. Добро сам ја њих проучио, иначе не би били моји пријатељи.

Даме рекосе, да имају посла: још нису довршиле намештање виле. Масловити и опет скиде качкету и отр ознојену ћелу. Ништа друго и није могао. Можда је рачунао, да ће, ако даме остану без мене, успети да им измаму макар само и добри наговештај, макар само и сенку наде на пристајан. Имао је пуно разлога да има свој нарочити поглед на ствари и своје нарочито гледиште о свему, па због тога, дабоме, није ни могао допустити, да перспектива за добијање три милиона неће саблазнити жену нити је нагонити да заволи свим љубавним жаром. Овај педесетогодишњак нагледао се за свога века, како људи и свете ствари жртвују за добре новце, па је са свога гледишта и био у праву.

Када пођосмо, он пожеље и мени, дабоме, нарочито, даку поћ, али са толико мркије у погледу колико је само могла допустити добродушност дебелог човека. Глупост његова положаја појача се још и том околности, што се, баш у тренутку када се упутисмо према паласку, засија његова раскошна вила силним осветљењем.

II

Ишли смо у троје, ја поред Нађењке, напред, а Ана Гавриловна иза нас, на прилично растојању. Нађењка се љутила и не хтеде ми прихвати руку; ја сам се правило као да то не опажах, те сам сасвим мирно разгледао украсно биље, на које сам успут наизглед, и исказивао своја опажања. У то доба занимало ме питање: да ли ће разумети Нађењка, да сам ја све разумео? А тиме сам хтео одредити, колико смо ми обоје, уопште, проникли једно друго. Увек ми је изгледало, да је Нађењка баш онаква жена каква је мени потребна, и да сам ја управо онакав човек какав је потребан Нађењки.

Продећни сумрак допуштао је да се можемо врло добро видети. Нађењка ми је тога тренутка изгледала необично пријатна. Таква, права, довољно високог раста, нишпа је лако и уједначено, без оштрих покрета, без махања руку, што имате тако квари ход складних жена. Њена дивна глава са подсећеним и развијеним плавим косама (била је скнула пешир и држала га у руци), чудно беднчасти врат, оштри израз детињски простог и милог лица, — све то заједно пленило ме тога вечера и некако нарочито. На лицу Нађењкину допадао ми се више свега израз детињске простоте, а нарочито због тога што је то била уметничка природна игра. По свом карактеру, по начину мисли, по целом свом створу Нађењка није ни по чему била проста; њене крупне плавце очи, које су исказивале вечито питање, вечиту недоумицу, виделе су, знале и разумеваале много. Било је врло тешко читати са тога лица; изгледа, да сам једини ја знао ту азбуку. Таква су лица ретка, и ја сам то ценио.

Нађењка је била у простом цицаном оделу аубичасте боје, без убора, која је у широком наборима падала нананије. Широки кожни опасач припојио је градио њени танки струж. Пуначке јој груди лако су подрхтавале при сваком неспешном покрету.

Кад нађосмо на улицу, окренуш се и видех да је Ана Гавриловна тајанствено ницанула. То је било врло пажљиво, али не и паметно. Пошто је неочекивано отишла, нисам могао бити уверен, да није ма где у отаџном заводу. А у то сам врло лако веровао, јер сам познавао дипломатске наклоности своје будуће таште. Али у овом случају о томе нисам водио рачуна, јер ме ни могућност тајног присуства Ане Гавриловне није ни најмање бринула.

— Нађењка, олакшајте души! Готов сам примити све Ваше оправдане прекоре, у колико брже у толико боље, јер нас очекује веома озбиљан разговор!..

Све сам то изговорно својим обичним шалвим тоном, на сам је чак ословио и са "Ви", што ми иначе, кад смо насаме, радимо једино из шале.

— Оставите, молим Вас!

Ово њено "Ви" већ није било у шали. Нађењка је доиста била зута, а ја сам знао да ни пошто неће ући у правиан разговор, догод ја за то не предузимем и нарочите мере. Зато јој и рекох:

— Искрено се кајем за свој поступак, Надежда Алексеевна! Ја потпуно разумем, у чему је моја погрешка: нисам се одазвао Вашем наваљивању и нисам пошао. На тај начин нагонио сам Вас да слушате бескрајне приче господина Масловитог о његовој страшној љубави према Вама. Но то не би још ништа било, — зашто да не говори о својој љубави, кад ником није забрањено да воли, зар не? Ја Вас, на пример, волим због Ваше дивне спољашности, због прекрасних очију, паметне главе и не баш врло збога срца. Па зашто не допустити и господину Масловитом да у Вама воли то исто? Али он није говорио једино о својој љубави, него Вам је за све време доказивао и, што је најглавније, врло гласно доказивао потребу да му постанете жена.

У том тренутку већ прођосмо поред своје виле и, махнално окренувши удесно, пођосмо широким путем између два каменита зида, који огорађиваху виле.

Нађосмо се над провалом. У дубини су слабо заплускивали лаки валови, лепо и мирно испљивавајући на пешчану обалу. У свемем ваздуху владала је тишина. Небо се већ опасало честим звездама и озрачивало у достојанствено људушким огледалу морском. Месечева светлост давала је свему одбој неке тине нежне сете, и мору, и отпорном камену што је стрчао овде онде на брежуљка и јорганованско грању што је извиривало иза каменних ограда.

Застајосмо над провалом, где је почињала стрма стањина, што је водила на обали. Нађењка стаде испред мене, загледа ме у очи својим ду-

боким напрегнутим погледом и метну ми руку на раме.

— Зашто ме тако мучиш, Андреја? промуца гласом у којему запазих искрену пажњу.

Уадрхтах. У један мах осетих неискану нежност, срце ми поче брже ударати а дисање учеста. Нађењка је у том тренутку била необично лепа, — сипао огам засјао у њеним очима, згражљиво задрхташе њене танке усне. У тренутку изгубих веру у своју моћ. Нагледало ми је да сам неподобан остварити свој план, који сам, за тренутак пре тога, сматрао као потпуно казарео. Требао је да размислим у тренутка када ме је страст била свега објумила; осећао сам да волим ту девојку и да би за мене било велико некушење да је се одрекнем.

— Зато, јер те волим, лепото моја! — одговорих јој не гласом, већ скоро једино страсним дахом својим.

Она, ова удрхтала, примила се уз мене свим телом својим. Ухватим је за руке и, сам не знајући зашто, пођем са тим теретом доле по стрмој стаји. Већ после неколико тренутака били смо на обали. Спустих је, као дете, на лежи песак и привих јој се усенама својим. Лице је њено пламтело; обгрнула ми врат, привијала се уз моје груди и тепала непознато, исканде нежности. Видео сам њену готовост да ми се сва пода, и могао сам с њом учинити све штогод бих хтео.

Свежи морски поветарац подухну својом прохладном струјом, и то је било као наручено. Јер ми је та помоћ ван мене доиста била потребна. Трхос се и прибрах. Полако уклоних њезине руке, а своје јој ставих на главу и за тренутак заклопих очи, да бих нагонио мозак да се забави о своме послу.

— Наја! позвах је пажљиво. Она се полако придиже и основи на зајак.

— Ја смо и ти увек били паметни! наставих, а тон ми постаде приметно разборит.

— Андреја, налазим да си и сувише благодаран! рече ми она осмехнувши се.

— И разборит, — додадох ја смејући се, — а што жене никако не трпе!.. А да ли знаш колико ме то стаје?.. Бити разборит у оваквој ноћи, у загрљају тако каробне жене, као што си ти!.. Јер ти знаш да те ја волим, али никад нисам могао слутићи да имаш толике чари. Ја чак и жалим то. Без тога бих те могао много лакше оставити.

— Ти мислиш да ме оставиш?

— То нисам казао. О тој ствари нисам од тебе ништа чуо.

— Зар ти мислиш да бих ја могао поћи за тога господина?

— Кад би ти то предстојало сад, овог тренутка, дабоме да не би могао. Али, уопште, ту нема ничег немогућног.

— А међутим је ипак немогуће.

Онда ми реци: када те је Масловити запросио, зашто му ниси казао своје категорично "не", како више не би могао ни привијити к вама?

Нађенка је ћутала. Али мени одговор и није био потребан, јер је сам га већ знао. Зар је могуће рећи „не“ када се три милиона сама нуде? Турчанинови су увек живели у некој полусвиропности. У њих је било само оно што је најпотребније, а у наше доба само се дивљак задовољава најпотребнијим. Културном човеку, напротив, најпотребније иде на други план, јер је сва лепота живота једино у изашном. Отац њен био је чиновник, и оставио им само пензију, малу вилу крај мора и нешто мало готова новца. Али све је то било тако мало, да је Нађенка морала напустити своје снове о даљем школовању и с времена на време давати приватне часове. Међутим, то је била развијена природа, у којој су живели простран захтеви за живот. Скромна судбина раднице била је њој, у суштини, одвратна; ја сам то већ одавно запазио. И када се, у таквим погодбама, јави могућност да се живот докопа у своје руке, престаје и потреба да се са одбијањем пожури. Одбити се може увек.

Али Нађенка, дабоме, није тако расуђивала. Она је, прерватно, мислила, да је то немогуће и да се ту нема шта говорити. Она једино што није смела непосредним одбијањем увредити такву поштовања достојну величину — три милиона...

И тако Нађенка не одговори на моје питање. Сматрала је за потребно да се јути и њене напућене уснице проговорише:

— Ти би, чини ми се, хтео да одеш од мене? Изводи, ако ти то прави задовољство. Ја ћу поћи за њега!...

— Ха — ха! Разуме се, то је — шала. Али ако би у самој ствари... Хајде, замислимо, ти би хтела да ми се ма за што осветиш, — да ли би могла поћи за Масловитог?

— О, разуме се... За првога који наиђе. Јер ја сам њаволски самољубна!

— А погледај само, како је дивно ово море! Просто, не могу да га се довољно наживам...

Променio сам разговор, јер писам хтео да га настављам са пуном искреношћу. Када смо се пели по истој стази, којом сам, у наступу запоса, сneo Нађенку на обалу, Нађенка је изгледала веома уморна. Тешко се освладала на моју руку и ћутала је. Говорио сам о оном једном испиту који ме чена и да ћу морати, ради удобности за спремање, провести у граду једну недељу дана. Такође јој ренох, да ћу одести код Кремчатова.

— Зар се он још није оженио? упита она сасвим равнодушно. Она Кремчатова није трпела и увек се чудила, како ја с њим одржавам познанство.

— Намеарава кроз месец дана; дабоме, само ако не лаже.

— А лаже ли као и пре?

— Мислим. То је његова органска махна. Овим прозивним дијалогом завршила се наша шетња, која је почела онако песнички. Признајем, да сам тај правац нарочито држао до краја. Знао сам, да ми предстоји са свих страна озбиљно и дефинитивно размислити о стању ствари, па сам хтео, по могућности, да одстраним све што би ме могло бунити или утицати на моју непристрасност.

Ана Гавриловна, разуме се, очекивала нас је са нестрпљењем. Највише се поуздавала у мене, јер од Нађенке — она је то знала — једва би могла ма шта искамчити. Зато је и била необично задовољна, када Нађенка звени и, рекавши да јој се страшно спава, оде у своју собу, а ми остадосмо сами.

— Јесте ли разговарали? тајанственим шапатом унута она, седнувши тако близу поред мене, као да сам јој био љубавник.

— Разговарали смо, Ана Гавриловна! одговорих јој оним полуплашљивим тоном, који сам ја нарочито разрадио за своју будућу тапту.

— Па? Шта је?

— То јест, у чему је ствар, Ана Гавриловна?

На ово питање није ми умела одговорити. Угасно се збунити. Њено питање показало ми је сву. Она је очекивала ма какво решење, надала се да Масловити није одлучно одбио и да ће се, може бити, из тога ма до чега доћи.

— Па онако... уопште... Ваљда је било ма каквог разговора? одговори ми она неодолејено.

— Ви сте, чини ми се, узнемирени, Ана Гавриловна. Али ја Вас могу потпуно умирити. Нађенка не необично воли! Масловити мене никаквих изгледа, и тако ће, за нашу заједничку срећу, све остати по старом!

Ја сам необично волео да предавам ову поштовану жену. Ана Гавриловна није била глупа, јер сам се често саветовао с њом и о разним животним питањима. Од Бога је била одарена великом количином лукавства, али дабоме оне најобичније, ниже вредности. Али се није умела савлађивати. Чим наиђе ма што неочекивано, она се прво изгране, па тек после прозре и предузме своје мере. То ме је увек забављало.

— Но, ето, хвала Богу! Разуме се, зар би друкчије и могло бити? рече она после краћег ћутања. А то је значило да је сада схватила и пустила у обрт своје лукавство. Али сам ја, при бледој месечевој светлости, ипак видео, како се намрштине њене обрве. А како и да се не намрште! У том тренутку изгубила је бар један милион. Јадна старица! У истом тренутку осети се у ваздуху и влага, те нервозно уздрхта плаћима и изјави да јој је већ време ићи у постељу.

Понедах јој лаку ноћ, са поштовањем, па чак и са нежњом — као будући зет — и одох у своју собу.

(Наставиће се)

ИЗ ФРАНЦУСКЕ ЛИРИКЕ

ОБЛАК

(Теофан Готје)

На обзору се пење један облачак, оцртавајући у плаветинау свој облик: рекао би човек гола девојка, која се помаља из бистрог језера.

Усправљена у својој сечејастој школки, она плови јасним плаветилом, као етерична Афродита — начињена од пене ваздушне.

Види се како се утиба у меканим ставовима њен труп с неодређеном контуром, и зора сина руке на њено раме од сатина.

Њене мраморне и снежне белине љубавнички се сливају, као, у полусенци Корејневој, тело зашлепале Агтине.

Она лебди у светлост — више од Алпа и од Апенина, одблесак првобитне лепоте, сестра „вечности женске“.

Узаман задржавана у своме телу, на крилима страсти душа ми лети ка овом облаку, и грли га као Иксион.

Разум вели: „Нејасан дим, где се човеку чини да види што је сливао; сен коју ветар по ђуди мења; водени мехур који прсне — и нестаје га!“

Осећање одговара: „Свеједно! Шта је пажада лепота? — Дивна утвара коју један дах однесе, и која није ништа пошто је једном била!“

Отвори идеалу своју душу, метни у своје срце много неба; води облак, води жену, али воли! — То је главно“.

СПЛИН

(Шарл Бодлер)

Кад небо, спуштено и тешко, притискује као поклопац дух који јечи у бескрајној досади, и кад се са зренника што обухвата сав видокруг спустити мрачни дан, жалоснији од ноћи;

Кад се земља претвори у влажну тамницу, у којој пада, као смеши миш, леће — тукући о андосе својим несмелим крилом и ударајући главом о трупљу таваницу;

Кад киша, разастирући своје огромне млазеве, подражава преграде једне широке тамнице, и кад неми народ гадних наукова разапне своје мреже у дну наших мозгова,

Звона се наједанпут махито заљутају и подигну према небу ужасно урлање, као бладећи духови без вавичаја кад стану пркосно да јече,

— И дуги мртвачки спроводи, без добовања и музике, промичу ми лагано у души; нада сатомљена плаче, а дивљачан, деспотски ропац над потнутим мојом лобањом победа своју црну заставу.

СТИХОВИ ЈЕДНОЈ ЖЕНИ

(Луј Буно)

Шта! Зар си се збиља ругала, кад си говорила: „Волим те!“ Шта! И ти си заглала, сирото дете!... Па нашто? Ниси мене варала, варала си само себе, јер и ако си могла имати љубав, ти сад имаш само опроштај!

Чувај га; он је широк и искрен, као што ми је и нежност била. Нек ти никаква жалост срце не мори: што сам у теби волео, била је моја властита опијеност; што сам волео у теби, то нисам изгубио...

У теби је буктиња горела зајмећи само мој плам. Као високи гост на свадби у Капи, ја сам претварао у чисто вино твоју душевну водњикавост, и то је била светковина којој се свако чудно.

Била си увек, у ретким данима свога триума, само просто оруђе под мојим победничким луком, и као што ваздух звони у празноме гитару, певали су моји снови у празноме срцу твојем...

Ако су они били завишени и благи, то не беше заслуга твоја. Ја то могу рећи свету а да те и не именујем; да истригнем из ништавања њихов пратковремени сјај, довољно је било да верујем. Довољно је било да волим.

А сад збогом! Иди својим путем, ја се уклањам! Посли дискретно белим прахом првенило свог лица; гозба је свршена, пошто сам испразнио свој пехар; а ако је остало још мало вина, лакеји ће га испити.

КОД НАС

(Луј Мерсеј)

Септембар. Дан је чист и провидан. Јесен изгледа као лепа летња успомена, и још не грозни садржанош лишћу.

Небо је огроман пехар светлости. Освећено лице земљано дише миром, пуноћом и обилношћу.

Срећни виногради се у реци огледају. Под тихом водом, отерени даром отеклих чокота, нагнути бржуљци се погледају и смеће.

Тамо горе, око свог звоника, дрема једна паланка; топлоћа се над крововима одбија и трепери, и чује се како кокоши какоћу по двориштима.

Нигде живе душе напољу. Сад је срећно доба кад, без помоћи од људског рада, осамљено над пустим пољима, велико сунце извршује вечито чудо које нам вино даје.

ИРОД

(Луј Пажан)

Ирод је сам остао у огромној дворани. Ноћ лукаво упија дан, и похотна тишина слази у боре од застора. Каткад, у даљини, затренти јоште шум немирних фрула и похотљивих флаута, чиј сладак пој дражи на играње.

У тешкоме мирисавом ваздуху трепере златни пламенови; а мрак, у који се постепено тишина густијавала, лагано и жалосно се пружа по дебелим простирама. Али, са челом у шакама, осамљени деспота сања, упрвиш суморне очи на свој унутрашњи сав:

„Саломе, твоје љубавничке очи су ми срце раниле, и ја сам као дете на коленима крај тебе. Гледајући те како долазиш, дрхтао сам од страха пред вечном загометом твојих јасних очију, као што путник малаксао од изнурености задрхти пред самртним миром пустиње. О, утвари, што ме у осами вребаш, хоћу да сладам жешћину твоје пути. Поуздане ти руке дигле су заатан вео са моје разблуде; она букти као вино у чашама, и ја хоћу да се ошћем њеним финим отровом. Буриши небом снови у переду језде ка ноћи која се још румени на хоризонту. Саломе, на знак твојих безазаљених руку, бледа смрт се поселила пред нашим вратима, и кобни мач је обуставио горде свете речи на уснама пророчким. О, Саломе, поврати се у ноћи што наступа и, у трагичној драми своје игре, наклони своје врело срце мојим устима. Ја ћу ти аграбити тело својим суровим рукама, и удисаћу жудно мирис твоје косе. Ходи; нека се моје руке, дрхтаве од признања, опруже у тишини наше пожуке. — — —

И подигни се пред сјајем буктиња, као живи двет на гробним вратницама*.

Деспота јеца на коленима. Хладне му руке дуго прекињу према звучним сводовима. Са крвавим ореолом, рђокоса глава мучи га укасом својих мутних очију. Уснице су затворене, а крваве напн току као сузе низ бео прат. Једна за другом тасе се буктиње. Сав жагор изумири у тишини, и кад се ноћ спустила, модра и тешка, покајничка, међу дворане, опружен под покровом огромних сен, претрављени Ирод се траза и јеца у ноћи.

Са француског превео Г. Берих.

У ЈЕДНОМ УМОРНОМ ТРЕНУТКУ

Мину још један новембарски дан. Какав и мутан заорно је своје суморно лице у свим сутон и изгубио се у вечност. А кроз ноћ звижди и тресе мутна прозорска окна син новембра: Горњак. Хладно је... Па ипак са мрких суседних кровова, што се назиру кроз ноћ, капаље; толи се влажни снег и клизи под стрехом низ дуги кристалини перци капаља за капаљом уморно, јецајући. Замираде светлије гасну по мочарним улицама, обавијене бледим ореолом од магле. Испод њих промичу мрачне фигуре људи набраних пећа. Умотани у своје огртаче, они сасвим равнодушно пролазе један мимо другог гоњени својим пословима...

А после тихо... Нигде никога. Само што калдрма каткад забљешти и одјекне промрзли метални звук са оближњег звоника. А прозори се тресу и ветар бесно мумла тоновима своје дивље арије.

Мину још један јесенски дан...

Како је пушта, како студена ова ноћ!...

Пусто... А тамо, далеко ка белим брдима, још нису угасли огњиви по кућама. Беле се мале кућице заглавене у тамно-плаве, оголеде воћњаци, кроз чије модро и повијено грање блистају мала румена прозорска окна као залутале звезде. Нихова светлост не мрдне у тамној ноћи позне јесени, већ трепти, прелива се и криш исто као и нескладна, па ипак пријатна циганска музика унутра. И док ветар узалаз бије кроз грање и о бочне зграде, приска веселе момчадије надмашта трештање бубња и шкрипу нештитованих виолина. А медовина се служи и стидна невеста кријући очи не престaje гранти своју малу деверушу. Песма, звон... шала... Весела домаћина сва гарава и засукана трчи од госта до госта, грли се са свима, прима шалу и не срдји се на накривљену коћу, за коју нема времена да је поправи.

Цигани премиру... То старојко води коло и изводи играче на поље, у ноћ. Пингит зурла, трешти бубањ и виолина јеца тако топло, усрдано, меко кроз ноћ... И док мокри, раатжени и по-

цепани опанци тиве меко, травом обрасло дво-ринште, — кроз стиснуте руке и ужагрене очи трепти слатка топлина, а унаоколо све ври и немо иличе: живот, живот!...

Зашто уздишу старе завесе?... Један озеблo фантом грчи се, и увија на њима своје научинасте удове током мојих мисли.

Како је хладно оно нас кад срце зебе!...

Београд.

Жив. Девичерски.

ВЕЧИТА ПЕСМА

Узалуд си је тако бадро чувао, узалуд толико бдео над њом, ја сам је ипак нашао, — нашао сам твоју песму, добри дечаче. Она је потекла са срца, кап по кап, — можда зато и јесте угасите боје и тако нага, топла, искрена. Ти си је крио тако дуго, тако брикљиво, као што и приличи твојим двадесетим годинама и носио си је на срцу као цвет, одакле је и откипнула. Али ја сам нашао ту песму која је потекла са срца, побила себе и доказала истину, твоју јесењу песму која тако мирише пролећем. Слушај, познаћеш је.

*

„Лупа још. Чује се јасно. Отуд низа страну одјекује тако силно и тоне јаругом, на се усто-стручи и допљива право пред вајат. Ај, како боли, како зашире кроз мозак ридане тог масног, искрпљеног циганског бубња, што отуд одозго од Стопића куће силјиво трешти кроз ноћ. Боли... Криш се кроз перве, разрива мождане пјити и усеца се у сваку помисао... И стеже силно у грлу, одјекује тупо у грудима... и кида, чупа... дои сву крв не сјури испод накомострене косе у замућене очи... А тако је све глауно. Па ипак... Лупа још. Чује се јасно... И страсни кикот неке раскалашне жене одјекује кроз ноћ. Ај,

како боли, како зашире кроз мозак тај лажни кикот, та лажна радост! Боли. Ту, у грудма с леве стране, шири се нешто кружно, раскидано, криво; криво као звук масног циганског бубња што рида, мумла и руга се свему тако дрско очајнички... док виолине цвиле тако улизички, податно...

Лупа још. Ај, како боли. А тај стари цигански бубањ мастан је и искрпљен као живот. Па ипак...

Чује се јасно. Све јасније. Тамо моја драга игра. Изад праних јој витница леврца нежан вал, у оку дивља радост. А она се на верност клепа... Тако јој усне топле беху, очи вреле...

Ах, како трешти, мумла, риди и буни се тај проклети цигански бубањ! А тако је искрпљен и мастан као живот. И све је гнусно... Па ипак... боли, боли... боли...“

*

Песма је завршена. Минуло је све, добри дечаче...

Али и сад је ноћ. Ено и сада риди стари цигански бубањ тамо иза брда, и сада цвиле податни, улизички звуци виолине и провлаче се кроз промрале плаве шљивике. И сада можда јеца неко под јаругом.

Али ти певаш...

Ко је малочас коло водно? Пред ким су цигани клечали?

Но ти си срећан. Ко се у страсној јесењој ноћи сећа свега!

Минуло... За каком ти се делуја румени цвет, на недрџ рузмарин, у оку радост, срећа. И пре је било исто. Али... минуло...

И сада стари цигански бубањ трешти, стење и рошће. Лупа и сад још. А тај стари цигански бубањ мастан је и искрпљен као живот.

Па ипак...

Жив. Девичерски.

ХРОНИКА

НАУКА

ЗАРУЧНИ ПРЕСТЕН КРАЉА СТЕФАНА РАДОСЛАВА¹

Пре неколико година купљен је негде на Оријенту и донесен у Немачку један златан, врло лепо оцузани прстен, на коме су, у тз. нијеломашину, изгравирани ови грчки стихови:

*Μητρον Στεφανου, Δουκινης ἑως κλάδου,
Κοιμνητορις, ταῖς χειρὶν Ἀννα, δέχου.*

„Прими Ана Комненовића, својим рукама заручни прстен Стефана, огранка Дукиновог корена“.

О овоме прстену написао је врло исцрпну расправу познати, сада, нажалост, већ покојни, византолог Карло Крумбахер². Он је, нешто својом комбинацијом, а нешто на основу података које му је дао професор Константин Јаречек (н. споменутог расправу, стр. 446 ил.), идентификовао прстен, и са највећом вероватношћом утврдио да су личности на натпису српски краљевски пар, са истим именима, из прве половине XIII века. После Крумбахера изишла је још једна расправа, у духу Крумбахерове, од младог грчког научника Сократа Кујдаса³. Изгледало је, неко кратко време, да се на убедљиве и добро аргументисане Крумбахерове разлоге не може учинити никаква примедба, али године 1907, изађе расправа руског научника С. Панадимитрију (Сербо-византијског обручаљног кољцо. 379 засједание Императорског Одесског Общества Историѣ Древностей, 30-го Января 1907 год.), у којој је учињен покушај да се обесикај Крумбахерова хипотеза. Тим поводом објавио сам и ја у Крумбахеровом часопису (Byzantinische Zeitschrift 19(1910), стр. 111 ил.) две-три своје примедбе, у којима сам покушао да ипак одбраћам аутентичност Радослављевог прстена. Овде, као наставак чланка у Новој Искри, из 1907 год., саопштавам своје разлоге, у главном онако како сам учинио и у Крумбахеровом часопису.

¹ Н. мој чланак „Заручни прстен краља Стефана Радослава“, Нова Пошта 9 (1907), стр. 61.

² Karl Krumbacher, Ein serbisch-byzantinischer Verlobungsring. Sitzungsber. d. Vgl. Bayer. Akad. d. Wiss. 1906, стр. 451—453.

³ С. Кујдас, 'Ο βασιλικὸς τοῦ ἀρραβωτικῆς καὶ Κοιμνηνῆς. Πρακτικά 159 (1907), стр. 73—79.

Панадимитрију нарочито истиче да је српска краљица Ана, и пре и после удаје (упор. и Крумбахер, и. н. м. стр. 448 ил.) имала име Ана *Дукена*, а не Ана *Комнена* — према томе Ана на прстену не може бити Ана, жена Стефана Радослава (Панадимитрију, стр. 5 ил.). Али Панадимитрију није водио рачуна о следећим фактима: 1. И Комнени и Дуке чине једну породицу; једни су с другима били, у свима временима, у таквом сродству (в. о овоме *Du Cange, Familiae augustae Byzantinae, Paris, 1680, стр. 161 ил.*, 171 ил.) да је једна Дукена могла бити, ео ipso, у исто време и Комнена (отац српске краљице Ане звао се Тодор Ангел *Комнен Дук*). Могућно је да се жена Радослављева у обичним случајевима називала Ана Дукена; али овде се њој обраћа неко *друг*, њен заручник, и то у једном свечаном моменту, када му је свакако много стало до тога да своју невесту ослови што одбраћанијим речима. За једнога принца, који је васпитан сасвим у византијском духу, било је, дабоже, врло ласкаво да са своју невесту може рећи како је из најотменије византијске куће — Комнени су били много старији и угледнији него Дук⁴ —, па зар је онда необично што он за један мах, и то још у стиховима, бира реч коју нема у обичној, прозној титули његове невесте? — 2. Чак уопште није тачно да се Ана и у овом случају, на прстену, назива *Комнена* — она се ту зове *Κοιμνητορις*! Заручнику је дакле само стало до тога да са овом поетском речн каже за своју невесту из какве је породице, а очевидно је далеко од намере да јој рече тачну прозну титулу. Тврдити дакле да Ана *Κοιμνητορις* не може бити Ана Дукена, значило би исто што и тврдити да Стефан не може бити *Στέφανος ῥῆξ ὁ Δούκας* само зато што се у јавним исправама не назива *Στέφανος ῥῆξ ὁ Δουκινης ἑως κλάδου*!

На стр. 11. пита се Панадимитрију да ли је могуће да Стефану Радославу није изгледала већа титула краља или престолонаследника, него да се задовољно титулом једнога Дук⁴. Да је Стефан на прстену — резонује Панадимитрију — идентичан са Стефаном Радославом, он би сигурно метнуо какву било титулу, јер је на прстену био места; он је не меће, дакле је није ни имао — према томе то не може бити краљ. — Да ли се простор на прстену могао сматрати за довољан или не, у то

⁴ Византијскоу оу породицу крмо радо узимало у своју титулу називан *Καμνητός*, али би само била са Комненома за у таквом сродству. О томе има много потврда у Лексикона, и. н. м., па стр. 169 ил. даље.

се питање не вреди ни упуштати: баш нам сам Пападикирију, који је на стр. 5. тврдио да је место недођаљно, и чак претпостављао некакову „стенографску слободу“ („licentia stenographica“) најбоље доказује како су одговори кроз несигурни и субјективни. С друге стране, ми такву Стефанову титулу не бисмо могли ни очекивати из ових разлога: 1. Када вереник већ означава фамилију своје зајурчице, онда је и ред, и стилска симетрија захтева да поред свог променама метне и своје фамилијарно име. Тај је разлог Крумбахер сасвим добро нагласио (стр. 427); 2. И иначе, ни мало нас не би изненадило да једном ерском принцу из старе државе буде драгоценije његово византијско порекло, него ли и највиши положај у једној „полудржаварској“ држави. Ми у историји овог времена имамо доста доказа да су ерски владари осећали, углавном, грчки, и да им је међу свима моралним и материјалним тековинама било најдрагоценije *византијско* обележје њиховог порекла, њиховог васпитања, њихових политичких аспирација. Полупривисени Стефан Радослав, син једне Дуkene, и потписивао се грчки⁶; 3. Најзад, као краљ се Стефан Радослав није могао на претену представити већ и због тога што тада још није био краљ: он се је оженео Аном Дуkenом по жељи и за живота свога оца, краља Стевана Провољеничаго⁷ — дакле тада још није имао краљевске титуле.

Није Пападимитрију био срећнији ни са напоменом о устројству имена Стефан у византијском превремену (стр. 14), јер тиме што по свим византијским споменацима није могао скупити више од четири примера (два од њих била су позната и Крумбахеру, стр. 449), свакако је доказао баш оно што није желео — да је т. ј. Крумбахер с правом тврдио како је име Стефан у Византијада заиста врло ретко. Међутим владаоци Србије, почевши од Немање, зову се готово без изузетка, свим тим именом, и зато Крумбахер има несумњиво право што а priori локализује прстеп на епископском оријенту.

После свега овога јасно је да се Паладини-

тријеве замерке не могу одржати, и нама остају недируте све епиграфске, литерарне и историјске конзеквенције Крумбахерове.

Na ovom li su mestu navesti još jedan dokaz da je preten morao postati u kraju gde se upotrebljava *hirilica* — da je dakle *slovenskog* porekla. Na gorepomenutoj Nemańinom pečatu u reči *NEMANIA* upotrebljena je za *IA* ligatura, koja u grčkim mađuskulama ne postoji, na pečatu je postala, izvan svake sumnje, pod uticajem slovenskog pisańa *NEMANIA*. Onaj izustetak među pečatima vizantijske epohe dovoljan je da nam potvrdi vrlo važan fakt da je na vizantijsku *epigrafiku*, kod spomenika koji su postali na slovenskom zemljištu, *mođo biti uticaja hirilice*. Na pretenju međutim imamo u reči *XEROIN* mesto *N — H*. U vizantijskim *epigrafskim* spomenicima *nema isperde* za formu *H* (v. Krumбахер, стр. 424); jasno je dakle da je i ovde, kao i na Nemańinom pretenju morao biti uticaja *hirilice*?, koji *he* se, razume se, mođi najzastie da zamisli na slovenskom delu Balaniskog Poduostva. Kad još dođemo da zbog imena Stećan ne mogu, po svojoj prilici, ći u kombinaciju Bugari, ostaju nam još jedino srpski krajevi, na koje nas upućuju i ostali podaci na pretenju. Na ovaj način moramo znatno redukovati onaj što Krumбахер govori o paleografskom uticaju na oblik slova na pretenju (v. стр. 423 ил.). Prema tome imamo još manje razloga da mislimo da je *OI* u *XEROIN* paleografska ligatura, u kome bismo je slučaju, zajedno sa Папашидмидију (стр. 3), a protiv Krumбахера (стр. 423 ил.), morali razložiti u *oi*.

⁹⁾ O obliku slova H u hrvatskim, na XIII veku, ne mogu na ovom mestu govoriti ništa, jer se stvar ne bi mogla predstaviti bez prilika kao fotografije. U Mažurinom leksikonu (jedino izdanje), a. v. Palaeographie, nalaz se obzima H u kasnijem jednoglovnosti slovnosti slovnosti malo doznaje vremena od onoga iz toga iz istog.

⁸⁾ Да су српска властела у средњем нину живота претеже на патињаци, види се из једног народне песме „Косовка девојка“ [Вук Караџић, Српске народне прјесме², Београд, 1895, II, 50, 83 и сл.] :

На, девојко, бурну колајену,
По њему ћеш мене споменути,
А по бурни, по мачену мене.

В. Чапк.

КЊИЖЕВНОСТ

ПЕСНИЧКА АНТОЛОГИЈА ЛУЖНИХ
СЛОВЕНА

Нешто у засебним издањима, а много више по срpsким и хрватским књижевним и политичким листовима, угледао је света читав низ превода бугарских и словеначких народних и уметничких песама.

[illegible]

⁹⁾ В. А. Ковачевић, Жене и деца Стевана Првосвештног. Глас С. К. Андријевића 60 (1901), стр. 31 и сл. О женици и Стевановој девојци — Димитријев (Илија В. Димитријев, Београд, 1863), стр. 261; М. Дрмић, О пјанистичким трудама Димитрија Хонатијана. Византијски Времењаци 1 (1893), стр. 328, увод; и Јован Радонић у Јетовицу Матине Српске 208 (1901), стр. 128. — Са овим же је поданим обавио Г. Др Јован Радонић, професор Универзитета.

По себи се разуме да у томе броју има и слабих, можда и врло слабих превода, али је ипак несумњиво да их има довољно и зналачки одабраних и уметнички преведених.

У доба данашњег културног препорођаја и братских договора био би веома захваљан и веома потребан посао, припремање једне песничке антологије Јужних Словена. Досадашње антологије појединих јужнословенских племена (са потребним коректурама и допунама) могле би послужити за основу, а збирка до сада објављених превода као први материјал, који би се лако могао допунити преводима новијих и најновијих песничких творевина са сва четири племена Јужних Словена.

Доказивати потребу једне овакве антологије данас је, хвала Богу, и изlišно и неупутно. Једино о чему може бити говора, питање је о издавачу, јер антологија Јужних Словена не би смела ни у ком случају бити издавачко дело најобичнијих размера; она мора бити достојни и озбиљни представник песничке мисли сва четири племена.

У нашим данашњим издавачким приликама једини достојни и озбиљни представник могла би бити наша Књижевна Задруга, која би, приликом се само овог лаког и потребног посла, умела и могла наћи најбољи пут да то и оствари.

Један, између осталих, већ готов, био би договор са Матицом Хрватском и Словеначком, да у своја редовна годишња издања унесу антологије својих песника, које би се, према договору за друге сличне послове, одмах у преводима унеле у издања Књижевне Задруге, а у накнаду за то, обе братске Матике унеле би у своја редовна издања и Антологију Српског Песништва, коју би, и с вољом и зналачки, припремио Одбор Српске Књижевне Задруге. Са Бугарима тај би се посао свршио или у договору са њиховим Књижевним Друштвом, које ће се у најкраћем времену претворити у Академију Наука, или према Бугарској Антологији, која је баш ових дана изишла под уредништвом Подвизачева и Дебеланова.

Оваква песничка антологија Јужних Словена била би и најпешча и најизразитија допуна монументалном делу „Енциклопедија Јужних Словена“, која се, на радост свих свесних и душевљених присталица јужнословенске културне заједнице, и најпажљивије и најживље ради.

Једино у случају да Књижевна Задруга не би могла (а чему би тешко било наћи оправдања) приступити издавању Јужнословенске Антологије, ствар би морала прећи у руке приватних подухватника, чиј труд не би остао ни морално ни материјално непажљив. Одуживати се јединој спаваној идеји јужнословенске заједнице — утврдила је која ће, у сваком случају, имати не само довољан број утакмичара за успех него, несумњиво, и за материјалне жртве, ако би их ма каквих могло и смело бити у једном оваквом предузећу.

Узимајући слободу да ове врсте упутимо Управи Српске Књижевне Задруге, ми очекујемо од поборника јужнословенске заједнице (а њих је највећи број и у Задругиној Управи) да се ове и корисне и потребне ствари сете и о годишњем збору Српске Књижевне Задруге, која се ни до сада никада није укљањала испред послова који су кретали и унапред помпални културни заједницу Јужних Словена.

Јов.

УМЕТНОСТ

ДРАМСКИ КОНКУРС НАРОДНОГ ПОЗОРИШТА

Овогодишњи драмски конкурс нашег Народног Позоришта прошао је без доделе награде.

Из репортерских извештаја, који су за трајања овога конкурса били и врло чести и у пуној мери информативни, сазнало се и о једном одлучивању Управине т. ј. да ли ће се од добрих драма (ако их буде) наградити најбоља или ће се, без обзира на њихову просечно добру вредност, тражити једино драма трајнија, да не кажемо епохалног значаја. Другим речима, да ли ће се наградити најбоља од поднесених добрих, или ће се тражити апсолутно одлична ствар?

Без претензија на потпуну обавештеност о историји овог питања за последњег конкурса, ми ћемо се задржати на самом његовом резултату, уверени да ће и он сам бити довољан, да објасни неупутност овакве дефинитивне одлуке о поднесеним драмама.

Већ је довољно познато мишљење једне од старијих управа: да се драмски конкурс не расписује да би се издавале паре, него да би се добијале драме! То и такво мишљење управо је било довољно, да се драмски конкурс нашега позоришта у толикој мери дискредитује, да је било наступило доба када се више доцрта нису издавале паре, али исто тако нису добијале ни драме, а најмање овакве какве су раније управе добијале и без конкурса. Па не само то, него је било наступило време када се конкурси нису више ни објављивали, из сасвим оправданих разлога, да се не би читало оно што су на конкурсе слали још само поједини бербери, подвојници и „родољуби“ без одређених занимања.

Оно нешто имбиј што се бавило о драми, слајло је своје радове радије и једино у току сезоне, а на конкурсе није излазило из врло лако разумљивих разлога.

Тек за време конкурса, који је поред Нушића навео на позорницу Предина и Ненадића, Управа је сматрала за дужност, да са пуно несумњиве озбиљности обавести драматичаре да ће се награде доцрта и поделити најбољим од поднесених добрих.

Са колико је успешне уверљивости такво обећање делovalo, сведочи и сам број поднесених драма: на том конкурсу било их је четрдесет и седам.

Други конкурс после тога био је овај садашњи. Нешто повећани број радника, а још више пробужено поверење у сам конкурс, донесло је овог пута несумњиво лан број: поднесено је било тридесет и шест драма.

Али изгледа да се овога пута врло лако рачтчило оно што се за претпоследњег конкурса било стекло.

Ако је доиста био тачан онај новинарски извештај о одлучивању према релативној или апсолутној вредности поднесених драма, несумњиво је да превратило мишљење о захтевању апсолутне вредности, јер су, по одлуци Книжевног Одбора, одбијене од награде све поднесене драме. Па ипак омакула се једна потрешна, јер су истакнуте две које се могу представљати.

Самим тим издавањем изабраних драма, Управа је прешла већу половину пута која је управо водила награда, а зашто је није и доделила једној од њих, питање је на које ће се врло лако одговорити после њихова првог приказа.

Т. ј. ако њихове премијере прођу како се то може очекивати после њихова избора — оне су, односно једна од њих, биле и за награђивање, а пронађу ли — јасно је да је избор био потрешан, јер нису биле ни за најобичније приказивање. Трећег не може бити.

Али и у једном и у другом случају, штета ће ићи једино на рачун оцењивачког суда, јер ће се у случају успеха показати да драма достојна награде није добила награду, а у случају пропаста, да је драма испод просечне вредности истакнута као заслужна приказивања.

Управе које су биле против издавања награда, јер су без њих тражиле добре драме — поступале су, ако ништа друго, бар мудрије: одбијале су све драме од реда, да би доцније водиле преговоре са појединим писцима о приказивању под обичним околностима.

У младој књижевности, као што је наша, а специјално у драматској, или не треба расписивати никакве конкурсе или се мора оцењивати релативно т. ј. од доброг одабирати најбоље и ипшомто не жалити за награду коју поде даровитија, а без изузимања сиромашан српски књижевник добије.

Тражити некакву апсолутну вредност оригинане српске драме, значи имати (споредно је: оправданих или неоправданих) претензија на врло висок лични литерарни укус, али у исти мах значај доказивати писцима сву узалудност њихових напора да српској драми даду ма ичег просечног добра.

И ако дељење награда изгледа веома незахвално у нашој средини, јер би српски Сарсеји могли несумњиво доказати да на Западу има много бољих драмских писаца који никад нису

били награђени, јеси су у нашој драматичкој ипак много дражни Предићи и Ненадићи од мртве славе и мучно задовољивог укуса наших неумитних судија у драмским конкурсима Народног Позоришта.

K.

* Другицима за економку и социјалну политику одржан је, 18. о. м., свој редовни састанак, на којему је д-р Мил. Ђ. Поповић прочитао своје предзнање „О алохолизму у Србији и његову економску и социјалну значају“.

* Матица Хрватска (Загреб) штампања је и растурила ове своје публикације за 1910. годину: 1. Хрватско Кло. Научно-књижевни (Зборник. Књига VI. — 8^о, 384 стр.); 2. Пова електрични појави и звуци. Написали д-р О. Кучер, д-р Ст. Пинешки и Јурај Бошчић. — 8^о, 186 стр.); 3. Повијест хрватске протестантске књижевности за ренесансе. Написао д-р Фрањо Бучар. — 8^о, 246 + VIII стр.; 4. Повијест окупације Босне и Херцеговине 1878. Написао д-р Милоша Мандић. — 8^о, стр. 100; 5. Заушћани сини. Роман из привременог живота. Написао Евгениј Кумичев (Јован Сисојич). — 8^о, 267 стр.; 6. Приносијости Матије Личевића. — 8^о, 124 стр.; 7. Лица Весела. Трагедија у пет чина. Написао Јулијо Савојич, превео Јулије Бешвић. — 8^о, стр. 125.; 8. Пегам и Ламбергер, приносијости д-ра Ф. Дотла. У словеначком оригиналу. (Јакољичко издање Матице Хрватске и Матице Словеначке). — 8^о, 191 страна. —

* Савезо Касић, савезнички публицист, саставио је, а књижарка Книжарки и Балберг издали у Лубојичкој књижари „Државни савезнички савез у Лубојичкој.“ Књига је у јавности дано приказана, а цена је је 2:50 круна. Поручиће приказу све савезничке књижаре.

* Наш ајдар, г. Јован Копајек, довршио свој рад на надгробном списку пош. Едуарда Рујан, словеначког аријатичара. Споменик ће бити подигнут на Београдском Новом Гробљу.

* Горчево штампарја А. Габрићска (Истра) покреће у својој књижевности „Велу“, словеначки за науку и културу. Предлажи су: д-р Алберт Крамер, д-р Иван Пријатељ, д-р Милоша Рогошар, д-р Богумил Вошпал. Листу је годишња цена 8 круна, а појединачни списак 1:50 кр. Сарајли су обежали многи утисци словеначких радника, а од Срба су се, звала, одазвали г. Гага Гершић и д-р К. Кушњал.

* „Матица Словеначка“ (Љубљана) штампања је и растурила ове своје публикације за 1910. годину: 1. Устав и уривања словеначких области (1809. — 1813.). Промојни лист о ревизији јавног права приг француског царства, од д-ра Богумила Вошпала; 2. Војвојина Корутска. И до. Историјски спис д-ра Матеја Потоценија; 3. Пегам и Ламбергер, приносијости д-ра Ф. Дотла; 4. Јан Марија Паушар, роман Јулија Јајера, у преводу Подлин-барског; 5. Врабосици. Историјски роман, од д-ра Ивана Лаха. Први до; 6. Дотоније Матије Словеначке за 1910. годину. —

* Лубојички Јовановић, шкољни управљач и учитељ у Умци (Харина) јавља да је изишло треће издање његова „Кушара“, а о понову којег се, а за неколико месеци, јавио засином да чита и старо и младо. За 55 хаира шале булар се издањено поштарница.

* Српске православна црковна општина у Панчеву позива рецензисте да јој поднесу поделе са намером да споменик по којој Руки Јаја Јована Јовановића. Споменик није да буде обесни, прамала или ипшитарисан прст. Предлачуће цена 1000 круна.

БИБЛИОГРАФИЈА

Прогресијетски брџер. Награда друштва „Прогресијет“, 1910. Српска Димовичева Штампарија у Сарајеву. — 8^в, стр. 54. Цена?

О изри, с широчини погледом на прошле у козу. (Културно-историјски списак). Написао П. С. Нин. Штампано у Новој Нашкој Апшичарској Штампарији, 1910. — В. 8^в, стр. 34. Цена?

Гудачке посме. Савио оца Драгута М. Миле Браковић, Крагујевац, Штампарија Радисаја Јовановића, 1910. — 8^в, стр. 73. Цена 30 п. д.

Ветовић А. Богви: Народно Пошрџиште у савишности. Београд, Штампарија „Меркур“ Митровић Стефановића, 1910. — 8^в, стр. 27. Цена?

Мајор Нинауел: Служба пешадијских патрола и ближе изашање. Ручна књига за офицере и подофицире. Преоно М. Мариновић, пуковник. Са једним планом осаме Менц. Београд, 1910. Нова Штампарија — Давидовић. — 8^в, стр. 148. Цена?

Јапанско гласовно право за немалку, од 8. новембра 1909. год. Са одобрелом царско-јапанском Министарства Војног провед Бајер и Стехер. Са немалком пешадијским пуковник Мил. Ј. Јапановић. Зајечар, „З. Јапановић“, нове Штампарија М. Деметријевића, 1910. — 8^в, стр. 137. Цена?

Читаоцима

Књижевни листови најбоље су и најверније огледало књижевног, па и у опште културног стања једног народа. Зато у свих просвећених народа и поклањају велику пажњу књижевним листовима.

Ми, Срби, имамо и доста и баш добро уређиваних књижевних листова. И у том погледу ми бисмо, за овај мах, имали мало за чим још зажалити.

Али има нешто, у чему смо још заостали, и у чему су нас други претекли. Ми немамо књижевног илустрованог листа. Већ годинама чине се у нас огледи, да се један овакав лист одржи. Па је, ето, све до сада то било немогуће. Све лепе жеље, сви напори, све жртве ризијали су се о наш велики нехат.

И ако знамо да и у будућности очекују многе незгоде и разочарања сваког онога, који би се подухватио да уређује и одржава српски илустровани књижевни лист, ми опет товаримо на своја плећа један велик и тежак терет и крећемо, управо обнављамо један такав српски лист. Хоћемо да попунимо једну празнину у нас; жељимо, ма и с великим напорима и жртвама, да учинимо још један покушај.

Од свих наших илустрованих листова „Нова Искра“ је најдуже трајала и, и то смео рећи, највише је одговарала захтевима једног српског илустрованог листа. Зато и мислимо, да ће се обнављање овога листа, који већ има велики број својих угледних пријатеља, најлакше моћи и постићи одржање једне српске илустрације.

Позивајући српске читаоце, да прихвате и својом претплатом одрже „Нову Искру“, ми нећемо давати никакве обећања. Рећи ћемо само толико, да ћемо обојица, својом удруженом снагом и заједничким средствима, све учинити, да се „Нова Искра“ одржи, и да буде оно, што треба да буде српски илустровани лист. И по ономе, чиме још сада располажемо, смео унапред рећи, да „Нова Искра“ ни у овој години неће ни у чему заостати иза „Нове Искре“ из ранијих година.

Она ће, као и до сада, излазити, крајем сваког месеца, на четири штампана табака у фолију (32 стране), увек украшена врло лепим репродукцијама наших, словенских и осталих великих уметника, а за сараднике имаће наше најугледније књижевнике.

Сем тога заводимо и једну, за нас пријатну, новину: уза сваки број претплатници ће добивати, на засебној листи, у великоме формату, по једну уметничку слику, која ће бити најлепши украс за сваки српски дом; а на крају године сви уредни претплатници (који у првој половини године измире годишњу претплату), добиће бесплатно и Целокупна дела владике Петрова, са сликом великог песника.

Претплата „Нове Искре“ остаје стара: за годину дана 16 динара, за пола године 10 динара (за земље изван Србије: 20 круна или франка годишње).

За ову годину одржаћемо „Нову Искру“, па ма каква био одлив претплатника. Али опет наглашавамо, да ће и даље одржање овога листа, а и његово увећање, зависити једино од уредности наших претплатника. Надамо се, да ће српске породице поклонити овоме једином српском илустрованом листу бар онолико пажње, колико су до сада поклањале разним страним илустрованим листовима.

У Београду, на Светога Саву, 1911. године.

Власник „Нове Искре“,

проф. Ж. О. Дачић.

Уредник „Нове Искре“,

проф. Р. Ј. Одавић.

НОВА ИСКРА

БРОЈ

2.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА

X.

БЕОГРАД, ФЕБРУАР 1911. ГОДИНЕ

Власник:

Живојин О. Дачић

Према Александар улица број 28.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дина; ван Србије: на годину 10 еар. или 20 дина, у злату. Преплате и све што се тиче администрације шаље се власнику. „Нова Искра“, 4 рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; мањак тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,

Риста Ј. Одавић

Каленић - Милош улица број 6.

ЈОН МАЋЕЈКО

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

ни су долазили редом, један за другим, у дугачким редовима, којима као да није било краја. Тромо и лено вукао су своје уморне ноге у грубим, поткованим чизама, којих је тамни звук био сличан лупи добоша при спроводу заборављена покојника. Долазили су одоздо, из окова, на белу светлост топлога дана, на чисти и благи ваздух свежје вечери. И тек са плазаском њиховим и рудник као да се будио. — Сакривен у јаруге и провалије последњег повијарца високе планине, са својим ниским, трошним кућима и огромним, примм димњацима својих постројења, изгледао је он као какво огромно мрачно чудовиште, чије хладне челоусти свакога јутра приме стотинама бедних радника, да их опет у вече врате измоджене, маласиле, без снаге и живота.

А радници су и даље придолазили из мрачнога окова. Мокири и наљави, поприседа одела, пуни нечистоће и отпадака од прне и влажне земље, једна се прихватили трошних столица и седали за порабоване столице. Крчмар, сељак Илија, стари и погурени чичица, нишао је од стола до стола и приносио им лутре рђаве ракије. Сви они говорили су нето тако лагано, мрзовољно и лено, као да је и језик услед умора њихове снаге постајао непокретан и неспособан за своју обичну функцију. И у овој чудној мешавини ерског, немачког, талијанског и влашког језика ретко би који дубоки глас некога од наших сељака напуштао ову монотону и досадну тишину. И тек пошто би се лутре све више празилиле и у крми почео све јаче осећати неспособан задох од ракије и дуванца, и говор њихов постајао је живљи, јачи и гласнији, и од нејасног мрмљања, едничког жујања пчела, достигао своју обичну вину, када се непрекрпано говорило о спеху

и свачему, и када више нико никога није разумевао.

У углу испред прљавог келнераја, на једним округлим столом било је много живље по за осталим столовима. Ту је седео у друштву неколико наших сељака, стари рудар, Немач, Франц. Био је то старац око шездесет година, сед и зборан, али још увек са веселим, ведрим погледом, и увек насмејаним, по готову дитиним лицем. И ако је скоро цео свој век провео доле у окну, под црном и тешком земљом, на њему су се најмањи могли опазити трагови тешког и напорног рада; на против, ако је тешко расположење измучених радника наљавало разведити шалом и живишћу, мајстор Франц је био први ту. И одишта, његова ведрца пада, његово увек насмејано лице и жива и весела његова природа свагда су утицали на душевно стање оних његових, и они су бар за кратко време заборављали сву тежину горње судбине и заједно са Францем смејали се, певали и накали као најзадовољнији људи под сводом небесним.

Само је један од њих, а који се редовно виђао у друштву Францову, седео на својем месту као какав камен, мрачан и натмурен као пушта поћ, потонувши у своје мисли, мртав по погледу и за свет и за људе. То је био ранији радник у руднику, сељак из оближњег села, Јон Маћејко.

За време рада у руднику, а при паљењу једине мине, буде Маћејко узасно онанане, оставиши богаљ свог целог живота, и не могући више сизити у окну. Том приликом подомљени су му и одесени прети на обема рукама; лице изгорело и лево око исцурело, преко десног ока пак навукао се нека бела екрма и једва да је на њ могао наизирати; златници и носе више чела спржени и одишти, те је затегнута опечена кожа давала сину одиратности. Све то са његовом

вечитом натмуреношћу и сталним ћутањем пре је одбијало људе од њега него што би његова зла судбина привлачила и себи и изазивала саосећање према некадашњем другу и раднику. —

Франц, загрејан ракијом, непрестано је устајао са столице, клатио се то на једну то на другу страну, машући својим дугачким, жилимавима рукама и нудећи своје друштво са још једном последњом чашicom ракије. Па се онда завали на столицу, наслонио на келнерај и промуљали жалосним гласом отпочне певати своју омилану песму:

„Lustig, fröhlich springt der Floh“ песму коју су и сељаци, слушајући је редовно од Франца, научили, и ако је нису разумевали.

„Ех, ја, Kinder!“ отпоче Франц, пошто је отпевао своју песму, „тешка је то живот на земљу. Der liebe Herrgott створила живот и људе и казала да она буде тешка и мучна зато, што човек била рђава одмах, кад га Herrgott створила. Ја знала да је човек била увек рђава, и да се hier auf der Erde морала само мучити, и не прострелила сем због тога пулу кроз главу... Nein! Ја сам увек рекла: „Франц, der liebe Herrgott хоче твоју муку, јер така је твој Los, и ти мораш живиш и мучиш се, будеш пити и веселиш се!“... Еха, Brüder, зар стари Франц не имала право?“

Смећехи се и гледајући на стакло са ракијом Франц се радовао, као да је угледао каквог давно жељеног друга. Он узе са стола велику чашу, напуни је, свечано се кину са друговима, и привнеши је жељено својим дебелим устима, испиши је до дна.

„Еј, ти Јон! Зачем не пијеш? Само једен Schluck!... То шљивовић fein, sehr gut; ја тебе казала.“

Јон ћутећи махну главом. Франц погледа на стакло са ракијом, облизну се и окрете се опет Јону:

„Ти што не пила? — Лакше тебе буде, само ако пробала. А добра шљивовић — наше спасење... Човек би пропао, кад би је не имао.“

Јон који је иначе врло ретко пио ракију прихвати најзад понуђену му чашу, скрику мало и покуша да остави чашу на сто, али га Франц предухвати са речима:

„Пиј до доле!“

Ларма у крчи била је све већа; стари Илија једва је доспевао да услужи своје многобројне госте. Они су и даље долазили, наручивали, и опет одлазили; би један од њих није плаћао и цео келнерај био је кредом ишаран. То су била Илијина потражљивања и рачунане књиге. Па ипак суботом, кад је вршена исплата, целог тога рачуна би нестало, да се одмах сутрадан поново појави.

А Франц, пијући све чашу за чашом по своме обичају, и даље је махао својим грубим рукама, нишао се и даље говорио:

„Так по чему што живот пуно мука и мрачна, како нека велика рупа, где ништа не можеш видети лево, а можно је тамо пуно, jawohl, voll von Abscheulichkeit, то ми, братец мој, пијем и све

заборавим.... И ђавол је била велики мајстер, по чему што он дао нам то feines Getränk, шљивовић. И так сме се помисли са наш живот и забравим бол на душу, jawohl, den Schmerz, der die Seele drückt!...“

Онакав живот продужавао се поготову свакога дана у Илијиној бараци. Силазећи и сам чеће, после тихих радова горе у планини, ја сам прилично познавао све те људе, више пута и сам седео у њихову друштво и интересовао се о њихову мучном животу и горкој судбини. По себи се разуме, да ме је мрачна личност Јона Мађејко највише занимала. Његова турбоина појава изгледала ми је још од првог виђења као појава човека, који, и ако је утучен због изгледа своје спољашности, ипак у себи носи нешто што је много јаче притискивало његову суморну душу, нешто што је био много страшније од оног несрећног случаја, који га беше учинио богаљем за цео живот.

Узалуд сам покушавао да Јона увучем у каква описирији говор. Кратко ми је одговарао на сва питања, која се односила на рудник, али никад ми ништа не рече о своме животу. Па и у тим кратким разговорима ја сам могао приметити, да му је све мрско, ма о чему се говор повео, а нарочито гледајући доле на рудник, из кога нам је долазио мирис на влажну земљу и скоро извањени угљ.

Једног необично мутног мартовског дана био сам са радницима на послу, пошумљавајући једну окомиту голу страну више самог рудника. Сунце као да се беше некуд изгубило. Мноштво сивих, тешких облака као да се беше од неба откинуло и пало на тешка леђа високе планине. Увела висока, кружна дрвета, што су својим многобројним крунама стрчала у небо као каква прили непреходни зид, губила се у тешким облацима и од планине било је нешто црно, тамно и нејасно као од какве авети.

Поред мене на голом камену седео је Јон Мађејко и оним јединим оком упијао се у рудник, који је пред нама лежао као на длану. Данао је изгледао много више ћутљив него иначе. Хотехи ма шта од њега чути, јер ми и самом беше непријатно ово дуго ћутање, ја га упитих:

„Шта ти је данас, Јоне, те ни уста нећеш да отвориш? Зашто ми најзад не кажем, од куда је све то код тебе? Ту мора бити нешто?“

„А шта би могло бити? Данао је дан као и сваки други. Зар човек мора имати нешто нарочито, па да му уста буду затворена?“

„Неће бити баш тако! Снагачу мора бити узрока, па и твојој натмурености и ћутљивости. У осталом, мени све може бити право, јер нити сам последик нити свештеник да се на испит узимам.“

Бејаш се подигао да надзорнику изадам нова упуства за рад. Јон је и даље упорно ћутао и посматрао рудник, па ипак могао сам приметити, да се у њему води ужасна душевна борба. Можда је најзад о себи хтео рећи коју више, можда се

В. БУКОВАЦ:

ГУНДУЛИЊЕВ САН.

спремао за дуго објашњење о својој жиноту. Равнодушно седио опет поред њега.

„Знате ли,“ отпоче од једном без икаквог увода: „тј тамо доле у руднику не могу никако да видим.“

И својом тоналастом руком, на којој није било прстју, он ми показа на мноштво ниских белих кућица, расутих овде онде, по брежуљцима рудника.

Знајући да се Јон никад није предавао изливима страчних осећања, већ да се са бескрајним стрпљењем и равнодушносту држао према људима и својој судбини, морао сам се изненадити овим његовим речима, у толико пре што их је он изговорио после дужег размисљања. За то га упиташ:

„Како, ти не волиш оне у руднику, а зашто?“

„Ех, како ме то питате? Зашто их не волиш? Можда су ми нешто учинили, што се целог живота не заборавља; можда ме подсећа на много што шта, што ми је цео живот упропастило и одвео са свим на други пут!“

Нисам могао, а да поново не погледам у Јоново узакано унакажено лице, на коме се у пријој шушљини бесно колутало оно једно скрамом превучено око. „Одиста, овај јадник има право што тако говори!“ помислих у себи.

Али Јон као да је наспрао ову моју мисао, на зато рече:

„Ах, није због тога, господине, Божија је воља била, да ја тако пострадам. Ја се за то ни најмање не срдим. Што је коме суђено, то ће га постићи, на ма се он и под земљом крио.“

„Па шта онда? Зар је то мало невоље, него би још што друго хтео?“

„Не знате моју несрећу, па зато тако и говорите.... Хм, није мене само тешка судба и воља Божија постигла. И поред тога, Јон би и данас може бити био срећан и имао зашита и рашта живети. Али овако...“ Јон махну сумњиво главом. „Људи, људи су ми поред Бога много учинили и нанакостили... И то ти доде пред нама!... Ах, када бих могао само! Све бих их у ваздух бадио, да им се не зна ни праха ни пепела!“

Јон је седео на камену. Окренувши своје лице према мени, ја сам видео оно бело око, како се тајанственом снагом увија у мене, а опечена кожа око уста абира у један одвратни поглед. Студена мирноћа овога чудноватог човека била ми је непојмљива. И узбуђен његовом гладно-кривошћу при оваквим речима, ја узвикнух:

„За име Божије, Јоне! Јеси ли ти при себи? Како можеш само тако гадно помислити, и како те није страх од Бога, да тако страшне речи прећу преко твојих усана!“

Јон се гласно насмеја.

„Страх? — Зашто да ме је страх? И зар њих није био страх од Господа, када су ми, поред тога што сам остао богаљ за цео живот, узели и оно што ми је било најмилије и без икаквог милосрђа агладили срећу моју и уништили цео мој живот?...“

„Све то може бити, па ипак ти немаш права да тако говориш. Освета је у Божијим рукама, а не у слаба човека.“

„Па ипак, ја сам се осветио, у колико сам могао. И верујте ми, ја се за то овде на земљи не кајем. А тамо, кад станем пред Божиј суд, нека се испуни воља његова!... Већера пакао ни тамо не може бити него што је на земљи...“

Осећајући се неколико налагодно, хтео сам отићи. Али Јон отпоче онда своју причу. Говорио је тешко, са муком, често заостајући и прекидајући дисање, као да је хтео све пажљиво и опрезно изнети из свога мрачног памћења; као да се бојао да нешто не заборави или не прекрати.

„То што ћу вам рећи и што сам имао доде са рудником, не зна нико; можда се мало стари Франц досећа, али и он се чини као да ништа није ни било. Они пак, којих се цела ствар тиче, давно више не говоре, и њихово последње склонивше побусала је висока трава. Остајете једино ви. Али ја верујем, да ни никоме нећете целу ствар причати у толико пре, кад budete чули, како је текла и како се свршила.“

Јон се окрете опет руднику; на његову лицу опет се огледао онај мрачно-равнодушни изглед. Он отпоче:

„Памтим као да је јуче било, и ако је од тога доба протекло више од десет година. Ту где је сада рудник, била је наша сеоска утрину; велика чиста полана, обрасла травом и гдекојим жбунов дивље руке и кушине. Ту смо догонили стоку на пашу. Рано изутра дозволио би заједно са стадом овамо, и тек у вече враћао би се дома. Увек једно исто, свакога дана и сваке недеље. Мислио сам онда, да ми живот и не може друкчије протећи и да увек тако мора остати. А шта би га иначе и могло променити?“

„Тако је то трајало све док се не замомчих. А онда стадо остаде млађењу брату, а ја окретох на други, тежи носач. Наша је судбина у вичитом раду, не би ли се ма како крај с крајем саставио. А када се све то заврши и смрт се унаке по своје, увидиш тек онда, да ти је живот протекло онако и сам не знаш зашто; није други по правн пасји живот.“

„У томе времену пагнрнуло и нама неки страни људи, туђа језика и туђих обичаја. Отпочеше бунити и копати, препратити и преметати ову нашу земљу, по којој смо дотле ми копали. Не оставише на миру ни шуму пашу, ни широк утрину; завукоше се у наше родне пољњак и сама дворишта, и кад се зато одупресоу, не хтеше све то допустити, дође власт и рече нам да су они у праву. Не знам шта ви о томе мислите, тек ја никако не могу да се помирим са тим, да белосветски људи имају више права на моме огњишту, које ми је од деда остало, од мене сама.“

„И навослетку, ту су и остали. Рекосе да је утроба мајке земље пуна неисцрпна блага и за трен она на нашој утрини подиже се читава колонија. Рад у руднику беше отпочео, и многи

P. ВАЛДЕЦ:

ПИТОКТОНОС.

од наших, оставши без стоке, и сами сањаше доле на рад. Нешто са очева неразумна рада, који се у последње време беше проио и добар део имања упропастио, нешто што у околини не беше зараде, да би се живот и потребе за њ колико толико олакшали, сањаше и ја доле у руднику, на посао. По себи се разуме, да су моју жилаву и јаку снагу, још нигде неутрошену, једна дочекали. И тако ме дадоше старом Францу за носача.

„Мучан је и тежак живот био, господине! По целе дуге ноћи не знати за мир и одмор, удисати овај тежин и отровни ваздух и турати пуна колица материјала до одређеног места. Али на шта се све човек неће навикти и шта младост није надра надикати? Био сам доскеле задовољан и рачунао редовно на дан, када ћу поново слободно дахнути душом и бити једном за свагда само свој господар.

„Поред осталог на то су ме нагонили и два лепа плава она, кћери мога суседа Беркењеча, вилењаве Златке. Познавао сам је још од детињства и ту пред мојим очима она је расла, заокругљавала се, да једнога дана буде потпуна девојка. И сада као да гледам њене веселе лепе очи, чиј ме је поглед тако топло миловало око срца; њено мило увек насмејано лице које ме је као оно сунце озаравало, кад сам се из рудника враћао; њену стројну снагу и крупне груди, које су у ходу тако лако подрхтавале и мене обузимало неописано миље при помисли да ће једном сва та лепота бити моја. Волео сам Златку, а био сам уверен да и она противу мене нема ништа; стари Беркењеч, који и сам као да је све то слутио, не беше истина рекао последњу реч, али по свему изгледу и њему самом та веза не би била непријатна. И враћајући се одоздо из рудника у сумрак топле вечери ја сам једва чекно да се прихватим наших вољњака; ту у сенци високих дрвета чекала ме Златка. Ах, јест, то су сада само прошла времена!“...

Јон дубоко уздахну. Његово мрачно лице одавало је неописану тугу; у крају оног једног ока блистала се чиста суза.

„Давно већ био сам оставио Франца“, отпоче Јон после кратког ћутања: „и отпочео рад за свој рачун. Посао ми је ишао добро и већ сам могао оставити многу правницу на страну. У то време дође у рудник за штајгера неки Шваба, Вагнер. Ја и сада не знам, како је то дошло, тек ми се од самог почетка писмо могао гледати. Можда је то урођено човеку, да од првог виђења и без икаквог датог повода, извесно лице не може да трпи. Тако је с нама било.

„Па и покрај све одвратности и мрзње према Вагнеру, ја сам се ипак трудио, у колико је то могуће, да моје рђаво расположење према њему не изађе на видик и да у њему и даље гасдам свога првог, непосредног старешину. Али је Вагнер био човек зла срца, и оковивши се нарочито на мене, није престајао да ми на сваком кораку подмеће ногу, да ми посао одређује на најопаснијем месту, и поред свега тога још да ми закида моју крваво стечену зараду. Пожалих се Францу као старом, искусном рудару; он само сумњиво махну главом и рече ми да не терам у крајност. А кад се позвалих онима горе у Управу, дадоше ми на знање да могу ићи, ако послом нисам задовољан. Пошто ми снагу беху испили, могли су ме онда као испећен лимун бацити на ђубриште.

„Најзад, то још није било све. За сву мучку и невољу доле у руднику, ја сам бар у селу имао Златку и њено весело лице, што је односило сав терет са моје мучене душе. Али се у последње доба беше пронео глас, како се штајгер Вагнер виђа по селу врло често па и онде, где га нико не тражи и не жели. И радним даном и свечаником остављао је по својој вољи рудник и пролазио мирним и празним путевима, завиривао у сеоске куће, или се случајно налазио доле на извору и онде очекивао селјанке, које су долазиле за воду. Такве појаве не могу остати непримећене, и већ се могле очекивати последике од ових Вагнерових шетњи у толико пре, што је већ било жртва од стране друге господе из Управе. Шта се ту могло радити? Можда нам је таква судбина! Тој господи било је мало, што нам имања

одуше; хтели су нам отети и оно најмилије и најдрагоценије: образ наших жена и девојака, и ради својих личних прохтева изгнати и у прах претворити срећу и задовољство наших домова, који се само крвљу могу опорати.

„Не треба да вам кажем да сам се у првome реду бојао за Златку. Била је сама са оцем, без мајке, и ђаво који не оре није копа, најлакше је могао овде уметати своје прсте. Осим тога, женско срце је тако нескладно и пуно толико дубина, да га је тешко разумети. То је као брод пун брзака и вртлога, и опрезно прелазећи га, кад већ мислиш да си на другој обали, хоп, одједном се најдеш у води. Сачувати га за себе и бити сигуран у своју срећу, ако то већ није суђење, потпуно је немогуће. И ја сам назно Златку као што мајка уме дете чувати, али је сачувати нисам могао. Док ме је под влашном земљом пробијало ајно за коју злехуду црквицу, Вагнер је чинио своје. Он који беше одмах бацно око на њену једру лепоту, био јој се толико приближио, да је било само питање времена, када ће му плен потпуно пасти у руке.

„У томе времену десил се и експлозија доле у окну. Остадох жив, али онакав и бољак за погубљеног, као што ме сада видите. Падали су ми моју несрећу, али ко пита за то, што је један људски живот за навек упропашћен, што је моја срећа једном за свагда уништена. Бол и сапатња других траје таман толико, колико и смена радника у окну. И онда, све се заборави, живот и даље иде својим обичним током, а тај несрећник остаје самome себи све дотле, док смрт не дође по своје и не учини крај целој беди и жаду.

„После другог боловања и опорављен толико да сам поново могао изићи на свет и живот, ступих међу људе. Они су при мојој појави хуљали, али онај неми ужас, који се опртавао на свима лицима, говорио ми је речитије но икакве речи о мом страшном изгледу, о мојој узасној несрећи. А кад ме Златка први пут носе тога виде, она само јакну, покри лице рукама и побегне од мене. Ах, шта би све у томе тренутку дао, да само поново пред њу станем здрав и снажан као што сам негда био! Да још једном, на и последњи пут, видим њено лепо лице, како ме са осмехом дочекује! Узаман!... Био сам бољак, кога су можда жалели, али чији је изглед плашио.... И у својој немоћи ја сам најзад и Бога проклињао, што ме је поред свега тога још у животу оставио....

„Златка ме избежавала. Она није више са мном говорила о нашем будућем животу, није ме очекивала у воћњаци у сенци дрвета или на зеленим рудинама у близини рудника. Зато су је пак чешиће виђали, нарочито у први сумрак вечери, где одлази Вагнеру. Дошатавали су ми све, можда зато, што су знали наше односе раније, а можда и с тога, да би само видели, како љу ја све то примити. Људи имају ту особину, да у животу радо гледају бол других лица. А ја сам и даље волео Златку и мислио на њу; нисам

се могао оставити. Зашто?... Ко на то може одговорити, ко те ствари може расветлети? Од једном и изненада наиђе то на човека као силан врући ветар, опште га и занесе.... Не мисли се више, не чује се ништа друго, не осећа се ни топло ни хладно, очи су засењене и једна једини мисао испуњава цео живот: она, и опет она.... Онако исто као кад лепир наметн на светлост и крила опржи....

„Тајна у селу постаде јавна. Златка је редовно одлазила Вагнеру, о коме Вагнеру који је можда највише крив мојој несрећи (о томе ми је стари Франц после причао, како упалац на динамиту, које ми је Вагнер дао, нису били исправни). И док је отац Златкин, Беркењеч, редовно остајао горе у бараца и био на Вагнеров рачун, дотле се њих двоје осмешле да се и дању виђају и да заједно тако пролазе и поред моје куће. Он, високо дигнуте главе као слави победилац, а Златка кријући очи да не види моје онакажено лице.... Знао сам све: оно исто немо лепо лице смешало се сада на Вагнера, оне исте топле руке савијале се око његова врата, а њене румене свеже усне тражиле су и припнјале се уз његове усне.... И видећи их тако, крв ми је ударила у главу, а силан бес раздирао груди, да сам од бола хтео јакнути као пребивени пас.... Јер треба да знате да ми је у своме јаву прва брига била да најем место њихових састанака. И ја сам га нашао.... И гледајући их тако заједно, припнјене једно уз друго, ја сам после првог виђења, за дивно чудо, био много мирнији; за цело с тога, што више нисам био у неизвесности. Али је са том мирношћом дошло и нешто друго: у моме мозгу развијала се једна једини узасна мисао у огромним размерама — један од нас двојице измишан је на спету!... То је била моја збиља! Пада ми је од једном на памет. И тада ме обузе неко ново осећање; сад ће бити, што ће бити. Ја нисам могао више како хоћу, већ како морам!....

„Најзад, могао сам му све опростити: и моје мучење од његове стране доле у окну, и закидање зараде, и оно са динамитом... Али Златку?... Не, Златку му нисам могао оставити; с тим сам био на чсто. Ко мени Златку отима, узему му живот и — мир!... А зашто да не?... Кад неко стоји као он између мене и онога, што ја морам за живот имати.... Ја нисам хтео његов новац и његово имање — то нека му је на част — али оно мало злехуде срећнице.... то не треба да ми ногама гази.... Јер, зар најзад нисам и ја био човек; зар нисам и ја имао право на живот и срећу у њему као сваки други?... И зашто да ми отима Златку, кад је она била већ моја?... Она би мени испунила цео живот срећом и задовољством, а њему?... Јест, њему би послужила за разаноћење месец, два, и онда?... Она би дошла друга.... А тако није смео бити.

„Мој је план био готов. Како су се састајали у близини рудника, одмах више извора, а како је ово место било прикривено и лежало

Ј. КОЊАРЕЌ:

РАДНИК.

испод високе огромне стене, требало ми је само мало снаге да до пвице довучем један од огромних каменова и да га спустим доле. Камен би својом жестином палетео доле па њ, размресао га свега и — мртва уста не говоре! Ту би био крај....

«П једнога од тихих летњих вечери стајао сам на својем месту горе. Срце ми је било да некочи. С муком морао сам прибрати сву снагу да своју мисао у дело приведем. Вагнер је већ био ту. Лепо се бањарио на некој трави. И онда, — зашлем из све снаге. Камен се одронио и ужасно пиштећи сурва се доле у провалињу. Један, два крика одјекинуше у тамном сумраку, и све је било свршено....

«Сутра дан нашли су их заједно мртве. У својој сеници ја нисам видео Златку, која је

била изашла иза окомка и пошла Вагнеру. Стена је и њу погодила. Богом вам се кузем да њу нисам хтео.... Али судбина! Не бива онако лако човек мисли, већ како њена људ хоће....

«Ето вам моје прошлости! Можете мислити како вам је драго. Али што се мене тиче, могу вам рећи, да ме савест због Вагнера ни најмање не гриње, он је своје потпуно добио.... Али Златка, ex!....»

Јон је ћутао. Пред нама се беласао рудник и високи колутови дима извијали су се више њега и губили у суморним, сивим облацима. Јон устаде са камена. И тешко корачајући он се губи у оближњој шуми.

Фебруара 1911. год.

Бањенап.

ЖИВОТУ

Знам: заман тражим стазе глатке, шветне;
Из оштра криша бије жарка стѣна.
Знам: нећу наић' на створове сретне —
На челу свима гори жиг триљења.
Ал' нека други траже изван тебе
Одговор мучни о намени света,
Нек сумња плаха другим срце гребе, —
Ти, какав јеси, сам си мени мета!
И леп си увек: и кад олуј веје
И дрма густе, мирисаве горе,
И кад се сунце кроз облачке смеје
На недогледно, тајанствено море.
Јер све у теби свога смисла има,
Најмања тварка о свесноме учи;
Тек човек само међ створењма свима
Све ново тражи да свој разум мучи.

Патуљак злобни лаже себи самом,
А мисл' му се непрестано врти
И колеба се међ сјајем и тамом,
Досадом тешком и страхом од смрти.
Ал' преко трња, по ком крв се точи,
Кријући сузе што се криг' не могу,
О, лепо ли је кад се онде роци
Где молбе нема ни врагу ни богу.
О, лепо ли је гладит' косу плаву,
Гледати очи, миле неизмерно,
Уморну своју наслонити главу
На нежно срце што ти куца верно.
А час кад стигне, да оку уморном
За навек скрије топло, драго сунце,
Без бола, мирно, душом увек орном,
Упити поглед у ведре врхунце.

Реклард Николит.

П. ЈОВАНОВИЋ

БОЈ ПЕТЛОВА

ДОДАТАК „НОВОЈ ИСКРИ“

ИЗ МОДЕРНЕ РУСКЕ ЛИРИКЕ

(Д. С. Мережковский)

Када ружа тихо крућити се крене,
Кад падају звезде с неба у бескрај,
Кад се вали морски дупају о стене,
Кад на облацима мре сунчани сјај —

Смрт је, ал' у којој мучне борбе нема,
Смрт је, у којој је све лепоте чар,
Која одмор сладан и заносљив спрема —
Природе свеблага најмилији дар.

У ње, наставнице божанске и драге,
Научите, људи, како треба мрети.
Како уз осмехе свечане и благе
Треба својој сирти поћи у сусрет.

ЗАВЕТ БИЋА

(К. Д. Бальмонт)

Слободном Ветру питање ставих:
„Млад бих да будем, — ко младост нуди?“
Заигра Ветар одговор даде:
„Ко дим и вихор — ветреност буди!“

Силноме Мору питање ставих:
„У чему завет свих бића сија?“
А хучно Море одговор даде:
„У пунозвучју — исто ко и ја!“

Високом Сунцу питање ставих:
„Како бих светлост надјачао зори?“
Али ми Сунце не рече ништа,
Па ипак душом чуо сам: „Гори!“

(Грегг П. Д. Бутурин)

Од када се плавање очину вам сјајних
Мојим небом створи,
Свих обмана нешта мојих страсти тајних
— Сад ме љубав гори.

И мисао дрска у реч се претвара
Молитвице тије,
Ко што пред божанством из тамњанског жара
Свештен дим се вије.

(Д. М. Рерих)

Крај реке бесмо ми, љушкане благим сном,
Рибар, уз песме глас, у свој се враћ'о дом;
Сунчани златни руј у тихи тоне дрѣм...
Ал' ти ми не чу реч, ја тада бејаш нем.

Загме негде гром... Зле буре весник тај...
У светлом оку твојом затрѣта сузин сјај...
С безумним плачем ја, пред тобом клечећ', мрем,
Ал' ти ми не чу реч, и тада бејаш нем!

И сада, ко и пре, ја опет блудим сам,
Будућност нѣма шта за мене још, то знам...
Живота умре звук, са празним срцем грем...
Ах, зашто, зашто пре, ах, зашто бејаш нем?

СУМРАК

(Т. Л. Шевнина — Кулерник)

Алеја се мрачи, по њој ветар грча,
А у прозор лупка кишица у склад:
Вечерња звезда све тамније мрча,
Тужно небо тамно ко мој тешки јад.
Нека сетна леност узимат' ме стала:
И рука са радом у крило ми пала.
Уз шврцање попла, уз наивни пој,
Одломци од мисли, сплићући се бујно,
Плове разбацано, маглено и нујно,
Ко јесени тужне наоблачни рој.
Ох, да ми се свити нежно крај твог срца
И одморит' слатко... Али где си сад?
Алеја се мрачи, по њој ветар грча,
А у прозор лупка кишица у склад...

ЈА МЛАДОСТИ ПЕВАМ...

(П. Јакубович — Мелешин)

Ја младости певам што је душе пуне,
Што за ближњег пати ко за себе сама...
Муза ми је била — казаматска тама,
Окови и ланци — на лири ми струне.

Вама, забринутим уметношћу стројом,
Песницима среће, љубави и раја,
Певам бол и патње без мере и краја
Покољења нашег проклетог богом!

НЕЈАСНЕ МЕ МИСЛИ МОРЕ

(О. Н. Чужина)

Нејасне ме мисли море
И нејасни снови пљину,
У звуке би да се слију, —
Ал' у души већ умину.

У мозгу ми забеласка
Нјаа привида, несавлада,
Маглених ко испар водни,
Тужних као сумрак хлада.

Ја далеко нешто жалим,
Жудећи му с пуно чежње,
Ал' — на срцу јад још дубљи,
А јаснија — немоћ тежње.

Ја бих страшно све да схватим
Што не беше до сад схватно,
И вратит' бих онег хтела
Све што оде неповратно.

ОН, ШТО МИ ЈЕ ДРАГ

(Г. Галица)

То су можда били само снови сјајни:
Пут ми он показ'о, светли, моћни маг.
И душа ми рече: „То је он... сан тајни,
Он, што ми је драг!“

Ланци му по руци, од робје дуге,
У Сибиру хладном, оставили траг...
Исто као Исус — страда'о је за друге
Он, што ми је драг.

Ја га вазда чекам... Чекам... Он ће доћи!
Његова сам душом, он ми женик благ;
У подвиг за ближње он ће са мном поћи,
Он, што ми је драг.

...Нек су ово снови који друге чуде,
Једно нек ми само даде Усуд благ:
Са њиме да умрем тамо где он буде,
Он, што ми је драг.

ЈА ТЕ ВОЛИМ...

(М. А. Локвицаја — Нибер)

Ја те волим као море што сунчани рођај воли,
Као нарцис, вјалу склоњен, хлад и блесак тихе воде,
Ја те волим као звезде онај златни месец холи,
Као песник дело своје, чедо снова и слободе.

Ја те волим ко што воле лептирице пламен бујни!
Од љубави изнемогла и од жудњы што се роје
Ја те волим ко што воли виту трску ветар нујни,
Је те волим целом вољом, свим струнама душе своје.

Ја те волим ко што воли сањарија сва дивота:
Више сунца, више среће, и пролећа и живота!

Р. Ј. Одавић.

О. ИВЕКОВИЋ:
ПОВРАТАК С ПАШЕ.

МОЈИ ДАНИ

— ИЗ ЈЕДНИХ ЗАБЕЛЕЖАКА —

... Октобра 1908.

Никако не могу да се сетим, који је дан данас. Мислио сам дуго, али баш ни по чему не могах да се опоменем. Влада зато што су ми сви једнаки: ређају се један за другим празни и шаблонски, као посмртни говори на потребу каквог ништавног државника.

И овај је дан освануо без сунца и светлости; небо мамурно и саниво, као да је целу ноћ думовало са мојим суседом, нијаним кројачем. Из прљавога дворишта, у које гледа прозор на мојој собици, подиже се неко влажно испарење, које личи на маглу и дрхти у ваздуху над опалим лишћем, лускама од лука и крошњу и другим ђубретом, што се ваља свугде по калавом, изришеном патосу.

Прво што сам чуо од јутрос била је, као и обично, свађа у кројачевој стани. У овој дугачкој, ниској кућици са широком стрехом над прозорима, где су станови од собе и кухиње, и врата од врата, човек мора све и да чује и да види. И као свакога јутра, свађа се претварала у тучу и најзад завршила уљаквим и отегнутим роцањем кројачеве жене и плачним прекором, који су већ знала и сва деца на читавих десет улица унаоколо: „Што се бијеш! Што си такав!.. Ја сам дванаест мачића одранила, па ни једно нисам ударила. Што се бијеш!..“

Треба седети, читати и спремати се за испите, а ја још непрестано никаква импулса ни воље за

то. У мојој давно неопреченој собици исто је као и напољу: миреше на плагу и осушени лишће. Газдарица ми одавно лежи болесна и готово без престанка кашље и стење у полумрачној кухињи и зато моја соба већ дуго није видела метлу и пајаницу. По поду се ваљају изгужване хартије, попушене цигарете и старе новине; на столу за којим радим пуно је мрва од хлеба; по прибелешкама пепо од цигарета и изгорела палидрвца; по књигама и између њих прашина и неколико увелих цветова, које је попао плесан; а на полици више стола паучина и по њој крила и љуске исивених мува. И усред тога нереда, што је тако далеко од свега лепога и хармоничнога, ја треба да седим и студирам предмет, у коме се готово на свакој страни говори — о естетизи.

Кад опет хоћу да устанем и мало одморим око, ја немам где да погледам. Напољу гиније мутна и туробна јесен, вуче се из дана у дан као канав болесник, каља земљу и оставља за собом разголићено дрвеће и агонију. Нигде ничега лепог и пријатног. И ја се чисто плашим да погледам кроз замагљени прозор.

А раније, док су још дани били светли и тек зарудело лишће алатили сунчеви зраци, и небо се смешало, опет нисам смео никада да погледам. Спроћу мога прозора, под стрехом уз коју се пужала закрљжала дивља лоза, седео је од јутра па готово до мрака један туберкулозни болесник. То је био син мога другог суседа, некаког камараша у солари, који су посведневно изводили

на ваздух. Седео је на столици исплетеној од розгозине и увек био огрнут неком старом пољавицом боје као дигерица. Милије би ми било, да су ми место њега наместили под прозором канав костур. Увек сам морао да се стресем, кадгод сам погледао оно дугачко, земљасто — жуто лице, чија кожа као да је била сепцана за чеоне и видичне кости. Очи су му биле укочене и стакласте, а уста стално скупљена и дрхтава, као да му је сваки дах стварао болове. Можда је то било само уобразиље, али увек ми је изгледало, да му је поглед пун мржње према свему што је око њега показивало живота. Гледао сам га по неки пут како је хватао муве, што су му слетале на руке и образе, и са парочитим уживањем откидао им главе. Једнога јутра није га било под мојим прозором, и ја сам осетио неко себично задовољство, кад сам чуо да је умро.

Немам ни мало воље, али ипак треба да читам и да се спремам за исните, да бих могао добити диплому, па онда са њом службу, — и ако бих све то најрадије послао до ђавола. Хтео бих да бежим од тога живота, што га већ целага унапред могу да предвидим: служба, разне плитке забаве и баналне пијанке; рад који треба удесити према појмовима својих сувременика; па онда неколико љубави, од којих једна треба да постане брак... Како све то личи на ову туберкулозну јесен напољу!..

Ја бих хтео да бежим некуда далеко, у неку земљу где сваки дан доноси промене и догађаје, а свака година нови живот и нове светове. Хтео бих да бежим некуда где су дани увек топли и светли, а ноћи ведре и кратке. Некуда где нема скапуљеног живота и мртвих богова, пред којима још увек треба клечати. Некуда где ћу бити ма и усамљен, али само слободан.

И док се један за другим нису тихи и монотони дани, ја треба да радим и стварам неке појмове из својих предмета, а осећам да бих најрадије рушио и обарао... И јуче, и прејуче, па и ономад, сећам се добро, био сам у истом распо-

ложењу. Бадава, свугде има хармоније! Отуда су ваљда и дани овако јединолики, а ја, будала, називам то монотонијом. И још неки тврде, да је свет постао из хаоса!..

А кад почне сутон да пада и више не може да се чита, онда ће ми доћи мој друг, досадан као и они јесени дани, и ми ћемо повести исте разговоре о istim темама, као и увек дотле, само у другим варијацијама.

Он ће ми најпре причати, како ни данас није ништа прочитао и научио, јер још никако не може да заборави своју неверну љубав. Доказиваће, са неком одвратном резигнацијом, како је разочарање крај свију крајева, и како је тврдо решен да се нешто, чим буде свршио са школом, да би прекинуо већ једном на једној страни са тим неверним љубавима, а на другој са сумњивим женскињем. А ја ћу му по својој урођеној навици опонирати и са запосом причати, како нема ничега лепшег од љубави, и ако никада дотле нисам био истински вољен. Увераваћу га, како је драгана пролеће и поезија, а жена јесен и проза.

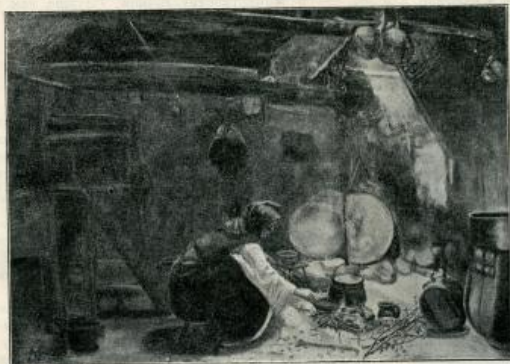
И најзад, кад надне мрак, отићи ћемо у димљиву кафилицу на крају улице, у којој имамо кредита, и ту ћемо се једини расположити, ма да нам Цигани свакога вечера свирају и певају исте песме, а око нас се веселе и опијају исти људи и догађају исте сцене. Ако будемо нарочито расположени и имаднемо новаца, потражићемо и „храм задовољства“, како обично у иронији називамо куће, у којима се купује љубав и прославља сврота младост.

Када се будем вратио у своју мрачну собицу, која ми поњу изгледа као гробница, чућу неко време како ми мишљеви клопају под креветом, размишљају о којечему и очекиваћу да наступи најједрачњи час срећнога човека.

А кад се ујутру пробудим, све ће почети наново, и ја ћу опет имати најпре да саслушам оно вечито: „Ја сам двааст маћића одранила, па ни једно нисам ударила!..“

Д. Менаџић.

Б. МИТОВ:
УНУТРАШЊОСТ СЕОСКЕ КУЋЕ.

ПРВИ МЛАДИ БУГАРИН, КОЈИ...

— ИВАН ВАЗОВ —

ваки мисаони ум забринуто прати у нескроз развитак једног друштвеног и народног ала, од којег се сваки плаши, али му дека нико не падази.

Паничан страх од рада!

Живот наш од ослобођења тако се развијао, да он то ало не само не задржава него му ствара чак и врло угодно тле. Кућа, школа, касарна, политичке партије спремају госте за државну трпезу, наспитавају умове и изазивају прохтеве

у томе правцу. Широка попришта за физички, корисни и независни рад презиру се и остају само за оне којима је бугарско небо туђе. .. Жудња за лаком каријером у чиновничтву, то јест за „државним јаслима“, усађује се још у деце душе. Родитељ, који воли децу своју, бдеди и при самој помисли, да би му син могао бити земљорадник, занатиља или трговац, и неће изжалити никакву жртву само да би га могао спремити за чиновника. Сваког дана напушта се у нас по једно рало, испражњује се по једна занатлијска радионица, затвара се по једна трговина. Све младо и кадро бежи у службу. Држава губи здраве руке, здраве умове, здраве снаге, да би се увеличао број гладних трбуха око државног буџета.

Нека ту појаву објашњавају политички економисти као природну у народима који почињу да живе новим политичким животом — то ипак остаје један тежак проблем, који плаши.

Ето због чега сам прекинео неколико тренутака истинске радости, кад једном видех младог, бујног, снажног Бугарина, који...

Али да испричам по реду.

Једног празничног дана враћах се из улице Цариградске (доцније Цара Ослободитеља) из шетње по Кнез Борисовој градини и сврнух у дуванциницу према дворским вратницама да купим цигара и да мало поседим.

Са тога места поглед на улицу врло је занимљив за свакога који воли да посматра.

Ројеви аристократски обучене господе и напихених дама пролазе предвече поред дуванцинице, одлазећи у горњу градину или враћајући се из ње.

Ту је прави Босфор, кроз који протичу калн све сујете целе престонице. Ту се сусрећу, пролазе и адрве се виши редови Софијског друштва: ту су представници моде и раскопи, изашли на узимање или показивање, погледајући се задовољно и крчком у велика изложка стакла. Ко кроз овај излог посматра Софијски свет, наћи ће да је Софија ерепни Елдорато, што прелире у богатству, блиста од великолепности и красоте. Али нека буде спреман и за горка разочарања, чим се одлучи да пође дубље иза тих сјајних декорација, у забачене стране престоничког живота. Ту је једно читаво мутно море сиротиње, пропадања, срамоте и лености...

Али ја сам тада гледао само декорације.

Удубљен у посматрање те гуриљаве китљастог и шареног храниваца, ја тек доцније запамтих у дућану и неког непознатог господина, који нешто живо разговараше са дуванцијом.

Непознати је био младић од каквих својих двадесет и пет година, свих очигу, русан, са

ситним, мањастим лицем, обучен у скромно, али добро скројено одело. У тој физиономији не беше ничег нарочито јасног ни изразног, била је сасвим безначајна.

Са његове спољашњости највише ми пређе на његов говор, који је водно распадао. И даље је причао дуванџији о предмету што га је, несумњиво, много занимао. Почнем слушати и сво шта сам чуо од његова живог говора:

Тај се младих жално на гоњења која трпи од једног аустријског Јеврејина, јединог престолничког фабриканта за војна сједла и разне коњичке и јачачке приборе. И он је био отварао седларску радионицу. Девет месеца нарочито је учио седларски занат у некој Берлинској фабрици за такве творевине, где је био савладао и проучио све тајне те вештине. Али овај престолнички фабрикант, уплашен од супарништва, поче да води елиетке у кокарског еснафа, у које му је био члан од утицаја, те заради да се затвори тек отворена радионица.

Младих беше ожалостен и увређен због такве неправде. Имао је од Берлинске фабрике сведоштво за мајстора и предавао је да му ради у одмах затворе, ако се у њој нађе ма једна једина рђава израда. Али никог није било да га чује, а није имао никакву јача деља, на која би се могао ослоњити ради помоћи и заштите.

Ова проста историја беше ме заинтересовала колико и зачуђила. Шта? Зар један здрав, млад и несумњиво образован Бугарин да се одлучи, са толико заузимања и напора, на занатство, када је све то могао употребити да добије службу — најлакше, најприродније, па, како се то мисли, и најчасније попрште у нас? И да се за све то тако упорно заузима, при тако немилосрдним погодбама? Од каквог ли је теста умешан тај младих? Са које ли је планете пао?

Моја недоумица била је тако велика, да нисам могао веровати, да се он одиста одлучио да буде занатлија, а да није пре тога огледао сва средства за улазак у чиновништво, и да је тек после потпуног очајавања у успех прибегла овој одлуци.

Нисам се могао уздржати, а да га не упитам, и ако сам се мучио да не издам своју горку пропиту, која се крила у мом питању:

— Зашто нисте пре тога покушали да добијете какву службу, која би Вам приличила? Он ме погледа изненађено својим живим очима:

— Већ сам био чиновник, господине, али захваљујем...

Последње две речи додаде са неким нарочитим изразом на лицу, а што ми остаде нејасно.

— А, били сте чиновник? упитах га, а у души честитих самом себи за вештину у бугарској психологији.

— Четири године.

— А где?

— У Министарству Војном. Служио сам у економском одељењу.

— Па вас отпуштају?

— Не, ишао сам по својој вољи.

— Чудновато.

— А зашто? Више сам волео занат.

— Још чудноватије!

— Уверено сам се, да у чиновништву нема напретка: шта да радим са 250 лева? Можеш остати и десет година, толико ти је — више нема... А могу се једног дана наћи и на улици — јер у нас служба није ништа сигурно. Зар не?

Дока ми је говорио те невероватности — младих порасте у мојим очима. Учини ми се, као да угледах неку племениту енергију која му пламти у очима; чак му и лице постаде пријатно, лепо.

— А зашто сте изабрали баш седларски занат?

— Па кажем Вам: служио сам у економском одељењу којег Министарства. Ту сам имао прилике да видим колико се зарађује на томе послу, јер су поручбине веома велике, купују и коњички официри. А у Софији, знате, има само једна седларница. Посла би било и на три. Са поцем, што сам га уштедео од плате, дигнем се и одем у Берлин. Нека други буду државни чиновници... Многи кавалеристи, који ме познају, обећах да ће код мене поручивати. Ја тражим посла, господине, посла!

Не, нисам веровао својим ушима.

Тада се окрете дуванџији и настави живо:

— Али врат нећу савити... Жалим само што немам заштитника, да се за мене заузме код председника еснафа. Седларство овде није монопол само за једног туђег поданика. И ја имам права да зарађујем хлеб. Ја сам бугарски грађанин.

У мени је све више расло поштовање према овом младом Бугарину. Пронашао сам у њему једну душевну моћ, каква се ретко налази у нас; нађох први пут младиха, који улази у живот храбро и са вером у себе, поуздавајући се једино у своју снагу, у поштен рад, да себи извојује независан живот. Са задовољством посматрах његове бујне покрете и ситно лице, које постаде тако умно и симпатично, лице првог младиха који не жели да буде чиновник и који, ето, ради заната напустио и службу, без предрасуда и лакног стида наше омладине, кадгод је реч о раду.

Било је задовољење све моје заузетости. Дође ми да устанем и да му са признањем стиснем руку. Наумим да се заинтересујем о његовој судбини и да му помогнем, чим будем са људима од којих зависи његов положај. Тај ће ми рад бити право задовољство и бићу срећан ако успем. А како и да се не заузме човек за једног таквог Бугарина, како да не помогне једном таквом огледу у неједнакој борби са злим намерама једног туђина?

Баш у том тренутку показивао је своју сведоштво дуванџији, читајући му нешто немачки из ње.

— Ви знате добро немачки? приметих ја.
 — Доста, колико ми треба! одговори он.
 — А одакле сте?
 — Из Софије.
 — Јесу ли Вам живи родитељи?
 — Умрли су.
 — Ви сте самац?
 — Да.
 Па као да се присети, додаде:
 — Верно сам се пре недељу дана.
 — И да Вам се баш сада догоди та непри-
 јатност! Ја сам уверен, да ће се ваш посао добро
 упутити, и зато ћу се покрено радовати.
 — Захваљујем.
 — А где сте научили немачки? упитах га,
 када видех да меће у џеп своје немачко сведо-
 чанство.
 — Овде.
 — Практични?
 — И практични и у школи.
 — То јест, у гимназији?
 — Не, у јеврејској школи.
 Изненадих се. То ми се не допаде.
 А он ме погледа зачуђено, па ми врло про-
 сто рече:
 — Ја сам Јеврејин, господине.

Са бугарског превео
 Н. К.

И. МЕШТРОВИЋ:

СПАСИТЕЉ.

ЗИМЊЕ ЈУТРО

Буди се јутро... На ведром челу
 међ светлом косом венац је сплело
 руменог цвећа; по лицу белу
 шири се осмех и блага румен;
 од њега одсев захвата цело
 небо и земљу, а као грумен
 бисера чиста Даница блиста
 у коси светлој.

Мир лебди гором... Док покров снежни
 обвија доље, брегове, села;
 док зима греде и ход јој нежни
 не буди виле, — сурови ветар
 у смету спава. Природа цела
 у сан је пала. Спава и ветар
 сновиђућ' цвеће и премаће
 у сну дубоком.

Стеван Шункирац.

ПОСТАНАК САВАМАЛЕ

(ПРВИ ПОКУШАЈ РЕГУЛИСАЊА СРПСКЕ ВАРОШИ У БЕОГРАДУ 1834.—1836.)

АРХИВСКА СТУДИЈА

ТОДОРА СТЕФАНОВИЋА ВИЛОВСКОГ

I.

После свечаног проглашења султанског Хатишерифа од 7. ребул-е-сведа, године од хеџире 1246 (14. 26. Августа 1830.), којим је Србији призната државна екзистенција, и берата о постовањем Кнеза Милоша за наследног Кнеза Србије од исте године, јавља се у народу жеља, да се престоница српска пренесе из Пожаревца и Крагујевца у Београд.

Кнез Милош све дотле није долазио у Београд, него је, кад би имао у њему каква посла, свраћао у Остружницу и у Топчидер. Нарочито је волео Остружницу, која је била удаљенија, па зато сасвим изван домашња везирове власти. Доклегод је његов положај био неодређен и докледог су га Турци у граду сматрали као султанског, па према томе, и везирског слугу, њему се није живело у Београду, које од страха, да му се што не деси (а имао је многе извештаје о спременим атентатима), које опет, што га је здрав политички инстинкт упућивао на то, да се не понижава пред Турцима и ако је свагда вољан био да с њима одржава везе пријатељства.

Нужда, која га је гонила да набегана Београд, ма колико да га је волео и ма колико да је поклањао пакне његовом развитуку, престала је, или се барем чинило да је престала, онога тренутка, у ком је султан потписао Хатишериф, у коме је било јасних наређења о томе: како се Муслиманима забрањује да станују у Србији, изузимајући посаде у нарочитим тврђавама и шта има да се ради са оним Турцима, који више не буду хтели имати веза са земљом у којој су дотле живели. Није ли ово султаново наређење, које је потицало из познатих одредаба у уговору, закљученом у Једрену између Русије и Порте, давало право Србима да се законитим путем ослободе Турака, који су у Београду живели ван бедема грађевних? Није ли морао бити јасно свима, који су год били вољни тумачити Хатишериф по правном значају речи, да је Турцима, који су живели изван тврђава, дошао суђећи час и да им је ваљало седити се из вароши, у којој су дотле становали и имали своја имања? Игледо, да су и Турци, у први мах пренеражени од-

редбама Хатишерифа, тако схватили ситуацију. Видећи, да им у заједници са Србима нема живота, а не хтећи се подвргавати српским властима, они су похитали да учине употребу од чл. 13. поменутог Хатишерифа, који је гласио: Турци који имају непокретних имања у Србији и који више не буду хтели имати веза са земљом, имаће годину дана времена да их продаду по праведним ценама Србима, према процени, учињеној од нарочито за то одређених лица.

То схватање Турака потпуно се подударало са схватањем Срба, који опет једва дочекаше да заузму имања турска и да се наसेле тамо, где су дотле становали Турци. Ово је нарочито важило за Србе Београђане, којима је у српској вароши око Саборне Цркве било тесно, те који су желели да овладају турским крајем, који се налазио на источној страни вароши, претпостављајући благи нагиб дунавске падине стремиштом и неприступачној обали савској. Тако је намера београдских Турака, да се иселе из вароши, најизазвала из најживљих одлив код Срба Београђана, који су били вољни да им откупе куће и остала имања по доброј цени. Шта више, Турци беху одлучили продати своја добра пре утврђеног времена. На сам дан обнародовања Хатишерифа закључени су многи уговори о продаји између неколико главних турских банџиџика и српских чиновника. Сутрадан, гоњени примером Муслимана од највећег утицаја, по готову сви су Турци тражили да продаду своје куће. Деца беху понашматана од стране својих родитеља на капије ових кућа разишавала Срба да их походе. Предвиђајући то, многи чиновници и посадици на Скупштини, који мишљаху стално се наставити у Београду, беху са собом донели потребан новац. На крају трећег дана, многе куће у вароши као и турска добра у околини била су продата хришћанима. Уговори о продаји закључени су у међем у Београду, као и у српском суду, да би им се дало што је могуће више законитости. Тако је питање о изласку Турака из вароши било упућено правцем, који је могао Кнеза и народ довести жељеном циљу.

Али, из жалост, није све испало онако како се

Б. ЈОВАНОВИЋ:
ТУГА.

мислио. Д-р Куниберт у својој познатој књизи,¹ у којој иначе хвали Кнеза Милоша и тамо где не заслужује хвале, криви нарочито њега, што је Porta ударила у нишар, када је било дошло време да се протумачи Хатишериф од 1830. године. Он каже, да је то била велика Милошева погрешка, који уместо да се користи добрим расположењем Турака и да их сместа отпрати, набавивши им, ако је то било потребно, средства за пренос и новчане помоћи, допусти им, да у граду остану до пролећа. Док су се они опет понашавали по својим кућама, дотле је питање о њиховој селидби у београдском Конаку и на Дивану цариградском добило сасвим нови карактер, па је на крају скинуто и са дневног реда опште дискусије. Београдски пезир Хусејин-паша, који је, као што Куниберт тврди, од Кнеза Милоша искао 250.000 гроша за учињене услуге, па их није добио, поче против Кнеза сплеткарити и на крају успе, те је Porta протумачила навесна наређења Хатишерифа онако, како се томе у Србији

нису надали ни Кнез ни народ, т. ј. да београдски Турци и даље могу остати у вароши, јер је Београд место утврђено, па се они могу сматрати као саставни део посаде града. Већ после кратког времена увидело се, да се одредба, која се односила на иселавање Турака из Београда, неће примењивати на београдске Турке и да ће жеља народа, да види Београд у српским рукама, остати и на даље пушта. Уз то је питање о присаједињењу одцепљених округа било за Србију и њен даљи опстанак од толиког замашаја да је апсорбовало сву пажњу Кнежеву и његових доглавника и бацило у присекак питање о иселавању муслиманског елемента из турске вароши у Београду.

Кнез, пошто је увидео да неће моћи уклопити Турке из Београда, био је смислио да у крају према Сави подигне нову варош, у којој Турци не би имали право да се насељавају. Кад се српска

¹ Д-р Барт. Куниберт: Српски уставан и прок падалина Милоша Обреновића 1804—1859. Превео Д-р М. Р. Висањ, Београд 1901.

² Куниберт тврди да су Порту у томе подржавале не само Аустрија, која није имала интереса, да се Београд ослободи Турака, него и Русија, која опет није желела да Србија буде савезни саополаси. Ова тврдња нишчева, на подлогу да је интересантна, треба још да се потврди документима.

варош, као што су то замишљали он и његови догласници, није могла ширити у северном правцу због града, а у источном правцу због турске вароши, онда је ваљало српском становништву дати одуше и допустити му да пробјеже шанца, који је дотле опасивао варош од Саве на Дунаву, те да се могне настанити ван Варош-и Сава-канице, које на самој обали савској, које на низбрдци, на којој се још и данас налази српска варош у Савамали, а за коју се може рећи да је колеска српског Београда. Кад се није турски Београд могао добити на јуриш, ваљало га је постепено освојити културним оружјем.¹ Без двојбе, овај начин освајања није био тако лак, као што се то чинило у први мах онима који су се били дали на посао да Турке нагоне на предају мирним путем. Ваљало је много радити и у томе послу истрајати. Резултат је био добар и ако га нису више доживјели они што су први ударили буџаком у земљу дотле насељену са оне стране варошког шанца иза Варош-канице и српског града.

Кнез Милош је имао пуно разлога, када је изабрао баш овај терен, да на њему нареди нову српску варош. На овоме земљишту, које је некада Марашија уступио Милошу и које је било његова лична баштина, подигнут је био на самој обали савској мали савамалски крај, који се састојао из стотине бедних кућераца, у којима су живјели бегунци из Бугарске и Мађарске, босански лађари и с оне стране Лимама српски Цигани. За време Насераца под Лаудомом, било је на овом месту неколико опалих турских кућа, које су се звале „Каване“, те се цео овај крај по њима називао „Каване“ или „Савска Јалија“ за разлику од „Дунавске Јалије“ на источном крају вароши.² У прво време своје владавине Милош је био допустно заснивање ове махале и ослободио становнике њене свих врста државних пореза, обезбјеђујући их једино на извесне кудуке, које су Срби били дужни вршити према паши. Пошто су били распривљени најглавнији послови с Портом, те тако престала ова обвеза према паши а у намери да на овом месту подигне основницу за нову варош, Милош нареди Савамалицима да се одакле иселе, замењујући их здравије и подесније земљиште поред Палилуле, да ту подигну куће, а уз то и приступну наизаду за оне које им је требало оставити или порушити. Да би овај посао могли извршити, оставио им је једногодишњи рок, па је ставио у дужност управнику полиције Петрку Рајовићу да се брине о извршењу ове наредбе и о томе, да се Савамалици снабдеју потребном грађом из народних шума за подизање својих нових домова.

Исељавање ове сиротиње из савског краја, вршено је споро и без воље, тако, да се морало прибегнути насилним средствима. Дошавши једном

у Топчидер и разабравши, да још није извршена његова наредба, Кнез Милош се раније на Рајовића и умало те га није зато казнио, да Савамалици нису примили на себе један део његове кривине, признавши да су и поред свих његових наваљивања, хтели да имају непосредну Кнежеву наредбу за исељавање.

Још док се Кнез бавио у Топчидеру, извршена је наредба његова. За неколико часова би поравњена Савска Јалија. За мах несташе стражара, исплетених од пружа и наплетених земљом. Њихови власници су прешли у нове куће у Палилулу, понав са собом нешто од намештаја. Требало је још да се и земљиште очисти. Али су дотадашњи њени становници замолили Кнеза да допуштење да ту гомилу потпаде, иако би себи уштедели посао чишћења и преноса, те је тако остатак дана употребљен на потпиривање пламенова, који су једва били у стању да прогутају дрвенијају претрпаву мловачом.³

Кад је све ово до краја изведено и кад насељавање нове вароши није ништа више сметало, Кнез је нашо заповест, да се угледни трговци и виши чиновници, који су дотле становали у чаршији и око цркве, имају селити у нови савамалски крај, па је сем тога наредио све што треба, да се премести варошко гробље, које је било иза Варош-канице, на Ташмајдан, да се неупе баре и мочари, које су се овде онда налазиле у овом крају вароши, и да се приступи откупљивању плацева и зграда нових кућа, обећавајући новим савамалским становницима извесне олакшице при разрезивању пореза и осталих дажија, све док оне нове зграде не буду готове.

У исто доба закључи Кнез да у овом новом крају вароши, коју су неки прозвали *српском вароши* за разлику од турске вароши, а неки опет *Савамалом*, називом, који се одржао до данашњег дана, сагради што више „народних дажија“, у које је мислио сместити сва нова државна надлежства, а неке од њих употребити као школе, касарне и болнице. Наредба о томе паша је 10. фебруара 1834. у ново покретним „Новинама Србским“.⁴ У њима је први пут објављена намера Кнежева да регулише српску варош и да нови савамалски крај споји са већ постојећом београдском варошком општином.

II.

Да је Кнез Милош озбиљно мислио да пренесе престоницу из Крагујевца и Пожаревца у Београд и да је једина сметња, да изврши ову намеру, била у томе, што су Турци држали град и варош у својим рукама, види се из „Настављеница“, која је дала српској депутацији у Цариграду, повећавши број њених чланова и посливи свог секретара Димитрија Давидовића

¹ Види у „Књижевном Гласнику“: Стари Београд.

² Милешањ: Књижевна Србија и њој архинско студије о Београду из времена Лаудоме.

³ Кунбирт.

⁴ „Новине Србске“ бр. 6, од 10. фебруара.

СРПСКИ МАНАСТИР СВ. НИКОЛЕ
У ТРЕСЦИ КОД СКОПЈА.

и члана Великог Суда Ђорђа Протића у Цариграду 11. новембра 1829.¹

У четвртој тачки ових „Настављенија“ има захтев, који се односи на нову престоницу. У њој се, изреком каже: „Да се представи нужност тврђице за резиденцију Краљевства. И за ово ил' да прода Porta овоме за готове паре (4—6 милиона) Београд, а ако не Београд, а оно Смедерево, (за 2 милиона), или да прими за Београд Пазарску и Старовлашку опет натраг; топове и муницију слободно да занесе из њих. Ако ли једног, ни другог града не уступи, а оно да дозволи, или у Голубцу, или на Петки, или на Топчидеру начинити тврђицу једну не от камена, већ от земље. Ренз-Есендији за уступљеније тврђице једне, да се обећају 200.000 гроша“. Одмах затим каже се у 5. тачки ово: „Везир да несједи у Београду већ у Нишу, и одавде тврђицама

Српским да заповеда. *От овог, да се не отступи, зашто ће се са тим тромак уштедити“.*

Из ових „Настављенија“ и овдје јасно провирује тежња Милошева, да по сваку цену добије право, да може на означеним тачкама подићи утврђено место. Разуме се, да би му за ову сврху најподеснији био Београд, у коме би имао већ готов град, а који је уз то већ из раније сматран као будућа престоница Србије. Пренашањем седишта београдског везира у Ниш не само да би се Београд очистио од Турака, него би издржавање Везира много јефтиније било у Нишу него у Београду, чиме би се учинила знатна уштеда у српском државном буџету. Кнез Милош пристао би и на Смедерево, па и на Голубац, Петку и Топчидер, али га све то не би толико задовољило колико би га задовољило, да му Porta уступи Београд за чији је откуп вољан платити 4—6 милиона гроша. Њему је Београд био толико прирастао за срце и толико је желео да га начини престоницом Србије, да је готов био за њега дати чак и Пазарску и Старовлашку нахију, које су се на-

¹ Мита Петровић: Фанатизме и установе обновило Србије до 1842. I. књига, Београд 1901, стр. 509, Настављенија Депутација и Сепарацијата.

лазиле међу нахијама, које је Порта, по гласу једареског уговора, требала да врати Србији.

У Цариграду једва се и толико успело, да се турска превласт у Београду сведе на најмању меру, а већ о предаји саме тврђаве није могло бити ни говора. У томе погледу Кнез Милош није имао среће, и ако му је све друго полазило за руком.

Но кад се ова за српску трговину толико значајна варош није могла претворити у престолницу нове српске Кнежевине одмах, а оно је барем требало и даље поступно и истрајно на томе радити, да се кад тад, и на ма који начин, дође до жељеног циља.

Граф Боа-Ле-Конг, изасланик француске владе, јавља у својим службеним извештајима, управљеним на француског министра спољних послова г. де Риш-а 1834¹ шта је са Кнезом Милошем говорио о пренашању престонице из Крагујевца у близину Београда, у Топчидер, и шта му је Кнез говорио о побудама које су га опредељивале да изврши ову своју намеру. „Сада је почео [т. ј. Кнез Милош] — ово су речи Боа-Ле-Конгове — своје становање у Крагујевцу да претпоставља своју кућу у Топчидеру близу Београда, и има намеру да се у будуће настани у једином двору, који ће дати саиздати на један топомет од Београда. Ми смо много претресали ову намеру. Ево шта ми је он о томе говорио: Ја се тиме стављам под београдски топ, али ја се чврсто уздам, да у нареднак тај топ неће смети и неће моћи ништа против нас. Ако хоћу да имам војске, треба да се настаним на каквој великој реци, на отвореном месту, да бих ту војску могао сакупити о мало трошка. Све су друге позиције дуж Дунава или сувише бреговите, или су изложене поплави. Београд је за нас средишња тачка; то је један од најкраснијих положаја у погледу војничком, а и у трговачком. Кад не могу да присвојим садашњу варош, онда хоћу да је превучем себи. Око мога двора створиће се нова варош, и у њој ћу ја наћи све што ми буде потребно за војску и за наше велике народне скупиштине“. Овим Кнежевим реченицама — тако завршује поменути дипломата

свој извештај — ваља додати још један који је најанатнији, ма да га он не казује. То је његова жеља да се стави у додир са Европом, иста она, због које се цар руски настанио у Петрограду, а Мехмед-Алија у Александрији.

Из овога разговора кнежева са грофом Боа-Ле-Контом јасно се помала идеја која је Милоша руководила, када се био решио: да исели становнике из Савске Јалје, да насели садашњу Савамалу муњњивим становницима и да регулише сав онај крај око Саборне Цркве и Варош-Каше, па да тиме положи темељ новој српској вароши у Београду, која би временом могла на се узети карактер државне престонице и трговачког центра у Србији.

Већ је о томе говорено, шта је кнез Милош наређивао да би остварио ову своју намеру и колико је живио настојавао око тога, да се његове заповести тачно и безобзирно изврше, често пута чак и по цену своје популарности, јер се пресељавање сиромашног становништва из једног краја вароши у други и уништавање њихових кућа и колица није дало извршити без насилних мера.

Бригу око овога посла био је тада поверио свом бившем секретару Цветку Рајовићу, који је у то доба вршио дужност управника вароши Београда. Он је имао да исели становнике из Савске Јалје и да им означи у Пализдули места, која ће заузети. Његовом је старању било поверено да поруши све заостале страћаре на Сави и да „преди пламену“ све што је остало иза исељеника, а што није вредило ништа или би стајало на путу регулисању нове вароши. У исто доба кнез му је наредио, да ступи у преговоре са „баумажеторима“ испрека и да од њих затражи савета како да се изврши регулисање вароши, као и то, да једнога од њих погоди, који би, ступивши у српску службу, хтео да прими све ове послове на себе. Нарочито је кнез желео да му Рајовић нађе каквог вештог мајстора, који би могао у новој вароши саиздати сва већа „правитељствена зданија“, која се налазе у његовом пројекту. Сем тога наредио му је, да се што боље постара за потребну циглу и да нађе „буре“ који би вољни били да подигну циглане ван вароши, а ако буде нужно, да набавља циглу и са стране.

(Сачуване се)

¹ Стојан Новаковић: Србија у година 1834. Писма грофа Боа-Ле-Конга де Риш, министру иностраних дела у Цариграду, штампана у Србији. Споменик Срп. Кр. Академије XXIV. Београд 1894.

Ц. МЕДОВИЋ:
СВ. АНА.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКА

(НАСТАВАК)

III

Одређена ми је омања соба са два прозора, што су гледала у вртић. Жбун јоргована ослањао се својим грањем управо о прозор и гледао у моје књиге.

Над год о чему размишљах, ја шетам по соби. Али овога пута одмах сам био легао у постељу. Собе по летињковцима растављене су једна од друге врло танким зидовима. Сваки мој корак брижњиво би одјекивао у срицу Ане Гавриловне, те би, знајући моје навике, покушала да све то протумачи. То би већ био један корак одгонетки, а ја не трпим да се моје намере сазнају раније него што их објавим. Тада сам у стању да се задржим на пола пута и да ударим сасвим на другу страну, чак када би то било и глупо.

Свећу на хтедох угасити. У мраку је мозак наклонио фантастичним одступањима. Здраве мисли рађају се једино у светлости, и кадгод што мере, обавесте се, пре свега, да ли је мера тачна. И ето, право да кажем, моја мера није се показала као потпуно тачна. Када сам остао сам, у ноћној тишини, у постељи, ја сам се — и против сваке жеље — сетио оне слепе на морској обали и живо осетио страсне загрљаје и пољупце расипателних и уздрхтавих усница. Кри ми се узбури. И ако сам то осећање гурао и одбаћивао од себе, оно ми није избијало из главе која се маглица и несветила. Слатко осећање близине младе девојке, која ми се одаје свом страшношћу своје прве праве љубави, са пуно диљанског поверења а у исти мах и са неким очајањем страсти, молећи пошто пошто излазан из свега тога, — све је то било парализовало мој мозак, реметило моје мерење.

Скоких са постеље, брзо се умих хладном водом, изврших рукама десетину гимнастичких покрета, седох за сто и почех пажљиво читати касационе сенатске одлуке. У почетку писам био ништа разумевао, читао сам по десет пута једну и исту фразу, једну и исту реч. Али мало по мало па се утиша разбеснела бура, срце поче мирно ударати, те сам тако могао уклонити и књигу испред себе. На тај начин, и по тешку пут, доказивао сам себи, да човек може и сам себе савладати.

Оно, право да кажем, није било баш какве парочите потребе да мучим свој мозак... Још и пре оног малог објашњења са Нађењком ја сам скоро тачно и поуздано знао шта треба да радим. Али ја необично волим да ми је у глави све, до најмањих ствари, јасно и одређено. Не могу да трпим никакву недовршеност, те никад ништа не остављам да случај одлучи. Јасност је главна особина мојега мозга. А и сам не знам, како сам до тога дошао. Вероватно, то је због тога што сам у своје животно имао најразличитијих утисака, те сам се тако научио да живот посматрам са разних страна. А то је драгоценост, коју немају многи. Ја знам, истину да кажем, још само једно створење које донекле има ту особину; то је — Нађењка. Више да смо се због и нашла тако блиско једно другом.

Необично сам жалио ону своју узбуђеност на морској обали, којој сам допустио да овлада мноме. Тек ми се мозак био примирно, кад мисли опет побоме оним истим правцем. Нерви су ми били напрегнути, осећао сам нешто слично очекивању, као да ће Нађењка сваког тренутка ући... Нађењка ми је изгледала не као некакав обичан предмет мојих размишљања, већ као извор мучног

и слатког узбуđивања. Нисам је могао дружице замислити, већ са страсно уздрхтаним уснама, узбуђеним грудима и запазданим образима. А то ме је узнемирило и разбијало из потрбног мира.

Тада прибегох последњем и најбољем средству. Узамем лист хартије и перо, на одлучим да о свему пишућу расуђујем. Хартија расхлађује и уразумљује човека, то сам већ знао. Записао сам, да Виктору пишем писмо. Пошто је он Нађењкин старији брат, има право да зна о свима променама у својој породици (још нисам имао прилике споменути, да је Ана Гавриловна имала и сина. Он је мој друг по гимназији, а учио је медицину у Кијеву). По себи се разумо, да му ја то писмо нећу послати, али ћу о свему размислити после, када већ буде готово.

Написао сам: „Драги пријатељу, Викторе Алексјејеву! Одлучио сам се да ти поверим необично важне ствари, али те опомињем: пре тога утисај свој огневити темперамент. У мом ћеш понашању наћи више памети него ли племенитости.“ — То сам био нарочито написао, јер ми је било потребно да се ставим на што даљу тачку посматрања. Што се мене тиче, ја не признајем племенитост без памети. Сваки поступак постаје племенит од онога тренутка када води ка корисном резултату. Али је Виктор био племенит од изузетности. Наставио сам: „Ти већ знаш да милионар Масловити облеће око Нађењке. Јуче је приступио и самој прошевини, обећавају да ће јој оставити у наслеђе све своје имање. Ти разумеш, да та околност потпуно мења мој положај (и ако сам врло добро знао, да то Виктор не разумо). Много сам размисљао, шта да радим, и ево ово је пут којим су миље моје мисли. У овој историји три су главна и радна лица: Нађењка, Масловити и ја“....

Али писма не доврших. Хартија је већ дотле толико благотворно утицала на мој ум, да ми је у један мах постао јасан, као и увек, Сину као муња каква и обасја пут који ме је очекивао. У тренутку сам разумео све, имао готову одлуку и план за сутрашњи дан.

Необично је пријатна сензација, осећати себе паметним човеком! Одмах легох да спавам, јер је сутра требало да устанем у шест часова. Заспао сам веома брзо: нерви су ми били потпуно умирени.

IV

Пробудиле су ме птице. Прозор сам нарочито оставио подупрелим, само да се не бих успавао. А спавао сам одлично, као и увек; ја скоро никада не спавам. Било је пет и по часа. Зраци сунчева рођаја играли су по јорговановим градинама, завирујући кроз прозор и у моју собу. Врашци и ластавице као да су циркулирали више свих мојих ушњу. Било је чаробно јутро. Тихо. По линију трепери роса; ваздух пуни мајске свежине, умекшане сунчаном топлотом до саме нежности.

Изиђем из собе и полако прођем по стази васутој камењем, поред прозора својих дама (крила су била потпуно затворена) и доповски пажљиво научем се кроз вратница на градини. Приђем вили Масловитог и погледам у респетасте вратнице. Ту је живот већ почињао. Људи у кедељима од беле мушине већ иду са прекалицма, вртарским ножицама и допатама. Отворим багнетска врата и уђох.

— Где је господин? унутах првога што ми наиђе: Да не спава још? — У остало, ја сам знао да Масловити рано устаје и подржава своју дугу шетњу.

Човек у кедељу осмехну се и одмахну руком. — Ала погодисте!.. Није ни легао, целе се ноћи мувао као вампир!

— „Аха!“ помислих у себи: „баш га сасвим дотукао!“ Примим то на знање. Реконте ми, да је Масловити у сенастој алеји. Упутим се да га нађем.

Нисам био довоља ни до прих багнетова, кад угледам на двастиног корака испред себе ниску и дебелу појаву Ивана Јевсејенга, како измиче испред мене. Био је у чудном оделу — у широким шароварама од некакве плавкасте свиле материје, по свој прилици веома тачне, у пругастом тесном капиту и са белим ђесом на глави. Ишао је брзо и махао рукама; нема сумње да су му то доктори препоручили. А ја, напротив, нисам хитао, рачунајући да ће се окренути баш онда када ће ме срести и угледати на самом савијутку. Не хтедох му дати да ме раније примети, како се не би могао припремити. Ја, уопште, вољам да посматрам, када се човек збуђује, када је у несприци и не налази речи. Дошасти до савијутка, застанеи. Напоследку се и он указа; али пре него што ме је могао угледати, успео сам да му за тренутак погледам у лице. Било је измучено; несумњиво је да целе ноћи није могао смислити ништа стварно. А то је повећавало моје изгледе на успех. Био је удубљен у посматрање своје жуте, златом опшивене домаће обуће и доиста би налетео на мене да се не уклоних у страну. Угледавши ме, он одскочи, као да је био сагледао измишљену змију. Овај одскок поштовања достојног дебељка, у онако чудном оделу, био је у толикој мери смешан, да се доиста грехотом насмејаш.

— Ви? јединствено изненађен, чак и са изразом изјаве изговори Масловити.

Ја се и даље смејем. Изнађењке његово и указ од појаве човека тако мирнога као што сам ја — беху невероватно комични.

— Ви сте ме позвали... јуче, а ја, ето, дошао данас!

Али се у том већ и мој домаћин прибра. Његова забуда, разумо се, била је сасвим природна. Неочекивано је налетео на човека, којег је у току цела мучне и тешке ноћи необично мрзео.

Поврати се и узвде израз љубавног човека.

— Но, да... да... Наволите... Ала сте ме уплашили!

— Ви сте, рекао бих, тако збуњени... Као да нисте цео ноћ спавали!

— Како? Откуда знате?

— Нисам ни ја спавао, јер се обојица окрећемо око једног истог сунца. Зар не, Иване Јевсејћу?

Он прохуљка неки неодређени звук, којим је, вероватно, хтео исказати ако не какву масну псовку, а оно јамачно велико ружјење.

— Не замерите... ово је моје јутарње одело. Ја се, видите, најутра занимам гимнастиком; па сам због тога и обучен као какав акробат.

Видело се, да није хтео говорити о предмету који га је мучио.

— Да, живот је необично смешна шала, — рекох му озбиљним тоном: покадиш и од најпоштованијих људи направи акробате.

— А зашто Ви нисте спавали? прекиде ме Масловити неочекивано и оштро.

— Да чудног питања! Отима ми невесту, а хоће да мирно спавам!

Масловити је то разумео као подмех, па као да хтеде одговорити јеткошћу, али пошто не нађе ништа агодно — само срдито замулаа.

— На ипак, почех ја после краћег ћутања: Ви, изгледа ми, мислите да сам Вам ја дошао на штетање?

— А зашто не?

— Не волим да шетам по туђим парковима, па чак ни по најраскопнијим. Ја им претпостављам два аришина своје собе. Дошао сам Вам послом и потребно је да будемо сами.

Тешко је рећи, шта је после ових речи помислио Масловити. Људи, слични њему, на крају крајева увек достижу до жељеног циља и никад не губе паду. Да ли није помислио, да ће и овде његови милиони учинити што је потребно и да ћу му за добре повце продати и своју вереницу?

Нема сумње, да ме другачије није ни могао посматрати, већ са неким презирањем. Шта ли сам ја био у његовим очима? Најмањи пролетер, који је осуђен да цео свој живот проводи у добављању „масушног хлеба“. Јер он је, ето, рођен као богаташ, и за целог целог века није имао прилике ни најмање осетити шта је то тежоба. Примно је три милиона од свог оца, који их је стекао захваљујући невероватној енергији и предузимљивости у животним пословима. Јевсеј Масловити прост је паличанин и цео свој век провео је паланачки не узвисивши се изнад неизбежне празничне „кулебање“ и — као изразом више раскопи — флашице столскога вина за обједним столом. Из паланачке сујете размазано је епога сина и наговно га, против сваке жеље, да прође универзитетски курс, али умре и не остави у Ивану Јевсејћу ни најмање преданости ма каквом послу. Иван Јевсејћ одмах уклони с очигу све што га је опомињало на комерцију; знао је да има довољно новчаних прихода, па поче, у пуној мери, „огледање живота“. Тада му је било 26 година, а сада је већ превазио педесетку, — дакле имао је довољно времена да му сви могућни „огледи“

А. МУХА:

МАТИЦА.

обљутаће и досаде, те је сада страшно пожедео тихо породично пристаниште. А таква жеља, када се први пут јави у педесетим годинама, постаје недољива. До педесетих куповао човек срећу на тржишту, богато је златом плаћајући, па му се, па послетку, мало прохтело и домаће среће.

Ја не знам, да ли је та жеља била изазвана познатством са Нађењком, или се Нађењка јавила када је он већ био за то расположен. Али знам, да се разлижио на првом састанку с њом; њене плаве очи и детињско невини израз њена лица одмах га гањаше. Мора бити да су не може боље бити оличавали његову старачку машту.

Помислих да би ми, сумње нема, скупо откупио Нађењку.

Када ступисмо у високи улазак и уђосмо у предсобље, Масловити у један мах ишчезну негде. Два послужитеља потрчах ка мени, као да се спремају да ме ухвате, али видећи да сам без отргача, задовољише се и примањем мог тешира. То је било широко предсобље са огромним

лустером у средини, са подом застрвеним ћилимима и са две фигуре у природној величини — Малорускињама, веома пажљиво израђеним, али којима овде ни по чему није било место. Доњи спрат представљао је једну претпријам галерију реткости свих уметничких грана, а које нису биле ни у каквом односу према уметности. Та је галерија била састављена потпуно хаотично; при њеним уређивању, као што се види, једини је циљ био — избегавати пошто потпуно уједињеност појаве за очи. Поред чудне главнице италијанског сликара стајала је збирка китајског посуђа, поред којег је био необично пажљиво израђен мозаички столик, а на њему дебела књига, велика бар пола аршина, у полупетруделом повезу, са крајевима листова, које су изграбили историјски мишљеви. И тако је то редом шло кроз све собе. Много је занимљивих и скупоцених стварица било у галерији Масловитог, али су све биле распоредене безоблично, без опрштаја главо, без сваког разумевања и укуса.

Прошавши галерију, пошлем се на први спрат. Ту су биле собе за становање, али су и оне личиле на галерију, али на галерију мебла. Резбарски столови, украшени ормани и фотеље тискали се једни уз друге; било им је тесно и неугодно. Изнамало ме обиле канделабра са утакнутим свећама и грдан број часовника што су купкали по свима столицама и каминама, и својим разноликим купањем правили чудан утисак. Масловити је био страстан љубитељ часовника. Доносили му их читав неброј, а он их без одбијања куповао, сматрајући да су интересантни, само ако не личе ни на један примерак који је он имао. Требало је да прођем и кроз једну омању собу, која је била опремљена многим гимнастичким spravama што су висиле овде и онде. У њој се Иван Јевсејевић свесрдно старао да свој живот продужи. Али на свему скупоценим намештају био је жиг усамљености и хладноће. Мебл је тако стајао, да је скоро било немогуће служити се њим, — а по свој прилици нико га није ни употређавао. Напоследку нађох себи једну столицу и седох на њу очекујући домаћина.

Уче и Масловити у свом јучерашњем рипаном одећу. Већ се није прибрао да забуне и узведе израз љубавног домаћина.

— Опростите, молим Вас, Андреја Николајевићу... мало сам се преобучао... Молим овамо, на балкон... Види се море!

— Не треба нико да нас чује! изјавих му свечано.

— А! А! У том случају, молим у мој кабинет!

Уђосмо у омању собу, у чијој је средини био тежак сто за писање, са ошким и широким орманом за књиге, са простим цицаним напаветом, по свој прилици довољно тврдом, и неколиким сламним столицама.

Овде је, несумњиво, био намерно уклоњена удобност, по прописима доктора старог режима. По свему се могло приметити да се овај човек

стално боји за свој живот; он управо и није живео, него се само чувао од смрти. А то је, мора бити, веома досадно!

— Признајем, да ову посету нисам очекивао! рече Масловити када седосмо, — он у наслоњачу поред стола а ја на тврдо напавет.

Учинио ми се као да би том напоменом хтео рећи, да му је моја посета непријатна. Зато му и не остадох дуван, него му одговорих:

— Признајем, да ми никад није ни на ум падало, да ћу с Вама имати ма чета заједничког.

У том часу, у један мах, једно дванаестак часовника изби у суседној соби шест и по часа.

— Ево у чему је ствар, Иване Јевсејевићу, — почех ја: Ви сте јуче просили Надежду Алексејевићу...

Он се упола окрете и задовоља прстима по столу.

— Вама није било познато, да ме она воли, исто као и ја њу, и да се већ одавно сматрамо као вереник и вереница.

Он мало обори главу и настави добовати. Сумње нема да је себи ставио за циљ сачувати олимпијско непропијљиви изглед, који ни мало није доликовао његову простом и мало изразном лицу, пљоснатој глави са широким ћелом и свој његовој кривој и дебељој појави. Помислим — занимљиво је знати, да ли ће дуго сачувати тај израз, а признајем да ме је то веома занимало и топило на осмехе. Наставим:

— Надежда Алексејевићу сада је двадесет и једна година, мени је двадесет и пет, а Вама, Иване Јевсејевићу, преко педесет!

Ту се он мрдну и сними плећима.

— Не разумем шта ће Вам овде аритметика! рече он промуљав гласом и јако се нахилио. — Већ сам приметно да га напушта олимпијски израз.

— Ево зашто... Хоћу да Вас упитам: ако и Ви све то знате, са каквим сте изгледима ушли у ту ствар?

Без сумње, он би ми на то могао одговорити: „Поштовани господине, ко је Вама дао право да ме испитијете?“ а одмах затим и завојнати и наредити послужа: „Изведите овога господина!“ Али он је врло добро знао, да је у мојим рукама судбина оног малог остатка његова живота, те се удржи. Толико је силно поправљено, да је, раставивши се са олимпијским изразом, устао и пришао прозору.

— Изглед? То би доста било питање, када бисте имали право на њега. Ја волим Надежду Алексејевићу, рече он, не гледајући у мене, већ у прозор.

Ја се само осмехнух. Мислио је, нема сумње, да сам врло наиван. Био сам дуван да га разувјерим.

— Тај Вам је изглед тамаан доколан да сићете с ума! рекох ја, али без икакве јеткости, чувајући прототу и мирноћу тона.

— Не — наставићу ја: водићемо рачуна, да је ова моја данашња посета — прва и последња;

да другог razgovora nećemo imati i da se moram vratiti kući, dok moje dame još spavaju, pošto one ne treba da znaju o mojoj poseti. Zato ćemo govoriti otvoreno i jasno. Taj izgled nije opravdan. Vaša je ljubav nepogodna da razbuktati otač u Našećkinu srcu. To za Vas nije niшта uvredljivo, jer svako doba starosti ima svojih lepota. Ali u Vas ima jedan drugi, ogroman izgled na uspeh...

On mi se brzo okrete, a sva mu pojava iskazivane nestirljivo pitanje. „Koji? Koji?“ — pitale su njegove sitne oči, koje su se odmarale između dva ukupna obraza.

— Ваше богатство! odgovorih mu na ćutljivo pitanje. On planu, videlo se da je bio i uređen.

— Dakle Vi mislite, da je Nađeđu Aleksejevu moguće kupiti? odgovori on toном пленитог negotovanja.

O, ta on je idealist! A ja to nisam ni po čemu zamisljao.

— Да, могуће је. Од мене! рекох му промишљено оштро и одлучно, да бих и опет уживао у ефекту. Требао је само видети онај необично презриви израз, у који пређе лице Ивана Јевђевића. Број ми се окрете целим телом, немарно седе на ивицу мраморног потпозоришта, гуриу руке у џепове од панталона, па, подигнувши главу, поче ме посматрати од главе до пете, али тако као да сам својим присуством оквирио његов кабинет.

— А колико тражите? додаци ми затим неким одвратном немарношћу самоувереног скитнице, који тражи рачун у ресторану.

Не би било лепо да сам се због тога љутио, јер ја сам га сам дотле довео. Догод ме је сматрао за свог јаког супарника, њега су мучили општи људски осећаји; али када је видео, да и ове ствари зависе од дебљине његова повчанника, он ме одмах поче презирати, а на то је тада имао и права. Хтео сам га и мало дуже подржати у том расположењу.

— О, врло много! — рекох му.

— Е, на добро — ценкајмо се! процеди он кроз зубе, чувајући свој малопређаши израз.

— А, не — опростите, код мене нема ценкања... Желите ли знати?

— Изволите!

У том тренутку нарочито сам га посматрао. Нашao сам да је у улози човека који презире цео свет — скоро величанствен. Кад год подигне главу, кад год му очи икакоју поудају у своје богатство — не изгледа баш тако дебео: то му подигне раст, па га чак и подмлађује. Приметио сам, да уверено у своју моћ пролепшава човека. Штага само, што ће Нађељка тешко кад имати прилике да га таквог види, јер ће он пред њом увек бити само роб.

— Изволите, изволите! понови он, сумњајући, вероватно, да се ја устезам, и желећи да ме охрабри.

— Ако се не вaram, Ви имате свега три милиона? — упитам га.

Он подиже обрве са изразом лаког изненађења. Нема сумње, мислио је да ће се понизити ако би се, колико би то требало, зачудио mojoј дрскости.

— Можете рачунати до три! процеди он кроз зубе, а ја, не знам зашто, помислих да му сад још само не достaje цитара.

Тада и ја устанем. Не знам због чега, али у тренутку осетим силну узбуђеност. Вероватно због тога, што је било потребно да без оклевања своштитим своју одлуку. Нађељка ми је била необично драга, и такву жену никад више нећу наћи у животу. Та два три тренутка била су за мене унутарње опраштање са оним маштањем, чије сам остварење нажалост и разумно припремао у току шест месеца. Мењао сам најглавнију линију у плану свог живота, — а то је необично значајно. Осим тога, осећао сам да је већ време показати томе господину, скитнику га са висине уобичајне величине, која, у самој ствари, није потицала од њега већ од његова повчанника, и нагонити га да одмах осети, како је он преда мношћу обично ништавило.

Испрсио се и, вероватно, узамем и сам нараз презирам, презирам пролетера који осећа узрок поноса не у својој цени, већ у својим грудима.

— Ево мојих погодаба! рекох прилично гласно према свом обичном изговору, и запазих да је по лицу Масловитог пролетера сенка колебања. Он као да је наслађивао свој пораз. — Прво, ја нисам уверен у Ваш дуги век, господине Масловити. Опростите ми, ја Вам желим још много година, али ме Ваш целокупни изглед упућује на сумњање. Затим — ја нисам дужан веровати ни у трајност Ваше одлуке и дугочинност Ваших осећаја. Цео Ваш живот богатог човека био је само људљивост. Ви можете променити своје симпатије, после годину дана завољети своје рођане и предати им све у наслеђе, а Нађењу Алексјејеву оставити са којом трицаком стотинио тисућа.

Хтеде ме прекинути, али му ја не дадох. Ударак је био на mojoј страни, те наставих.

— Ја сам човек непосредних и одређених намера. Ја Вам искрено кажем, да богатство сматрам за највеће земаљско благо, јер се њиме лако достигну сва остала блага. Ако Вам ја уступајам Нађењу Алексјејеву, то је само због тога што је необично волим. Желео бих да буде богата, и уверен сам да ће је то више уверити него ли моја љубав. Ево мојих погодаба: будите господар својих милиона до последњег часа. А после тога, ја мислим, Вама ће бити сасвим свеједино, у чије ће руке доћи. Због тога ћете још сада пренети све своје имање на име Нађење Алексјејевне, са напоменом да ће га добити тек после Ваше смрти. То ћете још данас учинити, разумете ли? — још додах! Ја ћу одмах после тога отићи и

Ви ћете постати њезин муж. То су моје погодбе, господине Масловити.

Али Масловитогато више није било. Преда мном је стајао са свим утучен човек, у толикој мери утучен, да више није могао ни исказаати колико је изненађен мојом племенитошћу. Сад му више није била потребна гитара. Па ипак, видео сам да би ме од свег срца примио у свој загрљај. Признајем, да ми то није изгледало ни мало пријатно. Јер тај је човек у самој ствари био мој непријатељ, пошто је имао огромно богатство које ме нагони да се одречем љубљеног бића.

— И Ви... Ви... зар сам смео помислити! узвикну он, збуњен до ганутости, приђе ми и поче савно стезати руку.

— То није ништа, — рекох ја: слободно је мислити штогод ко хоће. Због тога нећу бити гори.

— Андреја Николајичу! Ви сте најпlemenитији човек!.. Нећу заборавити, нећу заборавити целог свог живота. То је таква жртва, незапамћена жртва!.. Допустите ми да Вас загрлим!..

Најбољи је начин да ганеш богатог човека: не тражити никакве награде. Нисам се противно загрљају, и ако је то, признајем, било веома глупо. Пошто је већ било седам и четврт, било је потребно да идем. Почех се поздрављати.

— На како све то да удесио? Потребне су погодбе! рече Масловити.

— Како ја мислим, ово је најбољи начин. Пошто се то ради за сваки случај, даме не треба о томе ништа да знају...

— Како је све предвидео! Дивно! Каква глава!

Он је тако мало предвиђао у свом животу, да му је моја проициљност изгледала права генијалност. Ја наставим журним пословним тоном:

— Свршите акт код нотара Валуцког, у Црквеној улици. У исти мах дајте му пуномош-

тво да ми акт покаже и да ми преда копију. Ви ћете разумети, да ме то мора интересовати.

— Дабоме! Дабоме! Одлично! Даме неће знати. А и зашто би? Све се то већ разуме, а и без тога, верујте ми, ја ћу све њима оставити, све! Ах, не можете замислити, колико сам ја... просто: обожавам Надежду Алексјејевну!..

И он опет узме да ми ганутљиво стегне руку. — Најпlemenитији... Ви сте најпlemenитији човек! клицао је он, готов да заплаче од разнежености.

До ђавола! А како и да ми не захваљује, кад је из руке у руку примио такву драгоценост као што је Надежда Алексјејевна. Али ја сам збиља и поступно ђаволски племенито. Могао бих га за свој рачун одерати, колико ми срце хоће.

Враћајући се кући, био сам необично задовољан собом, био сам одушевљен са свога држања. Признајем, да сам био у толикој мери занесен питањем о новцу, да нисам ни мислио на губитак драгог створења. Али ме је највише одушевљавало, што сам тако одлучно, доследно и непоколебиво извео свој план.

Када ме је после пола часа упитала Ана Гавриловна, наливајући ми чаја, да ли сам добро спавао на новом месту, одговорио сам јој, задовољно тарући руке:

— Одлично, сјајно, величанствено!

У том тренутку једино сам и са жаљењем помислио, да ћу бити без чаја, какав, по свој прилици, нико и нигде на свету не уме боље да спреми. Довста сам поступно ђаволски племенито!

Нађењка је, преко обичаја, спавала тога дана скоро до подне.

Не верујем да је баш најбоље спавала!

(Настаће се)

СЕРЕНАДА

Чудно утиче на мене једна старинска песма. Она се певала у мојој паланци кад сам био дете. Она прича чежњу двоје драгих. То је туга из младости, туга на младост. Она је нежна и лепа. Она је млаз живота минулог, одјек младости, параз душе паланке моје.

Њене речи пуне као лишће, жуборе као поток, звоне као име моје драге. Њена арија јеца дирајно, јер личи на плачан глас из даљине, на крик, на врисак из ноћи.

Кад год ми на ум падне, узнемири ми душу. Сетним звуцима својим додирне ме и обавије. Срце почне да шуми. Подам јој се и утонем у снове.

Диве се нежан вео. Пред очи моје јавља се тихо мада паланка, у сенци липа, у бескрајној тишини, под плавим небом. У њој сам провео пролеће живота. Све је срећно, мирно и мило тамо, у мојој паланци и у моје детињству. Ни једне пеге и ни једне сенке тамне на оним дањима, на оном небу, на оном животу.

Ја волим ту песму из свога детињства. Још као детету она је у душу моју усадила чежњу. А та се чежња данас претворила у љубав.

Чекај ме, драга, доћи ћу. Заталасашу овом песмом једну ноћ под твојим прозором. То ће бити најлепша серенада.

П. Д. Милићковић.

ДУША

У Граду Живота часови, тренуци и јата снова бици су једини становници.

Једном Душа, млада и дивна као ружин пулолак, дође у овај град и пође по њему, остављајући у трговина својим изразе утисака својих. На плећима њеним није било никаквог терета, па су зато и трагови били једва приметни, али ипак врло читли. Јасни и светли говорили су о срећи.

Дан је био ведар, а сунце љубави топло је сијало са неба младости. Дах ваздуха разносио је

мирис цвећа. Над вртovima, поред којих је Душа пролазила, кружила су јата завошњених снова, као лаке птице свилекога перја и златних боја.

Сви часови и сви тренуци вада су и не-престано ведри и насмејани. На њима су одеће од ткива ружичастог као пролеће, љубичастог као сав љубави и лазурног као осмех неба. И сви се утркују да Душу што боље дочекају и пресретну, сви је окружују, на рукама носе и певају химне у славу њенину. Душа је осипала полупшима и једне и друге, а они јој стотоструко враћали.

Тако је тај живот кроз многе векове трајао, док једном црни облак туге није просуо кишу бола и помрчао ведро небо.

И тренуци, и часови, и снова разбегоше се куд који, као јата преплашених птица, а Душа остаде сама у суморној и неосветљеној улици, отерећена и маласкала од бола што је падао из облака туге.

Из сваке кишце каљиче, што је на земљу пала, настадоше бића, која у трен нарастоше и сама себе кретише именом *људи*. И почеше гмизати око Душе, одвратни, гадни и дивље пакосни, да је једна Душа премирала и ледила се.

Отимала се јадница и бранила од њих, једва одмичући трома и спуждено. Покуша да уђе у станове часова, тренутака и снова, али у њима беху већ људи, који је одбијаху од својих нових станишта, јер им руке беху криве од злочина што их извршише над часовима, тренуцима и сновама. А и сама Душа бежала је од њих, јер се плашила њихових црних лица и зверских погледа.

Бежала је отерећена болом, па још и сада бежи. Куда, камо? Ко би то знао, али је једно несумњиво: бежи од људи, од душмана својих.

* * *

На улице живота суштен је вео мрака. Само понека светљика надах, на узвишењима идеја, светлца из даљине и маме Душу све даље... даље... далеко тамо иза града — у гробље.

А над њеном обороном главом музика ветра савија и плете, од прилог цвећа уздаха и туге, погребни венад гробљанских елегја.

М. Маринковић.

ХРОНИКА

НАУКА

ПОЛОНИЈУМ И САВРЕМЕНА ТЕОРИЈА О ТВОРБИ МАТЕРИЈЕ

— Ж. ДАНИЋ —

Асистент у лабораторији физике Кири

У последње време наука се обогатила веома значајним проналаском Марије Складовске Кири, редовног професора у Париском универзитету.

Прочавајући особине још раније пронађеног *полонијума*, госпођа Кири открила је читав низ појава, које објашњавају основе савремене теорије о творби материје.

Још 1898. године занимала се г-ђа Кири о проучавању групе хемијских елемената, врло сличних урану.

Још пре тога Бекерел је утврдио, да ова тела имају извесну особину да утичу на фотографске плоче и кроз читав низ прие и испробне хартије.

Прочавајући те појаве, г-ђа Кири, у сарадњи свога мужа, пронашла је два нова тела: радиум и полонијум.

Убразо затим и успела је да радиум добије као чисто и одређено хемијско једињење.

После читавог низа хемијских експеримената са једном уранском рудом, успела је г-ђа Кири да добије неколико дециграма хлорног радиума. Огледи за добијање полонијума као ма какве чисте соли и у мерљивој количини нису у почетку довели ни до каквих позитивних резултата, јер је то тело било пронађено захваљујући једино његовим радиоактивним особинама, о којима ћемо доћије још говорити.

Оба ова новопронађена тела утичу на фотографску плочу много јаче од урана. Ако такву плочу заклоњимо од светлости припом хартијом, па је тако изложимо оним телима, већ после неколико тренутака показује се на њој светлосни утисаји, докле би за ураново зрачење требало бар неколико дана.

Убрзо после овога пронађоше се и друге, врло значајне особине ових тела, због чега их г-ђа Кири и назва *радиоактивним*.

Чисте соли радиумове, или како их обичније зову, *концентрована радиумова једињења* имају слично особину самосветлости, која је и г-ђу Кири необично изненадила када је једном, упавши

ноћу и без светиљке у своју лабораторију, видела како се стаклене епрувете, са тим телима, преливају љубичастом светлошћу, веома сличном сјају сватаца. Светлости је било у толикој мери довољно, да је могла разликовати предмете око себе и тачно видети време на свом малом џепном часовнику.

Тако је била пронађена особина самосветлости радиумових соли.

Г. и г-ђа Кири утврдише, пре свега, да су радиоактивна тела увек топлија од ваздуха око себе, разуме се у нормалним приликама т. ј. да су ова тела нека врста вечитих извора топлоте. Затим пронађоше, да свако тело, напуњено позитивним или негативним електрицитетом, губи сву ту количину када се стави чак и на неколико десетина сантиметара далеко од радиума или полонијума. Том се приликом утврдило, да полонијум има те моћи више од радиума.

Радиум је показао још једну веома занимљиву особину. Ако се стави у какав суд чиста радиумова со, опазиће се одмах, после неколико тренутака — да сви предмети око ње постају радиоактивни. Јер и они, исто као и радиум, добију за неко време особину да утичу на фотографску плочу, испирајућу електрицитет и т. д., док у исти мах радиумова со, која је изазвала ту чудну појаву, апсолутно ништа није изгубила ни у тежини ни у сили и степену својих радиоактивних особина.

Ова се појава назива *еманација*. Ако се радиум чува у врло пажљиво затвореним судовима, не може се констатовати никаква његова еманација, и тада показује једино своје радиоактивно особине.

То су, у општим цртама, биле појаве, пред којима се, пре десетак година, нађоше физичари. Из овог низа новопронађених појава полако се створило ново учење о радиоактивности, нова област знања, којој се данас посвећују скоро сви учени светски физичари, а која нам допушта да све ближе и ближе прилажимо познавању закона о унутрашњој творби материје.

Још у претараним временима било је људи који су мислили да је свако тело састављено од веома ситних делчица који се људским оком не могу сагледати. Али су та мишљења била само теоријска, само хипотезе, а понекад ништа друго већ плод песничког уобразиље, па то и осталоше скоро све до XVII века, када то питање поново покрену Ватрогел.

До степена научне теорије подигоше га, тек у прошлом столећу, највећи физичари тога вре-

мена — Максвел и Клаузиус. По тој теорији, свако је тело састављено од невидљивих делница. Ако су ти делници сасвим близу једни других, онда се узajамно врло силно привлаче и стварају такво стање, због којег се таква тела и називају *чврста*; ако ли је њихова привлачност мања, а они више растављени, тело се назива *жидко*; на послетку сасвим растављени, у слободном кретању по правој линији и у међусобним сукобима, стварају *газ*.

Од пре десетак година, и та је теорија претрпела промене, па ћемо стога и изнети, како данашњи физичари замишљају ту творбу.

Свако хемијски једносно тело на пр. много пута представљено вода, алкохол и др. састављено је од огромне количине са свим једноврних најмањих делница. Ти се делници називају молекули. Разлика између тела, на пр. разлика између воде и спирта, долази од различите молекула што су у њихову саставу. Према томе, у природи треба да буде толико разноврсних молекула колико има разноврсних тела.

Али исто тако и сваки молекул представља сложено грађице. Они су састављени од т. зв. атома. У природи има око стотину различитих атома. Они се могу на разне начине сједињавати и стварати више или мање сложене молекуле.

Према томе, разноврсност тела у природи долази од разноврсности атома и разноврсности њихових спајања.

Ако су атоми, који стварају молекуле неког тела, једноврсти, такво се тело назива *просто* тело, на пр. злато, железо, бакар и т. д. Ако ли су разноврсти, такво се тело назива *сложено* тело, на пр. зарђано гвозде и зелени бакар, са којима се померао и један део ваздуха — кисеоник.

Такав је, у општим цртама, такзвана *молекуларно-атомистичка теорија*, коју су хемичари већ одавно примили.

Али шта је то атом? Замишљао се да је атом граница деливости и мерљивости масе т. ј. другим речима: *неделим* и *немерљив*; и све до најновијих дана такав појам о атому био је завршни о схватању унутрашње материјне творбе.

Данас је наука учинила један значајан корак унапред.

У савршеним теоријама о творби материје морао се појам о неделивости атома сасвим одбацити. Сада се претпоставља да је сваки атом састављен од централне језгре позитивног електрицитета, око којег су распоређени, крећући се силом узajамне привлачности, делници негативног електрицитета, исто као што се наша земља и друге планете крећу око сунца.

Ови делници негативног електрицитета називају се електрони, а сваки је од њих, приближно, мања за 2000 пута од атома.

Као што се види, електрони су тако мали, да о њима не можемо имати никаквог појма.

Да би се добио појам о количини молекула извесног тела, треба знати да на пр. један кубни

сантиметар воде има молекула око 10^{23} т. ј. јединицу са деветнаест нула.

Ова теорија добила је нарочиту важност од како је пронађен начин да се молекули броје.

Човек је у стању да мења узарукивање и склапање молекула, али се до данас никоим начином није могао променити и атом. За то и остварење без успеха сви напори алхемичара да нађу начин о претварању бакра и олова у злато, јер та тела, као проста тела, по садашњем веровању, треба да су састављена од три различите категорије атома.

У данашње време има података који нас гове на помисао, да су могуће и промене самих атома. Те податке налазимо у различитим појавима радиоактивних тела. Другим речима: *особине радиоактивних тела јављају се као резултати промена у творби атома*.

Савремена теорија проучава радиоактивна тела као скуп атома, снабдених нарочитим особинама. Ове нарочите особине јављају се тиме, што у сваком од тих атома пронађа сам по себи одређен, у даном периоду времена увек један једини његов делн. Од остатка увек се ствара нов, од пређашњег сасвим различан атом.

А шта собом представља тај остатак?

Узмимо за пример *радиум*. Сваки његов атом, распадајући се, ствара нов атом радиоактивног елемента — *еманације*. Еманација је газ који излази из радиума, породице своје, и шири се око њега. После тога, са своје стране, и она се променаје и даје почетак новом радиоактивном елементу, који се означава писмом А; то је — *радиум А*. Он већ више није газ, већ *чврсто* тело, које леги у облику најситније и невидљиве прашине по ваздуху и пада на предмете око себе.

Само се на тај начин и може објаснити појава, о којој је малочас било речи, т. ј. да и обична тела, у близини радиума, могу добити радиоактивне особине. Та тајанствена појава постаје тако и проста и разумљива.

Иза радиума А, постаје радиум В, С, D, Е и *полониум*, или радиум F.

Свако од ових новопосталих тела има своје, само себи битне физичке и хемијске особине, као уопште и свако просто тело т. ј. као сваки хемијски елемент (на пр.: злато, олово и т. д.).

Али пошто су тела, постала од радиума, — радиоактивна, то свако од њих има још и нарочите, самосвојне радиоактивне особине.

Та разноврсност њихових радиоактивних особина јавља се код њих у т. зв. периодима распадања и испуштања светлости.

Периодом распадања извесног радиоактивног тела називамо оно време за које изичезне увек одређени део (половина) његове количине. Тако, ако засебно узмемо једно од радиоактивних тела, на пр. еманацију, уверићемо се, да је после четри дана еманација спала на половину. На тај начин, четирдневни период — период је распадања еманације.

Периоди распадања различитих радиоактивних тела различити су. За радниум тај је период — 2000 година, за радниум А — два минута, за полониум — 140 дана.

Важност закона о различитости периода распадања различитих радиоактивних тела јасна је сама по себи.

Придржавајући се ове теорије, у стању смо разумети и друге особине радиоактивних тела.

Већ смо поменули да радниум и уопште радиоактивна тела имају увек нешто вишу температуру од своје средине. Та се појава објашњава прелазењем кинетичке енергије у топлоту при судару ваздушних молекула са електричним делићима избаченим из атома у распадању.

Као неочекивана последица тога факта јесте и несумњивост, да радниум може не само задржавати хлађење земље него је чак пољано и загревају, само оно је количина радниума доста тако велика као што претпостављају физичарска израчунавања (неколико тона).

Пре кратког времена добила је г-ђа Кири, у сарадњи са г. Дебиерном, прилично велику количину полониума (око једне десетине милиграма). Добивен је из радиоактивне руде из које је пређе добивен и радниум.

Полониум има несравњиво више радиоактивних особина од радниума, јер је период распадања полониума много краћи од радниума (140 дана према 2000 година).

До сада је полониум проучен са много страна; пре се о њему само толико знало, да је хемијски сличан висузуту и да испушта Х-зраке, али до последњег времена није био добивен, нити га је нико видео ни мерно.

Сад је већ одређен и његов спектар и врше се најпажљивија проматрања свих промена овог радиоактивног елемента, јер није неоснована претпоставка да полониум може прећи у одово.

На тај начин студије г-ђе Кири и г. Дебиерна створили су експерименталну основу за теорију о могућности прелазења једних елемената у друге, одређивши у неки мах и механизам и форме тих прелазења.

Несумњив доказ тога прелазења био је нестанак полониума и појава хелијума око њега.

Данас наука прекићује процес накнадног оцењивања својих пређашњих теорија: стари појмови падају, место њих се јављају нове теорије. Непроменљиви, једноврсни хемијски елементи нису више то, јер прелазење једног од њих у други — сада је већ и научно утврђени факт.

Ово око чега су се узалуд мучили средњевековни алхемичари, сада постаје на наше очи; истина, ми смо још само пасивни гледаоци, јер те појаве не можемо мењати по својој вољи, као што не можемо ни кретање планета; али ипак оно што је до сада припадало области гађања и претпоставки — сада је постало факт.

Немогућно показује се могућним.

Постигнута је још једна тајна природе.

Прецео С. А.

ТРАГОВИ ЛЕДЕНОГ ДОБА У ЦРНОЈ ГОРИ

РАД. ВАСОВИЋ

„Годишњик“ књ. XXX, с. 168—180, Београд, 1911.

Прве трагове леденог доба у Црној Гори открио је Ј. Цвијић из Дурмитора, где их је Тине одрицао, и где их није нашао ни Хасерт, који је написао дело о физичкој географији ове земље. Пошто је Цвијић објавио своја открића, трагове старих глечера почели су налазити и остали испитивачи (Хасерт, Пенк, Кацер и др.), међу њима и Васовић, који је путовао по Црној Гори месеца јула 1909. год.

Својом Географијом за средње школе Васовић је заузео прво место међу нашим радницима на школској географској књижевности, а овим својим прилозима он је доказао, да радник солидне спреме и предан посаду (као што је он) може често много боље да уочи и протумачи појаве него стручњаци и научници великога гласа. Васовић је успео да открије несумњиве глечарске трагове и у правој Црној Гори и у Брдама где их пре њега не само нису запазили, него су их чак одрицали: Тине, Хасерт, Шварц, а за њих и други ауторитети. Детаљнија испитивања несумњиво ће потврдити Васовићево мишљење, да су све досадашње студије о леденом добу у Црној Гори врло недовољне, и ако су их радили научници првога реда.

Правна је Црна Гора кршевита иречњачка висина, која се преко четири котлине (Бегушко и Цетињско Поље, Добрска и Цеклишка Жупа) ступњевито спушта у низију око Скадарског Блата, што је лепо представљено профилом на 177. страни. Својим испитивањима Васовић је утврдио, да су две горње претворене флувиоглацијалним материјалом у права поља, док су две доње, савузане од глечера, задржале преглацијалну пластину. За наносни материјал (крупан шљунак и нескочита глина), којим је заравњено дно Цетињског Поља, Тине вели, да је речни, а Цвијић, да нема никакве везе са старим глечарима, јер је на Дољену био само један глечер, који се скупљао према Бегушком Пољу. Насупрот томе мишљењу Васовић је нашао трагове усаваног глечера над самим Цетињским Пољем, у Бјелосицима, првом селу до Цетина. Глечерско дежиште био је цирк Свјетозина, између Бјелосишког Сокола и Иванове Алије, а глечерски језик савијао се над самим Цетињским Пољем у надморској висини од 800 м. Између тога цирка и Бјелосица Васовић је нашао шљунак подишке, а на бјелосишном заравњању материјал крајње морене. Он је утврдио, да је бјелосишан глечер отицао потоком у Цетињско Поље, чији су повори запушени флувиоглацијалним материјалом. Због

тога се поље морао претворити у језеро. Када је нестало глечера понови су се отворили и вода је постепено отекла, највише кроз понор Типур, према коме се, кроз велики део Цетињског Поља, формирао речно корито, које се и сад распознаје. Пошто је река (Цетиња) пресушила остало је суво карстно поље под флувио-гласијалним материјалом. —

Ово исто вреди и за Његушко Поље, које је засуто материјалом глечера, чије је дејство било у цирку, где је сада језеро испод кацеле владике Рада, на Језерском Врху. —

Глечерски трагови много су знатнији у околини Дурмитора него на њему самом. Испитујући пластику земљишта и остатке старих глечера Васовић је утврдио, да је пространа висораван Језера, на и. и ј.п. страни Дурмитора, било дејство мањих глечерских маса. Она је таласаста (средње висине од 1400 м.) с обилим а ниским узвишењима и благим улегнутима, од којих су нека испуњена водом (језера), а друга личе на испржњене језерске басене. Сва су та језера постала глечерском ерозијом. Свуда по Језерима има доста материјала поднихкх морена. Од Жабљака до Јучевог Дола, и на заравни Ници, Васовић је нашао *друмлене* т.ј. блага узвишења од шалунка, облог камена и песковите глине; то су поднискне глечерске творевине. Долина Буковине изгледа као корутина, којом се спуштао глечер. На уласку у Буковичку Шуму наводи се крајња глечер. морена, чији је фотограф. снимак изнесен на 176. страни.

Од брда Крјева, испод планине Војничка, настаје таласаста зараван с поднискним материјалом. Она се зове Никшићка Планина, висока је 1350—1400 м. у свему личи на Језера (само нема језера) и стоји према Војничку као Језера према Дурмитору. На тој висоравни, између Гвозда и Крстаца, било је глечерско дејство. Глечер се спуштао на ј.в. крају Иванјеве Стране; језик му је лежао у Ивановом Пољу, које је затворено двема крајним (концентричним) моренама огромне моћности. Горње Луковско Поље је типски пример за предзани које, којим материјал крајње морене постуно прешао у чист флувио-гласијални нанос, какав се налази у Доњем Луковском Пољу (профил на 178. страни). —

Глечерске масе из поменутих два дејства (на Језерима и Никшићкој Планини) морале су комуницирати бар за време највеће глечерске експанзивности. Ово је Васовић закључио по томе, што се материјал крајње морене састоји од песковите глине замешане с крупним (заобљеним и незаобљеним) блоковима свију стена, које се налазе на Војничку и Дурмитору. Врло је вероватно, вели он, да је сав предео од Дурмитора до Крстаца (буковичког) био покривен фирном и глечер. ледом. А из тог ледене масе вирили су пљивасти облици Војничка и Дурмитора као чумањаци (на гренанду), који су давали материјал површинским моренама. —

проф. Т. Радијевић

* Покрај њих својих, на првоме месту хитијевских и просторних подостака, Народна библиотека има, на годину у складу, поднаше стање наредовно. — У години 1910. читало се: у читалницама 16.044 књиге (10.770 научних; 5.274 забавних); ван библиотеке 556 књига (325 научних; 231 забавна). — Од овога читало је: епископ-хришћански, сагга 11.807 књига (7.884 научно; 3.923 забавно), епископски (бујарице, руске и др.) 107 књига (187 научних; 220 забавних), француских 1.878 књига (1.012 научних; 865 забавних), немачких 1.688 књига (1.548 научних; 140 забавних). Од писаца највише су читали: епископ Јован Скервић (335 пута), Бранислав Петровић (220 пута), Сабодан Јовановић (218 пута), Ст. М. Јулић (49 пута), Јован Веселиновић (42 пута), Н. Н. Његов (31 пута). — Савојени (руски): Толстој (322 пута), Достоевски (187 пута), Горки (72 пута). — Страни: А. Daudot (301 пута), V. Hugo (254 пута), A. France (134 пута). —

Поред овога узимало је: часописа епископских 3.478 пута, часописа страних 201 пут, политичких листова 1.023 пута. — Од епископских часописа читали су највише: Српски књижевни гласник (879), Дело (485), Летопис (270), Отаџбина (169). — Читалаци је био свега 22.142, и то: Жена: 18.320 (16.175 мушких, 1.755 женских); Професора: 1.877 (1.815 м., 62 ж.); Чиноносца: 723 (716 м., 7 ж.); Грађана: 500 (340 м., 160 ж.); Монаха и монахиња: 387 (381 м., 6 ж.); Странца: 270 (216 м., 54 ж.); Писменица: 217 м.; Уметника: 100 м.; Учитеља: 58 (54 м., 4 ж.); Авоката: 37; Свејетника: 20; Обичаја и војника: 18; Лекар: 5 (3 м., 2 ж.).

* Свесношћу Удружења Краљевина Србије контролирао је од нове године популаран револуционар лист „Хришћански“, изашао сваког 1. и 15. у месецу. Годинца му је цена 2 динара, а штампана се у л. 8го, на 8 страна. Ово је шести крајњи лист у Србији.

* У прелазу арти. потпуковника Драгомира Ж. Стојановића изашао је из штампе „Студије о борби“ од француског потпуковника Армана де Паса. — Цена 7.

* У редовном издању Друштва Хришћанских Књижевника (једнак девет) штампало се — *Новел Нео Војничка*. Књига прва: Пером и оловком. — Ово је ново и доконтинентно издање. Књига је у 8го, има 143 стране, а цена је 2 круне.

* Овогодинашња скупштина Матице Хрватске донела је (10. о. ж.) две одлуке: 1. Одбор „Н. Х. Р.“ одлучиће се, да у будуће негласно или неформално запосле узимајуће једнакост одбоје; 2. да се савише анкета о јединствености хрватског језика и правопису. Нижу се позивају сва друштва која изаду било каква дела или часописе. Сви припадници би или стране било најзаступије издати књигу о етици и духу језика, са приложеним погрешкама. 3. Анкети савременог да догоди о јединствености хрватског језика и правопису претпоставља се да што пре издати питање о оснивању заједничке хрватске издавачке књижевне просветних друштва у циљу ширења хрватске књижевне и уредбена хрватских словесних издања.

* У Београду је штампана „Вална“, епископ народни издавач, уредник Петар О. Стрелић, штампана у Српској Штампарији. Ово је друга година издања, а цена му је 25 центи.

* У Америци имао има 15 епископских призна, највећа је у Бут-Монтана, поднета 1903. године. Од епископских установа у Америци има: 4 читаонице, 4 књиге, 2 немачка друштва, 6 штампарија, 4 књижевне, 1 Добротворног Задруга Српских и 1 Српски Народни Фонд. Разних епископских друштва има око 200, од којих је највећа део у Српској Православном Савезу „Србоборна“, Српском Црногорском Савезу*, Савезу Следићевих Срба „Слога“ и Српској Православној Заједници. Осим тога у Њујорку има Српско Одељење Савојених Успелихостних Друштва, Света епископских анкета или осам. —

* Милан Мартиновић, школски управитељ у Бео, Крупи, јавља да је дво у штампу своје дело „Напредно исцелитељство“. Книга ће имати до 300 страна обично 8^а и већи број слика. Цена је за претплатнике 3 круна. Скупљачка цена 11, новина за 4ар.

* Јован Ђ. Јовановић, професор Учитељске Школе у Јагодини, штампао је у ауторизованом преводу дело А-ра Т. Циона „Основи Физичког Психологије“. Цена је издати: у месом новцу 4 динара (круна), а у едном новцу од енциклопедијата 5 динара (круна). Скупљачка 10^а, а енциклопедија 25^аар.

* Инженерски наредник Александар Митић (Или) јавља да је дво у штампу свој рад „Методички упутици за васпитано војника“. Цена ће бити 0-50 динара.

* Ужичко Обласно Учитељско Удружење издало је збирку прича из школског живота, под насловом „Бачије причине“. Писао је учитељ Београд С. Поповић. Книжка је у 8^а, има 50 страна, а цена је 0.75 дина.

* По „Учитеља“ засебно су одштампане „Напомене у школском раду наставника основних школа“. Писао је Милан Рабренић, учитељ. Книжка је у 8^а, има 60 страна. Цена је 0.60 дина.

БИБЛИОГРАФИЈА

Приморовање јучакне пресе, Скупно и јавно Ђорђе М. Драговић-Ђурчић, издавачки издат. Петуље, Штампарија Кра. Црн. Министарства Војног, 1910. — В. 8^а, стр. 356. Циона 2-50 новина.

143 издање Задужбине Н. М. Кокара 145. Радина или новина или учитељ треба да седи. Написано Ј. Милорадовић. Београд, Штампарија „Штамп“ Ст. М. Николића и Кооп., 1910. — В. 8^а, стр. 406.

Марио С. Ђурчић: *Кривично-правни чланци*. Претплативо из „Полицијског Гласника“. Београд, Штампарија „Доситеје Обрадовић“, 1910. — В. 8^а, стр. 78. Цена?

М. Петровић, учитељ: *Један лист из наше просветне политике*. Шабан, Народна Штампарија Драг. Милошевића, 1910. — 8^а, стр. 91. Цена?

Рационално васпитање воле. Психотерапија у теорији и у пракси. По страници ауторима написао Ђорђе А. Чокорић. Народна издашница. Сарајево, Земљана Штампарија, 1910. — 8^а, стр. 112. Цена?

Илустрована Библиотека за младеж. Уредбе А-р Антоновић Нон-Христић. 1 година, 1. књига. Дужност и отворено.

Написано С. Вино, Београд, Нова Штампарија „Давидовић“, 1910. 8^а, стр. 96. Претплата за 12 књига 9 динара или 10 круна.

Шајкарска царинска политика. Написано А-р Јован Јовановић, ревиор Царинске Управе. Претплативо из Царинског Гласника, Београд, Штампарија „Моркур“ Милорада-Стевановића, 1910. — 8^а, стр. 79. Цена 50 пара.

Граматика Словеница или књига дана на српско-турској граници од 1885.—1910. год. Синеа Ђорђе Милић, гринички поднаредник. Препуна, Прва Прокупачка Штампарија „Ју-Богдан“, 1910. — В. 8^а, стр. 252. Цена?

Гриба да историји српско-турског рата 1876. године. Неојој страна дела и опис рата. Приредио Иван С. Николић, немал, потпуковник. (Претплативо из „Ритика“). Београд, Нова Штампарија „Давидовић“, 1910. — В. 8^а, стр. 61. Цена?

Балг. Пол. Кенет: *Басме по Доситеју Обрадовићу и другим*. Београд, Штампарија „Доситеје Обрадовић“, 1910. — В. 8^а, стр. 62.

Доктор криминали. Безиме Бол. С. Поповића, учитеља. Издање Ужичког Обласног Учитељског Друштва, Ужиче, 1910. Штампарија у књижари А-р М. Романоновића, В. 8^а, стр. 50. Цена?

Г. В. Гесман: *Спиритизам и његова историја*. С руског Јован Јос. Јовановић, учитељ. Крагујевац, Штампарија Рад. Јовановића, 1910. — 8^а, стр. 62. Цена 0-50 дина.

Ђорђе Ж. Стојановић: *Прагматичне појаве о јачењу опште дозе*. Н издање. Београд, Штампарија „Доситеје Обрадовић“, 1910. — В. 8^а, стр. 95. Цена 1 динар.

Александар Овчичук: *Басме и Херојскиња у 1910. г. у Новом Саду*, Штампарија А. А. Брашна, 1910. — 8^а, стр. 80. Цена?

Бродар. Саобраћајна годишња-збирка, са календаром за 1911. год. VI. Уредник и издашник Ђорђе Стојановић-Бродар. Београд, Штампарија Науковина и Стевановића, 1910. — М. 8^а, стр. 224.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Ковчевића. Свеоба 156. Полицијска. Приредио Јаво Н. Тодосић. Превео с руског Ник. Николићев. У Новом Саду, Штампарија Ђорђе Николића, 1910. — 8^а, стр. 88.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Ковчевића. Свеоба 137. и 138. Српска и хришћанска народна књижевност. По најновијим проучавањима и књижевним историјским напиза за народ саставио и написао Јован Јенковић. Прва 8^а: *Стара књижевност*. С приговором, узводом и прегледом. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1910. Друга Штампарија Ђорђе Николића, 1910. — 8^а, стр. 174. Претплата на ова два издања издања Матичине 10 круна, у иностранству 12 круна.

Српски Црков. Календар за месецну 1911. годину. Издање одбора господи „Књижевни Ђубин“. Београд, Штампарија радничког Министарства Војног, 1910. — 8^а, стр. 92. — Цена 1 динар.

Књиге Матице Српске. Број 47. *Наша народна просвета, Задуже јој и потребе*. Написао Ђубинер Јован, Нови Сад, Штампарија учитељског А. А. „Натоненић“, 1910. — В. 8^а, стр. 103. Цена 1-50 круна.

САДРЖАЈ:

1. Јон Макејко, приредница Милоша П. Ђурковића;
2. *Животи*, песма Рихарда Николића;
3. *Из модерне руске лирике*, I—IX, превео Р. Ј. Олавић;
4. *Морј дани*, из једних забеласки, од Д. Неподоба;
5. *Први млади Бугарин пој...*, приредио Н. Вазова, са бугарског превео Н. К.;
6. *Високо јутро*, песма Стевана Шумарића;
7. *Постамби Савезама* (први покушај регулирања српске народи у Београду 1831.—1836.), архивна студија Ђолора Стевановића Николић;
8. *Здрава појина*, роман Н. Н. Потапника, превод с руског (застапа);

9. *Листови*: Соровац, од П. Д. Милићевина; Душа, од М. Маринковића;
10. *Хроника*: Наука, Књижевност;
11. *Ратно*;
12. *Библиографија*.

Сино. В. Бузовац: *Гуњдубиле сли*; Р. Валде: *Писко-томис*; Ј. Копајер: *Радина*; О. Николић: *Повертех* с ваши; Е. Унтон: *Уздремност сеоске куће*; Н. Ментровић: *Списатељ*; Српски министар Са. Неподоба у Тресци код Соскога; Н. Милић: *Со. Ама*; А. Муха: *Матица*, Дојата: П. Јовановић — *Бож Петасов*.

НОВА ИСКРА

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕЂЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и појачанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ШИЦА и других разноврсних
тканина за прање.
АТЛАЗА и *Satena* за јоргане, Цвилица за душеке.
ПЛАТНА више квалитета и ширине за све упо-
требе.

Свакодневног прибора и украса за жен. одело.

=====

Цене су солидне и утврђене. =====
Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The Assant Hat,
The Colton Barr & Co.
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: D. Lahmann,

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroth & Co. Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су

ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, најисао
ЖИЛ ПАЈО, превео с француског
Јов. М. Јовановић.
Цена 2'50 дин. (у фином йовезу
4 — дин.). Издање књижаре С. Б.
ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршенији и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
израђује

БОРЉЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ
3.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, МАРТ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Копиле Апостолска улица Број 28.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин., дан Србије; на годину 10 евр. или 20 дин. у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; најмање тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Насловна — Мешана улица Број 8.

О СТОГОДИШЊИЦИ СМРТИ ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

(26. МАРТА 1811. — 26. МАРТА 1911.)

Навршило се сто година од дана смрти великог српског родољуба и реформатора Доситеја Обрадовића. Напајан на изворима најнапреднијих и највећих духова, а нарочито свога времена, он је свој природом раскошно одарени а радом ретко оплеменени дух ставио у службу „милој нацији“ и „сладчајшем словено-србском народу“. Данас када се све више уобличавају идеје његове и долазе до стварног израза неодложних народних потреба, његову духу већ самим тим одаје се једино и право поштовање, јер његов дух сада је део и душа наших — недељив и нераздвајан.

Он, који је више знао и даље видео од свих сувременика својих, не само да није губио веру у будућност народа свог, него му је, дубоки познавалац народног бића, лики покојник, нека је слава и част.

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

пун непомућеног мира и хладне промишљености, одређивао велику и сјајну улогу међу најкултурнијим народима.

Ми, који смо душама својим сасуди предачких духова, будемо ли се и даље напајали на извору великог Доситејева духа и следовали животом и радом својим њему, великом учитељу народном, — домаћи ћемо се још ближе оној идеалној слици народне будућности која је Доситеја соколила целог његова живота, а на суђењем часу учинила да је мирно, са најлепшом вером, и ако у тешким и судбоносним данима по српски народ, заклопио далековиде очи своје, у којима се озрцавао један од највећих духова свега српског народа.

Таквом учитељу и угледа, какав је био ве-

ПРИЧА БЕЗ НАСЛОВА

едим zamišljena kraj prozora i posmatram kako se gube zlatni sunčani zraci za pralini, vlažni zid susedne kuće. Мене узбуђује ружикош и једноставност овог зида. Устајем са свога места и идем другом прозору, са кога се још види лепо, златно сунце. Отворим окно и дубоко удишем свежи, пролетњи ваздух. Сунчани зраци ме нежно милују по носу и лицу. Ја сам

сва срећна, јер волим сунце, светлост. Зима је била дуга, несвесна, те није чудо, што се стресам сећајући се ње. Тешко ми, што ћу за неколико недеља оставити ове собе, које ми изгледају као затвор кад их поредим са леним, зеленим брежуљцима и шумовитим планинама Источне Србије, краја, где сам света угледала. Кичем у души и радујем се слободи, светлости, свежем планинском ваздуху, али ми поглед пада на пуну корпу белог рубља и чарапа, које имам још да поправам, и моје се одушевљење гаси. Набирам чело и враћам се задовољна на своју столицу и продужујем механично монотон, глуми, али корисни посао. Прети ми отикајућу послушност, испуштам иглу, хватам је у ваздуху и настављам рад која, чини ми се, никако не одмиче.

Чујем жагор и дуну врата: то се враћају из школе моја два сачиња, улазе у собу, љубе ми руку и траже ушину. Ја их наљем у тризарију старој служавци Ани, која се протерује с њима, опомињући их, да не дирају своје две млађе сестрице. А ја радим даље, али ми се поглед и нехотице отима књигама, које још нове, неисечене леже разбацане по столу. Ја бих радо завирила у њих, али нећу. И ја се заварам у себи, да нећу читати ништа, док не свршим свој посао. Хоћу да васпитавам своју вољу. И то ми у овај мах дојекле полази за руком.

Скоро се већ не види. У корпи је остало још мало рубља, али улази искушење у облику старе, добре Ане, која носи у руци лампу и нову „Ниву“. Ја бацам рад од себе, гурам корпу у орман и узимам „Ниву“. Стара Ана ме запиткује

о разним пословима, које има још да доврши, а ја се једим зашто ме мучи, зашто већ не одлази. Глас ми се постепено појачава и ја сама примећујем да вичем. Мене је стид и ја се обуњено окрећем од Ане. Криво ми је на саму себе. Почнем да јој блажим гласом наређујем и она најзад одлази. Али је моје уживање поковано. Осећам грижу савести. Мучи ме, што не радим своје послове вредно и предано, јер ја скоро никад ништа не довршим на време. Немам истрајности. Колико ли сам муче поднела због тога за ово 12 година, од кад сам удата. То је била непрекидна борба са својим ја.

Мој муж, судија у престоници, човек је танџан, хладан, одмерен и поштен. Он ме никад није препоручио за ово или оно, али сам ја увек осетила шта и како треба да радим, да бих њега задовољила. И он је задовољан, али не и ја. Ја знам да нисам ни добра жена ни мајка. О, колико има лажи у мојим поступцима! Ја радим и водим кућу разумно и штедљиво, али ја то чиним без воље, без духа. Ја те послове радим механично, као стока упрегнута у јарам. Ја стално тврдим, да сам задовољна, али ја не говорим истину. Моја душа је далеко. Ја знам да мој муж то не заслужује, али га због тога и држим у обмани, да би и даље остао миран и срећан.

Сећам се своје ране младости. Отац, срећни начелник, човек добар и поштен, али болешљив. Мајка осетљива, вечно незадовољна и сујетна жена. Ја, јединица, чувана и мажена. Отац ми умре кад сам навршила осму годину, а мајка ми се наскоро пресели у Београд, своје брату, државном саветнику, старом особљаку и нежењи. Он није марио децу, а нарочито жену, те сам се морала чувати да му не досађујем. Све време, кад нисам била у школи, проводила сам у маминој соби. Мама се није ни с ким дружила. Ујна није волео друштво, жагор, смех. А ја бих тако радо трчала, никада и смејала се! По нео дан је лежао у својој соби на миндерлуку, читајући неке књижевне. То сам гледала кроз кључоницу. Кад пред подне и пред вече оде ујна на своју редовну стетњу и пиво, ја улазим у његову собу, гледам са страхом око себе, али се ипак храбро нећем на столицу, скидам књиге са рамова, прегледам их, затим носим у своју

Оригинал у власништву г. Петра Ђурића

ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ

собу и читам крпшом. Мама ме у вече тера да легнем, а ја са ваљким лицем набрајам колико предмета имам да учим. Спомињем географију, хигијену, физику, математику и још пуно других књига са страним називима. Мама се уплаши од ових страшно уčenих ствари, па ме зато оставља на миру. Само који пут махне главом и уздахне. Ја се засидим своје лажи и да бих поправила погрешку, питам је: да није болесна? А она одговара забринуто: „Не, дете, само се чудим напшто вам те силне науке! Боље да учите вести, плести и кувати!“ Ја се узхватам за главу и само што не јавикнем очајно: „Та то је оно, што ја мравм силно, из дубине душе!“ али се савлађујем и одговарам мирно: „Такав је програм, зар сам ја крива и зар треба ми женске да останемо нечите незналице?“ Мама плаше: „То је на моју адресу упућено. Зар сам ја незналица, ано сам мање учила од тебе и зар хоћу ти зато бити срећнија што више учиш. У осталом, мени је доста што знам читати и писмо написати!“ — „Не мама, писам те хтеда вређати, опрости ми. Сада је друго време и друге су потребе!“ објашњавам ја кроз сузе и ако ми сама не знам, које је то време и које су то потребе. Тако сам криво читала и Робинзона и Жил Верна и Буџа и Мил. Вилсоновића и Суботића и много разних несавремених и савремених романа и приповедака. Било је књига чак и са старим правословом, па ипак сам и њих читала и са муом се довијала шта да радим са њ, а, б, кадгод би ми препречили пут.

То је тако трајало неколико година, док ме једног пријат дана ујна не ухвати на делу. Погледа ме једним страним погледом испод намирених обрва, узме своје књиге и пође из собе. На вратима се окрете и рече општро: „Кад већ хоћеш да читаш, тражи од мене!“ — али ја не затражих никад ни једне књигице од њега.

Било ми је тада 15 година. Почнем поред својих школских задатака вредно учити немачки и руски. Немачки сам већ нешто знала, а за руски језик сам се заинтересовала читајући у преводу, немачком или руском, Гогоља, Гончарова, Тургенјева и друге. Колна срећа за мене читати у оригиналу „Обирн“ од Гончарова! И данас је тај роман за мене најлепши од свих које сам до сада читала.

Кад навршим 17. годину, ујме ми мајна, а ја пређем својој тетки, старијој удовици без дете, која је имала доста познанаства. Тетка је била наследила од свог мужа професора лепе библиотеку, те сам читала опет врло много, али сад већ са избором.

Кад прође година жалости, поведе ме тетка први пут на грануку. Било ми је 18 година. Била сам као очарана целом вече. Стајала сам пред великим огледалом у теткинјој „чистој“ соби и нисам могла попити саму себе. Зар сам збиља ја ова лева, висока девојка, нестењаве косе и прихв, сјајних очију, у белој хаљини од лаке свиле, мало декоративаној, са ружма у коси.

Мислила сам да сам најлепша на свету. Тетка ме вртеа око мене, наместила ме и дотеривала. Ја сам се смењила на своју слику у огледалу и дивила се самој себи.

Али кад уђосмо у салу, ја изгубих своје самопоуздање! Очи ми засенцих од сјајних накита и тоалета, франкова и блиставог овиципрског одеа. Све се око мене окрете и ја се занесох. Главна ме забави од сличних утисака. Мириси су ме гушили. Моја ми тоалета изгледаше бедна, а ја неспретна и смењна. Дође ми да се бадим својој доброј тетки око врата, те да се исплачем као мало дете. Заклеми, да сам далеко, далеко од ове вреве, од овог хладног сјаја, да се њајем на малом имању свог покојног оца, у унутрашњости, где сам последњих година редовно лето проводила. Како бих се радовала, да се у неутрапним ниселама и цидијој хаљини верем по бреговима, слушах тине, миршем шарено планинско цвеће. Тетки ми глас трже из ових мисли.

„Маро, да ти представим г. Светозара Павловића, правника“. Ја се нагло окренем и опазам примањастог високог младића, који ме замоли за руку. Ја му се поклоним врло неспретно примајући позив.

Играа сам више пута тога вечера с њиме, али он не учини Бог зна какав утисак на мене. Мој идеал требало је да буде плава, нежан, а г. Павловић је био обичан, примањаст чопек, ни леп, ни ружан, — као и сви остали.

После забаве г. Павловић је чешиће дозвао к нама, читао је са муом и штао, а када тђ година заврши права и доби место у суду, запроси ме. Ја сам се веома изненадила. Ни љубав и брак још нисам имала времена да мислим. Он ме је запросио, тетка ме наговарала а ја погнула главу. Обична историја!

Тетка ми да скроман мизаз: препише на мене своју кућу. Ми отпугујемо у Швајцарску и вратимо се после шест недеља у гледо, које нам је тетка наместила.

Вратимо се у Београд, али она живахна, весела и наивна Марца (како ме кадика звала тетка) остаде у депој Швајцарској. Кући се вратила бледа и разочарана жена. То ли је брак дакле, мислила сам. Ни једног слободног дана, ни једне испуњене жеље, ни једне слободне мисли! Моје ја се губи, нестане га. Муж ме увек гледа некако унотено, хладно, озбиљно. И мој начин живота се променио. Устајам рано, спремам журно. Кувам и радим триста безначајних ситних ствари. Чак и не читам више. Живот тече монотонно, једноставно и — нигде излаза.

„Ти не знаш кувати, драга моја!“ рече ми једног дана мој муж суро, хладно: „Пиши тети да дође, па нека те научи, доста се гостила“. Мени клецнуше колена, у мало не заплаках и нехотиче, кад погледах у његово озбиљно и замисљено лице. Није ми ништа добро обећавало. Није ме хабрило ни прекоревало. Мени се срце стеже од бола. Бутке узем мрску, започету

У. ПРЕДИЋ:
† Л. КОСТИЋ.

чинку и почнем бројити петљанце, да бих угушила очајне мисли које савио навалише.

Од тога доба насташе моје патње. Нико ме нисам тузила, радила сам ћутећи. Мој муж је био увек коректан, увек миран и хладан. Тетка није више живела с нама, преселила се својој сестри у Дубровник. После дођоше порођаји, деца, болести, једном речју цео породични живот, пун тегобе, патње, болести, лекова. А ја сам била још младо, желна сунца, ваздуха, слободе и љубави.

И љубав дође једног дана. Она дође неочекивано, дође да заталаса моју заспалу душу, да покрене на живот моје замрзле перве. Али дође доцкан! Само зато дође, да ми живот буде још тежи, да ми остави малену пегу на савести

и поред свега тога једну чежњу, једну вусту жељу, која се никад не може испунити.

Он је друг мога мужа по школи. Почео је к нама долазити тек после пете године нашег брака. Ја сам била већ мати двоје детине.

Свако вече седео је у соби мога мужа поред чаја, разговарајући с њиме о политици, о својим плановима и књижевним радовима. Ја седим мирно у куту и плетем досадну чинику. Посматрам са љубављу његово паразито лице и бујну косу, гледам га и дивим му се. Други можда не би нашао ничега лепога на њему, али је он мени изгледао и најлепши и најмилији. Ја нисам одмах размислила о својим осећајима, али једнога дана ухвати сам себе. Случајно, једног вече, када је он седео код нас, пролазећи поред

огледала погледам се и видим своје бледо лице и светле очи. Усне и руке су ми нервозно дрхтале. Ја се упилаших од себе. Иађем у дворште, наслоним главу на чему, покривену снегом. Хтеда сам да мучим и кињим себе. Дрхтала сам од зиме у лакој блузи и летњим ципелама, али се не макох с места.

„Маро!“ вићну ме муж из предсобља и ја појурим уза степеннице у кућу. Гост се праштао и ја му пружићу руку. Он је прихватио и тштите силно. Хтеда сам вићнути од физичког бола. Погледа ме топло и нежно, а ја поруменех као шипарица и оборићу очи. Није то први пут, да ми он стезе руку и да ме гледа нежно и дуго. Чини он то већ врло давно, а ја трим, јер га волим. Његова пажња и љубазност према мени усхићују ме. Он ме стално прати кући са шетње. Говори ми пријатне ствари, доноси ми књига, препише се са мном о разним друштвеним питањима. Често се враћамо заједно из чаршије. Он држи мој разнати кићорбар. Теретамо весело и не смета нам киша ни раскљане улице. Ја идем поред њега свја срећна, лако скакућем преко барица. Движем очи и сусрећем се са његовим погледом. Ватра ми пали образе и ја корачам живље. И тако скоро сваки дан.

Мој муж је знао за наше разговоре и шетње, али им није придавао Бог зна какав значај. Ја сам у кући радила као и пре, али сам се душе задржавала пред огледалом, намештајући своју непослушну косу. Облацила сам се са већом пажњом и моја спољашност као да се променила. Моје тело као да је постало виткије, коса светлија, очи пуње топлије. Ја сам то примећавала и стидела сам се тога. Прозлазићу кроз собе, мени је негодно и непријатно. Осећам као да губим равнотежу. Стидела сам се од свога мужа, дече, служавке. Као кривац обарала сам очи за најмању свитницу. Скоро нисам ништа јела, а поћу сам горко плакала и кајала се, али у јутру отварајући очи опет мислим на њега, протежем се у постељи и дочаравам његову слику и он ми се јављао увек у свом дугом капуту са шеширом у руци, нагнуће главе, гледа ме нежно и тужно. Ја се плашим тог погледа, скачем из постеље, стојим босоногом и дрхћем од зиме. Када мислим, да сам себе довољно кањила, облачим се и нехотице мислим опет на њега. Ја осећам да је моја љубав бескрајна, ја сам срећна што га гледам и ништа више не желим. Ја сам чак чула, да се он жени, али ме то није буњило. Говори се о томе већ годину дана, а ништа се не свршава. Ја никад не почињем разговор о томе, а он никад не спомине своју женидбу.

Имао је рођаку, младу девојку, која је често долазила мени. Једном приликом, када се праштала са мном, полубио ме као и обично. (Он је био такође код нас). Склопио је одмах, полетео њој и полубио је у уста, затим ме је погледао дугим, дугим и нежним погледом. Ја сам првенела и бледела. Он је такође био блед, узрујан. Хођао је по соби, гледао кроз прозор, за тим

узе шешир и одјурн без опронтаја. Како бих радо оног тренутка привукала његову главу на своје груди и обасула је полупшима, заборавајући на цео свет. Та зар немам и ја права, да жиним и да волим. Баџим брао отртач на рамена, метнем немарио шешир на главу и без рукавица поћем као луда каљавим београдским улицама. Феверери су жижирали, облачно небо као да додирује земљу. Влага испири из кућа, из неба, из камена. Ја идем оборе не главе, тетурајући се као пијана. Страшни очај ми кида душу. Бежала бих, али куда? Идем несвесно, станем пред којим излогом, али не видим ништа. Опет крећем даље пољано, мнштано. Ветар ми мрси косу и скида шешир с главе, а ја идем, идем без циља. Доћем до Батаал-Цамије, застанем и кренем натраг. Неко удаљно мангуче прудера ми се иза леђа, ја уздрхтах од главе до пете од неког необјашњеног страха. Убрзам кораке и поћем према кући. Бланица напије угледам њега. Он се не зачуђи кад ме опази. Скиде шешир и поклони се.

„Тражио сам Вас“, рече промуклим гласом. „Имам да говорим с Вама“. Ја се загрнх од узбуђења. „Назовите!“ рекох прилично чврстим гласом и пружићу му руком на кћини изатак.

Он пође за мном у мрачно предсобље, где заштемелу даму од сљунавке и ућем с њиме у собу. Збаџим једним наглим покретом шешир и отртач, загладим му руком и застанем пред њиме одлучна и јака. „Стојане, шта имате да ми кажете? Реците отворено!“

Он прече руком преко косе, поче ходати нервозно по соби, ја седнем у насловачу и полудрпем руком своју бодну главу.

Он приће окићеној, божићној јелци, која је још стајала лепо украшена, чућу једну границу и окрете се нагло мени. Ја сам пратила сваки његов покрет укоченим погледом, а кад се он окрете, ја се ухватић од бола за груди.

„Госпоћо“ рече он, трудећи се да му глас буде што јаснији: „Ја више не могу долазити к Вама. Ја Вас волим; али као поштен човек морам се уклопити. Морам то учинити због Вас, због Свете и због себе“.

Ја скочић узрујана са насловаче. „Ви се дакле жените?“

„Да, ја се жиним“, рече смело.

„Дакле због тога та велика дужност. Зашто се нисте пре уклонили. И Ви још тврдите да ме волите!“

„Ја Вас волим и то силно волим, — рече он — али ствар је давно отпочела, и ја не могу натраг, не могу због девојке, због њезина оца, који ми може каријеру упропастити“.

„Не! вићнем накосно: Ви или волите ту ружну, главу девојку или се продајете“.

Он седе поред мене и покуша да ме ухвати за руку. Отргнем руку и понакнем се даље.

„Преклићем Вас, дајте ми руку и саслушајте ме. Ја вас волим, волим силно. Дајте Ви девојка, ја бих знао шта бих. Али Ви сте жена

Н. ГИЗИС:

МАЛИ ГРЧКИ МУДРАЦ

и то жена мога пријатеља. Ја често чупам косе од туге, мислећи на Вас, знајући, да сте за мене забрањени плод. Ја мрзим сваког, ко Вам прилази. Ја сам љубоморан на све и сваког^а.

Сузе му полетеше и он је опет тражио моју руку. Али ја му је не дадох. Пагледала сам и мирна и хладна.

„Ја Вам не верујем. Ако ме донеста волите, учините за моју љубав једну ситницу, једну маленкост. Немојте се женити! Учините то. Докажите ми своју љубав!“

Он ме погледа зачуђено.

„Дакле... то Ви тражите?“

„Ја! викнем подругљиво и очајно. Оставите ту девојку. Она је богата, удаће се, а Ви будите мој пријатељ, једини мој пријатељ.“

Ту ме снага излуде и ја заплаках горно, очајно. Заборавила сам да је он ту. Нисам се стидела својих суза. Он је стајао поред мене и тешко ме збуњено.

„Шта ја говорим? жедала сам. Никада ја не бих с Вама прегршла док сам под мужа, али на једну Вашу реч оставила бих и мужа и децу и отишла с Вама у свет, да се мучим, да испаштам неправду, коју сам учинила и њему и својој деци. Јер наша љубав не би била срећна. Ви бисте се брзо заситили љубави и извикали своју пропалу

каријеру, а ја бих гинула за децом. Идите, али немојте продавати своју љубав! Не жените се, сачувајте моју љубав ако Вам је драга, сачувајте је чисту и неокалану. Ја Вас волим, ја Вас волим!“ Глас ми је дрхтао, сузе су ми капале на крило, док сам ово говорила.

„Ја се не стидим те љубави. Она је засијала једно време као метеор у бесконачности мога пустиг, горног живота.“

„А ја сам се бојао, како ћете Ви, слаба жена, поднети ово објашњење, јер ја као човек љуто патим, не спавам, не радим скоро ништа. Мучим се и вучем овај живот као крпу, која нема вредности. И ја и Ви — робови смо људности.“

„Заборавимо овај дан!“ прекинух га, дисајући се са столице и скупљајући последњу снагу: „а сећајмо се пријатних дана, које смо заједно провели. Они се неће више вратити ни Вама ни мени.“

Он тешко уздахну и узме ме за руку.

„Ви се сећајте увек и свагда, да имате једног пријатеља и брата, који стално мисли на Вас и љуби жудно у мислима Вашу косу, очи!“

Дрхтао је и плакао.

Он пође у предсобље. Ја за њим оборене главе, исплаканих очију. Мала лампица горуп-

пала је на дувару, а ја сам стајала сатрвена болом, гутајући сваки његов покрет и трудећи се, да ми његова слика остане нешто у намасти. Знала сам да чикад више неће доћи. Губим га на увек, али не зато што се жени. Не! Ја осећам да га морам нагубити. Зашто? Не знам... Стигнула сам усне и гушница се у сузама. Он ми приђе нагло, обгрли ме око врата и притисну ми слики и једини полубац на усне, на побеже на предсобља.

Стајала сам као окамењена. Освестило ме тек његови кораци, који одјекиваху све слабије и слабије. Грчила сам се од бола, грчила руке и чупала косе.

Не знам колико је времена трајао тај мој бол и очајање. Глас моје служавке ме трике из овог лудила. Нагло се приберем, очигити одело и поправим косу. Уђем у децу собу белеаста, тупа, бела осећаја. Глупа, доброћудна депојна хранила их.

„Да их метнем да легну, госпођо!“ зашита ме отекнути. Кинем главом и не погледавши своју децу (јер то довета нисам могла) и изађем напоље. Кипа је престала, али је било хладно. Студен ветар и хладноћа ме повратиле стварности. Вратим се у собу, али од тога доба зацари се поново у мојој души пустош и прашина. Ја се прећем по оној тачки земаљској као биће

без воље и без духа. Читање ми је једини забава. Читајући заборавањем на своју тугу...

...Прошле су године од тога доба. Њега ретко виђам. Он ми се хладно јавља и избегава ме. Мени се и нехотиче намеће мисао: да ли ме је волео ма и једног тренутка само или је то можда била разонода и забава? Мене стално мучи та мисао. Ја га још волим, али тихо, са резигнацијом. Често га сањам, врло често, и у сну дубин његову плаву, бујну косу.

Мој муж никад ни речи. Он у опште заборава, да и ја имам душу, разум, срце. Ја имам свој засебни свет од мисли и осећаја, у који он никад не улази. Али он је коректан, добар, поштен човек.

Лампа је још гореа на столу. Кроз отворен прозор улази је ваздух из моје мало багнице. Лани, сиви облачићи покрили су до мало пре ведро небо. Кипница је ромњала тихо, гестно...

Онакве вечери ме стално сећају на онај највећи догађај у мом животу.

„Господин је дошао, изволите вечерати!“ чујем глас старе Ане из суседне собе. Ја прекидам своја размишљања, узимам маску равнодушности, затварам прозор и одлазим у триперију.

Београд, 1911.

В. Ј. Р.

ПРЕД ИСТИНОМ

Фијуче ветар. Беже сенке тавне.
Шумори лишће смежурано, светло.
Тај шум је тужан, тужан ко опело,
А свечан као воштањине плавне.

Сећам се дана кад сам напред хтео,
Да младу снагу о недаће жорим;
Сећам се кад сам желео да створим
Велики живот, узвишен и цео.

Ко орб вебу подио сам цело
И крваљу своје натапао путе;
Вечност ми беше ток снаке минуте,
Ал' нове зоре чекао сам смело.

Све је већ прошло, прошло тако давно —
Истина дошла свирена и гола;
Радости чаша поста чашом бола.
А сјајно око — безизразно тавно.

Вај, сада видим: све је било варка,
Лажљива игра без циља и краја;
Бог, коме клањам, далеко од раја —
Играчка глупа и коичина стварка.

Па зашто онда да ми рука дршће?
Да кукавички велим себи — „сутра!“
Зашто да чекам сваког новог јутра,
Живот у кврге да ме стеже чвршће?..

О, зашто воље, а ни снаге немам,
Да стресем оков понижења, срама?
Зашто да слабост убија ме, слама
И себи нова мучеништва спремам?

Фијуче ветар. Беже сенке тавне.
Шумори лишће смежурано, светло...
— Тужно, широко, бескрајно опело...
Загушљив мирис воштањине плавне...

Драгослав Илић.

ГАБРИЕЛ МАКС:

ЉУБИТЕЉИ КЊИГА.

ТУЂА УЧЕНОСТ

— ИВАН ЦАНКАР —

Moja je mati bila seljačko dete; rasla je i izrasla čista i čedna kao cvet u polju. Kad se udavala, niје znala ni читати ni писати. И једно и друго учила је тек када смо ми, деца њена, почели дорашћивати: бдећекала је по читаве ноћи, само да је нико не види. Писала је тешком руком, а потези су јој били необично велики. Али се и сада сећам да је њезин словеначки језик био леп и чист, и да нас је по-прављала у говору.

А када се обикнусмо и читању и писању, пређосмо на словеначку и немачку граматику, а поред њих и на рачуницу. Мати је увек и заједно с нама учила. Изгледало ми је чудновато, када сам на њених уста први пут чуо немачки говор, и помислио сам: „Моја мати зна све, па зашто не би и немачки знала?“

Тако је било, докле смо сии били у кући. Али изненада дохвати нас као неки силан вихор и развеја на све стране.

Било је дете када сам се кући вратио. Собом сам донео читаву гомилу немачких књига. Тада ми је, мислим, било тринаест година. Прве ноћи

заспао сам мртав уморан, али се пробудих око поноћи, јер ми је у затворене трепавице ударила нека светлост. Полуспаван и уплашен погледах у собу: мати је седела за столом држећи пред собом моје књиге.

— Мати, али те ствари нису... узвикнух јој, али ми реч, од неког стида, вастаде у грлу.

— Зашто да нису? упита мати. Њено младо лице осу се руменило.

— То су туђе ствари, празне... што ће ти оне? рекох јој тишим гласом. Осећао сам, да је увредих; осећао сам, да је приметила моју забуну и стида.

Књигу је држала обема рукама и удубила се у њу. Чини ми се, да је то био Гетеов „Вертер“.

— Гледај само... учила сам немачки... и разумем све што се говори на улици... али отмено не разумем!

— И не треба ти, мати, и не треба да то разумеш! одговорих јој сав престрашен. То и не треба да разумеш!

Сада врло добро знам оно што сам у тој прилици само осећао: да је моја мати била дете, бело и чисто, као што смо ми били осавињени децаци.

Умах затвори књигу и остави је поред осталих, па ми приђе.

— А шта има у тим књигама? упита ме.

— Туђа ученост! одговорих јој. Истину да кажем, то је тако само мој једини одговорно, а у срцу мом била је велика жалост; већ у том часу била је у њему она чежња која је сада свесна, силна и горка. »О мајко, кад бих био, као ти, цвет у пољу; о, да нисам никада онусио познања!«

— Причај ми, каква је та туђа ученост? рече мати.

— Ни сам не знам! одговорих јој узнемирен и зловолан. Сваком изгледа друштва, какво му је ухо и памет. Мени каже нешто лепо, а другом само трине и кучине!

Мати се пренаде.

— Где си научио те речи? Је ли ти и њих дава туђа ученост.

Седе поред заглавља, тако да јој лице доје сасвим близу до мог лица.

— А знаш ли шта си синоћ заборавио?

— Не знам.

— Гледала сам и чекала, па си ипак заспао. Ниси се Богу помолио, па се ниси чак ни прекрстио!

Туђао сам. У мојим се мислима нешто љубавно и саосећајно осмехивало:

»Мати, мати, невини детенце!«

Тринаестогодишњи дерами увек су, по правду, безверници.

— Ниси се ни прекрстио! Био си уморан, то је истина, али ипак не толико, да ниси могао ни руку подигнути до чела!... Али сад знам... чим сам дотакла ту књигу... осетила сам и сад знам, откуда ти оне мудре речи и старачки смех. Туђа ученост ухватила је и твоје срце и направила те млаким и леним...

Силно ми се спавало, али сам чуо све њене речи и... разумео их. Али је у мени било толико ружног претварања, да сам затворио очи и почео дубоко дисати као у тешком сну.

И мати поласко устаде, наже се више моје главе, па ми прекрсти чело, уста и груди. Кроз овлаш заклопене трепавице видео сам врло добро њено лице, и сагледао да су јој очи биле влажне од суза и да су јој уснице дрхтале.

— Не заборављај Бога! Никад не заборављај Бога!

Прекрсти ме и други пут и тако се дубоко наже нада мном да сам по лицу осећао топлих дах њених уста.

— Буди Божији!

Нисам се ни помикао ни очију отворио, али

задуго нисам ни заспао. И лене и тужне биле су моје мисли:

»О мајко! Душа је твоја без мрља, као сунце на летњем небу. О, мајко, дете деце своје, нека би Бог дао да никада не познаш туђе учености! О, мајко, у учености нема љубави — а ти си сјама љубав, јер осмех твој прави је рај, весело и сунчан, без мрачног познања. Остала си у тоном домаћем храму, а ми смо прерано отворили врата за туђину и за мраз!«

А када ме сан савлада и када му се подадох наарх пред собом њено бело лице и њене детњасте, плахе очи. Не знам да ли је измечала чело моје главе или крај поха под Распећем, али сам то само сањао...

На месец дана пре материне смрти читао сам »Крајцерову Сонату«. Светлика је савиљено горела, а ја сам седео поред постеље и читао, као што читам и сваку другу лепу књигу: преписио сам се са писмом као Јаков с анђелом. Мислио сам да мати спави; и не гледајући је, с часа на час отирао сам јој зној с чела и лица.

Али мати изненада проговори:

— Причај ми што си читао.

— Немачки је... не могу ти причати.

— А ти читај.

Немачки превод »Крајцерове Сонате« био је необично слаб и неграциан; зато сам га одмах преводио на словеначки и читао како сам хтео. Изгледало ми је да сам читао само пола часа, али када сам престао, поноћ је већ била превалила. Био сам сав мрачан и замисљен, срце ми је наслућивало далеке даљине и најдубље бездани искушаних срца.

Изненада уздрхта материн глас који ме свега потресе.

— Није истина! Није истина! То није тако и не може тако бити!

— Али то је само прича! одговорих јој зачуђен и уплашен. Можда се у истини није догодило... али се можда и лако може догодити...

— Није истина! Није истина! узвикну мати. То је та туђа ученост... ухватила је и твоје срце, па ти је Бога украда! Сад је познајем, а и пре сам је познавала... Нека ти се Бог смилује!

Тако ми рече мати на месец дана пред своју смрт.

И сада, о, мати, као да слушам твоје речи, али сада их и разумем. И сада је још вазда једина и силна жудња у срцу мом: да ми је да сам као ти, мајко, цветак у пољу! Тек сада разумем твој бледи страх, о мајко, твој бледи страх пред непријатељском туђом ученосту.

Са списаним преводом У. К.

У. ПРЕДИЋ:
СВЕТИ ЂОРЂЕ.

ПРОЛЕЋНА АРИЈА

Певај!
Нека се песма немирно вије,
Са пуно звука и силнине,
Живо и страсно;
Нек сваки акорд кроз поноћ бије
И јечи дуго вун топлине,
Стотруко, гласно.

Док међу лишћем азелених хвоја
Заморен Месец мирно дрема
И Зору сања;
Док блиста река са много боја
И Пан за своје козе припрема
Кутак од грана;

Докле уз кикот Никса узлета,
А цветним пољем Бахус вришти
И Елфа јури;
Док лепа Ехо венце уплета
И Сатирова фрула пишти
Кроз кланац сури:

Нека се песма весело вије,
Млада и бујна, по васиони,
Без краја, страсно;
Нек сваки акорд кроз поноћ бије —
Пролећна песма нека звони,
Стотруко, гласно.
Певај!

Моичило Милошевић.

ПОСТАНАК САВАМАЛЕ

(ПРВИ ПОКУШАЈ РЕГУЛИСАЊА СРПСКЕ ВАРОШИ У БЕОГРАДУ 1834.—1836.)

АРХИВСКА СТУДИЈА

ТОДОРА СТЕФАНОВИЋА ВИЛОВСКОГ

(СРПШТАК)

И свој прилици, као да се Цветко Рајковић сав био посетити онеме послу, јер нећ на почетку 1834. год. наплаћују на његов опширан извештај кнезу Милошу о томе шта је све радио да изврши кнежеве наредбе у погледу пресељавања Савамалеца и регулисања нове вароши. Из рапорта кнезу Милошу од 11. фебр. 1834¹⁾ види се, да је управник вароши у споразуму с Београдским Судом објавио становницима савамалским, да се отуда седе и да своје ново насељење „сједине“ с Палилулом куда ће он са судом ићи да место њиховог новог становања размери и да им одреде плацеве за зидање кућа. Затим је ишао у Земун да се састане с тамошњим баумажетором Фелбером и да му понуди да се прими посла око уређења нове вароши. Јавља, да је исти одговорио, да се због старости не може примити понуђеног му посла и да је предложио да се узме какав „баумажетор“ из Беча, коме би се морала дати стална плата и титула дворског архитекта и баумажетора (Hofarchitekt und Hofbaumeister). Баумажетори из околине Београда, и пр. из Земуна и Панчева не могу се употребити за овај посао, јер су то обични зидари, а не архитекти. Односно кнежеве наредбе да паће људе који би хтели да пеку потребну циглу, мисли, да се овај посао повери учитељу Томи Солару,²⁾ јер исти разуме посао добро и јер неће допустити да се државна општина. Позива се на Стевана Радичевића, који Солара и његове способности добро познаје и мишљења је, да треба што пре почети са печењем цигле и прена како би се нећ у априлу месецу могли почети радови. У исто доба јавља, да је се постарао за циглу и са друге стране, јер ће је

требати у огромној количини, ако кнез мисли да гради све оно што је наумио. Зато је, по запонести кнежевој, наредио шта треба, да се празне лађе, дрварнице, из Саве спусти у Смедереву, те да се и отуда довуче цигла у Београд. За цигле из Вишњине држи, да треба да се довуку у Београд на колима а не на лађама, јер је то посао много простији, а у неколико и једитији. На крају предлаже кнезу, да се сем цигла довуку и греде и креч, јер је нужно да се све преуготови још пре доласка архитекта, кога ће главни посао бити да изради план за регулацију вароши и да постави темеље кнежевим и „правителственим“ зградама у њој. Како му је кнез био наредио да куну у Панчеву за пренос материјала неких пет лађа, чамула, то узима себи слободу, да умоли кнеза да сме одустати од ове куповине, пошто му се указала прилика да може купити у истом месту две велике лађе за 700 талира, које би боље одговарало сврси којој су намењене.

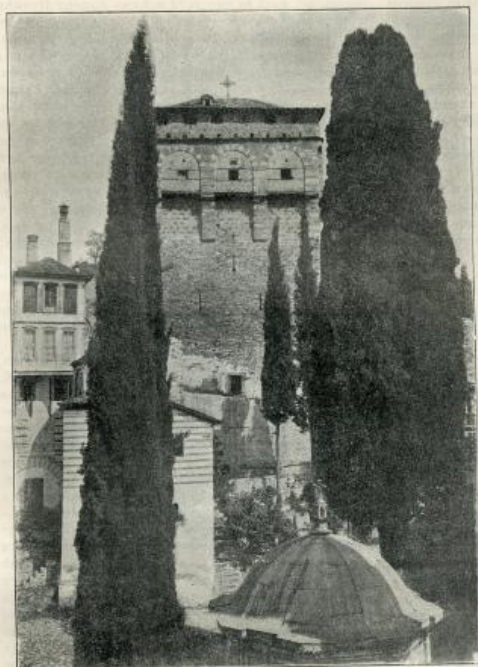
У исто време, кад је почео посао око насељавања Палилуле и регулисања Савамале, положен је основ једном новом крају вароши око Батаљцамаје и испод Ташимајана, коме су Маркова црква и ново гробље давали сигнатуру. У непосредној близини Батаљцамаје и на смедеревском друму, настали су се баруције и епикеније, који су дотле живели и барут продавали у разним крајевима српске и турске вароши.

Узрок овој сеоби баруција из вароши у гробљански крај био је пожар, који се 4. фебруара 1834. десно у кући неког Симе Ковачевића у Савамали. Овај је пожар могао имати врло жалосних последица, јер је у дућану било око 600 овак барута. Али је, на срећу, ватра на времена угаснела. Људи из околине изшли су се Сими у помоћ, пошто им беше обећао да ће им зато платити. Но Сима није одржао своје обећање и није им платио ништа, што је кнеза Милоша побудило да нареди Народном Суду, да спасоносна Симице куће изјави кнежево признање а Симу да под претњом ватрора принуди ља људима плати 5000 или онолико гроша, колико им је обећао.³⁾

¹⁾ Држ. Арх. К. К. Београдски конв. 11. фебруара 1834. Извештај Цветка Рајковића кнезу у Крагујевцу.

²⁾ Тома Солар није био добар учитељ. Анализајо Тодоровић, управитељ нормалне школе у Београду, пише је 31. Авг. 1832. кнезу Милошу о пеку који понављано измишља, карактеристична је као „бродок Догматиста“ и за „дизајне учитељског неспособног“ човека, којег би требало што пре уклонити са државне послуге. Као да је био био глупији радник, те је Солару поверио посао да пече циглу. Циглама да је он овај радит „добро испунио“, јер је дуго вршио дужност „административне делатности.“

³⁾ Држ. Арх. К. К. Народни Суд. 9. фебруара 1834.

КУЛА КРАЉА МИЛУТИНА
У ХИЛЕНДАРУ.

У исто доба издао је кнез заповест „Народном Суду,⁶ да се од сада не сме којегде по вароши продавати барут, него само на „извесном безопасном“ месту под Батал-данице и на Смедеревском друму. Ту се може држати барут и у невој количини, у чаршији пак да се фишени могу продавати само на неким местима и само у мањој количини, како за случај ватре не би никоме могли шкодити. У овом случају морају дућани бити обележени с каквим спољашњим знаком по коме би сваки цizio, да се у њему фишени продају. Ова наредба имала је да важи за све продавце барута, Србе и Турке. Но ако се Турци овим наредбама српских власти не би хтели покорити, то да му Народни Суд одмах јави, пак ће он са београдским везиром говорити да се Турцима једанпут за свагда забрани да могу у вароши продавати барут.⁷

Народни Суд тачно је извршио ону кнежев

наредбу и означио место око Батал-данице, у правцу Смедеревског друма као место за продају барута и фишени. Како су се београдске барунице и фишеније тада населили у овом крају, те је њихова чаршија прозвана „Финишчијском чаршијом,⁸ који је назив задржала до данас, и ако је у новије доба добила званично име улице Краља Александра.

III

Посао око регулисања нове вароши и око грађења „државних зданија“ није текао брзо. Њиме је испуњен нео размак времена од 1834. до 1838., па чак и до 1842. кад се узме у обзир, да је раније започето грађење неких зданија, као и пр. саборне цркве и митрополитова дворца, довршено после одласка Обреновића из земље. Изгледа као да се Кнез Милош није могао одлучити, да из Беча доведе архитекта, као што му је то Фелбер предлагао. Остало је, дакле, да овај посао раде домаће снаге, „т. ј. зидари

⁶ Ibidem.

на Старе Србије*, међу којима је било вештих и искусних мајстора, по којима је недостајало више знања о нижијерји и архитектури.

Регулисање нове вароши ил, разуме се, извршено онако, како су то замишљали Кнез и његови саветници. Приватна лица куповала су плацеове и зидала куће где и како су хтели. Нове улице у савамалском крају имале су за свој наставак да захвате природу терена, на коме су грађене или здравом инстинкту кућних газда, а никако каквом срачуеном плану. Ја сам на другом месту о томе опширно говорио и потанно испрчао, како се мало по мало дизала нова варош с оне стране Шанца и Варош и Саваканије.¹ Онако како је постала Бранкова (Господска) и Космајска (Поп-Пангина улица) тако су постајале и поступно се развијале и остале улице у оном крају: Савска (Карађорђева), која је заменила некадашњу Савску Јулију, Босанска, која је посредовала комуникацију између Варошканије и новог краја на топчидерском друму, до којег је — по наредби Кнежевој — имала да се пружа нова ериска варош, Абацијска чаршија (улица Краљине Наталије), која је налазила на Топчидерски друм и везивала овај са Зеленим венцем, Југ-Богданова, Краљевића Марка, Пригорска, Фрушкогорска, Јаворска и Призренска улица, које су час пресецале поменути главне улице, час опет везивале Савску улицу са Варошканијом, Господском улицом и Зеленим венцем и најзад Балканска улица, која је задржала карактер пута, који је још за време Аустријанаца и доцније под Карађорђево водно од Стамбонације правиле у Шабац и Раковицу.

Зидане Кнежевих и правитељствених кућа у овом новом крају вароши, који је добио званични назив *Савамала* и који је скупа са варошким крајем око Саборне Цркве и Главне чаршије сачињавао *ериску варош у Београду*, вршено је рационално и по извесном плану, који је био добро смисаљен и коме су кумовали сви доглавници Кнежеви онога доба. Све ове грађевине подигнуте су и оправке извршене по личним надзором најпре Цветка Рајковића као управника вароши, затим под надзором Томе Вучића Першића и потпуковника Лаза Ивановића,² којима је било стављено у дужност, да се старају о набавци кизног материјала, о грађењу здања и тачном извођењу плава, који је нашао одобрење Кнежево, и о исплати зидара и раденика и осталих особа, које су при грађењу вршиле ма каква већи или мањи посао.

Са колико је тешкоћа и брине онда склопано било грађење јавних здања и како се често пута натазало час са материјалом, час са радном снагом, а час и са потребним новцем, види се из

прениске, која је око тога вођена између Вучића и Државног Савета. Тако он јавља Државном Савету, да је *Николаче Травајило*, цигански арачлија, довео 120 Цигана, који већ трећи дан земљу код касарне наспају. Требаће — вели — времена, да се касарна и Савет земљом попује. Вучић мисли дати Циганима по два гроша на дан, пошто немају чиме да се хране. Одговор је из Крагујевца гласио: да да сваком Циганину по једну оку леба и по 20 пара у новцу.³ Други пут опет пита Вучић Државни Савет: шта да ради, јер му за Малу касарну и Савет недостаје цигаља. Била је фуруна од 100.000 цигаља, по и то ће се потрошити, а треба још 300.000 цигаља. Из Немачке је цигаља скупа због велике наднице, па не зна, да ли ће је отуда набавити. Државни Савет наређује му да купи цигаљу у Немачкој и да гледа да за њу плати што мању цену. Ако је не добије за мању цену нека узме колико буде потребно за ову годину, а до године можда ће бити јефтинија.⁴

Главни зидар, барем у оно време грађења, био је Кнежев неимар Хаџи Никола *Жинковић*, који је био родом из Старе Србије. Он је био за наше тадашње прилике добар мајстор. Грађевине подигнуте из раније, још 1829. и 1830. год., као и пр. Бумрукана на Сави, нови Конак Кнежевине Љубине, Наум-Ичкава кућа и Двор Народног Суда (код Саборне цркве), разликовале су се, истина, од грађевина из турског доба и својим већим димензијама и својом угледнијом спољашношћу, али се не може никакo тврдити, да их је зидао каква бечки архитекта. Поред свега тога мора се признати, да је Хаџи Никола Жинковић зидао чврсто и солидно и да је почео уносити у фасаде својих грађевина карактер каква је онда био у обичају у такосавној граничарској архитектури. Ово се још и сада може видети на Царинарници и на некадашњем „Здању“ (сада Министарство Финансије), грађевинама, које се могу сматрати као највеће творевине Жинковићеве. Оне нас живо подсећају на државна здања у војеној граници, као и, пр. на земунски стари магистрат и генералов стан, на карловачку општинску кућу и на магистратско здање у Панчеву. Али је он умео да зида солидне куће и по турском кроју, каква је била кућа Кнежевине Љубине (до скоро Касанија). Сва остала здања, која је Жинковић зидао, или, за које се мисли да их је зидао, као и, пр. велика касарна на Топчидерском друму, артиљеријска касарна, која је за Милошево време служила као стан за стране конзуле и ериске „пошестите“, конак и магацин у Топчидеру и валидуска касарна (на другом крају вароши), биле су, истина, обичне грађевине без икаквог стила и карактера, али су имале добар темеље и чврсте зидове. Увелики у обзир тадашње културне прилике, укус публике

* Жинковић Гласник, Стари Београд.

² Мита Поповић у својој књизи „Финансије и успавање у обичајима Србије“ саво помиње Вучића и Лаза Ивановића, а не каже да је Цветко Рајковић био први, него је Кнез Милош поверио овај посао, Вучића помиње и Кулиберт.

³ Држ. Арх. 1835. Држ. Савет, Царство Вучића од 21. Авг. 1835. и одговор Држ. Сов. од 23. Августа.

⁴ Ibidem.

Б. ВУКАНОВИЋКА:
ЦИГАНКА.

и начин живота у српској и турској вароши, ове су грађевине онда несумњиво одговарале српској, којој су биле намењене.¹

¹ На све време, од пада се Кнезу Милошу први пут јавља мисао да регрутира српску варош и да у њој подигне неколико нових државних зграда на све до 1837. и 1838. године подигнуте су две грађевине: 1. Зграда, намењена да буде Кнежев двор (данишњи Министарство Финансија). Отпочело да се подиже 1829. и довршено 1836. Цео изатак за ову грађевину 152.729-25 гроша. 2. Двор београдског Народниот Суд, подигнут у Саванали 1830. и завршен 1834. год. са 31.778-38 гроша. 3. Булеварски двориш 1835. године. Цео изатак за ову грађевину 294.742 гроша. 4. Материца за Булеварски, довршен исте године, завршен са 180.858-09 гроша. 5. Велика палата на Топчидорском друму, почела да се подиже 1834., довршена 1836., коштала је 388.580-37 гроша. 6. Зграда Београдског Суда подигнута 1838. год., коштала је 48.637-24 гроша. У исто доба подигнуте су у Топчидеру две зграде: 1. Кнежев двор ново саопштен у Топчидеру 1834. године, коштао 37.829-29 гроша. 2. Приказ у Топчидеру, довршена 1834., коштала је 76.617-25 гроша. 3. Казарна у Топчидеру коштала 61.993-16 гроша. 4. Механа у Топчидеру, довршена 1836. године, коштала је 28.919-18 гроша. 5. Материца у Топчидеру, коштао 31.070-27 гроша. Све ове зграде су од 1833.—1836. године: Кула на Вршару (доцнија кула) подигнута на предлог д-ра Кузуберта (коштала 16.603-22 гроша), Казарна на Саванали (коштала 215.310-26 гроша), Табланица у Топчидеру (коштала 16.656-12 гроша) и двор војводи и татарски у Београду (коштао 25.000 гроша). У исто је време преправљен стари Кнежев двор преко пута Саборне Цркве, који се звао Гласовитири Конак, за размену од Конака Кнежеве Лунице, у коме су живели Кнегинја и њени синови Милан и Михаило. Иако Милан Петровић: Финансије и установе обавезне Србије од 1847. год. Београд, 1901. Стр. 741.

Тако је ето постала Саванала, крај дотле ненасељен и пуст, а сада средине српског националног, политичког и економског живота у Београду, коме је судбина наменила задатак: да буде језгра новој српској вароши и да својим сталним напредовањем и развијањем онемогући Турцима даљи опстанак у Београду.

Да је циљ био добар показују догађаји, који су после тридесет и седам година крунисали ово лепо и смислено дело наше старије генерације. А да је одмах у почетку било унуђено добрим правцем и да је још онда показивало успехе, за то имамо сјајно сведочанство у речима, којима граф Боа-Ле-Конт закључује свој извештај француском министру спољних послова о Београду. „Ова варош“ тако каже поменути дипломата: „сазида на једноме од најчистијих, најтепнијих и најодржављенијих положаја, на једном узвишеном рту, који се пружа у сред великога језера што ја образују јединице воде Дунава и Саве, оспода стиче диком у рукама Турака који су у њему остали; а сваки дан се ошине подиже нова христјанска варош, мистичка и лепоје сазидања, која штеписује и сатерије варош турску“.²

² Извештај графа де Боа-Ле-Конта графу де Рипа од 3. јуна 1833. О Београду и његовом стиповицима. Србија у годинама 1831. Приложио Стојан Попковић. Споменик Срп. Краљевине XXIV. Београд 1894.

ЗА ШТО....

Тако једне ноћи, кад су зимски ветри
Прозорима тресли и шибали стакла;
Кад је несаница мучила ми душу —
На једном се стара завеса помакла,
И док бура негде урлаше далеко,
Кроз прозор је лице завирило неко,
И завеса паде....

Ко то беше не знам. — Ко би тајну знао,
Којом ноћи кадишто прошале се тако.
...Можда варка беше; али ја сам после
Дуго, дуго, дуго, не знам за што плак'о...
Ветар је тад звижд'о у близини јаче,
Као да се смеје човеку што плаче, —
А сам не зна за што....

Ст. Петров - Бешевик.

КАД УЗАВРИ КРВ

Сад можеш нићи у празну галаму,
Да певаш живот што троши и сише,
Да пијеш тајну и бесмртност саму
И слепо дахнеш, лудиш: „Више, више!“

Гле руљу људи, што подбула хрли!
Не осећаш ли воњ прашине њине?
Видиш ли: свест су полупцима стрли,
А твоје ноге глођу с њихом псине.

Гледај све нове и крвавих чула!
Пресити среће бол од тебе хоће.
Како те глача и тупи гунгула
Носећи гробљу, где зри рано воће.

Риљавих груди, изобразана чеља,
Очију врелих, а за сузе грубих,
Стајаћу докле бесни тарантѐла,
Свестан да волим усне које љубих.

Тад гледај моје искежене зубе
И моје усне што полупцем пију:
Те усне знају стотине да љубе,
Док зуби гризу, цепају и рију.

Ја Новог хоћу, а тонем у Старом:
Свуд пародија оног Ти што беше,
Свуд с мржњом срећа и љубав са жаром
И урлик чулне и бесиланне смеће.

Песнице дижем и мој глас те куне
Клетвом, што може у твој блуд да досне:
Вечито вода! Воли ноћ кад туне,
И змијским челом старост пеге осне!

О, већ те гледам чупаву и жалу,
Ваздуге ноћи пружаш руке суве,
Љубави тражиш ма у сирадином калу,
Но људи плају, а жене су глуже.

О, већ те чујем, где сикнеш и нудиш
Увело тело и костур што шкрипи
И, дивља, својој немоћи се чудиш,
Док упрљана крв јарошћу кини.

И, док се гушиш у опију дима,
Доћи ћу да ти прву љубав излатим,
Крвав, док сржи још у мени има,
Уз лавез паса жуд разблудну кратим:

Остатак жене ко плен даћу псима.

Милутин Бојић.

Б. ВУКАНОВИЋКА:
У ШУМИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКА

(НАСТАВАК)

V

аш у пет часова полазио је воз после обедног прекида. Опростно сам се са својим дамама тако просто, као да одлазим на два три сата. Али када се, учинивши корак два иза баштеног уласка, окретох још једном да видим Нађењкине очи, срце ми се стеже од жалости, сузе ми почеше грау надирати. Нађењка је стајала на прагу баштеног уласка, змиркајући од сунца; била је тако свежа, тако лепа у свом лакој зубичастој одећу. Ана Гавриловна гледала је кроз дрвену решетку на огради. Пођох корак уназад и осетих како ми ноге мадаксаше, те бежах готов да се занесем. Али се за времена савладах, страшно се напрегох и наговорих гласом јачим него што је требало:

— Збогом, Нађун!

Ухватих је за обе руке и жарко их изљубих. Дојдах:

— На пуну недељу дана!

Али ја сам знао да је то, може бити, за врло дуго време. Нађењка ме је гледала зачуђено, у мом опрштају занавила је нешто необично. Зато ме је ваљда и пољубила у чело. Ана Гавриловна гутала ме својим упитним погледима пуном недоумице.

Пошао сам одлучно, не осврћући се, замагљене главе, пригушеног даха. Али чим сам чуо звиждање локомотиве и похитао да уђем у воз, — срцу ми је одлакинуло. На мене уопште врло добро утиче путовање. Осећај привезаности за место и за обично интересовање, спојено са тим местом, ишчезава, те се осећам, у неку руку, као птица у слободи.

Чим је воз пошао, ставио сам себи питање: куда ћу? У град ме није вукао, јер у њему нећу

наћи ништа ново. У њему је увек онај пети Кремзатов, који говори док те несвесне не ухвати, причајући о својим фантастичним подвизима у Лондону и напалући садржине својих будућних слика, опера, драма, поема и романа, јер је у свима врстама уметности био „као код своје куће“; исти онај круг са бескрајним расправљама теме о начинима самоусавршавања. Све по некад може бити забавно и стога волим да по који час проведем у друштву тих људи, који мојим речима унапред немо извезито поштовања. Сматрају ме за веома умног човека, а то ми ствара задовољство. Али када у грудима осетим велики губитак, треба тражити ма што ново, што би макар привремено испунило појављену празнину.

Сетих се позива Олењине и одлучим да код ње пробавим час два.

У тај мах наиђоше, у сусрет возу, отворена кола са запрегом од два бистра врпца касача. У којима је седео и клатно се Масловнић.

„Аха!“ помислих у себи: „Видео је био код нотара. Гледај само, већ све свршио!“ И онет осетих прилив бадрости. Мој велики план примачао се остваривању.

Сиђох се са воза и подох тражити Олењину. Са задовољством сам помислио, како ће јој бити пријатно ово неочекивано изненађење. Тој сам се девојци увек дивио. Она је врло добро знала, да јој нема дугог живота; па је чак и говорила: „Још годину две дана, а онда — багста!“ То је наследила од матере, која је у тим istim годинама умрла од исте болести. Знајући то, она је предузмисло водила досадан, безбожан живот, стало се заривајући у паметне књиге. Пређе је живела у Петрограду, где је посещивала виши курс. Доктори су је отерали на југ. Овде, на четрдесет врста од града, имала је неколико имале, поред којег се није морала мучити. Да сам ја био у њезину положају, похитао бих да отиђем од живота сва живања која може дати. Проживео бих те две три године тако, да ништа не изгубим ништа мање уздем од онога што други узимају. То сам јој више пута и говорио, дабоме у форми теоријског расуђивања, на њу ништа не примењујући. Она је у одговор само уздасала и некако загоњено, скоро шапатом изговарала: „Уживање!“, а у тамним јој очима планови би огњ и одмах се гасио.

Њену кућу надох веома лако. Велики запустели врт, у којему овде и тамо стрне дрвене сандучаре са ситним терасицама. Пред једном од њих угледах широку, плетену насловачу, и у њој онемоћало тетку Олењине. Седела је непокретно, са рукама скупљеним у крилу и са затвореним очима. Под пригревицом суца на заходу слатко је дремала. Намрштено и као брашно бело лице са танким, упиљеним носом, са увученим усницама и онирним подбратиом, изгледало је као у мртваца. Отворим баштенска врата и неопажан прођећ поред старце. Олењина је седела на тераси, недалеко био је самонар са димњачићем који се пушио. Олењина

је била са књижицом, коју није читала, јер је отворена лежала на њезину крилу, док је она, исто као и старица, такође била затворила очи и, по свој прилици, била у сновима. Угледавши јој лице — задрхтах. Била је нека несхватљива сличност између та два лица, и ако у цртама није било ничег заједничког. Не знам зашто, али обе оне, у тим својим положајима, изазвале су ми једну и исту мисао — о смрти, а задрхтах нарочито због тога што је једна преживљавала другу половину стодећа, а друга једва што је дошла до прве четврти.

Застадох за тренутак, и још једном погледах њено лице. Увек ћу се сећати оних тешко опуштених очних капака са танким плавим жилицама, са целом шумом крних трепавица, и оних танко стегнутих усница малених уста, која изражавају силну вољу; глава јој олако клонула унапред и непокретно се унотчала на тамном врату. Изгледало је као да је девојка ова предана неком сну, што јој је за будућност опр-тавао нешто неискано примамљиво.

Моје кораке није чула.

— Олга Михајловна! позвао је нагласно.

Она уздрхта, као да јој поред уха плану пушчани тресак, преплашено отвори очи капке, кину некако дивље, скочи и поново седе, а одмах затим, за мене сасвим неочекивано, брину у хистерични плач.

Прискочио јој.

— Доста, шта Вам је?!

Потражио воде да је запљоса; поред самовара стајао је суд, али не беше ни чаше ни бокала, те морадох застати на речима:

— Како сте нервозни... Од мене се уплашио? Простите, молим Вас!

Плач јој брзо пређе у смех, и то, као што ми се учинило, у смех сасвим обичан; брисала је своје сузе и смејала се својој нервозности.

— Не можете ни замислити о чему сам премисљала, а када дођоште мени се учинило Бог зна шта... Изгледали сте ми као припад!... Али седите!... Хвала Вам, хвала што сте дошли!...

Помоћо јој да рашири стб за извлачење, покрих га чаршавом, спремех самовар и посуђе, па чак потех и њој и себи сипати чај.

— Ако... ако... пазите ме! поче она весело говорити, па додаде: Ви сте дивни, што сте дошли!

Била је у приом одећу, што је присно обухватало њено мршаво тело. Густа набори суњне без турнира ипаш су до саме земље, груди су јој биле доста уске према расту и једва су се опажале, као у четрнаестогодишње девојчине. Густа јој црна коса била је немарно савијена на затиљку. Олењина ме је посматрала необично живахно, очи јој се осмехивале. Рекох јој, да ми се не допада њен летњиковац, и да личи на кутију.

— На гроб! поправи ме Олга Михајловна и, преко мог очекивања, на лицу јој се не појави ни сенка туге, Осмехивала се као и малочас.

А имала је необично умиш и нешто једак осмех, уз који је увек призмуркивала. Помислих, да се може свему привикнути, па и на мисао о смрти.

— Задовољна сам што ми овде нико не ремети самоћу, — настави она. Све ове избу пуне су света, али ме нико од њих не зна, јер се никог и не тичем. Тетна је страшна егзистенцијална, — не мисли ни о чему другом, већ само на чему ће лакше умрети, на постељи или у насловњачи. А докшта има и стања у којима се глава бави једино о томе питању!... Како Ви вешто сипате чај, и како је укусан! Ха, ха, ха!... Сипајте ми још! Не, доиста је дивно што сте дошли!... Видите ли како сам весела и разговорна.

И бадро ме је гледала у очи, смејала се, пила чај без мере, само зато што сам јој га ја сипао. Сунце је већ било зашло и сумрак се спустио. Тетна подиже главу и рече да жели чаја и да осећа хладноћу. Доголаско јој насловњачу ка тераси, као какво дете, напојисмо топлим чајем и одвезосмо у собу; ту је остала седећи, размишљајући у самоћи о свом вечитом питању: где ће лакше умрети — на постељи или у насловњачи?

Ми остадосмо и даље седећи за чајним столом. Вечерњи ваздух био је свеж; са мора, које се није видело од дрвета, допирала је свежа струја и лака влага. Олга Михаиловна трипут се заклања и нервозно удихта плећима. Предложих јој да пређемо у собу, али она одби и само замоли да јој донесем плед. Ипак сам опазио, да је влажни вечерњи ваздух утицао на њено расположење. Гледала ме је као и пре, али се већ није осмехивала; посматрала ме некако болеснички, сетно и сасвим се ућута. О часа на час је подрхавала и увијала се у плед. Хтео ми се да је развеселим, и мислио сам да ћу то најбоље постићи, ако јој испричам најновију анегдоту Кремчатова.

— Да ли сте чули, како је наш Кремчатов за четврт часа извршио дванаест великих дела? уминтах је весело.

— Бог с њим, са Кремчатовим!... тихо и некако сетно одговори ми она.

Али ја сам ипак почео причати. Кремчатов је био код куће, затим је отишао и вратио се тачно после четврт часа. Дошао је сав задубан и црвен, па је почео причати, где је све био. Напознао је, да је био у једној музичарској радњи и предао 200 егземплара једне своје тек допршене романце; одатле је отишао на булевар, прошетало се, отишао у бисе, попио чајну пива, сетно се порубише књиговесцу, отишао и узео књигу, затим се поново вратио у продавницу, која је већ успела да прода прву стотину егземплара његове романце, примио повац, отрчао у цвекларшу, купио букет, однео га вереници, и напослетку дошао кући.

— Правн ултра-Американац! додах и ударих у смех.

Олга Михаиловна једва да је слушала моју причу, али када виде да се ја смејем, објасни,

Р. ВУКАНОВИЋ:

ПОРТРЕТ.

из дубазности, у осмех своје глатке беле зубе. Разумео сам да је ништа није у стању развеселити; морска вадга пробудила је болест њену, којој је плаћала свој дуг.

— О чему то размишљате, Олга Михаиловна? Кажите ми и биће вам лакше. Да ли сте то икад покушавали?

Она и на то обута, а затим удубљено гледајући у густу мрак и као успавајући се да у њему нешто сагледа, што се пред њом опртвало, промуца тихо и пољано, као самој себи:

— Требало би тако удесити; да сваки који умире има право рећи: живео сам! Зар није истина?

Срце ми се стеже. Ова девојка од двадесет пет година претресала је питање о смрти, као што други тих година претресају изгледе на своју каријеру. Била је у праву, јер је смрт била њена каријера. Срце ме је заболело од жалости. Олга Михаиловна била је тако симпатична, умиш, пуна жеље за животом, а међу тим њојан је пресуда већ била изречена. Било је то глупо до највишег степена.

— То је истина, Олга Михаиловна! рекох јој тоном озбиљним и простим, издајући се да ћу разговору дати карактер објективног филозофског расправљања.

— Живот није ништа друго него храна смрти! настави она. А зар то није глупо? Сваки би хтео да живи, али му се не да...

— Не, то није истина! додах свим жаром опонента. Разуме се, да тај жар није био при-

родан. Хтео сам искренути њену пажњу са њене личности и привезати је за саму расправу. — Сваки може живети по ња главу и срце. Само живот треба мерити не аршиним већ врлошћу. У месец дана може се осетити пунији и дражи живот, него што га други осети за педесет година...

Она уадрхта, а очи јој заблистаху.

— Научите ме тој вештини!.. Чујте ме, Андреја Николајевичу, дутили се или не — ја Вас сматрам као себи најближег човека. И данас Вам ево кажем, признајем, исповедам: страшно бих и ужасно хтеда да живим... Ужасно!

То јој се отело из дубине душе. У том признању осећало се потпуно очајање, дубоко сазнање немоћности. Осећао сам се позван да је осоложим, да јој помогнем ма и најмаљом надом. Узео јој руку и подубих са искреним изразом саучешћа.

— Научићу Вас како будем умео, драги друже! рекох стезајући јој руку. Она се ћутећи осмехну а очи јој се напуниле сузама. Видео сам да јој моје држање ствара дубоко уживање, па, да не бих поварио утисак, дихох се и рекох, да ми је већ време поћи на воз. А тако је донета и било. Већ је било око осам и по, а замало треба да пође и последњи воз.

— Хајдемо, ја ћу Вас пратити до вагона. Ви сте данас тако мил, какви никад не бесте!

Узе ме под руку и пољубео. Осећао сам да ме је тај разговор необично приближио њој. Осећање њене руке и цела њена појава, која се уз мене припјала и подрхтавала од лаке хладноће, ствараху ми задовољство. У том тренутку пожелео сам, да та симпатична девојка, којој је суђено да тако мало проживи, буде ма и најмање срећна.

Воз се већ примицао. У даљини се појавише црвене светилке, локомотива је с времена на време позивјавала. Под малом дрвеном чекаоницом сакупило се десетак људи, који су очекивали воз. Ишли смо ћутећи и зауставили се мало подаље. Воз дође, ја седох у отворени вагон и кроз ниску ограду стискох јој руку.

— А зашто ми ништа не рекосте... шта ради Надежда Алексјејвна? упита Оленина.

— Удаје се! рекох јој сасвим мирно.

Олга Михајловна окрете се и тихо промуча:

— То знам... А кад сте одлучили?

— Она се удаје, али ја се не женим, Олга Михајловна!

Оленина баца на мене тужни поглед и промуча неуједначеним, искривљеним гласом:

— Ако је шала, ружио је што се тако шалите, Андреја Николајевичу!

— Истина је, истина... рекох јој: то је сушта истина, купим Вам се!

Чу се звиждање. Још једном јој пружиох руку. Стеже ми је с отвореном недоумицом и колебањем.

— Хоћете ли ми то објаснити? упита она, када воз већ пође.

— Превосеутра! довикнух јој и изгубих је с очију, јер јој се појава изгуби у тами...

VI

Сутрадан, у 11 часова, био сам код њотара. Овај поштовани чичка — високо, танак, нешто погрбљен, пуно слабости за све што је енглеско, због чега је и бријао брије, носио коврчасте наоб и говорио полако, увек хладнокриво, скоро без икаквих покрета — био је мој добар познаник. Чак сам се једно време вргао око његове кћери, али пошто је запроси неки жигар, Грк, који је имао око педесет тисућа годишњег прихода, — само је тужно удахнула и удаља се за њега. Нисам се томе противио, јер је то био њен сасвим правилан рачун, и пошто сам то отворено казао и самом њотару, нашао је да сам ја прао разборит човек.

Ипак је чичка овог пута био у великој неизвесности. Није могао схватити, какве то рачуне могу да имају са Масловитим, тим највећим богаташем у граду и толико познатим човеком. У томе као да је назирао неку тајну. Ја сам му објаснио.

— Ствар је проста: препоручили су ме г. Масловитио као младог правника, јер ћу ових дана добити своју диплому, па би он, ето, да ме уведе у послове. Није најзадовољнији са досадашњим повереником... Господи! Масловити жени се младом и не богатом девојком. Разуме се — пагледом његови на њезину нежност нису велики, па би хтео да их овим актом увелича. У самој ствари, то га ништа не кошта, јер ипак све остаје у његовој кући, а вереници је пријатно. Али њему је неутодно да понуди т. ј. он мисли да је неутодно, а ја сам мишљена, да је веома пријатно понудити три милиона. И ја сам врхуном ту угодну дужност...

Нагледа да је моје објашњење задовољило њотара. Или он бар није више показивао никакву сумњу. Рече ми, да ће поручени актови бити готови у два часа, када ће доћи и Масловити; њотар ће му отићи (Масловити ће одесети у једној од својих кућа) и ствар ће бити свршена. У четири часа моћи ћу добити копију.

Разуме се, нисам ништа предузимао. И ако сам био уверен, да се Масловити неће одрећи своје одлуке, ипак су три милиона тако осетљива величина, да би и најмања непажња могла поварити целу ствар.

Кремајстер је нашао, да сам тога дана изгледао као каква необично забринут човек.

— Какву ли то муку мучиш? домишљао се он и, као човек доброг срца, сматрао је за своју дужност да ми бригу разбије. И доста ми треба одати признање: био је неисцрпан и развојерстан. Његов је живот пуно највероватнијих случајности. Лично су се њему догађале све нај-

различnije анегдоте, које је само или чуо или читао. А знао их је веома много, и кадгод би их причао, стављао се у положај јунака; а то је бивало сасвим просто — додавањем увода: „Кад сам био у Лондону, ево шта ми се догодило“. Одмах затим почиње и анегдота.

Виђенишк, да анегдоте, које сам ја, узгред буди речено, знао све напамет, не изазивају очекивани утисак, он је, да би ме разведрио, саопштавао новости које, признајем, писам много очекивати:

— Да, заборавно сам саопштити Вам о малој промени у свом животу! рече ми сасвим простим и намерно мирним гласом.

— Пројени?

— Да, знате, бесмислице — не би требало ни помињати!.. У самој ствари, ништа се не мења... Остајем исто овако танак и мршав, а на мом посућном лицу, на жалост, опет ништа не расте.

Све је то говорено у највећој мери просто, са отвореном намером да се у један мах изврши препад и изведе необичан ефект. Ту ућута, очекујући моја запиткивања. Али како ми је мало стаало до тога, шта ће овог пута сагађати — не поставих му никакво питање.

— Ништа особито, збиља, ништа особито! — настави он, као одговарајући мом претпостављеном питању. — Просто, знате, јуче у три часа сврнис случајно својој вереници и видим да је сама... И дође ми фантазија: дај, велим, да се оженим!.. И — оженио сам се!

— То јест, како?

— Са свим обично... Отишли у цркву, венчали се и све остало... Сад сам ожењен, — можете ми честитати!..

То је била луда прича, али сам ипак помислио, да није могућно и тако лагати. У осталом, није тешко уверити се.

— Који су Вам били девери?

— Девери? Тхе... Ви их не познајете... Но, Иванов, Петров... сасвим је свеједно, Ви их не познајете. Можда се чудите, што жиним растављен од жене? Хм... То ће тако увек бити... Зашто баш све по шаблону, као сви?

Не саслушах га до краја, јер је већ било четири часа. Кремљов је приметио, да сам веома узбуђен; чак му се учинило, када сам узимао шешир, да ми руке дрхте. Чудна ствар: зашто баш руке?.. То ми се није допало. Некако ми непријатно блесну мисао о богађењу. Али ја ето ништа не узимам; све што радим — не радим за себе.

Докле сам ишао нотарској канцеларији, ухвати ме грозница. Признајем — бојао сам се, доиста бојао да нећу издржати тон обичног повереника, којега је наређено да само узме копију и преда је неком трећем лицу. Четири пута обилао сам квартал у којему жини нотар, и за све време понављао сам у мислима, а у понеким тренуцима чак и подгласно, Кривично Право,

из којег је требало да полажем испит. Проклети нерви! Уверно сам се да их и ја имам. Наполетку, учини ми се у један мах да сам се довољно савладао. Уђем у канцеларију.

— Вама није сасвим добро? упита ме нотар, који је увек показивао бригу о мојој личности.

— Не, нешто сам расејан... Добио сам пиемо... Сестра ми је веома болесна.

Боље то него болестан — а изгледа и вероватније.

— А! Зар Ви имате и сестру?

— Да, од тетке, али је необично волим!

— Па не бојте се, по свој прилици није ништа опасно! умири ме нотар. — Ако је по вољи, овде је цео предмет! — додаде он.

И ја сам га читао, дело својих руку, своје главе, свога карактера. Сумње нема, да је нотар гледао пред собом још младог правника, који се интересовао више о форми него ли о садржини. Осећао сам, да ми се лице држи изврсно; да не покаже ништа друго осим дубоке пажње. Да, да, све је као што треба, све као што сам предвиђао у свом плану. Три су милиона прешла Турчаниновима...

— Захваљујем Вам! рекох учтиво нотару, брижљиво савих копију и метнух је у бочни џеп свог отргаца.

На улицу сам изашао ујединаченим и поузданим кораком. Више писам осећао оно брижљиво узбуђивање, са којим сам био пошао нотару. Напротив, осећао сам да ми се груди испунише необичном увереношћу и сазнањем о својој моћи.

— И ја имам да Вам саопштим једну новост! — журно рекох Кремљову, који је у то време испирао своје четке, јер је у један мах осетио сланареки позив. — Не женим се Турчаниновом!

— Е?! Да се нисте посвађали?

— Не, него онако сасвим просто: не женим се... Нисмо се свађали!.. Не бих хтео, да буде по шаблону, да буде подражавање вама!..

И почех се од свег срца смејати, а Кремљов ме посматраше разапљених уста.

VII

И ако није имало смисла, ипак сам дао Кремљову прилике, да ме читав један час уверава, како је тако што — сасвим немогућно. По његову мишљењу, нико од познаника није у стању замислити Нађељку Турчанинову другачије него само као моју жену, а мене као њезина музика. Та је веза у толикој мери природна, да би се без фразирања могло рећи: да смо као створени једно за друго. Али пошто сам остао стајан у свом тврђењу, Кремљов је, узбуђен у толикој мери као да се покварила његова свадба а не моја, одлучио да оде у летњиковица Турчаниновима, да се разговори с њима. Рекох му, да томе писам противан и да сам, шта више, дужан рећи да ме то чак и радује. У Турчанинових је

zavladala potpuna neodređenost u raspoloženju. Trebalo je to raspoloženje uputiti na potrebnu stranu.

Do deset časova ostao sam potpuno sâm. Seo sam za lekcije i prostudirao dvastak strana Krivичног Права. Било што било, овај испит, што ми је још једини остао, требало је да свршим. У десет дође Кремчатов и поче причати о својој посети.

Није му пошло за руком да се „раговори“, затекао је Турчанинове у врту, а с њима је био и некакав дебелџко, којему је био представљен као каквој важној личности. Дало се лако видети, да тај дебелџко игра код њих неку улогу нуну поштовања.

По презимену је — Масловити.

— Који Масловити? Да није што род оном познатом милионару?

— Баш сâм тај милионар.

Кремчатов учини један покрет пун презирања. Иако што га није пређе знао, јер му не би показао толико пакње. Никако не може да трпи те ужирене набобе. Учинило му се, да су га примили хладно. Нађењка га је упитала, да ли нисам код њега одсео? Одговорио је да јесам и да се спремам за испит. Није било сасвим јасно, из којих је разлога и зашто дошао. У души је слао Масловитог до ђавола, али се Масловити раширио у насловачи и не мислећи да оде. Када је до последњег воза било остало још свега четврт часа, поче се опраштати и саопштити Ани Гавриловној, да бих јој имао казати две три речи. Отидоше у страну.

— Је ли истина, да се Андреја Николајич не жени Надеждом Алексејевном? упита он. Ана Гавриловна поче некако чудно шарати очима.

— Је ли Вам то он сам казао? упита она са своје стране.

— Да, јесте... Дакле, истина је?

— Ако је то он казао, онда мора бити да је истина. Он никад не говори напразно.

Захваљујем Вам, Ана Гавриловна. Одлично сте ме проучили и врло добро познајете моје особине. После тога, почела је снажно стезати руку моме пријатељу, као да му је захваћивала за ту вест. То га је било изненадило. Нађењка

је седела готово без речи, била је бледа и, нагледа, осећала досадност.

Кремчатов се врати у град, познат са том ствари исто онолико колико је био и пре посете. Али он је ипак своје учинио. Знао сам да је тамо почело врење, а толико ми је само и било потребно. Сасвим сам јасно замишљао, шта је све тамо могао бити после одласка Кремчатова. Масловити је и даље седео, већим делом ћутећи, јер се уопште и није одикувао лепоречем, и очима је прожидирао Нађењку. У осталом, тога је вечера, разуме се, говорио више но обично, био одрешитији и самоуверенији; на то је стекао права актом код нотара, што је у његовим очима било од огромног значаја. Али Ана Гавриловна старала се на све начине да га што пре отпрати кући. У њеним не грудма превирало. Једна је чекала да се разговори са Нађењком о свему што је чула од Кремчатова. Непрестано је звала, старајући се да што више расклапа вилице, само да би то и Масловити приметио; говорила је да Нађењки не прија тако дуго бављење на ваздуху; на послетку Иван Јесејич осети да жели за спавањем надвладати његову страст и опрости се.

— Знаш ли, шта ми је рекао Кремчатов? упита она Нађењку, тек што се заклопише бајтонска врата за поштованим младожењом. — Андреја Николајевич био код њега и рекао да се покварило твоје венчање с њим и да се тобом неће оженити!..

Нађењка, разуме се, плану на се утиша. Изјавила је, да ја то не бих смео казати и да је Кремчатов, као и обично, несавесно слагао. Али Ана Гавриловна не попусти. Овога пута веровала је Кремчатову, јер јој се тако хтело. Није могућно да се измисли и таква шала.

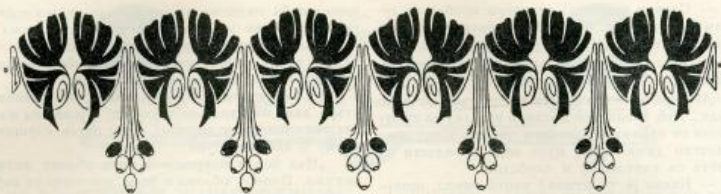
— Али, мама, то већ није лепо! Нагледа као да нисте од раскида продати ме Масловитом!

Страшно се срдила, узбуђивала и говорила да то неће бити, а ако бих ја донета учинио ту подлост (т. ј. одрекао се ње), она ипак неће поћи за Масловитиога. Била је изван себе. Ана Гавриловна није одговарала нити је уверавала, јер је била веома вешт дипломат. Оставила је да јој се ким сама насити узбуђења.

Све је то, по свој прилици, тако било.

(Наставиће се)

ПРОЛЕТЊЕ МЕЛОДИЈЕ

МАКСИМ ГОРКИ

Врт је испод прозора моје собе. По голим багреновим гранама скакућу врапци и живо разговарају а на ниви крова чучи поштована чавка и, слушајући разговор сивих тичица, важно одмахује главом. Тонли ваздух, пул сунчаног сјаја, доноси ми у собу сваки звук. Чујем тихи и лагани шћм потока, чујем мирни шумор грања, разумем о чему гучу голуби на венцу испод мога прозора. Заједно са ваздухом у душу се моју улива музика пролећа.

— Цив-див! чавка матори врабац, окрећући се своје друштво.

— Ето, опет дочекасмо пролеће! Цив-див!

— Фа-акт! Фа-акт! — грациозно опружујући шију уметла се чавка.

Ја врло добро познајем ову солидну птицу: она се увек изражава кратко, никада друшћје, и увек одобравајући. Пошто је од природе глупа, она је још и пуна страха, као и све чавке. Њен је положај у друштву одличан и сваке зиме приреди ма какву добротворну забаву за голубове. — Знаи и врапци: а ако нагледа да је лакомислен на чак и либералан, он је, у самој ствари, увек прибран и на своје месту. Он скакуће оно чавке с пуно поштовања, али у дубини душе има утврђено мишљење о њој и зна колико она вреди. Покадшто испричаће и по какву пинантервију о њој.

А на венцу испод мога прозора млад кочперан голуб најтоплије уверава младу голубицу: „Умрећу! Умрећу од разочарања, ако не примиш моју љубав!“

— А знате ли, госпођо, да су већ дошли пајалови?

— Фа-акт!

— Долетели на задакали, узнемирили се и циркућу! Страшно немирна птица! С њима дошла и сеница... као и увек... знате... хе, хе! Јуче, молим вас, питах једну у шали: „А већ дошли, драговићу мој?“ Одговори ми дреко... У тих птица изгубило се свако поштовање према чину, звању и друштвеном положају сваког другог

који с њима разговара. Ја сам, на пример, дворски врабац...

Баш тада изби иза димњана млад чавчић и рапортира: „Прислушкујући накливо, по дужности, разговоре становника ваздуха, воде и земљине унутрашњости, бадро мотрећи њихово понашање, имам част јавити, да пајалови брбљају вазда о којечему и дрско шире вест да ће се природа ускоро обновити и подмладити!“

— Цив-див! узвикну врабац, узнемирено посматрајући бесника. А чавка расположено клигну главом.

— Пролеће је већ било, и не само једанпут, рече врабац. А што се тиче обнављања природе... у самој ствари било би пријатно... ако се то догоди према допуштењу оне власти у чију надлежност спадају те ствари!

— Фа-акт! рече чавка, благонагодно погледавши беседника.

— Поред горе наложеног дужан сам додати — настави чавчић — поменути пајалови нарадили су и незадовољство због тога што су потоци, из којих гасе жеђ, као нешто мутни. На греи од њих чак сањају и о некаквој слободи!

— А, то они увек тако! ушлете се стари врабац. То долазе од њихове младости, а није ни по чему опасно. И ја сам некад био млад, и ја сам некад сањао о... њој. Раузме се, најскромније савао... На ето, прошло је као да никад није ни било. Дошла је она друга „она“, она више реална... хе-хе-хе!.. и знате, више пријатна, много потребнија врапцу... хе-хе!

— Хм! зачу се дубоки грактај. На греи се спусти уважени државни саветник гиши. Милостиво поздравил на све стране и уђе у разговор.

— Е-хм! опажате ли, господо, како ваздух мирише на нешто? Е?

— Јесењи ваздух, екселенција! рече врабац. А чавка спусти главу у страну и гавну звуком нежних као овјче бјељење.

— Хм-да! Јуче при картању исто је поменила и по прецима поштовања соузлага... Вели: „Мирише на нешто!“ Ја јој одговорих: обратитемо назкизу, мирисаћемо, дознаћемо! Паметно, хе?

— Тачно, екселенција!

— Сасвим паметно! одговори врабац са дубоким поштовањем. Треба причекати, увек причекати, екселенција! Солидна птица увек чека.

На баштенску стазу слете са неба шева и, брижнo трчећи по њој, зацркута:

„И зора осмехом својим нежно гаси небеске звезде... Ноћ бледи, ноћ дрхти, и као лед на сунцу — топи се ноћне таме покров топлин. Како лако и слатко дише срце, пуно наде и радости од сурета са светлошћу и слободом!“

— Каква је то птица? упита гимп, жмир-најући.

— Шева, ваше благородство! оштро примети чавчић иза димњака.

— Песник, ваше благородство! понизно додаде врабац.

Гимп искоса одгледа песника и промрља:

— Хм... сумњива фарба... прљав! Певао је нешто, чини ми се, о сунцу и о слободи, хе?

— Управо тако! потврди чавчић. Занима се буђењем неоснованих нада у срцима полетараца, ваше благородство!

— Кажимо и... глупо!

— Изволеди сте тачно речи, ваше благородство, умеша се врабац: — глупо! Слобода, ваше благородство, нешто је неодређено и, тако рећи, непостојеће!

— Ипак, ако се не вaram, и ви сте некада о њој... бунцали?

— Фа-а-а-а! гакну чавка. Врабац се збуни.

— У смену ствари, ваше благородство, истина је: и ја сам једном... али многе олакшавне околности...

— А!.. то јест како то?

— После ручка, ваше благородство! Подуту-лајем т. ј. под испаравањем винског алкохола... А бунцао сам баш огорчено, ваше благородство!

— То јест како?

— Прошаптах само: живела слобода! али одмах додадох: у границама закона!

Гимп погледа у чавку.

— Тако је било, ваше благородство! додаде чавчић.

— Ја, ваше благородство, као дворски врабац, не могу себи допустити никаквих озбиљних намера о слободи, јер се то питање не третира у ресору у ком имам част служити.

— Фа-а-а-а! поново гакну чавка. Она само потврђује.

А по улици отиче вода и пева тиху песму о реци у коју хита и о својој будућности:

„Примаће нас широки, бистри ваљ; загрлиће нас и однети у море. И опет ће нас, може бити, у небо дићи зраци топлога сунца, да по-

ново с неба паднемо на земљу као свећа ноћна роса, као мекс пахуљиче или као обилн дажд!“

Величанствено, лако и пролетње сунце осмехује се на јасном небу осмехом бојанским, пуним љубави, пуним творачке моћи.

У забаченом крајичку врта, на гранама старе липе начетили се цајзлови, а један од њих одушељено пева друштву свом негде слушању песму о весници буре:

„Над белом површином мора облаке ветар скупља. Између облака и мора поносито се вије весник буре, сличан пријо муња.“

Час крилима ваде тиче, час као стрела облацима дети и клинче. Облаци опајају радост у смелом тичењу гласу.

У том је клинчању жеља за буром. Силу гнева, пламен страсти и увереног у победу распознају тиче у том гласу.

Галеби јече пред буром, — јече и носе се над морем, готови да на дну његову утопе свој ужал од ње.

А вивци јече, јер они, вивци, не осећају саост животне борбе: плаше се од сваког удараца.

Глуни пингвин сакрио своје гојавно тело у усене стења.

Само поносито весник буре вије се смело и слободно над разјареним морем.

Облаци све гушћи и црњи спуштају се над морем; певају, играју ваљ разбацани у висине у сусрет глуму.

Тутњи гром. У пени гнева хучу ваљ свађајући се са ветром, који снажним загрљајем захвата гомили ваљ и баца их силним махом, пуни дивље страсти, на углавине стене, разбијајући у прах и праск смарагдне масе.

Весник буре вије се кличући, сличан пријо муња; као стрела пробија облаке и пенушаве ваде крилима одбија.

Тако лети он као демон, поносито, прни демон буре, — па се смеје и... плаче... Смеје се над облацима, а од радости плаче!

У гневу гроња опажа он, осетљиви демон, да је умор већ ту; али је уверен да облаци сакрпiti сунце, не, — неће га сакрити!

Ветар вије... Гром тутњи...

Као сури пламен вију се облаци више морског бездана. Море хвата стреле и гаси их у својој пучини. Као отњене амје вију се у мору, губећи се, озрдаји муња.

— Бур! Скоро ће затутњати бур! —

То смеи весник буре лети кроз муње над гневно узбуђеним морем; то кличе весник победе:

— Само што јача бур!..”

С руског превода Р.

ИЗ ДОСИТЕЈЕВИХ „НАРАВОУЧЕНИЈА“ (АФОРИЗМИ)

Ко је само себи на свету пријатељ, никад
неће верна пријатеља стећи.

Ми смо такви у овој нашој козми, да и сами
себи не пада сасвим да верујемо.

Разуман човек оно што зна, рад је и боље
знати, а оно што не зна, не мисли да зна.

Ко би рад да никад ништа не изгуби, мучно
ће што добити.

Имати право, онде где насиље и неправда
влада и суди, то је толико, колико и сасвим
криво бити.

Великој души и од самога непријатеља
истина је драга, а слаби ум ни од пријатеља
неће да је прими.

Колико ко више од обшества прима и
ужива, толико су веће и вазније његове ду-
жности.

Нек се не уздамо да ћемо икада мира и
покоја с онима моћи имати, који намећу себе
нису кадри у миру и слози живити.

Време младости блажено је време сањње
и сејања.

Злоупотребљење у свачему је зло.

Зао и пакостан оном је најгори ком је нај-
ближи.

Паметан ни у најслабијему не жели себи
имати непријатеља, — ко зна што носи дан
што ли поћ?

Ко не уме разумно мислити, како ће што
разумно и паметно делати?

Ко нема у глави, он мисли да има више
него сви други.

Многи мисле у себи да све знају; и мораду
тако мислити, зашто не имаду никакова појатија
о оном што не знаду.

Лисица је лукава, али јој се многе кошке
продају.

Где хоће сваки да заповеда а да не слуша,
ту ко је јачи, он је и старији.

Ко никада није чувstвовао горест скорби,
он није кадар ни праву сладост радости чув-
ствовати.

Нико није толико богат за подмитити цели
народ да не говори оно што мисли.

Људма истина није мила, зашто нису такви
какови се чине.

Душа и ум могу се размавити каквог и тело.

Славни карактер једнога народа у томе се
састоји да су сложни на добро, мужствени у
потреби, верни један другом, послушни законом
отечества, трудољубиви, трезвени, чистосерде-
чни, правде и поштења љубитељи, који предно-
читаву чест привременој користи, и воле живот
изгубити него поштену име.

Разумно својелубље мати је добродетели.

Штогод мора бити данас, то је сутра у
невреме.

Не раздјељујте се и не мрзите се намећу
себе за цркву грчку и латинску; црков је Хри-
стова, а нити је грчка нити латинска.

Није могуће да је човек управ добар, а да
није у исто време и учини.

Прочестие и свете родитељице човеческога рода! Само о вама зависи, ако ли будете поштене, вредне, благонаравне и просветлене — и вава ће деца бити, ако им само ви будете богине мудрости, како сте им и рожденија.

Не желимо да смо свуда жетини на води.

Босна оће свога краља, Србија своје децоте, Ериеговина свог ернега — доће Турчин пак све у торбу!

Људи се уче говорити пре него науче добро мислити и судити.

Меримо и познајмо себе и не нитимо што није за нас.

Не само они који нште, ваља да добро гледа шта нште, но и онај који има власт давати, дукан је колико више може гледати шта и коме даје.

Злато или богатство само по себи нити је зло нити је добро, но чрез употребљење, које се њим чини, бива једно или друго.

Дати се дванут од једног преварити, то је недостатак разума.

Како ће ко икада памтити оно о чему не мисли?

Учен и благонараван свештеник боље ће просветити црков своју него милиони свећа да у њој гору.

Славна славоенерска нација! Ум кад о науком просветити и с просветеноју добродетељују сејединиш — избраније нације над тобом неће бити на земљи.

Ко управ познаје и љуби божју премудрост и доброту, он никојем добру у натури не може завидити, знајући да је свако добро од Бога.

Разуман жели похвалу, али је жели од паметних и добрих, и навластито од оних који се у делу познају.

Морао би ко бити смеса зла и добра и самовештно лукавство и притворност, кад би злим какагод и добрим угодити умео.

Не може човек имати хитријега ни лукавијега ласкатеља који би га кадар био тако заслепити, као исто његово неразумно својељубије.

Срце које је за љубав од Бога сотворено, мети га сама у рај, пак не жели му горега пакла.

Пишу за Јулија Цезара да је био ћелав, али је он заслужно толике победносне доворе, да је имао чим преславно ћелавост своју покрити.

Рт кад беспослен каси, он иде којенуд, а кад се за зедом пусти, лети управ како таче.

Кад човек позна оно што јест, тај час почне за ништа дркати оно што није.

ХРОНИКА

НАУКА

ГОВОР Г. АНДРЕ НИКОЛИЋА

председника Народне Скупштине

о великом српском просветитељу Доситеју Обрадовићу, на CXII саст. Нар. Скупштине, држаном 26. марта ове год.

Господо, молим вас за одобрење, да данас не наставимо рад. Данас је један свечан дан за српски народ. У црквама Краљевине Србије, у црквама српских земаља, данас се чини помен Доситеју Обрадовићу. У свима школама наше земље, а врло вероватно и у многим школама других српских земаља, данас наставници омладини и ђацима причају и предају о животу и раду Доситеја Обрадовића. Ја мислим да ће и Народна Скупштина једногласно пристати да прекинемо данас свој рад, те да се и она, као представник српског народа, придружи овој свечаности прослављања великог српског просветитеља.

Господо, то је један од особито дивних призора, гледати како се једно сироче занатлиско, које је у најранијем детињству остало без оца, које је никаквих средстава није имао ни од своје куће, ни од свога друштва, подигао до степена да буде љубимац целог народа за живота и да и данас, на сто година после смрти, буде љубимац целог српског народа. За Доситеја Обрадовића могло би се рећи у две три речи: да је рођен као сироче, да је, како се вели у старим књигама, „Својим трудом, сва приобризе“, да је све сам себи стекао; да је у потпуном смислу оно што се зове *Self made man*, човек, који је сам себе наradio. Могао би се живот његов свести може бити у две до три речи: рођен у малом месту, постигнут у малом манастиру, својим трудом, својим радом, подигао се дотле да буде назван од целог народа за све време рада и данас, великим просветитељем.

У седамдесет година живота, последњих 30 година, године зрелог доба дао је српској књижевности. Рад је његов био дочекан од народа увек најбоље, а и садржини Доситејевих дела сведоч да се народ није варао кад га је озанчио као свога љубимца. Није прилика и не треба и неће се тражити од председника Народне Скупштине да улази у појединости тога рада; али ја вас молим да само две три главне црте његова рада само поменути.

Оно што је по свој прилици најважније, то је, да је Доситеј при написао књигу на српском

народном језику. Кад се он родио, тих година или није изишла ни по једна књига или је изишла по једна или две. За све време док је он растао, он од књижевности српске није могао имати користи и управо прва књига коју ће Срби моћи читати, то је она књига коју ће оно сироче занатлиско написати 1783. године, на 41—42 године после рођења.

То је прва књига, коју су Срби могли читати и разумети. И у том је једна од великих Доситејевих заслуга, јер ако је књижевност на народном језику, онда књижевности и има, а ако је књижевност на језику који је народу туђ, онда књижевности има за један врло мали и врло ограничен круг људи.

Господо, ја мислим да ни један говор о Доситеју не може бити тако леп, као што би био говор овога који би вам само читао оно што је Доситеј писао. Ја вас молим за допуштење да вам бар главни Доситејев поглед на језик његовим речима кажем. Допустите ми да вам прочитам једно место. Поменућу, како људи који мисле да се не мора писати на народном језику, саветују да науче књижевни језик они који не знају, он на то одговара овако:

„Нек науче.... то је ласно рећи, али није учинити. Колико је оних који имају време и способ, за научити стари књижевни језик? Врло мало! А ошита прости дијалект сви знаду, и на њему сви, који само знају читати, могу разум свој просветити, срце побољшати и нарави украсити. Језик има своју цену од школе, коју царицује. А који може више половати, него општи целога народа језик“!

То је речено 1783. године, пре 130 година. И после тога кад је оно казано, још за дуго и дуго времена, важност и тежина речи није се осећала.

Друго, што одликује Доситеја, то је оно што би се могло назвати рационалност, критичност, ослањање на свој разум, неподавање традицијама, неподавање предрасудама, оно што он вели: „Сверку свачега размислити“, о свачему својом памету мислити.

Ви ћете бити добри да ми допустите да вам нешто и од тога цитирам. Говорећи о своме животу, о томе како је запало у погрешан правац при читању живота светих, он долази на оно што је главна мисао његова: да тражи критичност, да тражи оно што он зове *здравим разумом*. Пошто је испричао један од тих случајева глупог перверзног веровања, он наставља овако:

„Они који не знаду или верују овалне главе и сразумне фабрике, њима ће милостиви Бог за

никово нелианство и простоту простити, но они, који знаду и на очу, колико год са свим грлом могу, пред Богом и пред људима, да се то не трди, онима неће се простити, јер је ово зрех против Светог Духа. Архиепископ Беојни Свети-наци марши! који чистите свето Еванђеље, аичите! аичите к народу; аича је то дужност! Зато сте оци и цистити! Неизомите чисто Христово учење. Блази Спасител! ми на што тако није се срдно, кротки божји Азиек ми на што тако није се гневно колико на сујеверје, на лицемерје и на лажливу и притворну светину. Не бојте се народа, милији бете и дражаји и честитији народу бити кад му отворите очи ума и кад за просветите; добар је народ и благ, ако ли у чему прегрешава, не чини из ала срца, него из незнања*.

— Говорећи о предасудима, о рђавом заблудном праву у веровању, он говори овако: „А ако кажемо, по дугим право судити, кад не пристоји Христово магаре правдати, много мање Апостола Петра Верга. Љубезни српски народе, немој ти мени за зло пристоити, што ја нека наша злоупотребитија обичавао, време је себ, за живота Бога време, да почнемо слободније и разумније мислити! Докле кажемо туге позретке осу-ждавати, а наше сакривати и оправдавати! Нико се неће завети оца испростити и побиљати друге укоравијући; разуман и правдољубив човек од себе најпре почне; себе испитије и сматра, себе суди и осуђује, мита себи прашта, ако у чем криво има. Ако ли ме не ко своје просте реалности осуди и похули, време ће показати да није право имао. Ништа ми на свету није милије и љубавије од мојега рода; но колико га овице љубим толико сам ми више дужан Правду и Истину преста-вати и говорити: рад сам срцем и душом после Бога, који ме је створио, мојему милиму народу годити; обаче не лажљив у истину светлу као сунце под које бацајући притворно и лицемерно за Атар ишину, а знам да миј политички и славни српски род то од мене неће ни нехати“.

Као што рекох мало пре, најлепша би беседа била продужити читање. Ја сам сигуран да би слушаоци са највећим изодоводством пратили онога, који би им читао поједина места из Доситеја. Ја се не могу у то упуштати, ја сам само хтео да нагостим две главне црте код До-ситеја: негово заступање за народни језик, дакле за оснивање народне књижевности, за оснивање народнога живота и напретка, и негово погледо на критичко размисање.

Ја ћу поменути још нешто што старог Про-светитеља тако исто још одикује, то је: не-гово родољубље. Први пут је он у српској књи-жевности саопштио списак српских земаља, код њега први пут налазимо речи, где се писац обраћа не најужој околини, него где погледом својим обухвата српске земаље.

Ево шта он каже у своме предисловију — предговору.

„Теби дакле о љубавијим и славачим Славено-Српски народи посвећивао колико ову, толико и

оне који ће следовати; плоде и жетве мога пера. Њима пожелани жителу Србије, Босне, Херцего-вине, Трне Горе, Далмације, Хорватике, Срема, Баната и Бачке, аили и ваимим последним тропом, с горелим и шумим љубави срцем ови мој мали но усердни труд предавам*.

Ја узгред ове цитате наводим и стога да видите како је ово чист и леп језик, тек овде онде проткан по неком речи која данас није у обичају, али језик који је, на оно доба, био изванредно чист.

Родољубље, које показује свуда и на сва-коме месту својих списа, стари је Доситеј и посведочио кад је томе било време. У доба кад се у Србији, као што се у песми каже: „Хтемо да прероје и да друга настаје судија* — у то доба Доситеј се налазио као приватни учитељ — а он је цео свој век и провео учећи себе и друге, у то доба почињу родољубиви Срби гледати на догађаје у Шумадији, у Србији, и Доситеј од целокупног имања, које му се у тај мах нашло, а то је било 800 форината, одваја равну поло-вину и шаље устаницима у помоћ.

То је било године 1804. А године 1807., чим је узет Београд, вероватно ових дана, Доситеј долази у Београд да ту ради. У својим песмама Доситеј позива Србију, пева јој, како је она Европи показати своје прекрасно лице. У родољубљу Доситеј даје пример онако исто крепак, онако исто добар, као што је дао пример у националности за књижевност, за језик. Овде, у Београду он живи од прилике путе четири године. Ми смо, као што се сећате, пре три го-дине, прославили једну стогодишњицу оснивања једне мало веће школе, у којој је и он радио и коју је он са ондашњим друговима својим кренуо.

Господе, ја сам мислио, да при оваквом учешћу народа и Скупштина је дужна да покаже своје учешће, и ја мислим, да све вас радује, што видите, да се заслугама одаје признање и што у томе видите још и да наша култура на-предује, јер заслугама се не одаје признање само онде, где културе нема. У колико култура више напредује, у толико се и заслуге више признају. Што данас све српске земаље просла-вљају Доситеја, то је један леп и утешан факт не само стога, што је то правично, што је До-ситеј то заслужио, него и стога, што у томе факту видимо да и култура српска напредује.

Да српски народ није напредовао, да у кул-тури није одмакао — он не би прославио До-ситеја. Ја сам уверен да ће прославе заслуга напредовати све више и више.

Господе, ја вас молим да одобрите да се седница прекине, ја вас позивам да сви заједно одемо у призу, и још вас молим да сви устанемо и да се спомену Доситејевом одажком, казиваши:

Слава му! Слава му!

(Сви народни посланици устају и одају по-шту просветитељу Доситеју, речима: Слава му! Слава му!)

КЊИЖЕВНОСТ

ПРЕГЛЕД

ЛИСТ ЗА НАУКУ И СОЦИЈАЛНИ ЖИВОТ.

Сарајево 1910. број 1—8. уредници Ј. Дедијер и Р. Радуповић.

У почетку 1910. једна група млађих Срба из Босне и Херцеговине, покренула је ревију „Преглед“ која излази свака три месеца два пута. У почетку је власник био Васиљ Грђић, а уредник Д-р Јевто Дедијер, а доцније је и власништво прешло у руке Ј. Дедијера и Ристе Радуповића. Последњу свеску издао је сам Радуповић.

Појава „Прегледа“ дочекала је у нас с највећим признањем и симпатијама. Проста, али отмена спољашност, пријатан слог — истина с много штампарских грешака, — тога висок, озбиљан, чланци одабрани, извесна либералност и партијска широкогрудост привукли су пажњу наше озбиљније читалачке публике.

Предмети који су третирани у овој ревији су разноврсни. Али ипак дају се они сви поделити у неколике групе. Најважнији су они чланци који су посвећени васпитању саме интелигенције, расчишћавању погледа о национализму, о националној политици, начину повођења политике и националног рада који „није био досрећен“. Српска демократија, као једна од основних особина српске нације, вије могла да поставе прави стваралачки политички фактор, и створила је у нас неорганизованост и недисциплину. Супротно том старијем деструктивном или негативном демократисању, које се одликовало већином рушењем старијих друштвених форма, које је било борбено а не радно, организаторско и стваралачко, ставља се позитивно демократисање. „Дискусију, као природну последњу нове културе, ми тежимо да подигнемо на виши степен, да интелигенцију створимо могућност да не утоне у мору демагогије. Хоћемо да се обавештавамо међусобно, да обавештавамо друге о себи и себе о другима... Допуштамо све погледе од конзервативних до радикалних, остављајући писцима потпуно одговорност“. Нови погледи на начин политичког рада истакнути су у чланку „На прагу новог доба“ од Д-ра Николе Стојановића у 1. броју. Главне су мисли ове: „Поштење и патриотизам нијесу једини услови за политичке успјехе. Они треба да су темељ рада, али нијесу рад“... Ми се морамо навикнути да поставимо једна себица нација. Код појединача више хуманости, код једнокости више егзизма, тим се питањем бави и Д-р Вукан Круљ: „Праван наше политике“, бр. 3.

Да се културни живо једне средине дигне, потребно је проучити ту средину, специјално њену

психологију, позитивне и негативне психолошке особине. О тим се питањима баве чланци: „Наш политички морал“, „Социјална средина у Босни“ од Ристе Радуповића, „Наш национализам“ од Ј. Дедијера и др.

И научна проучавања су више практичног значаја. Као згодна научна лектура је рубрика: „Научне и културне биљешке“, коју води вредни Д-р Риста Јеремић, лекар из Тузле, један од најзначајнијих Босанаца и Херцеговаца. Са многу разумевања и окретности расправља и популарне идеје из области социјалне хигијене Д-р Урош Круљ, један од најсавеснијих и највреднијих сарадника „Прегледа“. Више од теоријског интереса су разни чланци Д-р Владе Ђоровића из епидемије, дијалектологије и историје књижевности, који одају вредност и јак научни интерес. Доста је читан чланак Ј. Дедијера: „Порijekло босанско-херцеговачког становништва“, који се може сматрати као енергичан протест против тврђа аустројских званичних кругова (особито Министра Буријана), да православно становништво није староседелачко већ досељеничко.

Аграрном питању посвећена је особита пажња. О политичкој страни овог питања бавио се Д-р Н. Стојановић, Мусомаћ Хамид Сврзо и В. Андрић, о привредној и статистичкој Славански (Шепаћ Грђић) и Ристо Радуповић, а неким законским питањима Д. Димовић.

Интересанти су политички и привредни прегледи. У привредном прегледу од интереса су описе рада српских новчаних завода из Босне и Херцеговине, из пера Васе Ристића, директора српске банке у Тузли.

„Прегледу“ је пребавио често сувише висок и објективан тон, с којим третира разне савремене прилике, слаб смисао за лепу књижевност, и сувише велики интерес ове ревије „за науку и социјални живот“. Поред ових примедба, критика је говорила о „Прегледу“ само са симпатијама и похвалама.

Ј.

УМЕТНОСТ

ПРВА ФОТОГРАФСКА ИЗЛОЖБА „СРПСКОГ ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА“

„Српско Географско Друштво“ је 19. и 20. фебр. о. г. приредило своју прву фотографску изложбу у скупштини Географског Завода у Универзитету. Управа Друштвена је хтела да приређивање овакве изложбе пробади у наших амatera нешто јаче интересовање за фотографисање објеката из природе, а нарочито разних географских објеката, који без сумње спадају међу најлепше у природи. Осим тога је била намера управе, да се утакмицом и уметничкој

страни фотографије и, пр. набору места одакле треба који предмет снимати, техничкој и формалној изради тих објеката, поклонима што већа пањка, па да се и она почне усавршавати. Из тих разлога је „Српско Географско Друштво“ октобра месеца прошле године одлучило да приреди фотографску изложбу, позвао наше аматере и фотографе да у њој суделују и расписало је извесне, скромне награде за израду најбољих фотографија. Овај није могао бити велик, јер је време, које је излагачима било на расположењу, било доста кратко, а осим тога је било прошло лето, које је за фотографска снимања, специјално географских објеката, најпогодније. То су неки од наших аматера и наводили као разлог, што ове године нису суделовали у изложби. Ипак је, и овакав, одвио био релативно добар, јер је Друштво могло изложити преко 450 фотографија.

Изложба је носила више интиман карактер. „С. Г. Д.“ не постоји још ни годину дана, материјална средства му још нису довољно јака, с тога се на репрезентативну страну није ни смела показати суштина пањка. Осим тога, друштво се надало слабијој посети, те је изложбу приредило у доста тескобној универзитетској салаи. Међутим, одвио публице, који је био врло добар, показао је, да се она интересује за оваку врсту изложбе и да је дужност управе, да у будуће на фотографске изложбе „С. Г. Д.“ обрати још много већу пажњу, да их учини приступачним што ширим друштвеним круговима и да буде отворена бар неколико дана.

Општи резултат изложбе био је у главном добар, али са географског гледишта није доста задовољавао. Код већине излагача се није довољно истицао географски момент. Овај се, у осталом, код лајка није могао ни претпостављати, али ће се излагачи у будуће свакако и сами трудити, да што више одговоре овој тежњи „С. Г. Д.“

Некоји од излагача су обратили нарочито пажњу на уметничку обраду, међу које спадају и, пр. *У. Поповић*, чиновник (Лјевчино), који је својим врло ефектним сликама са потока Јабљака показао велик укус и врло добру технику. Исто су му тако успеле и антропогеографске (н. пр. куће Нушића) и предене фотографије (н. пр. Шатор п.). Великом пажњом су рађене и фотографије *А. Ђурића-Ердогачије*, фотографа (Краљево). Врло су му ефектне фотографије: На извору, Границар на стражи, а са географског гледишта као нарочито успелу слику истичемо: Столови над Ибром. И фотографије *С. Обрадовића*, пеш. капетана (Београд) одају рутинирањем о материјала. Фотографије су му рађене са много естетског укуса, али имају мало географског значаја. Најдешња је: Београд у ноћи, овај познати изглед са Калемегдана низ Савану над Топчидерско Брдо. У горњу категорију спада и *М. Терзићковић*, чиновник (Београд), чију слику: Циганка на извору вреди споменути.

Остали излагачи су обратили већу пажњу географским објектима, али је код ових уметничка страна нешто слабија. Велик број фотографија је изложио *С. Бошковић*, потпуковник (Београд). Њихов знатан део представља детаље са тригонометријских радова. Слике су му опште и јасне, а међу њима истичемо: На улици села Високе Ржане, Црква и звонара у Малом Пожаревцу, На студенцу у Беталици, Вртача код Сремичке, као и неке лепе слике, које се тичу народног живота (индустрија песмеца у Мачви, сеоско глумиштво код Баба, типови и попије из разних села и т.д.). *Ј. Петковић*, књиговој (Чачак) је изложио интересантних фотографија из Ја. Србије, а *М. Димитријевић*, пеш. капетан (Зајечар) из М. Србије. Обојница имају смисла за дело у природи. Петковићеве слике имају више географског значаја. Успеле су му фотографије из Овчарско-Кабларске Кисуре, Воденица на Ибру, Ток Мораве код Чачка, и нарочито Молебетиње за кину, као лепи прилог за фолклор, а код Димитријевића слике Тупишнице и Тупишничког врела. *А. Мудровић*, лаборант Нар. Музеја (Београд) могао је својим сликама постићи више успеха, да је на спољашњу страну, нарочито на боју оквира, обратио већу пажњу. Овако се сиви тонови фотографија потпуно губе у бледозеленом оквиру. Оквир не представља границу фотографије, који треба да је што маркантније истакне као целину, него се, напротив, слика у оквиру потпуно расипљује. Иначе су фотографије саме по себи добре и као лепе слике спомињемо: Ариље, Рипањски Јампрофир и Св. Никола код Куршумлије. *С. Николић*, механичар (Крагујевац) је на све ово најмање пazio, али му нису баш интереса слике из Крагујевца и Свилајница после поплаве. У фотографијама *В. Радловића*, фотографа (Подгорица) показује се више географског осећања и штета је што је изложио мали број фотографија, од којих су му најбоље манастир Милешев и манастир Бања.

Фотографије даљих излагача имају и већег географског и научног значаја. Лепе фотографије је изложио *Д-р Н. Кошанин*, доцент Универзитета (Београд), које су научни документи ентогеографског значаја. Од њих са уметничке стране вреди истакнути слике: Завита буква на Власини и Црн бор на Јакупци. *Р. Николић*, професор (Београд) има фотографије строго антропогеографског значаја. Слике, од којих спомињемо: Део Дражине Маас и власинска површ, Жетва овса у Вучицелима (и власинска површ), Моње из Ђустендјалског Крајиница у белом летњим савјама, одају школског географа, који уме да ухвати географски интересанту страну појединих објеката, исто као и овања серија фотографија *С. Томића*, професора (Београд). Од Томићевих слика привлаче на себе пажњу историјске фотографије из Старе Србије и Македоније (манастири и т.д.) и антропогеографске слике из села Магарева, а у најбоље му спадају: Завеса у Хилендару и Душанова кула у Хилендару. Вреди

нарочито истаћи, да у Томићевој збирци има манастира, који до данас нису били фотографски снимани. Али је штета, што је Томић, због приватних послова, врло мало слике могао да обрати спољашњој опреми, тако, да му се фотографије нису могле репрезентовати у оној мери, колико би у њих случајева, по својој садржини, заслужиле.

Др. Ј. Цвијић, унив. проф. (Београд) је изложно доста фотографија изваз конкурса. Његове фотографије су биле без сумње најбоље. Техничка израда им је врло добра, а свака слика осим тога има научни интерес. Што слике Цвијићеве дике, то је, да су и као фотографије, као слике предела или извесних детаља, лепе. Слике му представљају разне географске објекте из Македоније и Старе Србије, са Студенице, Ибра, из Јадра и т. д. П-др Љ. Даничић, доцент Универ. (Фиоренца) је изложио, такође изваз конкурса, серију лепих и општих репродукција топографских карата разних делова Балканског Полуострва на год. 1633—1741.

Према решењу оценљивачког одбора прва награда није могла бити додељена ни једном од излагача. Другу награду су добили фотографије Ј. Поповића, а трећом наградом су одликовани А. Кирић-Ердоглица и Љ. Петковић.

За „Срп. Геогр. Друштво“ ове изложбе имају велики значај. Јер поред тежње, која је изнесена у почетку овог чланка, друштво може, припређујући фотографске изложбе, да комплетира своју збирку фотографија и да прикупи фотографије из свију крајева Српске Земље, свих знаменитијих места, манастира, типова људи, ношње и т. д. Ипак и ова тежња „Срп. Геогр. Друштва“ не потиче из егзотичних смерова. „Срп. Геогр. Др.“ има намеру да после неколико година, док се накупи довољан број слика из свих наших крајева, одбере најбоље и најзгодније, да од њих да начини дијапозитиве, који ће служити као лепа илустрација за популарна предавања о разним деловима Српске Земље. Тежиће се, да популарних предавања буде у свима крајевима, како би наш свет бар из слика познао све крајеве Српства. Зато значај фотографских изложба „Срп. Геогр. Друштва“ налази из доста уског географског оквира и добија општи надионални значај. Из тих разлога и треба сваки аматер да својски помаже ове изложбе.

П. В.

* Стеван Радич (Пирот, Срем) отворио је прегледнички умет на својој излож. „Путујући цртеж“. Садржили је: Суту на Варана, у Црној Гори, Тешо амо на Срему, Са обала Јадранског Мора, У Прагу и Чешкој, О путу на Балкану. Књига ће бити илустрована, а цела 1 круна.

* Одбор Друштва за потпомагање учитељских сирича, у Сарајево, дао је у штампу прву књигу књига „Књижених култура“, у којој ће бити прикупљени књижени одласи учитељских припадника Сарајевског Учитељског Школе. Ова је књига јубиларна, јер ће у њој бити објављени одласци радни на Јачног Јањавићу који живи од пре 25 година. Књига ће имати до 25 илустрација табала, цела 3 круна, а за ње 3. Уредни је Јосип Милосавић.

* Г. Папко Пучетић јула из Рима да ће Караџићеве споменик бити у најбржем времену сасни доврени, те ће се још овог лета појавити на Калемегдану.

* Исла словачког родољубивца Госпођа Фрида Тацмар одликована је четврти редом српског ордена Св. Саве. Госпођа Тацмар почела је чланити неонадних српских делатних друштава.

* Српско Географско Друштво имало је 10. с. и. свој редовни месечни састанак. Пров. В. К. Петковић рекао је о прошлогодишњем раду на детаљној карти Краљевине Србије, а проф. Ј. Микшић ој о трогодишњем у 1910. години.

* Београдско француско италијанско друштво отворио је богаташћу вечерњу школу. Часови се држе општемедицинском, србом и немком од 8^{1/2} до 9^{1/2} учите. Прјавиће се упућујући Одбору [за Краља Милана, 6].

* На XVII књизи Етнографског Зборника Срп. Краљ. Академије одштампана је засебно расправљана д-ра С. Тројићевих „Гласни српски жртвени обичаји“.

* Шпански је у расписот савица прегледнички „Калемегдан Народних Ношња за пролету 1911. годину. Уредни Јанковић О. Дачић“. Цела је 0-50 динара.

* „Слободна Мисао“, гласник српских и хрватских слободних мислаца, имао је у своју другу годину. У вебрарском месцу расправља А. Третић о Учитељском Школи; М. Марјановић о Хрватској и Југославијској у култури; М. Вујковић о заснивању демократије и прогресу; С. Нааић о нашем народном мислу; Д-р Ф. Крејић о Толстоју као филозофу... Годинша је претплата 4 круна.

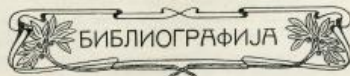
* Готов је у расписот трећи овогодишњи „Српска егзотичност“, садрженог листа „Друштва Српских Екзотичности“. Годинша је претплата 5 динара.

* „Имај“, друштво српских књижевника, поштомара и уметника, расписује етежа за најбоље дело „О животу и раду Јована Јовановића“. Приносило тако поставе друштвеним савезом, а мисли је изналаз 1000 круна. Рок етежај мисли 1. јануара 1912. године.

* Академија Знаности и Уметности у Загребу имала је почетком овог месеца своју свечану годишњу скупшћу. Том су приликом изабрани за дошње чланове: д-р Фран Пешћ (Лублава), д-р Франа Роје (Горица), Лубомир Ковачевић (Београд), Петар Алексијевић Лауре (Петроград), Алексије Шахматов (Петроград) и Јосиф Ваје (Прага). Академија је у прошлог години имала прихода 35-731 круна, а расхода 46-182 круна.

* Српски Школни Савет у Карловцима одлучио је да се из уџбеник V и VI разреда српских основних школа узме књига мађарског писца А. Бенедика: „Повољна мађарског народа“, „док се не јави друга књига која би обухватила и историју Срба у Угарској“. Не служи на чаш Српском Школском Савету што се јави још ни да сада побрину за такву књигу, но ипак ни добије етежај, него одлучио да се на њу чини! Тако се не служи српској школи.

* 27. с. м. прегледнија је Српска Матица свечану седницу Књижевност одржала у савезу стогодишњице од осрти српских књижевника, учитеља и издржа народног Доштора Обрдовина. Свечалу је читало д-р Тихомир Остојић.

Д-р Вандић Ђорђевић: Европа и Балкан. Дипломатско историја Балканских хришћанских држава у једнастојачкој мисли. Књига прва: Европа и Румунија. Издање потпомагајуће из Књижевност Фонда Најне М. Кошарна. У Београду, штампарни „С. Сина“, 1911. — В. 8°, стр. 492. Цела 8 динара.

Српска епика. Њанга за српску децу. Уредник Мих. М. Стојановић, уметник, Београд, 1911. Нова штампарница — Давидовић. — 8^о, стр. 128. Цена 0-60 дина.

Државна управа и демократија. Преводите г. Ауб. Стојановића, државно у демократском клубу Савезног радничког савеза, 30. јануара о. г. Београд, Нова штампарница — Давидовић, 1911. — 8^о, стр. 30.

Тодор Боковић: Црна Гора и изградња погреб. Београд, 1911. Нова штампарница — Давидовић. — В. 8^о, стр. 308. Цена 2 динара.

Проф. Д-р Стев. М. Окановић: Народна историја у аналитичкој школи. Београд, 1910. Нова штампарница — Давидовић. — В. 8^о, стр. 26. Цена 0-30 дина.

Бог на Њемцима 19. маја 1809. године. Свита историјског изворног грађина о оном догађају. Народно Младина Уметник. Београд, штампарница „Доситеј Обрадовић“, 1911. — В. 8^о, стр. 82. Цена 1 динар.

Лиа Томић: Високосе. Романи. Писац, од руске литературе нештобољено излагање. С руског превео Јован Мисленовић. Друго српско издање. Напомена: издавача Рајновића и Ђуковића, Београд, 1911. Цена 5 динара.

Подазика. Њемцима Ауб. М. Протић. Друго издање, проширено и проширено. Београд, 1911. Нова штампарница — Давидовић. — В. 8^о, стр. 273. — Цена 5 динара.

Д-р Марко Т. Јено: О отроцима. Јако прелизно драго 3. децембра 1910. у америчкој основној педагошкој школи у Београду. Београд, „Доситеј Обрадовић“ — штампарница Ане М. Стевојевић, 1911. — В. 8^о, стр. 18. Цена ?

Буква на „Здрављу“ 1911. Јуначки народни песма из Шумадије. Издао Јован Мисленовић. Београд, штампарница „Меркур“ Милорада Стевановића, 1911. — В. 8^о, стр. 59. Цена 0-30 дина.

Школа и просвета код Грца и Бугара. Приказана М. Ј. П. (Одштампана из „Просветног Гласника“). У Београду, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1910. — В. 8^о, стр. 29. — Цена ?

Оруђе и мекан утицај у борби. Јов. М. Јовановић. Ниш, штампано у Новој Акционарској Штампарници, 1911. — В. 8^о, стр. 53. Цена 1 динар.

Д-р В. Кујичић: Високосе. Романи, нем. значај и примена. Издање Савезног Књижевника. Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1911. — В. 8^о, стр. 27. Цена 1 динар.

Милорад Мисленовић-Бугић: Космичке. Цена 0-30 дина. Београд, штампарница Виле Стевановића и Друга, 1911. године. — В. 8^о, стр. 44.

Валд. М. Поповић, архитекта: Државне грађевине. Београд, штампарница Муна и Каран, 1911. — В. 8^о, стр. 19. Цена 0-50 дина.

Упутства и објашњења занатлијама и занатлијским савезима о примени Закона о радницима. Издање Занатске Коморе. I. — Београд, штампана Њујон и Стевановић, 1911. — В. 8^о, стр. 54. Цена 0-30 дина.

Џон Лебон: Историја живота. Превео А. П. Кујичића, мултиранта уч. никога јагодине. — Јагодине, штампарница Ане М. Стевојевић и Синк, 1911. — В. 8^о, стр. 44. Цена 0-60 дина.

Д-р Милутин Д. Њипић, бивши секретар Министарства Савезних Послова: Отарбина и лични политички морал. Београд, „Бранко Радичевић“, штампарница Глар. Давидовића и Кома. 1911. — В. 8^о, стр. 72. Цена 1 динар.

Cholera asiatica за последних пет година у Епироти. Историја. — Клиника. — Геријати. Савезно у Српској Лекарској Друштво 2. октобра 1910. год. Момчило К. Њипић, општински лекар. Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1911. — В. 8^о, стр. 31. Цена ?

О појму државине. Од Абра Лазара Марковића, ст. доцента Универзитета. Првотипно предавање из Грађанског Права, држано 6. октобра 1910. год. — Београд, „Доситеј Обрадовић“ — штампарница Ане М. Стојановића, 1911. — В. 8^о, стр. 15. Цена ?

Њипић Њипић: Високосе. Превео с француског Јов. М. Јовановић. Београд, издање Њипићеве С. Б. Царљановића, 1911. Штампарница „Доситеј Обрадовић“, Београд. — В. 8^о, стр. 252. Цена 2-50 динара.

Српски Народни Скупштини 1908.—1912. Српско Државно М. Стојановић, бившиотелар Народно Скупштини, Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1913. — В. 8^о, стр. 368. Цена 5 динара.

Ко од претплатника до краја првог полгођа пошаље целу овогодишњу претплату (16 динара за Србију, 20 круна или франака за иностранство), добија крајем године **Целокупна дела владике Његоша**, са сликом великог песника.

САДРЖАЈ:

1. О стогодишњици смрти Доситеја Обрадовића;
2. Печма без наслова, од В. Ј. Р;
3. Преб устином, песма Драгослава Њипића;
4. Туђа учестост, од Павла Њипића, са савезничког превео У. К;
5. Прелезна арија, песма Момчила Мисленовића;
6. Постепено Савезнице, архивна студија Тодора Стевановића Високосе (окрштан);
7. За што? песма Ст. Петровић-Бешенића;
8. Кад узлети кро, песма Милутина Војиновића;
9. Збова појасио, романи Н. Н. Поповића, превео с руског (наставља);

10. Прелезне мелодије, од М. Горког, с руског превео Р. Д.
11. Асисти: (из Доситејевих „Народних песма“);
12. Хроника: (Наука, Њипићност, Уметност);
13. Разно;
14. Библиографија.

Савео:

А. Теодоровић: Доситеј Обрадовић; Непознати пољски сликар: Доситеј Обрадовић; У Прелић: + Јана Ностић; Н. Њипић: Мали знони мултор; Габриел Мано: Аудиторијална знона; У. Прелић: Свечи Борба; Њипић Њипић: Милутин у Њипићу; Б. Њипићовић: Њипић; Б. Њипићовић: У ъипић; Р. Њипићовић: Портрет. — Доситеј: А. Њипићовић — На Криму.

Корисна Прилика!!!

На захтев муштре
шаљемо бесплатно.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1,60, 2, 250, 3, 3,50, 4, 5 па до 15 динар метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3,50,
4, 5 до 8 динара метар.

Приспели Новитети!

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније но где као:

Највеће Стовариште:

Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галантер-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, јавиле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати с. Николе
Спасића, преко пута „Грана Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К'

БЕОГРАД

Кнез Михаилова ул. 12.
телефон 887

галантериска у поновна трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
крагнова, манжетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Деверске спреме, спреме за
улазаче, кузовских
свећа, сопствена из-
рада мушких маша-
лица и разних галан-
териских новостя.

„СРБИЈА“

**ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ**

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54.584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама:
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО —

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, нирибершко галантериске
робе и т. д.

— Цене су умерене и солидне —

Радњи се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА
НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАЛОНА И БОЈА

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су олет на

Светској
изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличје

Grand
Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и Ко

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАДЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и Ко

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЋЕ
БАСИНА ГЛ. БР. 5.

ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је извести наше штоване муштерије,
да смо добили огроман избор разноврсне робе из
првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика
и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВА ИСКРА

АПРИЛ 1911.

Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић.

ГОДИНА X.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЛЈИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се
добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА
У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина

МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕЂЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
БЕОГРАД

Клез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних
тканина за прање.
АТЛАЗА и *Сатена* за *јоргане*, *Цвилица* за *душеке*.
ПЛАТНА више квалитета и ширине за све упо-
требе.

Свакојврсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.
Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co.
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: Dr Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Alligroft & Co Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАДАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

71 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао
ЖИЛ ПАЈО, превоо с француског
Јов. М. Јовановић.
Цена 2-50 дин. (у фаном повезу
4— дин.). Издање књижаре С. Б.
ЦИВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршенији и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
израђује

БОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чина-Љубина ул. бр. 12.

БРОЈ

4.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА

X.

БЕОГРАД, АПРИЛ 1911. ГОДИНЕ

Власник,

Живојин О. Дачић

Крпа Александра улица Број 28.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дина; ван Србије: на годину 10 еор. или 20 дина. у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; наредно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога бројеви се могу добити само за отпуну цену.

Уредник,

Риста Ј. Одавић

Каленић-Манастир улица Број 8.

ЛЕПТИРИЦА

— ИЗ ШИПАРИЧКОГ ЖИВОТА —

Отово нема ни једног тренутка преко дана кад би се тачно могло рећи: где је Мица у кући и шта ради? Таман мати номисли да се скрсила у тризарију и наставила свој већ одавно започети вез, по којему је више трагова од претију него ли од вуне, — а она већ шутнула Тереси у кухињу, па замстнула разговор с њом, који брзо предази у полушават. А ко би могао знати о чему тада разговарају?

Потражи ли је мати и у кухињи, када види да није за везом, проклињући у себи све те „белосветске“, све те „служкињентине“, — Мица је већ чула када се отварају врата од мамине собе и већ је слетела низа степенице у двошпте, па се бајати око занела или око цвела крај ограда или око живине којој баца мршце од коре хлеба, што је малочас у тренутку дограбила са кухињског стола, чим је чула да мама улази у „конт“. А кад је мати једва једном пронађе и почне знати, она се прави да је не чује, те се зивкање понавља и по два и три пута — толико се Мица, кобожом, занела у посао! Ако јој мати нареди да настави остављени вез, она најваљјеује како мора да ради домаћи задатак; а кад јој пребаци што то већ не ради и нада је понаше у татину собу, да одмах почне рад, — Мица је, уместо стола, право пришла прозору, па га отворила сваки час (таква је и лета и зима), викајући кроз њега и десно и лево, као да кога очекује. А није то, доиста није, Очекивала није никог, или да тачније кажем: никог одређеног.

„Домаћи задатак“ само је разговор да не би морала вести „ону гадну, ону најгаднију мустру“, — па због тога и прилази од прозора шавину

и почне да удара по њему (као и свака почетница, која још није прешла ни прве стране клавирске школе) нешто што још није ни чула ни учила, нешто што јој сами прети свирају, а у чијој нескладности ипак осећа неку ретку лепоту и израз свог неразговорног и чудног расположења. Али већ први ударци подсети је на маму, и тада јој блесне у памети и наговор о „домаћем задатку“, па брзо ритритич татину столу и падади на своје фијоке вежбању, која јој прва дође под руке, умочи перо у мастилошцу и почне, што боље уме, да пише наслов својим неупознатим, таквим таначним и коврчавим рукописом, пратећи све то и исплаћеним вршном свог малог и руменог језика, али не што је тако навикнута, већ што зна да то врло добро показује убудућност у посао. И доиста, ретко се кад превари: често још није ни почела задатак, а мати већ улази у собу, па чисто не верује својим очима, а још мање ушима, којима се, биће, само учинило да је Мица малочас свирала.

— А, ту си! рекоје јој мати, тек да ма што год каже.

А Мица скоро једва подигне главу и зајмури својим живим очицама, које у том тренутку наирају као да су већ победиле од силног рада, па јој, скоро у чуђењу, више пребацује него ли што одговори:

— Домаћи задатак!

Али није мати још добро ни изашла из собе, а Мица, гледајући испоса како се затварају собна врата, притисне пером по вежбању што јаче може, па га толико раскречи, да се најчешће и сломије.

Сва задовољна погледа оно скрхано перо, осмехне се обешчавачи и гласно га поздравља, рекао би се неочекиваним, али увек једним и

истим речима: „На здравље!“ — на спусти уклаку међу остале на мастионици, али другу никада не узме.

Везбанка остане и даље на столу, а Мица или приђе татинјој библиотеци и претурта по њој, увек узалуд тражећи на шта „занимљиво“, или барата по татинјој корни за хартије и покушава да саставља парчад ситно испецаних писма и дописница, уверена да ће у њима наћи ма какву тајну која се од ње крије, а коју би она могла мирне душе и знати и разумети исто као и њени родитељи. Али као за панош: и писма и карте не само да не показују никакву тајну, него су толико досадна, да се ништа досадије и не може замислити. Још да није новина, а нарочито оних два јастука на дивану (мисли тата, да Мица не зна где се остављају они бројеви „што нису за децу“), — татина би соба била најдосадија у целој кући. А у тим бројевима „иза јастука“ умела је Мица тако брзо пронаћи оно „што није за децу“, да би се и с њим тата морао изненадити, откуд јој толико извекзобности за проналажење баш онога што се, како то он с њим каже, „не би ни смело штампати, кад би у овој земљи закон о штампи био на своме месту!“ Зна Мица, о, врло добро зна, да је то или у ђебету или на трећој страни. На првој и другој страни свих новина штампају се „само глупости које нико не чита!“

Граф Маринели, Сартуччо, Дона Инезила, Рокамболо, Маркиганка Гертруда — читав један ђебетонски свет, са свима својим љубавним јадима и наслатама, несрећама и победама, познат је Мици много боље него што би то и тата и мама нијад могли помислити. Зна Мица да о том не сме говорити родитељима, на ни самој Тереси, јер је Тереса, прво, глупа, а друго — могла би мами казати, а тада, то је сигурно, најбоље повине не би више стајале иза јастука. То смеју знати само две-три верне другарице, јер и оне само Мици поверавају такве ствари. Шта више, једна од њих, Зора Костићева из Абацијске чаршије, не прича јој само оно што чита, већ и догађаје о којима нико ништа не зна, осим ње и Мица гимназисте.

Ах, тај гимназиста! Мица га зна само из виђења и није до сада тек једанпут помислила: како је то депо од њега што ће се оженили Зором! Оно, истина, Зора каже, да њени родитељи не знају о томе још ништа, али да ће она, ипак, или за њега или ни за ког другог, „Па разуме се, размишља Мица у себи: то је јесте права љубав. Ако је не даду, он ће је после украсти као капотан Дуглас лепо мис Меру!“

А већ кад Мица почне да се присећа таквих историја, онда јој брзо — много брже него у кинематографу — почињу да излазе пред очи најразличитији парови и срећних и несрећних љубавница. Па ипак није Мица само једном помислила, како су срећни и они најнесрећнији љубавници, сви, сви од реда, све до саме Зоре, само она, Мица, и ако врло добро зна шта је

то љубав и шта значи бити од љубави — још није дочекала онај жељени дан када ће...

А тада већ више не може ни да стоји ни да седи. Дубок уздах нагони је да сазрева пре времена, јака уобразиља умјера је финанси, те прилази дивану, отури се по њему, и тада замири да још једном прегледа све јунаке из разних романа и све познанице своје, па чак и ближе рођаке своје, а поред њих и неке свасвим непознате младеће, којих једва ако се и по виђењу сећа. И тада измеме њих почиње да тражи и бира онога што би јој био оно исто што је Зори Мицко гимназиста.

Али и ако код понеког од њих нађе доста сличности са Зорином изабраником, ипак осећа да су јој сви далеки, јер јој нико од њих није показао ни најмањег знања какве нарочите симпатије, по којему би могла ма и најмање наследити, да би се могао развити у праву љубав, у којој би она умела и знала да буде права јунакиња. Уверена је, о, још како уверена, да не би било никакве сметње, никаквог промисла или гоњења, која она не би савладала само да дође до изабраника свог, до среће своје...

Па ипак... Још не прође ни читав низ, а њој изиђе пред очи један господин, са којим се још прошле године познала у Врњачкој Бањи. То је неки татин познаник, који је, судећи по држању и одећу, или дипломата или банкарски чиновник. „Врло фини господин!“ како је Мица још лане помислила у себи. Кад му је тата представио „своју јединицу“, господин је ухватио прстима испод подбратка, подигао јој главу мало у вис и рекао јој, као што Мица верује, врло озбиљно: „Како сте лепо, госпођице!“ И ако је он скоро татин другар, ипак је Мица била дубоко уверена да би с њиме ипак могла бити врло срећна!..

Ако је ма ко не прекине у таквим размишљањима и савјаријама, у стању је да остане на дивану по читаве сате. Али је најчешће врло брзо узиме, јер мама као да се баш замисли да је сваки час тражи и звика.

А то је тако можда и због тога што тата врло често, на скоро и набузо говори мами: да се мало више брине о Мици, јер још мало па ће се адовојити, а нишарне су увек душасте, брљаве и метљаве! Све је ово Мица чула кроз врата, и то не једанпут. Чула је и кад је тата рекао:

„Она је сад права лептирица! Могла би налетети на прву ватру коју нађе, па ето бељаја!“

Једаред је тата, када је позвао за Бео, помислила да Мица не зна кога се то тиче, рекао мами и пред самом Мицом:

— „Пази лептирицу!“

* * *

Спустило се дивно много вече.

После шетње вратила се Мица са матером кући, и ако је називала да још мало остану у Кнез-Михаиловој улици.

Н. ГИЗИС:

БАБИНА ПРИЧА.

Чим су дошли, Мица је ушла у трипезарију и отворила прозор према башти, наслоњила се на њ и погледом ушла у ову скоро већ потпуно изведену уједначеном бој и свежину баштенске тајанствености.

И ако је, од дугог ослањања, већ заболеле руке, ипак се не диже још, јер је осећала неко ретко задовољство и врло пријатну малаксалост.

У неосветљеној трипезарији није било никог, а уз то се није чуло ништа ни из куће, па чак ни оно обично дупкање и сецкање у кухињи пред вечером.

Како би сад дивно било, мислила је Мица: кад би „он“ био у башти, па дошао овде под прозор! Нико нас не би ни видео ни чуо! Могла бих и у башту сићи, нико не би знао где сам; а кад ме затраже — он би се сакрио, а ја бих мирно, са свим мирно изашла... Ако би га ипак видели и напали, стала бих испред њега па гласно и отворено казала и оцу и мами: „Само преко мене мртве!.. Ја сам његова!“

— Мицо! чу се мамин глас из ходника.

Мица се трже, одскочи од прозора и поче распримати по већ постављеном столу.

— Мицо! чу се опет.

— Овде сам! изви и скоро отпева Мица. Мама уђе.

— Ја сам мислила да си у татинјој соби.

У том уђе и Тереска уносећи велику лампу за сто.

Тата је још био на путу, те се у кухињи баш добро осећао његов одлазак. Све је некако ишло брже и трајало краће. У свему нека непоузданост, скорачење, па чак, рекло би се, и неки страх. И ако није било никаквог разлога — тај се страх ипак осећао.

Мама је већ неколико пута говорила: „Бадња, празна кућа без домаћина!..“

Вечерало се па двоје па троје.

Још вечера није била завршена, кад о лампи закљон, сасвим изненада, тресну лентирица и паде на сто.

— Јух, лентирица! врисну мама и трже се од стола.

Исто учини и Мица, којој поред свега великог и необичног страха — свеву у мозгу приносила констатација: „Није се сиржила!“

У тај мах мама поче звати Тереску, која не дође одмах, те је Мица, по маминој наредби, морала отворити врата од ходника и одатле је позвати.

Док је Тереска дошла, лентирица је била успела да поново полети и да падне чак горе на прозорску завесу.

Тереска докопа завесу и поче је трести, упућујући лентирици неку страшну мађарску поевку.

Лептирица поново полете по соби, али је убрзо изгубише с очију, пошто је успела али да налетети кроз прозор или да се негде спусти где је нису могли видети.

Пошто је Тереска уверавала да је лептирица морала налетети, седоме поново за сто и мама и Мица, али Тереска не изађе одмах, очекујући да помогне ако устреба.

Мицино посматрање свега овог било се свело на питање мами:

— Да ли мора свака лептирица да се сиржи?

— Свака која лети око ватре, одговори јој мама.

— Па зашто онда лете на ватру?

— Кад би знале да ће због тога умрети, дабоме да не би летеле.

— Па зашто се она није сиржила? Ето, одлетела је!..

У тај мах виину Тереска:

— Ево га!

Вриснуше и мама и Мица.

Лептирица је поново летела по соби. Тереска је скакала на њом и ударала рукама по ваздуху, али јој љет не омете.

У једном тренутку лептирица се спусти на куглу од лампе, али овог пута не паде. Одрисала се на њеној горњој ивици, подрхтавајући својим тежким, троним и прашастим крилима. Тереска би је ударила, али је знала да ће кугла у параварач, те се уздржа. Па не само то, него сасвим мирно додаде:

— Сад падне у лампу!..

Мица се тога и сама бојала, а још када то и чу, — пружи руку да лептирицу збаца са

кугде, али јака струја ваздуха од њених замаха упала лептирици опасност која јој долази, па да би је избегла — полете и у тилон часу сиржи се страшно на отвору лампина цилиндра, а одмах затим, упакажена, сруши се у куглини отвор, да се задржи тек на оним месинганим пречатцима што су улепљене од петролеума и ситних мушица.

— Ето, сиржила се! рече мама, али некако тако прекорно, као да се сетила татиних речи: „Пали лептирицу!“ и као да је знала да све то што је тата говорио — није ни Мици непознато.

— Тако пролази свака лептирица! закри мама. Мица се учини као да је ово са свим несумњиво упућено њој — па само порумено без и једног знака противљења или упућености.

Дотле је Тереска већ подигнула куглу, извадила лептирицу и бацила је у банту кроз прозор. Одмах затим изаша је и она из собе. Прозор је остао и даље отворен.

У тризвездији је био потпуни мир. Мама је мислила о тати, о кући без домаћина и о времену које једна мина. Лептиричина судбина није Мици никакво излазила из главе, а у нети се мах, нупа страха, чудила звинто мама не настави разговор о лептирицама и — о њој, Мици!

И ако јој се натурала мисао да је она слична лептирици само у толико што једино дође до прозора, али је толико наметна да на ватру неће налетети, — ипак је бежала и од те мисли, спремна да матери падне на груди, да се сита изјеца и исплаче, само ако би је мама уштала:

— А ти, лептирице?!

Д. К.

ПЕСМЕ ЗЛАТНОГ СРЦА

СУМРАК

И опет сутон обузе ме тавни,
и свест се опи и сви живци моји,
и опет идем кроз заспале равни
мамљена гласом који не постоји.

А телом клизи драж далеких слутња
и тамна светлост што се разасула,
ја пружам усне, а вечита ђутња
млаује нерве и опија чула.

Ја пружам усне, док у мени пева
прастара љубав чијим златним звуком
шумљаху воде и вечерња врела,
а мрак ме грли невидљаном руком.

Далеко спава непомичност туна,
на косу моју пада сива тама,
и док ми тајна светлост лице купа,
срце те моје чека на уснама.

О, тада моја отвара се душа
и љуби сенке по сумраку белом,
и тамни ехо твојих речи слуша,
тада сам твоја сваким својим делом.

И кô поморци кад у ноћи сами
полупне чују, док се лони барка,
и ја се дајем привиду и тами,
где немо светли обмана и барка.

И ма да видим бол и беду честу
с јутарњом маглом што ће да заплави,
ја опет чекам, на том истом месту
познато лице да се мени јави.

СНОВИ

Ја пођох за сликом, а не знадох куда,
обузе ми срце мир и ђутња света,
дубећи ти осмех ја пођох, а свуда
свечано ђуташе низ белих дрвета.

Ја пођох занесен дражју, што је попи'
на уснама твојим, и у мисли роју,
када све се прену и све кад се стопи
у једну лепоту и у једну боју.

А стари сан један, у сребрном руху,
блестав и потајан летну преко бара,
и однесе собом дан и чежњу глуху,
и последњи прамен сунчевога жара.

И оде у вечност велику и белу,
у звездано цвеће и у магле сиве,
када топлу вечер испунише целу
твоје мрачне очи од црне кадиве.

НОЋНА ТИШИНА

Тад звезда једна у сребрном скоку
блесну кô осмех. Затим поноћ тавна.
То цело вече једна туга давна
и мудро небо сија ми у оку.

С улице бије дах и јара врућа.
На кули изби, и кô тешка силла,
кô тиге бола и огромних крила
одоше сати више црних кућа.

Кроз мирис ружа, што се тамом заче,
и топли ваздух арије се гоне,
по плавој сенци и с удахом тоне
рођена мисл што лута и плаче.

И опет изби и троми звук звона
пови се тешко по тишини крутој.
У мору звезда и светлости жутој
јави се месец иза Пантеона.

Божидар Пурић.

КАКВЕ СУ ЖЕНСКЕ

НАПИСАЛА КН. К. Т.

I.

Одосонцови су путовали после свадбе. Обоје беху мали, пуначни, бледуљави, чистуљави. Кад их је човек гледао, чинило му се да их је некако негодно притиснула она дивска преса културе, којој је снага све јача после сваког новог открића. У осталом, њихово путовање текло је сасвим на миру. Одавно већ беху превалили Аустрију, Тирол, Немачку, Швајцарску, и сад ето смераху у Енгадин, на границу северне Италије. Оне четири ките цвећа, што их је добила млада женица при растајању на станици, одавно већ беху увеле, и већ одавно сви рођаци, познаници и пријатељи беху примили од њих дописне карте са сталактитском пешином Св. Беатуса (у Тиролу), са узаним сивовитим сланом и с речима:

„Срећни смо и сећамо вас се. Овде је земаљски рај и није скупо. Поздрав Ивану Матијевићу и Јели. Петар Колосонцов и Ана“.

Ана се пролетишала, па и ако је била ниска, бледа и мршава, веома се свила. Али она није опазила људе око себе. Пешина душа беше прикована на Пећу Колосонцова оковима, којих се она испочетка мало стидела, а који јој сад посташе слатки. Као жељени фантом стајаше он између ње и целог спољашњег света, и кроз ту лаку сумаглицу, налик на божиње привиђење на месечини, промицашу пред њом слике славних уметника, гробнице царева, звоници саборних цркава, јеловници и рачуни из гостиница.

У Аустрији Ана се стидела и долазила би у забуну, кад би их директор хотела упитао:

— Желите ли једну собу са две постеле?

Она се чинила да ништа не чује и не разуме, али кад дођоше у Тирол, она се већ сама објашњавала с директором, пенкајући се и говорећи му да је соба врло скупа.

Пећа не опажае разлику између земаља кроз које пролажаху: у једној требаше плаћати у крунама, у другој у францима; у једној вароши

показиваху стару цркву, у другој статуе. Али и у једној и у другој земљи непрестано га тишташе лакат десне руке, јер су непрестано нили испод руке, па чак би тако и заспали. И после много година, Петар Колосонцов, у кругу своје деце, сећао се по каткад свог свадбеног путовања, и увек би јасно видео гробницу ког цара, узани слан, по какву цркву, и осећао како га боли зглоб десног лакта...

У Енгадин стигоше пред вече. Пут је виђао и пео се на три километра, уносећи се у брегове и прелетајући преко провалија.

— Ох, погледај! — говорила би Ана, запосно разгледајући околину, на тек на једанпут, стидаш се свог запоса и осећајући да је скривила мужу што га је заборавила и што више гледа природу него њега, насловила би му се јаче на лакат, шапћући му брзо:

— Ја те волим. Чујеш? Ја те волим. А ти?

— Ти си једини смисао мог живота — одговараше јој искрено Пећа. — И не само мог, већ уопће васкопског живота. Чудо ми је, Ано, како то нико не разуме.

Млад, елегантан портир у цинкеру срете их на станици.

— Имате ли собу са две постеле? — озбиљним пословним тоном запита Ана. — А вечерати нећемо. Уморио смо. Та ми смо уморио, је ли? — рече она мужу, узевши га испод руке.

После по сата звоници у гостиници друго је звао госте на вечеру. Силазећи се да вечерају, гости су пред вратима собе бр. 19 видели дивљину слику: на прагу, у средини, мирно стајаху прашњаве, темне мушке ципеле, а поред њих мале, трешне, тако исто прашњаве, плавне женске ципелце. О клину, на вратима с десне стране, висело је мушко одело, а о клину с леве стране — женско.

Прозлазећи поред врата, доктор, један леп, млад, необично висок Талијанац, мизантроп с мало ровашеном усном, баца на њих хладан, равнодушан поглед. За вечером он је ваљао мале

СРПСКИ ПАВИЉОН У РИМУ.

куглице од хлеба, ни с ким се није разговарало, и, напакћен на сто, гњечко је лице грдним маљавим прстима. Сви су га се бојали.

II.

Оставану благо јутро, ведро као невинна душа. У така јутра човека обузима жеља да учини што велико, хоће му се бесмртности, у душу му навиру мисли о вечности. Женске су онда сетне, а саме не знајући зашто, а мушки се завлаче некуда далеко, далеко, дуго седе гологлави, буте и задонце на ручак. Само заљубљени ништа не онажују. Они лутају по околици, разгледају старо гробље и говоре:

— И ми ћемо једном умрети.

Али не верују томе.

Седећи на кауни крај малог, сеоског гробља, тако угодног и тако љупког да се чинило, а је права милина лежати у њему, Пећа и Ана опашаше падалека дугајлију.

— Погле, — рече Ана — како је страشان!

То беше онај лекари Талијанац. У белим огромним чакширама и у огромном сламном шеширу он се подлоко приближаваше младом пару. Тупо и регби равнодушно гледаше он Ану, можда и не видећи је. Већ се могла лено распознавати његова мало набрекла, лако ровашена усна. Заљубљени (Ана је држала мужа испод руке) заћуташе,

с интересовањем посматрајући овог леног дугајлију.

Талијанац приђе сасвим клупи, и лено, чисто сањивим гласом, рече француски:

— Свиђа ми се ваша дама.

И гледаше Ану.

— Шта? — запита Колосососов, и срце му се стеже, осећајући унапред да ће бити триста чуда. — То је моја жена.

Талијанац никако још ни да га погледа, лено одговори:

— То је свеједно.

— Овај је људ! — рече љутито Пећа.

Дугајлија бади на њега сањив поглед.

— Веле, — пристаде он лено. — Ако желите, можемо на двобој.

Ана цикну и приби се уз мужа. Обоје се брзо дигоше и упутише се ка гостионици. Талијанац не пође за њима. Он рече тужно и подлоко: — Свеједно, довече ћу вас видети и убићу вас.

Говорећи то, он скиде шешир, не подругљиво, већ врло уљудно и као васпитан човек.

Срца у младог пара куцаху заједно и тако јако, као у врабаца, кад их мачка препадне. Кад подобро одмакоше, осврнуше се. На клупи сетног гробља седео је дугајлија, погнут, у бљештаво белим чакширама, које по моди беху доле посувраћене. Он их не гледаше. Од неде његове прилике задисаше велика, тужна меланхолија.

Муж и жена затворише се у собу и саветоваху се дуго и препишано. Разуме се он није читао, али како да се сачувају од њега? Да се покладе? Које? У овом сеоцету свет би их песмејо...

— Да отиђујемо! — мољаше Ана. — Ја се овде рђаво осећам.

Пећа не хтеде показати да је кукавица.

— Кажем ти, моја драга, да ће он све то заборавити. Та луди врло брзо све заборављају.

— Убих те! Страх ме је! — понављаше Ана, грлећи га.

Али, мало по мало, муж и жена се умирише, и овај чудновати сусрет дође им помало смешан. Ана се прескуче и сиђе у салон на вечеру. Руке јој бежу горе, и она изгледаше девиша него икад.

Вечера прође на миру. По каткад млади пар гледаше на ону страну, где беше Талијанац. Онај сећаше ћутећи, равнодушан и чисто саван, гнечећи претима своје бледо лице.

— Како је то чудан човек — рече Ана полако. — А шта му је оно на ушци?

У вече гости на гостионице штаху друмом ка шуми. По знезданој ноћи и према месечини, тај прављави пут, који се иначе ничим не истичаше, изгледаше нежан, ваздушаст, пуи чудноватих загометака. Као тајанствене приотине бежу попаде по њему негасте сенке од дрвећа. Млади пар шеташе павод руке, гледајући да не оде далеко и држећи се близу других.

— Јеси ли састао, мој драги? — зашита нежно Ана, загледајући мужу у лице, и на једанпут тихо узвишеу.

Големи Талијанац беше их стигао, и скинувши шешир, као какав добар познаник, пође упоредо с њима. Млади пар поче корачати лакше, не би ли му тако дао прилике да одмакне, али и он пође истим кораком.

— Оппростите, — рече он тужно — али снљора ми се свиђа. Шта могу? Ја нисам крив...

У недоумици он слеже раменима као доказ да није крив.

Они прођоше у троје неколико корака. Гледајући их, гости, који штаху, помислише: „Како ли се брзо овај ћутљивица Италијанац оприатељи с овим Русима!“ Пећа осећаше како дува Анино срдашце и беше јаво узрујан. Она му је толико стискала лакат да га је бодејало.

— Шта желите? — зашита он, истуривши главу тако како би могао видети Талијанца који је ишао поред Ане.

— Ја знам да можда рђаво чиним, — одговори доктор, тужно мерећи очима млади пар — али ја ипак ведам: да се бијемо! можда ће срећа бити на вашој страни — рече он и, поћутавши мало, додаде: — И ако ја добро гађам. А ви?

— Ја не, — одговори Пећа.

Талијанац чисто пренорио климну главом. Прођоше још неколико корака. Са њива допираше неко шумштење. На брдима, на неколиким местима појави се светлост.

— Јесте ли се одавно узели? — зашита дуђајица.

— Три недеље. Кроз четири дана биће упораво три недеље — одговори Ана, разгледајући планљиво чудноватог дугону.

— Не може бити? — зачуђено отеже он, и јаче навали сламни шешир на очи.

Али се учини да је сад згодан тренутак да умекша срце оног чудовишта, и узвијајући обрвама, рече несмело:

— Можда вам се само чини да ме... да вам се свиђам?

Дугона диже главу и пакљиво је погледа. И она не скидаше с њега радозналих очију. Мужу би за чудо што га се она не боји и што иде с њим упоредо. Диже му се нека горчина, и он срдито проишита фалцетом:

— Ви никако нисте луди, ви сте просто... лопов.

Доктор заста и туривши руку у џеп, зашита: — Хоћете ли одмах на двобој или сутра? Он извуче револвер, окрену га мало у руци, и опет га метну у џеп.

Ана повуче мужа за рукав.

— Сутра, — рече Пећа суморно.

III.

Кад дођоше у гостионицу, муж и жена брже боље упаковаше ствари и отиђуваше, једва стигавши на последњи воз. Оном портину интелегентна лица и у цинкеру беше врло за чудо, што не доби најоштрије.

— Баво га знао, куд нас је одвео, ула! — гућњао је муж.

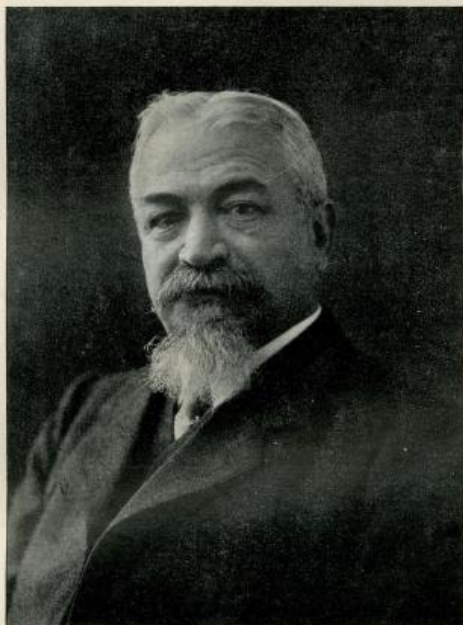
Целим путем он није био расположен и не престало је грдно. Уошће то беше темна ноћ. Ана је седеала, наслонена на наслон од дивана, и спаваала. Али Пећа се однекуд учини да она не спава, већ да је навалице затворила очи и да нешто смислаа.

С придруженим клопаравем воз упадаше у тунеле, и онда се на првом тлау прозора виђаху искре које изгледаху као огњени комадићи од уснуле жиге. Пећа мало задрема и виде у сну, да му прети опасност, а он бежи, не би ли се спасао. Он мало отвори бузовне очи и на једанпут опази како Ана нетренице гледа у њега и ћути. Огњене жиге косо промицаху иза прозора. Колосовосов рече намирнито:

— Увек ми се тако јаво наслањаиш на руку да ме и сад боли.

Рано јутру стигоше у неко брдско сеоце, уморни, прозебли, искрхани. Не пенкајући се узеше собу и спаваху до ручка. Кад је био време вечери, Ана се не преобуче у лепше одеало и изађе у салу равнодушна, бледа. Између мужа и жене као да се нешто десило. Тог вечера Пећа први пут шеташе сам, без жене.

После два дана, као неким чудом, појави се странни Талијанац. Враћајући се из шетње,

С. С. БОПЧЕВ,

НОВИ БУГАРСКИ МИНИСТАР ПРОСВЕТЕ И
ВЕЛИКИ ПРИДАТЕЉ КУЛТУРНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ
ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

млади пар не вероваше својим очима. Талијанац је седео на веранди и још издалека видели су његове грдне ноге у белим елегантним чакширама. Он се поклони сухо, уљудно, чисто уверењем што су они тако брзо отпутовали из Бугарина. Пеџа се прибоја да ће му жена од страха пасти у несвест и спашао је обухвати око врата. Али се ништа не десило. Ана само покрвено и поче јаче дисати.

Доктор устаде и пође им у сусрет. Сви се троје руковаше.

— Сад ћемо одмах... Само да се жена пресвуче — проирмља Колососов.

После два сата они отпутоваше, изашавши на страњна врата. Онет звијажу точкови, с луком се затвараху врата на вагону и кроз прозор показиваху се брда, дрвце и телеграфске жице. Сијаше дивно сунце, сијаше плаво небо, али срце се ничему не радоваше. Страшно чудовиште, онај луд, пребаше га и тровање живот. Он је могао овог часа ући у вагон, могао се појавити иза оног дрвета, на оном мосту... Можда и он путује овим возом, у другом вагону?

— Није требало одлазити, — поче Ана, не гледајући мужа. — Уверена сам да ти се само учинило.

— Шта ми се учинило? — зачуђено запита муж.

— Разуме се да ти се учинило! — некако чудновато јетко одговори жена.

Пређоше границу и настанеше се у северној Италији на обали једног језера. Кад недеља беше на измаку појави се доктор Талијанац.

— Омршавео је — рече Ана кад га опази и осмехну се на њ, као на добра познаника.

— Довече ћемо отпутовати — шапну јој Пеџа, скидајући шешир.

Дугајлија се беше променио. Он више није спомињао двојој, разговарао се о медицини, и уопће понашао се врло мило.

— Јесам ти рекла, да ти се учинило — рече она. — Уморна сам.

— Ти луди увек заборављају — одговори он такође умирен.

— Он није нимало луд — рече Ана.

Ипак одлучише да отпутују сутра увече. Луд је зао друг.

Али и сутрадан Талијанац беше тако исто мло, разговоран и занимљив. Исприча им како је случај хтео да им он опет буде сусед: он седи доле, у соби бр. 3. Потанко им казивање о трусовима, о телеграфу без жица, и распитивање каква је Москва. О двобоју ни речи. После ручка разгледаку у троје пеку пећину и вратише се уморни. Али Ана се осећаше врло бадра.

У осам сати увече сандуци већ беху спаковани и Пећа оде у канцеларију да плати рачун.

У рачунању прођоше десет минута. Кад се Пећа врати у собу, на своје велико чудо не нађе Ану. Он почека неколико минута и узнемири се. Узбуњиве мисли навираху му у главу. Он сиђе у доњи ходник, користиу неколико пута и зачу, како се брзо, са шкрипом отворише врата и из

собе бр. 3. изађе његова Ана. Она му иђаше у сусрет са уснама, искривљеним од осмејна, страха и узрујаности. Узвишени обрвама, она шапу мужу сва срећна:

— Спасла сам ти живот!

— Хвала! — рече јој Пећа намирштено.

Она му подвуче руку под лакат, и он га инстинктивно сави. Тако се дигло у први спрат, где угледаше перед, упаковане ручне кофере и заведлаје.

— Кроз по сата иде воз — рече Пећа.

— А што сад да идемо? он ти неће ништа учинити! — одговори Ана.

— Области се — рече јој муж и, намичући каву на очи, додаде:

— Не трпиш Талијанце. Само знају да се испире. Попокрадине!..

С руског превео

Р. Кошурин.

БЕЗ СВАНУЋА

Ја не знам за чим носталгично жудим,
о, ноћи моје, бесане и тешке,
кад падам у сан и када се будим,
о, ноћи моје, бесане и тешке!

Зашто трепери душа, боно — страшно,
о, ноћи моје, бесконачно дуге?
за чим ли чезнем, мртво и нејасно,
зашто не спавам, но будијем,
ауи туге?

Рач.

Из мрака бије страв.

Хладна. Грозна.

Жалост, сирова и мистериозна, распиње душу;
можђани ми прште...

Страшни Боже, пошаљи ми сан!
...Из мрака бије страв, хладна, грозна;
крв ми се леђи и можђани прште...
Вријеме стоји.
Ноћ.

Неће ни сванути дан.

Д. Митровић.

ИЗГЛЕД СПАСОВЕ ЦРКВЕ
У ЖИЧИ.

СПАСОВА ЦРКВА У ЖИЧИ

Итавих седам векова има иза себе црква у Жичи. Свако од ових stoleћа, остављајући трагове на њој, исписивало је по ликовима повесницу њену. Руине њене су управо „мртвац који говори“. Ваља само умети читати језик њин. Они слојени живописи један испод другога; оне преправке у сводовима и кубетима цркве; они записивани и поново отворени прозори најрецитији су сведоци њене прошлости, њени, иу сваком случају најпоузданији. Они треба да нам помогну осветлити питање, да ли пред нама стоје они исти ликови, који су негда поздрављали првога архиепископа независне цркве српске; да ли се у живопису даје открити слика, на којима су се могли заустављати погледи Св. Саве? Да се јасно одвоји оно што је раније, од онога што је позније, да се и једно и друго може успешније анализирати, те да се даде створити бар приближна слика о првобитном изгледу цркве, неопходно је потребно знати историју саме цркве и савколики ред црквене и манастирске службе у њој, какав је био у разним периодима времена. Ну ни за једно ни за друго ми у нашој литератури немамо списа, који би послужили као помоћна средства. Отуда је један критичар уметности у нас принуђен да оставља поље свога рада, па да, и против воље, прелази у област повесничара и литургисте. Он је приморан, да за туђе грехе понесе тешки крст одговорности на својим плећима. Још недовољно утврђена критичност изора; многобројна спорна питања, у којима још није изречена одлучна и последња реч, стварају одмах у почетку огромних тешкоћа једноме раднику

на историји наших манастира. Оскудица у изворима за онај велики период времена робовања под Турцима доприноси само у незнајној мери осветљењу многих тамних питања. Ту су поједине белешке и записи скоро једина грађа за историју манастира. Ну ове белешке и ови записи, по речима И. Руварца, само су камијичи, разбацани и развејани на све стране. Из њих се никада неће моћи конструисати солидна зграда. И поред свих ових негода ми смо се подухватили да у једноме хронолошком прегледу изнесемо све важније моменте из историје цркве у Жичи. Ово је безусловно потребно ради коначнога утврђења многих питања, што стоје у вези са архитектуром и живописом цркве у Жичи.

Оснивање Жиче пада у једно доба, које није било много подесно за подизање монументалних грађевина. Кобне размирице у земљи, беспрекидна опасност од непријатеља споља обележавају владавину Стевана Првовећаног. Сви напори световне и духовне власти морали су бити посвећени отклањању штетних утицаја на цркву и на државу и одржању политичке равнотеже у средини суседних земаља. Требао је много напора, па да изравнају неусугласице у земљи и да се обезбеди ауторитет ново створеноме краљевству и независној цркви српској. У једно тако доба подизање великих црквених грађевина динтује највећим делом какав потреба, а не само жеља, да се у величанственој и монументалној грађевини обесмрти име каквога поглавара државног или црквеног.

Подизање Жиче пада у доба после утишаних размирица Стеванових са братом мр Вуканом. Св. Сава, који беше у Србију донео мисти свога оца, на наваљивање Стеваново одустане од намере, да

се врати у Св. Гору, па се прими за старешину у Студеници. Као архимандрит у овоме месту подиже Сава многе цркве по само од камена, већ и од дрвета, како би се свугде у духовној области његовог прослављало име Божије. Онда почеше Стеван и Сава издати велику цркву Вазнесења Господњег у Жичи, тако звану архиепископију. Долазио би Сава онда са Стеваном, да контролишу издате. Беше многе издате и веште каменоресце довео из грчке земље. Са њима би он ту заједно становао и упућивао их како ће да украсе цркву.¹

Погледа, да се Стеван Првовенчанин 1217. године оженио Аном, унуком Херика Давида, и да је после ове женидбе настала распра између Саве и Стевана, која је имала за последицу одлазак Савин у Св. Гору на стално пребивање. У одсуству Савину извршило се 1217. године крунисање Стеваном круном коју из Рима беше послао папа Хонорије III. Не може се поуздано знати, где је ово крунисање извршено. Ако је тачна она белесина у Теодосија, да је Жича тек по повратку Савину освешћена и довршена, онда оно, по свој прилици, није могло бити у Жичи. Познато је, да је Жича била одређена за резиденцију новоме архиепископу епископе. Ну Сава не затече цркву са свим довршено. Она беше велика, али још није била живописана. Св. Сава освети цркву; снабде је св. трапезом и светим моштинама; одрава у њој обилне молитве; сврши у њој свету службу, па од својих ученика изабра најдостојније, произведе их за епископе и свакоме одреди његово место рада.² За тим се реновацио постара, да се црква украси. Беше са собом довео каменоресце и живописце из Цариграда*, који тада беше у рукама Латина.

Кад је ускоро црква била потпуно довршена, позва Сава Стевана, да са високодостојницима и властелом дође у Жичу. Овај величавствени скуп у Жичи беше на сам дан Вазнесења Господњег. Стеван обдари цркву обилним поклонима. Она је пак била тако украшена, да је свако могао помислити, е има пред собом земаљско небо.³

Проглас независне архиепископије један је тако крупан догађај, да је он, свакоме, на неки начин морао бити прослављен у резиденцији првога архиепископа. Она прослава у Жичи претпоставља присуство највеће државне власти. Како Доментијан и Теодосије нишу, да је крунисање Стеваном извршио Сава у Жичи, то је вероватно, да се о овој прослави извршио какав црквени акт, који је стајао у вези са крунисањем, по свој прилици, миропомазање. Јако је могуће, да

су на ову прилику спољашњи нартеске и кула на брзу руку саграђени. За једну архиепископску цркву простран нартеске био је, несумњиво, веома потребан. Спољашњи нартеске цркве у Жичи морао је у сваком случају бити доддан још за живота Савина. Према једној забелешци, црква је још за живота Савина имала *катахумена*, а она су, судећи по целокупној архитектури цркве у Жичи, могла бити само изнад пространига спољашњег нартеска. У овој се забелешци каже, како је Сави, који је живео у великој мучљивости и протости, био дошао Арсеније, који ће доцније постати његов наследник. Овај се Сави беше веома допао. Посматрајући га са свога *катахумена*, са кога се лепо могло сагледати све, шта се у цркви ради, он је видео, како Арсеније у цркви служи као што ваља, па га постави епископом велике и саборне цркве, давши му потпуну власт над свима у томе манастиру и у боканственој цркви. „Која се зоне мати многих цркава“.⁴ Трибина Св. Саве, са које је он могао пратити ток службе у цркви, била је, по свој прилици, у катахуменама спољашњег нартеска, која су се према цркви отварали пространим прозором изнад царских врата. Ту код тога прозора могао је бити место, са кога је Св. Сава био у могућности видети све, што се у цркви за време богослужења ради.

Као резиденција архиепископије Жича је, несумњиво, остала беспренидо предмет највеће највећих државних и црквених власти. Забележено је (на пр. у Теодосија), да су у њој за краљеве помазали Стеванови последици. Од нарочитога је значаја она забелешка у Доментијану и у Теодосија, у којој се вели, да је Св. Сава пренео у Жичу мошти свога брата Стевана Првовенчаног, које су дотле почивале у Студеници. Ово се, према Теодосију, десило одмах по повратку Савину са пута по Истоку, док по Доментијану погледа, да је било раније. Поуздано је Стеван био наменио Жичу за место свога вечнога пребивања. Спољашњи нартеске у Жичи могао је бити доддан одмах после преноса Стеванових моштију онде. Ми и другде видимо, како оне цркве епископских манастира, које су под својим кровом криле мошти знаменитих личности, државних или црквених, имају и просторе спољашње нартеске (Студеница, Раваница, Манасија, Архиеп. и др.).

* Димитриј, Житије царских и архиепископских епископа 1866, стр. 243.

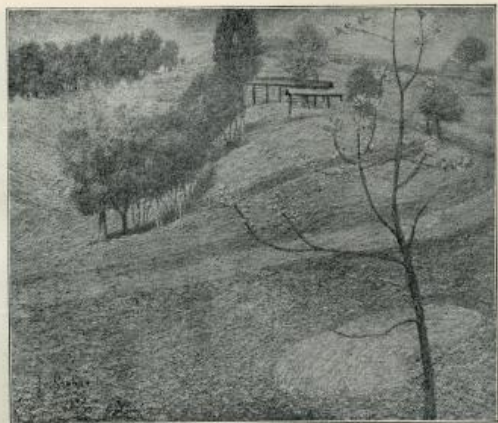
У катахуменама великих цркава Цариградских имају се изнад цркве једну собу, често довршену за прилике и ораторијум. Ту су се призивали. У цркви Св. Гроба, као и у цркви Св. Говије штрирани су ту црквени чинови или дела. Невест у своје тиниш (око 1181. год.) епископ изнад нартеска епископског, свој сопствени ораторијум и своју гробницу. Епископски, коме Св. Атанасије Атонски изводи свој тестамент, епископ је у катахуменама. Катахумена се изнад царских врата отварају према цркви једним пространим отвором, док изнад цркве собу побочних страна по један прозор нахвољ сања капио. У овој цркви катахумена дошао на 1078. год. у једној цркви свето-образне описуе Кохмиллар-шмидт у Солзу и при град XI века у Анеми. G. Millet, Bulletin de correspondance hellénique 1905, стр. 92.—94.

¹ Код Теодосија (Димитриј, Житије св. Саве 1860, страна 97.—98.) у Доментијану (Димитриј Житије св. Савину и св. Саве 1865, стр. 294.).

² Димитриј, Житије св. Саве 1860, стр. 129. Упореди и Доментијанову забелешку. Димитриј, Житије св. Савину и св. Саве 1865, стр. 233.

³ Димитриј, Житије св. Саве 1860, стр. 131.

⁴ Ibidem стр. 143. и 141.

† И. ПРОХАР:
ПРОЛЕЋЕ.

По сведочанству једнога познатог летописца српскога изгледало би, да је Св. Сава увиђао опасност, која је претила архиепископији у Жичи због њена негодниог положаја према угарској држави. Због тога је, веде, био он наредио Арсенију, да избере друго место за архиепископију. Арсеније изабра место у Хвоспу, на месту званом Метоксија (које се због многих каменних пећина у близини називало Пећ) и ту сазида саборну цркву у име св. апостола Петра и Павла.⁸ Наследници Савини пребивали су, по свој прилици, у Жичи, али их ми овда онда виђамо и у Пећи. Тако нам је сачуван помен о томе, како се архиепископ Јевстатије I о годишњем спомену смрти Арсенија I (сахрањена у Пећи) бавио у архиепископској цркви у Пећи.⁹ Кад пак беше дошло време да умре, овај се архиепископ био десио у Жичи, где је доиста и био сахрањен у мраморноме гробу, који сам себи беше начинио.¹⁰

⁸ Гласник С. У. Д. V стр. 41, увод. Филарета архиеп. Српске епископје Савине II стр. 164.

⁹ *Ibidem*, Животи краљева архиепископа српских стр. 267.

¹⁰ *Ibidem* стр. 313. За ову гробницу вели се, да је била изграђена у цркви (стр. 315. и 316.). Кад је тело Јевстатијево почело чинити чуда, изваљено су га још цело, положити у ковчег и, по свој прилици, ставити ковчег изнад олтару (*Ibidem* стр. 318.). Дакле се зна само за једну гробницу изграђену у цркви, за коју народно придише вера да је Стевана Првосвештенога. Гробница се налази на северној страни простора, који одговара унутрашњем порталу, удаљена од севернога зидла цркве на 0-70 м., а на 0-75 м. од ступца, који понада изиша цркве на овој страни. Гробница није мраморна, већ је измишљена од тврђих камена; дуга је 2-15 м., широка 0-50 м., дубока 0-12 м., а налази се на 0-30 м. изнад садњинског нивоа цркве. Пруга се у правцу Н.—З. Око је издворена простир плочама од камена, коју којима се налази и једна егзактизирана природни оквир (из сваког прозора). Гробница је раније оцаљачана. Дакле је над пош зореним сирпозом од добрих мраморних плоча. Остатак ранијега сирпозага над овом гробницом налази се у допришту овог цркве.

Ускоро после смрти архиепископа Јевстатија I беше загрозила опасност Жичи, те се последник његов архиепископ Јаков нађе принуђен, да му тело пренесе у приву св. апостола у Пећ.¹¹ И, доиста, пајездом „безбожника језика куманскога“ Жича је била сва огњем запаљена и за неко је време остала пуста. По мишљењу нашега хисторијара г. С. Станојевића, Жича је била жртва инвазије Армана и Куделина много пре него ли Шамана.¹² Тек за време архиепископа Јевстатија II, наследника Јаковљева, Жича је оправљена, ну не темељно, већ више површно тако, да још није била онаква, каква беше првобитно. Ни архиепископ Никодим не хоће изићи из својих претходника, већ се и сам труђање око обновљења цркве у Жичи и настојавање ревностно, да се црква свима потребама обилно снабде.¹³ Ну тек архиепископ Данило II, који беше веома mudar и искусан у издану храмова Божијих, потпуно је обновио Жичу. Он је доведе до „савршене доброте.“ Цркву покри оловом,¹⁴ све што је било извештало, уклопи, а кулу „стаљбу“, која ту беше сазида, призида у висину и покри је оловом. Он обнови и трапезарију, која беше разорена и живописе је тако, да је било милина видети је. Ту сазида он и палату од дрвета, на се постара и за винограде и садове и за много штошта друго у корист цркве у Жичи.¹⁵

¹¹ *Ibidem* стр. 318.

¹² *Ibidem* стр. 117. У *Провозном Гласнику* 1903. стр. 426. и сл. А. Гавриловић мисли, да Шамани није био дигро до Жирока у Хвоспу, већ у Брањачу, а ово у Даничића је највише уметан.

¹³ *Ibidem* стр. 154.

¹⁴ И дакле се у олтару цркве чува једна оловна плоча, која је негда позлаћена била на ирону цркве.

¹⁵ *Ibidem* стр. 371. и сл.

О реставрацији цркве у Жичи у то доба говорило би и једно место у једној листини Милутиновој, у којој су укратко изнесени најважнији догађаји на доба владавине његове.¹⁴ Ту се одмах у почетку као богоугодна дела Милутинова спомињу обнављање Хиландара, као и живописане („пописање“) Жиче. Листина је, на жалост, баш на овоме месту оштећена, те су нам изгубљени драгоцени подаци о овој реставрацији живописа. Доказано је да је ова листина фалсификована.¹⁵ Као извор послужиле су јој биографија Милутинова (у архиепископа Данила) и Св. Стефанска хрисовула. Непознато је, истина, одакле су пренишени подаци о обнови живописа у Жичи, ну кад се узме у обзир, да је остало узимано из поузданих, нефалсификованих извора, онда се може са много вероватности тврдити, да они нису измишљени. Интересантно је при томе, да у листини неколико пута долази име архиепископа Саве III. У Данила се нигде изриком не каже, да је Жича у доба реставрације при крају XIII и у почетку XIV века била и по други пут живописана, па се и међу архиепископима, који су радили на овој реставрацији Жиче, нигде не спомиње име Саве III. Ну ипак не изгледа немогућно, да је и Сави III узимао активна учешћа при обнављању Жиче. Један запис, који је још неодакко објавио Л. Ковачевић,¹⁶ наводи нас на мисао, да је Жича у то доба Милутиново била, доиста, по други пут живописана и да се ова обнова живописа десила баш под архиепископом Савом III. На једној слици у простору испод куле, у којој је изустрована једна од најчувенијих Дамаскинових химана (о Божићу), представљени су један архиепископ са кљиром и један владалац са дворовном свитом. Поред архиепископа стоји запис: „Сава прѣсвѣщенъ архіепѣлъ все српскѣ землѣ и покрѣѣ, а поред краља: Стефанъ краљъ Урошѣ и самодръжцѣ (всѣ) србскѣ) землѣ и поморскѣ“. Одмах падају у очи две околности: за архиепископа Саву нема атрибута „свети“, те би, према томе, било немогућно мислити на Св. Саву, а оно „Урошѣ и самодръжцѣ“ упућују на краља Милутина нише него на кога другог српског владара пре њега. И у *Армилу* се у запису поред слике краља Милутина реч *Урошѣ* не налази непосредно уз реч *Стефанъ*. Доста је вероватно, да се дотични запис тиче баш краља Милутина и онда би архиепископ прено пута од њега био Сави III. У поменутој слици били би, дакле, представљени ктитори цркве Милутин и Сави III. Испод њих су представљени први ктитори цркве. С једне стране улазних врата наследник је лик Стевана Провољачаног, а с друге стране лик краља Радослава. На тај начин имали бисмо на овоме анду представљене и прве и позније ктиторе цркве у Жичи.

Да је црква у Жичи била и у доба ове реставрације омет живописана, сведочио би живопис, који се данас налази у капели куле. Својим стилским особинама он стоји најближе овоме времену.

Позната је разлика, која одваја живопис византиски XI—XIII века од живописа XIV—XV, XVI и XVII—XIX века. Док се у првове срећемо са озбиљним и мирним ликовима, које смо научили називати у фигура класичног света, доде се у другоме опажа тежња за покретом, за изразом, за живописним појединостима, тежња за декоративном композицијом, за колоритом, за елеганцијом. У трећем се чини покушај да се оживе традиције старе школе, али се назадак опажа јасно на свима тачкама, а у четвртме се већ осећају утицаји уметности са запада. За први живопис имамо примера у мозаичној цркви у Дафни (код Атина), цркве Луке Стриптога у Ливадији, цркве Неа Мони на острву Хиу, неких цркава у Италији (Чезалу и др.) итд. Други живопис је најбоље представљен у цркви Мистре (у Пелопонезу), а за трећи имамо класичне примере на Атосу. На средини између првога и другог живописа стајали би мозаици цркве Бахрне-Цами у Цариграду, за које се данас мисли, да су постали у првим десетинама XIV века.

Ако живопису у Жичи бисмо тражили паралела, онда ћемо наћи, да су XI—XIII веку најближе слике из пеница и фигуре из тимпаних врата праве цркве, што воде у обе побочне капеле и у спољашњи нартекс. Озбиљно, мирно, достојанствено држање фигура у *Распећу* још је далеко од живахних поза фигура XIV—XV века. Отмен, миран, достојанствен гест туге, какав опажамо код Јована у *Распећу* наћи ћемо на старим јединим гробним споменицима из Праксителиова доба. Уз то разноврсност типова, од којих је сваки једна изражена индивидуалност за себе. Поза античка: почитање на левој ноzi, десна нога натраг у страну повучена додирује прстима земљу. У третирању драперија уметник је вођен идејом, да драперије прилагоди форм. Драперија истиче облике тела. Кога је третирао као једна једноставна маса. Лобању обично уоквирује венца косе: фризура, каква се још виђа само у слика X—XI века. Није редак случај, да се коса спушта низ плећа. Уз то су свугде примећене чисте боје: плава, жута, зелена и црвена. У позицији уметности неће се више наћи композиција чистих боја, већ или преовлађују тонови појединих боја, или су боје прљаве. Све ове карактеристичне црте овога живописа у пеницама и у тимпанима упућују нас на живопис XI—XIII века. Оне би слике, према томе, могле бити првобитне. Ни у којем случају оне не би могле бити позније од реставрације Жиче за владе Милутинове.

Од слика у капели куле боје су се, на жалост, скоро сасвим изгубиле. Контуре предмета и фигура једва се распознају. Уз то је све упрљано млазевима преча. Стидска анализа овога живописа тиме је у највећој мери отежана. Ну одмах падају у очи с једне стране озбиљни

¹⁴ Споменикъ Академіи Наукъ III стр. 17.

¹⁵ Ј. Радонић у *Договору Матфеја Српског* 183, стром 92—109.

¹⁶ *Гласник С. У. Д.* 46, стр. 360.

пут живописана. Не би се само могло тврдити, да је рестаурација живописа обухватила целу цркву. Ми данас нисмо у стању из оних бележака, које су нам сачуване, знати, колико је сама црква управо била пострадала, те према томе није нам могућно тврдити, колико су преправке биле далеко. У свакоме случају обнова живописа обухватила је капелу у кули, а веома вероватно и простор испод куле.¹⁹

И кад је столица архиепископије (доцније патријаршије) пренесена у Пећ, Жича није престала бити предмет пажње побожних владалаца српских. Када Душан беше пошао у сусрет Мађарима, који га под Лудвиком (1353.) беху напали, писане су у Пећ патријарху Јоаникију, да дође у Жичу. Он сâм приспе са војском у Жичу, ту се покљони икони Спаситељевој и Богородичиној и из дубине душе помоли се Богу да му буде у помоћ.²⁰ Патријарх Јоаникије дође у Жичу, ну после мало дана разболе се од болести, којој не беше лека, па зато нареди, да га одмах пренесу у Пећ. Тада се сабра цео сабор жички, подигнуше

га и понеше, ну он умре на путу у Полумиру у кнежури Ибарској, те мртав буде однет у Пећ и тамо положен у његову гробницу.²¹

Када монах Доротеј и син му Данило подигнуше манастир у Дрепчи, и у њему храм Ваводења, онда је у Жичи 1382. год. пред патријархом Спиридоном и пред целим сабором „велике цркве“ издата хрисовула поменутом манастиру.²²

Све до потпуне пропасти српске државе (1459. год.) Жича је несумњиво уживала углед првостепенога манастира. Она се често спомиње као „велика црква патријаршије.“²³ Писмо забележено, да је за владавице деснота Ђурђа патријарх Никодим приложио неколико књига „великој цркви патријаршије Жичи.“²⁴ проклањујући свакога, који би их отуда уграбио.²⁵ Сам Ђурађ, при својој повратку из Св. Горе задржавао се и у манастиру Жичи, као што то сведочи једна листина, којом је манастиру Ђефимеу на Агосу уступао од новобројне царине сваке године по десет фунти сребра.²⁶

¹⁹ Ibidem стр. 279.

²⁰ Гласник С. У. Д. 25. стр. 265.

²¹ Ј. Стојановић, Записи и писмени 1 бр. 283., Архива Народног Записа из Македоније стр. 215

²² Листина је по једноме запису издата у Жичи 11. септембра 1429. год., и на кој су писмени Ђурађ и Јерина са децом (Milošević Monumenta Serbica стр. 359.), а по другоме 1439. (Ibidem стр. 363.) упор. и Гласник С. У. Д. V стр. 225.

(Наставак се)

УЗ РИТАМ КИШЕ

Враћаш ме, Боже, међу мртва јата,
Да с њима и ја за живота трунем
— Ко познан јунак из крвава рата —,
Тобом да грешим, Тобом да се кунем.

И Твојој ја се покоравам бољи,
Како си хтео и како ми рече. —
Дани за мене изумиру бољи
И сав ми живот у мртвицу тече.

И ако због тог Твоја дубав света
Не могне кути у мом срцу стећи,
Младост ће да ми у лудо прешета
И ја ћу, најзад, Неба се одрехи.

Сава М. Радвановић.

Фотогр. слично г. Срет. Обрадовић.

Р. ВАЛДЕН:

НАЦРТ СПОМЕНИКА ДОСИТЕЈУ ОБРАДОВИЋУ, НАГРАЂЕН ПРВОМ НАГРАДОМ.

ТУКИДИДОВ ОПИС АТИНСКЕ КУГЕ

Епидемија коју нам описује Тукидид у другој књизи своје историје пелопонеског рата, била је једна од најнесрећнијих момената у атинској историји. Она је, у почетку пелопонеског рата, покварила све ратне војнашнице Периклаве, и у првом реду била уаром што су Атињани, и поред сигурних удова за победу, плахови и почели и свршили рат. Перикле је, познајући добро надмоћност супростемне спартанске војске, предузео, сасвим како треба, на кофну потпуну дефанзиву, избегавао сваку битку, и пренео становништво са кампање у град. Главну акцију против Пелопонезаца имао је да изврши Фотије. Платон Периклов био је, за атинске прилике, несумњиво изврстан, и прво је вероватно да би оваква конкваторска политика показала добре резултате и брзо изнурила и руинирала Спарту; али баш када су за атинску ствар били најдешни изгледи, десила се непредвидљива несрећа: у атински град, у који су сада били наваљали бегунци из целе Атине, унесена је куга.

Болест је морала бити прао страшна и свирепа. Предмет, дакле, за литерарну обраду свакојако није био

особито лак, али је Тукидиду ипак пошло за руком да тај материјал обради веома лепо и пластично, и да све грозне слике из једне опустошене вароши веома уметнички поређа и експлоатира. Тукидидов опис куге је једна од најинтересантнијих партија у његовој Историји пелопонеског рата. Не само то, тај класични опис чинио је, и у старом веку, тако снажан утисак да је створио читаву једну литерарну врсту, и постао образац за све слично описе. Тукидиди су имитирали сви доцније песници и историчари који су имали да опишу какву било епидемију. Његов је опис пренео и парафразирао, са јаким реторским додацима, познати дидактички песник и епиграфски филозоф Лукреције, на првог века пре Христа; Тукидидов израз и идеје могу се наћи, између осталих, и у Вергилијевим Георгикима, на једном месту где се описује помор стоке, и у Овидијевим Метаморфозама, где је реч о помору на Египти.

Тукидидов је опис — изостављајући све конгломерате, који би се без околности могли дати — збоља сасвим необичан. Он се, по целом материјалу и по резонитим и сасвим годно одабраним детаљима — видљо истиче

у целој Тукидидовој историји. Али најјачи утисак чини, несумњиво, ширена стилистичка обрада — једна особина, уосталом, са којом је Тукидид у целој својој историји веома импозантан, и коју немам намере да само у овом пасажу нарочито истакнем. По обавештењу и достојанству свога јовина и дискусије има Тукидид узамало место међу грчким прозним писцима. Његов је речник веома одабран, чак можда и сувише одабран: његова је синтакса слободна и несекотизована; његова је логика силна и изражавање мисли у толикој мери поцињено да се из његових редова, као и у Тапата, стајно мора да прочита више него што стоји написаном. Тукидид је добро школован стилиста, али је у исто време и самостални измишљеник дух, и у његовом се интересантном стилу може стајно пратити та непрестана борба између традиције и Тукидидове велике индивидуе. Са овим стилистичким особинама стоји Тукидид, у античкој прози, готово савиј изоданом. Због тога он, и у старом веку и данас, није остављао без прекора; али и иза се врло савиј ти преноси, остаје ипак та његова изоданост веома допадљива и импозантна.

У Тукидидовој историји, непосредно пред описом куге, наведен се Периклов посрнут говор палим Атињанима, из године 431. У томе говором епитаф, који је несумњиво једна од најселективних беседа на старе прозе, измишљена је — сада последњи пут — идеална величина атинске републике. Са том величином чине настанујући догађаји врло трагичан контраст.

(ТУКИДИД II, 47—54)

....47. Овакве су погребне свечаности извршене у овој зими, са којом је завршена и прва година рата, а чим је настало лето, упадоше Пелопонезјани и њихови савезници, као и пре, са две трећине своје силе у Атику. Предводио их је Архидам, Зевксидамов син, краљ лакедемонски. Они се уговорили и почеше цустионити земљу. Кроз кратко време по њиховом упаду у Атику појави се међу Атињанима зараза, за коју се говорило да је се и пре јављала на Лемну и на другим местима; али оваква куга и оваква помор међу људима, још није био запамићен. Нису могли учинити ништа, ни лекари, који испрва не знајаху ни у чему је ствар (него су напротив баш они највише и умирали), јер су највише и долазили у додир са болешћу,¹ нити некоја друга људска вештина. И молитве по храмовима и питање оракула, и друге сличне ствари, показале су се као бескорисне, и Атињани су, најзад, саломљени несрећом, и од тога свега одустали.

48. Куга је отпочела, кажу, најпре више Мисира, у Етиопији; одатле је сишла у Мисир и Либiju и у велики део цареве земље.² У атинском граду појавила се изненада, и то најпре на људима из Пиреја,³ тако да су они тврдили како су Пелопонезјани бацили отров у бунаре (у то време у Пиреју још није било чесама). Дошпије је дошла и у горњу варош, и ту је већ било много више смртних случајева. Како је по-

става та болест, и који су узроци да се у људском организму изврши онолика промена — о томе може да говори и мисли сваки, и лекар и лајлак, како хоће: ја ћу овде испричати *каква* је била, и објаснићу тако да би према овоме опису сваки, ако би се опет појавила, знао унапред у чему је ствар; објаснићу као човек који је и сам ту болест одболовао и видео и друге болесницима.

49. Година о којој је реч била је иначе, као што сам кажу, у погледу на остале болести особито здрава, а ако је ко од чега и боловао, све су болести прешле у ону једну. Болесници би, дотле сасвим здрави, добијали, без икаквог разлога и сасвим изненада, жестоку ватру у глави, и првенили и запаљење у очима; изнутра пак, у грло и у језик, навалила би крв, дисање би постало неправилно и осећао би се задах. После овога јавила би се кицањка и промуклост, а мало дошпије сишла би болест и у плућа и отпочео би и јак кашаљ. Када би болест ушла и у стомак, она би га сасвим окренула, и сада би настале све могуће врсте — како их све лекари зову — кицањка, жучи, и то све у вези са великим боловима. Обично би се болесници, без успеха, мучили да повраћају, и то је стварало јакне грчеве, који би код неког престајали одмах после напрезања, а код неког много дошпије. Тело није изгледало, под руком, ни врло врео нити је било бледо, већ црвенкасто и модро, и шпирало малим пилковима и крстима; али се изнутра осећала толика ватра да болесници нису могли трпети ни сасвим лаке огрчаче, ни покривај од платна, нити ништа друго, и једино су желели да буду голи или чак и да скоче у хладну воду — и многи од њих о којима нико није водио рачуна и учинили су то и скочили у бунаре, мучени неутољивом жеђу. Уосталом, било је сасвим све једино хоће ли неко да пије много или мало. Вечити немир и несаница досађивали су без престанка. Тело, ачуло, није нападало, ма колико времена трајала болест, него је преко очекивања одолевало мукима, тако да је већина, још снажна, подлегла унутрашњој ватри тек деветог или седмог дана; осталима би, ако би одолели, сишла болест у трбух, ту би се образовао страشان оток, и наступило неодољиво пролије, па би тако већина подлегла због испирености. Болест, која би се јавила у глави, пролазила би, одозго, кроз цело тело, и ако би неко срећно умакао из главне опасности, то би се познало на тај начин што би болест прешла у екстремитете: болест би најпре навалила на органе и на прсте од руку, ногу, и многи су оздравили тек пошто су им провалили они делови, а неки су изгубили и очи. Други би опет, када би се предигли, одједном сасвим изгубили напућење, и не би више познавали ни сами себе ни своју околину.

50. Ова је болест не само била изнад сваког описивања — то се види и из тога што је навалила на сваког у јачој мери по што људска природа може да поднесе, него се још по једној

¹ Поред осталих лекара родно је на сузбијању куге у то време и чинио Хипократ са Коса, од кога нам је сачуван и један опис те болести.

² Персијско царство. Грци су персијског царя звали „велики цар“.

³ Атичко пристаниште.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
МОЈ ПОРТРЕТ.

ствари videlo da ona nije kao druge bolesti. Naime, tiče i četvoronožne životinje koje jedu leševe, nisu ni prilazile tolikim mrtvacima, ili, ako bi koja od njih jela, s mesta bi uginula. Dokaz je za to što je ovakvih tiča bilo očividno nestalo, i nisu se mogle videti ni inače, ni u blizini leševa. Ovo se nestajanje naročito dobro mogao primetiti kod nas, jer oni живе поред људи.

51. Takva je u glavnom bila bolest, kada se izostave izvesne specifične pojave, koje su se javljale kod svakoga u drugom obliku. Ostalih svakodnevnih bolesti u tome vremenu nije bilo, a ako bi se koja i pojavila, prelazila bi u onu jednu. Umrali su i oni o kojima se nikada nije starao, i oni koji su bili veoma negovani. Nije uopšte ni postojao nekaak deo od koga bi se mogao očekivati da će pomoći onima koji ga upotrebljavu; jedno isto sredstvo bilo je nekoje od koristi, a drugome od štete. Što se tiče izdržljivosti, sasvim je bilo sve jedno da li je telo snažno ili slabo. Kuga je grabila sve, i one koji su bili najbolje lečeni. Od svih zala najstrašnije je bilo, prvo, duševna zlonajost kad bi ko osenio da je bolestan, jer se u takvim slučajevima odmah gubila свака нада, болесници су napuštali сами себе, i nisu pokazivali ni-

какав отпор; а друго, што је болест при неговану болесника прелазила на здраве, па су људи умирали као овце. Ова је ствар изазвала најстрашнији помор. Јер су, с једне стране, они којима из страха нико није смео прићи, пропадали остављени, тако да су се многе куће ископале немајући кога да гледа болеснике; с друге стране, и који би се нашли ту, страдали би, и то у првом реду они који су хтели да испуне узвишену дужност: они су се стидели да чувају сами себе, и ишли су својим пријатељима, пошто је и самим укућанима, слоњенима од стране несреће, било већ досадило јадиковање над са-мртницима, па су дизали руке. Више сажаљења према мртвима и болеснима имали су они који су презирали, јер су, с једне стране, знали каква је то болест, а, с друге стране, били су већ у сигурности, пошто болест, ако би се по други пут повратила, није била смртна. Оваквим би болесницима честитали сви, и они би се сами веома радовали које због оздрављења, које опет што су имали тапту наду да им у будуће никаква болест неће моћи досадити.

52. Уз ову невољу мучила је Атијане још више навала селана у град, а и они сами нису пролазили ништа боље. Јер нико није било довољно кућа, него су, у лето, морали да станују у за-

гушљивим колибама, ударно је у њих помор каквом није било равна, тако да су умирали један преко другог, и ваљали се по улицама и око бунара, умирући од жеље за водом. Храмови у којима су се били слагали, напунили су се мртвацима, који су ту умирали,⁴ јер људи, савладавши несрећом и не знајући ни шта ће већ више да им се деси, постали су равнодушни према светињама и пристојности. Остављени су били и сви погребни обреди који су се пре вршили, и сваки је своје мртвце сахрањивао како је могао. Многи су, немајући довољно средстава за погреб — јер су пре тога сахрањили много својих сродника — толико изгубили стид да су бацали свога мртвца на туђу, готову, ломачу и ову потпалјивали, предухитривши онога који ју је начинио; други су пак, ако би ломача већ горела, бацали просто на њу и мртвца кога су послали, и побегли.

53. И у другим стварима отпочеле су, са кугом, у граду безакоња у великом ступу. Јер су сада људи, гледајући како се срећа брзо мења, као богаташи одједном умру, и како њихова имања добијају они који дотле нису имали ништа, допуштали себи, без икаквих обзира, и она задовољства којих су се раније чували. Због тога су тражили да из сваке ствари извуку брзу корист и да је употребе на своје задовољство, рачунајући да ће и живот и имање трајати подједнако мало. А да се мучи за какву узвишену ствар — зато нико није имао воље, јер нико није био сигуран да га неће уграбити смрт пре но што постигне за чим тежи, и само се оно сматрало за добро и корисно што је већ по себи било пријатно, или што је за циљ једино имало задовољство. Овакво зло није могао да заустави никакав страх од богова, никакав људски закон, јер су пре свега, људи, видећи да сви подједнако

пропадају, сматрали да је сасвим свеједно хоће ли поштовати богове или не, а друго, нико није мислио да ће још толико живети док за своје кривике буде изведен пред суд и казњен. Напротив, сваки је гледао пред собом једну казну коју не може избећи и која му прети, па је право да, пре но што га стигне, окуси што од живота.

54. Овакво је зло притисло Атињане и давало их — у граду су људи умирали, а земља је изван зидова била пустошена. У тој несрећи — сасвим природно — сетили се Атињани једног пророчтва, за које су старији људи говорили да су га одавно добили.

Доћи ће дорски рат, и заједно с њим куга. Онда се Атињани нису сложили у томе да ли су стари, у овом пророчтву, предсказали кугу (*λομός*) или глад (*λιμός*); код данашњег стања ствари победило је, разуме се, мишљење да је онда била предсказана куга, јер људи удешавају сећање према ономе што им се догодило. А ако би — тако ја мислим — једном, дондје, плануо овде опет какав дорски рат, па би се случајно десило да завлада и глад (*λιμός*), онда ће тумачити оно пророчтво у овом смислу. Али је тако исто долазило на памет (онима који су то знали) и друго пророчтво дато Закедемонцима, када су они питали бога да ли треба ратовати — да ће напие победу однети они, ако се буду енергично борили, и да ће се, у том случају, и он сам умешати у ствар. Нагледало је, дакле, да догађаји потврђују пророчтво, јер је куга отпочела чим су Пелопонезаши учинили упад. У Пелопону се међутим, зачудо, куга није појављивала, него је беснела највише у Атини и још у неким крајевима који су били веома насељени.

25. Априла 1911.

Београд.

Веселим Чајкановић.

⁴ Храмови су на тој начин били обесвештени.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ОЧАЈНИЦИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

Када сам се и у сваком случају очекивао питања, па можда и састанак. Али сам био одлучно — да састанка не буде ни у ком случају. На питања боље је одговарати фактима.

Сутрадан најутра нашао сам себи две собе и преселио се у њих. Када сам полазио, Кремчатов испружи главу испод покривача и упита ме, шта значи то моје рано буђење? Позovem га на чај због свог новог насеља. Он се, као гостољубив домаћин, расрди због тога. Због чега се то селим? Зар је код њега мало ваздуха?

— Па дабome! рекох му: Ви сте човек ожењен, може Вам доћи жена...

— Каква жена? изненади се он. Јадичкић, сасвим је и најневиције заборавио своју јучерашњу замишљотину. Нисам га у том хтео и нарочито хватати, већ само упитих: А кад ће Вам бити свадба?

— Ове недеље, мислим!.. А Ви се, дакле, сасвим разишли?

— Сасвим.

— Па зар Вам није жао? Ви сте тако волели Надежду Алексејевну.

— Мене само боли када ми секу прет или ваде зуб. Мислим да је Кремчатов искрено изнудио што сам ту фразу рекао ја а не он. За њега је била необично ефектна, те се не бих смео заклети да је неће ма кад употребити као своју.

— А какво је време? упита Кремчатов.

— Дивно, сунчано.

— Е, треба устајати. Знате, ми смо уметници робови времена. Треба се користити светлосту. Ићи ћу одмах на студирање...

И довета скопчи са поестеле и поче се брзо одевати, умивати.

— Ух, каква глупост! Колико сам дивних почета проспавао!.. Какво сунце!..

И поште се сада у њему пробудио сликар, то је скоро са презирањем погледао свој стари и олупани платно, што је био поред зида.

Убрао затим пени чашу чаја, покупи уметнички прибор и пише.

— Знате шта? Ја ћу тамо, Турчаниновима. Ипак треба разговорити. Не могу никако да се с тим помирим.

Он је, без икакве сумње, пошто пото хтео да узме улогу помиривача. Није никако другачије могао замислити целу ствар, већ једино као размирицу, у којој смо ја и Нађењка назвали једино друго будала. Ја сам га уверљиво и без поупитања замолио да иде на коју другу страну.

Отишао сам у универзитет и састао се с овим и с оним. Сви моји другови били су страшно забринуте због последњег испита и невероватно бубали. Заседнем у свом новом стану, па и сам почнем студирати. У почетку није нишло. Милоница мисли навирала је у главу. Истину да кажем, у мојим је рукама била судбина неколиких мени драгих бића. Али кадгод је потребно да се што учини, ја се увек умет савладати и на крају крајева удубим се у Кривично Право, као прави студент.

VIII

За иснит се нисам бојао. Био сам, како се то каже, добар ђак; редовно сам читао лекције у току године и могао сам их говорити у свако доба. Али на научарску каријеру нисам рачунао. Моја је памет практична, теоретисање било би јој досадно.

Било је пет часова у вече. Око седам хтео сам да одем Одељиној. Обећао сам; дакле: чека ме. А знао сам да ме чека са нестрпљењем и да ће је мој долазак уређити за неколико часова. Оставио сам лекције и почео поново читати копију. Дивна је то ствар! Масловити није лично себе апсолутно ничега, па се због тога не мора ни унемиравити. Тек после његове смрти, тек после смрти — све, што је било његово, прећи ће Турчаниновима. А ја мислим да се на то неће дуго чекати. Ја му смрти доста не желим, нека живи, јер ја никада не журим. По моме мишљењу, учинити ма шта пре времена, исто је тако опасно као и задоштити. Али ја нисам крип, ако је од грађе коју дуго не може служити. Да, ја сам скоро уверен у то.

Прочитахви до краја хартију у вредности од три милиона, најжљиво је савијем и метнем на дно ковчега. У том чух лако, али узнемирено куцање у врата моје прве собе. Није тешко замислити како сам био напенашен, када се на мој позив чуло:

— То сам ја, отворите, Андреја Николајичу!

У том јављању познао сам глас Ане Гавриловне. Разуме се, врата сам одмах отворно. Ана Гавриловна одмах се сручи у наслоњачу и задихано ми рече:

— Ох, расплић! Заплео си, сад расплић!

Ја ударић у смех. Најбезначајнији заплет учинио је да ова жена не уме владати собом. Па ипак, пошто је за решење дошла мени, заључно сам, да она у свему тој осећа мој план. А то ми је донекле давало права да је рачунам за своју савезницу.

— Све по реду, Ана Гавриловна! У чему је ствар? — рекох јој и сасвим мирног изгледа седи на столицу према мјој.

— Чим је јуче дошао онај, како се зове, Кремчатов, како ли, и ушитао је: је ли, каже, истина, да се свадба покарала и да се Андреја Николајич неће оженити Нађењком? — ја сам, разуме се, све казала Нађењи. Да си само могао видети, на шта је све изашло! Ти разумеш, ја сам — мати, с њом сам двадесет и једну годину, а Богом се кунем, писам могла ни замислити да је таквога карактера!.. Сва дрхти, назвала ме и подлом. Ви, вели, хоћете с Андрејом да ме продате, али ја ћу вам, каже, показати!.. Разумеш ли? И тога, каже, вашег Масловитог не желим више да видим, нити ћу га на оним пустињама нити ћу к њему ићи... И, замисли само, данас дошао са букетом, и још са каким букетом! Већим од аршина! А она неће да изиђе, па није ми изишла. Поседео човек, поседео, а ја те ово те ово: није јој, кажем, добро ништо, назвала јуче... Хтео је и по доктору да оде... Напослетку се, јадниче, диже и уклони!.. А она: тако ће, вели, увек бити! Показаћу ја Андреји да се vara и да ја нисам његова играчка.

Хм! истину да кажем, у тој причи није за мене било ничег пријатног. Најмање од свега желео сам Нађењкину сумњу, као да ћу ја управљати њоме. Дакле, значи, потребно сам, а та је погрешка — у читању. Било је потребно сачувати постереност. У почетку удевити охлађење, дати му да сапре и пређе у непријатељство. Тада би се мој отказ показао као проста увреда. Али сада већ није било могућно вратити се, било је потребно држати се екстремних мера, и ја сам их тих тренутака напрегнуто смислао.

— Па шта ми светујеш да радим? очајно упита Ана Гавриловна. У таквим случајима она ми је увек говорила „ти.“

— Најважније је, Ана Гавриловна, — ништа не предузимати. Стриљиво чекати.

— Велиш, чекати?

— Чекати, Ана Гавриловна. Ви ме сад разумете, ја то видим. Ја хоћу да Нађењка буде сасвим срећна. Љубав јесте срећа, али је божаство још већа. Са тим се и Ви слажете. Пришито Нађењкиној страни и потврдите јој да сам подлац.

— Али... како је то могућно? Шта је теби, Андреја Николајичу? Зар могу?

МИХО МАРИНКОВИЋ:

УОБРАЖЕНИ БОЛЕСНИК.

— Можете, разуме се. Оставите се дукавства; можете, и у том нема ничег тешког.

Моја у нади ташта лако порумене. А доиста је могла. Зар је вој каква мука да тисућу пута понови реч „подлац“? Та ја сам дубоко уверен, да је она то већ и покушавала.

— А шта мислите, Ана Гавриловна, да ли ће се Масловити ишта променити због незине хладноће?

— Ах, голубе мој! И ја се тога бојим. Јер то је, може се рећи, врло редак случај!.. Бојим се!..

— Оно, до ђавола, нису чести случајеви добити три милиона. Право кажете.

— Нису чести, голубе, нису чести, — са великим осећањем потврди и она, а затим додаде неким нарочитим изразом дирљиве захвалности: Чудан си ти човек, Андреја Николајичу! Нека је Бог с тобом.

Била је толико гинута, да јој у очима сузе заблесташе. Изгледи на три милиона могу и да растује човека.

Пофосмо заједно. То сам био дужан предложити, јер сам обећао посетити Оленину. Докле смо приступали станици, у сусрет нам је ишао Кремчатов. Возило га неко кљусе; и брич, и руке, и колена беху заузети пртакним прибором. Угледавши нас, разјапи уста од изненађења и задржа кочијаша. Застадосмо и ми. Скочи са свим својим товаром, климну главом Ана Гавриловној, а мене замоли да с њим одем у страну на две три речи.

— Помирли се? А? Упшта ме, климајући главом према мојој саници.

— Ми се никада нисмо свађали! одговорни му.

— Дакле, једном речи: биће свадба?

— Биће, само не моја, већ господина Масловитог!

Неколико тренутака постоја са изразом крајње недоумице.

— Оригинално, укасно оригинално! заврши он и, дабоме, позавиде што је та оригиналност пала мени у део а не њему.

Ту се растадосмо. Опет се, са својим инструментима, утовари у брич, и кљусе повуче. Исплатио сам кочијаша, те смо до станице отишли пешиме.

Било сам потпуно задовољан, када сам видео да је у нашем вагону и Вјетвици. Нарочито сам желео да ме виде с Аном Гавриловном. Свадба покварена због какве обичне свађе — одвратност је коју ја не бих да пустим у свет. Још би ми више било непријатно када би то помислио и Вјетвица, мој једини антагонист у нашем друштву, који је уживао да ми поквари свадбу. Старао сам се да се с Аном Гавриловном понашам што је могућно пријатељскије. Али ме је изненадило, што нам је одмах пришао и поздравео се. Он се увек претварао као да ме не види, све догод то не буде сасвим немогућно.

— Хм! А мени кажу да сте се разишли! промрмља жмјркајући својим лепоушастим очима.

Лице у овог човека било је некако неспоредно. Нос малич, као дугмеце, а уста повелика, са танким, присво стиснутим усницама, због чега је лично на засек отворен хируршким ножем. На четиругаоном лицу у неједнаким громуљима стрчале су без икакве системе бедне длаке неодређене боје. Али право, велико, отворено чело, сурове мрке очи некакве челичне сјајности и

гуште обрве над њима бежу веома лене и некако уочљиве: пакља је одмах на њима застајала. Вјетвици је био средњег раста, плећат, крупних руку и ногу, са грубим, угластим покретима; ишао је широким корацима, облачио се не баш најлепше, носио велике пешуре, говорио гласно а изражавао се силно.

Ипак, надио сам се, кад се пре и како разнеда та вест. Сматрао сам за дужност да је сузбијем.

— Како што видите, преварили су Вас, — рекох му.

— Да, до ђавола!... преварили!...

— Те сте узлауд похитали да се обрадјете.

— Не кријем, обрадовао сам се. Јер ја сам трам да ви опакот утпчете на Надежду Алексеевну... Од ње би могла постати кремен-жена, а Ви је само развратите!...

— Какве то гласовите Ви говорите! — заузео се за мене Ана Гавриловна. Зар бих ја допустила да ми ико развратите квер?

— Е, Ви ништа не разумете! Не развратите у правом смислу, већ у политичком. Ваша кћи има гвозден карактер, њена природа протестује, а он би да је стави у одвратан оквир породичног живота. Он је егзист, ето шта!

— Пауј! С Вама говорити! с негодовањем рече Ана Гавриловна.

Вјетвици, ја сам то врло добро знао, не би ни сам био противан да стави Нађењу у одвратан оквир породичног живота,* али, дабоме, није за то имао никаквих нагледа.

— Ја истину говорим. Ја увек истину говорим. Он је каријерист, упамтите моју реч! — настапи он.

А није могао ни помислити, да Ана Гавриловна одобрава баш све према чему он показује своје презирање.

На станици, где је требало да сијем, устанем. На моје изненађење то ниста учини и Вјетвици. Ја стегох руку Ани Гавриловној и полако јој рекох: »Извештавајте ме о свему, Ана Гавриловна!«

Ја и Вјетвици пођосмо поред асфалтована.

— Шта? Зар Ви нећете тамо? Нећете к њима? — упита он.

— Не, овде ћу неким познаницима. Треба још данас да се вратим у град. Полажем испит.

— И ја ћу познаницима. Да се разонодим. Већ ми, до ђавола, досадило пртање.

Није цртао Бог зна како, а радио је у неког инжињера.

Прођосмо приличан део пута. На једно две стотине корака испред нас оцртавала се обала; глатка, широким и достојанственим валом усколебава морска површина сливала се са суро плавичастим видиком. На једном усамљеном увалу бело облако одрцавају се сјајно ружичасти зраци сунчавог залазак. Дођосмо до асфалтована у којем је живела Ољенина и застадосмо крај баштенских врата. Вјетвици ме у почетку погледа у недоумици, али му се одмах затим узвише обрве а у челичним очима задрхта али оган.

— Дакле и Ви ту? упита ме, мерећи ме презривим погледом од главе до пете.

Ја се насмејах од свег срца. Његов ми је презрив поглед показао, да му и ту сметам.

На мој смех, журећи, изиђе Олга Михајловна и пружи ми обе руке. Али угледавши мога сапутника, онд се у један мах као најекси и опусти руке. На лицу јој, које одједном побледе, појави се бој; чак ми се учинило као да је у један мах и посрнула.

— Нисте морали долазити! рече ми тихо, сувим и уздрхталим гласом.

Разумео сам, у чему је ствар. Учинило јој се, као да сам нарочито дошао с Вјетвицим, само да бих избегао tête-à-tête с њом. То је за њу била ужасна претпоставка, и ја нисам знао како да је умирим и да јој ставим до знања да се преварила.

— Господин Вјетвици дошао је да Вам стегне руку. И он хита својим познаницима! рекох.

Вјетвици подрвене и злобно истури доњу вилицу.

— Ја сам најбоље знам куда ми треба хитати! промрмља он са тако отвореном мржњом у гласу, канва је управо била потребна за моју намеру.

Олга Михајловна у тренутку просија и ухвати ме за руку. Јадин мој сапутник био је дефинитивно уверен тим покретом. Чак јој се и не поклонил, већ пође право ка мору, и то тако журно као да је имао намеру утопити се из презирања према нама.

— Бог с њим! — рече Олга Михајловна: добар је он човек, само није дошао кад треба!

— Добри увек долазе кад не треба! приметих ја.

— Није истина! То није истина! Ви сте дошли управо кад треба, а Ви сте од свих бољи. Ви сте најбољи! Ја сам данас срећна, тако срећна!... Ја сам данас страшно срећна! Не, не, хајдемо право тамо, у врт... Има једно местанце... Тетка и тако спава... Је а! те, зашто је мени данас тако добро? Не, ја не питам то. Одговорите ми на једно питање, али врло добро размислите, јер ви сте тако паметни, Ви све разумете: Зашто данас желим да живим и зашто осећам у себи толико снаге?

Да, био сам дужан да о том што темељније промислим. Али не зато што јој не бих могао одмах одговорити. Она ме воли, синио јој зрак наде — то је ето све. Али мени није било још потпуно јасно, како да се нађем у том положају и ако су ми се, као кроз густо грање, указивале нејасне контуре нове идеје.

Пошли смо у местанцу,* о којему је говорила. Мали пропланак, са свих страна ограђен дрветима и јбуњем. На средини је био пластић тек покошеног сена.

— Седимо и причајте ми, шта сте радили за ова два дана? — рекох јој, надајући се да своје питање неће поновити.

Р. ВАЛДЕЦ

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

Седосмо једно поред другог, опруживши ноге. Пластаћ је клануо под њима, расклиматан и разривен нашој тежином. Ја тек тада обратих пажњу на одео своје сапутнице. Имала је своју стању прву сукњу, али у место исте такве блузе, беше обукла ципану ружичасте боје, као што се могло опасати — сасвим нову, тек сашивену. Ружичаста боја није пристајала њезину лицу, али јој је ипак давала израз младости и бадрости. Уски ружичасти трак, само нешто тамнији, раскошно је обухватао њен таник и посунути врат. У чепљању јој могло се опасати старање, и ако јој та пирамида, која се завршивала рогастим гребеном, није сасвим пошла за руком. Све то, после обичног и небрижљивог облачења Оленине, морало ми је пасти у очи и нагонити на размислања. Несумњиво је, да је то учинила мене ради, желећи да ми се јави што је могуће свечаније.

— Шта сам радила? На ништа... А и да сам ма шта радила, то не би било занимљиво...

Убађивала се, то се онакала. Глас јој се прекрцао једва приметним подрхтавањем. Очи су јој гледале узнемирено. Али су јој немир више од свега одијале танке подршине, које су подрхтавале као у преплашеног келца. Осећао сам да ова посета неће проћи ни без чега. Већ спутени сумрак, вечерњи ваздух пул мириса свежег сена, што је у гонилицама лежало између дрвета, у даљини лави шум морског вата што је заљускивао пешчану обалу, — све ме је то нагонило да будем спреман.

— Кажите ми, Андреја Николајичу, каква је то историја? упита она не гледајући у мене. Нисам је разумео, те уштитички подигох очи.

— Промли пут, одлазећи, обећали сте да ћете ми објаснити.

— А! разумео сам да је реч о мојој историји с Нађењком. — То је врло просто: Нађењку проси трули богаташ Масловити.

— Тако дакле!..

— Ја сам, разумео се, световао да одмах пристајем...

— Ва? Ја то не разумем!

— Она је млада, хтела би да лепо живи... Чегу ту има за чуђење? Пристала је и, како ја мислим, учинила је врло добро.

— А шта је с Вама? Ви сте је волели.

Признајем, није ми се хтело да тај разговор и даље водим. Било ми је необично пријатно сазнање, да је та девојка, која је отац имао некакав гробни наглед, седећи поред мене, окледала, расцветала се и напунила наде и жеље да живи у свету. Уживао сам у том преокрету који је показивао једино моја присутност. Нема ничег пријатнијег него знати да ти у човеку одржаваш наду којом он живи. Међутим опазио сам, да њу овај разговор разочарава и расклађује. Са пуно љубопитства она је тражила истину. Ако бих јој рекао да волим Нађењку, уверио сам: сва поселица тога вечера за њу би пропала.

ЛИК СИМЕУНА МИРОТОЧИВОГ и СВ. САВЕ
У МАНАСТИРУ ТРЕСЦИ (СКОПСКА ЦРНА ГОРА).

— Доста, Олга Михайловна! Ја сам сад с Вама, а мени је драго бити поред Вас! Треба ли истраживати оно што, може бити, ни ја сам не знам... Главнио је да сви живе лепо. Зар не?

— А како се то може учинити? упита она расејано. Већ се била мало намрачила и замислила.

— Врло просто: живети како се живи... Кад год дође згодан тренутак, користити се њиме...

— Не, ја сам за то неподобна! — рече одсечно и некако брао устаде.

По свој прилици, била је увређена. Лице њено, опијено прозачно влазином ваздухом летњег сумрака, изгледало је веома бледо и примило израз замисли и онтар. Стајала је, једва упола окренута, и — удубљено гледајући алатисти трачак који је на западу оставио сунчев задазан — скрстила руке на груди, не крећући се. Погледао сам је, старајући се да одговорим на питање: о чему то мисли и шта чека од мене? У тим тренуцима лице је њено било необично занимљиво. Сав његов израз био је у очима; таквог израза још никад не видех. У тим великим очима, око којих бежу тамни кругови, непокретни и разбуктали од неуједначеног пламена, сијала је патња, али не она што потиче од боли, већ нека духовна патња. Очи су јој плакале без суза. Изгледало је, као да се баш тих тренутака пробудила у њој сапатња према самој себи — за сву несрећу прошлог и сву безнадност будућег живота. Да ли је вече било тако пуно поезије, да ли је ваздух био пресићен мирисом траве и цвећа, или се у мојим грудима нашла струпа која се одавала овој

немој жалби — тек ја се у један мах растуњих до највишег степена.

Ја ретко кад пуштам на вољу искреним настућима. Али је она била тако очајно без помоћи а у исти мах изгледала ми је и необично дивна, мила, симпатична. И дохвати ме наступ да је заштитим пошто пото — а од чега, истину да кажем, ни сам не знадох. Али то је било тако потребно, да бих од туге и жалости могао и полудети, када не бих био у стању да јој то доиста учиним. Брзо устадох и, нахавши се поред ње, сав уздрхтао и наелектрисан, дохватих јој руку и припесох свом образу, ни по чему не знајући зашто сам учинио баш тај тако глупи покрет. Она се није противила, али пренесе на мене онај исти поглед, који ми је, учини ми се, питао с оном истом патњом: Зашто то радите? Зар не видите да ће то само увећати моја мучења?..

Још никада нисам видео тако лепо лице. Био је и један тренутак када ми у глави блесну поређење. Лепо Нађењино лице увек је гледало здраво и задовољно. Њему је недостајало ове мучитељске лепоте, коју женском лицу придаје само патња. Осећао сам да ми пресире крв, и да мој наступ сажалења прелази у страст. Мислио сам: не, ја ову жену могу вољети и, ето, у овом тренутку, ја је волим!

— Олга Михаиловна! А ако Вас ја волим? пропантах.

Она се уплаши. Све прте њезина лица добише необично напрегнути израз, а она учини покрет као да хтеде излетети из мојих руку, али уместо тога паде ми на груди и припи се уза ме необичном снагом. Јецала је, дрхтала, стезала ме својим малим, бледим рукама; лице јој је горело у огњу; ја сам био нијан, безаузумљен, сав обузет неком скоро страшном насладом.

Када смо пошли детњиковцу, где је светлуцао слаби пламичак зеленог фењера, било је већ сасвим тамно. Олга Михаиловна крешко се привила уза ме и ступала наклњивим, али непоузданим корацима. Њене пирамидске коафире већ више није било. Њене дуге и не густе косе паде јој по раменима без икаквог реда.

— Како је то чудно! У један мах постао си мој муж! говорила је она слабир и нешто промуклим гласом, осмехујући се тихо и некако детињасто. Колико је радости било у том смеху! Све ме то ни најмање није ни чудило ни мучило. Нисам жалио ово што се догодило, а осећао сам се потпуно срећан. Нисам ни опазио, како сам решио тако важно питање. Мој дисциплинован мозак радио је у оно исто време док сам се ја подавао власти свога наступа, и спремио ми готово решење.

Било је већ толико доцкан, да се више нисам могао вратити у град. Већ сви возови бежу прошли. Остао сам у детњиковцу да преноћим.

(Наставиће се)

ЛУТКА

— ИЗ ДЕЧИХ СОНЕТА —

Г-ђице S.

Два мушкарца; деца. Златне су им косе;
Маринско одело. Играју се, носе
С лутком својом плавом. Мбде је и глале,
Грле је и љубе, и сто чуда раде.

Радују се деца. Чисто се поносе
Што им лутка лепа. Питају је: што се
Ућутала тако? Или попут младе
Ожиге је венцем и сватове граде.

Дуго сам их гледо. Уживо сам јако
У њиховој игри. Па ме тута узе
За детињством мојим и измами сузе.

Успомена давна, кад сам и ја тако
Играо се лутке — туга стонут гора,
Јер жива ми лутка сад задаје бола.

S.

ИЗ ШОПЕНХАУЕРА

МУДРОСТ

Мудрост коју човек поседује теоријски, без практичне употребе, слична је поноситој руци, која нас наслађује својом бојом и својим мирисом, али коју утине и не доноси ни плода.

Нема руке без трња, али има трња без руке!

ЈАБУКА И ЈЕЛА

Поред охоло јабуне, у пуном цвету, једна вита јела уздицала је свој оштри и тамни врх. Јабунка јој рече: „Погледај ове тисуће лепих и веселих цветача што ме сву засипају. Имаш ли и ти тако што? Или само те мрко зелене иглице?“ — „Доиста?“, одговори јела: „Ја то немам, али чини дође зима, ти ћеш отоглети, а ја ћу остати иста каква сам и сада!“

ПОЉСКИ ЦВЕТ

Нађох један пољски цвет, и када се до миле воље погледах његове лепоте и савршенства свих његових делова, узвикнух: „И овај дивни цвет и тисуће других, њему сличних, блистају и предцветају, а нико их не загледа, па често и не опази!“ — На то ми цвет одговори: „Будало, зар ти мислиш да ја цветам само зато да би ме други гледали? Не за друге, ја цветам за себе само, цветам јер ми је тако угодно: радујем се и веселим што могу да цветам и што могу да живим!“

Превод с немачког.

У ПОВРАТКУ

Госпо, ја сам се вратио и обишао сва стара места. — Како је све туžno код нас! Она су исто тако несвесна и преварена, као и сам што сам.

А када сам био под старим брестом, он ми је шумио ону исту песму, коју смо ја и Ви слушали при свом растанку, — ону исту тужну песму.

— Сећате ли се тога, госпо?...

У предвечерје мајског дана, на некој трavi, у сенци гранатог бреста, оплакивали смо свој растајак. Сунце на заходу пуштало је последње зраке и огледало се у плавом огледалу широког Дунава. Небом су пливали голубасте облаци лагано, замишљено... Са високих Рамских планина подухивао је летњи поветарац и доносио мирис свежине, мирис планинских долина и тихо струјање брзога Пека. — Око нас је владао мир. У оближњем жбуњу певало је славуј једну песмицу из циклуса својих љубавних арија, а високи брест, као и увек, надзирао се њим, усамљен, свестан своје величине, и само понекад заклатно своје велике гране, које би замурморице својим лишћем, сетно, премислајући се, и у том би се шумору губили грчање и уздаси Ваши...

Госпо, ја сам вам тада говорио:

— Драга, видиш ли ово сетно небо, онај румени запад, онај плави Дунав? — Гле, како је лено овде. Осећаш ли како је пријатан овај мир, како је тајанствен шум овог лишћа над нама! Зар не чујеш, да ми и оно пева опроштајну песму? Разумеш ли песму славујеву — и он пева за нагубљеном драгом! Драга, ја морам да идем — а ти? — Хоћу ли те икад видети?...

Госпо, ви сте ми тада одговорили:

— Драги, све што ми је у души — твоје је! — Чекаћу те!... У прту ђасме мога живота чекаћу за тобом и на обалама нада очекиваћу твој долазак. Кад падне ноћ, кад и лентир застип на цвету руже, долазићу овде, да заједно са малим олавујем удружим туговање своје, мислими на тебе.... Драги, разумем песму славујеву, она је, и ако тужна и пуна бола, ипак пуна и вере и наде....

Госпо, ево ја сам дошао, али ме ви нисте чекали. Обишао сам обале правних нада, али Вас нисам нашао. А када сам био над старим брестом, дуго сам седео на некој трavi у предвечерје мајског дана. Све је исто било као и некада; опет је славуј певало тихо и тужно, опет се осећао мирис свежине са удаљених планина, опет је поветарац доносио струјање брзога Пека. Све је исто било као и некада, само Ви нисте били! Високи брест шумио је некако нарочито, и тај ми се шум у овој сетној вечери чинио као Ваше речи, као ваш глас: „Твоје је, што ми је у души!“....

Београд 1911. год.

Витонир

ЈЕДНА ТОЛСТОЈЕВА ПРИЧА*

(из посмртних рукописа)

Био некакав добротини човек, који је хтео што више добра да учини људима, и стао је размишљати: како то да уради а да ни према коме не буде неправичан, већ да свакоме буде од користи. Ако би почео раздавати своје имање свакоме посебно, онда не би могао погодити који би то више заслужио, и према томе не би их могао изједначити: они који не би добили, рекли би: „Зашто је дао онима, а не нама“. И добротини је смислио да учини овако:

Изабрао је један празан простор куда свет пролази и на том простору подигао је гостионицу и снабдео је свима потребама, које могу бити и од користи и за уживање човеку: и топле дворане, и добре пећи, и дрва, и осветљење, и амбаре пуне свакојаког жита, и подруме пуне воћа, чаја, и шећера, и квиса, и јабука, и свакојаких закуска, и постеље, свакојаке хаљине и кошуље, и обућу и све што само може бити потребно човеку. Свега је било толико, да би за стотине и више људи било довољно. Добротини је знао да тим путем пролази врло много народа. И мислио је: „Нека их, док су у потреби и невољи нека позиве, нека једу, пију, нека узму што им треба, а кад нестане ја ћу опет све то попуњити“. Све је то тако урадио, све уредно, па се укљонио и стао посматрати шта ће бити. И почеше долазити добри људи. Јели, пили, препочиња, па и пробавили дан и два, и недељу дана. Други пут би ушли погледом од обуће или хаљина — коме је што било потребно. Кад нестане, спремиће он опет све, као што је било до њихова доласка, како би се и други, кад буду дошли, могли такође користити и отићи. И ништа неће знати, до само да се захвале непознатом добротини. Све је то тако лево и уредно шило док су до-

лазили добри и савесни људи. И добротини је све попуњавао штогод су пролазници узимали и веома се радовао. Али се најзад догодило, да дођоше људи одважни, дрски и рђави. Чим дођоше одмах почеше јести, веселити се и грабити све што се нашло, па се стадоше због тога чак и свађати. Један хоће све за себе, други опет хоће то исто. Најпре су се почели грдити, па после и тући, и стади један од другог отимати, ценати, штетити и упропаћивати ствари, само да не би коме од њих припао. Најзад је дошло до тога, да и једнима и другима није остало ништа. И кад тако упропастише све што је било, па почеше и зепети, гладовати и трпети уреду један од другог, онда окренуше грдити домаћина: зашто је тако ружко уредно а није одредио каквог надзорника, и што је спремно тако мало од свега, и зашто је свакојаким људима допуштао приступ? Свако је о себи мислио, да је само он добар а сваки други рђав. Неки су опет говорили, да овде није ни било никаквог домаћина, него да је ова зграда сама тако постала.

Пошто ови људи прокивеше тако дан, и два, и три, и кад већ ништа није остало, они онако гладни, змиљиви и срдити нађу из гостионице и не престајаху свакојако грдити и један другог и гостионицу и онога који је подиже...

Тако раде у свету људи, кад не живе као што је Бог рекао, него сатиру свој живот и живот других људи, а не помисаљу да осуде себе за то што проводе рђав живот, него осуђују један другог, а по гдекоји и Бога не остављају на миру за то што је овако створио овај свет; други опет — руже сам свет, који је постао сâм исто као што је, по њихову, постала и она гостионица. Знајте једном, људи, да свет није постао сâм од себе, него га је створио његов милостиви Бог, да буде добро људима. Само ако не чине оно што убија и квари њихов живот, биће и њима и добро и лепо, да боље нити ће бити нити може бити.

— ја.

* Преводор Московског универзитета Давидов штампао је овак дану ову причу Толстојеу, која до сада није изашла из штампања, а која однех релативно велика невоља послела на живот. Ову је причу сам Толстој дао Давидову.

ХРОНИКА

НАУКА

ПРОФЕСОР ПАРЧ О СРПСКОМ НАРОДУ

(из једног приватног писма)

...Била сам и на часу професора Јосифа Парча, географа. Застала сам га, где говори о економско-политичким приликама енглеских пристаништа. Немачки ђаци слушају га с нарочитим пажњом и интересом, јер немачки географ прати сваки корак великих суседних држава, меша економију с политиком и географијом обавештава универзитетску омладину о најсавременијим питањима. И добро, и мудро, и практично.

Једнога часа Парч је третирао земље у којима станују Словени. О Хрватима је говорио мало, али веома симпатично, о Бугарима такође. Погледа ми да је у изучавању Балканског Полуострва највећи интерес поклоник нама Србима. Парчова реч са германске катедре, што се тиче српског народа, пријатељска је и значајна. Пошто знамо, да се о српском народу у Европи мало чује, онда је Парчова реч драгоцене и пуна подстицаја не само за национални рад, већ и пуна наде можда и на успех.

О г. Цвијићу говори веома симпатично. „Нама Немцима — вели Парч — научник Цвијић је познат и омиљен, и за данас извори, које сам он пружа, сматрају се као најпоузданији, најобјективнији. И ако су интереси на Балканском Полуострву изукрштани, и ако је г. Цвијић заинтересован као Србин — он веома вешто мири научне интересе и националне тежње“.

Говорио је даље, како је српски народ здрав, крепак, снажан, издржљив за живот и борбу личну и националну. Истакао је естетску страну народних руковетина, као и лепоту и моралну једину наших народних умотворина, а нарочито песничку. Затим је говорио о пределима у којима живи српски народ. Говорио је о Краљевини Србији. Поменутих српско-бугарски рат, тумачио је наш пораз са пуно пажљивости и симпатија. Изнео је ондашње политичке прилике а за сва твђења своја служио се статистичким подацима. Поменувши велики број рањеника, рекао је: „Али од тих рањеника, господо, моралитет је био неанатан. А знате зашто? Не с тога што је томе помогло санитетско уређење, не, Срби га нису ни имали најбољег, већ с тога

што је народ српски необично издржљив, а то је доказ народне подобности за живот и борбу. А то је успех као и победа“. Сами Немци аплаудирали су овим речима.

Говорећи о Старој Србији и Македонији опет је направио помињао и цитирао радове г. Цвијића.

Затим је прешао на анексију Босне и Херцеговине. И овде је цитирао г. Цвијићеву брошуру. Парч је и сам путовао по Босни и Херцеговини. Народ описује веома лако и живо. „Та мада, кршна Херцеговина — вели Парч — нагониће Европу, не само да о њој говори, него и да води рачуна. Херцеговци ће се још дуго јављати у историји. А да је тако, господо, доказ вам је и сама Аустрија, која то врло добро осећа, јер по њој непрестано подиже тврђаве и распоређује своју војску“.

Можете мислити како сам се радовао. Нагледало ми је као да је Парч пустио Цвијића да у име његово говори. Ви и сами знате, колико нам то, свима Србима, мора ласкати, када је реч о једном тако озбиљном и чувеном научару као што је Парч. После свршенога предавања, чини ми се да без разлога, нагледало ми је као да ми сви Парчови слушаоци завиде што сам и ја дете тог „здравог, крепког и снажног српског народа, издржљивог за живот и борбу личну и националну“.

Јола.

КЊИЖЕВНОСТ

Д-р НИКО ЖУПАНИЋ

Тројанци и Аријевици (Из 86. Гласа Српске Краљевске Академије Наука) Београд 1911. стр. 290. 8“.

У овој расправи решава се, у главном, питање, да ли су становници најстаријих културних насеља на Хисарлику (на земљишту старе Троје) били Аријевици или не. Како Мала Азија и Балканско Полуострво имају врло много додирних тачака и у прехисториском доба, то се аутор труди, да ту расветли и таму прехисторије нашега полуострва (circa 3000—1200 год. пре Хр.) и додирује најстарија етнологијска питања на Балкану. Ту се оперише на веома широјој основи резултатима многобројних дисциплина (хисторије, лингвистике, археологије, антропологије) и по-

кушава се, да се проблеми реше у првоме реду помоћу физичке антропологије у свези са археологијом. Резултати, до којих је аутор у овој опсежној расправи својој дошао, потпуно се разликују од резултата ранијих научника, који су исто питање третирали, као што су В. Томашек, Х. Шмит, А. Керте, П. Кречмер, Р. Вирхов, П. Шиније и др. Они се састоје у овоме: Стари Тројанци били су у анатомском и морфолошком погледу малена раста, обично прогнатни, у великим случајевима долахокефали. Екстремитетне кости су највише платикимичне, хрупаве и оштрих ивица. Многи знаци говоре за тамну комплексију. Стари Тројанци били су од прилике као стари Египћани или као што су данас берберска племена (изузевши нека у Мароку), а донекле, вероватно, и као Арапи. Све говори против аријевског порекла. Они пак не представљају један криво сасвим чист тип, већ један амалгам од долахокефалаца и брахицефалаца. И Критани ранига Минојскога доба показују сродности са старим прехисториским Тројанцима у погледу висине раста као и краниологије.

в. п.

† ИВАН ГРОХАР

19. априла (н. к.) ове године у 11^{1/2} часова ноћи у медицинском одељењу Државне Болнице у Љубљани преминуо је Иван Грохар, словеначки академски сликар. Отисао је од нас, да ни сами нисмо знали кад. Тих дана, када се један од најдаровитијих словеначких сликара праштао од овог света, по словеначкој престоници орло се тако бурни жагор, да је глас о смрти уметничковој остао неопажен.

Наши дневници, препуни вести са изборних бојишта, једва су у својим рубрикама нашли нешто места за вест, да је умро Иван Грохар, онај Иван Грохар, о којему је са поштовањем, какво се указује само великом уметнику, говорила туђина, докле га је његова домовина заборављала и допунтала да од сиротиње умире. Тако се Грохарев геније одједном од тела и отишао у царство снова, од нас неопажен и без речи. На оној истој тузикој њињи, у којој лежи покопано толико наших највећих нада, отворио се нов гроб и прогутало нову жртву.

У својој 44. години мртва се Иван Грохар раставио од земаљског живота. Нагомила га туберкулоза, а њу му је донела сиротиња. Сиротиња је убила Јанеза Воља, сиротиња је сахрањила Ивана Грохара, јер је сиротиња — огњиште словеначког уметника.

„Није лепо што смо допустили толики немар према том човеку!“ рекло се у врховима словен-

начког друштва, када се дознало да Иван Грохар лежи у Љубљанској болници и када је још сањао о одласку у сунчану и толико зелену Италију. Није лепо!.. Крај његова гроба нећемо стајати мирног срца!..

Највећи број између нас и не слути шта смо у гроб спустили са Грохаревим телом. Нисмо га признавали, докле га нисмо познали. Његова уметност јављала нам се у облицима на које не бисмо навикнути, зато смо га и обилазили и занемаривали, и не знајући да га тиме гурамо у беду и невољу. Данас, кад нам се очи отварају, кад видимо шта смо učinili — жалимо и тужимо. Донграла се трагикомедија која није ретка у животу уметника. Непризнат, осуђен на презирање и беду, све док је био међу нама, човек међу људима, дише се и расте Иван Грохар испод гробне хумке која га крије, и постаје великан на којег ће Словенска с пуно пошова уназирати, кад год буде говора о словеначкој уметничкој култури.

Иван Грохар био је сликар. Рођен је 1867. године у сиромашној сеоској кући у Сорци. Завичај му је Горњенска, она област, пуна природних лепота, која нам је дала већ толико сликара уметника. Као деčko живео је у Брадашном (Крањска), а затим у Загребу, где је био код неког Италијана Миланезија, учени се сликарству. Желео, да постане уметник, одведе га у Грац у уметничку академију, где се код професора Шваха три године учио цртању и сликању. Али Градачка академија не задовољи његова очекивања, те с тога оде у Царске Атине — у Минхен. Ту је најпредајније студирао и копирао у Старој Пинакотекти и сликао у свом атељеу. Тих година студирао је код прослављеног словеначког сликара Анбеча наш данашњи сликар Рикард Јакопић. Он је и Ивана Грохара довео своме учитељу, који је младом сликару отворно свој атеље. Јакопић га је увео и у круг младих словеначких сликара, из којег се доцније развила наша модерна, а која је у Грохару извела потпуно препорођај. Грохар је напустио свој до тадашњи пут и сав се одао импресионизму, који му је у Бечу, Берлину, Лондону, Београду, Софији, Кракову, Варшави и Трсту довео толико гласа и славе. Успоредо са тим препорођајем, извршио се у Грохару и други препорок: док се до тога времена у првом реду бавио о фигурални, сликао људе и свет, од тада је почео сликати пределе, ретко кад узимајући и фигуре. Спасео се школских утицаја Градачке академије и брзо се развијао под слободним Минхенским утицајима. Из Минхена, у којему се дванут бавио, први пут (1895) неколико месеца, а други пут две године, Грохар се преселио 1900. год. у своју словеначку домовину.

Веома неугодно прилике у домовини отерале га 1903. г. у Беч, где је Грохар проживео своје најтеже и најцрње дане. Читаве месеце проводио је у највећој беди, у највећој зими проводио дане у незагрејаној соби — а у домовини не беше

никог који би znao ko je и шта је Грохар, да би му пружио руку спасења. У пролеће 1904. г. дошла је дефинитивна одлука. Али ни тада из домовине. Дошла је од туђих људи, јер му је туђина дала што домовина није хтела. Те године приредише млади словеначки уметници своју изложбу у Бечу, која им донесе највећа признања и то за она уметничка дела која је домовина скоро са подмехом осуђивала. Пут је био промлањен, очајне победе — Иван Грохар и његови другови дођоше у домовину као победници. Тада се Грохар настани у Шкојој Луци, опреми свој атеље и поче сликати пределе, — умотворе који му обезбедише једно од најодрживијих места у словеначкој а несумњиво и једно од одличних у светској историји уметности.

Сиротиња, његова највернија друга у Бечу, не остави га ни у његовој домовини. Толико га је мучила, да га је, ето, на крају сасвим и измучила и у гроб отерала. Тако је живео и умро Словенац, који је својом уметношћу прослављао лепоте своје домовине, тако уметник, који је славу словеначког имена пронео и по туђини.

Жалосна мати наша!

Бечка критика, која је према сину маленог словеначког народа била до крајности скептична, прослављала је у Грохару уметника необичне даровитости. Берлинци, који се могу поносити својом властито и високо савршеном уметношћу, позивали су га и молили да и код њих приреди своју изложбу, и овећаше га доловорним венцем признања. Српски Краљ Петар I одликовао га је, као великог јувног словенског уметника, српским орденом Св. Саве. Грохареве уметничке творевине чувају данас државне уметничке галерије у Бечу и Београду, уметнички салони у Цириху, Венецији, Београду, Бечу и другим местима.

Иван домаћих међа, тамо у туђини, величали су га и прибрајали великим уметницима, а домовина, коју је волео из дубине срца свог, којој је био част, те би тиме морао бити и понос — остала је хладна. Није се старала о њему док је живео и стварно, није уздрхтао када је у гроб легао. Отишао је неопакен и безгрешан.

Жалосна мати наша!

„Словенски Народ“

Фр. Кобал.

* У најређакем времену изашао је српско издање „Историја Срба“ од проф. К. Јиречка у преводу Д-ра Ј. Рибница. Јиречек је у овој историји обратио нарочиту пажњу српском културном животу, и тиме дослављава историјска излагања нове на виши степен интересовања. Захваљујући помоћи из фонда „Византијанизма“, српско издање биће много јефтиније од немачког оригинала. Први део неколико излагања коштава 12, а други ауторизовано издање само 3-5 динара. Прегледати прилику сликарки Гене Кона (Београд).

* Марио Драгољев (Петин), штампао је своје дело: „1711—1911“, у којем третира двестогодишње одnose између Црне Горе и Русије. Нарочито је пажња посвећена односима Владике Данила и Цара Петра I.

* Уметничког дејствитељског друштва „Натоневски“, у Новом Саду, штампао је у свом излазу, као први списак „Календар за децу“, рад Душана Ђурића, учитеља, „Мали Ђеџи“. Принамота за децу*, Синке у децу цртао је Душан Ружић, учитељ. Календар је у 8^м, има 56 страна, а цена је 50 потура.

* За издање Матине Српске прикључили су ови рукописи: „Песме Душана Матијевића“, „Вука Врчевића“, „Измотиве изнадне архиепископа Петра Петровића Негоша II^м“, „Посебна песма „Добра стари прохара“, „Шегрт“ од Стевана Јанковића, „Моји дан“ од Јована Ушњегов.

* Штампања је и растрена четврта свеска овогodiшњег „Детинског Матине Српског“. Садржина је: 1. Лукијан Мушички. Студија из српске књижевности, од Д-ра Владимира Ђорђевића; 2. Четно дејство. Из „Касарских прича“ Милутина Јовановића; 3. Нови изазов, песме Милутина Јовановића; 4. Гласник (Два Кости), мисли и усмешке од Д-ра Јована Карасића; 5. Листак (Рески и Толстој), од Марка Пера; 6. Књижевност (Јосифе и Беошк); 7. Навештаји о раду Матине Српске.

* Д-р Павло Великировић, јеромонах и савјетник Богословије Св. Сине, одштампала је из „Дела“ своју студију „Ресница Негошева“. Календар износи 15 штампањих табела и стоје 2 динара. Поручиће приликом уредништва „Хришћанског Весника“ и г. Газарић Милошевић, члан Духовног Суда (Београд).

* Друштво хрватских књижевника изашло је својим редовним овогodiшњим излагањем ова дела: 1. „С мору“, приповешке Марије Боса; 2. „Мртви воле“ и „Ризолос“, драме Мила Мистри; 3. „Птице и саврше“, Ђеђићева Новаки; 4. „Мале приповешке“, II^м, Јосипа Кољарић. — Писме и спискови 5 и 6. књиге објавиће наредно. Годинања је претплата 9 круна.

* На расписаним стечај Београдске Општине за споменик Доситеју Обрадовићу дошло је 11 пројеката. Прву награду (1000 динара) добио је г. Рулово Валашић, професор најређаке у Загребу, другу (700 динара) г. Симо Рибница, важи учитеља у уметности у III Београдској Гимназији, а трећу (500 динара) г. С. Роскић, важи ученик г. В. Ментровића.

* Из „Новог Непре“ изашло је одаштампањих књига: „Потопљени Словени. Приликом изградње српског црковног у Београду (1834.—1836.). Архивна студија Тодора Стевановића Владенова“.

* Штампања је и расписан 4. број „Трешњеник“, листа за расправљање алкохолног питања. Садржина му је: Алкохолизам и наслеђе, од Н. Денца; Шта да учини закон за нас? од Ч. А. П.; Писмо из Босне; Жртве алкохола; „У митном стању“; Рали; Трешњеник у Српштини; Вести; Нове дојке; Из дојке; Од уредништва. — Лист је уредник Д-р М. Ђ. Поповић. Највише једнапут месечно, а годишња је цена 2 динара.

Библиотека „Словенски Југ“. О просветним и привредним приликама у Београду, од Д-ра Милана Ђ. Митровића, секретара Библиотеке у Свешт. Предавање држило у клубу „Словенски Југ“ 21. октобра 1910. г. Приход је namenjen фонду „Словенски Југ“, Београд, штампањика „Србија“, 1911. — 8^м, стр. 23. Цена 0-30 ден.

Однос меланхоличке књижевности меланхоличког. Приступило предавању Д-ра Ивана Арнољдевића, проф. универзитета, Београд, штампањика К. Герговића и Друга, 1911. — 8^м, стр. 23. Цена?

Реалија у српским народним пословицама и изрецима. Од Љубомира Н. Митровића. Београд, штамп. Д. Ђоковића, 1911. — 8°, стр. 48. Прештампано из „Гласника Православне Цркве“, Цена 0-50 динара.

Проб. Ар. Т. Цијен: *Основи Филозофске Педагогике*, Ауторизован превод Јов. Ђ. Јовановића, професора, Загреб, 1911. Уметачки штампариа „Гутенберг“, 1911. — В. 8°, стр. 272. Цена 4 динара.

Из здруженог живота. Препород. Под старим прозом, На раскрсници, Прелом, Њиласо Стетен Данић. Прештампано из „Демократичког Задруге“. Београд, Досетије Обрадовић, штампарија Ане М. Ставојевића, 1911. — В. 8°, стр. 108. Цена 1 динар.

Хигијенско Право, од Ара Јазара Марковића, доцента Универзитета. Београд, књижар Јована Геца Ђон, 1911. — В. 8°, стр. 127. Цена 2 динара.

Чед. Митровић: *Султанизам и свештеничка служба*. Београд, штампарија Св. Сава, 1911. — В. 8°, стр. 16. Цена?

Аргумент „Освета“. Омаловисени Зборник. П. Песме. — Београд, штампарија „Св. Сава“, 1911. — 8°, стр. 43. Цена 0-50 динара.

Свент. Гр. Петров: *Јеванђеље као основ живота*. Са теолошког издања превео с руског Ваим М. Протиј, свештеник. Београд, штампарија „Св. Сава“, 1911. — 8°, стр. 150. Цена 1 динар.

Гв. Мг. Аубиша С. Арсенић: *Техника крајевне баријације*. Београд, штампарија „Србија“, 1911. — 8°, стр. 121. Цена 2-50 динара.

Српска Краљевска Академија. *Гроф Борбе Враноски и његово време*, од Ара Јов. Радонића, проф. универзитета. Делата књига награђена из Задужбине Ара Љубомира Радковића. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1911. — В. 8°, стр. 776 + VIII табела. Цена 6 динара.

Седмонедељна антологија из живота српских књижевника. Објавио проф. Андра Гаврановић. Београд, књижар Јована Геца Ђон, 1911. — 8°, стр. 83. Цена 1 динар.

Књига Матине Српске. Бр. 43. *Кормиље Тацит*, римски велики епиграм-историј и његови последи на свет. За поучу насликано у области практичне политике књижевне Борбе Дера. У Новим Саду, издање Матине Српске. Велика пирва Штампарија Ђорђа Николића, 1911. — В. 8°, стр. 216. Цена 3 круна.

Љуб. Н. Митровић: *Меморије Николас*, епоскоп изабрани 1815—1816. Превод за историју српске цркве. Београд, штампарија „Св. Сава“, 1911. — В. 8°, стр. 89. Цена 1 динар.

О севској крви. Писме Данила Јовановић. Београд, штампарија Ђукиновића и Стевановића, 1911. — В. 8°, стр. 33. Цена 0-60 дина.

Ватиканске крпе и спортни и физичко васпитање књажара. Са издурителним списком развојених војничких и књажара игра и спортних. Од Милана Арсенића, архидјаконског поручника. Београд, нова штампарија Давидовића, 1911. — В. 8°, стр. 239. Цена ?

Фабије: *Занимљивости у историји*. Филозофска разматрања. Прештампано из „Српске Војске“. Београд, штампарија „Србија“, 1911. — 8°, стр. 48. Цена 0-60 дина.

Нара Штампарија: *Севска Албанија*. I део. Превод, Скопље, Пирва Српска Штампарија „Бард“, 1910. — 8°, стр. 62. Цена 1 динар.

О уласку на Христа. Превод с латинског, од Јована Марковића. Београд, 1911, нова штампарија „Давидовић“, — 8°, стр. 310. Издање Архиепископског Сабора Краљевине Србије. — Цена ?

Ж. М. Протиј: *О патристичким талијанским жена у борби за јединство Италије*. Предмисли, доноси у јорнет Кола Српских Сестара. Београд, штампарија „Србија“, 1911. — 8°, стр. 31. Цена ?

8. Социјалистичке Библиотеке 8. Борбе В. Неханов: *Основи проблема Марксизма*. Превео с руског Живојин Цвикић, Издање Социјалистичке Књажаре, 1911. Штампарија Сине Радковића и Брати. — 8°, стр. 89. Цена 0-60 динара.

Бориса Ст. Чајевић: *Историја српских књижевних дела (Домашња историја)*. Београд, Народна Штампарија Љуб. Ј. Ђоковића, 1911. — 8°, стр. 76. Цена 1-50 дина.

Ко од претплатника до краја првог полгођа пошље целу овогодишњу претплату (16 динара за Србију, 20 круна или франака за иностранство), добија крајем године **Целокупна дела владике Његоша**, са сликом великог песника.

САДРЖАЈ:

1. Антирелија, приповетка из швајцарског живота, књижев. А. К.;
2. Песме Жаклин Суди (Судил, Синои, Нова тишина), од Ђоковића Пурића;

3. Крпе су жемске, приповетка, спискови кн. К. Т.;

4. Без савести, поезија А. Митровића;

5. Славослов Црква у Јичи, од Ара Ђорђа Р. Петковића;

6. У2 ритам хипс, поезија С. М. Радонића;

7. Тупидово опште Атијско крпе. Превео Ара Ђоковић;

8. Зборник поезија, романи П. Н. Петковића (познати);

9. Јутка. Из дејачког света. Песма 8;

10. Антирелија: [Из Швајцарера, превод с немачког]; У по-

вратку, од Виктора; Јована Талстојева прича, с руског превео —[Ј];

11. Хронологија: Јаука, Књижевност, Уметност;

12. Релија;

13. Библиографија.

Савео:

Н. Глине: *Бабина прича*; Српски пашини у Риму; С. С. Бочиче, бугарски министар српске; Издање Славослов крпе у Јичи; Н. Грохар: *Проблема*; Б. Мурло: *Улични децери*; Р. Балза: *Најбољи досетије Обрадовићу*; Мико Марковић: *Мој подвиг*; Мико Марковић: *Очајници*; Мико Марковић: *Најбољи досетије*; Мико Марковић: *Мироточни* и Св. Саве у манастиру Тресци. Делата: Р. Балза — *Ара Јован*.

Корисна Прилика!!!

На захтев мустре
шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније по игде као:
Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомофа и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1-60, 2, 2-50, 3, 3-50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3-50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе,
ауфпуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФПУЦА као: шпиди-штофа, уметака
и чипке од тила, филтера, злата итд.
у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К'

БЕОГРАД

кнез Михаилова ул. 12.
телефон 887

галантереска и помодна трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
крагнова, маншетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Деверске спреме, спреме за
удавке, кумовских
свећа, сопствена из-
рада мушких маши-
на и разних галан-
тереских новоти.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врсних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, нирнбершко галантеријске
робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Рада се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000,000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9,891,900

Осигурани капитал пожара Дин. 54,584,200

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама;
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва блага обавештена даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИЈСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА из првих светских фабрика
најмодернијих фасона и боја

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Светској

изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличије

Grand

Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп}

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЦЕ

ТЕЛЕФОН 1328

Касина 13. бр. 5.

Част нам је извести наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаћемо.

НОВА ИСКРА

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“
 „ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
 КАРБОН ПАПИРА ПАНТЉИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА
 У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина
МИЛАНА КОЈОВИЋА И ДРУГА

ПРЕЂЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
 БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
 ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
 СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
 ТАФТА црног и у свима бојама.
 ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних
 тканина за прање.

АТЛАЗА и Сатена за јоргане, Цвилица за душеке.
 ПЛАТНА више квалитета и ширина за све упо-
 требе.

Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
 СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
 The American Hat,
 The Colton Barr & Co.
 G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
 Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: D. Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Co. Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
 ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН

БЕОГРАД

ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, написао
 ЖИЛ ПАЈО, превео с француског
 Јов. М. Јовановић.
 Цена 2-50 дин. (у фином повезу
 4— дин.). Издање књижаре С. В.
 ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најсавршеније и савремене
 ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
 карбује

БОРЉЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
 Београд, Чкаљубина ул. бр. 12.

БРОЈ
5.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, МАЈ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Крсто Аврамовић ул. бр. 28.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 еор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Колонел - Медицијски бр. 4.

ВОДЕНИ ЦВЕТ

(ПРИЧА)

Веома је сунце зашло. За собом оставило на небу модро-црвени појас који се све више тањи и разлива у тамно-сивкасти облак, на врху опсервајен танком светлом брисом. Над земљом се већ у велико мена светлост и тама, припремајући тихи сутон, то најкраће и најчаробније доба дана.

И вече лепо.

На периферији вароши, са источне стране, поред саме речне обале, отвориле се задња врата варошке болнице и четири човека, обучена у бело, изишле на рукама мртвачки сандук најпростије направе. (Као кавез за извоз живине, и ништа више, само што му је облик мртвачког сандука!) Изнеше га тако уз весели разговор и смех о нечему што није имало никакве везе са теретом који су потезали, а пред вратима стоје мртвачка општинска кола која су само по намереном белом дрвеном крсту на крову и по црној, већ кином испраној боји казивала да су то. На боку тих кола седи кочијаш с лулом у зубима и дремљиво посматра пона са ентрахилем о врату, који је у оцењивању очигледно пуно нестрпљива.

И сандук, још непрестано уз весели разговор и смех, би утоварен у кола.

— Мајковићу, као да пара износите! — лутну се поп на људе обучене у бело, али га они и не саслушаше, већ се, опет у веселом

разговору и смеху, нагубише у болничку авлају и за собом залупише висока двокрилна врата.

Кочијаш прибра дизгине и тим поклопцим идиоско располажење коњима који су докле са уздом у устима латркали трапиче испред себе.

Поп пође напред и кола кренуше за њим. И тако, све споредним улицама, одоше до на други крај вароши, из чије се последње улице лепо видело варошко гробље.

Ту поп засташе и заустави кола. Онда скиде ентрахил, сави га и метну под пазух.

— Одвези га тамо — рече он кочијашу — и помози гробару.

Кола по сутону кренуше на гробље а поп журним корањима оде на виво.

По мраклом мраку, без иједне сузе жалости, без иједног уздаха туге, склопила се земља над овим мртвачким сандуком.

То је био надземни крај бића које се некад звало човек, грађанин, син, муж, отац, брат и Србин.

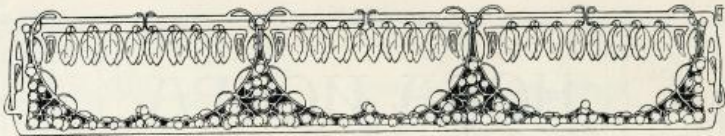
Али ко је то био, то вам нико не уме казати; гробар најмање.

Рођен у тами и сарањен у тами. Кроз друштво прошао, а друштво га није ни опазило. Као камен из прањке завитлан про звиждао је кроз живот и пао незнано где.

Је ли и то био заиста човек или само Водени Цвет у облику човечјем?

Чедо Поповић.

ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

П. Ј. ОДАВИЋ

и пре наше велике народне несреће која нам се десила у скорој прошлости, још и пре анекдоте Босне и Херцеговине, у читавом народу нашем, где га год има, осетио се био у последње време један јак духовно интелектуални покрет. Предосећајући, на њега, инстинктивно, да нам се после толиких недаћа и несрећа поне несреће спремају, препуно се био дух народа нашег и замахицу крилима јаче него можда и једном пре тога. На разним странама, и удружени и појединачно, дали су се били многи родољубиви радници наши на посао, са тврдом вером, да и у души нашега народа има оних истих особина, којима су други срећнији народи заузимали прва места међу народима. А било их је, шта више, који су веровали да ми тих особина имамо више од многих других баш због тих великих несрећа и велике и дуге народне жалости наше, јер су знали да су у својој прошлости баш они вечно тужни и вечно сетни, било са судбине народа свог, било са судбине човекове, било са судбине лично своје, дали људству највише елемената добра, утехе и наде.

Понесени тим покретом, у многих интелектуалних и душевних радника наших задрхтало је било срце у овој племенитој тежњи и амбицији, да и оно допринесе што срећнијој и што мирнијој будућности напавеног народа свог.

Па као год што се тај покрет осетио на многим пољима рада, осетио се био и на књижевном пољу: и на белетристичком, дакле уметничком, и на научном.

И ту сад наступа једна појава, о којој смо ради да изнесемо неколико мисли својих другима на оцену.

Док се сматра за закон, за правило без изузетка, да се на научном пољу не може замислити ни најслабији радник који и с њим није наоружан специјалном спремом и знањем на своје струке, — дотле се код нас непрестано верује да раду на белетристичком књижевном пољу могу приступити и такви, за које се обично каже: да

имају талента, али који немају никакве културе, и верује се, да и такви могу нешто од вредности дати на књижевном пољу.

У осталом, како по свему изгледа, некаква прста великих људи, који су само талентовани, а не културни, биће да је један чист наш српски специјалитет, којег нигде, ни у једном другом народу нема. Само смо ми Срби били у стању да пронађемо: да нашу, српску културу, то, како по свему изгледа, последње средство за одбрану наших народних интереса и идеала, — могу представљати, могу у име њено говорити и такви, који с културом ни у каквим релацијама нису, који су сами крајње некултурни и крајње неспремни.

Да је то фант, да таквих људи у нас има, да су многобројни, у то, држимо, мало ће ко сумњати, као што ће мало ко сумњати и у то, да су такви само сметња на путу општерег развоја нашег. Појава таквих фигура само је једна карактеристика више о општим нашим друштвеним и националним приликама.

Оно што се код нас још непрестано дешава у нашем политичком свету, где врло често лични и партијски обзир претежу и држање и националне, дешава се, на жалост, и у нашем књижевном свету. И ту су лични којекави обзир и интереси врло често претежији од интереса вечних истина, вечне лепоте, и нечитога и јединога добра људи. А што је то тако и у нашем књижевном свету, за то имају највећу одговорност да понесу наши, тако звањни, оцењивачи књижевних дела, који су нам баш својим личним поступцима дали право да овако о њима мислимо.

Док налазе да је, са некакве њихова гледишта, потребно да хвале неке писце, они их не само хвале, по у њима гледају управо некакве уникуме у роду нашем, на кад већ немају чине да их сравне у целој модерној светској литератури, они их онда стављају као премце творцима Махабарате. И то све иде тако дотле, докле тј из Махабарате, једнога дана, не исподје ма и најмање какво негодовање према њима. И тада одједном, управо као чудом неким, ти из Махабарате постају нико и ништа. Сви ти уникуми од талента, спреме и знања преобразе се у људе без икакве вредности, и то не само, према новом

J. KOŃAREK:
ПРОПОВЕДНИК.

уверењу наших књижевних оцењивача, за њих, оцењиваче, лично, по нашим књижевним оцењивачи паду још за потребно, да то своје ново мишљење изнесе и на форум јавности.

И наравно, на њихов тако симптоматичан напад зачујемо убрзо и тугљаву одбрану. И запршти тако друштвом нашим један нарочити прасак, и остане тако да траје и данна и месецима.

И тако у појединим малим књижевним круговима осети се извесна пертурбација, извесно врење, и почну се стварати нова сређивања. И опет донекле све буде мирно, док поново међ њима не дође до нових разрачунавања. А за то време, негде у присенку, у страни, у многе младе душе, ужежени божанствени огањ почне да се шири, раширује, ббно жудан да ма ко уочи још слабачку светлост његову, и да му помогне да се не угаси, по да ојача. Док су с једне стране завађене књижевне заваџије затућале, да све

прашти, дотле, с друге стране, по неки пар младих, светлих очију, занесен светлошћу вечних лепота, које му се наговештавају, помно слуша глас векова и све га дубље урезује у младо срце своје. Деси се, да и то младо срце такође чује ту борбу завађених, али се оно стално држи далеко од попришта тог, јер га нека сила нарочито гони од њега. Оно интуитивно осећа да би се, прилазећи ма којој завађеној страни, спустило са зрачне висине у ниске регијоне страсти и лажне славе. И с тога се држи усамљено, и сања, и чека. И буде тако да по неко од њих, у дугом ишчекивању бољих друштвених и душевних прилика, свене, сажежено својим рођењем пламеном, а по законима неке више силе, или препуније од стида што га је вечност подигла из мрака и створило савремеником нараштаја у који је светлости тешко да продре а поукама векова тешко да се настане.

*

Стара је то истина да је рад на уметности једнога народа најфинији, најсавршенији плод душе тога народа, и да наука, са огромним својим резултатима, стоји ниже од уметности и резултата које је она дала. Док су многе негдашње научне истине падале као што пада свакогодишње ливње на дрветима, докле су истине уметности и резултати које је она дала, стајале чврсто кроза све векове. Све научне истине, и оне вичне и оне припренне, резултати су извеснога рада мождањих хелија, докле резултати материјалне природе, који су као такви подлежни промени. Истине пак, никле на осећању денота, духовне су природе, а према томе вечне и непроменљиве као и дух што је.

Докле сав људски рад на науци прати један једини атрибут: *корист*, докле атрибут чисто материјалне природе, докле уметност прате атрибути: *љубав*, *чежња*, *снови*, у овом најпримамачијем тих речи, докле атрибути духовне природе, које никада никакви научни резултати задовољају неће, и који су једини стварали и дигали цивилизације свију векова. Другим речима: свеовлада наука, примењена на људство, пошто је само зато и створена, граничи се и свршава смрћу човеком, докле уметност води човека и с оне стране гроба. Да је уметност много виша од науке доказ је у томе што је она идеја, док је наука *стварност*.

Знајући ваљда све то, и могао је једини Француз, познати мислилац наших дана, рећи да је: „...поенија последњи и најсавршенији израз једне расе, и да је супреним цвет у који се развио сав живот пш.“ А други опет могао је рећи: „као уметници ми не допштамо да се каже, да је уметност само један непотребан луксуз или некакво задовољство вишега реда, којем је суђено да га нестане пред каквом јачом, прецизнијом, *више* научном теоријом живота. Знајући за дивну улогу пшну све до наших дана, ми још стално верујемо у трајаност пшну, или бар верујемо, да ће оне трајати све докле, докле то буде захтевао примитиван инстинкт из којег је никла, и уадамо се у будућност пшну на највећу славу и чар света, кроза све потребне трансформације пшнел, чији је она, без икакве сумње, осветлени завој“.

*

Кад је опште познато, као што се каже: да је лепо квалитет, одлика, која производи у нама једно нарочито осећање задовољства и среће, и да се кроз то осећање провлачи и адмирација; кад је опште познато, осим тога, да су јединство, конвенција, хармонија, разноликост и истина, есенцијални услови денота, — како се онда може говорити о неким делима као лепим, кад она, сем тога што представљају нешто што се десило у животу или се могло десити, која докле заносе само истину, немају ни једну од оних других потребних погодаба, да би била лепа, и

како се и таква дела могу препоручавати онима који још мало знају, али су жељни знања?

Ми се само питамо: шта би се све могло десити, кад се некакав наш писац не би само задовољно у толико *истином*, да нам ошине како су на пример њих двоје младих усамљених, једне лепо ноћ, загрљени само пали на траву, во кад би с уметничким ошном својим, а стално држећи се само пшине и доживљаја, отишао још мада даље, и жудној читалачкој публици изнео нове *документе*?

Како се докле мало разумеју на послу којег су се и они прихватили, да и они тобож ураде нешто на општу корист, наши многи, тако звани, књижевни оцењивачи! А то је дошло само отуда, што пшину њих у најпшине случајева заводе лични обзир, лична симпатија, односно антипатија према човеку о чијем раду објављују мишљење своје.

Веома удружени сличним својим природним нагланцијима и личним интересима, а удружени, како ми верујемо, стога што сваки од њих појединачно врло мало пред, они су се кренули свим могућим друштвеним путевима, и оним правим и оним кривим, у жудњу да само што пре стигну до материјалне користи и до похвале од масе.

Колико су у ствари неспособни за посао којег су се прихватили, то јест неспособни да путем уметности допринесу ма и најмањи део богатству душе народа свог, томе у ствари највећем богатству свију народа, поред других примера које нам пружају, најбоље се огледа и у једној, за наше прилике новој теорији, коју они пропратијају, а то је, тако звана *демократија уметности*.

Пошто је у нас већ све демократисано; пошто је у Краљевини Србији већ све спштено на ниво селака, јер се код нас тако разуме демократизам; пошто је код нас свако ко је хтео да прави каријеру у државној служби морао претходно да заборави на сву своју доаташњу културу и васпитање, и да се спусти, спусти врло ниско, синеходљиво ишчекујући и изгледајући ма и најмањи осмејак казне наше сељачке браће, и сељачких, поновских и учитељских трибуна, пошто је докле у Србији демократизам, али наравно србјански демократизам, као што се види, некаква врло велика сила, — то су леки наши књижевни оцењивачи, напшан за потребно, да тај наш демократизам заките још једном перушом више.

Сад шта управо они хоће том демократијом уметности, ми сумњамо да чак и они сами знају.

Да до данас није још постојала ни једна штампарија, ни један фотографски апарат, ни један завод за репродуковање уметничких дела, ни један музички инструмент, ни један хор, и ни један оркестар, па да нам све то једнога дана створе наши књижевни оцењивачи, у цилу

Д. МИТОВ:
НА ВАШАРУ.

пропагирања уметничких творевина у широке масе, у циљу њезина васпитања, ми бисмо још разумели шта хоће том својом теоријом о демократизацији уметности. Али кад све то већ постоји ради пропагирања осећања лепота у маси, шта то онда тиме хоће наши књижевни оцењивачи?

*

Радити на књижевности заносећи пред масу, пред тај елемент који још доминирају и писке жеље, и писке страсти, сцене и бајалне и фри-волие и писке, и хвалити и такан рад, то могу да чине само они који су и сами још и некултурни и неки. Давно је већ речено: „Ништа није лепо у чему не проналазимо манифестацију најсавршенијег дела сајних нас“, и све финије природе, дакле оне више међу људима, ту мудрост самим рођењем донесу на свет. Све пак ниже природе немају подобности ни да схвате ту мудрост, а то ли да осете истину што са ње зрачи, и да загрејани њоме у појединим моментима гледају вечност, а вечност своде на момент. Такви, наравно, не могу знати ни ону другу истину која каже: да у животу људи ништа не стоји ближе једно другоме но што стоје поезија и религија, којима је искључива циљ стално усапиривање природе људске.

И кад после тога мало поближе осмотримо ово духовно и интелектуално прече које се осећа свугде у нашем народу, и помислимо на какве младе, чисте душе, у којима се рефлектује све што је највише у нашој раси, и на ону преплашеност њихову чим нађу путем уметности, путем вечних лепота, због неспире, незнања и несвесности многих наших тако званих књижевних оцењивача, ми неминовно морамо доћи до врло неповољних резултата.

И ако оцена несвесних и неспирних оцењивача не може ни за тринути миг увести ништа умањити вредност никаквом уметничком делу, таква оцена може, ма и тренутно, ма и за извесно време, завести мисли и осећаје у многих појединаца.

А пошто су тренутак и време једини онај тег који у највише прилика претеже чак и национални бајане час на једну, час на другу страну, према томе: да ли се добро или рђаво употреби, и дошлал смо догде смо сад. Докле смо ми, како на књижевно-уметничкоме пољу нашем, тако и на свим другим пољима јавнога рада, из ниских побуда злоупотребљавали тренутак и бајали прах у очи маси, дотле су други, и по раси и по многим другим околностима, много нижи народи од нас, чистиш и отворених очију, отишли много даље и оставили нас иза себе.

Немогући се ни часа одвојити од својих личних интереса, а што многи од њих читавим животом својом потврђују, многи наши књижевни оцењивачи, својим несавесним радом учинили су, да данас код нас они, којима је то потребно, не виде никакве јасне и одређене аргументе за правилну оцену уметничких творевина.

Многи, у којих су по рођењу финије душе и финији осећаји, пред каквим у истини уметничким делом, и застаје, можда, часом потресени, осећајући да их то дело води у савршеније висине душевнога мира, али ће од једном стати, преплашени да их можда осећаји не врађу, јер ће им пасти на њих проповеди и теорије наших књижевних оцењивача. „Да ово не буде само каква заблуда?“ почну се питати у недоумници, јер се од једном сете, да то дело, које их је потресло, ни мало не личи на дела која наши званични књижевни оцењивачи препоручују и хвале. И читав један свет виших осећаја од једном утрне и учма, и у души посматрачевој или читаочевој сумња, негативан принцип, заузме место адмирацији, томе најпозитивнијем принципу свега великог у историји људи.

Не знајући чак ни за ону основну истину: да су чистим, простим облицима задахнутим правом уметничком душом, стварања највећа уметничка дела; не знајући да је и најмањи *artifice*, употребљен на народи ма каквог дела, сигуран доказ да творца и таквога дела може бити све

друго само не уметник не знајући, чак ни то, многи наши књижевни оцењивачи врло често и врло радо парадирaju паразима као што су: *декадентство, импресионизам, симболизам, истичући* и све те измишљене бестеги на вечно здравом телу праве Уметности, и пишући и о њима које-какви похвале. Како ми верујемо: у томе баш и лежи један од најјачих доказа њихове неподобности за ма какав користан рад на уметничком пољу, пошто на основу тих њихових и таквих теорија, видимо многе и мање и старије писце који на пример пишу разне композиције у стиху, а који неће ни да чују за правила и законе који владају стихом, и на сва постављена им питања одговарају: како су они декаденти и симболисте, и како неће да знају ни за каква правила поетике.

У ствари пак литерарном формом, што се зове стих, владају строги, управо неумитни закони ритма, цезуре и риме, и где се мимо те законе пишу редови слогова, ту може бити свега другог само не стиха, а већ, наравно, и од само лепота стиха може поезија бити исто тако далеко колико је далеко и небо од земље. Јер што је главно: све те законе који управљају стихом, а нарочито ритам, тај темељ сваког стиха, није измислила никаква песничка машта, но је све то само рефлексе великог једног закона који управља природом.

„Сви природни покрети ритмични су као год што су све форме живота симетричне. Почевши још од огромне еволуције небулозе, која се у току бесконечности времена трансформисала у сунчев систем, па све до неприметних ондулација топлоте и светлости; од великих историјских револуција па све до хроничних варијација тражње и понуде које одређују тржишну цену наших дана, — сви ти природни феномени врше своју еволуцију извесном серијом осцилација око некаквог центра или осовине, која у животу у сваком моменту изражава истину. Кржење планета око сунца, најзаменици дана и ноћи, распоред појединих делова тела на животињама или лишћа на дрветима и биљкама, правилни облици кристалисане материје, све те појаве само су манифестација једног општег закона, закона ритма. Оно што зовемо ритмом у гласовима, у покрету тела, или у речи, зове се симетрија и контраст у формама и линијама, хармонија у бојама. Тај општи закон управља материјалним феноменима исто тако као и еволуцијама живота. Тај закон буди у нама осећање јединства које се налази у основи свих најразличитијих манифестација у природи. Пошто је тај закон закон историје, закон силе, закон живота, он управља светом феноменом исто тако као што управља духовним светом. Његово остварење услов је Лепоте, и осећај који је од увек откривао човеку божианствене законе, које ум човека није још био у стању да научно формулише, тај осећај указао је човеку у симетрији у простору експан-денат ритмичког закона који управља временом.

Та песина није могла умаћи деликатној интуицији Грка, и они су назвали *εὐρηκίμω* лепоту пропорције једне статуете или једне слике“.

Што и код нас има људи који се подухватају посла за који ни мало спремно нису, то на послетку није никакво чудо, тога има свугде. Али кад рад и таквих може још немо препоручивати нашој, још тако мало спремној читалачкој публици, онда тај неко мора да је или и сам неспреман, или несавестан. И кад већ има и таквих, онда их бар треба ставити на такву светлост, да о правој вредности њиховој не могу више сумњати ни они који од њих мање знају.

Обично ситишући по духу, слабе индивидуалности, и с тога врло лако заводљиви, многи наши тако звану књижевни оцењивачи, строј-главце су скакали у мутне воде и бујине што пустоше друштво, на дакле и државу нашу, и своје знање, и своје мишљење обично су управљали током те бујине.

Често не знајући ни сами шта хоће, непотпуни у саме себе, они су се, тако реко, свакодносно проналазили. И ако су закони, који владају уметничким творевинама, једни исти и непроменљиви и поред најшире разноликости тих творевина, већина њих радом својим показује да чак ни ту истину не знају.

И ако многи од њих раде годинама, и ако ми и поред тога још немамо ни једног међу њима чије би мишљење ако не и писмо, а оно бар поштовао и овај културни раденик наш кој и није његова мишљења, — то, како изгледа, њих врло мало вређа. Њих не вређа ни то, што је у раду већине њих документована и неспрема, и незнање, и несавестност. Међ њима скоро ни једног нема који би, свестан узашности посла којег се прихватио, хладно, непристрасно и на отмен начин говорио и најпохвалније и најпокудније о најбољим и најбољим делима, и то своје мишљење појачавао аргументима, који би за сваког били доказ и о његовој знању и о његовој спреми и о његовој карактеру.

Ми ово тврдимо с тога, што још ни једнога међ њима не видимо да се запита: чему води радити као што се код нас ради, а не радити на овај једино користан начин: часно, непристрасно и отмено? Зар секундарни рад наших књижевних оцењивача не би тиме само добио?

Њима, види се, још никакве поуке није дао ни трагични завршетак многих, по њима, још до јуче великих књижевничких дела, већина дела крајње некултурних радника, која су данас већ мртва.

Каквим духовним висинама, тим једино са-соносним висинама у овој страшној првјој разарености и душевном немиру који данас влада свим друштвима, каквим духовним висинама може повести читаоца она литерарна, она тобож уметничка продукција, која и као таква није могла а да се не покрије пољавом србијанског демократизма, и да се отме утицај општинске суднице, цибре и ракијске ауге?

Ђ. ЈОВАНОВИЋ:
† МИЛОВАН ГЛИШИЋ.

Те су продукције сасвим природно и сасвим логично годице некултурној маси, али зар је због тога потребно било истицати те радове? Зар нашим књижевним оцењивачима није баш ништа говорио тај факт, да су и сами писци тих дела крајње некултурни, и да су као такви на уметничком пољу једнаки нули! Па у чему је то онда њихово разумевање уметничких дела? На основу чега то они долазе до закључка: да је једно дело уметничко а друго није?

У осталом, ми још до данас ни једнога од њих не видимо да нам је дао дефиницију литерарно уметничкога дела, да нам је дао своје есте-

тичко *Credo*, или своју литерарну *profession de foi*. То би био и најбољи начин за све остале да виде колико они вреде и да их према томе оцењују; а за њих би то био најбољи начин да нам се представе као људи од принципа и уверења.

Овако пак: радећи без тога, радећи на нарче и одређујући своје мишљење према сваком новом делу, и према личности свакога писца, они су и дошли дове, то јест, да су у највише случајева у контрадикцији са самим собом. Они су и дошли до тога, да данас у једнога писца хвале баш оно што су јуче у другога кудили, и да куде оно што су пре тога у другога хвалили.

(Српские се)

САЛОМА

Изломом и оном одлиби, иже од
трава сри порта. И нека здрава места
на жена.

Псалм 38

Понрела је кона моја и носта моје
посадице од жете.
Кона о Јошу XXX.

Овако сам постела своју смртну
звону и нимету.

Хајде да се сажимо љубављу до горе;
хајде да се сажимо милошћу,
Проче Савокупоје IX, 11, 18.

Сиве очи тону у мрк бакар лица,
А коса некада свилена и плава
Мирише ко лишће свелих љубичица.

Крвава и бела Јованова глава
Јавља јој се обноћ звона кад заћуте,
Сред збрканих снова кад занеми јавна,

Месечево млеко кад посребри путе
И кад сладак мирис проспе смоква зрела.
Тад јој дрхте руке увеле и жуте,

Које многа усна квасила је врела
У дане трептања крви и мишића.
И збркана уста још једном би хтела,

Да окусе младост разблудних младића,
Да им срчу очи док се чаше лију
И удара задах ложнице и пића.

О, да голе руке још једном се јују
И стежу мермерне, голе мушке гњати,
Да у мушком недру очи јој се крију,

Да пехаром крви сваки целов плати,
Истрошену снагу да у неврат проспе,
Да у вечно ништа полућем се врати!

Јер празан је живот кад у јесен доспе.
Тад замућен поглед црвени од суза,
Пахуљице модре старост лицем оспе,

Чело пуно азија ко страшна Медуза;
Клецаве су ноге, спарушкане дојке,
Црне жиле — оков самртничких уза.

Уцвала је лоза, миришу девојке,
Првене се тела, бљеште мушка бедра,
Кикоћу се, слушај, лузима лепојке.

Салома, Салома, бруји песма ведра
И сланом се пустом крици здравља оре.
Сунце вржи мушка раздрљена недра.

„Вај, како ми уста да полућем гбре!
Вриште младе срце, капље мирис нара,
У облак се диже кад од мандрагбре.

И губи ко живот, ко дим, као пара.
О, певајте живот авуцима сосања!
Ситости, Животе!.. Салома је стара.

Ја сад слушам ветре са Нилових страна
И сунцем печене појимим пирамиде.
За вас цвати лоза — за ме пада слана!

Рањави ми ноге од трчања бриде.
Јурила сам као да сам с ума сишла
И тражила жене које још се стиде.

По пристаништима прљавим сам ишла
И тражила страсти у чамцима блазним.
С јутра стража би ме нијану наишла

И шибала бичем по жилама вратним.
И жене ми дише страст до кости голе.
И у шаторима врштала сам ратним,

Док ме очи, уста, док ме груди боле:
Срећна када мучим, срећна кад ме муче.
О, дрвета пуна мириса и смоле,

Плодови ме ваши блудној страсти уче.
Зрелост, драж, мекота! Вај, милости мени.
Немоћ ми и пустош празно срце жуце.

О сунце, о ноћи, вама ислијени
Удови се грче без крви, без сока.
Као урма, што се вечно зелени,

Дај ми моћ да сишем језера дубока
Испод врела песка! Моја душа плаче
И смоласте сузе теку ми из ока.

Саданшност ми дајте, све бешиње, све јаче
Да собом сагорим. Дале прошли дани!
Снаге! Сјрт у моме срцу гробље заче:

F. WOBRING

КОКЕТА

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Смрад, пелео, кости, црви лешом збрани!
Трава! Из мог тела нови живот нице.
Ври живот у гробу. Над њим криче врани.

Авај, ја у свему што нов живот кличе,
О, али Салома никад, никад више.
Ново лишће шушти, нов се поток миче.

И ливаде нове нови ветар брише.
Снови! Прах и снови!* У спу јој се чини
Да још неког љуби, пије га и сише.

Чини јој се неки путник у даљини.
И чека га, чезне, и у смртном трѣну,
У немоћи вришти и вре у горчини.

Шкрипе трошине кости и уди што вену;
Модре црне нокте у песак зарива,
Просипа из уста крв и жуч и пену.

Отворила уста, умире и снива
Бесни танац, раскош Иродова дѡма.
Бели осмех модрим лицем се разлива.

Тако мру на југу! Салома, Салома!

Милутин Бојк.

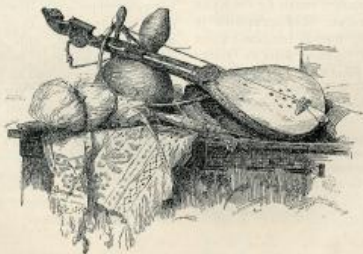
ЈА И НОЋ И ЗВЕЗДЕ

Ја и ноћ и звезде са тамних висина
блудимо кроз поља. Класје, стаза, кѹти,
поље, брег и све то притајена даха
очекује нешто из мрачних даљина
и, ко срце моје, нешто чудно слути,
док тишина расте и узима маха.

Чуј, далеко негде из шумских дубина
јекну песма нимфа тајанствено, чудно
и заниха таму... Слушамо је жудно
ја и ноћ и звезде са тамних висина,
клас и луг и стаза, цветак и брег трѡван
и бескрајна у мрак утонула раван.

Срце моје беше у истој трену
ко бескрајна раван мрачно и широко.
И ћути. У њему тама и тишина...
Изненада негде помрчином сѣну
и утрну пламен... Ћутимо дубоко
ја и ноћ и звезде са тамних висина...

Стеван Шумиарац.

И. МРКВИЧКА:
СТУДИЈА.

би један патријарх био сахрањен у Жичи, не само што би се потврђивало, да је она у то доба уживала нарочити углед, већ би се давало маха и многим другим претпоставкама. Тако би се онда, на пример, могло изићи са хипотезом, да је патријарх Герасим могао много допринети обнови цркве у Жичи. За једнога од његових претходника, који је био брат тадашњег великога везира Соколовића и као такав проглашен патријархом, зна се, да је добио дозволу да обнови епископске цркве и манастире. То је био патријарх Макарије, који је обновио неку цркву, а њену припрату (поплављених партеки) поново саградио. Да ли је тада могла бити заборављена „велика црква патријаршије Жичке“? Не треба уз то сметнути с ума, да је снажно буђење народне свести у другој половини XVI века, које отима маха мање више на свима пољима, највећма допринело подизању запустелих цркава и манастира. Хајдуци, ускоци, покрет у Угарској, полет на пољу књижевности и науке у Далмацији, штампарије у којима се штампају црквене књиге сведочи су о снажној инципидијатни подизањем Срба. Многбројни записи сведоче, да се у XVI и XVII веку прилично живо радило у нашим манастирима. Цркве се на све стране преправљају и покривају живописом. У једноме путопису од 1572. године спомиње се, да је тада по манастирима био доста велики број монаха. Једног страниг пасажа, које је са Давидом Унгладом на челу путовао те године из Беча у Цариград, одмарало се 18. маја у Параћину. Тог дана су учинили подворење посланику три епископа монаха из манастира Раванице, који му беху донели на дар печено јагње, неколико главница кнезада купуса и мешину вина. Том су приликом они монаси причали, како их по манастирима има око три стотине.³¹ Ако би они подаци били тачни, онда је братства морало бити

у доста великоме броју манастира, иза којих, по свој прилици, није Жича изостајала. У народним песмама Жича се спомиње доста често. У циклусу песама о боју Косовском Жичу ћемо наћи на неколико места спомену. У песми *Зидане Раванице* спомињу се: Дечани, Патријаршија, Девич, Петрова Црква испод И. Пазара, Ђурђеви Ступови, Сопотани, Тројица у Херцеговини, црква „Јања“ у Староме Влаку, Павлица, Студеница, Жича више Карановца, црква св. Петке у Призрену, Грачаница. Нарочито је у томе погледу интересантна песма *Милош у Латинцима*, у којој се Милош хвали летом Студенице, Ђурђевих Ступова, Халендара, Жиче (код Мораве и код Ибра више Карановца) итд. Ако би се могло доказати, да је последња песма постала у XVI или XVII веку, онда би значило, да је Жича у то доба била међу најугледнијим манастирима.

Већ према овоме, што смо до сада казали, не би никако била искључена могућност, да је Жича у XVI веку била доста рестаурирана, да је у то доба имала братства и да је била угледан манастир. Ну све ово најеклатантније би потврђивао њен живопис, који је својим особинама стилским најближи живопису XVI века, а својом лепотом надмашује неспоредени и познати живопис осталих цркава у Србији. Нему није тешко наћи паралеле у живопису XVI века на Атосу, на пр. у сликама на трапезарији Лавре Св. Атанасија на Атосу (сликана 1536. године) или из саборне цркве у Дохвару (сликан 1568). Ваља само упоредити *Св. Николу* или *Фигуре* са драперијама, које падају у очи, па да се констатују аналогije ту и тамо. То је уметност, која би хтела да оживи старе традиције, али је немоћна да их схвати и да их прикаже у њиховој правој боји. Она, несумњиво, копира старе образце, али није у стању да поједине *фигуре* схвати као органску целину, која је написана једним животом, већ све посматра одвојено једно од другога

³¹ *Ibid* Jugoslovenske Akademije 112, стр. 217.

и третира га као целину за себе. Док се у ранијој уметности сви делови тела третирају као саставни делови једнога организма, онде се сваки део тела третира за себе и веза између појединих делова нагледа сасвим случајно. Тамо је на пр. врат природни посредник између главе и трупа, онде изгледа као да је глава на њ накидавно насађена. Тамо су прсти на погатам третирани као саставни делови стопала, онде они изгледају сасвим случајно везани за стопало. Све је стилизирано и то чини најслабију страну ове уметности. Отуда се и коса не третира као једноставна маса, нити у драперијама и њиховим наборима има чега природнога. Чисте боје нису скоро никако примењене, већ доминира композиција тонова појединих боја. Нарочито је карактеристично за ову уметност зелено сечњено месо. Све ове особине стилске у живопису Јичице упућују на живопис Атоских црквица из XVI века. Ово би служило као најјачи доказ, да је Јичица у XVI веку била рестаурирана. Нагледа, да је за ову обнову најодеснија била друга половина XVI века, можда баш последња четврт истога столећа. Зна се, да је и саборна црква у Хиландару у то доба (намећу 1571. и 1582. год.) била живописана. Ако смо један запис, угребан у зиду олтару цркве у Јичици, тачно прочитали, онда се сме тврдити, да њен живопис ни у коме случају не може бити из доба после 1602. године. Запис је урезан у живопису јужно од источнога олтарскога прозора и гласи: „Висариион **џ-џ**“ т.ј. „Висариион 7110 [= 1602.]“. Ми смо уз то на северноме зиду простора испод куле налазили запис, које нисмо могли дешифрирати, али који нас својим палеографским особинама јако подсећају на записе из последњих дана XVI века. У живопису приложено јужне капеле налази се до самих врата, које воде у јужну капелу из спољашњег нартекса, угребан један запис, који гласи: „1627. прише [?] Латини град [?]...“ А у једноме запису на северноме зиду простора испод куле угребана је година 1630. Наовоме зиду налази се тако исто један интересантан запис, у коме је оставио трага патријарх Пајсије: „в љто **џ. р. а. џ.** прихидихъ азъ смѣрени Паусеи...“²² Како су сви они записи из првих десетина 17. века, то би се могло закључити, да је живопис, у коме су они угребани, нешто ранији од њих. И они нас записи, дакле, упућују на то, да је живопис цркве у Јичици, вероватно, из друге половине 16. века. *Балдукевичи*²³ мисли, да су текстови обеју листина на зидовима простора испод куле доцније састављени. И *В. Богумил*²⁴ долази до закључка, да су натписи новији, можда обновљених старих. По палеографским знацима писменом (на пр. **џ, ђ, љ, ђ, ђ**) и по неким језичким особинама ми имамо утисак, да су они из XVI века. Поједине речи већ су

одвојене једна од друге, што до XVI века није било познато.²⁵

На основу свега овога ми бисмо смели изићи са тврђењем, да је Јичица у XVI веку рестаурирана.

Познато је, да су Турци давали допуштење за оправљане пострадалих црквица, али се у дотичним германима прописивало, да при обнављању црквица не буде већа него што је пре била. Ако би се десило да буде увећана, онда је наређивано да се покарива.²⁶ На тога можемо слутити, да се у плану своје цркве у Јичици при овој рестаурацији придржавала плана, који је имала при претходној рестаурацији за владе Милутинових. Црква је тада с обе стране олтару имала по један простор, за које је тешко погодити, чему су служили. Како се по живопису види, да у олтару није било отворџ, који би комуницирали са овим просторима, то се може извести закључак, да су они били сасвим одвојени од олтарџ и да са њим нису ништа заједничкога имали. Тек је доцније (вероватно у XVIII веку) пробијен отвор између олтарџ и севернога простора и тако се успоставила веза између њих. Можда би објашњењу, чему су служили они простори поред олтарџ, могло припоићи једно мисло у *Доментијана*,²⁷ на коме се види, како је Пемања, бавени се као монах Симеон у Ватопеду, наредио, да му начине *велику за олтар велике цркве* са прозором, кроз који би могао гледати служитеље светог олтарџ, кад служе у великој цркви. При последњој рестаурацији оба су ова простора сранијена са земљом, а отвор на северној страни олтарџ зазидан је.

Приликом рестаурације у XVI веку зазидани су прозори, који се налазе западно од северних и јужних врата нартексових. Ови прозори показују само један и то ранији живопис на својим странама. Узидани део са унутрашње стране нартекса показује живопис из XVI века. И са спољашње стране узидани део превучен је малтером, који је за тим црвено обојен. Преко овога малтера при позицији рестаурације дошао је други слој малтера, који је такође црвено обојен. Доњи слој малтера истовремен је са живописом из XVI века. На овоме доњем малтеру урезани су многобројни записи, од којих би неки изишли на видели тек кад би се скинуо горњи малтер. Они су записи истога карактера као и многобројни записи урезани на зидовима простора испод куле. Прозори, који се налазе на источној страни од северних и јужних врата нартексових, остали су у ово време незазидани. На њиховим странама налазе се две малтерне коре једна испод друге, а обе су покривене живописним орнаментима. Горња кора малтера непрекинуто се продужава по зидовима, на којима је живопис из XVI века. На њој се доле испод прозора дају констато-

²² Исто године бавио се патријарх Пајсије у манастиру Врховици и Шипатовцу. Види *Д. Стојановић, Записи и натписи*.

²³ *Archiv für slavische Philologie* XIII стр. 73.—80.

²⁴ *Писани записи из словенскоме језу*, Загреб 1872. стр. 26.

²⁵ *Д. П. Соболевских* Савино-Греслав палеографија 1901. страна 43.

²⁶ *Види Леонович М. С.* 169. стр. 39.

²⁷ *Домничий Живот св. Симеона и сн. Сн* 1865. стр. 53. и 155.

БОГОРОДИЦА.

П. ВУЧЕТИЋ:

СПАСИТЕЉ.

вати квадратна поља, која у истој висини налазимо и код живописа XVI века у правој цркви. Горње шаре на странама прозора истоверне су, дакле, са живописом из XVI века. Јужна врата показују само шаре из XVI века. Она су првобитно била обложена, по свој прилици, мрамором. У XVI веку су пак, као што се види, остала незаидана. Исто су тако у XVI веку била незаидана и оба округла прозора на западној страни спољашњег нартекса. Они су тек доцније заидани. Њих је затварала по једна осмо-крака розета, која је јако оштећена. У северноме су се прозору очувала чак и оба живописа један испод другог, а у јужноме су обе мајтерне коре сада отпаале. Шаре су покривале стране прозора само на унутрашњој страни. Споља је пак доња кора обојена црвеном а горња жутом.

У доба рестаурације живописа у XVI веку били су прозори на северној и јужној страни

другог поља у цркви такође заидани. У то доба у овоме делу цркве није се налазило никакав отвор за врата. И прозор на северној страни северне капеле заидан је тада.

Данас је веома тешко утврдити, када је овако рестаурирана црква поново пострадала. Према раније споменутој забелешци Ђакона Атанасија друга запустелост српских цркава и манастира наступила је при крају XVII века.³⁴ Услед бегства Арсенија Чарнојевића Махмуд-бег пећски опустео је „сву земљу“, цркве је божије попалио; манастире опљачкао и коначно разорио; људе, жене и децу поробио. Горе је било него за време Мурата и Бајазита.³⁵ Манастири и цркве „писане златом(?)“ запустеле, а на

³⁴ Споменик Ападемије V.

³⁵ Глазник С. Ђ. А. 25. стр. 76. утор. д. Стојановић ср. св. I. бр. 1907.

жртвеницима и светим олтарима, где се приношале бескрвна жртва, плаћаху се дивљи и нечисти зверови.⁴⁰

Други записи спомињу, да су 1688. године опустели многи манастири и да су тада огњем сагореде четири јавре: Хоново, Милешево, Рача и Раваница. У овоме месту многи монаси „томљење мача приеше.“⁴¹ Године 1689., веле други записи, разориле се Милешево и Ђурђеве Ступови, Сопоњани и Студеница. Те године пострада и патријаршеска црква у Пећин.⁴² Пада у очи, да се у овим записима међу великим манастирима нигде не спомиње Јичка. У једноме помињу од 1674. године, где су споменути многобројни манастири и цркве, о Јичи чисто демонстративно нема ни спомена.⁴³ Међу монасима, који су се у XVII и XVIII веку обрађали да милостињу руским кнежевима и царевима, нигде нема помена о монасима манастира Јичке. На креденционалиту Исаје Баковића од 1690. год. за време Леополда I. потписани су: митрополит београдски, епископ руднички, игуман Сопоњана, игуман Студенице.⁴⁴ Јичка није заступљена.

О судбини Јичке у XVII и XVIII столећу говоре донекле записи, који се и данас налазе у обилу загребани на зидовима неке цркве. Тих записа има у највећем броју на зидовима простора испод куле (Turmhalle) и у олтару праве цркве.⁴⁵ На њих дознајемо, да је 1633. године у Јички био неки Силвестар Милешеван(?); да је године 1638 дошао („приде“) у њу монах Стефан; да је 1644. био у њој неки Никола поп(?); да је у њу године 1653. долазио митрополит Михаило.⁴⁶ Год. 1668. записао се у њој на два места хадис Исак Рачанин, а год. 1679. долазио је у њу патријарх Арсеније. Из свих ових записа тешко би се могао извести какав поуздан закључак о стању манастира у доба, из кога су они записи. Посетиоци нису никада престајали уривати своја имена на зидове цркава, те је с тога немогућно рећи, да ли је црква у доба, када речени записи постадоше, била пушта или је имала братства.

У записима, који су угребани споља на зидовима спољашњег нартекса, спомињу се личности сахрањене око цркве. Изгледа, да је у

њима понекад реч и о каквеном монаху. Ако би ово било тачно, значило би, да је Јичка и у другој половини XVII века имала монаха, пошто ти записи несумњиво припадају томе времену. Један запис, који нам изгледа датирати, гласио би: „.....престие Богородице прѣстави се рабѣ бѣи.....а зовомѣ братѣи(?)“⁴⁷

Јако ако смо овај запис тачно прочитали, он датира на 1672 год. У другоме једноме запису као да је дотична личност, што је, по свој прилици, ту око цркве била сахрањена, била монах(?); те би се онда могло закључити, да је у то доба било у Јичи монаха. Разуме се, да је све ово још непоуздано. Тек када назви епиграфичари буду проучили ове записе, моћи ће се некакав закључак донети. Ови записи угребани су у доњем малтеру цркве обојеноме. Неки од њих ишчепирани су уклањањем горњег малтера. Доња малтерна кора истовремена је са живописом из XVI века. Горња малтерна кора припада рестаурацији из XVIII и XIX века. Отуда је најприродније усвојити XVII век као доба, у коме су речени записи настали. И својим палеографским особинама они записи највећма упућују на остале датиране записе из XVII. века. Ну ако су они записи, доиста, говорили за то, да је у Јичи у XVII веку било монаха, ми ипак нисмо у могућности одредити, у каквеном је стању била црква у то доба. Ако до пред крај XVII века она није била још пострадала, она је, по свој прилици, у то време остала пушта. У једноме запису из прве половине XVIII века вели се, да је црква већ одавна пушта. Када узмемо у обзир, да су пред крај XVII века пострадале многе цркве, а међу њима и неке, које нису биле сувишне далеко од Јичке (Студеница), онда је лако могућно, да је и Јичку у то доба постигла иста судбина.

Отуда бисмо били склони веровати, да су Исаја, митрополит Арљски (према запису у олтару био у Јичи 1721. год.), патријарх Арсеније IV (долазио у Јичку 1728. г. и наaidu олтару угрбао своје име) и владика арљски Јосиф (записао се на уласку испод куле на јужноме зиду 1729. год.) по свој прилици долазили у мале више запустелу цркву. На рескрипту, који је 1727. године подиет цару аустријском, потписали су се и игумани манастира Манастије, Раванице, Витањине, Раковиче, Рукумије, калетан од Чачка и од Сталаћа,⁴⁸ а на сабору у Карловцима од 1735. год., били су игумани Јована, Раванице, Горњана, Витањине, Рукумије, Тумана, Винче, Раковиче и Јеромонах манастира Манастије.⁴⁹ Јичка се ту нигде не спомиње. Ни поменути Јосиф, митрополит арљски, записао је наaidu у олтару, да је он са „братијом“ (не каже се којом) 1730. године начинио крив на цркви у Јичи, која беше већ од дуго времена пушта.⁵⁰

⁴⁰ Симеоник Академике V.

⁴¹ Ј. Стојановић Записи и Натписи I бр. 1895.

⁴² Ibidem бр. 1918.—19., 1967. Упореди и Rad. J. A. I страни 179.

⁴³ Гласник С. У. А. 44 стр. 291—292.

⁴⁴ Летопис М. С. 184 стр. 6.

⁴⁵ Види М. Влатровић Записи и натписи Старинар II св. 2. страна 58—61.

⁴⁶ У једном запису од 1683. год. спомиње се Михаило, владика епископски и епископ. Ј. Стојановић I бр. 1818. Ј. Стојановић (Руски Гласник) Гласник 1902. год. број од 16. нов. стр. 453.) мисли, да је Руднички опуст вероватно био у области епископског митрополита. Према овоме запису, изгледа, да је могао бити и чачански. У запису једног Јовановића спомиње се пак Гаврило, владика епископ и епископ (од 1661. год.) Српски Службеник 1904. стр. 664.—669. под бр. VII.

⁴⁷ Летопис М. С. 125, стр. 127.—128.

⁴⁸ Летопис М. С. 163, стр. 23., 26., 29.

⁴⁹ М. Влатровић у Старинар II св. 2, стр. 61. бр. 18.

Л. КНАУС:
ПРВИ ЂАР МАЛОГА МОШЕ.

Тај нам запис посведочава, да је црква пре 1730. г. била запустела, а у исто време нам говори о рестаурацији из тога доба. Веома је вероватно, да је црква после ове оправке радила. Не може се поуздано рећи, да ли је у њој било и братства, јер је исто тако могућно, да је у цркви служило и какво свештено лице мирскога реда. Из једнога записа у олтару види се,⁵² да је год. 1782. у Жичи постављен од владике Јоанима неки поп Вукашин Арсенијевић, а још год. 1775. у једноме запису, исписаноме првом бојом из јужноме зида простора испод куле, спомиње се као учитељ неки поп Петар и неки Андреја Јовановић.⁵³ Можда је у манастиру Жичи тада било и школе.

За време првог устанка Жича је са свим

пропала. Кара-Ђорђе беше обратио пажњу и на њу, па у њој подиже ћелије од четири спрата.⁵⁴ У Жичи је тада било доста монаха, као што се види из једнога записа, који се налази на плочи старе чесме у шумици близу Жиче. У њему су изрезана имена свих духовника, што су били у Жичи од 1805. до 1813. године. Запис гласи: „1805. до 1813. године овде су у м. Жичи били братија студен. редом архим. Василије и Мелен. игум. Мартирије јером. Мет. Мануил. Самуил. Викентнос. Гера. Паме. Моис. Сим. Доније. Сават. Евстр. Јаник. Гавр. Макс. Макар. Сим. Леонт. и монас. Спир. Ивасаил. Тод. И ову воду поновине а 1855. поновише с влад. ужичк. крушевачки Јанк. Неши. и настоит. Жичк. Григор.“ Свакако је Жича играла важну улогу у оно бурно

⁵² Ibidem бр. 21.

⁵³ Ibidem бр. 6.

⁵⁴ Милан Ђ. Милићевић Манастири у Србији (Гласник С. У. А. 21).

доба првога устанка. Њени су духовници учествовали и у бојевима са Турцима.⁴¹ Ну када 1813. године Србију задеси катастрофа и Јичка је веома пострадала и за читавих педесет година остала је скоро сасвим пуста. У жалосноме стању затекао ју је Давидовић 1822 године⁴² и Јоаким Вујић 22 септембра 1826.⁴³ Обојица су Јичку описали. Оба су описа веома интересантна. На 1822. год. имамо један запис угробе на западноме зиду порушене цркве *Св. Николе* код Баљевца (јужно од улазних врата), у коме се спомиње један жички ђак. Запис гласи: «1822. знати се када дође дѣтѣ Вукадица(?) шћ манастира Јичке новемриа деѣтѣ 25». Свакако је код Јичке у то доба било школе.

Реституција цркве у Јички у XVIII веку и у почетку XIX века није била тако опсежна и темељна као што је то било у XVI веку. Спољашњи нартекс је тада добио своја друга мајеру кору, која је првеном бојом обојена, а том су приликом зазидани и остали прозори и врата на северноме и јужноме зиду спољашњег нартекса. Тада су зазидана и оба округла прозора на западној страни нартекса. У цркви су, међу тим, у то доба пробијена врата на северној и јужној страни другог пола, а између олтар и побочнага му севернога дозиданог простора отворен је пролаз.

Ј. Вујић је затекао сводове на цркви скоро свугде пробијене и порушене, да се кроз цукотине могло видети и само небо. Он спомиње кубе са осам прозора, а за пунет и порушен олтар вели, да се из њега лево иде у проскомидију као у једну канелу. Како је ова проскомидија стајала према олтару, најбоље нам сведочанство може дати црква у Ариљу. Вујић при опису ове цркве вели, да јој проскомидија према олтару стоји као у манастиру Јички.⁴⁴ Олтар од цркве одваја ограда, која има само једна врата на средњи. Вујић спомиње и обе невинце, као и обе побочне канеле («у којима су се у стародревно време људи причашавали»). Из канеле се улази у «преврату» кроз једна врата. Над једним од ових врата из «препрате» изобразени су Исус Христос и Јован крститељ (са натписом «Приситѣ крштење ѿ Іована»). Вујић спомиње и кулу са порушеним торњем и доноси у припису обе листине на зидовима испод куле. Ништа се друго око манастира не види, до порушене белје жалоснога погледа и једна црквица посвећена св. Петру и Павлу. У овој црквици свештеници из околних села држе о празницима и недељама богослужење.⁴⁵

Знатно је опширнији опис Давидовићев. Он вели, да је црква зиђана од камена, између кога се виде два-три до четири реда «лечена ћерпича». Сва је била првеном бојом исприсана и сликама светитеља украшена. У цркви се улази на врата, што стоје у десне стране. Над вратима је изобразен лик Христов у донојасној слици, држећи у руци отворену књигу са натписом: «азъ ѣмѣ съзвѣтъ и т. д.» Давидовић разликује олтар и прву и другу «препрату». У олтару је престо епископа са пет степена, више кога се налази један огрећен салик и један прозор. Лево и десно су куле за свештенике са два степена од камена и цигаљ. У олтару су допојасне слике: св. Тарасија, св. Јакова брата Господња, Прокла, Фокс, св. Никифора, Методија, Тројана, св. Дионисија, Јоѣла и један изобразен лик. На лево се из олтару кроз врата «на входѣ» иде у проскомидију. Олтар има четири прозора: један изнад престола, други испод св. Дионисија, трећи наспрам овога и четврти изнад проскомидије. Певнице имају шест прозора. У првој су препрати десно врата, а лево прозор *поставлен белым мрамором*. Из друге се претрапе иде у побочне канеле, од којих свака има по три прозора а по двоја врата (једна воде у цркву, друга у преврату). У овој је препрати «гробница унука Стефанова» лево до врата «пачом без натписа, ну само са нарезаним крстом. Трећа «препратѣ» има троја врата: десно, лево и испод куле, као и два прозора ниже куле. Кубе на цркви има осам прозора. За тим описује слике, које се и данас налазе у простору испод куле. Спироу и дуж велике цркве на лево стоје зидине срушених хелија, прављених на четири спрата под Кара-Ђорђеом. Спироу куле стоје зидине, за које кажу да су били краљеви двори. С леве стране куле стоје округле зидине, слично садашњим кулама (једини мисле да је то бунар, а други за-точиниште), сад све засуте камењем. Унаоколо веде, да су били двори у четвороугао, а испред врата двора стоји сада заронен бунар 18 стопи дубок. Уз опис је приложена и слика Јичке.

Јичку спомиње и Парх,⁴⁶ који је кроз Србију путовао 1829. год. Ну он у своме опису меша црквицу апостола Петра и Павла са великом црквом у Јички. Тако он каже, да је црква посвећена апостолима Петру и Павлу, чија се попреја у камену урезана могу још видети на вратима цркве. Иначе не износи никаквих података о цркви, већ се позива на опис Давидовићев у *Спискумо Летопису*.

Врло нејасну слику о Јички пружа Ами Буе у своме спису о Европској Турској, а у оделку о Србији. Он ту, истина, даје доста опширан опис плана саме цркве, али је овај опис тако неодређен и непоуздан, да је веома тешко наћи се у њему. Као што смо споменули, Јичка је за читавих 50 година стајала у рушевинама. Тек 1856. год.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Види Србски Летопис 13. (1828. год.). Ту је јачина и слика цркве у Јички, како је тада изгледала.

⁴³ Ј. Вујића Путешествоје, Навике Српске Књажевине Задрже, 46 слика (1901. г.) I стр. 181—190.

⁴⁴ Ibidem I, стр. 212.

⁴⁵ У Летопису 11. од год. 1827. у чланку «напоменуто манастира у Србији» опис се да је «црква» манастир Јичка у нахизи поменути и под извесним свештеником. Ова нахиза стајала је под ласковим интронизмом. Стр. 1.

⁴⁶ Ото Д. Парх Путешествоје кроз Србију, у преводу др А. Мажушковића.

настао је владика ужичко-крушевачки Јанћије Нешковић, да се Жича рестаурише. Данашња је Жича плод ове преградке. Спомен о овој рестаурацији сачуван је у каменој плочи, која је узидана у тимпанону царских (западних) врата праве цркве. Тело владике Јанћије, који је много жртава поднео оно подизања Жиче, почиња данас у јужној капели цркве.⁵⁹

* * *

Хисторија манастира Жиче обухвата, дакле, пет периода. Први би су периода могла рачунати од њена оснивања у првим десетинама XIII века па до страдања њена од најезде куманске у последњој десетини истог столећа. Друга би периода обухватила време од њена обновљења под архиепископима Јевстатијем II, Савом III, Никодимом и Данилом II па све до прве запустелости српских цркава и манастира по коначном паду Србије под турску власт (1459. год.) Трећа би периода обухватила рестаурацију у XVI веку, а четврта обновљење Жиче у XVIII и у почетку XIX века. Ова би периода трајала до 1813 године. Пета, уједно и последња, периода почиње рестаурацијом цркве 1856. год. па траје до наших дана. Размак између прве и друге периоде није велики, док је између друге и треће, по свој прилици, нешто дужи. Не може се одредити размак између треће и четврте периоде, јер није познато, над је пострадала црква рестаурирана у XVI веку. Интервала између четврте и пете периоде обухвата доба од 1813 до 1856. године.

Осем нешто детаљније описа *J. Вујића* и *Д. Давидовића*, који посетили Жичу у трећој десетини прошлог столећа, ми немамо никаквих других спомена сачуваних, на основу којих би могли судити о основном распореду цркве у Жичи, о њеној архитектури, о њеној живопису и вајарству. Ми, истина, имамо забележено, да је Св. Сава био довео зидаре и веште камено-

И. МРКВИЧКА:

БУГАРСКИ СЕЉАК.

ресце из грчке земље, као и то, да су и живописци били дошли са Савом из Цариграда, ну не каже се nigде, да ли су зидови били обложени мрамором. Исто смо тако мало обавештени и о обновљењу Жиче за владе Милутиново. Свакако би погрешно било мислити, да је у то доба црква у Жичи из темеља обновљена. То би пре свега морало бити записано исто онако, као што је забележено, да је Милутин стару цркву манастира Хиландара до темеља разорио, па нову сазидао.⁶⁰ Црква уз то није стајала дуго времена пушта, те да би и само време допринело њено уништењу.⁶¹ О обнови живописа у ово доба већ смо говорили. Рестаурација у XVI веку била је, као што се види, веома опсежна. У погледу архитектуре и живописа она је била прилагођена укусу тога доба, а за вајара, ту, поуздано, није било много посла. Преправке у XVIII и XIX веку нису биле тако велике. Опис Жиче од *J. Вујића* и *Д. Давидовића* даје нам донекле слику о изгледу данашње цркве. Ну ни њихови описи нису за све довољни. Отуда смо скоро искључиво упућени на саму цркву, која стоји пред нама као нема Свѣта и чека да са њених зидова одгоненемо мучну загонетку о приобитном изгледу њено.

⁵⁹ *Давидовић* Животи црквених и архиепископа стр. 132.

⁶¹ Веома је значајна околност, што се из једног места у *Давидовић* Живот Св. Саве 1866. стр. 98. види, да је Жича у доба, кад је Теодосије писао биографију Савину, била онако украшена, како је била и приобитно.

Д-р Влад. Р. Петковић.

⁵⁸ Протек ово рестаурације узносио је протвот *М. Милојевић* у *Споменик* I стр. 154.—159. Он би хтео да је Жича имала двапут изубе (као двапут апостол), која је изгубила тринаесто огорно изубе (као Неде Христов). По њему би црква излаз седморо врата од којих су четвора отворена, а троја закидана. У изубу, који је покла био висока 25 хафта, смештао се о пругишћу црква породица. На куле се шло изубу двоја врата и два одвојена ходника, на се прво део препрате и мучно цркве узносио у гласну цркву. Десни пролазак шло је прва, а леви пролазак, на су се састајали пред црквом. На пешчани, а до оштра, била је са оштра још не једна црквица са изубом, а на ошк била су ошк оштра још две црквине просвештања и халовица, такође са изубом. По просвештању се покла оштарско лево црквине шло у лево пешчани (ошк је то авторство и закидано).

Уз овај епистемички опис Милојевић потпуно престаје, по овој вредности, напона уредности: „И дошта ко може узме ценили овај гласни шти, који је исковао крста скоро свију наших старих манастира“ (стр. 168).

ПЕСМА ОРЛУ

то, људи су их убили, распорили, испунили неким отровним препаратима, и сада их чувају ради студија. Спроте птице! Имало их је у томе научном кабинету пуно; било је ту од обичне крапе, па до рајске птице; брабац је стајао до копча, а мирни голуб крај птице што само при бури лева. Таман сам почео да их разгледам, када ми поглед паде на једно постоље, што је представљало стеноу обраслу маховином. Ту је усамљен и поносит стајао снажни орао; раширио је крила и високо уздигао главу; био је величанствен. И ја сам заборавно на остале и дуго, дуго гледао тога лепог и великог орла са раширеним крилима.

Јадни орао! У њему нема живота, мртав је, али му ипак очи жудно гледају у вис, а крила су развијена и готова за лет, готова да снажно замахну, али заман, заман!..

Несрећни, поносити јаднице мој! Како бих ти радо помогао!.. У теби нема више оне снаге, оне врете крви. Твоју моћ су смрвили, а твој

живот уништили. Својом си сопственом грешком пао и бујном крљу оросио земљу... За тебе је била висина, безгранични простор и плаво небо! За тебе је била слобода! Твоје је место било горе, високо над земљом, а сури, димовски облаци са којима си се утркивао, то су били твоји другови!.. Намамљен каквом бездушном, слабом орлином, или натеран пустом, свирепом глађу, оставио си све то и спустио се на земљу, на ову земљу где нема димовских облака и где нема слободе!.. И зато си пао, зато си својом црвеном крљу натопио мочарну пустош... Залуд сад тај смели и жудни поглед, залуд та замахнута крила, ти си погрешно и спустио се у таму и зато се више никад, никад нећеш подићи у своје регионе. Својом си рођеном крљу, јаднице мој, приковао за мрачну и бедну земљу!..

Мрак се већ спуштао и лагано обавијао све својим растреситим, тмурим велом, а ја сам још непрестано узбуђено гледао у црну контуру поноситог орла са раширеним крилима и уздигнутом главом.

Драгослав Менаџић.

ЉУБАВНЕ НОЋИ

— А. Алухтин —

О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно:
Наш ватрени говор, наше бледо чело,
И последње часе, кад горасмо страшно...
О, јесени мртве моје цвеће свело!
О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно!..

2. јуна 1908. год.
у Београду.

Залуду би време, руком непоштедном,
Указало мени да сте биле варке;
Ипак летим к вама успоменом жедном,
По згаришту тражим жеравице жарке...
О, љубавне ноћи! Ја вас гледам јасно!..

В. Ј. Рајек.

МОНАХИЊА ЕУФИМИЈА,
ЗАСТОР НА ДВЕРИМА У ХИЛЕНДАРУ.

ХИЛЕНДАРСКА ЗАВЕСА

ДЕСПОТИЦЕ ЕУФИМИЈЕ

еђу многим споменицима негдашње наше славе и величине, који се чувају у манастиру Хилендару, налази се и један из времена туге и жалости, из времена после Маричке и Косовске битке, на коме се огледају како трагови срећних дана тако и трагови суза и јадиковања. Тај је споменик завеса деспотине Еуфимије, рађена године 1399. за царске двери у Хилендару. Завеса је од тешиког свиденог атласа, извезена златом, сребром и свилом. На њој је изобразен Христос са два анђела а са стране су свети Јован Златоуст и Василије Велики. Дугачка је до 1'80 м. а широкa 1'30 м. Доста је добро очувана а показује се гостима кад они то затраже. Ја сам завесу

видео и фотографисао, када сам био у Хилендару, о Ускрсу, 1906. године.

Деспотина Еуфимија била је ћерка Њесара Воихне, господара јужне Македоније, а жена деспота Угљена, господара источне Македоније. Као што се види била је српска властелинка и по роду и по дому. Рођена и одрасла у сјају и богатству, удата за моћног Угљешу Мрњачевића, преживела је и Маричку и Косовску битку и дочекала је да својим очима види: своју земљу претакану и заузету. Оставши удовица, по погибији Угљешиној на Марици 1371. год., повукла се у миран живот и живела је на двору кнеза Лазара. Била је другарица кнегиње Милице. С њом је прво олаккивала злу судбину своје уже отаџбине и осталих јужних српских крајева а после

Косовске битке оплакивале су заједно злу судбину свих српских земаља. Веровали су да је сада турска излив гнева Божијег на српски народ и да је то казна за њене старе грехове. Верујући у то, показујериле су се, као и многе удовице српских витезова, изгинулих на Марици и Косову. Њихов самостан био је манастир Љубостиња. Ту су живеле, молиле се Богу и ткале и ведале свештеничке одежде и црквене утвари. Једна од тих рукотворина несрећних српских властелиника јесте и ова завеса, чију фотографију овде износимо.

Деснотица Еуфимија није била само уметница у раду и везу, што се огледа на хилендарској завеси и на покрову кнеза Лазара, који се данас чува у српској Раваници, где почивају и мошти косовскога мученика, него је то била и песничка душа. Њени натписи на поменим радонима имају литерарне вредности. Натписи су излив једне племените и нежне српске душе, која оплакује слободу, славу и господство; они су сузе мекога и уцељенога срца, које нема наде на боље дане; они су помало и прекор незахвалнима овога света. На Хилендарској завеси Еуфимија везе: *„Са грешних језика, од мрскога срца, од нечистог језика, од грешне душе прими молитву, о Христе мој, и не одбијај мене, служишину твоју, Господе. Нити буди неван према мени на дан доласка свога, јер сам, Господе и пре твојега суда осуђена савешћу својом, нити у мени има наде у спасење, ако твоја доброта не победи мноштво безаконја мојих“*. На покрову кнеза Лазара речи су јој још нежније и жалосније. Ту деснотица овако набраја: *„У младости си одгајан у свима красотата овога света, нови мучениче, Кнеже Лазаре, и крешће, ако твоја господња показа те крешће и слава међу свом земаљском господом. . . . Господарио си свом земаљом отаџбине своје, . . . и с мушким срцем и жељом на добро, пошао си против змије и отаџбаника од*

бољеј цркве. да се, ако га не победиш, окупати у крви својој и средини с војницима небескога цара. Обе ти се жеље испунише: и змију си убио и од Бога си венац добио. Много туге и бола обузе твоја мила деца, која живе у невољама. . . и свима је потребна твоја помоћ. Молим те, помоли се оштем господару за своју драгу децу и за све, који му служе с вером и љубављу, јер су твоја драга деца многим бригама обрадана: они што њихов хлеб једу подигоше се на њих и заборавише твоја добра, мучениче. И мене си као туђинку у туђини изобилно крестио и сада те молим да ме окрестиш и да утаиш љуту бурну душу моју и тела мојега“.

Натпис Еуфимијин на хилендарској завеси налази се у дну завесе око ногу Христових. Натпис је на њему овакав: *„Еуфимија Монахиња, сби господина Весара Вољке, који овде лежи, некада деснотица. А приложи се ова „катанетазма“ храму пресвете богородице хилендарске лето 6907. А ко би је хтео однећи из храма пресвете богородице хилендарске, да Бог да био одлучен од јединосутине и неразделне троице и да му је противница пречиста Богородица хилендарска на дан страшнога исита. Амин“*.

Еуфимија је до сада била једина позната Српкиња, списатељка из средњег века; на и због тога су њени натписи врло важни. Сада су се пронашла и два писма Јелене Башићке, дошнице Сањадљевице, кћери кнеза Лазара, савременице Еуфимијине. Ова се писма налазе у једном Зборнику 288 страна из године 1442. Зборник још није објављен. Јелена је ова писма писала својем духовнику и учитељу Николи Јерусалимском. Како је по времену Еуфимија старија савременица Јеленина и како је она живела на двору кнеза Лазара, ко зна да Јелена није ученица и васпитаница Еуфимијина.

Свет. Т.

АНОНИМ:
СА ШЕТЊЕ ПО ТРГУ СВ. МАРКА У ВЕНЕЦИЈИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(наставак)

IX

Ко је једанаест часова сутрадан нећао сам се с Олгом по степеницама, у стан Кремчатов. Закуцасмо, али нам не допустише да одмах уђемо. Врата се одшкринуше и помоли се у општрим контурама глава мога пријатеља. Чим нас угледа, глава се одмах повуче унутра, изразивши изненађење.

— Ви?!

Видећи да смо то доиста ми, Кремчатов нас пусти. На столу је био већ угашени самовар и прљаво посуђе. У наслоњачи пред столом седела је нека омањена дама, доста снажне грађе, врло младалачког лица, лепушастог али не и изразног. Видео сам је први пут и досетио се, да ће то јамачно бити његова вереница, коју он ником не показује, а коју су већ многи почели сматрати за некакву личност из бајне.

— Олга Михайловна? Чему да захвалим? узвијну он и одмах је познаде са дамом, наставивши је, ни мало свечано, Марија Николајевна Крјучкова. Затим приведе и мене и представи је, додавши:

— Марија Николајевна — моја вереница! Поклоних се и рекох топливим тоном:

— Нисам имао част видети Вас, али знам да сте великога карактера.

— А откуд ви то знате? упита она дубоким грудним гласом и тако јасним да је изгледало као да се наљутила.

— Али, молим Вас, ја већ годину дана слушам да сте Ви вереница мога пријатеља, и имате толико карактера да ево још ни до данас нисте поставили његова жена!..

Разумела ме некако једнострано, збуњила се и поцрвенела. Кремчатов направи строго и суво лице. Нема сумње, сматрао је моју примедбу за нескромну у присуству своје невине веренице.

— Ја сматрам да се поезија љубави саршавља првог дана после свадбе! примети он са изразом увереног филозофа. То је била једна од изрека, пошрених из какве наметне књиге. — Ах, да! додаде он, журно пришапни фијоци од стола: Сасвим сам заборавио! Јутрос Вам до-нели једно писмо. Прво су га били носили у Ваш квартир, али тамо рекоше да нисте спавали код кће... То је због тога, знате?

И подмигну ми са пуно значаја. Узедох писмо и, пре него што га отворих, погледах Олгу Михаиловну. Она је разумева откуд је писмо. Беа обзира на то што је седела на неколико корака од мене, ја као да сам осећао како јој срце силно бије. Била је бледа и, старајући се да погледа мирна, гледала је у прозор. Ја отворим писмо. Било је од Ане Гавриловне, а написано журним и брижним потезима. Ана Гавриловна пише:

„Ништа не успева, све иде рђаво. Масловити долази сваки час, али му Нађењка не излази у сусрет. Од твога одласка на све до сада он је није ни једанпут видео... Данас рано била сам код њега, — као да је с ума сишао. Почео је гласно плакати, проклињао је богатство и непрестано тебе помињао: „Како је то крапан човек!“ Нађењка је цео ноћ пишала писмо Виктору у Кијев. Крпном сам прочитала једну страну. Ура-знути, вели, Андреју, помени му да је то подло, а ја на подлош никад нећу наћи. Ја, вели, ра-зумеу, како је постао та теорија. (То она пише). Као вели: улозиш се ради њене среће. Објасни ми, да од тога не може бити никакве среће!.. И да је та теорија бесмислена! Драги мој Андреја Николајевићу! Шта да радим? Масловити није дете; и ако није баш тако паметан, ипак ће на по-слетку увидети да се њиме спрејау, па ће све прекинути... Па шта онда? Све ће пропасти! Нађењка се већ синоћ смејала и говорила ми: да су све то будалантине. Андреја мо, вели, воли, и Ви ћете видети, да ће он ускоро сам доћи и рећи: како је све то било глупо!

Али ево шта не разумем, Андреја Николајевићу! Пређе ми је изгледало као да је вољна поћи за Масловитог, а сад у један мах — само тебо! Ето, шта не разумем!“

Али ја сам то врло добро разумео. Нађењка је била опозиционарске природе, а своју је улогу изводила прилично неагривно. Сва је невоља у томе, што је доиста приметила да сам вољан дати је Масловитом. Да сам ствар тако изводио, да се она сама на то одлучи, све би било другачије.

Олга Михаиловна непрестано је гледала у прозор. Кремљатов је тајанствено ходо по соби, као да сугудје у оној тачи што је писмо скрива. Марија Николајевна, са изразом потпуног неумења у туђе ствари, испирала је и брисала по-суђе. Ја пажљиво савијам писмо у пакетић, па га полако испекам у парампарчад. Лице Олгине нервозно се намршти, а очи јој засијаше — вес-ници суа. Изгледало ми је као да је очекивала да ћу јој да дати писмо у руке, и била је увере-њена. Свако ново цепање тога писма изазивало

је бол у њезину срцу, као порицање права да зна моје тајне. Па ипак се савлада и окрете према мени своје лице пренапрегнутих изражаја. — Нешто важно? упита ме она обореним гласом.

Ја ударих у смех. — Зар ти не знаш да је све моје важно — бде.

Ово „ти“, које сам сада употребљо први пут, забезеку мога пријатеља Кремљатова; наизади се и стаде гледати у крајној недоумици.

А ја се одмах за тим обратио Кремљатову. — Знате шта, Василије Васиљевићу! Дошао смо Вам по једној веома важној ствари. Ви се одикујете са својих ретких организаторских по-добности. Треба одмах да појем на полагање испита... Кроз пола часа бићу кандидат правних наука... А Ви за то време припремите све за моје вечање са Олгом Михаиловном! Ми ћемо се још данас вечаћи...

— Ах! То је дакле!.. Са задовољством... То је врло лако!.. говори Кремљатов, сасвим неприпремљен за такав предлог. — Оригинално, у пуној мери оригинално!

— Очекујем и Вашу помоћ! рекох обраба-јући се вереници свога пријатеља. Она брзо климну главом неколико пута. Видело се, да јој се допада перспектива свадбених брига.

— Мислим, да ћемо кроз два часа бити пот-пуно готови. Ево Вам наших докумената. Пот-пуно су у реду.

Предам документа Василију Васиљевићу у узам шепир. Олга Михаиловна журно устале и поче се спремати. Лице њено, на којем још беху сачувани трагови недавних узбуђивања, свима се осмехивало — и мени, и Кремљатову, и Марији Николајевној. Мени се чак учини, да је то било против њене воље, и да ни сама није знала шта јој лице казује у том тренутку. Ра-дост, која је китела у њој од сазнања да јој на послетку долази дано очекивана срећа, на-вирала је и показивала се, улађујући се органи-ци у сваки њен покрет. Нарочито је и главно било, што идемо на вечање. Може бити, она је себе још пре три дана сматрала већ старом за тако што, на кад би се у њој и појавила нада на саосећај з моје стране, тешко да је очекивала ма шта поуздано и стално. Али ја сам нарочито хтео да јој што пре уобличи срећу, да јој дам изглед несумњиве, поуздане, завршене, не по-кључиве, већ сасвим сличне срећи других. А то је било оно, чега је њој недостајало, због чега се мучила у дубини душе, а због тога и необично пенцла.

Остависмо Кремљатова у стању потпуне не-извесности. Видело се по свему, да би се хтео обавестити, како се то догодило, јер му је све то изгледало изненадије него ни што је је за нас било; али распитивати није било угодно.

— У којој цркви? упита он, када смо већ били у вратима.

— У којој год хоћете, у којој Вам се више допадне! — смејући се одговори Олга Михајловна.

Она ме ухвати за руку и прили се узаме, исто као јуче. Сва је подрхтавала од радости. Ишао сам поуздано, јер све то што сам чинио — потицало је из мог не променљивог, већ раније утврђеног плана. Али сазнање, да тим у исти мах стварам и срећу бићу, којем је од свих она најпотребнија, одушевљавало ме, те сам био као у неком пијаначком расположењу.

Договорили смо се, да ме Олга чека у градском врту. Сам је тамо одвео и посадио на клупу. Ваздух је био пун загушљиве тишине. Багремово лишће, сиво од прањине што га је покривала, ниско је непокретно. Сенка, што је од њих падала, није давала никакву хладовину. На десетину корака од клупе, сред омање четине, избицао је танке и расуте млазеве један мали водоскок; прљави слешу и спуштају се скоро под саму струју, брао погледајући и журно пијући воду. Дечурљаци се сагну и брчкају рукама по басену, излажући се опасности да се у њ стрмоглаве. По клупама испод осталих такође направљених багремова понаместале се дадиље и мамце са децином што спавају по колицима. А поред њих, оборених или забавених глава, дремају овде-онде безбрижни становници.

— Шта ти ниш? у један мах и неочекивано унута ме Олга Михајловна, баш када поумих да побег. Питајући то, осмеху се некако нарочито кокетно, стегнутих усница и жмиркајући. Хтедох јој одговорити, да је то беспослица, али ми она не допушта да отворим уста, јер одмах настави: — У осталом, не треба да ми кажеш, јер то ми је сасвим свеједно. Ти си тако паметан и разлоган, да ово не би радио кад би тамо био ма у каквој обавези. Кад ми сам ниси ништа казао, значи да и није ништа... Зар не?

Признајем, да сам био одушевљен са толике добромислености, коју од ње писам очекивао.

— Тако и никако другачије! одговориш пружајући јој руку. Она ми је снажно стезе и промудра, гледајући ме право у очи, са цуно оног истог осмеха: — Ах, Андреја, ја сам тако срећна, тако срећна!

Затим, када пођох на испит, добаци ми: — Пази, ништа не заборави да се данас венчавамо! И удари у смех. А отидох.

Можда ће изгледати чудновато, што, полазећи на последњи испит, од којега унеколико зависис и моја будућност, нисам ни најмање мислио о Кривичном Праву. То је потицало из уверења да сам спреман. Ја сам увек знао предмет из којег полазих, па зато нисам ни имао појма шта то значи збунити се пред професором. Или на испит без довољне спреме — увек сам сматрао као најгору врету лажи.

Ишао сам и у мислима полагао рачун о свему што сам преживео за последња два дана.

Почео сам отворено облатити око Олге Михајловне, под утицајем већ у себи сазреле, али

Н. МИХАЈЛОВ:

ГОСПОЋА Х.

још неодређене одлуке. Јуче, у оном тренутку када се догодила она неочекивана али толико значајна сцена, ја сам био осетио да сам дужан ожени се Олгом Михајловном, дужан не због тога што је међу нама дошло до потпуног зближења — она се држала погледа који јој не допуштају да од мене захтева формални брак ма по коју цену — већ због тога што ми је то био последњи изглед да дођем до замишљеног циља. Ја сам знао из причања Ане Гавриловне како ће се понашати Нађенка. Она ми је прилично веровала и мој прост одлазак није могао на њу бити утицај. Он је могао само да је рађари, као самовољност у одређивању њене судбине, па је тако дошта и било, као што сведочи и последње писмо Ане Гавриловне. Дужан сам био да је пошто пото и увредим.

Прегледао сам такође и своје односе према Олениној. Разуме се, с моје стране не би било најчасније узимати у обзир и њено нарушено здравље. Али ја нисам могао а да не рачунам и с том околишћу, исто као што је нисам могао ни уклонити. Откуда бих се и могао обманјивати и уверавати себе, да ћу с њом проживети стотину година, када сам поуздано знао да ће се наша изненадна срећа завршити после годину дана, јер је много да кажем: после две. Међутим, какву сам узвишенију срећу унео у живот те јединице. Стога и не налазим никаквих узрока да у свом поступку видим шта рђаво.

Што се тиче лично мог положаја у овим последњим догађајима, — открио сам једну читаву Америку. Сазнао сам, пре свега, да је Олга Михаиловна — права чаробница. Њене су покуде тако страшне, мањена тако топа, да уздрхти и при самој помисли на њих, а крв ми у главу навише. Уживање, које сам поред ње осећао, било је у толикој мери потпуно, да, истину рећи, не знам чега би још недостајало, да бих имао право рећи: „Волим!“ Ми смо наравствено разумевали једно другог, т. ј. ја сам њу разумевао, а она је перовала да мене разуме. Изгледа, да то и јесте све што је за срећу потребно. У самој ствари, био сам потпуно срећан гледајући њезине очи и стезући њезину малу и мршаву руку. Мислим, да бих исто тако био срећан и с Нађеником, а када добро размислим, вероватно и са многим женама. Изгледа ми, да се то исто може рећи и за све мушкарце овога света.

Испит сам, разуме се, одлично положио.

Вратио сам се у врт, али, на своје изненађење, не нађох Олгу Михаиловну на оној клупи где сам је оставио. Обиђох цео врт — био је велик — али њу не нађох. У један мах помислим, да није можда отишла у ресторан, који је био у ограђеном делу врта, под отвореним небом. Уђем. За мраморним столовима, покривеним белим чаршавима, седи и доручкује пет шест људи. Недалеко од уласка била је Олга и заузела сточић. У тренутку, како уђох, јела је пирос и зачинала га руменим вином. Угледавши ме, удари у смех.

— Кад је човек срећан, добије и добар апетит... Хоћеш ли и ти да доручикујеш са мном? Пристанем. И ја сам био при апетити. Када ме ушпа у испити, представим јој се као кандидат.

— Знам ли, да за твоје кандидатство треба да пијемо шампањца, и за све, за све! предложи Олга Михаиловна.

То „и за све, за све!“ изговорила је једном чаробном експресијом, предамо ме гледајући у очи.

— Не, — рекох јој, — само за оно „и за све, за све!“ Кандидатство је доста обична ствар, а наша срећа и уопште срећа на земљи — не обична је ствар!

То јој се допало. Донесоше нам шампањца, усеусмо по чашу и пијемо га пољак, бучећи, гледајући једно друго лепореко говорљивим погледима. Мислио сам, како ми је у део пала ретка срећа — бити предмет љубави оне жене која је чувала сувишак својих нежности у току многих година; као је та жена мила и симпатична — биће прво и велико уживање.

Органичили смо се на по једну чашу. Послужител, којеку поклонио остатку у боци и понудио да га испије у наше здравље, поче нам указивати своје невероватно поштовање.

После десетак минута већ смо били код Кремљатова. С часа на час излазило је и очекивао нас, а када дођосмо, срете нас на степеницама. Изглед му је био необично озбиљан. Нема сумње, схватио је важност догађаја.

— Све је готово: уговорио сам са свештеником, нађен је девер, а исто тако и сведоци. Можемо одмах у призив!

У његовој малој соби затекосмо десетак душа. Чим уђосмо, дочекаше нас слоником „ура!“, које је било праћено искреним и добру радим смехом. Све су то били чланови нашег малог круга, а сада сам био у прилици уверити се да ме и воле. Ту је био и Вјетвички, али се он није смејао, него је седео поред прозора, поучен и мрачног изгледа.

Када се поздрависмо са свима — ту су, између осталих, биле и три даме — ја му приђем и пружим руку.

— Сада разумете, Вјетвички, нашу јучерашњу несљубаност! рекох ја помишљивим тоном: Када и Ви будете код своје веренице уочи свадбе, јавите ми само, доћи ћу и дати Вам прилике да ме отерате!

Али га моја шала ни најмање не ублажи. Стеже ми руку хладно и одговори:

— То неће нико дочекаати! Сада није такво време, да се човек занима и таквим беспослицама.

Поседасмо у кола и пођосмо у призив. Предводно је Кремљатов, а Марија Николајевна са необичном заузетости старала се о претеву, свехама и осталим свадбеним потребама. Непрестано се бојала, да што не заборави, старајући се нарочито, да све буде опako „како то људи раде“. Образи јој поруменели, очи гореле, уопште узбуђивала се и због себе и због нас обоје.

Олга Михаиловна била је такође узбуђена, али то је било некакo скривено узбуђивање. Није скоро ништа говорила, није одмичала од мене и била је удубљено озбиљна. Сватови су жагорали и грајали, као да их је било бар десет пута више.

Кад стигосмо у призив, био је већ дванасти простих жена, између којих се видела и два три шешира. Жене имају страст за туђе сватове; дошле су само зато што су виделе полуотворена привена врата, а угледавши налов напред цркве — више нису могле изћи. Свака је свадба по једна глава романа, заплет или расплет, како то већ прилике допесу.

Узавене даме биле су јавно увређене нашим појавама. Мајда је била у црној суки и тамно загаситом жакећу, без копрене и цвећа. Тогад осталих дама томе су потпуно одговорале. Једна од њих била је с пламарицама, — а то је било есавим рђаво. Мушка одеда ипак су била пригодноја. Сви су били у капацима, изузимајући само Вјетвичког, који се не хтеде растати ни са својим дебелим штапом на са оргачем. Сведоци су имали чак и беле рукавице, а један од њих, који је у опште волео да се кицони, чак се био напраско мирисом од јоргована.

Стари пола изиђе са кретом у рукама и, угледавши нас, застане и као о нечему помисли. Изгледало је, као да се питао: да ли нас овакве може венчати? Али одмах затим гласно уздахну и отпоче венчавати. Првим погледом опазно сам, да је Олга као платно бела. Стојећи поред ње и

додирujući јој плеше, слушао сам, како јој срце удара снажнио и на махове. Затим опазих, да јој се очи овлажише, те ми се учини да се са највећим напрезањем уздржава од једњања. Видео сам, да је све то долазило од узбуђења.

— Олга, савлађуј се! шепнух јој.

— Странно сам срећна! одговори ми она страсним и непрекинутим шапатом, а очи јој пламено засијаше.

На срећу, пона је венчање брзо завршио, ја јој понудих руку и, створао клонулу, сасвим онемоћалу, изведех из цркве. У порти, под утисцима свежег ваздуха, оснажи се и живахну. Позвасмо сватове у ресторан градског врта, где јутрос пишемо шампањског. И појоше сви сватови.

Докле се припремао сто, шетао смо по уској алеји, на којој су, у осталом, место дрвета били само столови. Кремљатов је и овде наставио своју улогу заповедника и келперског „наредбодавца“. Ишли смо пар и пар, али је разговор био заједнички. Говорили смо о морским купалима и температури воде, а што, разуме се, није имало никакве везе са свадбом. Ја сам ишао с Олгом, кад нам притрча Марија Николајевна и кад нас, ухвативши Олгу под руку, журно одведе напред, те се издвојисмо од осталих сватова.

— Чујте, Ви, чини ми се, имате утицаја на Васју? обрати се она мени.

Говорила је тихим гласом, што је њу, видело се, коштало труда, и некако збуњено.

— Да, изгледа. А зашто?

— Реците му, да не различи...

— А шта?

— Нашу свадбу... Разумете ли, непрестано је одлаже... Вада ме проучава... Седам пута, вели, мери, а осми пут сеи... А то ми је већ додијало! Саветујте га! Пристајете?.. Обећавате?

— Одлично, са задовољством! Саветоваћу неизоставно!

— Ах, хвала!

Снажнио ми стече руку, чак некако и потресе њоме, па сасвим збуњена побеже некуд.

— Јадница, хоће пошто пото да се уда! рекох ја.

— Као и ја! прошапта Олга и гласно се насмеја.

— Само, чини ми се, она није довољно паметна...

— О, данас су сви и паметни и добри и прекрасни!

Као што се види, моја је млада била у бескрајно оптимистичном расположењу. А томе сам се веома радовао. Па и ја сам, вероватно под тим истим утиском, осећао сам у грудима сталожени мир, и ако сам имао разлога да се узбуђујем.

Сад, кад сам с Олгом тако близак, право да кажем, не знам да ли Нађењку доиста волим?

Док сам био с њом, осећао сам како ме силно привлачи, али то исто осећање називао у мени и Олгина близина, само што се крај ње објављује јасније, одређеније и напредније, ја-

А. БОЖИНОВ:

КАРИКАТУРА.

мачно због тога, што се развило изненада, брзо и тако дошло до решења. Према Олги сам осећао дубоку симпатију, па бих хтео да јој непрестано припремам задовољства, указујем усладе, саслушавам њезина жалења и да је тешим, са свим исто онако као и Нађењку.

Ручак је прошао у најлепшем веселу. Кремљатов је мало јео и за све време, док није дошао шампањцац, био некако у себе удубљен. А то се дао сасвим лако објаснити. Он је био велики љубитељ здравица, те је једну такву спремао за време целог ручка. Тек што нам пред очима блесну златна главница трбушате боје, а мој пријатељ устаде званично, опружи своју кратку руку и поче здравицу која се необично развуче. Почао је неком аналогном, позајмљеном из историје средњих векова, али ја се не бих смео заклети, да је није паметио баш ту, на лицу места. У сваком случају завршио је срећно, подигнувши глас и кликнувши: „Нека би Бог дао да живот наших младенаца буде пун среће као ова чаша шампањског вина!“

Сви, дабоме, узвикнуше „Ура!“ и отпоче купцање. А када седосмо, устаде Ђетвицки и немилосрдно објави, да он ту здравицу не прима и не признаје.

Опет узвикнусмо „Ура!“ и закупасмо чашама са Ђетвицким. Само што се није понадало од смеха, а Ђетвицки је брисао зној са чела. Веселе је трајало још два часа. Наздрављао се,

у почетку по реду, а затим сви у један мах. Ја сам пио врло мало, а Олга је испила једну чашу. Када је био дошао растапањ, одведем Кремчатова на страну и захвалим му за све старање.

— А кад ће Ваша свадба, Василије Василићу? упитам га.

— О, што се тога тиче — ја имам нарочитих принципа! одговори он. Још нисам довољно проучио своју вереницу, а нисам јој ни себе сасвим показао. Заједнички живот, знате, могућан је само онда када се обе стране толико познаду, да се и напамет знају.

— Као каква задана лекција?

— Управо, као каква задана лекција!

Извршујући обећање, које дадох Марији Николајевној, замолио сам га да своју лекцију што пре научи.

— Стараћу се! одговори ми он, смејући се.

Почнем говорити тине:

— Потребно је да ме чујете и разумете. Ви, дабоме, не сумњате у моју искреност. Разумете, да ја, и ако сам изабрао другу жену, немам разлога прекидати добре односе са Турчаниновима. Али то Олга, може бити, неће разумети, па јој стога нећу о томе ништа ни говорити. Треба штедети њене нерве, да би јој дуже потрајао живот. Писма, која ћете добијати за мене, даваћете лично мени. Олга о њима не мора знати!..

— Разумем врло добро! са пуно осећаја одговори ми Кремчатов и значајно ми стеже руку.

— Према томе, ако будете у прилици... разуме се, не у моје име... да обавестите Турчанинове... То им не мојте сакрити...

Он ми још једном стеже руку. Ја с Олгом седох у екипаж. Она им свима узвикну: „Merci, господо!“, и кочијаш нас повеле право ђези-пој вили.

(Наставиће се)

НЕ ПИТАЈ МЕ...

П. К. Јаворов

Не питај ме, мајко драга,
Ко ми зада лутих рана,
Куд се дела мушка снага,
Зашто копим сваког дана.

Но на моје, мајко, груди,
Пуне рана, руке мети,
И на прошлост што се буди,
Мене својом причом сети,

Реци како сузе листе,
С преживелих тешких јада,
Кад у срцу осетисте,
Да неверна љубав влада.

Кад сте били злом мучени,
Откуд онда да вам сија
Глупа нада? Реци мени,
Веров'о бих њојзи и ја.

Са Бугаресог В. С.

ЈЕСЕЊИ УТИСЦИ

(Габриел Аното)

Лето је брзо прошло. Већ је дошла црна бұра с океана. Човек би помислио да се сва врућина псећих дана нагомилала и згуснула у њеној утроби. По целом вече врама се по намрштеном вилинцу, час према западу час према југу, те је небески свод окружен натреним порубом. Најзад је грунула, те је од брда до брда, од дола до дола стала одјенивати својим громовним тресцима. Пуних осам дана дано се на земљу обилази пљусак. А тада задува велик ветар и све одахну. Небо се разведрило. Само се по гдегде још повлачи јесења јутарња маглица, која најбда лише, те шума жути. Покаткад дигне се са дна долине по која копрена магла, поје простором, мало завлажи, али опет нишечне. Широке плаве мрље опет се појављују и сунце опет жеже. Али стрелица годишњих доба ипак се помакне. Ту је већ јесен.

Земља је свукла са себе своју цветну одору, а навукла сукимену кабанцу. Жито је пожето, а тврдо и бодљикаво стрљипште већ се преобрава. Свугде је прошао плуг са браном. За неколико дана поља већ опустеше. На гумишма већ се млати. А чим се један посао сврши, други се већ почиње. Већ је утврђен рад и за другу годину. Сејање ће ускоро позвати раднике на њиве. Плуг ће дубоко заорати. Човек ће се ослонити на ручице од плуга и понукаће коње, који вуку што боље могу, да потегле јаче кадгод их напављена грудa заустави. Размахнуће сејач руком по ваздуху, а заспала земља затече пре зиме паду на нову жетву.

Ето тако послови, увек једни и исти, долазе и нижу се од вајкада један за другим, и исто ће тако до истраге долазити један за другим. Ништа не мења те појаве, које су исто тако распоређене као и појаве Зодијака.

Бик долази за Овном, Водолија за Козорогом, Стрелац вечито записује своју стреду, а Теразије пружају своје једнаке кракове.

Откада је добра мати Церера упутила човека у тајне жетве, увек су једне и исте погодбе тежачког живота. Док се све мења, сељак увек ступа истим кораком по годишњим временима. Он не зна за оно што се зове „напредак“. Он остаје веран методи коју су још његови дедови огледали и у коју сам верује. Боји се новачења и покушаја. Општа несталност не захвата и њега.

Рађа се, живи и мре на истом месту где су мрли и његови стари. Имена су једна и оста која се читају и на старим расклиматаним и на новим крстачама у малом сеосном гробљу. Од модерне бравне познаје само локомотиву, која му, у време суше, прији и сажинке плодна поља. И баш та сталност, та непроменљивост, та чврста подлога сачувава је у ипак векова снагу државе. Због тога би се могло рећи оно што је Вергилије казало о Италији: „Плодна јунацима и жетвом. Војници јој расту као свакио класје по браздама“.

Чврста веза са рођеном грудом чини снагу расе. Само се тако пролази кроз олује и векове. Само се тако преживљују и највећа царства. Само се тако и даље живи поред свих спољашњих опасности и унутрашњих немира.

Али од неког доба, могло би се рећи, као да се нешто мења у карактеру и обичајима сељачким. Сељак више као да нема према земљи оне присне љубави, која му је била закон у његовој историји. Влак који пролази, цивилизација која му се врама по глави — сажину сада и његову жетву и његов мозак. Подиже главу, јер би хтео да сазна, шта ли бива и тамо, у својој даљини. Живот је дондa веома тежак. А тамо, у оних бучним кошницама, у великим градовима, мора бити да је пуно меда и млека, када у њих свако хита. Хајде да и ми видимо!

И ено га — оде! Напустити очеву њиву, на којој је знао само рад и труд. Сад хита, пун наде, у онај крај о којему је снивао, а у којему ће сазнати шта је права беда!

С француског преко Д. К.

Д. Ј. ДЕРОКО

КАРТА КРАЈЕВИНЕ СРБИЈЕ

Размера 1:1,000,000. Цена 1-20 дина. Београд 1911.

Има већ прилично времена како је настало застој у нашој и иначе сиромашној картографији. Од појаве Цијићеве карте, која је још и сад најбоља прегледна карта наше земље, није се до сада појавила ни једна карта од веће вредности. Оно нешто карата учитељских и карта проф. Ј. Ковачевића не могу се озбиљно ни узимати у обзир. Већ и зато, ова Дерокова карта заслужује већу пажњу.

Она се наглава од осталих карата: показује велики напредак према досадашњим радовима ове врсте. Израђена је укусно, критички, са доста стручне спреме и картографске вештине. Она је несумњиво добит за нашу картографију, јер својом појавом показује да се и код нас овакви послови могу радити са више укуса и вештине, но што је то до сада било, и да треба једном за свагда престати са издавањем оних рђавих карата, које нам неспрестано пружају неозбиљни, неспремни и невешти радници.

Али, и она има недостатака, од којих ћемо главније поменути.

Израђена је у 6 боја: црна за вароши, варошнице, села, манастире, развалине, споменике, утирнице, руднике, минералне воде, лековита купатила, висинске коте, имена, путове и железничку пругу; плава за реке, мочваре, блато и ритове; црвена за окружну границу, престолницу, окружна и сресна места; зелена (два тона: затворен и отворен), *лубичаста* и *перанцаста* за терен.

Терен је представљен швајцарским маниром: методом шумеровања са косим осветљењем и изохисама. Овај манир, врло ретко употребљаван код нас, приказује лепо слику терена. Светлост лада са СЗ-а, и партије веће висине према тој страни осветлене су, а оне на супротној у сенци су. Осветлене партије представљене су перанцастом, оспенене лубичастом, а партије ниже висине зеленом бојом. Теренска је слика јасна, рељефна и прегледна. Лепо се виде сви главнији планински венци, равнице, поља, котлине. Али овде и лежи главни недо-

статак ове иначе добре карте. Швајцарски манир био би још бољи за карту већег размера, за зидну карту. Косо осветљење даје лепу теренску слику и од ефекта је за пластику кад се карта гледа из даљине, а ова је карта мала, ручна, и та се слика губи кад се употребљава из близине. Сем овога зелена боја, употребљена за равнице није добра, даје утисак прљаве боје. Иначе су положаји и правци планина и осталих орографских објеката тачно представљени, а употребљено је и нешто висинских кота.

Генерисање је прилично вешто изведено. Материјал је у главном узет са Цијићеве карте, а покрај тога има и доста новог. Унесене су нове железничке пруге, нека обласна имена, планине, манастири, знатнија села и др., којих нема на Цијићевој карти. Па ипак, покрај све пажње, којом је унет материјал у карту, има неких грешака. Неке партије су и сувише утрпане, а неке празне. Нпр. Левач је претрпан именима, а у Грузији нема ни једног, чак ни Киш није унет. Партија на С од Врање и у Подрињу има такође много имена, а позаревачки крај, затим Посавина и Тамнава, празни су. Од знатнијих места многа нису унета, нпр.: Дебри, Мокра Гора, Осипаоница, В. Дренова, Николе, Болеу, Приа Трава, Пешча, Брвеник, Градац и др. Од обласних имена има и неких нових, унетих из Карићеве Србије, али су многа од њих погрешно записана, као: Подибар, Надибар, Посавина, Колубара, Стари Влак и др.

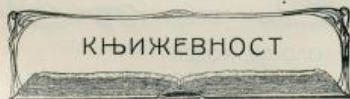
Техничка израда највише смета овој карти. Црна и плава боја јако су се распиле, и сметају прегледности карте. Слова су задебљана, тако да се на неким местима тешко читају, нпр.: Видојевица, Ребел, Јанкова калсура, Острица, Бован и др. Прегледности карте сметају мало и првене окружне границе. Њих није требало извлачити, нарочито, кад је у једном углу нацртана мала, уметнута карта, на којој је представљена, приом границом и различним бојама, административна подела Србије по окружним. Још је горе у том погледу с планом бојом: реке су тако распиле, да су често пута у доњем и средњем току тање, а у горњем дебље. Морала је нпр. тања према ушћу него у средњем току. Незгодно су исписана и имена река: негде су преко саме реке, а негде далеко од ње (Љубовића, Приа Рава, Чемерица, Кутина, Пуста Река и др.). А има река, и то је већа грешка, којима су исписана имена, а нису нацртане, нпр.: Врла Река, Топошница, Мали Пен и др. Величина слова појединих имена није конзеквентно

изведена. Нпр.: Доња Милановац, Мајдан-Пек, Бољевац исписани су istim словима као и Крагујевац, Пожаревац, Г. Милановац, Књажевац као Зајечар, док су код В. Градишта, Текије, Кладова и др. мања слова. Соко-Бања пак записана је словима за села, и то тако ситним да се једва могу прочитати. Нису издати варошце од села, него је нпр. istim словима забележена Мионица и Каменица, Колари и Селевац и др. Неједнако су исписана појединачна села, нпр. Клауш и Тршић, Криви Вир и Подгорац и др. Нека су имена исписана наопачке, нпр.: Морава, Градац, Румунија и др. Селачница је планина, а исписана је словима за реке. Негде знакови нису стављени (знак за село код Рипља), а негде стоји знак, а нема имена (код манастира Благовештења). У објашњењу знакова требало је употребити иста слова, која су и на карти. Најпосле, негодно је, што државна граница није повучена према Сави и Дунаву, па се не види која острва припадају Србији, а која Аустро-Угарској и Румунији.

Номенклатура је врло тачна, изузев само једне грешке: варошица Сврљиг, не зове се више Дервен, као што је на карти.

Па ипак, покрај свих ових недостатака, карта је ова, као што сам у почетку казао, својом укуском народом и одабраним материјалом, издвојила од ранијих карата наше земље. Она је, и ако мала, ипак наша најбоља генерална карта, после Цвијеве, и може се врло корисно употребити као ручна карта, нарочито за наше школе. Зато је добро, што је на укуским копијама умет и преглед свих округа и срезова.

Рад. Дедини.

Д-р ЈОВАН ЕРДЕЉАНОВИЋ:

БРОЈ СРБА И ХРВАТА

Прештампано на „Српског Књижевног Гласника“. Београд, 1911.
Стр. 3.—28.

Читаоце „Нове Истре“ несумњиво ће занимати подаци о целокупном бројном стању нашег српско-хрватског народа, до којих је дошао Д-р Јован Ердељановић, допенат Етнографије у Београдском Универзитету.

Питањем о броју свију Словена, па и Срба, бавили су се последњих година два прочесора: Русе Флорински (1906.) и Чех Нидерле (1909.). По срачунавању Нидерлова било је 1900. године 8,532,442 Србина и Хрвата, Флорински, који је за основу својег рачунања узео Нидерлове податке за 1900. годину, нашао је, да је 1906. године било свега 9,135,000 Срба и Хрвата.

Наведени недостатке у статистици Флорин-

скога, због којих се његова дата не могу при-
мити, Ердељановић налази, да ваљана Нидерлова
срачунавања највећим делом треба усвојити, али
их ваља испривити, пошто и он, као и Флорински,
сав словенски живаљ у Македонији, на југу од
скопске епархије, урачунава у Бугаре.

Због тога је Ердељановић предузео, да с об-
зиром на све новije податке, од којих је неке имао
у литератури, а неке је сам добио, утврди број
Срба и Хрвата за 1905. годину. Али како о томе
нема поузданих података, који се могу при-
мити, он је морао да их критички одабира и да на-
првине процене, које најприближније одговарају
правом стању ствари, али нису апсолутно тачне.

Број Срба у Србији израчунао је на основу
пописа становништва, који је извршен 31. де-
цембра 1900. године, а са средњим годишњим
прираштајем од 1.57‰. За Црну Гору добио је
званично саопштење о попису извршеном 31. де-
цембра 1909. године. Али како није имао по-
јединости о народностима и религијама, он је
бројно стање Срба и Арбанаса одредио према
Гончевљевићим подацима од 1880. године, а број
православних, мухамеданаца и католика према
Врбашћевићим подацима о процентуалном односу
тих религија у Црној Гори. За мухамеданско ста-
новништво узео је средњи годишњи прираштај
од 1.2‰, а за православне 2.55‰ (као у суседном
делу Херцеговине према извештају херцеговачко-
захумске митрополије).

Бројно стање Срба и Хрвата у Босни и Хер-
цеговини израчунао је према попису од 31. де-
цембра 1895. год., узевши да је средњи годишњи
прираштај код православних 1.79‰, код муха-
меданаца 1.14‰, а код католика 2.57‰. — По-
датке за Србе и Хрвате у Далмацији узео је
из аустриске статистике за 1900. год. Али како
она не разликује Србе од Хрвата, Ердељановић
је број православних Срба узео по Календару
Матице Српске за 1905. г. са средњим годишњим
прираштајем од 1.258‰. — На исте је статистике
и број Хрвата и Срба у Истри и по осталој
Аустрији, где им годишњи прираштај, по М. Зо-
ричићу, износи 1.03‰. — За бројно стање Хрвата
и католичких Срба у Хрватској и Славонији по-
служило је угарском статистиком за 1900. год.;
број православних Срба за 1905. годину узео је
према подацима српске православне карловачке
патријаршије; а број Срба унијата из државног
статистичког Годишњака од 1901. год. Средњи
годишњи прираштај је, по М. Зоричићу, 0.87‰.
— Податке о броју православних Срба у Угарској
имао је опет од срп. православне карловачке па-
тријаршије; за католичке Србе (Буњевце, Шошке
и Крашњане), имао је угарску статистику од
1900. год. и Календар Матице Српске од 1905.
год.; број Хрвата је из исте угарске статистике.
Средњи годишњи прираштај је 0.62‰. — По Ни-
дерлову рачуну узео је број Срба и Хрвата у
Италији, Русији, Америци и другим земљама
с претпоставком, да им је средњи годишњи при-
раштај 1.2‰.

Најтеже је било одредити бројно стање Срба, православних и мухамеданаца у *Старој Србији* и *Македонији*, дакле у Турској, стога што је турска статистика непотпуна и немогућна а подаци разних писаца разноврсни и необјективни, те се морају критички пробаити. Узевши за средњи годишњи прираштај нашег живља мухамеданске вере 1:14%, а за православне 1:57%, Ердељановић је дошао до наредних цифара о броју Срба у Турској.

За *Косовски вилајет* сачунавања је извршио према подацима И. Иванића и нашао је, да је у њему крајем 1905. год. било Срба:

православних	368.000
католика	12.000
мухамеданаца	220.000

Свега 600.000

Број патријаршијских Срба у *Битољском вилајету* узео је по Иванићу, а у мухамеданске Србе урачунао је половину мухамеданских Словена, које Кичов придаје Бугарима. Укупно је крајем поменуте године било Срба:

патријаршиста	160.000
мухамеданаца	19.000

Свега 179.000

За *Солунски вилајет* употребио је податке Николандеаса о броју егзархиста и статистику Кичова о броју хришћанских Словена. Из ове је половину Словена мухамеданске вере урачунао у Србе. Према процени могло је овде бити Срба:

патријаршиста	270.000
мухамеданаца	52.000

Свега 322.000

У *Јанинском вилајету* узео је, по Иванићу, да има око 1.600 домова или око 6.000 Срба патријаршиста. Бројне податке о православним Србима *скадарског вилајета* добио је Ердељановић од свог ученика Саве Вучковића, према чијим је саопштењима могло бити у овом вилајету око 2.700 православних Срба. Сем тога овде је према добијеним проценама било и око 5.000 Срба мухамеданске вере.

Укупан број Срба и Хрвата на свету износио је крајем 1905. године 9.761.550. Од тог броја живело је у Европи 9.443.550, а ван Европе 318.000 (разних вера).

Срби и Хрвати у Европи овако су подељени према религијама: православних 5.595.400, католика 2.920.850, унијата 7.800 и мухамеданаца 918.500.

Узимајући, да је средњи годишњи прираштај целог српско-хрватског народа 1:2%, Ердељановић је израчунао, да је крајем *прошле, 1910. године било на свету свега 10.847.300 Срба и Хрвата.*

Број Срба и Хрвата у појединим земљама и њихова подела по вери (крајем 1905. године) види се из овог прегледа

Име земље	право- славних	католика	унијата	мухаме- данаца	Свега
Србија	2.480.000	—	—	—	2.480.000
Црна Гора	251.000	—	—	12.500	263.500
Ст. Србија и Ма- кедонија	806.700	12.000	—	296.000	1.114.700
Босна и Херцего- вина	793.000	380.000	—	610.000	1.783.000
Далмација	113.200	487.800	—	—	601.000
Истра и Аустрија	1.000	152.600	—	—	153.600
Хрватска и Саво- нија	703.700	1.543.150	7.800	—	2.254.650
Угарска	415.600	310.000	—	—	785.600
Италија	—	5.300	—	—	5.300
Русија	2.300	—	—	—	2.300
Америка и друге земље	—	—	—	—	318.000
Свега	5.595.400	2.920.850	7.800	918.500	9.761.550

Препоручујући пажњу читалаца ову ваљану расправу Ердељановићеву, која је израђена са много труда и марљивости, сматрам за потребно, да нарочито учитељима искреном пажњу на његова „Упутства за проучавање народа и народног живота“, која су одштампана из XVI књиге „Српског Етнографског Зборника“ о којима ћу засебно говорити.

Пров. Т. Радијевић.

УМЕТНОСТ

СА ИЗЛОЖБЕ МОДЕЛА

ЗА ДОСИТЕЈЕВ СПОМЕНИК

Данас је веома мали број јавних споменика, који би били нарађени за вечност. Представа о једноме јавном споменику то је у највећем броју случајева представа о статуи, која доминира на једноме постаменту. Око ње се групашу најбесмисленије и најнеукусније ствари, које су обично веома далеко од тога да буду њена илустрација и њено објашњење. Уметници и сада као и у доба старих Јелена верују, да се све даје постићи фигуром. Споменик треба да произведе ефекат фигурама случајно повезаним и случајно створеним.

Нум монументални споменици не чине ефекат сплетом од фигура, већ масом. Тежиште лежи у композицији масе. Пред целокупним утиском затворене масе фигуре се губе. Чувени *Споменик умрлима* од Бартоломеа на гробу Пер Лашез у Паризу једна је таква величанствена композиција масе. Пети је случај са египатским пирамидама и са познатим стубом Трајановим у Риму.

Нашећу дванаест модела, изложених у дворници Основне школе код Саборне криве, нема ни једнога, који би одговарао захтевима једнога монументалнога споменика. Једино је С. Росандић дошао на срећну идеју, да фигуре композије заједно са архитектуром. Одатле па до композиције у маси само је један корак. Бала само подчинити ефекат фигура ефекту масе. Ну неправедна би била против dotyчних уметника оптужба, што се нису одушевљали за један монументални споменик. Свакако је за подизање једнога монументалнога споменика морала бити стављена у изглед далеко већа сума новца. Са овом, на коју су уметници имали рачунало, не би се могло отпочети ништа монументално.

И идејом и композицијом нашећу свих модела издваја се овај Р. Валдеца, професора из Загреба. Доситеј је замишљен као путник, кога нека натприродна сила, што се пробудила у њему, смело покреће напред. Очи су му управљене узвишеној мети, којој треба да га однесе његове ноге. Књиге под пахуком и перо у руци указују на племениту мисију његову. Осећа се, да пут, који он пред собом крчи, води слави и вечности. Испод статуе могле би се сасавим подесно исписати речи:

„Идућ' учи, у векове гледа“.

У целокупној појави Доситејевој, у покретима драперије и фигуре има нешто гиздавога. Овоме, без сумње, врло много допринио околност, што је Доситеј обучен у хаљине какве су у западној Европи биле у моди при крају 18. века. Ну уметнику је пошло за руком, да веома живо пробуди представу о једноме путнику, који се лако, као на крилима, креће напред, пошећу одушевљеном за узвишеном послом својим. Фигура је веома наглашена и одмах привлачи пажњу на себе. Све остало њој је подчињено и губи се поред ње.

Модел загребањскога вајара Томе Росандића показује и уметника са инвенцијом и мајстором, који врло добро разуме свој посао. Доситеј је ту замишљен као сејач. Једна снажна фигура, потпуно нага, која би требало да представи Доситеја, држи у десној руци у изобилу семена, које левом руком баца на све стране. То је семе науке и просвете. Плодоносни рад сејачев нашва је симболична паразу у релефима на странама постаменту. На једној страни представљена је косидба, на другој везивање снопова. Одмах се осећа, да је Росандић из школе Менгровићеве. Све је пуно покрета и паразу. Нема ни једнога места, које би остало ненаглашено и празно. Росандић се показује као присталица најмодернијег правца у скулптури.

С. Росандић нам је пружио једну складну групу од три фигуре. Доситеј је стављен на један висок постамент. Са обе стране се види по једна алегорична фигура. Нарочито упада у очи она фигура, што седи удаљена од читања. Она је врло лепо компонована. Поза Доситејева је

доста театрална. Ова група затворена је са три стране једним полукружним зидом. Као позаје, овај зид даје фигурама више паразу и више снаге.

Ова су три модела и награђена. Мећу осталим моделима заслужио би више пажње онај са степенастим постаментом, само да није врло рђаво компонована женска фигура, која би требало да даје инспирације дубоко замишљеном Доситеју. И сваки од осталих модела има по нешто, што би се могло похвалити. Ну то су све обичне ствари, са којима се беспрекидно сретамо у модерној уметности. Оне показују врло мало инвенције и нису у стању да пробуде нарочити интерес. Поред њих се пролази равнодушно, и ако нису, можда, без неке вредности и без извеснога интереса. Уметници, који су их начинили и који су, несумњиво, уверени у њиху велику вредност, могу због тога осећати неправду. Живећу у једној илузији, они би се могли тежити оним левим стихом једнога францускога песника: „Најлепше ствари имају најгору судбину“.

Butterfly.

* Н. Јорга, професор у Булеварном Универзитету, штампао је у издању Ф. А. Петрова (Гота) у четврту излазак овог списанија „Geschichte des Osmanischen Reiches“. За нас су на парочитог интереса одазиви о Турци Краљевини, о Караџићу Меху и његовим последицама, о Пошаревачком и Београдском Меху (1739).

* Из „Архива за правне и друштвене науке“ одштампан је чланак А-ра Милета Ст. Пожарковић: „Друга Хашима Конференција Мира“.

* Из LXXXIV књиге „Глас Српске Краљевине Академије“ изасео је одштампан рад А-ра Валдимира Тодоровића: „Утјецај и влијанје старих грчких и српских књижевних и патристичких“.

* „Великирајум“, фондиф. Валдимира Мих. Тодоровића, изашо је крајем прошле године 1,381,621 дин. и 70 нара. Приход за 1911. годину износио 55371 динар и 85 нара. Изашо одлука Друштва Савета о распореду износ, предлажу је и издати од 5000 динара за подизање најбољег споменика великом народном добротвору. Когауре ће бити отворен омаз за српске и хрватске уметнике. Чланови су омишљали: сула: г. г. Стеван Тодоровић, Андра Степановић и Богдан Поповић.

* Александар Николић, штампао је у Загребу „Живот и рад Стојана Шобата, кореничког прота (1740—1820)“. Цена је износила 30 динара. Поручиште прила српска штампарна у Загребу.

* Коста Драговић, уписао у Косово (и, в. Вакар) јавља да је до у штампу своју драматичну „Лазарева“, српске народне епопеје (огад Ср. Т. Стојковић). Књига ће бити цела 70 динара. Поручиште г. Драговићу.

* Из „Браница Кола“ представљено је у списанију изасео А-ра Б. Петровића: „О култури старославних Срба у Угарској“. Поручиште прила Меса. Цена је износила 30 динара.

* Министарство Просвете одлучило је да ове године штампа, у државном издању, поменом изложених дела. За прву књигу одређено је драго коштало Иво Војновић: „Сврт мајке Југовина“.

* Драголюб Динић, пен. наставн у Крагујевцу, отворио је упис на свој превод А. Творевог књиге: „Наносион на острву Св. Јелдин“. Књига ће изићи у 18 штампаних таблица, а цена ће пој бити 1-20 дина. Скупљачица 10⁰/₈. Прегледати олати пред-
оночница.

* Готин је и већ разматан поти својих овогодшњег, „Јетонес Матвеј Скрипе“, Садурјана је: 1. Хасановић, државна служба у стамбоулу, од Ахмед Шантара; 2. Лукија Муниски, студиа из српске пшњевине, од д-ра Милана Торокова (наставља); 3. Порте једног неколико, од Боже Јовића; 4. По „Књиге Гунга“, од песме Јосипа Миланчића; 5. Кладњенош (Оцене, Прикази, Беошке); 6. Наситије у рату Матвеј Скрипе.

* Чешка Антологија у Прагу излази је 98. свезак „Sborník světové poezie“ приликом прелазу Јосефа Хошечега „Světová národní epika“, Книга има 160 страна, а доноси 75 књигах народних песама.

* Мјетина Српска у Дубровнику почела је издавање своје Мале Библијотекe. У илустрираној првој објављеној је рад Данила Петрановића: „Десеторице Обрадоваћ. Свезаници и посмртној му сто-годишњици 1811—1911”.

* П. А. Коцебу штампао је у Екатеринбург у својој омиљеној расправи: «Политическое, экономическое и военное значение присоединения Боснии и Герцеговины к Австро-Венгрии». Цена је 2:50 рубља. Бележећи библиографски излази ове књиге, обављамо нашу обавезу поштоматским путем пошто.

Пруско-аустријски рат 1866. године, Војно-политичка, стратегијска и тактичка студија. Преводиле на руски језик: И. И. Мухоморов и А. А. Мухоморова. Од генералштабног потпуковника Михаила С. Неделина, проф. Ратне Историје, Книга II. Са 12 слика. Београд, штампарија „Илхам“, — 1911. В. 8^о, стр. 265. — Цена 2 динара.

Дис: Утоплена душа, Београд, 1911. Штампарија „Штампос“.
Ст. М. Николић и Кооп. — 8*, стр. 100, Цена 2 динара.

Послило код човека и њених деце. Систавно Миљ.
Матковић, жар. лешар, Београд, штампарска Анаре Петровића,
Чика-Љубина ул. 10. 1911. год. — В. 8^о, страни 205 + VI. —
Цена 1,50 лш.

Б. Федотер: Он ученика до господара. Ц. немачког прелаз.
Александар Д. Рајић, трговачки помоћник. Београд, уметнички
институт „Просвета“. 1934. — 8^в, стр. 157. Цена?

Клуб белградских радника: *O речима чиновица у политици*. Издање клуба Штампарија Досејке Обрадовић, 1911.
— 8^о стр. 54. — Цена 1 динар.

Zabavna knjižnica, br. 5. — Julije Zeyer: *Pisna duginich boja*. 8 šolskog preveo Pavao M. Bakos. — Zagreb, 1916. Vlastnik i nakladnik Josip Socot. — M. 8^p, crp. 118. Ilea 60 otampa.

Zabavna knjižnica br. 6. — Koloman Mikszath: *Glasi kovač*.
S mađarskog preveo Dr. Jvan Lulić. — M. 8°, str. 148. Cena
60 kopijaka.

Serbiske og bulgariske folketællinger, ved Johan Grove, G. E.
Gads forlag — København, 1910. — 8^a, стр. 149. — Цена
1 рубли.

Джаз, танцевальні ансамблі за 1911. Св. 45 танцювальних. У зв'язку з цим, «Джаз» укладено М. Пилип. Власний і незалежний М. Пилип (Земун). В. 8⁹, стр. 97. Ціна 50 іллірських.

Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina. Von den Anfängen im XI bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX Jahrhundert. Hr. Dragutin Prohaska, Professor am Kön. Realgymnasium in Zagreb. Zagreb, 1911. Verlag der Buchhandlung Mirko Hevner. — B. 8°, crp. 302. Hena?

Бенералштабни потпуковник Пет. Пешћин: Виша титунка.
С пријерица. Београд, 1911. Нови штампарија Даниловић, 1911.
— В. 8^а, стр. 340. Цема?

Де Фермез де Лоранс: *Логика*, ошита и примењена, с примерима за вежбање у општој логици. Превео с француског А. Ст. Јотин, професор. Издање првоначелно. Београд, интелектуална трговина, штампарија, 1911. — 8°, стр. 188. Цена

Сматка сиротиња. Кожа из српског сеоског живота. Босни. Написао Михајло Милановић. Печатње сликарнице и полиграфске Михајла Милановића у Сарајеву. Српска дјел. штам. партија у Сарајеву. 8^о, стр. 34. Цена?

Религија Црковног. Студија Дра Ник. Велимировића. С
допунама и потрешини исправима приштањано из Делат. —
Београд, штампарија „Св. Сава“, 1911. — 8*, стр. 125. Цена
2.50 динара.

Лични терор у српској журналистичкој. Др Бошко Петровић. У Новом Саду. Напис стипендијом Ђорђа Павловића. 1911
8^о, стр. 21. Цена 20 новчана.

Артур Шницлер: Умиранье. Превео Н. С. Тааство, Београд, издање књишаре В. Водозапа. Штампарија Досетије Обрадовић, 8^о стр. 123. Цена 1,50 дина.

Трговачка Кореспонденција, За помоћу и приматку употребу, Издање Јосифа Предић, наставник тре. кореспонденције и књижевства у Сри. Краљ. Трговачкој Академији, Београд, 1911. Треће издање јединично. Електроничка штампа Ирија С. Хорватова — 10 стр. 184. Цена 6 динара — корона.

Гласи *Нисоро*. Слика из живота еписког народа у Базелу. У три чина с пенаше. Написао А-р Димитрије Стефановић. Нови Сад, 1911. Итаниарија деоничарског друштва „Бранко“, 85 стр. 57. Цена 50 нота.

САДРЖАЈ:

1. *Водени цвет* (прича), написан Чедо Поповић;
2. *Живот и умишлет*, од П. Ј. Савића;
3. *Слава*, песма Јакутина Ђојића;
4. *Ја и љуб и мисле*, поезија Стевана Штурсарија;
5. *Силасна Прела* у *Жичи*, од Драгана Р. Поповића;
6. *Песма орачу*, од Драгана Поповића;
7. *Љубавно писмо* [и. А. Анђелић], превео Ђ. Ј. Ракић;
8. *Удварањска песма*, делотворно Кузмановић;
9. *Здравје појмоше*, роман Н. Н. Поповића (песма);
10. *Не жатај ме* [и. К. Јанковић], на бугарском језику;
11. *Листама*: Јосифиници (Габријела Антел), с есејима.

приведен А. К. 2

12. Хроника: (Наука, Книжечность, Уместность);
13. Ратно;
14. Библиография.

Group 2

1. Комарен: *Промисленост*; Д. Митов: *На висуру*; Т. Јовановић: † *Милоше Гешки*; П. Мркичић: *Стубица*; П. Вучетић: *Богородица*; П. Вучетић: *Спаситељ*; А. Кнајз: *Први Мач*; *Млада Мома*; П. Мркичић: *Видарски селак*; *Манастир Буџица*; *Застор на Фереџа* и *Ударицу*; *Алони*; *Са шесте погледу*; *Са Марка у Венецији*; П. Мркичић: *Госпођа Х*; А. Бодинав: *Карикатура*. — *Додатак*: F. Wobring — *Кокета*.

Корисна Прилика!!!

На захтев муштре
шаљемо бесплатно.

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1-60, 2, 2-50, 3, 3-50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3-50,
4, 5 до 8 динара метар.

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајено са знатно спуштеним
ценама јефтиније но где као:

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе,
ауфтуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФТУЦА као: шпичи-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, злата итд.
у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

АЦА Б. ДИНИЋ и К^о
БЕОГРАД

Кнез Михаилова УЛ. 12.
телефон 887

галантериска и помодна трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
краглова, маншета,на,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Декорске спреме, спреме за
удиваче, кумовских
свећа, сопствена из-
рада мушких на-
лија и разних галан-
териских новост.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врсних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, ирибершко галантеријске
робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радна се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угло.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1,000,000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9,891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54,584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама:

2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО —

Друштвена Управа.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИЈСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА из првих светских фабрика
најмодернијих фалона и боја

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Највеће

Светској

Одличје

изложби

Grand

БРИСЕЛ 1910

Priz

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИЈСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп}.

БЕОГРАД

КОД ЛИБЕНИЦЕ ТЕЛЕФОН 1328

РАСНА УЛ. БР. 5.

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне роде из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

Бр. 6

НОВА ИСКРА

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЛЈИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Махине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА
У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина
МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕБЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Миканова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и пенчанце.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ШИЦА и других разноврсних
тканина за прање.

АТЛАЗА и *Сатена* за јоргане, Цвиљаха за душеке.
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све упо-
требе.

Свакогврсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.
РУБЉЕ: Dr Lahmann.
КРАВАТЕ: London — Paris.
МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.
РУКАВИЦЕ: Dent, Allcroft & Co Grenoble.
БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

71 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, *написао*
ЖИЛ ПАЈО, превео с француског
Јов. М. Јовановић.
Цена 2-50 дина. (у фином повезу
4— дина). Издање књижаре С. Б.
ЦИВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
израђује

БОРБЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Губина ул. бр. 12.

БРОЈ
6.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, ЈУНИ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Крала Александра улица број 28.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: на годину 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; издана тражење појединих бројева извршиће се само у року од два месеца. После тога рачуна бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Крала Александра улица број 8.

НА ТАПАСИМА ЖИВОТА

— В. Ј. Р. —

Улада госпођа Симпћка лежи на дивану заваљена у јастуцине исто овако као јунакиње у романима. Ушла је нарочито позу. Главу мало накривила и гледа полупотвореним очима свога мужа, који хода по соби погнуте главе. Његова висока, сува фигура напомиње професора, и то професора класичне етнологије. Он нервозно уврће мале плаве бриџе и погледа по који пут искоса на своју младу жену. Тек седам месеца како је оженио, па му већ досадиле свакодневне препирке, оскудица у новцу, који је она тако радо трошила на непотребне ствари. Мислио је, да ће овом женидбом добити добра друга и паметну жену, која ће га разумети и поштовати његов рад. Међутим у новцу, који је она тако радо трошила на непотребне ствари. Мислио је, да ће овом женидбом добити добра друга и паметну жену, која ће га разумети и поштовати његов рад. Међутим десило се, да га је она својим егзотичарством одвајачила од студија, а он је тако желео, да се заљуби у своје књиге и да заборави на цео свет. Нарочито је желео да не види њу, своју жену. Размишљао је, како да је јединим мудрим разлогом опамети, али ништа није могао смислити. У глави му је читав хаос. Данас му ушноте није до ње. Све су му мисли заузете старим, полустареним латинским натписом, који хоће пошто пото да прочита. А то мора учинити! Сав му је мозак био прожет овим старим натписом. Све остало није га интересовало.

Већ хтеде да умакне у своју собицу, да забрани врата и да ради, ради мирно, не мислећи на „чудовиште са турбан фризуром“, како је у мислима често звао своју жену. Она примети његов покрет, скочи хитро са канапета и препречи му пут. — А, то не иде драги мој! Мораш ми одговорити! Ја хоћу да идем на забаву. Обезбавља сам г-ђи Славинић. Ја хоћу! Мора да буде. Зар ја као будала да седим по цео дан код куће

и да гледам у твоје прашне листине, тог се цео свет проводи. —

Г. Симпћ само затрпета очима, очајно махну рукама и продају своју шетњу.

„Зар опет почиње!“ помисли у себи, али не рече ни речи.

— Но, хоћеш ли ме удостојити одговора? — пита она ђутито, а мале црне очи севају од беса. Њега остави стрпљене, окрете јој се, разишри очајно руке и викину што га грло доноси.

— Немам новаца, разумеш ли већ једном. Немам! Свршена ствар. —

Она виде, да се он наљутило и то јој је годило. А, немаш нована! То је стара песма. Ти никад немаш нована. То сваки дан слушам. Међи је то досадно. У остало што си се женио?

Она затресе својом великом фризуром, паде театрално па јастуке и поче плакати. Њега то ни мало не дирну. Он је навикао на ове сцене.

— То више не знам! — рече он с подсмехом. — Али ни овако се више не може. Ти ми сметаш у мојим пословима, ништа не радиш. Цео дан дешиш и читаш. Једо не ваља, по орманима наред, а она глумача у кујни краде и храни целу своју фамилију с мојих леђа. Ја се мучим дан и ноћ, па ипак није доста. Ради, брате, и ти. Забави ти не требају. Остави то девојкама.

Она се зачуди. Од куда та одлучност код њега? До сад је увек попуштао.

— Какви су то препротопски појмови! Вишну она раздражено. Зашто то ниси говорио пре венчања. Данас не бих била овде. Нећу да кувам и да се мучим. Хоћу у свет, још сам млада.

Њега ово дирну. Он виде, да се она удала за њега само зато, што није дошао други. Удала се, дакле, да буде слободнија као жена, да се више провађа и забавља. А он је мрзео бланове.

Глупо му се чинило — играње уопште, а вртети се у валицеру држао је сасвим за неморално. Али он је чувао ово своје мишљење у дубини душе, да не би изгледао смешан. Па још кад помисли, да су на бадовина све женске деколтоване! Ово га доведе до бешвиља. Шта, она, његова жена, да буде деколтована? Никад! Он то неће допустити. Пре ће кидати. —

— Обиљно и последњи пут ти велим, да нећеш ићи на забаву! рече он опетро. Ви сте бестиднице. Идете разгодићете, покажујете своја рамена и груди другима. Пау! Срамота!

Она подиже главу, престаде плакати и погледа га запрепашћено.

Шта кажеш! Но, овако што писам још никад чула.

У најотменијим круговима то је допуштено, а теби је неморално. Ти, селмајки син, долазиш да исправљаш цео свет. То су глупости! —

Њега ово не увреди. Он је високо стајао над предрасудама од чије је во породице, али ипак рече опетро: Да, ја сам селмајки син и не стидим се тога. Ти си из професорске куће, па си опет зато рђаво васпитана, научена на луксуз, перада. Ја само понуђем умну аристократију. Али о томе говорити с тобом значи, издати празну сламу. Доста дакле о томе. Једино ти кажем: на забаву нећеш ићи, на крај. —

Он се брзо окрете, уђе у своју собу, али радити није могао. Тешке мисли и бриге притиснуле му мозак. Мислио је са страхом на своју будућност. Што се уопште и жено. Где му је мир? Зар с тој женом рек да проведе? Никад се они неће моћи разумети. Она је каприциозна, себична и неискрена. Како је само лије упознао за време дугог вереништва! Био је слан и заљубљен, он се кајао због женидбе, али сада је доцкан. Зашто је доцкан? Нека она иде кући, родитељима. Али га би стид за ту мисао. Зар да цео свет о томе говори? Да пагађају свашта. Колеге да га гледају радознало, да га оговарају. А он се боји тога. Зар он да буде смешан због те глупе жене? Не, то није излаз. — И зашто се у опште та жена увукла у његов миран, једноставан живот испуњен радом и науком.

Мучно се, окретао се по соби, почињао радити, али му посао није полазио за руком. Не, он данас нише не може радити. Бап! Јуу, узне шешир и огртач, и оде од куће.

Госпођа Симићка је међутим давно престада плакати. Када виде, да је он отишао напудрова лице, намести кошу пред огледалом и поче се облачити. Куварница уђе и јави, да нема ни масти ни брашна у кући. Госпођа се зачуди и кад примети, да су пре неки дан купили, куварница се сурово издере: „Шта, хоћете од блатна ваљда да правим шледе? Нисам ваљда ја украла. Ано Ви то мислите, исплатите ме, ја одмах идем!“ —

Млада госпођа се уплаши и рече помирилијим тоном:

— Не кажем ја, да сте Ви украли, али ми је чудно, да већ нема.

— Како је то чудо, вели накосно куварница: Кува се сваки дан, па се троши. Ви паравно не умете кувати, па не знате колико треба чегга. Али ја више нећу то трпети. Кад ми нешто треба ви кушите, иначе ја идем. —

Она иде, да је и сувине казала, развуче своја ружна уста на смех и рече слатким гласом:

Јао, госпођо моја, како сте данас лепи. Каква фризура, па нова прена кацхна. Идете ли у шетњу? Но, сви ће у Вас гледати. —

Младој госпођи беше одротно ово ласкање, али она то не показа. Она се радовала, што је куварница попустила, те неће отићи. Страх је ухвати и од саме помисли, да остане без послуге. Са љубавним осмехом пружи куварница потребан новац. Окрете се опет огледалу и намести на главу огроман шешир са страховито високом пером. Њено ситно лице једва се видало испод овог чудовишта, обуче наизмањ свој дуги нацифени огртач, напуче мале ситне рукавице и узне муф у руке. Обрте се још неколико пута пред огледалом и пође од куће.

— Ано дође господин, кажите, да сам отишла мами, довини куварниц пролазећи поред кућине. Она нешто промудра кроз зубе и исплаши језици за њом. — „Ђаво те носи, мапшаро једна!“ рече љутито и тресну вратима.

Госпођа Симићка пође улицом брзим корацима, у којину јој је то уека, уз колена притела сукња допунтала. Прође неколико улица и зазвони на вратима лепе, нове куће. Лепо обучена собарица отвори врата и на питање госпођице одговори љубавно да је жена Госпођа већ дано готова. Собарица је уведе кроз просторно, елегантно наменшено предсобље у раскопан салон. Домаћина, лепа, плава, укусно обучена млада жена изађе јој у сусрет.

— Где сте, драга моја? рече јој прекорно. Ја вас дано чекам. — При тој је премери једним брзим погледом од главе до пете.

— Простите, драга госпођо Славнићка, рече гошћа љубећи се с њоме. Задржао ме разговор са мужем. Мало смо се споречивали због тоалете. Али причају Вам све.

Због тоалете! рече тобоже мало зачуђено госпођа Славнићка, мучећи се да пред огледалом учврсти шешир на своју плаву раскошну кошу. Зар се господин Симић у томе разуме? Какав он укуе може имати? дода накосно.

— Тамај посла! Није о томе реч. Не да пара. То је све. —

— То је много, и сувине много, драга моја, рече г-ђа Славнићка облачићи журино огртач и погледавши на свој мали златни сахат. Пола два-наест, хајдемо! Причајте ми успут.

Обе појоше према Кнез-Михановој улици. Време беше хладно, позва јесен, али дан бедор, те је свет шетао масама. Због велике гунгуле њих две шле могле да говоре о својим интимним стварима, али када дођоше на Каземегдан, где

КАРАЋОРЂЕ

скоро не беше никога госпођа Симић исприча цео разговор са својим мужем. Г-ђа Славнићка није пазила на речи своје пријатељице. Њен поглед близо је час преко пустих алеја, час је равнодушно посматрала лепо, јединствени наглед са Калемегдана. Сва се одбијала као сребрна трака од свих и пустих обала. Ваздух је био чист и прозрачан, те се лепо видео Земун и околнина.

На јединишт се госпођа Славнићка тихо засмеја.

— Чему се смејете? запита госпођа Симић, која давно беше довршила своје казивање и очекивала нени добар савет од своје искусније пријатељице.

— Сетила сам се да Земун зову Београдским предграђем, а мени је то овог момента утакло смешно! и она се још једном нервозно засмеја.

Госпођа Симићка пође за погледом своје пријатељице и онази младог, беспрекорно одевеног господина, који им се журно пријавио из једне поличне алеје. Он још из далека скиде шешир, поклон се обама, а при том погледа значајно госпоњу Славнићку.

— Добар дан! рече клањајући се још једном. А Ви у друштво? окрете се госпођи Славнићки.

— Као што видите, господине Миланковићу.

А од куда Ви у ово доба на Калемегдану?

Он погледа скоро љутито у њене лепе очи, онази њен кокетан осмех и хтеде одговорити нешто оштро, али присуство госпође Симићке му сметаше.

— Ја се истина, ретко штетам по Калемегдану, али сам данас изузетно дошао овамо. И врло ми је мило што сам дошао. —

И он се при томе поклатио галантно.

Госпођа Славнићка прите у разудан смех, гледаше га изазивачки, па му скоро окрете леђа.

— Хајдемо, драга Госпођо рече госпођи Симићки. И Ви ћете с нама, да? запита немарно господина.

— С највећим задовољством, али само до неке. Имам страхоћити много посла.

— Хоћемо ли имати скоро приазу? запита уснут госпођа Славнићка.

— Ко би то могао знати? одговори он немарно.

Ах, Боже, а ко друго до Ви. Та Ви сте бар један од вођа странке и народни посланик.

— Оставите то. Не волим да говорим о политици са лепим дамама! рече он пратећи важно лице.

Већ хтеде да се опрости, али га задрка госпођа Симићка.

— Молим Вас, правите друштво мојој пријатељици имам мало посла! и она уђе у једну трговину.

Кад осташе сами, господин Миланковић погледа озбиљно госпоњу Славнићку.

— Зашто терате са мном шалу? Закавали сте радницу, а долазите са пријатељицом. То није племенито. Ја горим од нестрпљења. Давно тражим

прилику, да говорим с Вама насамом. Ви обећали, а дошли у друштво. —

— Нисам крива, верујте ми. Госпођа ми се уснут придружила. Како можете мислити, да терам шалу с Вама? То ми је тешко подиети, утакло тешко. —

Она затресе својом златном главницом сетно и невесело, а очи јој засушане.

Он јој одмах поверова. Њен позив, умилат глас дирну га у срце. Као му беше мало пре наговорених речи и он се трудио да их ублажи.

— Опростите, ако сам Вас унередио. Ја Вас волим силно, безумно, не доводите ме до лудила. Реците ми, кад да дођем, да Вас видим? Кад сте сами код куће? запита је страшно.

— А од куда ја то могу знати! Ви знате, да је код нас велик долазак, — одговори она околнеше. Њен подигај беше мучан. Хтеде да да се извуче, али како и на који начин? Лице јој сину, кад онази своју пријатељицу.

— Збогом, господине Миланковићу. До виђења! довикну му, јер их маса шетаца растани.

Госпођа Симићка ништа не примети од свега овога. Њена епитна душница гледала је пред собом свилене тизане у разним бојама. У себи је замисљала, како би јој стајала ова или она боја. Смех њене пријатељице трже је из чаробних мисли.

— Шта мислите о господину Миланковићу? запита је још једнако у смеху госпођа Славнићка.

— Красан човек! леп, елегантан, учтив. —

— Ох, још како леп! рече г-ђа Славнићка весело. И добар, добар, добар! Али ја сам утакло гладна.

Продуживше пут не говорећи ни речи. Госпођа Славнићка се сетн, да јој пријатељица има нешто да прича и подсети је на то.

Госпођа Симићка исприча јој поново јутрошњи разговор с мужем.

— Дакле нема новца, понови госпођа Славнићка подругљиво. То је баш сасвим професорски. Та ко има данас новца, реците ми молим Вас. И онај који има много, ипак нема довољно. Ни ми немамо, па ипак се нађе. Меницу, па ето новца. —

— Неће ни да чује за меницу. —

— Шта неће да чује. Нисте Ви вешти, гушница сте Ви. Ја бих нека сапила око прета. Мора да нађе новца. Зашто Вам је муж? Него, не знате Ви начина. —

— Шта ћу да радим, научите ме, пита очајно госпођа Симићка. —

— Како шта! Ето ипр. данас немојте ни кући на ручак. Ручајте код маме. Мама не мора знати због чега то чините. Реците јој, да Вам је у некој комисији или тако што. Будите невесели, па кад се дозна због чега сте то учинили, измете више изгледа на победу. А он ће долетети по Вас. —

— Не познајете Ви мог Милана. Он је страшно тврдоглав човек. —

ПРВИ СРПСКИ НОВИНАРИ

ДИМ. ДАВИДОВИЋ

ДИМ. ФРУШИЋ

ТЕОДОР ПАВЛОВИЋ

— Шта тврдоглав. Не знате Ви још какав је мој муж, тврдоглави мајор. Сурон, намрштен. Али ја удесам па све иде глатко. Ја му наметнем своје идеје, а он мисли да су његове, па се никад не свађамо. Још ми љуби руке и дове ме: макине моја. И госпођа Славнићка насмеје се безбрижно.

Госпођа Симићка је премисљала о речима своје пријатељице и загледала јој на умености и вештини. Љутила се на себе, што не зна лепши начин, него све доми преко колена.

— Ево и куће Ваших родитеља. Уђите слободно, рече госпођа Славнићка и стисне руку своје пријатељице. Она и нехотиче уђе унутра не мислећи ништа.

Родитељи госпође Симићке беху већ ручали. Стари професор Мандић волео је ред и ручавао је тачно у дванаест. Сад је већ био 1 сат. Сто је распремљен.

Г. Мандић стар, просед, али снажан човек, седео је на миндерлуку и читао гласно новине. Госпођа Мандићка, мала црна женица седн покрај стола и чисти орахе за питу.

— А, где наше Јеле! викнуше обоје у један мах радосно, кад опазине младу жеву.

— Како си, чедо моје, зар си већ ручала? зашита госпођа Мандићка, љубећи своју јединицу.

— А где је Милан? зашита стари. Он је волев зета и жао му је што и он није дошао.

Јела виде распремљен сто и узнемири се. Била је веома гладна. Ипак сабере сву своју снагу и одговори родитељима, да је ручала, разуме се, а Милан има страшно много посла.

— Ваљда имаш брзу куварницу, кад сте тако рано ручали, рече господи Мандић и погледа на сат. А штета што ниси дошла пре. Имаш смо красан подварак. Знаш кад твоја мама спреми, Дивота! —

— Где, како ти је лена нова хаљина! рече г-ђа Мандићка, устаде са свога места и окретање кћер загледајући је са сваке стране. Красан штоф, Бога ми! Где си је пила?

— Е, видни ти се старе баке, одмах о хаљинама. Шта те се тиче где је пила? Нећеш ваљда и ти код исте пинајдерке ништа? рече старац пола у шали пола озбиљно. Хоћеш и ти да тераш моду, бабо! —

— Но и код тебе сам се наносила хаљина, стари шипио. Само волиш свој трбух. Говориш једнако о подварцима и љувечим! рече му жена општро.

— Једну мање, стара! — Па како је код вас? окрете се стари господи својој кћери. Како нови домазлук? Радни ли што? Милан знам да ради, он је вредан као црх.

— Боже она не кува и не ради као ја. Има она добру куварницу па не мора. И немој, чедо моје, да се мучиш. Радити није лако, а квари се и теи од паре у кујни! рече стара госпођа још увек љута на мука.

— Шта, каква пара, какав теи? Шта је сад то? раздера се стари професор. Зар ти толико

година радила, па сад саветујеш ћерци да не ради. Ако не ради, неће ништа имати. Убиће их дугови. О, брате, дује ли и пусте жене! А што задуђујеш то дете?

Млада госпођа седела је као на угњетљу. Није знала шта да говори. Како би се смејала госпођа Славнићка, да је види онако безану.

Госпођа Марићка, да би учинила краја овој пренарици пође са ћерком у другу собу. У том улазе куварница, госпође Симићке.

— Господи поздравно да идете кући. Чека већ читав сат на Вас, а и ручак се већ охладио. Господи и госпођа Мандић се загледаше зачуђено. Видеше јасно, да се нешто догодило са њихом ћерком, али не хтедоше испитивати пред куварницом. Госпођа Симићка узме свој огртач и крену кући споро, без воље.

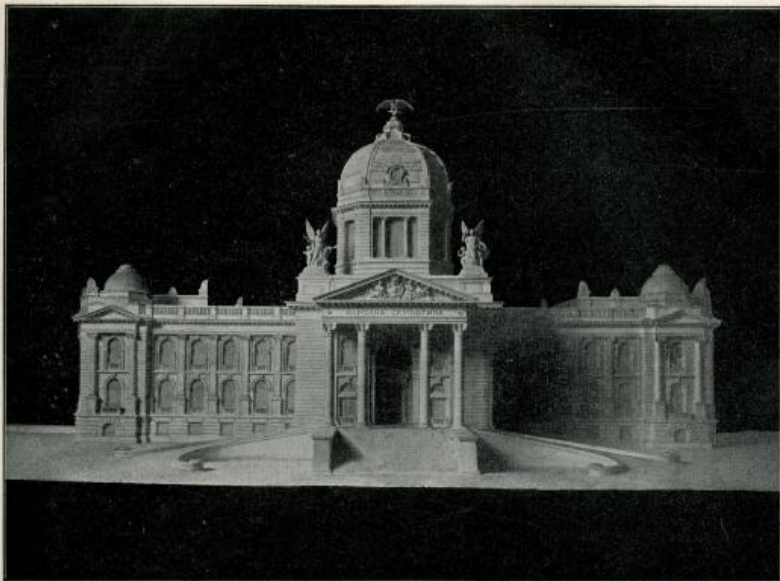
Млада госпођа затече мука у трпезарији бледог, уружаног. Кад уђе у собу, он хтеде прогути на њу бујну реч, али није могао, већ јој само показа руком велики часовник на зиду. Она виде, да је већ један и по минут куварници, да донесе јело и седе без речи за сто. Једи су ћутке и не гледаше једно у друго. Куварница је мењала тањире, уносила јело и при том се трудила, да прави што мање шума. Чак и њу неугодно дирнуше намрштена лица њених господара.

После ручка он оде у своју собу, а она се повуче у спаваћу. Скиде са себе одело, обуче широку домаћу хаљину, леже на отомаи и замисли се.

Њој је било јасно, да јој он неће набавити хаљину, а она је тако радо хтела да је има. Мора је набавити ма како било. Додајнаће му и он ће попустити. Већ је замисљала себе у сјајно, толико отворено зелено боје, превучену црним тилем, испићену шљокницама и перлама. Да ли јој добро стоји зелена боја? Одмах ће видети. Скочи са отомаи, отвори орман и грозничаво претурале по њему. Најзад нађе неку своју стару зелену блузу, метну преко ње комад прие чипке и принесе лицу. Да добро јој стоји. Док дође десолте и мали алатан ланчић око врата биће јој лепше. Фризуре грмче као у госпође Славнићке. Природно цвеће снажако. Вештачко никако. Не воли. Али какво цвеће? Кризантеме? Не, ништада, цео свет већ носи Кризантеме. Карамфили су лепши. Дивно миршу.

Она се залесе. Летела је већ по сали уз звуке валцера. Била је лепа, елегантна и сви су јој се дивили.

— Идем да говорим још једном с њима. Можда ће попустити? — помисли у себи. Пред вратима његове собе застаде неодлучно. Знала је, да он ипак дању не спава. Али шта ли ради? Не чује се шум. Прибере сву храброст и отвори врата. Он је мирно стајао крај свога стола и трудио се да прочита нешто из неке старе књиге. Кад она уђе, он се навршти, сав задрхта од тнева. Она му се учини одратном онако ситна, са гравом фризуром и великим мишљумама. Њена мајинна фигура губила се у широкој јапанској

НАРОДНА СКУПШТИНА

халџини. Изгледала му је као казна. Он даде одушке тиеву и мркили, што је већ давно осећао спрам ње.

— Опет си дошла? Напоље па моје собе! викау бесно. Ни овде ми не даш мира. —

Кад се она не маче с места, он баши па њу стару књигу, која је лежала пред њим. Она врину у страну сва запрепашћена. Књига пролете поред ње и удари свом снагом у врата. Листови се разлете па све стране! Он се разљути још више и полете јој. Она дохвати врата и побеге у спаваћу собу. Он је стајао на прагу и сав се тресао од љутине. Из њене собе чуо се плач и јелек, а он је још једнако стајао на истом месту стидећи се свог поступка и љутећи се и на њу и на себе.

— Мора се кидити, рече у себи журио облачећи капут и полазећи своје тасту.

Тамо га дочена урибес. Јадна госпођа Мандићка само је плакала и утишавала, а господин Мандић је праскао и никој грдећи и жену и ћерку.

— Кажем ја жени, учи ти њу кувању и домазлуку. П ти радни, и твоја је мајка радила

и баба и прабаба, па су опет живеље и децу неговале. А шта је ово, напакно? Како се која уда, одмах хоће куварину и собарину и ти Боже знај шта још. А то све треба платити! А како ћеш платити кад немаш пара. Ал' докази ти лудом и путом. Хоће па хоће! Него треба њу овако! и господин Мандић замахну руком по ваздуху, као да дели шамаре. У лицу је био црвен, а врате му жиде набрекле.

А није била така пре док је била код куће. Одевала се лепо, али кад није било пара није ни тражила, реће госпођа Мандићка јецајући. — Шта ће мо сад?! Кршила је руке бедна жена. Зар да је доведеш кући, па да се стидим изаћи на улицу.

Млади професор је стајао на једном месту као прикован. Бледо јесење сунце већ је скоро зашло. Широј млаз светлости дрхтао је на пиротском њилу. А он је гледао нимо у ту бледу, дрхтаву светлост и није знао шта да одговори на кукање своје таште. Он се није срднo па ову добру жену. Она је била добра домаћица, али несапремана и слаба, са скоро никаквим образовањем. Никад ништа није чи-

тала осим новина, и никад није ни о чему размишљала. Њен мозак је би стално заузет ситним, безначајним стварима. Она није могла да васпита боље своју ћерку. И тако је он добио за жену једну глупу, накинђурену дутку. Али како није то пре приметно? Од тога су га одаукле његове студије, а ни госпођа Мандићка није радо гледала, да се вереници много разговарају. Скоро ће се венчати па нека разговарају до миле воље. Стара госпођа није слутила, да млади људи могу и о нечем другом говорити, а не само о љубави. Он је упао и сад незна пазаза.

Стари господин се уморио. Пушио је цигарету за цигаретом, али је још ходио по соби. Његова гојазна фигура тешко се кретала по соби.

— Па шта ћемо сад? зашта најзад плашњиво свога деча.

— Ја мислим да је пошаљем вама, јер ја више не могу! рече зет одаључно.

— Немој тако, синко, рече старац дрхтавим гласом. Слушај ти мене. Преселите се ви обоје овамо. Соба имамо и сувашице. Нена је учи Софија кувати, кад није то пре учинила. Софија ће лепшим начином, полако. Ти нећеш имати муке с њоме, радићеш свој посао. А свет неће ништа ни слутити. Је л' ти право? —

Млади професор је ћутао неко време. Њему би најмилије било оставити све до врага, па побегти далеко, далеко. Ипак се сажали, мислећи на своју младу жену, која није толико крива, колико околности у којима је одрасла и друштво, у коме се креће. Он се реши најзад, да се пресеље старима, али да он тражи одсуство и то подуже.

Жену је довео кући, а он је отишао на пољу годишње одсуство. Права тачка међу условима, које је поставио својој ташти и која је све шаненацила, била је: да се његова жена остане пријатељства са децом и отменом госпођом Славинићком.

НА КОМОВИМА

Над подвршијем горе црних четинара
Гранитна литица врлетна и сама
К'о огроман звоник Господњег Храма
Стрши — врхом својим у ведрине пара

И у свјетлости се мјесечине купа...
И док хуји пјесма борава и трава,
Овдје ноћу чудни живот васкрсави:
Врх травног пропланка коло вила ступа.

Зрачно им одјело витка т'јела краси
И шүми и блеска... К'о мјесечна свила
Лепришају њина ваздушаста крила...
А поноћни вјетрић делуја им власи...

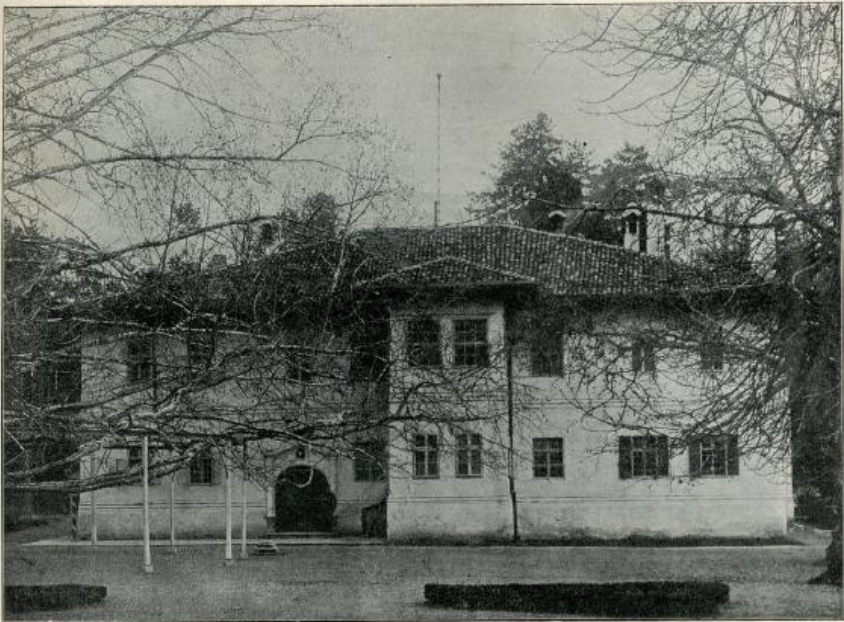
И ја, као фаун, у гори чемпресџа
Остајем пун чежње и'јеле ноћи ове...
Мој живот прелази у мистичне снове —
И мени се чини чујем п'ој с небеса...

У заносу дугом слушам гласе меке,
Гледам како коло са пропланка слази
И лети кроз борје... промиче по стази...
Све док зора грање с планине далеке...

...А кад исток плане и пурпурна свила
Стјенене обуче — врх борја и јелџа
Извије се коло као магла б'јела...
— Нестаје у зраку и последња вила...

Т. Р. Ђукић.

КНЕЗ МИЛОШЕВ КОНАК У ТОПЧИДЕРУ

ЖИВОТ И УМЕТНОСТ

П. Ј. ОДАВИЋ

(СВРШЕТАК)

О од наших секундарних радника на уметничком пољу, ко од наших тако званих оцењивача или критичара уметничких дела, или бар дела која претендују да су уметничка, нема више теоријскога литерарног и уметничког знања од нашег најспремнијег уметника творца; ко од њих, осим тога, није у стању да се отме утицају средине и времена у којем живи, и није у стању да погледе своје баца не годинама, него десетијама у напред, — тај се а *priori* обележи као неспреман. А кад такав рад свој почео још обележавати утицајем својих личних релација, онда се он у исто време обележи и као несавестан.

Пошто то констатовање стоји чврсто-као и свако друга истина, онда се тек може замислити какве фигуре морају представљати махом многи и многи наши тако звани књижевни оцењивачи!

И сад, ти и такви, треба да сарађују на уметничком пољу нашега народа?!

О, јадно наше уметничко поље! О, поље на којем се усредсређује есенција душе свакога, па и нашег народа! И преко тебе треба и наш цели народ да пође на путу душевнога мира, утехе, резигнације и паде, кроз долину плача, кроз долину земнога живота! Ти, уметничко поље наше, треба да унесеш у душе свих Срба елементе несаваљиве воље и енергије за остварење вековних идеала наших, и да им убризгаш у бића

испокојебну веру у победу наше праведне народне ствари!

Јер, пре од свега другог, ти си у стању све то и да оствариш, пошто се на јединоме теби диксе све што је савршено и племенито у природи људској, пошто си ти једино које си човеку чак и те моћи дало, да оваља и саму природу, и да све њене неумитне законе стави у службу свога духа. Јест, ти си и то у стању и за то имамо много примера.

Тако, на пример, „кад је оно у данима Ренесанса човек поново открио свет, то није било за то, да му се кукавички преда, уморен после дугога пута, по је он тада разумео природу једино с тога, што се осетио снажним да завлада њоме, и да у њу унесе нову једну хармонију, која ће бити у стању да је препороди.... Микел Анђело, *Мојсеје* није само копија људског тела, по је једино умно, силно створење, супротно сведочанство једне воље... Под најпешним небом, у средини најзаношљивије и најбогатије природе, у Фиренци, створена је уметност најмање природна, најидејалија која је икад постојала. Како угледа, за једнога Ботичелија, једнога Гиполија делла природе и ствари била је само као неко зачикавање, које су они прихватили и створили још једну вину лепоту. А слично томе, на другом крају Европе, у холандским магацинумама, на освитку новог времена, открио је Рембрант светлост, пошто светлост није ствар која се може копирати. И томе је био потребан дух и тенје једнога човека“.

Али се временом то се духовно стање изменило.

У току векова човек се поново поверио природи. Посматрајући само, он се одрекао стварања. Посматрајући живот и нарочито уживајући у њему, он се одрекао живота. И пошто ствар није и даље био одржаван напорима људским, он се распао. Од великог идеалистичког и слободњачкога сна Француске револуције отела нам је данашња демократија, то јест, једна покретљива маса јединака зајидљиво неповерљиво једна према другој, које показва идеја, никакав узвишенији поклан не оријентисхе и не хармонише више, и које се једино слажу на најнижим и најдупљим земљинштима. Од великога сна о братству — остала је немилојердна борба интереса; од великога сна о јединству — остао је само најнемоћнији, најнештељивитији и најнесрећнији социјални атомизам.

„А све то дешавало се и на естетском и моралном пољу.... Како се то иначе могло догодити, да ли, после великих страсти, великих радости и великих патњи о којима су нам песници говорили, спаднемо на овај данашњи осредњи живот и живот интереса?“

„Пошто су се данас горе обележени велики снови растурили; пошто данас осећамо сву оштрину стварности; пошто смо доста дуптали по свим илузијама, по свим идејама, по свим задовољствима и свим падама, где да најбоље још

средстава и начина за живот или који се живота још одрекао писмо? Кроз празнину света осећа се велика жеља једна, силнија и апсолутнија по и једном од сада: жеља да разумемо и да будемо срећни. Сви ми које је аргументарна наука разочарала, хоћемо апсолутну истину: поново сви ми, које не занима више фантазматорија речи, боја и тонова, хоћемо апсолутну лепоту; поново сви ми, којима се већ додијала трнка за сензацијама, интересима и подосећајима, хоћемо интегрални живот. Нас гони смрт и не компонује идеје наше и осећаје наше, чим се часом задржимо на њима, и живима, парче по парче, кида нам од живота. Па где онда да најбоље место где нам живот више неће бити само површан, где неће заједно с нама бежати, и где бисмо, као оно Фаует, на крају свога живота могли задржати садашњи час?..“

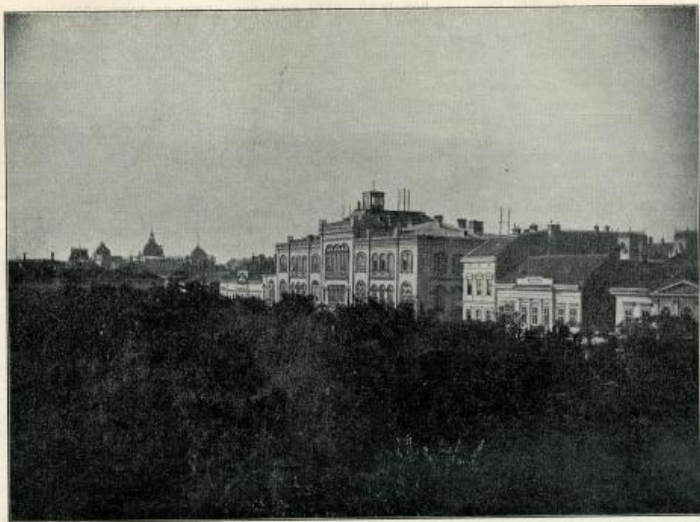
Тим констатовањем и тим речима обраћа се један данашњи виђен Француз, књижевник, својим сународницима, а преко њих и свему културном свету.

Дали су се икада и такви појмови и такве представе јављали и на уним и душевним хоризонтима и наших, такозованих књижевних, и у оште уметничких оцењивача? Да ли су и они веровали и верују ли, да књижевничка и уметничка дела уопште треба да су ма шта друго а не онај најпалеосонични напатак вечно мученој души човековој, а не оно најроузоданје средство, да се, и после најдубље размислања о животу, човек помири са животом и пронађе у њему радост за које дотле није знао?

Водећи нас идејама уметност нас води идеалу и остварењу његову.

„А пењати се стрмим путем на идеалу, значи радити, значи с напором реализовати оно о чему смо некада само савњали. Тај је рад борба са природом, коју видимо, и то не с помоћу маште своје, него с помоћу воље своје. И у колико се у томе раду будемо више пењали, све ће нам јасније бити, да је рад, који резимира сав морални закон, у исто време и сав социјални рад. На тај ће нам начин све јасније бити, да све што живи — само тим радом живи; да само тај рад има право, и да је све оно, што није тај рад, само паразитизам. И све ће нам јасније бити да је само с таквим радом живот неискрпан, да таквим радом само живот постаје све појамнији, све јачи и све срећнији. А то је баш оно што смо и тражили да бисмо могли једног дана рећи: у свима могућим приликама где год патимо, где год се осећамо утонули у мрак без излаза, потребно нам је само да учинимо напор један, па да нас ипак радост озари, јер смо ми сами господари среће своје, господари живота свог“.

Живот! То је ето прва и последња инсталација пред погледима праве уметности. Живот, осветљен и тумачен са свију могућих тачака гледишта, и то осветљен и тумачен тако, да од свих

СРПСКИ УНИВЕРЗИТЕТ

нас, koliko нас год има и каквих нас год има, ојача она снага потребна да бисмо живот живели, и ојача вера у узвишеност позива нашег и победу истине над лажју, добра над злим, племенитости над ниским страстима.

Ко год воје на уметничком пољу ненаоружан најдубљим уверењем у истинитост таквога тврђења, тај се унапред обележио као неособљан и неспреман, обележио се као човек који, провлачећи штап тамо амо кроз воду, верује, да и на тачни нешто ствара.

Правој је Уметности једини циљ да унесе мало више светлости у овај широки свет појава, које — непрестано као кроз маглу назирамо, које нам се управо свакодневно намећу услед неких тајних инклинација душа наших и кад, на пример, гледамо њих двоје младих пред олтаром, и кад год гледамо бодовно или старо сторење од којег можда није далеко суђени час; и кад гледамо да се неко, принуђен на то животним приликама својим, прашта од својих рођених и својих пријатеља и завичаја свог, да им се, можда, више никад не врати; и кад запалени станемо пред појавом младости и дарова њених, који и без круне увечавају главу каквога младића или девојке; и кад поражени посматрамо шта је каква бура унишља од оних до малочас питомих поља и градова и јадних људи што су на жртву пали,

а који су још до мало пре били пуни живота и наде и прикупљали потребну снагу да стварају многе своје остварљиве снове.

Једном речи: правој је уметности крајњи циљ да све разне манифестације душе човекове, да све човекове осећаје, мисли, страсти, жеље и чежње проу сва, тражећи им тајно порекло и објашњавајући их тако, да се у многих, ако је могуће и у свих људи, замућени погледи на свет и живот избистре, а нејасне мисли и чувства осветле светлошћу истине. Циљ јој је, да вечно узбудљивој души и мисли човековој пружи што више потребних средстава да у што мање времена, и са што мање труда и муке, решава загонетке које им живот тако често ставља.

Зато се и могло рећи: да је поезија у исто време и једна солидна наука, која се диже на појавама вечним. А само пред таквим појавама душа је човекова у стању и да се диже, и да се снажи, и да развија све велике подобности своје.

И сваки данашњи најобичнији догађај, уметник ће представити тако, да у посматрању, односно читаоцу или слушаоцу задрхти око што је најзуптилније и најсавршене у души и свем бићу његову, и кроз ту најобичнију слику и представу назирале он човека са свим оним што га кроз вечност као човека обележава, и што непрестано, као нерешена загонетка, стоји пред

нама. И само тамо где тога има, где нам неко дело и то пружи, има у истини уметничкога дела, а где тога нема — нема ни уметника ни уметничкога дела.

Шта ће, на пример, нама пружити неко дело, које није у стању да нас ма и најмање креће из наше обичне, свакидневне душевне диспозиције и са нашег обичног духовног нивоа, и после којег нећемо видети ама баш ничега новог ни на свом физичком, ни на свом духовном свакидневном хоризонту?

Како ми верујемо, како ми на улогу уметности гледамо, ми држимо да би и наши тако званни књижевни оцењивачи требало пре свију других то питање себи да поставе кад год приђу неком делу да нам кажу шта они о њему мисле.

Једино уметничко дело на које не може да се примени онај горе наведени општи захтев, то јест од којег се не може тражити да пред нама оствара нове хоризонте, и даје нам духу полета и моћи, — то је портрет и у опште лик, и то лик савременика, и то само још за живота савременика. Али кад и тога савременика понесе смрт, и нарочито, кад већ и преко успомене на њега време прође, онда одмах и портрет и савик његов добију нечега опште људског, увеличаног смрти, пре чим и машта и душа наша са савременог и земног пута, пођу путем вечности, и вечно њених хладних и непроменљивих закона природних. А тај је пут један од најбољих васпитних путева, то је управо пут ка духовном усавршавању.

Кад се зна, како су и колико су још наше шире класе непаситице; кад се зна да смо ми у Европи најнепосмитнији народ; кад се зна колико су мало спремне и наше, тако зване, више класе у разумевању уметничких продуката, и колико још мало воље и наклоности имају да буду упућене и у томе правцу; кад се нарочито зна како се код нас још управо ни појма нема о оном правом богатству сваке куће, о кућеној библиотеци пробраних дела, која, као највеће благо сваке куће, има да се преноси с нараштаја на нараштај; и да од сваке хиљаде ербијанских домова тек ако један има и какву подичицу књигама, и то, ко зна, с каквим књигама — кад се све то зна, онда се тек може замислити: шта би нашем друштву вредео један високообразован, душеван, спреман и неистрастан оцењивач књижевних и у опште уметничких дела. Што су у своје време неумисљиво били Доситеј и Вук, то би данас био тај.

Слабомоћни, а већина од њих и под утицајем болесне средине и друштва; — ни један од наших тако званих књижевних оцењивача није био у стању да створи себи какве више душевне и социјалне концепције, које би му биле једини пољ у раду, раду који треба да је од опште користи.

Место да у књижевних радника, на првом месту, васпитавају душу тако, да их оспособљавају за све суштинске разумевање вечних ле-

пота које нас прате на путу кроз живот, они су, на пример, по неким јадницама плескали и онда, кад су нам писали и песме и приче о нашим одвратним политичким приликама и моментима, немајући ни појма да су такви састави и њима слични, пред погледом уметности, исто то и лешадерски коњи и девојке према Фидијасовим и Проксителовим коњима и девојкама фигурама. Они су плескали и ономе што је сву мудрост и карактер и душу читавога јединога дела нашега народа, и то мушки заробљена народа, представно јадним подлацем, јединим гејчким шеретом. А међутим, тај народ гинуо је у одбрану својих народних светиња и традиција као ни један други, а душевним и моралним својим особинама виши је ма од мог другог народа на кугли земљиној.

Скоро сви они писали су похвалнице и оним дегенерисаним типовима, који су, по примеру оних фамозних *documents humains* наносили пред нас и чисто порнографске слике, или нас, у својој чедности, стављали пред некакво ретко платно, да те слике гледамо.

Кад данас сваки добар Србин, кад данас свако топло патриотско срце српско са болом гледа на свакодневне несреће по читавом племену нашем, по свима земљама где јадан Србин, живи, — онда су на првом месту уметници позвани да делима и радом својим покажу шта нам треба чинити, па да све мирније душе бацимо поглед на народну будућност нашу. Они су позвани да, посматрајући живот с једне више тачке, упућују корак наше путем разумевања.

Свакидневни живот, са својим бригама и потребама, сузео је и свео највећем делу људи и душевни и умни хоризонт у најуже границе. Пружити ередставу и тим многим људима да живећи и даље у обичним приликама својим, шире своје духовне хоризонте; да и обичним моментима свакога свог дана, и обичним предметима почну проналазити нове изгледе, нове особине и почну се занимати њима, а што дотле нису радили, — ето то треба да је смер сваког уметничког делања.

Ко, на пример, од већине људи има обичај да застане, да уредреди мисли и лажну своју пред оним светом мисли и представа, што се јави и на саме тако просте, тако обичне речи: отац, покојна мајка, брат, сестра, дете, чекња, младост, старост, здравље, болест, смрт, које међутим свако дневно спомињемо? А и са само то неколико наведених још и појмова што оне представљају, не обележава ли се зар сав и духовни и физички живот наш?

Ми смо се родили да умremo. Мисмо се на једне вине тајне појавили на овај свет, да нас после извесног времена нестане у другој, омет вечној тајни. Нешто по навики, лепоти и слабости духа, нешто по вековима дегенерисаним појавама, највећи део људи, све, и душевни и умне погодности своје подчини инстинкту за одржање, инстинкту за којим сасијају јуре и сви остали

БЕОГРАДСКА ЗАДРУГА

безбројни нижи животи на земљи. Тај је истинит силаз, неодољив то је истина и њему се нико отети не може. Али зар се из дубине нашега бића само тај глас, тај истинит туђе? Не тежи ли, исто тако неодољиво, биће наше и оним многим тајним гласовима који нам нуде тако чежњиво ишчекивану неку вишу, непомућену и истрајну срећу које на земљи нема и не може бити, пошто је такву, каквом нам је наша чежња представља, још нико није нашао? Јер што су, по обичним појмовима, на земљи срећнији и савршенији, интелигентнији и душевнији — све теже за тебе! И све изворе твоје среће, и све што је најдраже срцу твој чека скори крај; чека мрак вечан и непробојан.

На томе се појму ниже душе никада мало дуже задржати неће. И стога су такве душе биле стално болест на крилима духа човечанства, који непрестано вишему тежи.

Али све оне савршене јединке људске, на које су се најближи позивали дарови неба, сви изабраници духа човечанства пружали су нам и стално нам пружају руку да нас прихвате, и да нас поведу ка једном сјајном излазу из душев-

нога немира и очајања, у које, због смрти која ништи све што је људско, мора да утоне свака племенитија природа човека.

А тај излаз једино је подизање духовне моћи ка идеји, ка идеалу; то је дизање погледа са свакодневне позорнице живота, на којој обично највећу хуку дику они који најмање вреде, на оним вечним лепотама и истинама, које само наговештене душама нашим, стоје стално више нас, тамо пејде у даљинама простора и времена.

Ено, то, и само то, како ми држимо, требало би да буде мисао водила и сваком правом уметнику кад год приступи раду, то јест, кад год приступи реализовању какве замисли своје, а и сваком оном споредном раднику што се зове оценовац књижевних и у опште уметничких дела, кад год се реши да нам каже шта он о каквом делу мисли, али то да нам каже тако како ћемо одмах и несумњиво видети, да и он зна за оно основно правило које је извео један од највећих француских литерарних критичара, а које вели: „Критика каквога дела није само у формулисању мишљења, но мотивисању мишљења, а то није једно исто.“

ИЗ ПЕСАМА С. Ј. НАДСОНА

(С руског превео Р. Ј. Одавић)

* * *

Друже мој и брате, патниче уморни,
Не малакши душом, незнатиче драг,
Нек зло и неправда још царују орни
На земљи што сузе бележе јој траг;
Нек руже разбивен свети идеал,
Крв невиних може и потоком поћи, —
Веруј: иде доба — погинуће Вал
И Љубав ће опет на земљу нам доћи!
Не с трновим венцем, ни с ланцима тешким,
Ни с крстом на леђима, погнута под њим —
Са славом ће доћи, с подвигом витешким,
Са светлом среће, с тим ће доћи, с тим!
Престаће на земљи сва душманства срамна,
Хумке без крстове, робови и плач,
И невоља тешка, убиствена, тамна,
И стубови срамни и крвави мач.
Друже! није привид њен долазак мили,
Није само нада њена сила моћ:
Види — зло је свугде у сувишној сили,
Сувише је свугде помрнула ноћ.
Свет ће клонут¹ с мука, загрнат² у крви,
Њега ће безумни уморити бој;
Љубави ће дићи, презасићен стрви,
С пуно брижне молбе тужни поглед свој.

УМРЛА МИ МУЗА!

(С. Ј. Надсон)

Умрла ми муза! Како брзо преста
Да ме усамљеног осјава зрачна;
Увекло је цвеће, догорели огњи,
А ноћ непровидна као гроб је мрачна.
Узалуд у срцу, клонуло од мука,
Лековит звук тражим, за њим жудно горим, —
Изагажен је, сивљен мој мирисни венац,
Сад без песме тужим, без песме се борим,
А каквих је негде тајни и чудеса
Бивало у моме сиромашком кутку;
Зажелим ли само — блистави се небо
Отварало мени у једном тренутку,
И пукне даљина сребрних језера,
Блесну колоне раскошних палата,
У лазур се више оштри завршеши
Снежне површине гранитних Хрбата!
А сад — сам без иког... Стан ме пусти гледа
Неудодно, мрачно, к'о да слутњу крије;

Поноћ непогодна, к'о тичура црна,
Преплашено крилма у окно ми бије...
Мрамор сјајних двора застрла је магла,
Поносне планине у праху се крију, —
Смождено ми³ срце од туге и рана,
А немоћне сузе с очију се дију...
Умрла ми муза! Како брзо преста
Да ме усамљеног осјава зрачна;
Увекло је цвеће, догорели плами,
А ноћ непровидна као гроб је мрачна!..

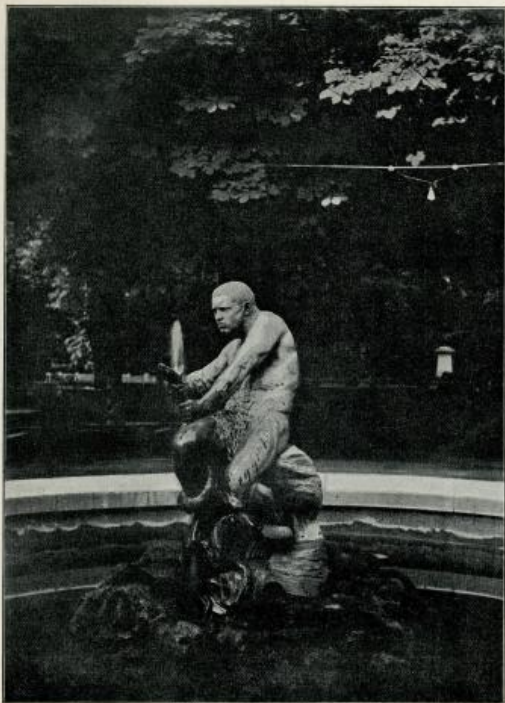
ОДГОВОР

Говоре нам често, земљо рода мог,
Да у наше дане, кад, к'о грдна тама,
Тобом немоћ влада и терет сна злог;
Кад под тешки јарам стављаш чело само,
Кад је свугде мржња, свуд глухо и мир;
Кад туга к'о болест свим срцама влада,
А стод мрачних мисли сумњом мути вир
И пламених тежња и почетног рада —
Говоре нам да је плакат⁴ грех и срам;
Да нам песма треба да труби у чами,
Да ти светих нада⁵ расприрује плам,
Да светила буде у муклој нам тами!

Речи, речи, речи!.. Не тражи да стих
Пророчко-херојски силне душе буде;
Од маштине творбе, од сазвучја тих
Не чекај да поук ил⁶ одговор нуде.
Твој смо одјек само! Јеси л⁷ болна ти
И песма нам бол је: јек јада ти вџла,
Привид што се теби у болима сии,
Крв тешких ти рана, туга твојих жеља!

Учитељи писмо!.. Нек мудрачки лик
Твом питању жудном одговор искраја;
Гладних и робова њима казуј крик:
„Ваздуха, слободе! Сјаја... више сјаја!“
С твојим гласом биће наше лире звук,
К'о позивник тучни, као грома хук,
С песмом нам далеко твој ће јук проћи!
А сваки твој успех чуће цео пук,
На сваку ти сузу и наша ће доћи, —
Али, отарбино, излазак и спас
Не знамо ти рећи из тамније гробне.
Ноћ живота мучи, к'о тебе, и нас,
Болни смо, к'о и ти, од болести кобне!

С. РОКСАНДИЋ:
РИБАР.

УМЕТНОСТ У СРБА IX—XVIII ВЕКА

УМЕТНОСТ ПРЕ XII ВЕКА

Уметност Срба у Средњем Веку тешко би се могла издвојити из оквира византијске уметности. У оно доба, када је у областима, које Срби на Балканском Полуострву населише, могло бити речи о некаквој уметности, Византија доминира на Истоку, а Запад је засенут блесом њене културе. Оно, што златни век Јустинијанов раније створи, беше сада у IX, X и XI веку крунисано новим творевинама од врло велика значаја. Ове су се неодољиво наме­тале као образац народима ниже културе, који

дођоше у додир са Византијом. И Срби се нису могли отети снажним утицајима са те стране. Сопун и Цариград беху средишта једне апсолутне религиозне уметности, из којих је покрет зрачио и крајеве, које Срби населише.

Утицаја је било и са других страна. Свакако се не би смела previdети једна моћна струја, која је допирала са обала Каспског Језера, са Кавказа и из области у његову залеђу (Јерменска, Грузија). Скоро све велике инвазије на Балканско Полуострво потицале су са те стране. Оне обележавају пут, којим су се ови чисто оријентаалски утицаји кретали. Онде Јермени играју, како изгледа, велику улогу. То беше необично

истраjan narod, чији се утицаји снажно осећају у византиској хисторији. *Леон V* (813.—820.), *Василије I Македонец* (867.—886.), *Јован Цимиск* (969.—976.) беху Јермени. Језгро војске *Василија II Бугаробитце* (976.—1025.) и најзаменилије појаве ипак дадоху Јермени. Проват уметности, који Византија доживе под такв. династијом Македонца, зову *јерменском ренесансом*. Јермени су моћним колонијама били расути по целој Балканској Полуострву. *Маеризије* (582.—602.) беше огромне масе Јерменј пребица на Балкан, а после њега и *Константин Копроним* (741.—775.). Ови Јермени донеше Павлићанску Јерес, која је доцније овако значајну улогу играла код Срба и Бугара (богомилци). Све ово са свим природно упућује на поставку, да су се Јерменски утицаји морали осећати и у уметности. У областима, у којима су Срби били настањени, ти су утицаји могли бити и непосредни. Појединачни манастири могли су преко монаха стајати у непосредној додиру са јерменским и грузијанским манастирима. У потврду тога говореће би извесне појаве у суседним областима. Веома је поучан у томе погледу познати факт, да су два отмена Грузијанске године 1084. на земљишту садашње Бугарске основали манастир Пресвете (Васконе). Отуда би била далеко вероватнија хипотеза, да су извесни орнаментички, која се од IX века јавља на Балканској Полуострву, донели Јермени а не Бугари, као што би то хтео познати научар Ј. Стилиговски. Свакако се не би смела поред осталог изгубити из вида околност, да глаголица, којом Кирил и Методије написаше прве црквене књиге, формом својих писмена јако подсећа на грузијанско и јерменско унцијално писме.

Говорило се и о утицајима западне уметности преко Италије. Ту се обично мисли на области које су се налазиле у близини Италије (Зета, Хум и др.). При томе се полази са погрешне тачке гледишта, да је т. зв. романски стил оригинална творевина западних народа. Ну данас је несумњиво утврђено, да је овај стил оријенталског порекла. Директне везе са Истоком (Малом Азијом, Сиријом, Палестином, Египтом) и моћни утицај Византије у Италије припомоги су његову формирању. Отуда би могло бити још говора о утицајима уметности Италије, само не о утицајима једне специфично западне уметности.

О уметности у Срба пре XII века ми смо, иначе, необично мало обавештени. О привеној уметности могло би бити речи тек после покрштења Срба у IX веку. Поуздано се може рећи, да о каквој монументалној уметности ту не може бити ни говора. Свакако су се у области првих држава епископских ујриштали утицаји Византије, Истока и Италије. Стара црква у *Прокиљу*, која би могла бити из доба пре XII века, васцелицнога је типа и подсећа на старе цркве у Месопотамији. Црква *Св. Петра и Павла* у близини Новог Пазара, поуздано ранија од XII века, подсећа својом основом на неке цркве из Сирије и Мале Азије. Један рељеф са представом Христа и са јермен-

ском сигнатуром (сада у Нар. Музеју), нађен у области старог Браничева, поуздано није познатији од X века. Он је пак несумњиво припадао каквој цркви. Интересантно је, да се ту близу у околини Жагубице у т. зв. *Тришкој цркви*, чије је доба постанка веома мучно утврдити, налази на царским вратима орнаментика, за коју би се рекло да је директна копија из Јерменске и Месопотамије. Једна плоча са записом од 1218. године (сада у цркви манастира Витовице), која је етажала на прочелу какве цркве, посвећене Св. Петру и Јакову, понавља словенски текст и на јерменском језику. Ови знаци, ма како малобројни, упућују на утицаје јерменске у области старог Браничева.

УМЕТНОСТ XII—XVIII ВЕКА

Док смо за познавање уметности у Срба пре XII века скоро искључиво упућени на писане документе, пошто они мало споменика сачуваних из тога доба није још довољно да створи јасну слику о њој, дотле је уметност од XII века на до данашњих дана далеко познатија. Већ оснивач династије Неманића, велики жујан *Стефан Неман* (владао до 1196. год.) подиже велики број цркви у својој области. Његови наследници трудили су се ревностно, да не изостану један иза другог у подизању Божјих храмова.

Из XII века имамо сачуване цркве: Богородичну у Студеници, Св. Николе код Куршумља, Богородичну у Топлици (близу Куршумља, првобитно женски манастир), које подиже Неман. Срацимир подиже Богородичну цркву у Граду (данашњем Чаčku), Мирољав цркву Св. Петра на Лиму. Из овог је века, вероватно, и стара Павлица (недалеко од Рашке).

У XIII веку постадоше: Спасова црква у Жичи, архиепископска црква у Пећи, Милешева, Сопотани, Градац (код Рашке), Ђурђеви ступови, црква Св. Ахилија (у Ариљу), Рача, Папраћа, Трноша и др.

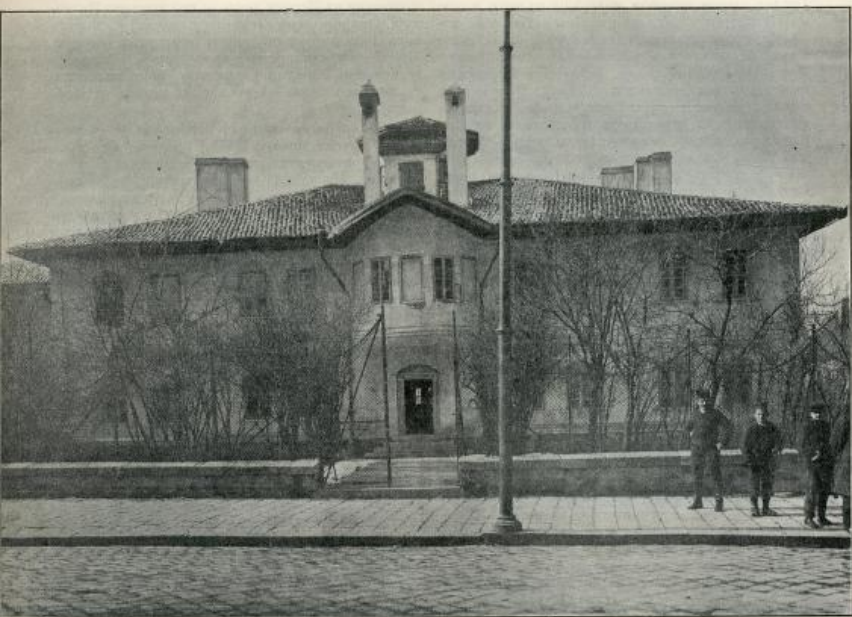
Крал Милутин (1282.—1321.) подиже цркву Св. Стефана Бањског, Грачаницу, Св. Ђорђа у Нагоричу, Јоакима и Ане у Студеници, Св. Никите код Скопља и др.

У првој половини XIV века постадоше: Дечани, Матејша, Марков манастир, Љуботин, Лесново и др.

Из доба *Кнеза Лазара* су цркве: Нова Павлица (задужбина Стефана, сина челића Мусе), Љубостиња (задужбина Милице, жене Лазарева), Раваница, Џидрево (Горњак), Св. Стефан у Крушевцу (последње три су задужбине Лазарева), Дренча, Сисојевац и др.

Из доба *деспота Стефана* су цркве: Руденица (недалеко од Трстеника), Ресана (Манасија), Калетић, Палалови (близу Младеновца) и др.

Из доба *деспота Ђурђа* (1427.—1456.) су: стара црква у Смедереву (задужбина деспотови), црква Св. Ђорђа у Браћевици (задужбина челића Радича) и др.

КНЕЗ МИЛОШЕВ КОНАК У БЕОГРАДУ

Из XVI века су: Вољавча (код Аранђеловца), Боговађа (близу Лазареваца, у прошлом веку обновљена), Грчарица (околу крагујевачки), Јашуљски манастир (околу нишки, храм Јована Претече, сазидао 1517. год.), Космача (код Куршумља, од 1535. године), Трнава (код Чачка од 1554. год.), Црковина (окр. нишки, од 1541. год.), Благовештење испод Рудника, Пустиња (?) (код Валева), Рашињски Св. Арханђео (околу тимочки, 1518. год.), манастири у Фрушкој Гори (у Срему), Дубочица (код Пасеваља), Житомишље и др.

Из XVII века су: Рипа Река (код Копаоником, од 1618. год.), Штава (топлички округ), Врх (код Студенице), Слимички манастир код Преспе (1614.) и др.

Из XVIII века су: Драча (код Крагујевца), Тресија (код Космајем, од 1709. год.), Кансура (код Ариља), Морави (окр. руднички) и др.

АРХИТЕКТУРА

Архитектура цркава XII—XIII века одликује се простотом и јасношћу конструкције, складним

груписањем појединих делова у једну органску целину. Конструкција се ту истиче далеко изнад украса, пластични елементи преовлађује над живописним. Архитектура тога доба чини исти утисак као и асовремена књижевност. Иста озбиљност простота, једрина одликује и једну и другу.

Архитектура је у строго православноме духу као и византиска, ну архитекти ових црквених грађевина нису свуда слепо ишли за византиским образцима. Наћи ће се безброј мотива, који су потпуно туђи чисто византиској уметности. Већ примена тесаног камена није византиска, него оријенталска карактеристична црта. Орнаментика на Богородичиној цркви Студеничкој је романска.

Црква у Градцу (код Рашке) показује крстасте свод и потпорне ступце (contreforts), ну и једно и друго овде је чисто декоративно примењено. Присуство ових мотива свакако је савним случајно.

Студеница (Богородичина црква) има исту основу као Св. Софија у Трансзунту. Жича и

Градац својом основном подсећају на неке цркве на Кавказу и у Канадоцији. Стара Павлица показује основу скоро идентичну основи цркве Смрти Богородичине у Никеји или св. Николе у Мирама. Фасада цркве св. Николе код Курушумлаа наличи на фасаде цркава у Сирији. Нарочито је омиљен мотив, да се квадратно поље, над којим се своди кубе, проширује на местима која су одређена за хор, или само на једној страни (св. Никола код Курушумлаа) или на обе стране (на северној и јужној), као што је то случај код Студеничке цркве, за тим у Јичи, Градцу (код Раишке), Армалу, Придворици (код Ивањине), Тројици (у Каблару), Влаговештењу (код Кабларом).

Насупрот овим црквама из XII—XIII века, које чине утисак, као да стоје под утицајем Истока, цркве, које у првој половини XIV века савидаше Милутин и Душан у области Скопља и у Македонији, чисто су византиске. Грачаница је копија цркве св. апостола у Солуну, Матејина и Нагорич имају скоро исту основу као Грачаница. Једино Дечани испадају из оквира ових цркава својом обилном романском декорацијом.

Цркве из друге половине XIV века и из XV падају у очи својом једнообразношћу. Скоро све имају исту основу, исту структуру и исту декорацију. Три апсиде (једна олтарска, две за певнице) испадају на трима странама цркве и дају јој добро познату форму цркава са Атоса (т. з. триконхос, који је египатског порекла). Зидна платна чине живописни ефекат напаметним изменом редова тесаника са слојевима опека и лена, селени нипама, архиволтама, венцима, обилном орнаментиком око прозора, изнад њих (у розетама) и на архиволтама (Каленић, Љубојевић, Крушевац, Руденица и др.). Живописни елемент овде преовлађује над пластичним. Нарочито је карактеристична орнаментика. Она је иста као у грузијанских и јерменских цркава. И ове цркве као и оне из XII и XIII века показују више оријенталских него чисто византиских елемената. Изгледа да у српским манастирима никада није био тако велики број монаха као тада. Они беху преплављени Атосом, који од доба Душанова уживаше протекторат српски, да га после пропасти српске државе уступи влашко-молдавским господарима. Они стадоше на чврсту ногу у Палестини и на Синају. У Влашкој и Молдавији њих је тако исто морало бити у знатноме броју. У то доба се даје констатовати снажна инвазија Јермена у Молдавију, који су у првој половини XV века имали ту чак и свога епископа. Пада у очи у српским манастирима присуство т. з. *синајита*. Изгледа да они нагризуше у Србију после коначне пропасти бугарске државе. Да ли они беху *хезихаст*? Има знакова који на то упућују. Српски манастири у то време преко својих многобројних монаха стоје у директној вези са целим православним Истоком. Свакако су за српске цркве тога доба од далеко већег значаја били Атос и снажни центри православног

монаштва на Истоку, него ли притешњена Византија. Оријенталски елементи у српској уметности тога доба дају се објаснити поменутих везама. Првобитан сликарски украс цркве у *Сисејонцу* (у близини Раванице) франшира својом идентичношћу са неким од пењских цркава у Канадоцији.

Рекло би се на први поглед, да је са пропашћу српске државе (1459), пресечен био дљи развој српске уметности и да је она била потпуно угашена. Ну већ XVI век изненађује својом продуктивношћу. У овом столећу живо се радило у српским манастирима, а нарочито се у другој половини тога века показује у најјешћој светлости пробужена свест народна и осећа се снажан покрет, управљен на подизање и обнављање старих цркава и манастира. Тада постаде велики број нових цркава. Међу овима се истичу цркве у Фрушкој Гори (у Срему), као што су *Куртедол*, *Пашатовац*, *Холово*, *Врбас* и др. Највећи број тих цркава, што постадоше у XVI веку, представља веома скромне грађевине, ниске, тесне и мрачне.

У XVII веку наставља се овај покрет из прошлога столећа. Поглавито се ради на рестаурацији старих цркава. При крају овога столећа имале су српске цркве да пресеку једну варварску инвазију отворених противника крста. Одлазак патријарха Арсенија Чарнојевића даде повода једноме беспримерном пустошењу српских цркава и манастира. Изгледа, да ни један скоро манастир није овом приликом остао поштеђен од дивљих Турака.

Ни XVIII век није у архитектури ништа монументално створио. И у томе се веку највећма радило на обнављању запустелих и разорених цркава.

Што се тиче *цивилне архитектуре* Средњег Века, ми смо данас о њој врло мало обавештени. Није сачувана ни једна палата негдашњих владалаца српских. Отуда се она још једино даје студирати на доста великом броју градова, расутих по целој области на којој српски народ живи. Ту би дошли *Маджар*, *Остраница*, *Бреник*, *Ресав*, *Копривица*, *Смедерев*, *Жрњев* (Авала) и др.

ЖИВОПИС

Далеко је значајнији од архитектуре живопис старих цркава српских. Док се ни једна црквена грађевина српска Средњег Века не може мерити са познатим катедралама истога доба на Западу, дотле живопис српских цркава не изостаје ниуколико иза истовременог живописа на Западу и у Италији. Он је од неочењене вредности за студију иконографије источне цркве.

На жалост, старија живописа у српским црквама веома је мало очувано. Богородичина црква Студеничка сачувала је само врло мало од живописа из првих дана XIII века. Још је мање, и то јако фрагментарно, старог живо-

писа у Спасовој цркви Жичкој. Овај стари живопис у Жичи несумњиво је из XIII века (по свој прилици са краја овога столећа). Из прве половине XIV века имамо врло добро сачуван живопис у Дечанима, који ерапира својом свежином и својом лепотом. Живопис цркве у Раваници припада другој половини XIV века. Из XV века је живопис црква у Манасији и Каленићу.

Највише старог живописа датира из XVI и XVII века. — XVI веку припада живопис у Жичи и, како изгледа, у Богородичиној цркви Студеничкој, а затим у Јанушевском манастиру и у Јапанској цркви (окр. тимочки). Из XVII је века живопис Милутиновог цркнице у Студеници. (Из 1609. год., у Николу (под Овчаром), Благовентењу (под Кабларом), Жељевици (код Чачка), Пустини (код Ваљева), Темској (код Прота), Ариљу, Белој цркви код Кирана и др. — XVIII веку припада живопис у Драчи (код Крагујевца), Враћевиници, Благовентењу (испод Рудника), и др.

Живопис старих српских црква у сунгтини својој носи исто обележје које и архитектура. У XIII веку показује он озбиљност и мирноћу класичне уметности античке, достојанствене поас и отмене гестове. Оно, што је главно у слици, доминира над оним што је споредно; детаљи се губе поред онога што је опште. Све је повезано у једну органску целину.

Живопис XIV — XV века пада у очи својом гиздавешћу и тежњом за елеганцијом. Са предмекцијом се иде за декоративном композицијом и живописним детаљима. Фигуре су грациозне и живахне. Све је у покрету. Живопис је, истина, ушао у колосек византиски (у Нагоричу су све сигнатуре грчке), али многобројне варијанте у појединим темама иконописним сведочице би о самосталности и оригиналности српских уметника. Ковдаков, шта више, мисли: да су многе иконографске теме тада створили српски уметници.

У нашим старим црквама данас се најчешће срета живопис XVI и XVII века.

Уметници се враћају на првобитне теме хришћанске. Циклус сцен из живота Маријина плустрован у Милутиновој цркви у Студеници могао би бити директна копија каквога обрасца из VI века. Свугде се у живопису овога времена опажа покушај да се оживе традиције старе школе, али се назадак јасно запажа на свима тачкама. Уметници нису више у стању, да разумеју старе обрасце и да их представе у светлости античкога доба. Овде онде наћи ће се фресака, које, на први поглед, изненађују лепим формама фигура на супрот осталим кривинам, морнама, аскетичним фигурама, ну око, које загледа дубље испод површине, откриће одмах све недостатке осталих фреска. Ту су пропориције ретко када правилно обрачуване и тачно обележене. Струк је обично висок, руке и ноге преко

ЂИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

мере су дугачке, глава је мала, труп дугачак и мршав. Композиција боја је сасвим другачија него пређе. За уметност овога доба нарочито је карактеристично зелено сенчење меса. Осеча се јака тежња за стилизањем. Уметник је обично далеко од тога, да поједине фигуре схвати као једну органску целину. Живопис српских црква овога доба показује велике сличности са живописом црква на Атосу, које тада добише свој сликарски украс.

Живопис XVIII века показује, да су се заборавиле традиције раније уметности. У њему се већ јаче осећа утицај Запада. Сада се обриси највећим делом траже у Русији. Још од XVI века монаси наших манастира посећују Русију и просе милостињу за своје цркве. Никада та посета наших монаха у Русији није била тако обилна као у XVIII веку. Ну у живопису тога времена и у Русији беше се изгубило строго православље. Елементи западне уметности узеше у њему маха. Са овим живописом XVIII века почиње она безукусна уметност, која се у XIX веку деформисе до карикатуре. Ипак су „заграфи“ последња два столећа били веома охолни због своје уметности. Док су сликари у нашим црквама ранијих векова из претеране скромности остали анонимни, дотле ови „заграфи“ XVIII и XIX века сматрају за потребно да своја имена сачувају за вечност.

СКУЛТУРА

За вајара је било мало посла у српским црквама, исто онако као и у византиским. Ту може бити речи још скоро једино о вајаним орнаментима. Кад је реч о вајарском украсу наших цркава, онда се увек мисли на Богородицу Студеничку, на Дечане и на цркве из XIV — XV века (Каленић, Крушевац, Лубостиња, Руденица, Раваница и др.). Споменули смо већ, да је орнаментика Богородице Студеничке и Дечана романска, док је она у црквама XIV—XV века изведена у духу грузијанске и јерменске уметности.

СИТНА УМЕТНОСТ

Производи старе српске ситне уметности (arts mineurs, Kleinkunst) није сачувано у великом броју. Они би се могли скоро на прсте набројати. Несумњиво је пак да је њихова продукција била веома обилна, нарочито у XIV веку. Ово столеће беше сведок највеће моћи српске државе, која једно време беше ту близу да утврди хегемонију на Балканском Полуострву.

У *минијатурноме сликарству* истичу се Мирослављево Јеванђеље из XII и псалтир Мин-

хевске Библиотеке из XIV — XV века. У првоме су иницијали формирани од типа, лавова, змија, грифона и фантастичног звериња. Они се подесно дају замислити у оквиру тзв. романске уметности. Минијатуре псалтира Минхевске Библиотеке крећу се потпуно у колосеку византиске уметности. Само је орнаментика ту потпуно оријенталска. У старим рукописима српским и јерменским наћи ће се истих таквих орнамената.

И производња *бродерија* била је несумњиво веома жива. О литургиским тканинама, извезеним златом, ксићеним бисером и драгим камењем, има врло много помена у писаним споменницима српским XIII — XIV века. Заслужује помена лепа завеса (*златантисори*), коју храму Богородице Хиландарске приложи монахиња Еуфимија, кћи кесара Воихне (в. слику у прошлом броју „Нове Искре“).

Производа *позлатарства* није сачувано у толикоме броју, да би се о овој индустрији могла створити јасна слика. То би се исто могло рећи и за остале производе од метала и дрвета.^{*}

* Овај чланак измењен је Студеној пажњи у Србији.

Д-р Влад. Р. Петковић.

ПОД СТАРИМ КРОВОМ

— ПЕСМЕ —

Старачини рукама своје мајке

I

Преплакала многе и дане и ноћи.
У грудима нада последња се гаси.
Сирота, без друга, чам у самоћи,
Док по коси ничу прве беле власи.

Само кад је тргне глас малог сина,
Који тепа „мама“ и пузи по поду,
Подигне се мало из обичних тмина
И са зебњом мисли на нову слободу.

Онда види светлост и веселе дане,
Па блажена ствара разноврсне плаће,
Молећи се Богу и његовој сили.

А мали се мази, ручицама бије,
У наручје њено хоће да се скрије
И муца полако: „Ајде, мама, мили“...

II

Киша... Мутна јесен прерано се свали.
У паланци мртвој ко да пустош влада.
Она брижна седи: болестан је мали...
Душа пуна слутње, туге, нових јада.

Над креветац његов наднела се лако
И погледом нежним млијеује му очи.
Чим би синчић усне осушене мак'o,
Задршће јој срце и у страху скочи.

У собици тамно. Од велике кише
Кроз олуке вода ромори све више,
А ветар се чује час тихо, час јаче.

Над иконом старом кандило светлуца.
Мирно. Само мали у бунилу муца
И анђео један над њим болно плаче...

III

Божић. Служба прошла. Кроз улице дуге
Погурени људи домовима журе
И безбрижно, узгред, здраве једни друге.
Снег засипа земљу и кровове суре.

У црноме руву она скромно ступа,
Држећи за руку свог малог дечака.
Колико је срећна! Срце јако лупа:
Она води кући будућег љунака...

Дошли. Соба топла. Мали жељно гледа
Колачиће пуно шећера и меда,
Па прстићем влажи уснице и зубе,

А мајка зове, да му преда лепом
Поклоне од Бога: пајача са репом,
Дрвене војнике, пушку, сабљу, трубе...

IV

Пре зоре се дигла. Нигде мира нема.
Збуњенога лица по собици ходи.
Смеци се и плаче... Тупка, броји, спрема:
Јутрос треба мајка школи да га води!

Купила му капу, хаљинице нове,
Таблу, сунђер, буквар и торбу од коже;
На торбици слика: ловци тигра лове,
А за њима групе црнаца се множе...

Слуша: звонце звони! Затим ведра лика,
Уз тепане дуго, полупцем га буди.
Он се диже из сна пуног лепих слика.

И док јој се срећној брао дижу груди,
Са очима сузним, шапуће му благо:
„Школа, сине... хајде! Устај моја снаго“...

Момчило Милошевић.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(ВСТАВАК)

X

ида је већ мрачно када стигосмо вили. Креснем жижицу и у првој соби угледам тетку: седи у наслоњачи и спава најмирнијим снаом.

— Јадница, гладна је! рече Олга.

Тетка је и даље спавала. Упалисмо лампу и свећу у другој соби. Олга отиде у кухињу, па пошто куварнице није било у кући (па две врте од виле био је војнички до-гор), распали дрвени угаљ да би загрејала тет-кину млечну кашу.

— Теткице! Теткице! Пробудите се! поче је она будити.

Тетка мучно подиже своје изборане очне каике.

— Је сте ли будни?

— А шта хоћеш, мила?

— Теткице, ја сам се данас удала!

— Шта, шта, шта?

— Удала се! Венчала! изд самим теткимим ухом гласно је узвикивала Олга.

— Шта ти је? — Не верујем!

— Кусем Вам се, теткице! Ево гледајте. Видите ли — је ли то човек? То је Андреја Ни-колајевић!

Старица је, то се видело, напревала све моћи свога вида.

— Као да видим!

— Гледајте, ја га љубим... Он је — мој муж!

Олга се прили уза ме и звонко ме пољуби у уста. Тетка се нестрпљиво уздицала у наслоњачи. Осмехну се неким плачним осмехом и пређе у тихи, скоро беззвучни смех.

— Истина?! — изговори она, али то нити је било питање нити изненађење и позва ме себи руком.

Ја јој приђем и приклоним се. Она обема рукама ухвати моју главу и пољуби ме у чело.

— Хвала ви!... Она је златна!

Ова је новост толико узбудила тетку, да целог вечера није падала у дремек, а жудно је

јела своју кашу и с нама пила чај, непрестано ме молећи да је ја запамем. Покидашто би изговорила ма какву фразу, која је исказивала улогне њених мисли.

— Мислила сам да више неће доћи! — говорила је она. А за тим би, после дужег ћутања, додавала: — Сваки хоће да живи!...

После чаја метнусмо је у постељу. Спавала је у соби, из које није било засебног изласна. Било је једанаест часова када смо ушли у врт. Ноћ је била месечинаста; танке гране врбе вазно су се повијале с једне стране на другу, покретане тихим штирем. По стаиовима, којих је у врту било много, већ се спавало. Неде се у даљини пронеосе звиздак. То се последњи поз примичао граду. Бескрајно море прелива се сребром и чује се мирни шум вала што ударају о обалу. Ваздух је био пун оштрог задах неке мириславе траве.

Ишли смо полако, ћутећи и не осећајући потребу говора. Не знам, о чему је Олга мислила, а што се мене тиче, био сам потпуно у власти ове чаробне ноћи. Осећао сам, да је поред мене и да се ослања на моју руку жена која живи једино љубављу према мени, а пошто је та жена била и млада и лена, узивао сам. „Шта је то срећа?“ питао сам се. — „Ја сам човек позитиван и нисам се обманљиво, када сам мислио да волим Нају. Да, ја је волим и знам зашто је волим. Па ипак, како сам необично срећан идући руку под руку с овом женом и осећајући уздрхтао ударање њезина срца“. — Изгледало ми је, да је љубав — измишљотина. Она се може увек створити при угодним приликама.

— Не, нећу умрети, нећу умрети! тихо рече Олга и стеже ми руку.

Затим поче опет говорити неким здравим и веселим пецањем: она није ни мало болесна. Тако јој изгледа. Груди је боле само стога, што су препуне љубави, која је гуши свом својом телесном. А сад ево осећа, како екида и како ми даје ту љубав што се у њој накупила, те јој

груди почињу слободно дисати, лако се шире, а срце добија слободу да удара пуним темпом. Слушај само, како удара! У целом организму осећа само прилив енергије, бадрости, здравља. Не, она неће умрети, она ће још дуго живети.

Те ноћи нисмо спавали. Уморени даном пуним брига, пуним утисака, осећао сам потребу да се одморим. Али ми Олга не допусти ни да помислим на сан.

— Како се може спавати када је у души тако пуно среће? Жалим часове које ћу спавати, јер у њима нећу знати ову срећу! Изгледа ми, да ја више никад нећу заспати. Зар није истина, — и ти то исто осећаш?

Потврдио јој. То, истина, нисам осећао, али сам знао да бих је друкчије увидео. Осталих јој пуно слободу „а буде свесна своје среће“. Она ме је миловала, гледала ми у очи, поредила их с морем, с небом, са шумом, са свим што је њој било лепо. Убађивала ме, те сам осећао насласу.

— Посматрајмо вору и рађање сунца. Знаш ли, да ми сада све изгледа ново, као да до сада нисам ништа видела. Цео свет излази ми у новој светлости!

Када се сунце родило, поћосмо спавати. То је био поремећај мојих навика. Тесућу пута почињав сам осећати умор, али ме је Олга задахивала огњем своје страсти, и ја сам сагоревао заједно с њом.

Пробудили смо се када је избио три часа по подне. Тетка је била потпуно уверена да смо и данас ишли у град, те је стрпљиво гледала. Олга није хтела устајати. Испримила се, лежеш у постељи, наукула покривач до подбраћа и, жмпркајући, гледала ме, мазала се и смејала, као дивећи се што је све то тако, што ја, њен муж, седим поред њене узглавља, уживајући у њеним свиластим косама, разбацаним по белој основи постеље, и гледиш јој чело. Наговарао сам је да устане, а она се смејала и изјављивала да се неће ни смењати помаћи и да неће ни мазати претом кренути, па макар жорала све до сутра спавања. А то је значило, да је ја обучем, што сам и извршио до сутрица. Била је у пуном одушевљењу.

— Знаш ли, да је право чудо, како се све мења и у коликој се мери и из најнезначајније ствари, на коју нисмо обраћали никакву пажњу, могу издвајати уживања! Ја сам се увек облачила машинично, у осталом тако се и све друге облаче. Сад ми ти облачиш чарапе, и где — читала мада поема! Уживање у облачењу чарапа! Знаш ли да се томе нисам могла надати нити очекивати...

Веома одушевљењу и чуђењу није било краја. Док смо се облачили и пили чај — наступил је сумрак. Вече смо провели на тераси; ноћу, разуме се, опет нисмо спавали, него смо сизадили до самог мора и седели на песку. У свему смо налазили довољно разлога да се одушевимо и развеселимо — и у врту, и у мору, и

небу, и земљи. Али зору не сачекасмо. Оштри ветар, који се у један мах сручи, отера нас у собу. И у том је било неке нарочите лепоте — бежати у двоје од буре, затворити се у собичку, затворивши што се боље могло и врата и прозоре, преласкувати еџук ветра и привијати се једно уз друго.

Сутрадан устали смо раније, — у дванаест часова. Олга никако није могла погодити који је то недељни дан био, — била је сасвим изгубила рачун о данима. Па ни ја сам нисам се могао одмах сетити да је био петак.

Проживели смо два дана, не обавештавајући се о томе, шта је у свету. Када обухом Олгу и када узех кључ да отворим врата од терасе, помислих, како је срећа чудно егзотична, па сећајући се свега што је било на ова два дана, нисам се доиста могао сетити ничега што би утврђивало да смо ми разумна бића.

— Охо! То није рђаво! чу се са терасе, када отворих врата.

То је био Кремљатов. На моје изненађење, с њим је био и Вјетвицки. Рекосмо ми, да већ од десет часова чекају, да су већ били на обали и окупали се у мору. Појава Кремљатова у тренутку ме поврати прошлости. Знао сам, да је већ несумњиво био тамо. И преда мном се, у један мах, оцрта сва величина корака који сам учинио са толико одлучности. А шта ће бити ако сам погрешно рачунао? Веровао сам да сам Нађу добро проучио. Био сам потпуно уверен да је познајем и да знам како ће поступити у овом или оном случају. У дубини душе њене живи страшна жеља да буде богата, али то не зна и она сама. Принципи, које је била усвојила, гуше ту њезину жељу, сметају јој да се јасно оцрта и узме првостепену улогу. Потребан је каква силан ефект, потребно је да се узбудим, изведе ван себе и посвађа се са прошлошћу.

То ће јој послужити као оправдање пред самом собом; изгледаће јој да се свети за увеређено самољубље, и тако ће се, на тај начин, обичи сурови принципи, бити обманут. Тако сам ја рачунао. Али ако у томе буде ма и најмања погрешка, коју нисам предвидео, све ће се у прах развејати.

Известно сам Олгу о доласку гостију, те она брзо уреди собу. Вјетвицки уђе к њој, а ја остадох са Кремљатовим.

— Има за Вас две три речи! тајанствено ми рече Кремљатов и показа руком према врту. Одмакосмо на једно двадесетину корак.

— Био сам данас. Али сам сазнао да сте им већ и Ви сами саопштили. Је ли истина? Баба ми је тако некако казала. Вели: знамо, већ нам је јавио Андреја Николајевич. Саопштите му, каже, наше жаљење што му не можемо и лично честитати, јер Нађенка није нешто најздравија... Ево Вам и ово писмо!

Изгледа само каква је моја Ана Гавриловна. Зар сам могао и помислити да ће показати толико смотрености? Али нисам могао знати, ко

је то успео да их већ обавести. Посумњао сам у Вјетницког, који је, разуме се, веровао да ми њиме чини највеће зло. Кремчатов није видео и Наду. Она просто није изишла пред њега.

Признајем да сам необично забуђен узео писмо у руке. У самом оном тренутку чуше се кроз грање гласови Олге и Вјетницког. Нема сумње, изишли су на терасу. Метнух писмо у џеп, узех Кремчатова под руку и упутих се с њим према летњиковцу. Вјетницки није могао опростити Олги, што се спустила до одупевљавања мојном срећом.

— Још пре месец дана говорили сте, да смо дужни живети само ради ближњих! прекоривао је он моју жену.

— Ах, ја скоро већ десет свесних година живим ради ближњих, и нисам успела да им ништа učinим. Сад хоћу да живим само за себе, па ће можда и њима ма шта допасти од тога! одговори Олга.

— Браво! Браво! Дивно речено! вице и пљеска Кремчатов. Њему се необично допао Олгин одговор. Бојао сам се да тај разговор, који ми је нагледао досадан, не потраје дужи. Међутим, у моме џепу лежао је одговор на моје сумње! Хтео бих да што пре ухватим тренутак да прочитам писмо.

— Чујте ме, Вјетницки, пре три месеца уверавали сте ме да сте заљубљени у мене. Да сам одговорила љубављу, да ли бисте ме одбили?

Вјетницки није очекивао тако непосредно питање, те се ограничи одговором:

— Ја — то је друга ствар...

— Не, реците ми право, да ли бисте ме одбили? наваљивала је Олга.

— Признајем, не бих одбио! рече Вјетницки, а његове очи плануше блеском.

— Да ли би и то било ради ближњих? настави Олга.

Данас је била немилосрдна. Кремчатов је и опет поздрави пљескањем. Запазио сам на лицу Вјетницког не баш најбољи израз. Тај човек био је толико увредљив колко и насртљив. Најмање напомена на његову штету доводила га до беснила, а вероватно једино због тога што није био толико уман да би то могао одмах одбити.

— Хоћеш ли, Олга, остати са гостима? Ја треба да одем до универзитета, да се обавестим, кад ће бити готове дипломе, — рекох ја.

— Не, не, и ја ћу с тобом! брзо одговори Олга. Гости ће опростити!

То ми се није допало. Ја сам увек био човек друштвен, али покадито волим да будем и сам. Погледа ми, да је сваком потребно по неколико часова самоће. Ја, право да кажем, могу обилно размишљати само кад сам у самоћи. Већ је три дана како не знам шта је самоћа, и моју прејашњу увереност већ је почела нагризати сумња. Осим тога, било ми је неодложно потребно прочитати писмо, а што нисам хтео учинити пред Олгом.

— Мила моја, требаће да тамо останем скоро читав час. Морала би чекати на улици...

— На шта, чекају!.. Зар је то Бог зна шта? Пристао сам. Пошли смо сви заједно. У граду се растанемо са Кремчатовим, — он је хитао Марији Николајевној. Вјетницки је остао на улици с Олгом и наставио препирку.

Тек што сам ступио у широки вестибил, где се прамало тридесетак студената и чекало, кад осетих у души необичну лакост. Ослобођен слатке контроле заљубљених погледа, похитав сам да се користим слободом и распечатим писмо. Другови ми прилазише, разговараху са мном, али ме то није ометало у читању, јер се никога није тизало ни шта ми пишу ни откуда. Неко ми честита женидбу и изјави чуђење што сам се оженио Ољешином, када су сви мислили да је моја вереница Турчанинова, али ја сам знао, да ћу о томе још сто пута чути изразе изненађења. Ана Гавриловна пише:

„Да ти кажем, Андреја Николајевичу, да сам се већ сасвим изгубила. Нађењики је карактер ђаволски. Шта јој све нисам говорила? Говорила сам јој, да си нашао врло богату вереницу и да си према томе — подлаз. Али она не верује; каже — то не може бити, ја га познајем и знам ком је нављонен. Иде бледа и ништа не једе. Већ је четврти дан како Масловитог неће да види. Знаш ли шта, Андреја Николајевичу, батали све то, ништа од тога неће бити! добиј!“

Ту је био потпис Ана Гавриловна, који је био подвучен. На другој страни опет се почињало.

Господе, шта си ти починио!? Био код нас Вјетницки на нам каже: а знате, ваи Андреја Николајич јуче се венчао с Ољешином! Ако ми не верујете, знајте да сам и ја био у сватовима!.. Говори нам са пуно заурасности. Баш си ти неки одважан човек, Андреја Николајевичу! Вјетницког сам одмах отпратила, а бојим се да Нађењики у очи погледам. Како да јој кажем? Па ипак сам јој јуче пришла и казала: Нануша — кажем — зар ти нисам говорила да је он подлаз, — сад се показало. Андреја Николајич јуче се венчао. Она само уздрхта. — Венчао се, кажем, с Ољешином... Она као да је то очекивала, и не крикну, већ само упути: с Ољешином? и ништа више. Као да је грознаца ухвати, сва дрхти, на образима јој избише првене мрље, очи јој као у звера, јури по соби. Тако целог вечера не рече ни једне речи. А сутрадан устала — сасвим весела, смеје се нео дан, а о томе ни рече. Долазио Масловити, тако да ми је чак неугодно било. Пришла му и каже: гле, вели, Ви се још више угодили!.. Он се збуњео, а она се целог вечера подсмевала његовој дебелини; а он се јадник само зноји и дрвени. Кад је одлазио, ја пођем да га испратим, а он ми јако стеже руку и рече: Надежда Алексејевна баш ме презире! А како је ја волим!.. и сузе се завртеле у његовим очима. Тек када ништа не знам на шта ће све ово изаћи. Господе, Господе!”

Нисам ни ја сам знао шта ће бити. Главно је, чега сам се бојао, да Масловити не падне у очајање. А тада, ко зна, може на све одмахнути руком. Не, доиста сам се поколебао и осећао како губим терен под собом.

Фамулус ми предаде једно писмо. Погледам жиг: „Кијев“ а рука Викторова. Замислих, колико у њему мора бити гнева и добру радих пребрицања. Хтедох у првом маху, да прочитам и то писмо, али осетих неугодност. Потребно да се ма од кога кријем — мучила ме. Одлучим, да писмо отворим пред Олга и да на тај начин уведем принцип неменшања. Ја знам да је она љубоморна. То ће је у први мах увредити, али после, захваљујући понављању, обикнуће.

Када сам пришао на улицу, Вјетнички се опраштао. Погледао је то свему, да је хтео избећи поздрав и са мном, а чиме је, без икакве сумње, желео да ми парализује своје презирање. Учинио сам се, као да то не видим, те ми оде испред самог носа.

— Ручаћемо у ресторану? упита Олга.

Тек што јој хтедох одговорити, кад ми пажињу привуче један ђијанер, који је пролазио поред нас, а у који беше упрегнут ретко диван пар насача. Ја сам знао чији су то касачи, те ми се у једном тренутку јави мисао.

— Да, да, разуме се — у ресторану. Хајде ти тамо, у врт, знаш где смо ручали, а мене ето на четврт часа.

— Андреја, то је узасно!

— Олга, мила, ја бих био необично срећан кад не бих имао послава... Треба мислити и на будућност... Сутра се уписујем у адвокате... Дакле, причекај четврт часа... И мени је самом тешко без тебе!

— Истина?

— Разуме се, да је истина! — При том се осмехнух, мора бити, веома искрено и заљубљено, јер ми Олга потпуно пријатељски стегне руку и рече: хоћу да ме пољубиш.

Дакле, до виђења! После четврт часа! рекох јој и пољубих је у уста. То је силно збуни, јер је било на улици, али је у исти мах и занесе.

— Иди, само брже! рече она, гледајући љубавнички са мном.

XI

Брао се упутити Кружнјој улици, узнем кола и пољем кући Масловитог. Послужитељ ме дочека доста неугодно.

— Не примљуј никог. Дошли су на по часа. Нису најдравији и врло су нервозни! рече он.

Ја сам наваљивао, како имам посла која не трпи одлагања. Та појара учини да слуга постоје још грубљи. Тако су говорили сви који су долазили Масловитом да траже помоћи, а таквих љубитеља на мрвице његових милиона било је веома много, а и њихови послови нису трпели одлагања. Слуга је мислио да сам и ја

један од таквих. Тад и ја са своје стране приступим крајњим мерама. Назовем га будалом и рђом, изадам своју посетницу и наредим му заповедничким тоном да ме одмах пријави домаћину. То је добро утицало. Не прође ни тренут, а већ ме учтиво и са изразом оправдавања поведоше горе, по широким мраморним степеницама, заштитим изванредним асфалтом. Прођох низ огромних соба, вистих као и у његову летњиковцу, без смисла напуњених гомилом скупог и ретког намештаја, сваким безвредца а нарочито часовника, и уђох у кабинет. Овај кабинет био је до ситуације сличан оном у летњиковцу, где ме је Масловити примио. Исти онакав тежак сто за писање, исти онакав ниски етажер за књиге и канапе. Видело се, да је у домаћина била оскудна машта и да је необично ценно своје мршаве идеје. Масловити ме дочека с удахом.

— Врло сте ме обрадовали, врло обрадовали!.. Ха, Андреја Николајичу, ја сам веома несрећан!

Она последња фраза прозвуча ми у ушима као какав дивљи подмек. Човек, који има милионе, који је педесет година уживао најфиније насладе у најразличитијим врстама, напоследку је нашао могућности да каже: „Ја сам веома несрећан!“, и то само стога, што није успео да загрли једну од најобичнијих девојачка, која се ничим није истицала. А колико је пута имао у свом загрљају жене сто пута лепше од Наје! Нисам допуштао, да у њој цени њезину памет или врлине. Зар је целомудреност, и то само са гледишта њене приваљивости, ствар која се, како се то обично мисли, не може за новац купити.

Масловити се необично променио од како сам га видео последњи пут. Он, разуме се, није ни опршавио ни поблезде, јер је то за њега било скоро немогуће. Али му је лице постојало некако овећало и посуњено; а тиме, разуме се, није ништа добило. Посади ме у наслоњачу, а он поче нервозно узбуђен шетати по соби.

— Ви сте сами криви! рекох му;

— Зашто? Зашто? Објасните! Научите ме! Ви, не гледајући на Вашу младост, тако добро познајете људско срце!

— Да, да, Ви сте криви! Говоримо искрено! Надежда Алексјејевна не може се Вама одушевити. Ни спољашност, а ни године Ваше не одговарају њезини идеалу. Али, разуме, Ви имате огромну моћ — своје богатство. Надежда Алексјејевна је човек, па зато и има урочено људске слабости. Нема ничег рђавог у томе, што би она хтела да поживи добро и угодно, како се само може живети са милионима у рукама. Али ни једна жена од реда неће то признати за себе. Њене очи треба да на који начин заварати, потребно је да чиме привезати. А рецисте Ви мени, чега сте јој позитивног понудили? Ја Вас волим и нудим Вам своје богатство? Ха, ха! Оно прво,

ја Вас волим, њу, дабоме, не може саблазнити, а оно друго — богатство, управо и јесте оно што треба прикривати... Понуците јој ма какву грандиозну ствар, која усређава човечанство... Ма шта од идеја, па макар се то никад не могло испунити.

Сасвим је свеједино, што од тога неће ништа бити. Али је потребно, да дате хране њеним племенитим тежњама; она ће се за то одмах ухватити и рећи самој себи: ја то чиним ради велике ствари! Срећа лудска вреди мог живота! Ха-ха-ха-ха! Та зар Ви не знате, шта је све почињено од оног времена од када је свет под заставом на којој пише: „Срећа човечанства“?.. Уз то није ни мало лепо што пред њом понуштате. Ви треба да јој импонујете својом одлучношћу, уверењем у своју моћ, па чак и једном врстом немарљивости...

Стајао је преда мном пул изараза поштовалачког изненађења.

— Реците ми, Андреја Николајичу, колико Вам је година?

— Двадесет и шест!
— Чудновато! Ко би могао, гледајући нас двојицу, смео и помислити да сте Ви — мој гувернер? Ви тако расуђујете, као да сте живели три живота!...

— То Вам тако изгледа само због тога, што Ви нисте ни један проживели. Ви тек сада чините први корак и видите како је то тешко. Ја мислим да живи само онај који на сваком свом кораку пролива по кап своје крви. Ја сам још од десете године био дужан да мислим о себи и о својој будућности. Мене је живот и нехотице направио философом.

— Знате ли шта? — рече неодлучно, Иван Јевсејич: И ако немам никаква права да Вам чиним предлоге... Али ако бисте привремено хтели ма куд отићи... Иза границе, на пример... Што се тиче средстава — немојте брини. Моја каса на Вашем је располагању... Мени се вазада чини, да њу буну Ваше присуство.
Ударим у смех.

(Наставиће се)

УЧИТЕЉ

Када је тама завладала земаљом, Јосиф из Ариматеје, унегавши борову буктињу поће с брда у долину. Јер га је код куће чекао посао.

И на каменним плочама у Долини Оцајања виде он младића како клечи. Младић је био наг и ридав је. Косе његове биле су бакарне боје, а тело његово било је слично белом цвету. Али он је своје тело израваљиво трљем, а косу своју, као каквом круном, посуо је пепелом.

А онај, што је владао безбројним тајнама, рече нагом и уплаканом младићу:

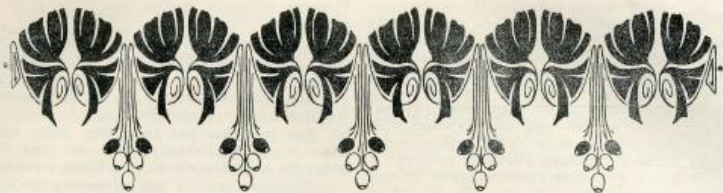
— Мене не чуди што је тако велика туга твоја, јер заиста, Он је био велики човек.

А младић одговори:

Не оплакујем Њега ја, но себе. И ја сам претварао воду у вино, и губаве сам исцељивао ја, и слепима сам давао вид. Ја сам корачао преко вода и из живих мртваца изагнавах демоне. Ја сам хранио гладне у пустињи, где није било ниће и мртве подизах из њихових тесних домова; и, по мојој заповести, на очиглед многобројне светине, осушила се бесплодна смоква. Све, што је чинио тај човек, чинио сам и ја. И ипак нису ме распели.

Оскар Вајлд.

ЦИГАНИ У СРПСКОМ НАРОДНОМ ВЕРОВАЊУ И ПРИПОВЕДАЊУ

Срби се опходе према Циганима доста човечно. Ако су и Цигани душу носе, рекну Срби бранећи Цигане. Они им удељују милостињу, јер их је проклео Бог да просе. У обичном опхођењу неће чак ни Циганима да их зову већ мајсторима, а Циганке мајсторицама, чиме као хоће да их карактеришу као буре од реда и заната. Понекад и ортакују с Циганима у куповини и продаји стоне Али при свем овом Србину Циганина вечно држи за нижег од себе, сматра га за нечистог и недостојног да живи животом којим Срби живе и да се користи свима српским правима.

Никад Србин неће јести хлеба, што га је мислила Циганка, нити једа што га је она кувала. Никад неће нити воде из суда из кога је Циганин пре тога пио, јер су Цигани погани. Пре ће Србин нити из суда из кога је лонало песто, но из кога је пио Циганин. Отуда скоро и нема случаја да се Србин оженио Циганком, или да је за Циганина пошла Српкиња. О изузетцима се говори као о каквоме чуду. Због тога и Цигани назе те никад неће ни покушати да падну у грешку да Србина опогане. Кад Циганин пије или једе из наведеног суда у српској кући, тај се суд после најмарљивије опере. Ако у Срба раде Цигани у полу или у кући, никад не седају да једу заједно, већ се увек Цигани издвајају, те једу и пију обавица, из других судова.

Кад Циганин дође у српску својску кућу не може сести где хоће, већ се његово место зна, то је заоста, где седају и просјаци и сироте кад дођу ради прошеће¹.

Цигани су, велe Срби, погани не само с тога што нису кршћени, већ и стога што им душа

смрди. Негде омет кажу да је Циганин поган јер му је месо кисело, па због тога и смрди².

Турци су Цигане вечно сматрали као нечисте, због тога су их, ма да су једне вере, увек преизрали и искључивали од себе у верском погледу. И Срби их исто тако сматрају. У свету има седамдесет и седам и по вера Цигани су оно пола вере, кажу и Срби исто овако као и Цигани³. Цигани су никаква вера, велe још Срби. С тога прости народ никако и не одобрава да Цигани прелазе у православље. Циганин је проклет да буде Циганин, он не може никад бити као ми! Зар Циганин да уђе у цркву и да узима причешће? То је грех! Кад је пак 1892. год. нашла наредба да се Цигани покрштавају и кад су се многи и крстали, народ је говорио да то неће изаћи на добро, јер да је Бог хтео да и Цигани иду у цркву и узимају причешће, он их не би ни створио Циганима већ Србима! Баш некако у то време поче пропадање винограда у Србији од филосере, те је то народ протумачио као Божије проклетство, што је поганим Циганима дато причешће⁴.

¹ У Турцима каже: Циганин је кисела меса (Фарзон'н ехин ети) да то и смрди.

² Турци кажу: Фарзон јетамин једи замлетен димари б'р, (Цигани су назан седамдесет и седам народа). Minas Tcheraz забележио је за Турци да «ils disent que le globe est habité par soixante-douze nations et demie (germisch ist houchouk millet), et que les Tsiganes forment cette fraction» (Congrès International des Traditions Populaires, 1900, стр. 31—32.).

³ 1848. г. за време мањарске бузе ишли су против Мањара народ Срба из Србије и Цигани. Цигане је предводио извон харџиџа Тасв Навонин. Првач се да су се Срби у Загосдин навазили у бој кршћеним. Цигани, изашли да се Срби причешћују, а никоме да причешће чува у боју, замоли Тасв да им одобрим да се и они причешће. И ни смо алди, говорили су Цигани, и ни душу носимо, биде добро да се причешћимо. Тасв је ниш дрмко да не обесметно причешће кад би га дао Циганима. Не хотишам да ни не посетим брв пришло жеду он ни рекне да ће им акти причешће. Испотрзаше ниш ћуноч рева на у него мисли јасота нечим сирота и носени, да тим парели да му узали једак по једна Циганин. Чин који Циганин уђе он му рекне да зине ни му нузу велуш навику рева стина у уста и парели

¹ М. Ђ. Милићевић каже: У својој кући место откуда се наизку дриа на нату зове се прасид или заоста. Место пак на судовога заоста зове се прасиде. Прасиде је најмарљивије место у кући, ту обично седа дошањци или одмични гост. За заоста седељу: просјаци, сироте и Цигани. (Книжевина Србија, стр. 412).

Једна приповестка из Властотница казује да су Цигани на овај начин постали плашљиви: Договоре се Цигани да ухвати ђавола. Тога ради састану су неколицина, па и ако су били црни, још се више нагарање да су изгледали као ђаволи. За тим узму један гоч (бубан), па дођу испод воденице где излазе ђаволи. Ту се договоре да један одићх лапа у гоч, остали да играју, и чим ђаво дође на игру да му један украде капу и да побегне. Гочобија почне дунати у гоч, а Цигани почну играти. Син ђаволовог цара беше изазнао у шетњу, па гад чух гоч и виде да Цигани играју он помисли, да то ђаволи играју, те замоли оца да га пусти да мало поигра. Отац га не пусти, али он отиде само. Али чим се ухвати да игра међу Циганима, један му Циганин зграби капу и побегне воденичару. Воденичар му па капу даде коња, а капу метне под доњи воденични камен, те је ђаво морао остати да служи у воденичара. Воденичар га је терао да иде у дрва али по мало да товари на кола. Ђаво отиде у шуму, па натовари мало дрва и позове све ђаволе да се возе на колима. Ђаволи се пошу на кола, те је воловима било тако тешко да су били мртви уморни. Кад воденичар виде тако уморне волове рекне му да још мање дрва товари. Ђаво је још мање товарио, али су се ђаволи пели у кола, и воловима је опет било врло тешко. Тада воденичар рекне ђаволу да више товари. Ђаво натовари толико много дрва да волоци нису могли кренути. Тада позове он све своје другове ђаволе, те су кола гурали и волови дођу одморни кући. Видећи то воденичар рече да увек по толико товари. — После неког времена ожени се воденичар. На дан свадбе замоли га слуга да му дâ капу, да се и он мало провесели, а ако се боји да ће побегнè нека сва врата добро затвори, а кључеве нека метне испод воденичног камена. Воденичар пристае, затвори сва врата и дâ му капу. Ђаво почне играти, па од једном јурне кроз одак и побегне својој кући. Цигане пак што су му капу украли све помори. Од тога доба су Цигани у свему плашљиви, јер се боје да ђаво и даље не тера освет.

Друга једна народна приповетка казује циганску досетљивост: Сахрањивади хришћани мртваца, па после сахране поставе поред гроба

софру да једу за душу покојникову. Прође поред гробља гладан Циганин да упита: хоће ли дати и њему да једу мало мртвогме за душу. Даћемо ти, одговоре они, али по нашем обичају мора сваки ко на гробу једу очитати умрлогме за душу по једну молитву. Циганин, и ако није знао никакве молитве, пристане, отиде на гроб и рекле: О мртви, нити сте ви ради ту лежати, нити сам ја рад над нама све дрвати, али нема ничега дабе.

Циганске равнодушности казује ова прича. Некакоме Циганину јаве да му се отац удадио у рени. — А је ли могао заћи рени, а да је не гази ушта Циганин? — Могао је, одговорилише му, али би му тада наваља дуго путовати. — А је ли могао за годину обини? — Могао је. — Онда није ни штета што се удадио, кад је тако журно. Боље би било да је нишао полако, па би стигао, но овако што је журно па се удадио.

Друга једна прича такође казује немарност циганску: Купио Циганин ону да од ње запати стадо, па је везао у ковачици за накован, при-
нео јој сламу пренадну за храну, а за пиће јој оставио ону барицу из које прека воде у ватру, и отишао у кафану. Код после неколико дана дође у ковачицу нађе ону мртву. Видећи то рекне: Где је тор, ту је мор!

Како Циганин уме да нагрди, кад се према њему зло поступа, а како да похвали добро ошколовано, кажује ова прича, коју сам забележио у Алексинцу: Ишао владика по својој епархији па сретне Циганина и рекне му: Помози Бог гаде! — Бог ти помогао смраде, одговори Циганин. — После некоег времена врати се владика и сретне истог Циганина па му рекне: Помози Бог мајсторе! — Бог ти помогао престајања владичине, одговори Циганин¹⁴.

* I među Srbima i među Crncima se veruje da je ova
bavolova snaga u klanu, i da se bez nje ne sme zadržati ništa.

¹⁴ Свом општем јаву у Србију био врло много настрадао српскога народна која се одмах у Цигле, а још и више, на њихово уздржање, али доследност, али докони на поседост и безвредност њих их се естичко друштво особина. Примери разна настрадају од Српских народних друштвених која се естичко Срп. С. Караџић, око год пр. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 8

H. H.

ЕПИГРАМИ

(Превод са немачког)

ПРАВИ ПЕСНИК

Богоданог песника
И по том познаду,
Што га многа шкрабала
Неуморно краду.

БЕСПЛАТНИ ПРЕТПЛАТНИК

Позајмљује а не враћа никад!
Да' ми знамо од чега се боји:
Лакше му је задиркати књиге
Него а' оно што у њима стоји.

СЛАВНО МЕСТО

А.: Не кудите ово славно место,
Иа њега је изабраник изаш'о.
Б.: То сам и ја помислио одмах,
Чим га овде нисам више наш'о.

ПЛАГИЈАТОР

Запитан ли: „Ко је? Шта је?“
Чудиовате чуњеш гласе:
То је врхна литерарна,
Јер њу туђа пера красе!

ЛАЖОВУ

Лажу што знаш боље,
Ја те мирно гледам;
Знам те да си лажов,
Превари' се не дам.

Једанпут си само
Задовољство стек'о
Да и мене слагаш:
Петину си рек'о.

ГЛАДНОМ ПЕСНИКУ

Адам је проклет, јер Господ хтеде,
У зноју лица свој хлеб да једе;
Ти двапут више клетви му мостин;
У зноју лица вечито постиш!

МУЗИКА

(у ритму гитаре)

Мојој најмилијој и најдрагој мами

У твоје салону плакала је музика...
Она је тако нежна, та бескрвна, надземал-
ска прилина, да је свака неправда и свака мркиња
растужа.

А све је неправда и мркиња.
А није и правда неправда за понеког и
љубав сама постоји ли без мркиње?

А може ли да постоји правда и љубав, ако
нема мркиње и неправде?

И зато плаче.

Она плаче, јер, да би могло постојати Пле-
менито и Лепо, мора да буде (да бисмо судили)
и Ружно и Гнусно.

Њу растужује плач, а кад плача нема —
успомена на плач.

Она је тако тиха и блага и сетна, да је све-
весели и сама помисао да постоји туга.

Да може да постоји туга.

Увек је она тужна, та твоја бледолика, рас-
цветених златних коса, замисљена, плавоона
музика.

Твоја музика, која дрхти и стрепи не од
страха, — не познаје тај страх као што не по-
знаје ни храброст...

Твоја музика коју не разумеју и твоја му-
зика коју не разуме ни друге ни себе.

Јер не зна и да се може разумевати — сва
љубичасти сани, сва етер, сва свилену душу...

Та велика неразумљива и неразумљена...

Теша...

Теша твоја музика.

Париз

Ст. Винавер.

Х. НОВИНАРСКИ КОНГРЕС

27 јуна ове, 1911, године дан је отварања десетог свесловенског новинарског конгреса. Овај конгрес у Србији је дочекан свечано, као што су у оште и сви досадашњи новинарски конгреси по разним местима словенских земаља дочекивани и одржавани.

За овај свесловенски новинарски конгрес ангажовани су не само професионални новинари, но и многи други јавни просветни радници. Отварање конгреса је у Народној Скупштини.

Свесловенска изложба новина је у Другој Београдској Гимназији. Изложба је уређена врло укусно. Руско новинарство само заузима четири собе. Велику салу заузима изложба новина Срба Хрвата. И овим јединим чисто техничким јединством манифестована је лепа идеја српско-хрватскогближења. Остале собе заузима штампа чешка и моравска, словеначка, бугарска, штампа Јужних Срба итд. На изложби су готово сви свакодневни као и повремене листове. Пада у очи да међу свеколиком словенском штампом има приличан број листова, који налазе у Америци.

Што се тиче југословенске штампе, она пада у очи и својом разноврсношћу. И ако мада, она покушава да створи све облике модерне штампе. Ту се налазе производи од свакодневних листова до чисто илустрованих часописа. (На жалост чистих илустрација у нашој штампи нема).

Такође има леп број разноликих дечијих листова који сем своје педагошке вредности имају и своју уметничку вредност.

Старији листови (на пример «Српске Новине») нису могли бити изложени, јер се чувају по библиотекама. Али су зато изложене верне фотографије листова, тако да се у ствари не осећа у томе погледу никаква празнина.

Поред новина и часописа изложена су и издања појединих научних и просветних библиотека.

Изложба је украшена тробојкама свих словенских народности као и грбовима.

За дочек гостију спремаени су нарочити славоци и по вароши истакнути тробојници. Сам програм конгреса је овакав:

Првог дана (27. јуна) 1. Председник Савеза Словенских Новинара Г. Јосиф Холечек отвара и поздравља конгрес. 2. Избор чланштва. 3. Поздравни говори. 4. Др. Јован Скерлић професор универзитета «Историјски преглед српске штампе

од 1791 до 1911 год.» 5. Ј. Лакатош уредник «Обзога». «Историјски преглед хрватске штампе». 6. Свечано отварање прве изложбе словенских новина и часописа.

Другог дана. 1. Георгиј Т. Пајев (Софија) Задачи словенске журналистике у економским питањима. 2. Ј. Јовановић: Словенско новинарство као митотворца. (Д-р К. Остојевски-Борански, директор «Тенина Пољског» (Јавов) који је требало да говори о *столетју пољске штампе*, јавио је да не може доћи).

Другог дана по подне. 3. Иван Пванић (Београд) Словенска новинарска делегациона агенција. 4. Десета годишња главна скупштина словенских новинара.

Трећег дана. 1) Одређивање места за идући, XI., новинарски конгрес. 2) Затварање конгреса.

Поред овог чисто пословног рада, биће банкети и излет, који ће трајати два дана (30. јуни и 1. јули). Излет ће бити лађом кроз Ђердан. — Што се тиче овог излета могло би се приговорити, да би боље било провести словенске госте кроз каква чисто српска места и показати им лепоте Србије на месту лепоте Казана, чија лепота не припада само нама, Србима.

Јавност и свеколико Српство за конгрес су заинтересовани. Ми се овој реткој свечаности придружујемо и у овој свесци доносимо неколико актуелних слика као и слике првих српских новинара.

Браћу Словене поздрављамо са добродошлицом, а цео новинарски конгрес с пуно усхићења и паде на словенску заједницу бар на културном пољу.

Б.

* Украси Српске Краљевине Задрте одлучили је да у овој годишњи коју уду ове слике: 1. Песме Антоније Милетића, 2. Антологија старе српске књижевности од Милана Башића, 3. Национално певање, од Милорада Павловића, 4. Тито Дорчић, од Јоване Новине, 5. Пон Кира и Пон Сира, од Стевана Срећка, 6. Туртурен Тарасић, од Јована Давид, у преводу Душана Ј. Ђокића. — Коло ће бити готово до 1. октобра о. г.

* Из списака «Балгарска Сбирка» одштампани су издаци безиме и стране проф. Ст. Петкова: «По хога-завлази катини во Мавелозина». То је оне Охридско-Стружичке пољске, Охридског језера, Ресавско-Преславског пољске, Преславског језера, Перистера, Битола, Волена и Јоване — Вардарског блага.

* Г-ђа Казима Аудерна, частиница женског андвоа у Загребу, објавља је у идалу пажљивој М. Брајера свој нашоа пренод и коментар српског народног немо, Женица Макасиа Привојина^а. Пре ает година штивала је гошћовина у Минеронима, *Forschungen zur neueren Literaturgeschichte*^а пренод и коментар Фортисеа, *Халкијиниана*.^а

* Бугарски Князевски Друштво у Софији при прикатоу крне-
мента приготорено у Бугарију. Академију Наука. По еном уставу
се Академија у три оделка: 1. Историко-еологички, 2. Фи-
зионосо-друствени, и 3. Природно-математички. Академија не по-
давати: 1. Јетонце Бугарски Академије Наука; 2. Социал Бугар-
ски Академије Наука (два раздела: а) историко-еологички и
еологосо-друствени, б) природно-математички). Слика раз-
павне годишње по шест издања, а свако издање 10—15 там-
була; 3. Зборник (боја раздела и природних уступорина);
4. Бугарски списаре, и 5. Бугарски уметнички списаре.

* Поравински лингвист О. Број штампа у Петрограду своју „Књижевнадију словенске етимологије“, Сада је објавио 5. издање (III + 162 стр.) у којему је „Очеи етимологије словенског језика“, — Цена 1 рубља и 45 коп. —

* Под уредништвото на акад. В. Н. Ламазенов изготвено е у Петроград «Статия по единично дъно». У чребу е внесена: «Отдел елицине характеристике старих источних Савона», од проф. Д. А. Таалин-Григелова. То е резултат астрономских проучивања постои и пробањата. Од зачртно е интерес карт добие дубина на титине старих источних Савона и нима суседних народ.

* Odbor za podizanje spomenika Zvezu Jonanu Jonanoviću odlučio je da pristupiti izradi spomenika. Parada spomenika ponorena je anđeoskom vizuri g. Borbu Jonanoviću. Spomenik će biti podignut ove jeseni. Pozivom srpskog naroda priznaju se i dalje. —

* Одштампан је „Закон о средњим школама“, Цеога је под називом.

* Свесник Академија Наука расписала је награду од 1200 динара за издужеblike пош Кел Јахонковина за придоба делю из области природних наука, или из латинске историје, методике и енциклопедије. Наградиле се у правној реди оригинална дела, латин научна изволи и преводи, али се не укључују дела која су на свеснику једино пош штампана. Свесне за награду треба поднети Академији Наука извољено до 1. априла 1812. године.

* Уредништво „Вјесника Пољскача“ јавља да је већ у штампи новина „Мито Краљев у свету“. Издање ће бити изустројено, а биће готово у јануару 1912. године. Цена је један динар и по круна. Скупљачица 20⁰./, (не поручујете преба савице уредништва „Вјесника Пољскача“ (Полска Савица).

* Килскара Радославна Бичица (Осец) јавља да је њим у
штиту треће и децимално издање „Образложе Транјуре“
Ива Војновића. То ће бити прештампано издање Матице Срп-
ске са доследним испршањем у позоришном оригиналом ру-
копису.

БИБЛИОГРАФИЈА

Српска Краљевска Академија. Публична Библиотека Штамповница. Книга 5. — Училишна школа с селом. Наполеон Милан Ст. Недељковић, учитељ. У Београду, штампано у Архидијави Штампарије Краљевине Србије. 1911. — 8°, стр. 127.

То тестаменту постојећег просветног добротворца Димитрија Штамповника све његове библиотеке раздају се бесплатно њиховом сину Јовану у Сибирју и ван Србије.

Знаком о таксиди. Београд, издање и штампа Државне Штампарије Краљевине Србије, 1911. — В. 8^о, стр. 143. Цена 1-50 лн.

Гриба за историју српско-турског рата 1876. године. Некоја страна дела о овом рату. Препоруку примао, потписујући Иван С. Павловић. (Препитивамо из „Ратника“). Београд, пошта штампарна „Даниловић“, 1911. — В. 8⁶, стр. 64.

Буквар за одрасла менистмена (мелкобуквот). Написане А. Букир Јовановић, школен управител и учитељ у Хомонисту (?). Цена 60 потура. Четврто ускиршено и потпуно надале. У Ујонисту (?), марна штивинарја Ђорѓа Николети, 1911. — 8*, стр. 79. Цена 50 потура.

Гласни задаци радикалне демократије у Србији. Преда-
вање Ј. М. Жуковича. Београд, пона штампарија „Давидовић“,
1911. — 8*, стр. 23. Цена ?

Der Einfluss besonderer Umstände auf Täterschaft und Teilnahme. Kritische Studie zur Behandlung dieser Frage in der deutschen Literatur und Gesetzgebung. Inaugural-Dissertation der hohen juristischen Fakultät der Königl. Ludwigs-Maximilians-Universität zu München vorgelegt von Miroslav Jankovitch aus Belgrad, München, Maximalste Kapuzinentalen A.-G., 1911. — 8°, 119 S.

А. И. Доронио: *Карта Евразии и Африки*. Размѣры 1:1,000,000.
Берн, 1911. Geograph. Anst. Kümmerly & Frey, Bern. —
Цена 1-20 шв.

Сръбско-българските отношения за националното обединение на България и Сърбия. Рефератът четен е на XIX сесия на Съюза на Търговския Индустринна Камара на 2 декември 1916 г. от секретари в А-р. Н. Димитров. Съобщ. вестникта П. Високи. 1917. — В. 8^о, стр. 27. Печат ?

Славянските икономически организации от Хуматско, Санданско, Чехско и Сърбско. Резерват, четвърт от XIX сесия на Съединително-Търговския Индустринанс Канал, от Георги Т. Йовев. Славя. печатница Н. Глушков.

САДРЖАЈ:

1. *На таласима живота*, од Н. Ђ. Р.
2. *На Каменица*, песна од Т. Р. Ђукић;
3. *Љубав и друштво*, од Н. Ђ. Овчанин (суртетал);
4. *Ни песмама С. Ђ. Набова*, [е руске кривој Р. Ђ. Овчанин];
5. *Љубавице у Срба IX—XVIII века*, од З-р. Вац. Петровића;
6. *Под старим кривој*, песне Момчила Милошевића;
7. *Зоран ајдова*, роман П. В. Поповића (наставља);
8. *Училиш*, епикама Осипа Вајца;
9. *Дикоме и сричале народних аерова и приповедања*

10. Астилия: (Емиграция, приход с немачког; Музика, од Ст. Витнера);
11. Хроника: (X² немачарики повтросе);
12. Рано;
13. Библиотекоса,

Conclusion

Карабоз; Први српски новинари (Дим. Давидовић, Дим. Франкић, Теодор Павловић); Народна Скупштина; Кнез Милош и његов кабинет у Гучини; Српски Уставотворилац; Београдски Задржак; С. Рокосавић; Робар; Кнез Милошев кабинет у Београду; Царско и Метрополитанско. — Далмација: Ђ. Ј. Сејдур — Далматинац.

Корисна Прилика!!!

На захтев мустре
шљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније но где као:

Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1'60, 2, 2'50, 3, 3'50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3'50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе,
ауфлуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.

АУФЛУЦА као: шпичи-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, злата итд.
у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К^о
БЕОГРАД

Кнез Михаилова Ул. 12.
телефон 887

галантериска и помодна трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
краглова, манжетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Девејске спреме, спреме за
удавање, кумовских
свећа, оловаста из-
рада мушких на-
лиџа и разних галан-
териских новост.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54.584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама;
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО —

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врсних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, нирибершко галантериске
робе и т. д.

— Цене су умерене и солидне —

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА из првих светских фабрика
најмодернијих фасона и боја

☐ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА ☐

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Светској

изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличје

Grand

Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп.}

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЦЕ

ТЕЛЕФОН 1328

ВАСИНА УЛ. БР. 5.

Част нам је извести наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВА ИСКРА

Корисна Прилика!!!

На захтев муштре
шљамо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније по игде као:
Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1'60, 2, 2'50, 3, 3'50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3'50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе,
ауфлуца и т. д.
КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.
АУФЛУЦА као: шпици-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, алата итд.
у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Гранд Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ И К^о
БЕОГРАД

Кнез Михаилова ул. 12.
Телефон 887

галантериска и помоћна трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
крагнова, маншета,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Девејске спреме, спреме за
ушнице, кузовских
свећа, сопствена на-
рада мушких маши-
ница и разних галан-
териских новост.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА И ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
арских дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, иририбершко галантеријске
робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радиња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО

У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54.584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1 Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама

2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО —

Друштвена Управа.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА ИЗ ПРВИХ СВЕТСКИХ ФАБРИКА
НАЈМОДЕРНИЈИХ ФАШОНА И БОЈА

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ

7.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА

X.

БЕОГРАД, ЈУЛИ 1911. ГОДИНЕ

Власник,

Живојин О. Дачић

Крала Александра улица број 25.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год, 16, по год, 8, четврт год, 4 дина; ван Србије: на годину 10 еор, или 20 дина, у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уривају. Рукописи се не враћају; икадако тражио поједини бројеви излазиће се само у року од два месеца. После тога рова бројеви се могу добити само за откупну цену: —

Уредник,

Риста Ј. Одавић

Крала Александра улица број 8.

БРИГА ОЦА МЕТОДИЈА

Удећи по свему, Његово Преосвештенство, (или како смо га ми звали краће: Господић), није имао разлога да се љути, те су биле палишне бригае оца Методија. Дан је био чист, већер септембарски дан, без слане и жеге, и врло подесан за путовање. Пут раван и убави, без прашине и камења, те су се каруце лако њихале и одмицале уз потицу топот коњских копита. Околина је мило привлачила погледу и мамила око, тамо, куда су се видели зелене заоставањене диваде, њиве са стоговина жита, гумна са вршјама, камаре окомишана кукуруза, сажевена сена, сламе, шаше... Путем су крчала претоварена кола, људи раздржаних груди и знојавих леђа промицали су скидајући капе, а чобани се надметали у песми. И што смо се ближе приближили селу, био је све занимљивије, а из планине допирао је горски ваздух и пријатно нас миловао по лицу...

Већ неколико дана како се и сам својски пут проширује и дотерује, из обала вире сасечене жила од дрвећа, које су до скоро биле испреплетане по путу, изравнате су урвине и утврђена бујарија на речиси са неколико нове таласе, и одређени људи који ће се ту наћи, и у рђавом случају прихватиће Преосвештенство и преио рене га пренети „дориписно“.

Ту, на реци, среди су нас пратници, неколико скоро-ислужених коњаника у тесним чанширама и шајкачама, на добрим коњима са пропасном спремом, поздравили нас салутирањем, пожурили напред. Имет, са једном гомилицом сељака, на малим коњима, умршених грива и дугачких репова са сивошћу боје и чичкова, касали су за нама и око нас на самаринама, нимајући ногама и намахујући у коњске трбухе... Из синских прљавих кућа повиривала су чунава чељад и забезежнуто гледала то што

дотле нису видели, а стари људи излазили су на пут и с прекрштеним рукама стајали гологлави док прођемо...

Црква без торња, мала као кутијца белила се на брегу изнад села, на једном пропланку, видела се из даљена, и лепо изгледала у ситној, још зеленој, шуми, што ју је са свију страна окружавала. Над смо се помолили, људи, у чистим и белим преобукама, узјурбано су промицали цркви, затим изиш из шуме један клубук дима, путче праггија и разлеже се долинама, а за њом се чу и звоно.

Пред црквом стајала је група упараћених и гологлавих сељака и ђака са учитељем, а пред самим црквеним вратима месни свештеник, средовечан човек пуне смеђе браде, у одјегању од алево-угасите стоје, држећи у једној руци крст, а у другој јеванђеље, и за јеванђељем прикривено парче хартије са скицираном беседом, коју већ петнаест дана говори пред учитељем и виче му: „Ваше преосвештенство, премилостиви архијерејски“, — страхујући да се не збуни. И није се збунио. Добродошлицу ову, са сходним стихом из Св. Писма: „благословен грјади во ија Господице“, пуну радосних осећаја и топлих жеља, за следбеника Св. Саве, неуморног, прослављеног, гласовитог архијереја, изговорно је лепо, са мало дрхтавим гласом и уз лако треперење одежде на десној руци. Учитељ се нарочито навиривао и загледао у обрву архијерејску, па уграбио прилику да шане попу, док је певало тропар храма, да се не брине, јер га је задовољно.

И доцне, на бленију, где су се свештеници надикивали за леницама као да су полагаали испит из пенија; и после бленија, по изласку из цркве, ишло је све по тачно утврђеном реду. Док је Господић, окружен свештенством и првим људима из села, застао пред црквом да му љубе

руку, разговарајући о верским приликама у овоме крају, о похађању цркве, сујеверју, о породичном животу — отац Методије уграбио је прилику да одведе придворног ђакона у Господинову собу да је разгледа каква је, каква је намештај и је ли добра постеља. Стап је био у једној дугачкој грађевини, која је до скоро била општинска судница, па је попуштана и настављана те је из далека изгледала велика као школа или друмска механа. Све три собе окренуте су добро, а највећа и највиднија намештена за владика, дотеривана је толико да јој је патос већ саслушан од песна и деџа, па застрт новим чепгана. Дуварови јој украшени ћилимима, краљевом сликом и иконом светитеља Саве. Кревет пуан са душечима и јастуцима од тазе рапчепљане вуње, прекривен чистим и провидним чаршавом. Нешто купљено, нешто узето на послугу од трговца из чаршије код којих сељаци пазарују. На средини собе трпозник сто, прекривен чаршавом плетеним од бордо вунице, и на њему стабло за воду, дивит, хартија и светњак. О прозорима двоје завесе: лаке чипкане и тешке штофане.

Ђакон се окрену по соби, мрдну поздравља, па поводи букете цвећа иза слика по дувару и из чаше на столу, да не би јак и силовит мирис, који се у соби осећао, рђаво дејствовао на рас-поможење Господинову; затим следе раменима и рече:

— Изврсно!

Све је било тако изврсно да је био побуђен упитати оца Методија:

— Јесте ли одликовани?

Поп раггну дубе и показа плаву поставу и загасит појас.

— Хм... дакле нисте! Кад сте рукоположени?

— Сад о Крстовдану било је пуних двадесет година, оче ђаконе.

Он искриви уста у знак чуђења. Затим ће ваљко, кратко и одсечно, као кад доктор падаје упушта за медицину:

— За вечеру чашу млека и три ровита јајета. Парче хлеба колико земника. Толико. Све да је готово на време и док би ударио длан о длан, да му се принесе. Угасно се љути кад му се ремети ред, зато пазите на све.

Поп се похвали шта је све спремно за вечеру, каква гушта и напиксела чорба, печење од три сорте, гвбаница што ју је састављала пошадја, погача из воденице, пива, вина, ракије. А шта ће се тек сутра принети за дугачку совру, под вењаком!

— Свега има, оче ђаконе, само, молим вас, реците ми све шта Господин воли?

Ђакон искриви главу, узвиња се и замисли, као кад решава какав математички задатак, па се трже и рече:

— Имате ли какву дебелу ћурку?

— Има, оче. Нико нема наћи ће се; ћурна, ћурна, мислим да је свеједно.

— Наравно. Дакле, ћурку ћете заклати вечерас и одмах, онако читаву, метнути у бакрач хладне воде, да преноћи. Сутра ћете је окупати, исцити и испећи.

— Зар... с перјем у воду?

— Да, с перјем да преноћи у води. Тако се она укрти и бело месо дође јој меко као путер. Разумете ли?

— Знам, оче ђаконе. Знам шта је и путер.

Истина, у нас га нема, али да сам знао да га Господин воли, ја би га набавио.

„Придворни“ се мало намршти:

— Није реч о путеру, оче. Слушајте! Печену ћурку, онако читаву, метнете сутра о ручку, пред Господина. Он ће појести јадац. Прота ће батак и тртицу. После, помакните је ниже, нек једе свет.

— Разумео сам све — рече поп.

— Станите! — рече ђакон: — Господин ће рано па утрнеће; затим ће бити освећење храма и литургија. По водоосвећењу покрониће народ пред црквом, па ће отпочини у соби. Тада ћете му одиети чашу воде и кафе. Затим — ово добро упамтите — ви лично испећићете му на жару ћурећу цигарицу и принети му на тапаву са залагајем хлеба. То му је сва част од ручка. Јесте ли упамтили?

— Јесам, оче ђаконе. Све ће бити као што сте рекли — рече поп и журно се даде на посао.

*

Било је јакот разлога да, како епископски дочек, тако и целокупна свечаност око освећења ове нове цркве, што лепше испадне, и да ниједна рђава реч, нити какав приговор, не пређе преко границе сеоског атара. А све зашто. Ова црква сазида на, тако рећи, на јуриш и с великим покривовањем мештана овога села Баншита. Разним регулацијама парохија и архиепископским наређењима упућивани су ови људи час једној час другој од околних цркава, које су удаљене на читавих два часа хода, што је било скончано с равним тешкоћама, нарочито у зиме доба. Једаред на сеоском састанку, разговарајући о својим недаћама, рећи ће неко: „Море људи, зашто се не би потрудили па да подигнемо ми сами цркву?“ — „Да ли би то могло бити?“ — „Зашто не би?“ И тако дођоше на мисао да о томе треба мислити и на томе радити. Поп Методије добар човек, али непредузимаљив и плашљив. Цео век провео је у овим планинама, у варош је ишао само кад га позове власт или кад треба примити бир, те није ни имао каквих веза и познанистава с људима од утицаја, па није умео ни објаснити може ли се наћи какав начин да село добије своју цркву. Али што није умео поп, умео је учитељ, један отресит Ужичанин који је већ десет година у овоме селу и сродно се са Баншитама као да им је сељак. „Можемо и морамо“ — рекао је учитељ, и обрадовао је нарочито „црквени одбор“ који ће стално, али потајно, радити на овом народном послу.

РАФАЕЛО САНЦИО:

ПАПА ЈУЛИЈЕ II.

На овом истом месту где је подигнута црква постојала је од памтивека некаква зидина на којој су сељаци палиле свеће о младој недељи и молиле се Богу. То им је добро дошло да куражирају да на овим зидинама озидају читаву грађевину од тврдог материјала, те једног пролећа сваки довуче по нешто од грађевинског материјала, а имајући људи свештенику се и положе по повесну суму новца за мајсторе, те тако за лето подигну ово што се данас види.

— Шта чините то, ви Ванштани? Шта то направисте ту на тој пустињини? — питају их околни сељаци.

— Мало неке капелице, колико да не нисне свет о рђавом времену, на светињи — одговарају сељаци.

А учитељ и „привенски одбор“ трчали су и надлежним и ненадлежним, да замоле одобрење да им се ова грађевина призна и освети за цркву. Једног дана призваше нижињера те им даде уверење да је грађевина од тврдог материјала и солидно израђена. Ускоро за тим, приликом ревизије црква, увративше окружног проту те је прегледа и он и стави у заветштај: да је капела окренута истоку и сазидана на чистом месту и у привенском стилу. Тада се већ није могла више крети намера Ванштана. Склопише околни села, — нешто из зависти а нешто из бојазни да се уз ову цркву, временом, не образује парочита парохија на штету њихових цркава — и насташе да осујете да им се та зградаца освети. Изаше да на овом месту није била никаква светиња, већ да су то зидине од некакве карауле; да Ванштани хоће да тргну црквом и од црквене куће да направе механу и у њој топе молиће; да су кмет и учитељ заборили народ те не види шта они смерају... И шта ти не напричаше.

Тада и пој Методије, уверејен потворама на Ванштанску светињу, изаше из резерве и леже на посао и он, као год учитељ и кмет. И што су противници више дрчали, то су се сељаци боље наметали ко ће више приложити да ову светињу украсе. Училише попован разрез те је снабдеве са леним иконостасом, купили књиге, увари на и звоно. Те, ево, таким слагом дочекаше и овај дан радости њихове.

Зато није чудо што су прегли сви колико их има у селу, да ова свечаност надмаше све сличне свечаности какав су у овој околини биле, и да нико не оде одавде незадовољан. Ето зато ни отац Методије није имао мира ни спокојства док не припреми све што до њега стоји.

Кад је намирио Господина и учерио се да је легао да спава, он је смануо дубе, засукао рунаве и дао се на посао. Час је код нас, шест свештеника, у дугачкој соби где су наместена два гвоздена кревета за два протојереја, и један широки сељачки кревет са сламбачама и шатеницама за три свештеника и ђакона, а на средини састављена два стола и на њима пића и јестива. Ми вечерамо у пуном расположењу, и да није епископ у близини, готови да запевамо

„Преславнаја днес“; разговарамо о нашим пословима, о преуређењу свештеничког стања, о најновијем решењу арх. сабора о одбеглицима, о једнообразности у служби — а он допадне, принесе нешто на сопу, нутка нас да једемо и пијемо, па узме залогат и омеати, подигне чашу и рекне: „Благословиће“, попије, па га нестане. Оде међу сељаке, тамо у помрчину, да чује шта ће ко донети сутра за дугачку сопу, да лично објасни свакоме да им је сутра част и образ на кантару, пред околним светом, и да замолит свакога да донесе то што му је одређено.

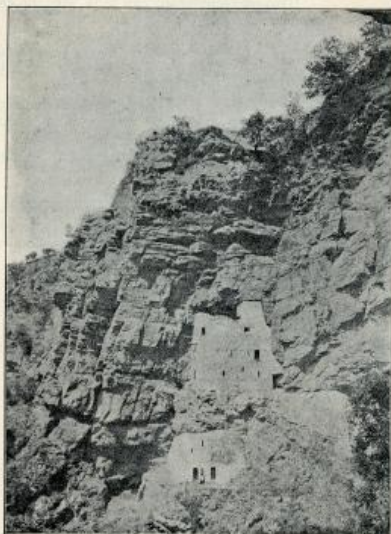
И незнадосмо ни кад је легао и да ли је што одспавао...

Сутрадан, чим се одјутрило, почео је свет долазити са свих страна, у лепом и чистом одећу. Мештани су вукали читаве упрте хаљине за простирку, јела, пића, за општу трпезу, колико је на кога одређено, и више по што је одређено. Звоно, углављено међу две рацве на перу више цркве, звонило је час по час и позивало на молитву, а у шевару грмала је прапаница, и не чекајући кад ће јој се дати знак оздо од цркве. Више црквене зграде, уз саму обалу, направљена је привремена кућа од једног наслона од дасака, у којој је, нарочито добављени кувар из вароши, већ подложио ватру, сепкао месо за два три фина јела што се једу у вароши и припијао шљивовину из једне округласте чутуре. Турна је већ набијена на рамањ и водоноша (општински пандур) добио је заповест да је испече истија и истишти као сугаре на лози. А ћурећа дигерица стајала је на полици лепо усолена и поклопљена једним малим порцеланским тањиром.

Стиглоше и представници државне власти: ерески писар у униформи и жандарм, коњаник. Писар отресе прашину, обриса калачет, уми се, па оде у цркву да стане на одређено му место; а жандарм, млад бркат човек, шеткаше се по дворшћу, распоређиваше где ће ко сместити ствари, и ћуткаше свет да не ларма док се сврши боготова.

У своје време крете се и литија из цркве. Забруја звоно, учесташе прапнице, захори се црквена песма, и свет нагну за владиком не скидајући очују са беле платнене кошуље коју је носио озго преко орната, у којој је мало час прао нову свету трпезу у олтару. Обиђоше трипут око цркве и владика ступи на западна врата, смаче кошуљу и баиу у народ. Стотине руку диглоше се у вис и грмачише за ову светињу, и у страхошито жагору и гурању растрепе на комадиће. Том приликом најмањи пона, на миг окружног проту, искочи из свештеничког строја, и јуначки аграби и откиде леви рукав поменуте кошуље, за неку протину пријатељцу, нероткињу, да тиме нешто уврача да роди.

У одмах сврши се и служба и водосвећење под ладњаком, где је Господин са неколико топлних речи заблагодарио народу на по-

ИСПОСНИЦА СВ. САВЕ
КОД МАНАСТИРА СТУДЕНИЦЕ.

жртвовању око подизања дома Господњег; затим дуго кропио свет и заморио се толико, да су му млади попи и ђакон придржавали лактове да тај посао отаџа, па је одмах отишао у собу да се одмори.

Отац Методије одану душом:

— Хвала Богу, све се благополучно сврши. Више прошло, а мало остало.

И док је Господин пио кафу, он потражи кмета и учитеља да се обавести је ли све спремно што је наређено. Нађе их у шевару, одмах иза куће. Кмет седи, а учитељ се нагао над њим и унео му се у очи:

— Јеси чуо немој да се стидиш и да будеш прост као цепенца... Није „првосвештенство“ него Преосвештенство... Ако не можеш да потрениш то, ти учини овако. Кад се заседимо и изређамо здравце, ти се подигни и реци слободно: „Свети владико! Што смо ову радост дочекали, прво имамо да захвалимо теби, па нашем добром свештенику попу Методију... Молимо те, смилај се, и дај му првен појас“ — А ми ћемо тада притећи: „Подај му га, свети владико! И ми ти се молимо!“

Попу заигра срце, па се осмену:

— Море, учитељу, остави човека; није сва срећа ни у појасу. Но, причајте ми мени је ли

све у реду, и познајете ли да се Господин није штогод наљутио?

Али у том чу се ђаконов глас.

— Оче Методије!

— Изволте, ђаконе! — отрча поп.

— Дајте цигарицу!

— Видиш ти, ја заборавио. Сада, оче, сад! — отрча поп у кујву и грмачи за тањир на полици.

Подигне га и жацну га летка у срце. Нема цигарице.

— Шта је с цигарицом? Камо цигарица?

Кувар растре крмељине очи, извири се и погледа на полицу:

— Ту је, ваљда.

— Шта, „ту је“... Говори камо цигарица? Куд је одавде? Где је ђурећа цигарица? — ширгуну зубима поп и клешише му ноге.

Стаде се вртети и обртати. Узмуваше се сви, поче се четити свет.

— Нема је!.. Неко је дигао!.. Појела га рђа!..

— Овај је мало час обилазио овуда — рече кувар и пружи прст на једног младића.

— Дриси га! — викну поп.

Жандарм, који није знао о чему је реч, кад чу „дриги га“, потрча отуд од цркве и јуриши као хрт на младића, који се наминаше. Ухвати га за преник и повуче.

— Ја нисам... Нисам ја, Бога ми!
— Овамо ти, овамо, на ћемо видети јеси ли, ниси ли — вуће га жандарм кујни.

— Шта је то било? — упита водоноша, носећи два ћутума воде.

— Знаш ли ти ко је појео ћурећу цигарицу што је била у тањиру, овде на полици? — упита га поп.

Жандарм пусти младића и ослони се на сабљу. Водоноша погледа у жандарма, омену се па рече:

— Знаш. Богме, појео је господин жандар. Посекао је мало пре кад се отимао свет о ону кошуљу.

Заћуташе сви и загледаше се. Жандар мрди брцима:

— Што јес' јес', појео сам је ја. Мислио сам да је куварева.

Отац Методије ухвати се за носе:

— Турна!.. Турна!.. Има ли ко бавио ћурку или ћурана?... Зини земљо, да потонем. Шта ћу сад, кукавац!

На то се размаче танка завеса на прозору и помоли се владика. Лице му се заокруглило од смеја, и проговори тихо:

— Оче Методије! Не треба ништа... скоро ће и ручак.

П без кметове беседе, владика је на ручку, одговарајући на учитељеву здравницу, похвално ревновањем оца Методија у „вертограду Господњем“ и одликовао га црвеним појасом.

Тадја П. Костић.

ГАВРАНИ

Да чупам из себе све део по део,
Да, ријући живе, подсмевам се злобно,
Да се светим себи сав модар и врео,
Да крв своју пијем ко причешће гробно

То сам тада хтео. Јер вечера тога,
Ко после погребна најдражега брата,
Ко свештеник храма испљуваног Бога,
Схватих бол кад човек воли децу блату.

Гледао сам како ти ми сунцем биваш
И ако сам знао колико си мала;
Осећаш, да вид ми својом руком скриваш,
Гураш ме на море без неба и жала.

Сад бих да те мрам. Колико си лиска!
Авај јадна жено и ти још ме волиш!
Зар мислиш да си ми икад била блиска?
Бежи. Зашто да се ко худ пројект сколиш?

О ми смо далеко, далеко бескрајно.
У твој оку видим тек леш среће своје.
Па ипак, ко да се још волимо трајно,
Тражимо се. Или из навике то је?

Свег си ме у себе сахранила с циком;
Једно другом ми смо прогутали срце,
Све то беше рано! Сад ћутимо ником.
Певамо: гробари што копају мрце.

Два гаврана ено. Клају се и криче
Бјесни, што у једном срце другог нажи.
Једно другим живи. Они на нас личе:
Мрзе се због оног што створише сами.

Ми смо гробља. Ја бих да их раскрћивим,
Лешинама мржна да нам се разбукти.
Вај! Чим лед се оспе, ја га крвљу кравим.
И док сфинкс замрачен врх нас кроз ноћ хукти

Пољупцем бих туђим да сав страх задавим.

М. Бојкић.

Х. К. ТАЧЕВ:
ЦАР БОРИС.

СРБИ У ТРСТУ И ПРВИ УСТАНАК

(ПИСМО ЗА ДОБРОВОЉНЕ ПРИЛОГЕ)

Славни Србли

Драга, любезна браћо!

Мн са много страна от Васѣ, кои се наванѣ Срби сладчайшегъ отечества вашегъ, находите, различите гласове чуемо, и писма примамо, коима насѣ возбуждавате, и ободравате, да се храбро држимо, и отечество бранећи крвѣ нашу пролиемо. Мы изъ тога разумемо, колика е любовь ваша к' отечеству и с' како радоснимъ срдцемъ Вы, као и мы очекуете онаѣ предѣлѣи часть, у коме ће свакии Србинѣ, буди гди онъ быо дерзо реши моћи: Мы Срби есмо, и мы наше отечество имамо. Србинѣ храбрии по чужимъ вилаетамъ разсеяни свакии изгледа желнимъ и веселимъ срдцемъ, да рекне оне божествене речи: „и Мы имамо отечество наше — независимо, самостояще отечество, — писмо мы вше сѣде турске, писмо безгници изъ Турске, него сѣмо свободнии Србли, годисемо, ербо имамо свободно отечество свое“. Ово е свѣю Србали, и цѣлогъ благочестивогъ христіянства обща радость и утѣха; наша, кои се трудимо, и крвѣ нашу пролити не жалимо, само да се Србія освободити, и весело славну свою главу дигнути може. Ваша, кои насѣ ободравате братски, и любовомъ вапшомъ срца наша пламена возжигавате, и любимами потопства е ова иста радость, кое ће сладкии плодъ труда нашегъ вкушати, уживати, и уживаючи гордо с' благодарнимъ сузама споминати праотце свое,

кои су крвѣ свою пролили, имѣние свое источили, но отечество спаси — Србине, тво зна оваѣ добитакѣ оцѣнѣти „са нѣколко капли крви свое, и са неколико потрошени гроша, добити и возвисити отечество свое“. — Тко то оцѣнѣти зна, онаѣ неће пожалити мало имѣние свое положить, за спасение дражайшегъ отечества, ербо е уверенъ, да чрезъ то, хоће свое потомство од робства избавити, и своѣ чеду место нѣколико гроша, сокровище неоцѣнимо, свободно отечество, и гордо име, име избавителя штавити. Ови само Ирои, кои тако дѣлаю, кои се ни отъ жаркогъ солнца, ни отъ люте зиме, ни отъ оружїя непрїателска неукриваю, и кои вше с' гладомъ, кошатѣ и селѣи немогути, боритисе принужденису, него са свѣимъ прочимъ тѣлестима; ови само имаю чисту радость, и свѣу ће высочайшу славу имати, да су они отечество свое спаси, за предрагу браћу прочу, и любимо потомство себе и све свое иманїе жертвовали. Тако намъ многи отъ васѣ, кои садѣ у чужимъ земляма есте, поручую и пишу; мы имъ и на тимъ усрднимъ и похвалянимъ речма благодаруюмо, ербо чрезъ такоѣ ободренїя радостямъ идемо, и веселии живемо, за славу общу и Вашу и нашу, кое славе учасники сви можете бити, штворении путь имате, само ано хоћете. Нѣки насѣ и то намъ поручую, да бы се до садѣ нѣчто вше учинити могло, за избавление отечества, него што е учинѣно; и то е

истина бы безсумнітно више, и све бы што же-
лимо, досад учинио било, кад бы сваки штогод
и у толико само отечеству помогло, у колико
благодѣтели люди, еднѣ другому помаже при-
натно. —

А принужденіею вамъ казати, да до садъ
врло е мало било тако племените Србске наше
браће, кои бы с' чинио годъ болѣ отечеству по-
могли, него само лепомъ речію, удисанимъ, и
изаснимъ свое красне желѣ, а сваки зна, да
оде, гдѣ се нште храна, оружје, баруть и олово,
само желеши и удзиниши помоћи нема!!!

Зато предрага брабо, кадъ насъ е всеблагін
творецъ сподобио, да баш мы коисмо сада, у ово
време живимо, и при овой прилици, кою наши
стари нису имали за освобожденіе отечества
свога, а потомци тешко ће и имати; ерѣ оба-
зрите се на сваку страну садъ, и гледайте шта
се ради, и шта ће садѣвати, и ховетъ ове при-
лике, и ове среће кадъ годъ бити; зато говоримо
вамъ, сада е садъ и нигда; и зато, кадете већъ
насъ, коисмо оде, на то възбудили, да мы сви
сложимъ докле е крви сербске една капля, не-
приятельмъ поустити нехемо, ниши хемо се у
тугой земљи закопати; тако садъ већъ еднину
време е да и вы сами себе, еднѣ другога възбу-
дите, и ободрите, гдѣ годъ се двоица састаѣте,
да и вы отъ ваше стране дежурѣмъ се отечеству
помоћи дате, кое се садъ овако колеба, као на
полю Йосову што се колебало, само сотоми ра-
зликѣмъ, да мы досадъ помоћу божию свагда
междани противъ силе непрителасне одержали
есмо, и уверени смо у Бога живого дахемо се
и одъ садъ ограђени светимъ крестомъ добро
одержати. Дакле мы одъ Васъ дражнѣйши роде,
и нештемѣ, да вы с' нама на войску идете,
ербо и оде има ихъ доста, кои пушке ни у
руке не узео; мы войске оружатѣ имамѣ доста,
алъ тошъ и доста ихъ има, кои бы воевати могли,
кадбы оружја доста било. А друго брабо предрага,
вы знате, да мы одъ ово четири годѣне воюжи и
зимѣ и лѣти, послове полске достасмо заступити
морали те садъ доволно хране немамо.

Садъ брабо Триєшани видите, а чрезъ насъ,
нека узнаю сва проца браћа, единовѣрни наши,
буди подъ коимъ именемъ были кода насъ е све
едно, Србинъ, Гркъ, Бугаринъ, Влахъ, свиско
браћа о синови едне церкви, садъ видите, шта
мы отъ Васъ сви, кои благородну крвѣ у себи
осеяте, штемѣ. — Мыхемо воевати, а вы консте
богатствомъ славна общества, можете намъ по-
моћи, доносеши намъ оружје, муницию и храну; кое
нитко учинити неможе него вы, кои сте богата
общества, и коише имена као света у сердцахъ
нашимъ, и у актамъ сербскимъ остати. — И то
све отъ насъ, страдающе отечество ваше, не-
шите да поклоните, ако кои хоше самъ одъ свое
воли, но само као люди богати, да кредитираѣте
отечеству вашемъ, као што разумни Англеси сами

своимъ отечеству кредитираю и сами себи дугую,
а не тугую, и зато и отечество имъ славно стои,
и сваки е *уѣшнѣтъ* и *сребѣтъ*. — Заръ неможе
такѣ исто и Сербія срећна бити, заръ е благо-
родство и великодущіе само Англесомъ приве-
зано и своенствено? А одъ садъ уверени бити
можете, да докле е Сербске крви живе, ни еднѣ
што кредитира загубити неће.

У томъ намѣрѣнію и у твердой надежди, да
су Срби свудъ они исти благодороди, и отече-
ство свое любящи Срби, шпѣлѣмо и! Вамъ ово
наше писмо, и два брата изъ Правительствующаго
Совета народитѣ г. Аврама Лукина и г. Іеремію
Гагича, кои ће вамъ по налогу цѣлѣго народа
ови, штовѣ пишемѣ устмено изяснити, и за све
што, и како треба договорѣ учинити; и како вы
с' нама уговорите, тако ће цѣлѣ народъ контѣнъ
бити, и држати, тако да ово писмо имъ, посла-
никомъ нашимъ, за полномощіе служи.

Сотимъ васъ свакогѣ у свое любезно по-
здравилимъ, свако добро желімо.

Писано у Смедереву у Совету народію
7го Августа 1806.

(М. п.)

Смирѣніи Митрополитъ
Сербски Леонтіе с. р.
Иванъ Протичъ с. р.

Божа Груевичъ с. р.

Пауль Јовановичъ с. р.
и прочи соизвѣстници народни.

Благодѣтели сербскіи у Триесту.

Господ. Іованъ Куртовичъ изволио дати на даръ	1.000 f.
» Стефанъ Ризничъ изволио дати на даръ	2.000 „
» Буро и Перо Теодоровић изволио дати на даръ	4.000 „
» Драго Теодоровић изволио дати на даръ	1.500 „
» Іоаннъ и Димитріе Тирновић изв. дати на даръ свъ квитомъ	2.000 „
» Филипъ Цветковичъ изволио дати на даръ свъ квитомъ	300 „
» Ігуманъ Викентіи Ракичъ изволио дати на даръ свъ квитомъ	100 „
» Іоаннъ Николѣиъ изволио дати на даръ	500 „
Сшма	11.400 f.

Изъ Сараева

Господаръ Хадѣ Коя (свъ квитомъ) у го- тову 50 ш а 9 f.	450 f.
полнцу едну на г. Іакова и Ілію Мостарца да плате 100 ш а 9 f.	900 „
Свега сума	12.750 f.

На Топчидеру 8. Октомѣ. 1806.

Преданіею господину Георгію Петровичу
первоному коменданту у руне 12.750 f.

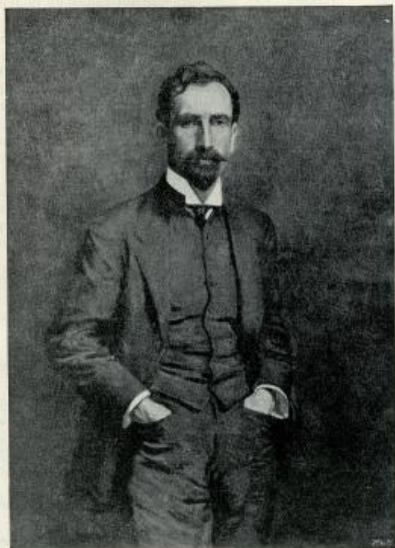

С. АЛДУКЈЕВИЋ:

МЛАДОСТ

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Ц. ТОДОРОВ:
ЕЛИН-ПЕЛИН.

НА БРАЗДИ

ЕЛИН-ПЕЛИН

ако удари киша, не стаде читаву недељу дана. Тихо, лагано дан и ноћ, сипала је, сипала, сипала и напојила лепо мајку земљу; па онда дуну лав ветар, разведри се небо и опече топло јесење сунце. Њиве просануше и начини се дивота за орање.

Боне Крајнеца упреже опет Сивушку и Белча и пође за ралом. Њива му је у једној лепој широкој удољници. Са свих страна гора и заветрина, а земља се рони као шећер. Он ману копраљом и повика:

— Де-е, хајде браћо!

На горе му се одазва живо одјек. Стари Белчо ману репом и пође спокојно. Сивушка — слаба крава, дванута мања од Белча, напреже све силе и пође упоредо с њим.

П, ето, ређају се бразда, две, три — читава леја.... Тужно Боново лице разведри се мало. Он заборави на своју сиротињу и свири устима.

— Не хитај толико, Белчо.... Сивушка не може као ти.... Хајде Сивушка, хајде слабушка,

хајде мила!... Уморио сте, али шта да радим? П ја се уморих.... Хајде! Горе!... доле!...

Белчо, испечен, стари во, ериће поздрвама и корача као какав великаш. Ситна Сивушка заплине из све снаге отворених устију, уковрчена репа и грбаче пресавијене као кука. Белчо корачи једном, а она дваред. Исплазила већ и језик, али ипак корача!

Унаоколо нигде никога. У гори јесен лако корача босим ногама и под тим корацама слабо пуцкају сухе гранчице.

— Хајде Сивушка, хајде мила! подвикује Боне гледајући са страхом како му је крава све умориња и све слабија....

— Стој! Де, мало одмора!...

Уморне животиње застају. Боне иде пред њих и милује их по челима:

— Белчо, ти немаш душе! Уморио си много Сивушку. Јели Сивушка? поче се он разговарати с њима.

А Сивушка и Белчо, дишући тешко, гледали су га спокојно својим тужним очима. Из

Сивушкиних устију капале су пене. Она погледа свога белог друга, погледа газду и глава јој опет клону.

— Шта је мила? Кажи! Тешко ти је, је ли? Сивушка слабушка.... Срце ти плаче, мила.... Али и данас да радимо, па сутра је празник — цео дан ћете се одмарати. Што ме гледати Белчо? — Јунак си ти! говорио им је Боне.

Али Сивушка не диже главу. Речи њеног господара као да је нису могле утешити. Њени упали бочкови отскакали су брзо и силно, а ноге су јој дрхтале.

— Кажи ми, Сивушка, шта ти је, шта ти би? повика уплашено Боне и поче да је милује као дете. После дохвати рамо.

— Де, хајде! Да се загрејете!

Белчо зале и пође. Сивушка успе свом снагом, да пође за њим, али се није могло и она стаде.

Дв! Хајде, хајде! поче их, вичући, бодрити Боне, а на горе се јасно одби одјек.

Белчо пође опет. Сивушка покуша опет да крене, али јој ноге задрхташе. Она посрну, паде на јарам и мукну жалостиво.

Боне, уплашен, баци копраљу, испреже брзо Белча и стаде смућен пред Сивушком. Она је лежала непомично, опруженог врата, затворених очију, и, заривених жваља у тропну земљу, дисала тешко.

— Устај, Сивушка, устани! испреже је из јарма Боне и поче је дизати за рокове.

Сивушка једва отвори очи и погледа молећи господара као да хоће да му каже: остави ме да умрем мирно!

Боне се стаде вајкати око ње не знајући шта да чини. Њиву, тек заорану, пекао је сунце. Оно је једино гледало седакове муке и слазећи полако с висине неба клонило се лагано иза брегова. У близини нигде никога, сем глухе горе.

— Хајде, Сивушка, устани! Гле, Белчо ти се смеје!... Устај!... пази, како је земља трошна. Душу је дала за орање!

И Боне дохвати краву за рокове и поче је лагано подизати.... Она се опире ногама, скупи последњу снагу, али се једва маче. И опусто опет главу на равну земљу, па поче дисати тешко.

Боне седе крај ње, узе јој главу на колена, поче је миловати и љубити по челу.

— Немој тако, мила! Сажали се на мене! Саушај!... Ето, само та њива остала. Њу да поремо, па после одмор!... Никад више нећеш ући у јарам. Стићи ће твоја мала Галица и помагати Белчу, а ти ћеш цео дан лежати у дворишту, само да преживаш. Деца ће ти доносити воду у белом бакрачу; тимариће те и крмиће свакога јутра.... Оправићеш се, оздравићеш, ојачаћеш. Је ли, мила? Тада ће Галица и Белчо орати, а ти ћеш пасти по међи, гледаћеш их и говорићеш им: радите, радите! и радоваћеш им се. А кад увече пустим Галицу из јарма, она ће ти дотрчати и рећи: добро вече, стара мајко!... Устани мила.... устани.... хајде!...

Али Сивушка нити се маче, нити отвори очи, да га погледа. А дрхтала је као у грозници.

Боне устаде, одложи комад хлеба, послаи га и поднесе јој га под уста:

— Уми, Слабушка! Окуси!

Сивушка отвори очи, погледа благо у господара и мукну.

Боне удахну тужно. Погледа на њиву, која се ронила под сунцем, на гору, која је ћутала; погледа Белчу који је кротко пасео међом и сунце које се све више клонило, па виде да је сам у тој удолини и да ни од куда нема помоћи. Она се опет окрете бољој Сивушки.

— Устани, мила!... Устани, мачка је у гори, доћи ће да те поједе! поче је плашити.

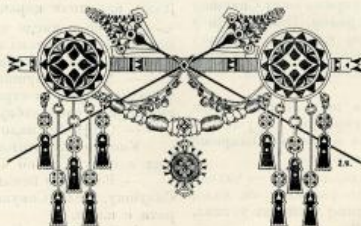
Па онда узе са кола стару, поцпану пољавицу, покри се њоме, уђе у гору, па поче да мумла као мачка и да бауља према бедној крави.

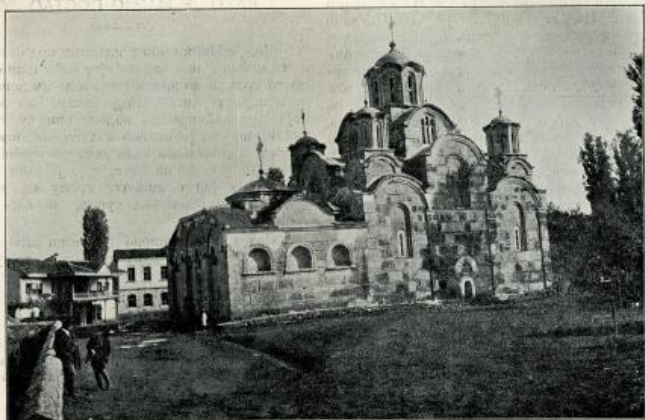
— Бау! Ауу! приближавао се он идући чествоношкe.

Тада она отвори укаснуто очи. У њеном дубоком излученом погледу горео је безуман страх. Као да хоће да бежи, животиња диже главу и мукну очајно, али се није могла ни маћи.

Боне баци пољавицу, исправи се очајан, прекрсти се и заплака.

Сивушка мукну још једаред, разрегачи страшно очи и престаде да дише.

ФОТ. Ј. ЦВИЈИЋ

ГРАЧАНИЦА.

КРАЂЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАПИСАО

СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ

УЧИТЕЉ

Крађевићу Марку много се пева, а мање се прича. Народне песме о њему прикупљене су у довољној мери, али народне приче нису. У овоме је чињен покушај у „Крађевићу“, па је, с престанком овога доброг дела, престао и тај уместан покушај.¹ Међутим вредно би било о Марку прикупити и објавити све оно што народ о њему приповеда. О његовом се имену зна свуда где год има Србина. Њега Срби сматрају као *истеменог човека* и као *највећег јунака*. У историји је он, на жалост, још потпуно неиспитана и неодређена личност. Али је у народу, напротив, добро позната и омиљена личност. Ну на народни суд или на народно предање, о овом највећем српском јунаку, историја не сме да се наслони. Наглада, да је у Марку омиљена стара слава и величина српске државне моћи за време владе Немањина до српске пропасти, као и карактер српског народа из тога времена. Ко год буде упоредио српску државу, из тог времена, и овога

јунака, како га је народ у својим успоменама схватио, наћи ће много којегца сличнога.

О Марку сам прибележавао што сам где год чуо већ десетак година. Забелешке су скоро све из Левча, Темнина, Белице и Ресаве; дакле из крајева кроз које сам путовао и које сам проучавао са антропогеографског гледишта. Да би збирка била потпунија бележио сам и ствари које су више мање познате. Ну, дуго сам се колебао, да ли овде да унесем и приче које су сличне са познатим песмама о Крађевићу Марку. На посљетку сам се решио, да и њих не изоставим. Ако би ове приче биле доиста *млађе од песама*, онда се из њих може видети: како их народ причава. Разуме се по себи, да ову збирку не треба сматрати као потпуну. Она је само покушај или почетак за већу или потпунију збирку, у којој би било унето све што се о Марку зна и приповеда у појединим крајевима Српства.

1924

1. МАРКОВО РОЂЕЊЕ

(из В. Поповића)

Краљица Јевросима није имала деце за пуних девет година. То јој је било жао, па је више пута говорила, да би пре волела да буде мајка не кра-

¹ Цитлај заједно са уџицом, за прибављање народних прича и песама, о Марку, саставио је Полаз Стамислав Ђинишески године 1897., а оштакмице су у „Крађевићу“, делу за српски народни живот, објавио и предава, година друга, списак за новембар и децембар.

лица. Једном се шетала изван Скадра са својим дворкињама. На путу виде како је једно Циганче пало у реку Бојану. Она сама брзо притрчи и извади дете из реке, здраво и читаво. У то време дотрчи Циганка, деветна мајка. — „Хвала ти госпоно на труду. Циганка сам и сирота сам, али ми опет кажи: шта би желела да ти дам за твоје учинено добро дело; деде рекни госпоно, рекни искрено!“ — „То ми ти сигурно не можеш дати, те ти нећу ни тражити; ја сам учинила само своју дужност“, — одговори краљица. — „Ја те опет молим госпоно тражи шта желиш; даћу ти“ — настави Циганка. — „Па дај ми дете, да га имам, као што га ти имаш“, каже јој Јевросима. — „Родићеш дете, госпоно пре године, родићеш, но деде рекни твојој Циганки: *желиш ли да родиш краља или јунака?*“ — „Па да родим краља; нека буде као што му је и отац“, одговори краљица у смеху. — „Немој госпоно; *краљ краљује, а народ га куне, па кад умре нико га не пошине; да родим јунака, па сваки да га воли и да га пошине док је света*. Али јунака да родити треба: да подигнеш цркву Богородици; да посадиш да окопаш и сиротињи да понудиш девет винограда; да се у Бојани купаш сваки дан по три пута за девет месеци; да подигнеш у девет места девет извора и да пијеш на дан по тулуз млека од оваца са Шар планине. Послушај ме, госпоно; послушај ме и нећеш се после никад покајати“. — „А те послушам, на последку нека га родим само, на нека буде што му драго“, одговори краљица у смеху с непоуздањем.

Краљица је учинила све како јој је рекла Циганка крај Бојане. Кад је било на крају деветог месеца она је доиста родила мушко дете, које је било суво, мало и жолтаво. „Ово никада неће бити ни човек, а камо ли јунак“, — рекао је краљ Вукашин, кад је дете видео. Наденули су му име *Марко* јер су сви *марли* (водели) да се он роди. — Кад је Јевросима после потражила Циганку да је награди за учинено добро, не видје није било. Сви су веровали после, да је то била Богородица или вила, прерушена у Циганку.

2. МАРКО И ЊЕГОВ УЧИТЕЉ

(из Јасине)

Марков учитељ био је неки поп Недељко. Он га је учио и спремао да буде краљ и да замени оца, али он то није волео. Једном му учитељ говорио, да су краљеви и цареви после Бога први на свету, а Марко му то предругојачи и рекне, да је сиротиња после Бога прва на свету. Другом приликом учитељ му је рекао, да Бога треба љубити, а цара и краља поштовати; а Марко је после, при одговарању, то предругојачио и одговорио: *да Бога треба љубити, а поштовати и праведно поштовати*. Учитељ се на ово наљути и тужи Марка код оца. Због овога краљ Вукашин отера Марка у планину, код чобана, да тамо борави за целу годину.

3. КАКО ЈЕ МАРКО ПОСТАО ЈУНАК

(из Јасине)

Кад је Марко био у планини код оваца, онда су га чобани, као најслабијег међу њима, непрестано гонили да враћа овце и да им доноси воду са извора у једну велику тикву. Кад би се, по који пут забавио са водом, они су га редом тукали, но год је стигао и хтео. Једном је крај извора видео мало гола дете на сучаној припечи. Сажали се на дете, које је јако плакало, те одломиле једну лиснату грану од дрвета и њом склопиле дете од сунца, па однесе воду чобанима.

Кад је после поново дошао на извор по воду нађе, код извора, лепу велику девојку са дугачком расплетеном густом црном косом и великим дојкама, која је била узела оно дете, које је он скonio од сунца, те га доји. То је била вила. „А дете је било мриво. На питање Марко одговори вили, да је он оно дете склонило од сунца и уз то јој исприча све: како га чобани сваки час туку и гоне да им враћа овце и доноси воду.“

Сажали се вила на Марка, па му пребаци једну дојку преко рамена и каже му да доји. Кад се Марко тако добро надојно виђег млека, вила му заповеди да подигне један грдно велики камен, који је стојао ту у близини извора. Марко га само помери. Вила му опет заповеди да доји. После другог дојења Марко је подигао камен до колена. После трећег дојења подигао је камен до појаса. После четвртог — до груди. После петог — бацио га је далеко од себе.³ — Сад га вила отпусти и рекне му, да иде и да се никада не боји, а ако кад год буде у невољи она ће му бити на помоћ. То је после вила Маркова посестрима, коју је он често пута у невољи позивао.

Кад је Марко после овога понео воду чобанима они сви сложено журну на њега да га туку, што се толико забавио, али он пред њима бацни тикву с водом, која је одатле пала чак на врх планине Тикве (више манастира Калинића), а чобане похвата и почео једног по једног бацати, и тако је бацио: Коменна — на врх Кома, Думитра — на врх Думитрова, Раде — на врх Радана, Петра — на врх Петрове Горе, Пајсија — на врх Пасјаче, Јована — на врх Дели Јована, те се и те планине после назову по именима бачених чобана. За овим је све овце побацио, са врх Шаре Планине, на планину Овчар, и отишао је кући у Прилеп.

³ На више места у Српској налази се по глас глас, у планини или на брегу, по којем велики осамљен камен, за који народ тврди, да га је Марко ту бацио кад га је извао дојма. Такви се каменови ове обично „Марков Белег“ или „Марков Камен“. При путовању кроз Тешки налазио сам на једној таквој камен више села Краљеве, а при путовању кроз Ресаву напало сам један такво камен на Врњачком Јуку.

4. ТО ИСТО АЛИ МАЛО ДРУКЦИЈЕ

(из Горње Ресаве)

Погодио се Марко код цара да му чува овце по Бељаници. Оваца је било много, а планина велика, те је муку имао док је овце сачувао од зверова и људи. Поред рђаве плате цар му је давао и рђаву храну. Јео је качамак и сурутку. Код овако рђаве хране Марко се био толико осушио и ослабио, да га је тукао сваки ко је год стигао. Једног дана кад је Марко чувао овце по планини, дође код њега један леп човек, на зеленом коњу, и кад му се овај потужи, како га цар рђаво храни, он му препоручи, да више не једе сурутку и качамак, већ да једе качамак и млеко од оваца. Првог дана да поједе млеко од десет оваца, другог од двадесет, трећег од тридесет, и тако даље редом. Кад десетог дана поједе млеко од 100 оваца, онда да покуша да баци један велики камен са Бељанице на Хумове,¹ па ако га баци, да остави овце и да се врати кући у Прилеп. То је био Св. Ђорђе, Марков домаћи заштитник код Бога. Марко све уради исто онако, као што му је светац рекао. Кад је бацио камен са Бељанице на Хумове, оставио је царске овце и вратио се кући у Прилеп. Тај бачени камен и данас се налази на Хумовима и зове се *Марков Камен*.

5. МАРКО НАЛАЗИ ШАРЦА

(из Коњука)

Ишао Марко друмом и срео кириџије, који су на коњима преносили ствари из Дубровника у Скопље. За натоварени кириџиским коњима ишло је једно губаво шарено ждребе. Марко их све заустави и поче с њима разговор.

Марко: Одакле сте и куда ћете?

Кириџије: Из Рујна, а гонимо трговачке ствари из Дубровника у царско Скопље.

Марко: А би ли продали једног коња?

Кириџије: Могли би ти продати кад се вратимо, а овако су нам још потребни.

Марко: Па један од вас може отићи и пешке; Скопље није далеко.

Кириџије: Можемо на послетку, ако ћеш добро платити.

Марко: Платићу добро, али ћу прво пробати; коме коњу не ишчупам реп за њега ћу вам дати 100 цекина.

Кириџије се преваре те пристану, а Марко почне једног по једног коња окретати око себе и чупати им репове. Кад је свима тако поцупао репове дошао је и до губавог шареног ждребета. Њега није могао да крене с места нити реп да му ишчупа, и ако се неколико пута навраћао. Није имао куда. Дату реч морао је да одржи. За то плати кириџијама по погодби губаво ша-

У. ПРЕДИЋ:

СВ. ЈОВАН.

рено ждребе и отидне с њим у Прилеп. То му је после био његов омиљени Шарца, с којим се није до смрти растајао. Од Шарца после није имао бољи коњ, а од Марка није имао бољи јунак.

6. МАРКО И МИЛОШ

(из Ланешица)

Јахао Марко Шарца и ишао у Скопље. Јахао Милош Јџдралница и ишао из Скопља. На путу се сукобе.

Марко: Помаже Бог, незнана делија.

Милош: Не помини ми Бога, већ ми се укљони с пута, ако хоћеш још мало да поживиш.

Марко: Ја се до сада никоме нисам с пута укљонио, па нећу вала ни теби.

Милош: Онда нећу ни ја теби да се склањам, већ на мегдан, па да се пресудимо.

Марко: А ко си ти, да ти изађем на мегдан?

¹ Хумови су разгранато брдо у Д. Ресави, недалеко од Сјакљанице.

Милош: Ја сам Милош Обилић; а ко си ти?
Марко: Ја сам Краљевић Марко.

Милош: Ти си Марко! Е онда брате да се не склањам ни ја теби ни ти мени, већ скин' се доле да се братски изгрлимо и изљубимо, па да се почастимо. Ми обоје нашој земљи требамо.

0000

7. МАРКОВА ЖЕНИДБА

(из Савојиница)

Путовао Марко из Прилена у Охрид да купи рибу за Ђурђев Дан. На путу наиђе на једно велико језеро. Крај језера седела је, са уплаканим лицем, једна лепа и крупна девојка, обучена у свечано одело. Марко је упита: шта чека ту? Она му одговори, да у језеру живи једна велика хала, која сваки дан прогута по једно чељаде. Сви су људи дали хали по једно чељаде из куће, па је дошао ред и на кућу њеног оца. Она је у оца јединица. Замену нема. Па је дошла да је хала прогута.

Марко се сажали на лепу девојку. Сиђе са Шарца, каже девојци да се уклони, а он стане на њено место, с коњем, мачем и топузом, да чека халу. У одређено време заљуља се вода у језеру и појави се грдна змијурина са разупленим чељустима. Кад је дошла близу Марка, он је прободе коњем кроз уста и закова за стену. Од силног пружања и бацања хала је сву воду из језера избацила. Кад се нашла тако на суву, Марко је окорачи, па је почне мачем бости и топузом тући....

Тако убије халу и одведе девојку њеном оцу и мајци. Родитељи кажу Марку, да тражи од њих шта хоће, па ће му дати, што им је ћер спасао. Марко затражи девојку и родитељи му је, без речи, даду. Тако Марко место рибе, донесе у Прилеп девојку Јелену, с којом се после брао и венча. По величини и крупноћи била је, кажу, врло слична с њим, те су изгледали као брат и сестра.

0000

8. ТО ИСТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Оспрића)

Заробили Турци ћер у Леке Капетана и тражили од Леке велико благо за откуп. Чуо за то Марко, па поручи Леки, да му спреми триста печених овнова и триста тулума вина, па ће доћи да му отме ћер од Турака. Лека му спреми и Марко дође.... Ту се часно месец дана, па кад се добро оправно, онда удари на Турке, побјеже их и отме Лекину ћер. Али је није одвео Леки у Дукађин, већ је одвео у Прилеп, и тамо се венчао с њом. Кад му је Лека потражио, одговори му је: „На сабаји сам је добио, на сабаји ћу ти је дати; мислим, да ће јој бити боље код мене но код Турака; не бој се и не брини. Већ дођи да пијемо вино“.

0000

9. МАРКО И СВ. ПЕТАР

(из Обрека)

Путовао Марко са Светим Петром, па на путу наиђу на тубава човека, који се био сав у ране претворио. Грозно је и жалосно је било да га човек погледа, како се јадан мучи и злопати. — „Излечи га светитељу!“, рекне Марко Св. Петру. — „Нећу, па њему треба свет да види казну Божију, па да га се боји“, — одговори Св. Петар. — „Ако ти нећеш, онда ја хоћу“, — одговори Марко — и намахну саблом, те одсече тубавцу главу. — „Хај, шта то уради, грешниче?“, узвикне Св. Петар Марку. — „Скинуо сам га с мука, јер боља је лена смрт, но мучан живот“, — одговори Марко Св. Петру; и пођу даље....

0000

10. МАРКО ТРАЖИ БРАТА АНДРЕЈУ

(из В. Дреново)

Ухватили горски хајдуци Марковог брата Андреју и одвели незнамо где. Тражио га Марко, а за дуго и за много, па на последњу чује, да му је брат у ропству у Шару Планини. Дуго је смислио, како ће брата да нађе и да ослободи, па се, најпосле реши, да једно учини. Обуче се у хајдушко одело, па дође у Шару Планину и викне из свега гласа: „Ајо, браћо, из горе хајдуци, изиђите! из бусије на друм да примите брата нашег који ве тражи“. — Хајдуци изиђу и спроведу Марка у њихов главни стан, где нађе с њима и брата Андреју, који га није познао. Ту Марко каже хајдуцима, да је с четом хајдуковао на Рилу планини и да му је сва чета нагинула од проклета Краљевића Марка, те се једва он спасао. Чуо је да ће Марко сутра проћи кроз Шару Планину, па је дошао да замоли друштво да га причекају из бусије и да му се освете. Хајдуци пристају на то. Радосни, што су добили још једног друга више развеселе се и стану пити. Многи се и опију, па и поспе. Сад Марко устане и викне из гласа: „Еј хајдуци, ево Марка међу вама; он неће кукавички да отидне, већ ви се јавља да знате, да одведе брата Андреју. Ако који хоће откуп, нека пође да му дам“. Превари се десетак хајдука, те ударе слојно на Краљевића Марка; али их он побаца, као деца лопту на утрини, и одведе брата Андреју у Прилеп.

0000

11. МАРКО И БЕГ КОСТАДИН

(из неког места)

Бег Костадин је много лено живео са Краљевићем Марком и знали се побратими. Један пут је Костадин позвао Марка да му дође на славу. Марко му је рекао, да му не може доћи. Каже му: „Кад сам тражио брата Андреју ја сам једном био код тебе на слави и видео сам да не

славиш славу као што треба и као што Бог хоће. Сиротињу тераш од куће, а богаташе и господу прилаш. Старе људе мећеш у дно совре, а младе у врх совре. Боље дворши младе људе по старе. Мајку и оца ниси посадио у совру, те да ти на-адрваљају гостима⁴. — На овај прекор Бег се посрами и без речи се растане од Марка...

12. МАРКО И МЕХАЊИЈА

(из Потоцка)

Дошао Марко у механу и затражио ручак од механије. — Еј механија! имаш ли што за ручак? — Имам две печене јаловице, а имам и вина. — Колико имаш вина? — Четири мешине. — А шта ћеш ми наплатити за ручак мени и Шарину. — Па даћеш ми једну рубљу (4 дин.); нећу ти више. — Али ја хоћу да једем и да пијем колико хоћу и могу заједно са Шариним. — Па макар. — Е добро пристајем; дај ручак...

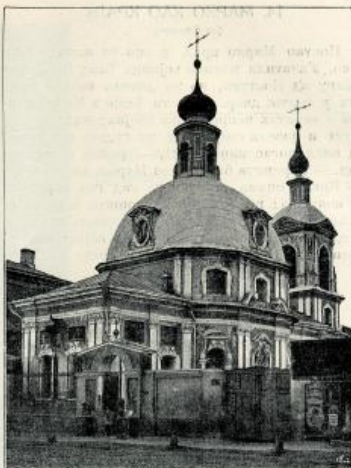
У часу Марко поједе механији обе печене овце јаловице и попије све четири мешине вина и стаде тражити још. Механија му донесе и чабар сира. Па кад и то Марко поједе, онда ће механија њему: „Иди молим те незнапа делијо; цаба ти све; нећу ти ништа; иди појешћеш ми за рубљу и још 4 овце; свакојако ти ниси обичан човек“... Марко прослава, па се дигне и поје. При поласку метне механији у шаку 4 златна дуката и каже му: „Ја сам Краљевић Марко и од сада кад ти доћем поново немој више са мном да се погађаш на ћутуре да ручам“.

У механи се почну људи чудити, кад им је механија казао, шта је и колико је све Марко појео и попио. На то ће рећи један од људи: „Видите ли ви људи колики је он и какав је. Велики је за четири обична човека; широк је за три. Рука му је као наша нога у бутину. Прсти су му као наше руке. Ноге су му као наша леђа. Глава му је, као велика мерица. Очи су му као наша лезница. Бркови му као два пролетња јагњета. Веће (обрве) су му као два црна повесма. Корак му је већи од три хвата. Таког јунака је тешко нахранити и напојити. Па видите ли и онај шарен коњ, колики му је. За пет наших. Човек је нашао и коња према себи. Слушао сам до сада више пута о њему, али све нисам веровао, да је он толики. Данас смо у механи сви видели и уверили се“...

13. МАРКО У СЛУЖБИ КОД ГАЗДЕ

(из Потоцка)

Погодио се Марко код газде, да га служи по годину за једног коња. Једном га газда прати на ливаду да коси траву. Марку се придрема и легне мало да проспи. Кад се пробудио било је већ превалило подне. У то дође газда му и почне на њега викати, што није до сада косио. — „Не

СРПСКО ПОДВОРЈЕ У МОСКВИ.

бој се газда⁴ ја ћу ти целу ову ливаду покосити за три сата“. — „Али како ћеш ти мени ливаду покосити за три сата, кад је не могу покосити целу ни 10 добрих косача“. — „Да се ја и ти опкладамо: ако ти не покосим ливаду за три сата служићу те три године без пара; а ако је покосим да ми даш коња кога ја будем изабрао“. Пристане на то газда и Марко доиста покоси ливаду за три сата.

Газда је сада требало да одржи задату реч. Зато он пусти Марка у ергелу да избере себи коња. Марко повуче једног коња и њему пуније реп до корена. Тако учини и са другим, трећим, четвртим, петим, и тако даље редом, док напослетку није нашао на једног губаво шарено ждребе. Њега поче вући за реп и тегљити к себи, али му није могао ни реп откити ни померити га смешта. Довиде се Марку то ждребе, па њега узме. — Кад је газда то све видео, онда га је упитао да му каже: ко је и шта је? Марко му се каже, а газда му уз ждребе положи и ливаду, те се и данас та ливада зове „Маркова Ливада“⁴ и при растанку рекле је: „Иди молим те, за тебе је моја кућа мала, а моји коњи слаби“...

⁴ О „Марковој Ливади“ има и једна женска народна песма, а један мој друг, који одлично познаје нашу Стару Србију и Македонију, причао ми је, да има више места тамо, које се зову тим именом.

14. МАРКО КАО КРАЉ

(из Седгара)

Постао Марко краљ и ако то никада није волео. Ухватили његови војници Ђему Брђанина и Мину од Костура, па их довели везане пред њега у његов двор. „Ево ти Ђеме и Мине, крвника и вечитих непријатеља твојих; пази су нам у руке и довели смо их, да им судиш као краљ, кад ниси могао као јунак“, — рекли су му војници. — „Срамота би било за Марка, да се свети, као Краљ, онима који су га кад год увредили као некраља; краљ треба да прашта и да заборавља увреде, као што и Бог нама свима прашта“ — одговори Марко и заповеди војницима те одреше везаног Ђему и Мину и пусте их...

15. МАРКО И ТУРЦИ

(из више места)

Ударили Турци с грдно великом војском на Маркову земљу и тражили од Марка да се преда и да призна њихово старешинство. „Кад бих знао да може мој народ пола вас да надјача и савлада, ја бих ону другу половину сигурно побио; а овако побићу ја неколико стотина ваших, а ви ће те после за то побити цео мој народ, па ми га је за то жао; за то примам ваше старешинство, само ми не дирајте народ“, — одговорио је Марко са уздахом и са сузама...

(Наставиће се)

ХРАМ

Дићи ћемо, драга, храм љубави наше
у пределу дивљем, високо на стени,
усамљен, напуштен као срца наша,
а доле дубоко река ће да пени
и тећи ће хучно...

У пределу дивљем, високо на стени
од камена проста кб и срца наша
стајаће храм пусти свѣт теби и мени,
красиће га цвеће што буја и дивља
кб и љубав наша...

И тећи ће хучно,
кроз кланце и стење. Кроз трње и цвеће
хитаће нечујно у загрљај свету,
а ми ћемо живѣт' живот препун среће
на кршиноме вису — слични горском цвету.

Стеван Шумкарац

16. МАРКО И МУСТАФ АГА

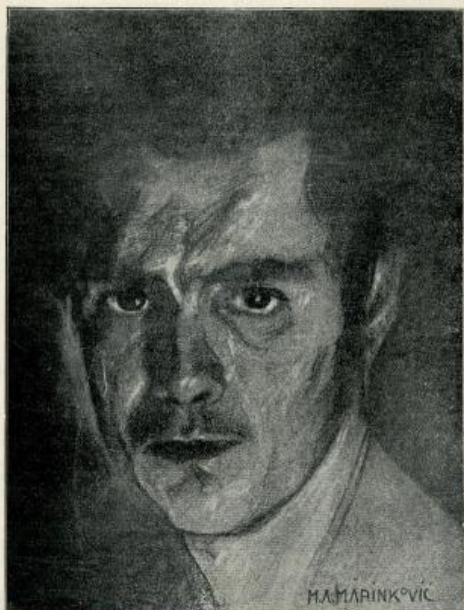
(из више места)

Отишао Марко у турску војску и тамо је, у нејог Турчина који се звао Мустаф Ага, познао сабљу његовог оца, кога су Турци убили у боју на Марици. Кад је Марко упитао Мустаф Агу: од куда му ова сабља? — одговорио му је, да је нашао на једног рањеника, у битци на Марици, па му њом осекао главу и узео сабљу. Марка то дирне у срце; па онда истом сабљом посече Мустаф Агу. Цела се турска војска због овога узбуни, па отидну те то јаве чак и цару турском. Цар два пута позове Марка, али Марко није хтео да му иде. На посетку га цар позове и трећи пут. Марко узме топузину, па навуцке калпак на очи и преврне ћурак и тако отиде турском цару. Кад га је цар видео тако страшног и надућеног он се уплашио и почео је да се измиче. Цар се измичао а Марко се примичао, докле га тако није дотерао до дуvara. Сад цар извади пуну шану дуката и да Марку у руке, рекавши му: „Ти си, посинче, нешто много љут; ево ти новца, па иди те пй вина“. — Марко му каже: „Данас сам у твојој војсци, код једног војника, нашао сабљу мога оца краља Вукашина. Војника сам посекao истом сабљом за то што је и он мог оца истом сабљом посекao. Да сам је случајно, поочине, и у твојим рукама нашао и теби не би било лако...“

Усамљен напуштен као срца наша
стајаће он тако. Само орли сури
клантаће над њиме у вечери мајске,
а урлаће ветри и облаци тмури
летеће у јесен...

А доле дубоко река ће да пени
и у ноћ'ма тихом леваће нам вали
песме вечне среће и хујаће ветри
лебдећи по стењу кб поноћне сени
елетје поћи...

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ЛУЦИФЕР.

СМРТ

— БОР. ЗАЈЦЕВ —

Када су на соби отворили прозоре тад је Павле Антонић удахнуо априлски ваздух, видео је ведро небо, врапце и у врту траву која је тек почела ницати и разумео је да је то његово последње пролеће. Мисао о крају није га плашила; она је само јасније одређивала његово стање.

— Диван ваздух! рекао је он жени. Како је лепо! Ти си ми пружила велико задовољство.

— Није ти хладно? Упита га Надежда Васиљевна. Сад је у свима њеним мислима и речима било једно: како да не увреди Павла Антонића.

— Не. И он удахну дубоко. Лакише ми је. Слободније дишем.

Надежда Васиљевна га пољуби у образ и изиђе. Цео дан он је био миран, ћутао је, није га ништа гушило. За све време гледао је у врт и

с вечера је замолио да послу по докату зрнељве за врапце. Посматрајући то, рече смешећи се:

— Како је пријатно гледати их!

Идући дан и цела недеља проишле на миру. Чак се опазило да су несрећни отаци опали. Али сам Павле Антонић се изменио. Он је по читаве сате посматрао врапце, није ништа читао, и у његовим очима на које је Надежда Васиљевна већ тако свикла, она је видела неке упорне, тајне мисли.

— Павле Антонићу, зашта она једном: о чему мислиш? Што ми не кажеш ништа?

— О чему мислим?

Он се засмеја.

— О духовном завештању.

— Што говориш тако, Павле Антонићу?

Он постаде озбиљан.

— Надежда, ја имам с тобом да разговарам.

Но, или зато што још све није био смислио до краја или зато што је дошао лекар, он одложи разговор.

Најзад, првих дана маја, кад је већ врт био зелен, кад се с манастира чуло весело да звоне звона, кад су Павла Антонића износили на доклат, он рече жени:

— Тиче се печег, Надежда. Врло је пријатно живети с пролећа, но... ти разумеш једном речју. Тако је и сад. — Он задрижа дисање. — Ти си ме много подала. Много.

— Ја мислим, одговори она. Њен је глас дрхтао.

— Да, ја сам тебе много мучио. То је тачно. Прашташ ли ми?

— Ах не говори тако. Бог с тобом; шта ја имам да ти праштам!

Надежда Васиљевна се ухвати руком за филарету, њена проседа коса се лепрљала под свиленом везеном марамом.

— Можда има нешто и да опростиш — говорио је Павле Антонић такође пригушено и лагано.

— Али говоримо сад о другом.

Он одахну, усправи се, запали дуван.

— Ти знаш, има једна жена коју ја волим.

— Знаш.

— Ја имам кћер. Ти и то знаш.

— Знаш.

— Лепо. И ни — т. ј. ти и Ана Петровна — увек сте једна другу мразе.

— Ја слушах, слушах. Слушаћу све што ми о том кажеш.

Надежда Васиљевна држала се чврсто за филарете, стиснувши прсте.

— И пошто ћу ја скоро умрети, ја те молим још за милост. Жртву, шта ли. И од ње такође. Ево, ја сам јој написао.

Он показа куверат.

После мене, ви имате нешто да делите. Много смо трпели у животу. Немојте и тада мразити једна другу.

— Шта хоћеш ти?

— Надежда, помирења. И опросташа. Да бих могао мирно умрети.

Надежда Васиљевна не одговори одмах.

— Ми треба једна другој, да паднемо у наручја? Глас њен био је глас, пригушен.

— Не. Помирите се. Да не би она проклинала овај дом, а ти да не одагнаш кћер.

Надежда Васиљевна је ћутала.

— Кћер? — рече она. — Твоја кћи може бити само моја. Других кћери ти немаш.

— Надежда, одговори Павле Антонић — и лице његово пребеле. — Ја сам много пред тобом згрешио, много. Но... учини тако. Бога ради.

Она је стојала као скамењена. Нешто зашветли у њеним очима, као одблесак. Но она је владала собом.

— Павле Антонићу, ја се бојим да те не наљутим.

И она отвори врата балкона. Излазећи из собе она додаде:

— О том нише нећемо говорити.

Тада Павле Антонић заћута. Исприја је лежало мирно, затим запала, горним старачким сузама. Сад му се учинило да је заиста сам самит, очајнички сам на целом светлом пролећном свету. Сад би му се да је дете, да га мати узме на руке, да му теша. Но пла њега је стојао живот, већ прокивањен живот, који је био тако рђаво, без плана прокивањен. Шта је учинио он у целом том животу? Измучио две жене, па и себе.

Надежда Васиљевна уђе понова. Она је сад већ била друшчија; стари друг, лекар, болничарка. Али на Павла Антонића ранији разговор је учинио тежак утисак.

„Умирићу се“, рече он сам себи; „што си биле грешке, грех; сад ме то мучи; ја нећу идасти ни Ану Петровну, ни Наташу. Умирићу се“.

Сећао се такође свог законитог сина. Он је био студент, био је на Универзитету.

Павле Антонић је желео да га види.

— Што не пишем Андрушки? рече он жени. — Зови га да дође.

— Он има испите, зашто га мучити. Он мисли сад Бог зна о чему.

„Зар ћу ја тако умрети?“ хтео је рећи Павле Антонић, но не рече; само одахну руком.

— У осталом, ако хоћеш, ја могу написати.

Павлу Антонићу је било особито рђаво средњом маја; и ако су га износили у врт, и ако се он трудио да у себе упија пролеће — дисање је било све теже. По читаве ноћи није спавао, а жена у тим samotним ноћима трљала му је груди и леђа.

Најзад су за њега створили некакву наду коју су пунили врилим ваздухом. То га је тако страшно мучило, да је Павле Антонић скинуо све силе да не виче. Кад су отишли лекари, он је окренуо главу и, чувајући се да му жена не чује, рекао гласно:

— Што ме муче?

Тог јутра му је било мучно. Као никад дотле историја његове љубави када га је; мучила га је смрт. Једва говорећи, он замоли да му набере јоргована.

Јорговани су били свеки, белољубичасти, с капања росе. Удишући њихов мирис он је слабијим прстима чупкао шетлице. И засмејавши се горко, сетивши се да никад није могао наћи јоргован с пет листића, а то какву значај срећу. Затим, затворивши очи, поче мислити о Богу. Тада је он заборавио на свој живот, на тровите, непријатеље; њему се чинило да Бог постоји, и овај јоргован, и у опште прекрасно цвеће, дивна љубав све то показује Бога. Сећајући се жена које је волео, он помисли, да можда за праву немезијску дивну љубав о којој је као младих маштао, никад није ни знао. Тада понова узне јоргован, пољуби га и свесрдно замоли Бога да га он спасе што пре овог несрећног страдалничког живота.

С вечера он написа сину. У том писму било је овакво место: „Желео бих, Андреја, да те видим. Давно се писмо видела. Може бити ти си ме и заборавио, по ја те се сећам. Ти си мој син, ти си био дете, пригласио малишан, у то време, кад сам ја живео лакше по данас. Сада пак, сем тихе болести, која се не може отклонити, ја сам изнемогао од кривине коју учиних у својој животу. Ствар је у том, што ми је и до последњег часа, сем твоје матере, била блиска друга жена, Ана Петровна Горјанцова, с којом нисам кћер Натану. Надежда Василиевна зна за то: Мени је данас страшно тешко, што се она није помирила, и како видим неће се никад помири с Аном Петровном, на што има разуме се, потпуно право. И у опште сва кривица је у том моја. Желим ти срећна и сјајна живота. Знај, драги мој, да највећа срећа као и највеће зло за човека јесте љубав. Постајај се да створиш себи живот достојан очевом. — Што се мене тиче, ако можеш сакажи се на мене; ако ме и мало водниш — помози: не одгурни после моје смрти Ану, помози Натану — сестра ти је“.

После тог писма Павле Антонић страшно је био. Целу ноћ је провео без сна, задувао се и погледом раширеним од бола гледао је у пламен свеће. Надежда Василиевна попраћала га је и себи; он је ћутао метао руку на срце, уздицао. Тако прође пући дан, ноћ и још један дан. Треће ноћи напади учестаху.

— Надежда, — рече он око два часа, умпрем. Она га обухвати одостраг, држала га је, није га хтела пусти.

— Жено моја, Надежда, верна жено, — говорио је он. Нећеш задржати. А ипак држи.

Затим поче дицати све чешиће, лице му се искази. Надежда Василиевна једва се држала. Мирно је у другој соби седела болничарка. Павле Антонић одједном рече с мучком прекидајући речи:

— Te spectum superna mihi cum venerit hora. Te teneam moriens deficiente manu.

И пољуби је у руку. Надежда Василиевна није разумевала тих речи и није их ни осећала.

Тада тихо, једва говорећи он изусту: опрости Надежда, Надежда, опрости.

Надежда Василиевна знала је о чему он говори. Она запала, наслони образ на његове јогадице и гледала је оне лепе, непада сурове дано вољене и излучене очи. Вероватно он је прочитао нешто у њеном лицу. Он климну главом, заћута па изусту.

— Да.

Иајутра је умро.

Спремили су га у четвртак уз слаб звук манастирског звона. Надежда Василиевна, с Андрејом, који је стигао најутра, присуствовала је оперу. Лак ветар начинио је небо чистим као кристал. У цркви је све било пуно светлости, долазио је живот. Гледајући на оца, који је лежао на узвишењу, над којим је кадио ђакон, Андреја се сећао њега као кривца и сивајна човека. Сећао

се нисма и сад је разумео зашто је отац патио од грозничаве клонувости, зашто је мати тако рано оседела и зашто се у кући осећала нека празнина.

Дошао је час опроштаја. Мати се дуго није могла одвојити. Андреја покри очи; кад их отвори понова, крај саудку је стајала висока дама, у црнини и сагињала се да пољуби мртваца у руку. Она је била тако слаба, да се једва држала на ногама. „Горјанцова“ шалиу нешто Андреји и он осети жељу. То је она, његова љубав. Љубав очева, ало материно. Андреја поче дрхтати. „Чиме га је она победила?“ Горјанцова је била са свим обична жена, каквих има на хиљаде. „Да“ помисли он, „она има кћер, моју сестру“. Моја сестра. И оне нису могле бити при његовим надицају!

Кад се онемо свршила, он је пући придржавао матер испод руке. Саудук су носили напред. Лагано је ишла пратња између белих споменика. Сахрањили су га на новом манастирном гробљу, које је тек скоро отворено.

Пре гробља ту је било поље, а и данас је било још цветова и тек далеко на крају видела се два гроба. Павле Антонић леже трећи. Звоника су кандила, плавно се тамјан; златно вече је падало; на хоризонту дишало се беличастим дим — железнички воз; као опрштајући се плавили су се брегови. Кад су саудук спустили, Надежда Василиевна клону. Андреја Василијевић је придржа. „Мама, мама“. Дуго се уздицавао. Но кад су отишли страни дуго је с мајком ридео за оцем.

Прошла је недеља. Била је вечер. Андреја је ишао по стазама у маленом врту, поред јаблана. Чак на крају врта он узабра јоргован. На балкону су спремали чај; Надежда Василиевна бледа, ћутећи, седела је у наслоњачи; с манастира где је лежао отац, звонило је; руничаста облак кружили су небом.

— Мама, рече Андреја не са свим сигурним гласом: имам нешто с тобом да говорим.

— Шта то? — запита она. Андреја није; врати се с очевим писмом.

— Ево... Мама, опростите ако будем узбудило ваше срце, по... чини ми се... нужно је.

Запићући се, он објасни да се не оглуши о очеву жељу, коју је имао пред смрт, да њему блиски људи не буду у завади.

Надежда Василиевна је читала писмо. Лице њено било је савршено мирно, ништа се на њеном лицу није променило кад је свршила с писмом.

— Бедни Павле Антонић, рече она.

Неко време су ћутали.

— Шта велите ви, мама?

Он је питао нешто, осећајући да га нешто стече у грудима. Шта да радимо?

— То је стара историја, рече она. — Но сад се све свршила. Ја немам ничега против те жене.

Она понова заћута.

— После Павла Антонића остало је што шта. Мени не треба много. Ако је пој потребно, могу јој помоћи. Све то треба ти да учиниш. То јест да је нађеш и да јој то предаш. То је све.

Она уздахну. Андреја је пољуби у руку.

— Хвала Вам мама, рече он, ип сте врло добри.

— Реци јој, додаде она, да је не мрзим. Али, — она се лако намршти: — не желим да је видим⁴.

Кад су изашли самовар, она се насмеја:

— Кад се ожениш, Андрушка, разумећеш све ово.

Око једанаест сати она пише. Андреја је ишао по стазама, где је цветао јоргован и ђутали јабулани. Блистале су звезде, плаве дубине небеске разређивале се; гледајући у њих, Андреја је мислио о болима у животу, о мрачним удесима страдања, о људма који падају. „Кад се будем оженио, Андрушка, знаћеш⁵.“ Је ли потребно кроз муку, унижења, неправду да прође и он, Андреја, пуни љубави према Зини. Припомисли на њу његово срце се стеже; он леже на клупу, гледајући у небо он је осећао љубав ка бесконачности, према оној, што је сијала врх њега. Он је шврљао до зоре кад су већ започели петли.

По Андрејином одласку живот Надежде Васиљевне постаде још усамљенији. Из куће је изазила вечером и одмазла на мужевљев гроб. Ишла је кроз манастир, кроз златне стубе, крај дрвених просторија с ћелијама, крај споменика; ево тамо мраморне урне, белг часовник из александријске епохе; на гробу генерала из 1812 године стајала су два бронзана ритера; све то она досад није видела. Најзад ево и новог гробља. Савишши на лево од стазе, она седе на клупу плетену од јипа. На крсту је горело кандило, свежне цвеће је лежало на гробу. Поседела је ту подуже, молила се Богу, осећала је у близини покојника, али не онаквог каква је био за живота; старо, свакидашње изгубило се. У успомени покојник јој је изгледао светлији, завишенији.

Једне јулске вечери седела је она, као и увек крај гроба. Сунце је залазило. Светло и позлаћено било је небо. Осећао се мирис сена. Подигавши главу Надежда Васиљевна угледа одједном девојче, које је могло имати до четрнаест година. Држао је у рукама цвеће.

— Опростите, ја вам сметам.

Она се крете да пође.

Надежда Васиљевна лако уздихта. Шта је то познато, мило било у њеним очима?

— Не сметате ми — рече Надежда Васиљевна. — Приђите. Ја видим ви имате цвеће. Вероватно сте га понели на гроб?

— Да, одговори девојче — на гроб чича Павла.

Надежда Васиљевна уздахну.

— Ах. Тако.

Девојка се збуни. У неодлучности она је ћутала.

— Вас зову Наташом? запита Надежда Васиљевна.

— Да.

— Приђите ближе, Наташа. Да се упознамо. Чича Павле је био мој муж.

Наташа уздахну. Испусти цвеће.

— Пошто сте донели цвеће, значи да сте се лепо живели с чича Павлом. Онда сте ви мој пријатељ.

Покорављујући се Наташа је пришла. Надежда Васиљевна је загрли и пољуби.

— Узмите своје цвеће, метните га на гроб. Њему ће то бити пријатно. Чича Павле је — додаде она — у животу видео само много зала.

Наташа метну цвеће и седе крај ње. Она је ћутала, у њеним очима је нешто играло. Надежда Васиљевна миловала ју је по коси. Почело се смрнавати; небо поста пространije, чистије, — јавише се звезде.

— Опростите, рече монахиња долазећи и клањајући се. Сад треба да закључамо гробље.

Од росе и свежине сено је мирисало општрије. Које где црвенела су се кандила по гробовима. Надежда Васиљевна ишла је руку под руку с Наташом. Идући она је обухвати и рече:

— Пољубите топло своју маму и реците да је јако молим да дође к мени. Ако допусти ја ћу јој вратити посету.

Кад се вратила кући Надежда Васиљевна је осетила, да је сад свршено све. Она је опростила у дубини срца. „Сад сам, Павле Антоичу, учинила што си ти хтео“. Последњи окови — земље, живота — покидани су. Хтеда је да пише сину, али је клонула и легла да спава. У сну је видела Павла Антоича. Он је био светао, говорио јој је нешто, али шта управо, она није могла разумети.

Надежда Васиљевна није видела ни сина, ни Горјанову. Кроз недељу дана је умрла.

С руског М. Б.

МИХО МАРИНКОВИЋ:
ЧЕЖЊА.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

и мислите да сте нашли најрадикалније средство, од којег се не може даље ићи... Ви и не слутите...

— Не, не слутим!

— Ја сам се, видите, оженио.

На лицу Масловитог изрази се препад.

— Шта је Вама? Шта је Вама?

— Шта Вас у том изненађује?

— Та све... све... Како то...? Шта је то Вама? Ви се шалите?

Ја му изјавим најувјерљивијим тоном, да се доиста не шалим.

— Али то је и сувише!

Чак и седе од изненађења и последа ме са пуно детињске недоумице, као човек који је потпуно избивен из такта.

— Ја се не шалим, Иване Јевсејичу! Још једном потврдих ја.

— Па како то? Та жена... је ли млада?

— Моја је жена млада, скоро лепотица и безумно ме воли!

— Али Ви, Ви!

— Уверавам Вас да према њој не осећам ништа осим уживања. Али то је друго питање. Главно је да сам се оженио и, према томе, порушио мост за собом. Надежда Алексјејевна то зна.

— Она зна?

— Зна, и Вама само остаје да радите. Ви видите, Иване Јевсејичу, да се ја ни пред чим не заустављам. Дајте ми реч, да ни Ви нећете прекинути посао на по пута, да нећете пасти у очајање, да ствар нећете напустити.

— Дајем Вам, дајем! Довеста, Ви сте већ целог себе привели на жртву. Ви сте необично племенит човек! Хм... Женити се, а волети другу! Везати се за цео живот... Какав карактер!

Оставио сам га да се диви моме карактеру и отишао сам, саопштивши му да је моја адреса у универзитету.

Похитам у ресторан. Викторово писмо било је у мом џепу, али пошто сам знао да ћу Олги, кад га будем читао, створити маду непријатност, оставио сам га за после подне, не желећи да јој покварим апетит. Олга је била поручила ручак и у пуној мери осећала досаду, али, обрадовавши се моме доласку, убрзо је све то заборавила.

— Ово је трећи срећан ручак у мом животу! Весело рече она.

Свих ових дана није она апсолутно ни о чему другом ни говорила ни мислила, већ једино о својој срећи. Њојан је изгледало, да и ја треба исто тако да мислим и осећам. Она је личила на дете, које засипају новим играчкама, какве оно још није видело; на мисли да је цео свет одушевљен његовим играчкама као и оно само.

— Опрости молим те, рекох јој: хоћу да ти уамам два три минута.

Извадим писмо и распечатим га. Олга не рече ни речи, али, погледавши је јасно, опазим да је била изненађена. Уснице јој се стегоше, а око очигу избише борице. Без сумње, хтела би да ја немам никаквих послова и никаквих односа са људима. Без сумње, у дубини душе своје осећала је жаоку самољубља, када, заједно са бригом о њој, брижем још ма о чему другом и интересујем се о другим људима.

Али зато сам ја сасвим мирно читао писмо. Није било дугачко, али је било сасвим одлучно:

„Не могу веровати ономе што ми је сестра јавила. Чудим се и не разумем, како се у твојој здравој глави, која се увек оданковала здравим мислима, могла родити тако дивљачка помисао! Сачувај Боже! Да моја сестра прода своје тело за милионе, — шта то треба да значи? Зар није боље пре полудети, него ли препоручити тако што? Чега заједничког има између ње и тога господина? Она се спрема за скромну пословну каријеру, а он је расипник, који о раду ни појма нема; она је пуна снаге и тек је почела да сазнаје живот, а он — страшно сву снагу, на јој сада само одмор нуди; она је скоро леполица, а он скоро накапа. Предати себе таквом човеку, зар није исто што и поби милионару на издржавање? Не, Андреја, та одвратна мисао дошла ти је у главу, захваљујући једино каквој чудовишној погрешци. Никада се неће догодити да моја сестра заборави, чему је свом душом тежила — поштено посленичку судбину, скромну службу ближњима. Похитај, Андреја, да се што пре уразумиш, иначе један другом никад више нећемо стегнути руку. За сестру сам ја уверен. Она није подобна да учини сличну подлост. Али, што ја никада не могу допустити, ако то баш и учини, знај да бих престао бити њеним брат. Понављам: ради нашег давнашњег пријатељства — врати се разуму. Твој Виктор“.

У себи сам се смејао, читајући ту пријатељску посланицу. Прво — дошла је доцкан, јер читајући је ручам са својом женом, те више ни по коју цену нисам се могао „вратити разуму“, а друго — у њему није било ничега осим громних фраза, каквих сам ја могао написати и десет пута више. Ни једног разумног закључка; чудовато, како је бедан мозак мог друга Виктора. Пружих чашу с вином према чаши Олгиној и рекох:

— Испијмо, мила моја!

Олга узде чашу, клицу се, али је ипак била немирна и гледала у страну. У њеним великим очима сјајала је она нета туга која ни

пређе није силазила с њених лица. Било ми је жао. Зашто опрчавати срећне дане?

— Олга! Љубомора је велики порок! Рекох јој примакнувши своју столицу ближе њој.

— Знаш! рече она и наслезе се кроз сузе.

— Хоћеш ли да те у тренутку излемим? —

Ево узми и прочитај!

Ја метнух писмо пред њу, она га узе, најавио сам и метну та у мој деп. У исти мах некако жинаху и поче се смејати самој себи. Ја сам знао да га она неће читати, напротив знао сам да ће овакав мој поступак поново пробудити њено поверење према мени. Туга је одмах пређе и она стаде називати глупошћу свој малопређаши наступ.

— Свеједно, ја те нећу никоме дати, мили мој! — страсно је шептала она, припијајући се уз ме, када смо се колима враћали кући.

XII

— Знаш ли, Олга, да нам је потребно мало дружичке животне! Треба да прегледамо своје приходе.

И доста, то је било потребно. Моји приходи нису били велики: примао сам око сто рубаља интереса на капитал који је дао у банку још мој деа. А деа ми је био мали поседник у једној од јужних губернија. Када се оженио и када је добио првог сина, у главу му дође једна добра мисао. Дао је банци неку незнатну суму, са наредбом да припадне првом унуку од његова прва сина. Тај унук био сам ја. Отац ми није био ништа оставио. Већ од десете године, напашени се у кући своје тетке, која је живела од зехуде пензије, морао сам се познати са немаштином, а већ у дванаестој години давао сам лекције за по три рубаље месечно. Тај и такав живот провлачио се до моје двадесет прве године, када сам добио своју ренту као први унук првог сина мог деа. Благољубљиво сам оптроумље леђено, јер је до тога времена капитал већ био порастао на двадесет тисућа. И Олга је имала од прилике толико исто. Њена земља била је у закупничким рукама, који је радио што је хтео, и давао Олги колико је кад хтео. Она је имала брата који је живео у селу; о томе човеку знао сам веома мало. Олга је о њему говорила са дубоким поштовањем, али ја себи нисам могао никако јасно представити какав је то човек. Једино сам знао, да је селњачина поделно своју земљу и да је сам лично обрађивао један део ње.

— Познаћеш се с њим, сам ћеш видети! говорила је она.

Он је долазио у град с јесени, после сређене жетве, и свраћао и њој. Требао је да чекам јесен, да бих видео тог чудног човека.

Наши скупљени приходи давали су суму којом се мало што могао урадити. И ако нисам био навикнут на удобности, ипак ме је љутно наметало у нашој вили. У де себи били су

свега две постеље, два стола и неколико столица. Некакви катарнице вршиле су улогу комода. А све је то било грубо, базарско. Олга је живела у тишини својих остварених мањтина и од свега тога није ништа опасала. Али када човек постане срећан, у исти мах осети и потребу угодности.

— Да, збила је ужасно! сложи се и она. Треба се наместити.

Две собе било нам је сасвим мало. Ја нисам могао бити без кабинета. Осим тога била је потребна чекаоница, јер ћу имати и својих клијената. Потребна је била соба за спавање, трипезарија и засебна соба за тетку. Одлучили смо да узмем стан од пет соба и да кунемо ма какав намештај. Заједно с Олгом тражио сам стан пуна два дана. Она је много захтевала, што од ње нисам био очекивао.

— Не, потребно је, неодложно потребно да твој кабинет буде поред собе за спавање.

Она је то у толикој мери захтевала, да јој се стан одмах није допадао, само ако би кабинет био у вези са трипезаријом.

Она није допуштала ни помисао, да будем даље од ње, већ једино у суседној соби. Напоследку нађосмо стан и поручисмо намештај. Остало је мени да поручујем штогод хоћу, али кабинет — кабинет је хтела Олга да намести по свом нарочитом плану.

— Овде ће бити сто за писање. Чекај, да ли ће бити добро осветљен?

Да би се боље уверила, постављала је столицу, седела и уверавала се да ће осветљавње бити са свим добро.

— Овде одмарача. Превучићемо је тамно сивом материјом протканом ружичасто, — биће врло лепо. Етажер... Имаш ли много књига?

— Малу!

— Онда не треба етажер. Метнућемо стаклени орман!...

Она је замишљала и намештала сваку станицу мога кабинета. Уживала је у томе. Не могу рећи да то није и мени годило. Видео сам, да је сва била заузета бргом о мени, о мојој удобности, и то ми је било пријатно.

Наместили смо се, али пошто је сезона летњиковца била тек скоро у почетку, напустили смо виау и одлучили да живимо час у граду час у пољу. Тетка нам није могла сметати да водимо такав цергашки живот. Она у толикој мери није ништа захтевала, да би била у стању, ако бисмо је и читава два дана заборавили, непрестано дремати у својој наслоњачи, не тражећи ни залогача за себе. У нови стан донео сам цео свој прибор. Олга га је одушевљено дочекала. Моја проста мастионица беше јој необично дивна и угодна, олупани часовник са будилником учинио јој се лепши од свакога хронометра, па га је зато паљда и наместила на најлепше место. А што се тиче мојих књига, наша је да су све необично паметне, и ако су то биле најобичније правничке књиге, које нису ни могле занимати

У. ПРЕДИЋ:

СПАСИТЕЉ.

Олгу. Према свима мојим стварима Олга је показивала исте осећаје које и према мени, те сам могао изводити тачан закључак да је Олга мноме одушевљена. Са неком нарочитом нежњом она је, у својству домаћице, узела да се стара о мом рубљу и мојој скромној гардероби. Она је са пријатним дивљењем разгледала мој фрак, говорећи да га никако није могла схватити као засебну јединицу.

— Никада нисам видела фрак, само сам видела луде у фракту.

Тако прођоше четири дана. За све то време у мени се гомилала брига. Нисам имао никаквих вести од Турчанинових. То ме је чудило. Није могуће да се тамо није ништа догађало. Ако баш ништа добро, а оно ма шта рђаво. Ствар се толико развила, да више није могла трајати у једном и истом стању.

Најзад, једва једном, угледам са прозора нашег стана у граду Кремјатова, који је скоро јурно, задувај и гурајући пролазнике. Видео сам да је застао код нашег уласа и поћох му у сусрет. И не чекајући звоњење, отворим врата. Олга је била у соби за спавање. Укућивала је

јексере у зид, те није чула када је Кремчатов дошао. Погледам га ушито. Овај човек, не знајући у чему је ствар, направио се читаним завереником. Разумео је моје погледе.

— Разболела се Надежда Алексејејевна! — изговори он непрекидајући и тихом.

У томе тренутку дође нам и Олга. Кремчатов, са јасним предуимљањем, поведе разговор о једној интересантној провалији, која ће бити у неком парку у градекој околини.

— То је такозвани „празник ружа“. Даме ће на уласку добити дивне букете ружа... Три оркестра војне музике, хор и певачи...

— Како је то неспријатно — разболети се пред венчањем! рекох ја. Јеси ли чула? Разболела се Надежда Алексејејевна.

Олга побледе. Још од дана наше свадбе писмо ми једном речи помињали Надежду Алексејејевну. Чак ми је изгледало, да Олга нарочито избегава разговор о њој.

— Турганининова? А шта јој је? упита она. Кремчатов се упутило. Као какав прави завереник није допуштао, да се пред Олгом, ма због чега било, помиње Нађеника. Али ја сам сматрао да разговор о њеној болести, а нарочито жадећи што је то баш пред свадбом, није ни мало опасан, јер ми је у усти мање потребно да сазнам каква је то болест.

— Ето испричаће нам Василије Васиљевић шта је то са Надеждом Алексејејевном.

— Мислим да није ништа опасно. И ако је у постељу, толико је снажна да чак и пише. Задржао сам да се останем док не напише писмо свом брату Виктору. Примоме сам и упустио у саудаче... Био је и доктор Аларчин — знате га — Семен Семенов. Каже да је растројство нерва, последица неспаваних ноћи.

Ја нисам ништа расцртавао, потпуно уверен да ће то после мене чинити Олга. И нисам се преварио.

— Могу замислити у каквом је стану вереник! — рече она.

— О, дабоме! додадох ја. Заљубљен је у њу као мачак!

— Тако је и Масловити! Доиста, веома је узбуђен... Седи поред њене постеље и непрестано говори, како ће подустати ако она не одзвани.

„Браво, браво!“ узмало не узвикују гласно. Дође ми да заплескам од задовољства. Дакле, примају га. Сад ће све остало поћи својим редом. За време болести биће оцењени његово добро срце и његова приврженост. Нема сумње да је окружује царским удобностима, те ће, само ако Надежда пољези две три недеље, узети да буде као у својој кући. Ништа тако не зближује људе као посешивање и пажња за време болести. Масловити, који никако није успевао да своје осећаје доста јасно изјасна, добио је прилику да их делом докаже. Неће спавати две — три ноћи, што ће само бити од користи његовој „комплексацији“, и по читаве часе гледаће јој у очи. Нађа ће устати и он ће имати готов

мотив за намераваши корак: захвалности. Ја мислим да ће све бити само тако и никако друштво. Потпуно сам уверен, да тако мисли и Ана Гавриловна, иначе ће гонила бригу и писала ми писма.

— А сада да вам кажем још једну новост, — рече Кремчатов на свршетку. Видите ли ово?

И он показа један масиван претен који му беше на прсту. Разуме се да смо га видели.

— Да се нисте венчали? упитасмо обоје.

— Не, само сам претеновао. Свадба ће бити кроз десетак дана. Надам се да ћете ми учинити част...

Разуме се да смо изјавили своје задовољство и обећали. Свадба ће бити свечана.

Кремчатов, заједно са безнадним тежњама ка оригиналности, имао је судбоносне симпатије према најобичнијим шаблонима. Уверен сам, да би целог свог живота био несрећан, када би му свадба била без претходне љубави, без претеновања, без музике и играње и без свечаног обеда, — као што је то с нама било.

— Дакле потпуно сте завршили курс узгајаног проучавања? упитих ја.

— О, да! Могу рећи да једног другог познајемо до најмањих ситуација. Или ћу у први тако мирно, просто и уверено, као што сваки дан седам да ручавам!

XIII

Не могу рећи да ми је брачни живот сметао. Али сам у њему ипак налазио једну неугодност: Олга никако није пристајала да призна моју индивидуалност. Ма куда да пођем по послу, чим јој то саопштим, одмах узима свој шепир и говори:

— Па добро, готова сам, хајдемо! и обилатно ме испраћа. Застајала је што је могуће ближе ономе месту где сам ја био. Ако уђем у дворнице, чека ме на уласку, ако се пењем по степеницама, чека ме у два степеништа. Сличне епизоде увек су је мучиле: пуштала ме је са жаљењем, а лице јој искаивало је такво очајање као да сам одлазио бар на неколико недеља. А чим се вратим, дочекује ме с одушевљењем као после каквог дугог расстанка.

Када у својој писарници седнем за сто да пишем, она је иза мојих леђа и, обухвативши ме обема рукама око врата, ћутећи пратила моје писање. Понекад пођем шетати по соби, размишљајући ми о чему, што не стоји ни у каквој вези са нашим животом; она ми приђе, ухвати ме око плас и прати ме, потпуно уверена да ја размишљам о оном истом о чему и она, то јест о нечему врло блиском теми: како је лепо бити овако заједно!... Није ми сумњало, да су за време такве шетње моје мисли биле да Бог зна где, да ми је у грудима кинела брига и да сам заборављао да је и она ту, поред мене. Да је на њеном месту била ма која друга жена, ја бих се бринуо, али је она све то радила са таквом

бескрајном нежњошћу, у њезину погледу било је толико привезаности, — да је сам њен додир ублажавао моју брижност.

Олга се несумњиво поправљала. Опazio сам, да је скоро престала кашљати; бледоћа која ме је пређе онако плашила, скоро се изгубила са њезина лица; чак је и сама била оназила да се нешто мало угојила.

— Кад би сви били срећни, не би на земљи било болесних! радосно је говорила она.

Уопште, у нашем стану никада није престајао говор о срећи у свима могућим комбинацијама. То би, истина, могло постати и досадно, када би се говорило само теоријски; али је Олга о томе говорила само зато што су јој осећаји превирали, — она се просто изивала.

Што се мене тиче, осећао сам се добро. И ако нисам био заљубљен, увек сам био пријатно узабуђен. Олгини погледи, заљубљени и испуњени страху, изазивали су у мени страсно узабуђење.

Једанпут само наговорила ме Олга да се побојим. То је било баш оног дана када је код нас био Кремчатов и када се пред њом поведе реч о Нађењкиној болести. Цео дан и цело вече било је блада и није са мном скоро ни говорила. Нисам могао разумети: да ли није тај и такав разговор изазвао љубомору у ње?

Чекао сам, да сама почне разговор о томе, али је она упорно ћутала и, изгледало ми је, била веома несрећна. Зато се одлучим да први почнем говор о томе.

— Зар се не стидиш, Олга? рекох јој и седох поред ње.

Она се приви уза ме и бризну у плач.

— Стидно, стидно! Али шта да радим, кад јој не могу опростити?

— Шта?

— Што те је некад волео!..

При тим речима удари у смех и избриса сузе. Засмејах се и ја; тиме се и заврши све. Изамирало смо се потпуно.

Не треба ни помишљати, да Олга свих тих дана није ништа читала. Ако јој књиге и дођу до руку, одгурне их у страну и назива их, смејући се, својим „кривим непријатељима“.

— А зашто то? питам је.

— Дуго су ме варале! У њима сам тражила умиреност, јер су ми све обећавале, али ништа нису могле дати... Нека им је Богом просто, — ја им опраштам.

Од познаника посећивао нас једино Вјетници, који ми је био ујаксно досадан. Све до овог времена нисам имао прилике да га тако често посматрам. Нисам могао разумети, како је то могуће бити у толикој мери једнолик и непроналазан. Изгледало је, да ништа друго не зна осим једине једине јепанџеске истине, из које излази да свој живот треба стављати ближем у службу. Са те тачке гледишта стално је порицао личну срећу. Мене је чудила и Олга,

која је, без обзира на њену равнодушност према свему изумимајући једино мене, — по пуну два часа говорила и препирала се с њим.

Ол мене, просто на просто, није признавао и понашао се према мени веома грубо. Ја, разумем се, нисам од тога правно питање. У време таквих дугих препирка ја сам се користио неком врстом слободом. Могао сам отићи у другу собу, лежати сам на одмарачи, шетати из једног угла у други. Њих нисам слушао, па, заборављајући њихову присутност, користио сам се тим временом да бих могао срећивати своје мисли.

Већ је прошло три недеље од наше свадбе. Осим вести, што их беше Кремчатов донео, нисам одокуд имао никаквих извештаја.

Кад једном дођох у универзитет, дадох ми депешу од Виктора. Јављала ми је: „Хитам да ти изјавим своје негодовање и презрење. Више се не знамо“.

Овај лаконски комплимент долазио је због моје жељиде. Због тога сам и закључно, да је Нађењка морала о томе размишљати и писати Виктору. Племенити „јунона“ узабудио се. То је сасвим природно, те ме његово „негодовање и презрење“ није ни најмање вређало.

Нисам хтео молити Кремчатова, да оде тамо, а не нарочито због тога што је био сав заузет око спремања своје свадбе. Јурно је по граду као махнит. Сретали смо га по десет пута преко дана.

— Можете замислити! узвикивао је искрено узабуђен: Још ни од сада није ми готов фрек!

— Па Ви имате одличан фрек! Зашто сте поручивали нове?

— Та шта је Вама? Зар да се венчај у старом фреку? Све што будем обукао мора бити ново и нетанкуто, као и моја невеста! Говорио је он са свим озбиљно.

Другога дана бринуо се о прстењу, трећег — о колима, а све некако тако свечано, као да је већ почео обред венчања. На два дана пре свадбе дође нам Марија Николајевна. Била је необично одушевљена што ствар већ прилази својем крају.

— Не можете замислити, како ме све то интересује! шапнула је Олга.

— То јест, шта Вас интересује?

— Па то... Како је бити удата... У један мах постане се госпођа.

Док је то говорила, као да је од ње пламен ударао, сва је горела; дебели јој образи заруменеше се, очи заблесташе. Уопште, видео се да она све то боље разуме него ли што јој се чинило. Олга јој рече да ће јој роман постати необично досадан, ако раније сазна његов свршетак — и ту је остави. Међутим било је јасно да је Марија Николајевна дошла у намери да потражи неколико практичних савета.

Тог истог вечера добијам смо раскошно штампање позивнице, са златним ивицама, које јављају да Василије Васиљевич Кремчатов и Марија Николајевна Крјучкова, због свога венчања

тад и тада, ту и ту, најнижњије моле сваког од нас да заједно обедујемо у ресторани „Северна Звезда“. Позив нас је довео у незгодан положај. Олга није имала потребну тоалету за такву прилику. Али Кремчатов, који нам допаде сутрадан изјутра да се извешти: јесмо ли добили позивницу? — рече нам, да то није ништа, и да ће бити и других лица из нашега круга, и да је он у опште далеко од предрасуда. Причајем, да ми се и поред тога није нишло на ту свадбу. Ја, уопште, избегавам друштво које није за мене, али је Олга наљубљивала. Изгледало јој, да ће бити веома забавно. Пошто није имала парадну тоалету, и ја сам нашао да ми није потребно облачити фрак, те обукох црни капут, а она изабра највештају боју кавку је била имала — ружичасту. Тако обучени отидемо у цркву. Прво, што нас је изненадило, беше раскошно осветљење: бежу упаљена и сванкица. У цркви се већ била окупила одлична гомила.

Заузеле смо скромно место сред публике и посматрали како строго систематски улазе у цркву румене девојке у лаким одећама од газа наизменичних боја, али, разуме се, живахних одблеска. Уводили су их дебели и украњени кавалери у фракима и белим рукавицама. Дође и Кремчатов. Ушао је поуданим, скоро господарским кораком, са дубоко усредсређеним и замисљеним погледом; не гледајући никако у страну. Био је блед и, као што је изгледало, узбуђен. Певачи врло јако и гласно отпеваше песама. Напослетку замахаше рупцима, узбуђуше. Кремчатов се величанствено упути уласку у цркву и уведе у цркву, држећи је за руку, Марију Николајевну. Била је сва у белом, са гирландом цвећа на глави, са копреном дугом до земље; певачи је дочекаше још гласније него Кремчатова, а чим завршише отпоче обред.

— Ово има своје лепоте! пашу ми Олга. У свему, а нарочито у младој тоалети има нечега необично свечаног... Осећа се некако да таквог празника неће више никад бити у животу!

Ја сам посматрао Кремчатова. Он је, као што се видело, био прожмак свом обилношћу свога корак, наљубљиво слушајући молитву и не погледајући у страну. Марија Николајевна, напротив, показивала је нестрпљивост, прелазила с поге на ногу, окретала се, шаптала са другарицама, на се чак и осмехивала тихо, сакривајући уста подлаником. Покушавала је да говори и са Кремчатовом и два пута му нешто саопштавала на ухо, али он као да је није слушао, — стајао је непокретан, не мицнувши ни лицем, са погледом удубљеним у једну тачку. Вичање се свршило, младеници се пољубили и прешли олтару, где су им почели честитати, стезати руке и љубити се с њима. Затим се сав тај свет поне у екипашке и одвезе „Северној Звезди“.

— Хоћемо ли кући? упитам Олгу када изјасмо из цркве.

Било је десет часова увече. Ноћ тиха и светла. Рад бих да пођемо у градски врт, где не-

мачке певачице певају веселе песме. Али Олга не хтеде ништа пристајати.

— Увредићемо их. Вечали нас, а ми сада да не идемо!...

Требало је попустити. Ипак сам тражио да пођем тек у дванаест часова тј. на вечеру. Два часа шетаји смо улазила.

Када уђосмо у салу, господа су наменшала столице за своје даме и тражили своје „виш-ави“. Дочекао нас Кремчатов. Ободраван и одмах нас повео да нас представим своје тасту. Николај Јегорин Крјучков био је човек од својих педесет година; појава гигантска. Плечат, дежмекаст, висок и црвених образа изгледао је као младих од четрдесет година. У црној му бради једва су овад-онде избијале седе даке; на глави му сва коса — густа и дуга, на крајницама поврнута. Био је у дугачком капуту, са чизмама у чије саре беше унукао панталоне. Могао се одмах погодити да је на трговачког реда, а и сам се присетио да сам га видео негде за тегаом.

Било је сасвим несхватљиво, како му је то Кремчатов постао зет. Сам изглед тога господина јасно је говорио, да за њега нема друге поезије осим тега. Госпођа Крјуčkова, којој смо такође били представљени, изгледала је са свим као баба; бледог и избораног лица, по којем су се озбиљали трагови најразноврснијих женских болести. „Народила туде деде!“ — мора свако помислити ко је види.

— Је ли по вољи на игру? са поштовањем обрати ми се Николај Јегорин.

Знајемо сам, да указује неко нарочито поштовање свима познаницима Кремчатова. Њих, у осталом, није било много, јер је већина из нашег друштва већ отишла на летовање. Видео сам Мишурика — чија се гојазна фигура не престало гуркала око биева; такође и Мариова, раскошно обученог, уморног и кокетног, — играо је. И Вјетинић, који се одлучио да свој огрт остави у предсобљу и остане у свом тамно свом капуту и ружичастом пренику. Сакунуо око себе гомилу каленца и дави њих својом учешћу. Његова аудиторија била је већ прилично повукла и, изгледа, подсмевала му се, сматрајући га за будалу, јер им се из дебелих гуша често орло смех, али он им је и даље држао оражије. Необично ми се прохтеде да послушам о чему ли то проповеда, али ми је било баш незгодно да оставим љубазног таста. Поред тога, био сам уверен да ће одмах прекинути како ме угледа.

Одговорих, да никада не играм.

— И нас Василије Васиљевић не игра. Страшно је глават!

И нас разумео, те га упитно погледам.

— Ви то ваљда због речи глават? — поче таст објашњавати. То је... како да нажем... човек велике памети! Главан да га слушаји!... Тако млад, а већ толико света прошао!

— Да, путовао је! рекох ја у релацији,

— И још како! Био је и у Шпанији! Да, да!.. И како тадептован. Црта... Своју женицу, Машу, нацртао једном кад је био код нас... Читава два месеца држао је у позицији и маљо. Није, да кажете, баш сасвим налик, јер лице човеково и није тако лако ухватити. После тога, прави и полне и кадреле — све првог квалитета! Ја се, знате, баш не разумем потпуно у томе, али поштујем сваког способног човека. Ја им увек дајем прво место. Не гледајте Ви што сам ја овакав, тако рећи у роду бика.... Ипак ја у глави имам мисли, те волим и да размислиам, на пример, како се и на чему држи земаља.

Из даљих објашњења Николаја Јегоровића изашло је, да је он далеко од предрасуда о киповима и много штошта друго. Видео сам, да је и он мало више повукао.

Разумео сам такође и то, којим је оружјем направио Кремљатов на ту тврђаву.

После вечере седео сам с Огом. Причала ми, како Марија Николајевна сва дрхти од убуђења. Вјетвинци напустио своје беседе, па почео урдно јести и још урдије пити. Пред крај вечере био је потпуно пијан, али се ипак подиже, узео чашу и поче из далека навијати, како је у данашње време срамота женити се.

— Треба га извести! тихо рекох једном од својих суседа.

Четири одрасла помоћника извршише мој савет са необичним разумевањем ствари.

Изгледа, да смо од свега друштва били трезни само ја и Олга. После вечере одемо. Кремљатов нам је ужило дуго стезао руке и захваљивао нам. Марија Николајевна била је толико уабуђена, да је почела и плакати. Тешили су је, те ми одосмо и не поздравивши се с њом.

— Чудан пар! рече Олга на улици.

— Зашто? Кремљатов је добио са својом дебелином не само једну хиљаду, — а то ће рећи, моћи ће поправити своје стање и ствари. А када ствари добро иду, људи увек могу бити срећни, само ако нису глупи.

— Мислиш?

— Ја мислим, када ми не бисмо имали двеста већ само двадесет рубаља месечно, — напиза би срећа била десет пута скромнија.

— Какав је то математика? Ха, ха, ха!

— Математика се у опште врло мало цени. Када би људи били у стању да одрицају строго математичку пропорцију између својих жеља и својих моћи — на земљи не би било суза. Треба у рачун узимати сваку кап крви, па чак и сваку кап зноја.

То не рекох ради лене речи. Јер је математика у мом животу доиста играла веома важну улогу.

(Наставиће се)

ТО БЕХУ СНОВИ УМОРНОГА ТЕЛА...

Глува поноћ звездане летње ноћи.

Без шума крену се лупино лишће и само

Заигра по њој просута месечева светлост.

Но одмах затим и меко шустање поче,

И гле, све се већ стопи у једно моћно фиу —

Па се све стиша...

Кроз отворен прозор навали свежи ваздух,

И мирисом расцветане липе витеза засу.

Упрво је поглед горе, и по тамном, кадифастом
небу

Пред њим клизи цела његова прошлост дуга.

Доба, пун живот када уснама жедним је пио,

Жестином лудом мрзео, љубио и љубљен био,

Чини му се давно је било.

Ал' тада лепа жена, што спаваше крај њега млада,

(Коју је он себи погледом једним стекао.)

Поджиге своју главу и спусти на груди њему

По њима густу расипљу' косу своју.

А усне њене рујне у сну се на њега смеће.

Но, ко никад досад — он је не пољуби,

Већ остаде миран гледећи је хладно.

У њему свом беше свечана тишина нека;

И он тад помисли:

"Од сад више ничег не желим сем мира,

Тих ко светац какав живећу усамљен,

Шетаћу по шуми, усамљеним пољима,

Уживаћу мислећи о свем што је било".

Без шума се крену лупино лишће и само

Заигра по њој просута месечева светлост.

И у том витез заспа.

Ујутру кад га љубећи будила жена,

И својом златном, низ плећа расутом косом треп-

тала сва у сунцу,

Витез се из сна трже.

С осмехом сети се свега што је ноћас било:

"Ха, ха, то беху снови уморног тела!" И латим

Полете жени у заграј дуг и врло.

А све око њих је неваљо моћно фиу.

Велибор Јонич.

ИЗ РУСКЕ ЛИРИКЕ

(А. Тетмајер)

ЉУБАВ

Чинило ми се да видим све сате, који су ми остали да проживим, како, као јато галебова, прелећу пред мојим очима, на западу сунца једног жарког дана.

Некад бела крила свију часова мога живота беху испуњена крвљу, мојом сопственом крвљу; само један, последњи, час мога живота имађаше крила чиста и бела.

И ја бих помислих: бар ће ми смрт бити дивна и мирна...

У тај се пар појави она, она жена, коју ја волим; и видећи да су сви часови, који су ми остали да проживим, покривени крвљу, а само последњи чист и бео — рече:

— Хоћу да и овај буде онакав као и други. Нисам је упитао зашто.

Али она запиташе:

— Одакле да узем крви?

Ја јој показах на своје срце и пружајући поглед, рекох:

— Удри!

Када је она подигла руку да удари, мислио сам само о једном: да ли ћу умети задржати узвик, да је не бих уплашио; а када је ударила не изустих бол, мада је био велики. Крв, која је шинула из мога срца, пегама је покрила бела и чиста крила последњег часа мога живота и ја помислих: чак ће и смрт моја бити жалосна и тужна. Али не запитих зашто је та жена учинила тако.

Она је тако хтела — а ја је волим.

СРЕЋА

Нећемо говорити о срећи за којом жудимо страшно, нећемо говорити о њој...

Она је као мала птичица, лако се може улашћити.

Чекаћемо је тихо, нећемо говорити о њој, чак нећемо ни мислити на њу. У куту нашег срца, у дубини његовој, страшно ћемо жудети за њом, скривајући ту страстну жељу и од наше сопствене мисли.

Срећа ће се, зато што је као искра међу облацима, показати само за тренутак, засветлудати и онда се брзо скрити.

Нећемо звати срећу, нећемо цитати на њу, нећемо се борити за њу; као деца, која сањају Рождственске ноћи, да ће им Христос доћи носећи собом дарове, те га чекају немирно, у нестрпљивом страху — и ми ћемо је чекати.

Ако мора доћи — доћи ће...

Срећа је као сунце, о коме машта цвеће, што живи само један дан, које му не може поћи у наруга, које га чека.

Ако је ведар дан, оно ће доћи, а ако су облаци прекрили небо, она узалуд чека...

Свањуће, али сунца неће видети, а у вече умирући рећи ће: залуду смо му отворили наше чашнице — оно није дошло.

— Мирно ћемо чекати срећу, оно је за срце исто што и сунце за цвеће, које живи само један дан... ако мора доћи — доћи ће.

Нећемо говорити о срећи, за којом жудимо страшно, нећемо говорити о њој, — она је плашљива као птичица.

СЕЋАЊЕ

Потамнеле су очи самртника, који је осетно блискост смрти и почео да гледа у назад на своју прошлост, хотећи да још једном види свој живот.

Пред његовим су очима пролазиле разне фигуре у дугим редовима, а сваки је ред носио собом сећање патње или задовољства. Али како је било много више успомена на патње, то је самртник помислио да није вредно жудети за оним, и да не жели да гледа она лица.

Али на мах засијаше у гомили два ока пуна суза — он их је познао и, гурајући од себе све остало, почео је гледати само у њих.

То су биле очи старчиња просјака, коме је он, једне студене ноћи дао огртач, синицу и га са својих рамена.

И као га је било што последњи пут види те очи, а што, после смрти, неће бити могућно сећати се њих.

СЕНКА

Свуда прати човека сенка и не оставља га никад — ни дану, ни ноћу. Он је често гледа и не види је, као што по некад не види дрвеће, што расте пред кућом, у којој већ одавно живиш, или као што не видиш пролазнике на улици, када те обузме нека друга мисао.

Нераздвојна је то сенка од човека и онда, када он, као младенац, пада на мајчине груди, када гледа у полузатворене очи жене, која пада од страсних загрљаја, тражећи у њима стид, или нешто јаче од стида — жељу, па и онда, када, гледајући на пролећну траву, мисли, да ће она, можда, идућег пролећа зазеленити на његову гробу.

Дану и ноћу, свуда и на сваком месту, прати та сенка човека, она му је верна као чама, и вернија од страсне жеље за срећом.

Та је сенка — смрт.

ГРОБОВИ

Чудно је гледати на то. Стоје два гроба У једном лежи нешто, што је умрло и у другом лежи нешто, што је умрло. Па шта?

— Она два човека у оним гробовима, не знају, шта је баш ту у тим гробовима.

Има нечега, што им не да мира, чега им је жао, а што они не знају.

Шта више они не знају, кад је се родило то, што је могло умрети заједно, и сасвим се не могу сетити, када су спуштени остаци у ова два гроба.

Чудно је гледати на то. Стоје два гроба. У сваком од њих лежи нешто, што је умрло. Два човека ходају у њима. Нешто им не даје мира, нечега им је жао, нешто је умрло за њих.

Борис О. Глушчевик.

ВЕЧЕРЊИ ОБЛАК

А када су и последњи траци сунчева златног руменила слизнули са рамена белог облака што се, усамљен и издвојен од дуге ниске браће

своје, домакао Западу — све се ови ланим сутоном и тихо устрепта пред првом свежином Истока, која је пратила Сунце увек на истом растојању, слаба и немоћна да уђе у област његове светлости. И у колико је Сунце само собом одмицало, у напуштене крајеве допирала је свежина, први весик ноћне хладноће, и накосно шапутала свима и свему: „Моја је победа!“

Бели облачак, изгубивши златну одору што је добио од Сунца, уздрхта јаче од свега пред сутоном свежином, опружи своје беле руке према Западу, али, тужан и немоћан, поново их скуп и остаде на своме месту као омањан и прикован — миран и непокретан.

Сутон је брзо прелазио у таму.

Без Сунца и његових златних тракова, безан језом и хладноћом, потамнео је бели облачак, изгубивши и веру и наду у своје Сунце, али сада још пунији љубави, јер је била прешла у свој највиши степен — у мркњу према самом себи.

У томе је пролазила и ноћ.

А велико Сунце, заборављајући оне што за њим гину, не враћа се са свога пута, не јавља се са Запада још вада упртим погледима свију који га воле, већ им долази са оне исте стране са које им је долазила и ноћ са својим грозотама.

А ноћ прекивају само они који не опрзу себе.

Када је зора забеласкала, бели је облачак, очајан од љубави и чежње, заплакао горко.

Сељанин, чију су њиву оросиле сузе усамљеног облачка, скинуо је капу са главе и благосиљао небо за благодат, а први сунчани зраци развешале и последње остатке белога облачка...

Од Истока хитао је Западу прамен белих облачака, ношен неодољивом жељом да на себе прими златну одору Сунца на заходу.

А за Сунцем мила сутон, а за њим ноћ са свима својим грозотама...

С. Ристић.

ХРОНИКА

НАУКА

ИСТОРИЈА СРБА

Написао КОНСТАНТИН ЈИРЕЧЕК, Премо ЈОВАН РАДОНИЋ

Први део (до 1911). Београд 1911. Цена 3-50 днк. (коруна).

Страна XVI + 423. 89.

Пред Ускрс ове године изишла је у немачком оригиналу „Историја Срба“ од К. Јирека од првих дана месеца маја изишла је у српском преводу г. Д-р Јована Радоњића.

Ова Историја од г. Јирека давно је жељено ишчекивана. О њој се већ има десет година говорило и има већ пет година како нам је г. Јирек у једном писму рекао да је с писањем Историје Срба тек на Немањинским временима. Данас европска публика има пред собом први део Јирекове Историје Срба у немачком оригиналу издану под уредничком збирке „Allgemeine Staatengeschichte“, а српска публика у преводу г. Д-р Ј. Радоњића.

Има већ четири десетине године одкад је Јирек познат својим радовима на Историји балканских народа европском и словенском научном свету. Његов први већи рад појавио се пре три и по деценије; то је била „Историја Бугара“ штампана такође прво на немачком језику, а затим преведена у два маха на руски језик. Од појаве Историје Бугара до данас, Јирек се често, а по кад што и веома дуго, бавио на Балканском Полуострву, по коме је доста путовао проучавајући и испитујући прошлост балканских народа и по изворима и по архивама. За то време на његова пера изишло је читав низ расправа и већих дела као и издања докумената, који се тичу политичке историје балканских народа, права, економских и трговачких веза, језика и књижевности, географије и етнографије, администрације и т. д. Тим својим радовима он се истављао и у западном и у словенском научном свету као добар познавалац свеопштег живота балканских народа и њихових међусобних веза како оних у прошлости тако и данашњих.

Дугим и истрајним од неколико деценија радом на проучавању прошлости балканских народа, дубоким познавањем извора и литературе Јирек је заиста био у прилици да напише добру, ваљану и темељну Историју Срба. И заиста кад се прочита овај први део Историје Срба

види се, да се писац није ограничио само на сликање прошлости српског народа, већ је ту прошлост довео у везу са прошлосту околних народа: Византинаца, Бугара, Макећина и Мађара. Осим тога унео је у своју књигу врло много грађе из досада непознатих и неупотребљених извора; затим умео је одабрати поуздано градиво, нешто га сложити и довести у складну целину. Тиме је учинио да је прошлост Срба постала јаснија и разумљивија у његовој књизи него у ма којој, која је до данас написана, а то и јесте оно, што Јирекову књигу одваја од других књига те врсте.

Па ипак кад се ова „Историја Срба“ сравни са „Историјом Бугара“, која је изашла пре 35 година, видеће се да је „Историја Срба“, како је написана научније, темељитије, како је боље документована, омет је „Историја Бугара“ занимљивија, лакше се чита, више привлачи читаоца, док је „Историја Срба“ сува, збијена, доста се тешко чита и тражи од читаоца да се јако напне, да да при читању одржи сталну везу између догађаја, који су се дешавали на разним крајевима српске отаџбине и догађаја код разних околних народа, који су били у вези с онима или утицали на оне, који су се дешавали међу Србима. Оно долази од концизности, којом је књига писана, а за коју није крив, како се нама чини писац, већ уредничко збирке „Allgemeine Staatengeschichte“, које је писцу ограничило простор, на коме је требало наложити прошлост Срба одредити му број штампаних табака, који сме заузети у поменутој збирци „Историја Срба“. Према великом броју употребљених извора, према обиму градива, којим писац располагао, нагледа нам, да је ова књига била написана много опширније и занимљивије, али ограничењем простора и одређени број штампаних табака, нагнали су писца, да је сузавио и отуда је, мислимо, изашла тако концизна, те изгледа доста сува и тешка за шири круг читалаца. Међутим за онај број читалаца, који је задовољан чињеницама, који воли речитост самих факата, ова књига, кад је буде читао, биће врло пријатна.

Усталом књига је намењена интелигентној западној публици, која жели да прати историјски развитак појединих народа и држава, као што су и све књиге, које издаје уредничко збирке „Allgemeine Staatengeschichte“, а сâм писац у предговору каже:

„Ја сам за своју главну задаћу сматрао да надем заокружен, тачан и објективан приказ најважнијих догађаја у историји оних крајева, пот-

„крећући изворима. Појединости, које су ближе „домаћем историку и његовим читаоцима, морао сам избегавати“.

О овој књизи ми ћемо, можда, писати опширније износећи главу по главу, а овде за сад напомињемо, да је писац у већини случајева поклањао већу пажњу страним изворима него домаћим, а као што се зна за догађаје из најскорашње прошлости Српског народа, кад би се они изложили обрађујући више пажњу градиву црпеном из страних извора и архива, а мање градиву из домаћих извора, онда би та прошлост била једнострано осветљена, онда би она била приказана онако као што је Калај приказао српски устанак под Карађорђевићем за шест година (од 1804—1810). Међутим није сваки пут таквије оно, што се налази у страном извору од онога, што се налази у домаћем, као што то и писац врло добро зна. У том погледу имаће да се каже што и о македонској царевини, коју је писац назвао западно-бугарском државом, о устанку Петра Делана и Ђорђа Војтеха, о крунисању Стевана Првобеначаног и о св. Сави, о краљу Урошу и т. д.

Јиречкова „Историја Срба“ и поред онога што напоменуемо, била од неоспорне вредности за сапока оног, који жели да сазна српску прошлост показану на сразмерно малом простору али скоро увек и поуздано, у погледу тачном и јасном, и с тога је топло препоручујемо образованој српској публици.

М. В.

† ДИМИТРИЈЕ ИВАНОВ БОЈАЦИЈЕВ

Био је један од познатих Бугара. Привлачио је својом особености, искреношћу, пријатношћу.

Био од десет година радио је на књижевности. Још кад му је било четиринаест година он је штампао у „Летонису“, чији је уредник тада био песник Величков, своју прву песму.

Он је у души био романтиста, песника. Тај вечити романтизам, тај вечити говор са самим собом, та повученост из које су се видели само прилици и неодољиво доводи га је до личне душевне трагедије и учинише га самоубицом. Његов ум био је култивиран, али његова душа била је сирова, неуклапана тужна.

Но било је у тој души и светлих момента. Још као млад нун нађе, нун идеализма заборавно је свој бол и певао:

„О нег је разрињен
Сил живот овај жалостан и вост;
Надам се да ћу паћи куцај скривен
За своју срећу и свој сопствен свет.

Створићу тако свој видик лазурни
Жанећу тако свој песмејан дан
Ко на острву цветном где по бури
Већ од невоља грува океан.

Његова лира је била велики поклоник руских револуционара, социолога. Он је с пуно наде тада гледао на будућност и певао о срећи која:

Зацароваће у бедном нам крају,
Где браћа само криве се лају,
Једну и сузу где се не зна крој,
А догасе душе крвни снаји кут
Не надуј срамно, крчи себи пут.

Такав је оптимизам обично мало трајао и његова нервозна душа би опет осећала непојамни бол.

Он је био правник, али је брао напредовао у дипломатији. Био је дужи времена у бугарском посланству у Београду и стекао леп број пријатеља.

Од њега се сад највише очекивало, он сам био је срећан: Ово дана требало је да се венча; и ипак она стална раздиреност душе победила је.

За собом је оставио лему збирку песама из које ми овде једну доносимо:

САМОБА

У тузи токе и вечерне тазе
Милосрђе нас снаја једно с другим;
На прагу нашег врата с ридане дугим
Пуст, јадан одјек ушаче гласне.

Машах да ово ниле се свеја
Вео ружичног твога одјеа,
Саушам те. Из твог сакривог тела,
Признањеног ме, мирис опија.

Искрено скри не у загрљај прео,
О моја јавна жено вула бола,
Михован, сиривен тада бих ти хтео

Причати како негде с пуно мира
Непобољена мре, сред мршавог дола,
Једна душа ко спадно-тужна лира.

С бугарског М. В.

ФРАНЦ ЛИСТ

18. јула навршило се равно двадесет и пет година од дана смрти великог композитора Франца Листа, а у октобру ће се навршити стогодишњица његова рођења.

Франц Лист је био један од највећих пијаниста свих времена као и силан оригиналан композитор. Кад се помисли Лист као пијаниста подражава се савршенство технике и стила што се неће више обновити.

Лист је створио програмни правац који од музике тражи и идеју, т. ј. да није само за ухо но и за интелект.

Он се родио 22. октобра 1811. год. у Рајнингу у Мађарској. Умро је 31. јула 1886. год. у Бајрајту. Отац му је био музикалан човек. У десетој години Лист је већ јавно концертирао. После успеха у Бечу, прелази у Париз. Врхунац славе постигао је од 1839—1849, кад је обилазио целу Европу. Жинео је у Вајмару и у Риму. Умро је као калуђер, али је и у манастиру компоновао.

Већ у његовој четрнаестој години певана је у Париској Опери његова оперета „Дон Санчо“. Од тада је написао масу композиција. Нарочито га је прославно низ симфонија (*Taeo*, *Прелудијуми*, *Мазепа*, *Битка Хуна*, *Tastklänge* и др.). Од силовитих његових ствари за клавир треба споменути збирку петнаест мађарских репосодија и два концерта с оркестром (*Ес-дур* и *А-дур*). *Danse macabre* за клавир с оркестром и читав низ паравраза на мотиве Вердија, Вагнера, Чајковског и др.

Последњих година је највише радио на црквеној вокалној лирици, пошто му је вокална музика била такође омиљена.

Б.

* Академија Наука у Петрограду одлучила је да ове јесени изда ново издање Пушкинских целокупних дела. Дала ће бити издања у повећан броју свезака. За реализацију пројекта ове свезака изабран је Шчегел. Редакција последњих дана свезака поверила је П. А. Кубасову и Б. Л. Молдаванову.

У кореспонденцији Пушкинској (која ће бити издава у децембарским свескама) бележиће се и портрети личности којима су упућене.

* У Море—Сир—Леону откривен је споменик сликару Огасеју. Он је био добар француски сликар. Његови радови одликују се монументалношћу и разноликим најлесним светлостима. Живео је, радио је и умро је у месту, где му је подигнут споменик.

* Професор Луја Зринџи почео је издавати дописне карте српских великих и знаменитих људи. На картама поред слике места је и кратка биографија и поменути главна дела као и главна карактеристика. Прва карта из ове серије је *Доситеје Обрадовић*. Г. Зринџи обећава да ће дописне карте издавати другу серију карата. У овој серији ће бити појединачне српске покрајине, историјске места и т. д.

* Г. Сретен Дивнић, учитељ, издао је књигу „Препорођај“. То је приповетка из овеког живота. Књижица има 108 стр. вел. 8^о. Цена 1 динар. Штампарија „Доситеје Обрадовић“ Аде М. Станојевића.

* У Поклеку је почео излазити лист *Литература бесџива*. Лист излази једном месечно на једном таблу вел. 8^о, а бави се литературом, књигом и библиографском.

* Изашао је четврти број књиге „*Veda*“, двојесечница, за науку и културу. Лист излази у Горњем, а уредник му је Богумир Вошпаи. У овој свесци су књижевни огласи и ови чланци: Ростокер: Мађарски епосовски поглед; Вошпаи: увод у обичаје племена дравањских поглед; Тина Мери: женски рад у социјалном напретку и т. д.

* Велика тајландска сламуца Елеонора Дузе, која је по Европи проносила славу Тајландца, а нарочито савијана Л. Акунија креирајући његове драме, слици се позорнице. Њој је сада наредних година, а тамањат јој је у куну развоја. Она има титанско и то је узор оном ратом славуку о бине.

БИБЛИОГРАФИЈА

Српска епиграфика за први разред средњих школа, од Милоша Ивковића. Издавач: књижевница Гена Кона. Београд, штампарија С. Хоровића, 1911. — 8^о, стр. 56. Цена 1 динар.

Мих. Јовић: *Моје Србе*. Одабране приче и песме за омладину. 1 књижица. Београд, Архивна Штампарија Краљевине Србије, 1911. — 8^о, стр. 32. Цена 0-20 дина.

Мих. Јовић: *Моје Србе*. Одабране приче и песме за омладину, II и III књижица. Београд, Архивна Штампарија Краљевине Србије, 1911. — 8^о, стр. 33—84. Цена 0-10 дина.

Александар Шантић: *Хасамитиница*. Драмска слика у стиховима с прозама. (Оно је тако изграђено „Матина Српска“ позором од 300 крета у дејству Јована Наке В. С. Милутиновић). Нови Сад, електрична штампарија учитељског А. А. „Нашошћина“, 1911. — В. 8^о, стр. 28. Цена ?

Српске деце шире. За школску употребу прибрао и уредио Драгољуб Илић, учитељ. Издање уредништва „Народних Новина“. Београд, штампарија „Меркур“ Милорада Стевановића, 1911. — 8^о, стр. 99 + 1 п. Цена 1 динар.

Звездица. Књига за децу. Св 24 слике. Уредио Мих. Сретеновић. Друго позорско и популарно издање. Издање књижевника Владојевића, Штампарија С. Хоровића, 1911. — 8^о, стр. 96. Цена 0-60 дина.

САДРЖАЈ:

1. Брза оца Методија (приповетка), од Талије П. Костића;
2. Газари, песма М. Војнића;
3. Срби у Трсту и прилике устанка (песма);
4. На броду, (прича) Ели-Пали;
5. Краљевљ Марко у народној усмолени. Звонко Ступић М. Мијатовић;
6. Храм, песма Степана Јашиновића;
7. Смрт, прича Бор. Јашиновића;
8. Зоран појмова, роман Н. Н. Потапенка (наставак);
9. То беху снови уморнога тела... песма Владоје Јовића;
10. Листови: (Из руске лирике А. Тетјајер) *Љубав*, *Среба*,

Себастијан, *Сенка*, *Гробом*, превео Б. Глушковић. — *Вечерњи облак* од С. Ристића;

11. Хроника: (Наука, Књижевност, Уметност);
12. Раме;
13. Библиографија.

Слика:

Развојено Савице: *Пана Јулије II*; *Исповишница* Св. Саве код манастира Стрелице; Х. К. Тачи: *Цар Борис*; Ц. Тодоров: *Кли-Пали*; Фот. Ј. Цвијан: *Гручаница*; У. Предић: *Свети Јован*; *Српско поштом* у Москви; Миха. Маринковић: *Љубић*; Миха. Маринковић: *Челма*; У. Предић: *Спаситељ*. — Доситеје — С. Ајдуковић: *Младост*.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЛИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА
У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина
МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕЂЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Миканова улица.

Препоручује своје велико стоварниште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свима бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ШИЦА и других разноврсних
тканина за прање.
АТЛАЗА и *Satena* за јоргане, *Цвилица* за душеке.
ПЛАТНА више квалитета и ширина за све упо-
требе.

Свакогврсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Norris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: Dr. Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Co Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН

БЕОГРАД

ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, *написао*
ЖИЛ ПАЈО, *превео с француског*
Јов. М. Јовановић.

Цена 2-50 дан. (у фином повезу
4—дин.). Издање књижаре С. Б.
ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршеније и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
израђује

БОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Светској

изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличје

Grand

Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНИФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп.}

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЦЕ
БАСИНА УЛ. БР. 5.

ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је извести наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Изашло је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

НАПИСАО ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу

и сликом Ничеовом

од Д-р М. ЂУРЧИНА

Цена 3— д.

Издање књижарнице

С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

НОВА ИСКРА

Корисна Прилика!!...

На захтев муштре
шаљемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније но где као:

**Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.**

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за **КОСТИМЕ**, **ХАЉИНЕ** и **БЛУЗЕ** од
цене 1'60, 2, 2'50, 3, 3'50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3'50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и **АТЛАЗА** за халине, блузе,
ауфпуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета,
АУФПУЦА као: шпици-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, злата итд.
у свима бојама.

ШИФОНА и **ПЛАТНА** у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Града Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К^о
БЕОГРАД

Кнез Михаилова ул. 12.
телефон 887

галантериска и поподла: трго-
вина има велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
крагнова, манжетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Деверске спреме, спреме за
удаваче, кумовских
свадба, сопствена из-
рада мушких ха-
лија и разних галан-
териских новост.

„СРБИЈА“
ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54.584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

- 1 Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва ближа обавештења даје **БЕСПЛАТНО** —

Друштвена Управа.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врских дечијих играчака, музичких инструмената,
хаџанског прибора, нирибершко галантериске
робе и т. д.

— Цене су умерене и солидне —

Радња се налази од 1/IV 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА из првих светских фабрика
најмодернијих фазона и боја

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ
8.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, АВГУСТ 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Улица Александра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, на год. 8, четвор год. 4 динара. Србије: на годину 10 динара, или 20 динара у злату. Преплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену.

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Наслов - Милоша улица број 8.

БОРКАН СА ЛЕПЕНЕ

— МИЛОШ П. БИРКОВИЋ —

дала као накви стари, заборављени и остављени дивови, висока раста и снажних и широких плећа. Њихова кошчата, мршаста лица била су озбиљна и тмурна, а у очима огледао се умор људи, измучених на тежком и панорном раду, и прозеблех на онтром и суровом мразу.

На пољу је била светла, сјајна и хладна јануарска ноћ. Високо на небу стајао је пун месец. Његова бледа светлост расијала се и прокрадала кроз оголене круне и гране висових дрвета, и падала по ситном, прашњавом и развојаном снегу. Ветар га је подухватао и, посећу га као лако паперје, бацао по каланица и провалијама, по путевима и стазама, по крову и по удаљену наше мале колебе. Под ногама јасно се чуло његово ситно шкрипање, показујући тиме сву јачину мрзла и онтрог и хладне ноћи, на којој се мрзла и кошт у човеку.

На примом, пратком веригама високо је омањко котао, на којога се чуло пријатно струјење воде. То се стари Крета тешко да на брау руку спреми тоштом вечере. Верују се и каланица делого дана по високој планини, мене је пријатно тежило сазнање да сам поред топле ватре, заклоњен кољаном толико од онтрог студа, а прикривени

умор обузмио је целу моју снагу и ја сам зато осећао, како се митавост проплаћује према све моје живе и удове.

„Мрзео и река већ!“ рече немо од радника, „Одавна не памтим такве студа, и ако сам у планини одрастао. Јесте ли видели само како зведе трепере на овом мразу?“

„Јест, и Дунав је одавна стао. Још мало, и ето нам безброј некељених гостију. Вуци су ту на домаћају, као да се скупљају на велику мрину.“

„Та и до сад их је било, а за њихов квар ја се слабо плашим. Мени самом не могу нахулити, али бој се, ако овако дуго потраје, ништа се неће моћи у планини урадити.“

„Ех, децо моја, како то говорите! Зар нам је то прилику? Одиста, истина се мора пријати, и јутро и вече латичу нас на тежком и мучном послу и једва да се и хлеб заради за жену и децу. Тврда је и горка та кора нашег хлеба, али радити се ипак мора. А пре но би помислио, како ти је живот јадан и пун брига и невоље, научи се, да увек погледаш за собом. Има тамо и горих прилика! Како тек мора бити тежко оним етотинама несрећних отаца и младих, бујних и снажних живота, што одаху ту испод нас калну дане свога младог века, не видећи ни сунца ни месеца, и не знајући да ли ће сутра угледати светлост белог дана.... А ми смо ту на зрак сунчеву, на онтрој змији, на ветру ћудливу и бесну.... Па ипак, ипак, децо моја!... Како је топла и мила наша планина! Како је слатко ериу да осети нећ сиљни хун и онтро шунтање висових растова, кад их ветар буром башија!... Како ли мора бити пријатна та свирка уху нашег планинца, кад је увек у сазнању, да је у којој, мајни напој, великој и сиљној, јак и снажан, сиљан и слободан као „орло на високој стени“....

Говорио је то стари Крета, старац око педесет година, још крепак и чврсто снагом, а бадар духом. Лице је његово широко, богато, са испалим и јако испупченим јагодицама. На бради и залезицама као сребро провлаче се седа влакна, а брци дугачки, па нише обореи, прилико као да су угасили премазани. Очи су његове као две крупе трнине, сјајне и живахе са великим беончама. И кад се Крета наљути, очи блицу необичним сјајем. А кад је пак миран и спокојан и очи његове тужно гледају, као да са жалосну посматрају прошлост своју, читаво пола века мучног и тешког живота.

Наш Кретики обед беше завршен. Западници прије земљане луле са кратким измоданим каминицама, ми смо полудежили посматрали, како дрво пишти, пуштајући воду из себе. Паамен се часком високо уздиште и јаче објаси целу коледу, или се притаји, нестане га, као да хоће да угаси, и целом колебом онада као неки полумрак, а свега, што се видео кроз пукотине, још јаче одудари својом беончином.

Крета нам је причао:

„Било је то одавно, још онда кад се на месту мојих садашњих повесама поче помањати оно неколико првих влакна, а у себи осетих прве знаме мушке снаге.“

„Као и отац мој и ја одох планини, дететом још. Тамо су онда радили страни људи неки, који нам говорише, да је штета оставити оне силне великане од растова наших, да тако бесплодно стоје. И секира заљуштита. Оштар и љут звук једно је кроз напла брда; дебели нверје делело је на све стране. А они, великани наши, дрхћући и тресући се целим стаблом, повијали се под тешким ударцима тежактичких руку, цичећи и пиштећи, као да једнају од силних болова, што им га рука људска зададе. И одвајајући се од својих прастарих напева, од испуцаних дебелих жила, с хуком и шумом, као да се небеса отварају, падали на тешку земљу. Као многобројни рањеници по широком разбојаштву, пошто је битка изгубљена, десетла су нахова битка стабла, све друг до друга, мртви и изгубљени. Са многобројних напева, који се уздишали као непрегледне крстаче по равнореном гробљу, још час-два најриља је вода у танким сузама; — то су они плакљиви са својим великанима, који тако обезглављени, мртви и непомични, леже поред њих...“

„А тамо поред стаза и путева уздишали се грди вихови од дуга и грабе, кола их прихватала и носила доде као плавом Дувану... Ми нисмо више видели наше горе; ридијући и плачући она је бегала од нас...“

„И од густих непроходних гора, које смо долас позивали само ми, деца њена, створили се пољане и утрине; избука коров и дебла трава и место прихмљива хада да мачи путника и намерника, поникоме безбројна стада оваца и коза, да доприне оно што иза људских руку још беше заостало... Шума се таманила...“

„А међу радницима, мојим друговима, био је и један, који се од свију надмашао и својим јуначким растом и својим слободним духом. Био је то он, друг мој од колевке још, Боркан са Лепене. И колико је међу свима нама било спазних и високих младина, сви ми заостајали смо иза појаве Борканове који нас је по готову све надмашао још за целу главу. Све у свему моћна и силна цела његова појава. Лице му се није могло назвати леним, прте му беху оштре и сигурне, али баш зато необичне. Црна и светла као гар коса падала је по широком испуцаном челу. На уснама, одлучно извијеним, огледао се стално као неки пркос, а у његовим сјајним прином очима било је нешто што се не уме објаснити, али што је обичне људе с места нагонило к њему, на подчиненост и слепо послушност. И цела појава његова била је силно одиљене снаге и мушке воље, чему се човек није могао противити и у чему је био иен цели значај.“

„И као што ми је цела појава била изван осталих људи, тако је и његов целокупни живот одударао од наших општих навика. Он није хтео седети ни овде с нама у планини, нити сизасти доле до села, међу људе. Још од оца беше му тамо покрај Лепене на једном онеком брданцу остала нека бедна вилица, његово спесколинско имање. И ту, на тој вилици, он беше себе саградио ниску и просту малу кућу. Одатле сизасти је он овамо и нама на рад у шуму, или, кад би му то досадило, спуштао се доле до рудника, остајао тамо недељу две, ни с ким не дружећи се, и после пробањена два три дана, а утринући сву своју зараду, опет се враћао к нама. И као бесан на себе дохватао се секире, снажно њоме замахицао, да је све околу њега пуцало, као да је тиме хтео казнити себе за пропустено време.“

„По кадито пак Боркан нестане и као да му и цео траг пропадне. Нико од нас није могао сазнати, куда и којим путемни он одлази. Позналајући пак његову преку нарав и заговорност, нико се није ни усуђивао да што ближе сизаи о тим његовим путањима изостанцима. Истина, онако шпантом говорио се, да он тада одлази у „нечлабу“, јер се сумњало, да је Боркан један од најштитених и најдрских кријумчара, али како о томе није било никаквих сигурнијих података, и како нико није био рад да са њим кавгу замне, то је све остајало по староме и при повратку његову међу нас нико је при гледао, како ће стиснути руку Борканову.“

„Али са тих својих непознатих подигања није Боркан био знаи само у кругу својих другова. Цео Пореч говорио је о њему и на његов рачун ницале су најчудноватије приче, у којима је на првоме месту увек стајао име Борканово, приче у којима је он кадито имао толико заједничкога као и ма који други од нас. Све то пак створило је од њега у устима народним неустрашог јунака, готово на све, чије је име било у веи и са пајућим и најдрским делом, који би се

П. РУБЕНС.

САМСОН И ДЕЛИЛА

у околини одиграло. Отуда је према њему поштовање народно расло из дан у дан, а у то поштовање мешао се и неки непознати, тајанствени страх, који је поштувао људе и при помену само имена његова.⁶

Крета ујуту. Служајући радознао његову стару причу, ми и не бесмо приметили, како се ватра постепено гаси и мрак све више обухвата малу колебу. Оштра студ осећала се сад много јаче и радници поново навалише на ватру читаве кладе. Пламен се високо уздиже и пријатна јара поче се поново осећати.

На пољу нах време се беше знатно променило. Месец зашао за облаке и густа магла својим велом испуњавала је целу планину, која као да је сва била обавијена сивим, тајанственим сенкама, што се кунале горе у гранатим крунама, или се провлачише по смрзнутој земљи, посутој ситним снегом. Свуд у околи беснела је снажна олуја, ријући по стогодишњим растовима као у наком шеничном пољу; јачући постргала су снажна дебла тамо и овамо; хучећи повијали се високи врхови, а изнад њих силно се гонили мрачни облаци, као огромне, неправилне масе, које се наизма у дилем богатству бехе икаква поретка. Беснела је олуја, која је знала и позната само у прили дубоке планине.

„Ја сам био те среће“, отпоче Крета поново: „да будем нешто ближи Боркану од остала друштва. Истина, поверљивом својим он ме и тада не беше учинио, нити сам дубље могао заћи у све промене његова несталног живота, али ипак мени је кућица његова на Лешени у свако доба била отворена и ја сам могао видети много што шта, што је за остале смртне била књига са седам печата. Наиме, моја сумња да у Боркана није било све у реду потврдила се одмах, чим сам крочио у његову кућицу. Била је то ниска чатрљавца само са једном кухињом и собицом, чији су прозори и преко дана редовно остајали под напцима. Али у колико је спољашњи изглед ове кућице био јадан и бедан, у толико је унутрашњост њена била угоднија и пријатнија. Истина, у њој се одмах могао осетити оштар мирис на устаљалост и неперпетуелност, али зато су мирис разних цвећа и планинске траве била богата напнада. Дугачки и широки миндерлуци били су свуда поред зидова, застрти као и сам под најразноврснијим вуленим њилимама; по зидовима извешане пушке, пиштољи, јатагани и ножеви у свима могућим шарамма, а опточени најбољим сребром.“

„И видећи све то ја сам као запањен стао, док ми се Боркан само неприметно осмехнуо. И онда ми је стао редом приповедаати, шта је све од кога за услуго добио: од мађарских шверцера, од влашких бојара, од ага и бегова у Бугарској, с којима је био у дослук.“

„Све је то лепо и прекрасно!“ рече ми: „али недостега још само оно што живот чини животом, и што би ону малу, ниску собицу претворило у прави рај на земљи.“

„Одговорих му да је то бар најлакше, јер у колико је мени било познато, Пореч је имао таквих летовишта, са којима се и сам Боркан могао задовољити.“

„Он само махну главом.“

„Јеси ли био кадгод у руднику и јеси ли чуо за Флора Јонеску?“

„Ја се уверио.“

„Е тамо, видиш! Тамо има нешто и за Боркана. Отуда допеште Боркан себи шет, што га ни у Султановој бапти није!“

„Још сам стајао запрепашћен. Флор Јонеску био је изворник у руднику, скоро ожешен и од скоро из Влашке.“

„О лепоти његове жене проносили се најчуднији гласови, да јој и вила другарица није. Али је Јонеску чувао своју жену као два ока у глави, и од нас обичних људи ретко да је ко год могао и видети, а камо ли и што друго сморати и помишљати. То је једини Боркан био кадар учинити.“

„Није прошло много времена од мог последњег разговора са Борканом, а у целој околини пуче глас, како је изненада нестала жена Флора Јонеска. Флор је, кажу, говорио својим познаницима да му је жена отишла у Влашку својој родбини; околини је на то сумњиво махнула главом, јер у родбину се не иде тако без збогом остај. Боркан се такође био изгубио и на рад у шуму није никако ни долазио. Многи су држали, познавајући његове раније напике, да је „послом“ опет по свету некуда заутао, али се до праве истине у свему није могао доћи.“

„Сећајући се свог последњег разговора са Борканом у његовој кући, ја сам, чини ми се, био на правом путу да могу погодити, где је истина. Али знајући, ко је Флор Јонеску и шта би по Боркана такав његов корак могао значити, моја је слутња морала отпасти, јер и ако сам био уверен, да је Боркан био кадар латити се и таквог дела, у коме глава мора ипак изгледао ми је такав покушај и сувише смео и вратоломан.“

„Из недоумице изиуче ме сам Боркан. Једног дана јави ми се у планини неко момче, које сам иначе чешће виђао у његово друштво, са по руком да Боркан жели да ме види. Одем му. У својој собици, на широком миндерлуку, гледајући у ниску таваницу, лежало је он. А поред њега, нагнувши главу његову лицу, седела је нека женска прилика, којој јасам могао одмах лица распознавати, јер ми беше леђима окренута. Видећи ме, Боркан скочи са миндерлука; она женска збуни се и, побегавши у други крај собице, покуша да сакрије лице.“

„Боркан се осмехну, а јесви рече влашки да се не плаши, јер пријатељ долази. И онда ме стаде о свему распитивати: шта се по руднику говори; како мисли Друштво о њему, што га нема на послу и да ли се уопште што сумња у њега? Ужирих га и то га очигледно још више расположи. Каменито сам се, гледајући га тако

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:

ВОДОПАД САВОВСКЕ РЕКЕ У СТУДЕНИЦИ.

мириа и равнодушна; знао сам да за Боркана има вредности само оно што би у борби отео и задовољно и да су му у животу драгоцени само олуја и првава борба, а да не беше створен за олаку срећу и уживања, — па, ипак, ипак, ја писам могао својим очима веровати. А из те неверице отрже ме овет глас Борканов, који некико позва непознату к себи. И као сваког смртног обузе ме радозналост да још боље видим ту његову отмицу, ради које беше ставио и живот у питање.*

У некој лакој одећи, мекој као свила, а искићеној разним везовима и ситним шљокицама, да је од преливања све околу ње чисто сијало, она стаде покрај Боркана. Глава јој била непокривана, покривена само неким латинским веоом, а испод њега расула се чак до белих рамена густа, златна коса, као јечам пред жетву, кад га ветар разлеје. Чело јој било високо и глатко, бело као снег у планини, а испод њених танких и црних обрва сијала су два лепа плава ока, чији је поглед био тако слатан и топан, а који би кад и кад тако силно сирио, као да је у њему кивна ђаволска снага, те човеку изгледа као да га гуља ошине. И усне, као крв црвене, и брада и врат, бео и топан, све на њој, њена цела појава чинила је, да се сва крв узбуни, да жале одскоче као да хоће понуцати, да се мозак изгуби и заборави и на свет и на људе, а за једну ноћ слатког и топлог миловања, па, могла је ако хоћете и глава отићи.*

И гледајући је тако заносно лону, тако мађијски привлачно, где насловена стоји поред Боркана, ја сам се сећао оних далеких кина о нашим виллама и змајевима, о њиховој страшној

љубави са старим јунацима и лепотицама, који су никада исто тако у заносу слушали ту мањину песму љубави, често полажући и животе своје, али и умирући у пријатном сазнању, да су им двери живота биле отворене ма и за кратко време....*

„Цико! Моја мада, слатка Цико!“ течао је као дете разнежени Боркан својој лепотици. „Сад те нико више не може отргнути од мене; сад нећу више чути оно твоје: „То не може бити“, што ми ту скоро у руднику под сенком багрема добаци. Отео сам те и одвео после тако дуге и упорне борбе; па ваљда ћу и даље остати победилац над Флором Јонеском!“

„Ја и не могу више и њему!“ рече му она, пријајући се само уз њега. „Никад, никад! — Али те само молим да не замењеш наву са Флором.“ „То не може бити, моја мада Цико! Ту се немој варати! Сазна ли само Флор да си овамо дошла, онда ту мора бити борбе на живот и смрт. Ја те тако лако нећу дати од себе, а њему како Бог помогне!“....

И остављајући их тако као два заљубљена голуба, ја одох тешица срца одатле. Не да помислите, да ме је завист расипњала према Боркану и његовој срећи. Ја сам њему могао позавести само оно што и самове себи. Али ја сам знао и био тврдо уверен, да се та лепа песма, отпочета у тихој ноћи и при месечини, не може тако лако и тако невинно завршити. Флор ће најзад морати сазнати, где му се жена налази. А онда? — Онда се могло све очекивати....*

И било је. Моје ме предосећање није преварило. Само што је све то тако брзо дошло, као

непадна олуја, која се из небуха појави, ништећи и убијајући пред собом све, што се на њеном путу затече. И у место зелених поља и шарених ливада, што су дотле показивали спу бујну снагу млада живота, напје после тога жалосна и суморна пустош и мрачни нечак разорења свије се на мааду и болом испуњену душу, сипљући своје јетке капље на живот као и малаксао. Али тако су чудни путеви у људском животу, којима их судбина води. Човек се, као једини измјерни, мањиво пружа за оно мало јадне срећине, и док му чежња бесно расипије груди и он са страхом очекује да му се са плавих небеса зачује дивна анђелска песма — одједном, као једини потезом неке више непознате, странне и тајанствене силе, свега тога востане. И у безграничном болу своје човек са страхом гласа, како је сва његова срећа само лепо сложени сав, а његова радост само бескрајна немоћ према оном великом, грдном и непознатом."

"И на Борканову челу од неког времена све се више кували густо и тмури облаци, а из првих очију севао је онај интри и љутити поглед, који ништа добро није обећавао. Нисам га хтео питати, али сам се јаду досећао."

"И у сунчев заход одем му једнога дана. Сунце је топуло за високог брда и од његове невидке кугле видео се само један нечеп, који је као круна каква последним арцима алатно крајеве западнога неба. Боркан је седео пред кућом, поред њега стајала је она, Мирцица."

"Не могу даље, Боркане, не могу!" говорила је она тужно и жалосно. "И њему нећу ни за живу главу, али те молим као брата јединога, пусти ме тамо преко, у Влашкун.... Не могу овде! Пропамћу као сасушена биљка, кад јој корена и жила нестане; уверује моја младост, осунуће се моје усне, које су те тако сино дубиле; потамнине светлост мојих очију, које су у теби сунце своје гледале..."

"Глас њен био је притајен, али ипак слабан и даскав, као да му је тиме хтела олакшати спутежину тренутка. Она је стајала поред самог њега, у полусенци, окружена мирисом пољског цвећа, које се свугде около ње називало из својих круница. Полако је шуптала материја њене одоше, а везови на рукавима као да се дотакосе лица Борканова, које је било блаће од бледог облачка над њима. За неколико тренута као да се брпо са дисајем, а онда рече гласом, промуклим и тешким:

"Зашто ме више не волиш, Цико?" Она га немало погледа својим јасним, великим очима, које као да беху опточене велом од суза."

"Шта имам још да ти кажем, Боркане, што ти до сада не рекох? Волим те, волим, волим! Ја те не бих дао ни једној другој — ја бих хтео бити вечно покрај тебе, ја бих само твоја уста исцела и да ти увек могу рећи, колико те волим.... Али не може бити, Боркане!... Не разумем ме криво, мила мој!... Јер такав живот води само у проплет, а таква грешна љубав не може остати некажњива. Не да бих се Флора бојала; ја бих и сада смела стати пред њега и слободно му у очи погледати. Али ја све више осећам, како земља бежи испод мојих ногу и како се преда мном отвара сила и дубока провалија.... Повући те собом у ту бедну, једину и страшну, ја пити хоћу, нити зато имам снаге.... И зато ме цуети, Боркане!"

"Ти не треба да пдеш без мене!... Ако ти је овде тешко, и ако ишлин са земљом својом, бежаћемо заједно! Ма где тамо у свету биће и за нас места, где нас нико не може наћи..."

"Јепо лепо лице још се више замрачи. И као да је осину нени ужасни, непознати страх, она покуна да богоче од њега, од себе саме. И журно и силно отрже се бежећи доле према Дунаву."

"Али је Боркан задрила и опет отпоче бурно и непрекидно да говори. Она не може побети од њега — јер њих двоје припадају једно другом — а он ће је бранити, ма и цео свет имао противу себе. Само ова треба да верује њему и његовој љубави. "Реци ми, Цико!" преклињао је он. "Само једну једину реч! Имаш ли наде, реци? Хоћемо ли оставити све ово иза нас и онда заједно у далски свет? Тамо да узивамо своју велику и топул срећу!... Реци ми, Цико, реци!"

"Али се она не даде смиростивити. Снажно се отрже из његових руку и потрча право према Дунаву, где је стајао чамац Борканов. У недоумници он застаде тренут два. А затим потрча право према њој. Од једном силно и невадно одјекну у целој долини пуцањ из пушке. Још корак два и држећи се за груди Боркан паде на целу ливаду. Био је мртав."

А тамо горе на високој стени, несекој од беса и дивље радости, стајао је са пушком у руци, која се још пушила, Флор Јонеску и гледао за чапцем, који је журно секао даље на влашкој обали. Тамо у чамцу ветар је јасно деловао златну и растресену косу Цикину.

Јула 1911. године
на Јастрому.

Њ. КРАЉ. ВИСОЧАНСТВО ЈЕЛЕНА
И Њ. Ц. ВИСОЧ. ЈОВАН КОНСТАН-
ТИНОВИЋ РОМАНОВ.

ВЕРЕНИ 10. ЈУЛА 1911. ГОДИНЕ.
ВЕНЧАНИ 21. АУГУСТА 1911. ГОДИНЕ.

ПРЕД ПРАГОМ ИСКУШЕЊА

Загазио сам поново у стару, криву-
даву улицу великога града. Тамо
иза зеленог багрена беласа се
стара кућа у којој сам провео то-
лико елатно прослављаних ноћи, тако
много мучних дана. Сурд, оронула,
загнурена до прозора у мени подбарну црипцу,
рекао би човек пагиче се и шири своје блатом
уписане груди да што свечаније поздраве старог
знајца. Корачам, и корак по корак све сам ближе
свом старом јачком гнезду. С десна и лева по-
ддржавају ме пубадеде тарабе, разваљене пра-
тинце и маховином обрасли ивовови, а стара
калдрма пријатељски се утиба под мојим ногама.
Доброћудна, постарела, равнодушна и ирзволна
лица поново сусрећем на уском кафанском тро-
тову код истог крчмара и за истим масним
гломазним столонима. Понегде тек понешто про-
мене: понеко ново лице на старом прозору, где-
која нова кућа међу старима, голази ашчија

у месту мршаваг „шустера“ што је крио цо-
куле, опанке и ценове свога скомрачног суседа
кафеџије. Иначе поредак стари. Пред накривље-
ном тегом сунча се још и сад ишаљар што про-
дије дрва, хлеб, монополисане предмете и поврће,
дугачки бравар и сад је где и пре, такође и
матори младожења бакални што празником тр-
гује у двориншту, воли пенкареву жену и не да
дуваи на вересију. На вратима удовице Марјане
жуће се иза и пре објаве за самце с прошеном
тансом, понинитеном на непрошсан начин; нуков-
никове насторке дремају крај прозора пред огле-
далом, а из двоспратне чатрље одјекује мазур
каркираног Шопена под танким прстићима ми-
ражнице што носи клавир, сто динара ренте и
половину збира својих година.

Корачам а једно ново осећање плави ми
душу, нешто светло, велико утапа ми се у срце
и чини ми се да негде око мене мирине кита
осушена босиљка. И осећам како се стара крв

разigrava nesigurnim brzinom i naglim, nejednakim skokovima srce udara o груди u kojima se zagrena i budi velika ljubav za te oronule kućerke, za ljude kojih sam se klošio, kadruku koju sam se nečitim proletetom ostavio, za te bedne žuto oblane i još bednije trgovkičke stanove, tela i duše. Ja kojim jaču razvlečenih taraiba i vratnica što se na pošetarcu nišu, klanaju i tutuju svojim sipljivim uzdahom, i imam ljubavi za svu tu gomilu društvenih ruševina kroz koje se i danas kao i negda prolaze klice priđavlenog života.

Još korak, i već sam tu. Mutni, blatom uprskani prozori gledaju me kao dva duboka prazna oka u kojima se prema odbleску јутарњег сунца заиграва непакал пригушен сјај. Осећам како ми се подиже коса, а рука немирно подхвата као да би се руковала са овим неким лавовима кроз чије прве решетке, остављајући досаду кинге и хартије, посматрах некад гомиле мртвацих прилика што се враћаху с рада. Нихова прљава, сува тела, утопљена у вечерњи сутон, изгледала су ми као сенке тамних релјефа у бронзи изливених. Ралбарушених коса, са пуно сумора на мрном челу калтани су они својим спеченим удонима поред мене и одмичући један за другим стизали се на крају улице у тихи сутон. Ја сам их посматрао, грчио се и враћао својим књигама. А кад би стара гадарица мрсовало унола моју бедну светљску, ја сам се сидом подносио над покутелу листине, над којима ми је слава бучала и нисам могао мислити. И док су се редови, бескрајно пута прочитани, отезали са свима својим формулама и досадом, ја сам несвесно осећао како дубоко патим са том непрекидном поворином што сваке ноћи навире из мрачних зграда и подрума, отиче поред мога кавеза и улива се поново у ноћ....

Мрачно напиривљето слеме гнба се као да осећа како ми је познато и драго са својим подурављеним зачелима и примм скамененим цреном, што тако неугодно опомиње на сиротињу и јад под собом. Нагледа ми као заборавно чело слаба старца, кога је непогода живота тукла са свију страна. Четрето припињено уз неке, трошно андјево покрива оно годинама хиљаде невоља, радости, хиљаде породичних драма и ситних историја и не пушта их никуд од себе, већ их преноси у наслеђе с колена на колена, с породице на породицу. Ту, под тим истим слемом, сазнао сам прве горке часове у животу, први пут задрхтао гневом и несваком, а затим се смирио и навикао на проклетство што прати тај и још много домове за изливине. Ту сам се први пут насмејао својој јаву, први пут загазио у живот ствари и уверио се да дани нису синои. Ту сам први пут почео истински мрзети, радити и кајати се, ту сам први пут зарадио своју сопствену кору. Али то исто слеме и неми зидови знају и на светле тренутке бола, кад се савлао пуним срцем и под другарском руком

клицало у сусрет невољама. А живот се чинио млад и рушничаст као наша срца....

Али на суседовим вратима науи је уворео своје мреже, прозоре поплава прашина, а мала голубица Лубинка одавно одлетела из свога гнезда. Она се једне јесенице ноћи изгубила у вишњикастом зраку и њен сребрни смех зазвучио се на огништу старог гнезда. Затим су дани прогутали и старе родитеље, а у големом мору времена утопио и спомен на њих. Ни доброћудног деда - Раје нема више, ни чика - Филипа, ни баба - Кате што је својим унаким непријатним баритоном с вечери разносила вести с пијане и предграђа, делећи суседима и суседима танке цигаре из своје мртвине кутије. Убугали су и кључеви старе господарице целе куће што је на десет дана пре првог увек са пуно савести облила врата, лезицала кључевима и прегледала да коме што не треба. Сии они одмарују се у тихом сну загреани земљом и заборавом....

Умукнуо је и знагор мојих другова и смех и шаде прикосе младости, утрнуо је и спомен на прота, сиротињска и скупа весеља, испуњена последним комадом изливина одела, последном књигом од предности код бездушних антицара. Мало, упорио и весело друштво с књигама испод руке и синонима на сриу развејао је живот на све стране и само је остао још један једини спомен на то, на горњем прозору, чија испрскала стања још увек етоје облепљена поцрнелом хартијом....

Заплакао бих с осмехом на уснама ту над безгледом прошалих дана, али осећам дубоку румен стида и чини ми се да би и једна јединка суза на вратницама учмалих душа било читаво поношње. Ни уздахнути већу. Јер дани у којима се наивна младост борила задахнути су најепшим надама. И данас осећам драж оних дана кад сам, са примм малама на руменом лицу, хитао кесеу преко каловог дворништа са својим књигама, поносити што могу живети и борити се ту, међу тим људима што су се под теретом живота вукали измрцварени кроз маладушне и увек подједнако гадне дане. Ил' кад бих у слободним часовима у очи празника и недеље са својим најближим друговима дочекивао вече у братском разговору. Руку под руку враћали смо се из равнодушних града у мој мислени стан. Ту, док би сутон распрело своје мреже, док под пикном тренути кандило старе гадарице, ми бисмо сањали о борби, животу и будућности. Далеко од чаришије и ситничарства, делећи последњу кору хлеба, патили смо и били срећни.

И док се преда мношм илну поворике бедних и плодних дана, светлих и замрачених натњом и невољама, док се уморио, као на спроводу, вуку ушакажене маске лица и душа међу којима се патило и борило, ја се не могу ни насмејати ни заплакати. Ту пред ошинелим скелетима огромних дана осећам огромну снагу једне изавреле младости и све ништавно диманшице са тако мало жеља и замаха. И утапајући у разиграно

Ш. ГЕБЕЛ:

КНЕЗ-МИЛОШЕВА ПОШТА

ПРИСЈОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

навоље прошлости свој успламтели дух, ја сиљно
желим да те неме зидове, те сведоке своје борбе
и снова поздравим снажним клином једног на-
порног и моћног живота....

Са јаким дуом прозор се напенада отвара
и један непознат глас крешти ту покрај мојих
ушију :

— Ако је по вољи, господине? Стан је пре-
красан и има све удобности. А јевтиноћа, ус-
луга.... Изволите се само уверити!

Имељу гвоздених шипака појављује се ма-
торо женско лице, шиљатог црвеног носа, упалих
очију с модро-жутим колутима. Јућнасте ра-

зроне зенице, намећу растуруних власи гледају
ме подмукло и вребајући.

Хвала лепо! Згрозих се, затресох главом и
окретом се улици пуној сунца.....

А неколико тренутака доцније ево ме где
на хитром пароброду јурим у сусрет својим зе-
леним брдима и долинама, остављајући мемљиви
зрак и чаму тремога града, који сам у пролазу
додириуо. Носећи собом погубљене слике не-
мирне младости, које сам срцем снимио на прагу
искушења, ја сам се осећао чео, свеж и сиреман
за нову борбу...

Жив. Девечерски.

ПОВРАТАК С ЈЕСЕЊИХ СВЕЧАНОСТИ

Обучени у мисли белих рухо
идемо ћутом кроз тишине дуге,
далеко негде дан узире глухо,
над нама небо ко огртач туге.

Мочарне сени ко краљевске даме
пролазе немо по суморном куту,
крај пустих двора пуних хладне таме
две црне жене сретосмо на путу.

И као тице у суморном јату
и после једног одвећ лепог лета,
идемо с тугом по мраку и блату
и враћамо се крај црних дрвета.

Брашњавог лица на коме је зима
пред нама гази Pierrot пун страве,
сања о белим мртвим полуцима
крићући дуге руке у рукаве.

Идемо ћутом, док зрак што је блисто
у дну уморног умре тада неба.
Страх нам у срцу. Сви мислимо исто
— тек што се пошло а враћат' се треба.

Божидар Пурић.

МОРАЛ У НАРОДА НАШЕГА УОПШТЕ¹

Во је управо она страна, која ми је највише и дала повода да размотрим народно васпитање и изнесем ово народно поступање у подизању порода свога или народну педагогију. Моралне величине, које је с њим народ одгајио, много су ми више импонувале него оне, које је одгајала школа. Какав је био карактер у народа нашега пре пронасти наше и потпадања под Турке, то не знамо, нити о томе имамо тачних података. Али за време робовања од неколико векова његов је живот био свуда једнолик, свуда примитиван и чисто породички и племенски. Ни трага од државне и државне бриге о просвећивању народа свога. По томе, све оно, што је у Шумадији затекао Устаник српски, све оно што је и у другим крајевима српским било до николе и писмености, све је то дала и створила кућа српска или породица.

Живећи, истина у својој земљи, али под туђом влашћу и у великој несигурности за своју имаоину и живот свој, народ се наш много боље и безбедније осећао у већим породицама или задругама. Задруга је значила не само већу богаћину, боље имаовно стање, него и већу снагу, више пушка за одбрану. Више радника на њиви и ливади — више и мишица за одбрану од непријатеља. Отуда су му и изрике: *Задруга — богаћина, моноконтина — сиромаштина*. Ми смо већ и напред видели, да је у задрузи много боља храна, много боље одело и све погодбе за телесни или физички развитак. Исто смо тако видели, да је задружни живот био много повољнији и за умни развитак. Али је утицај задруге преголем и највећи тек овде, у моралном развитуку. Повезани и сродством и заједничким интересом задругари су чинили тако срећну заједницу, која је најбоље спремала за ону већу што се зове народ, држава, друштво и човечанство. И кад не бисмо имали примера, како су поједини људи из народа стајали морално високо, довољна би била и сама ова грађа што је знамо за ово васпитање или овај развитак, па да се види висока моралност народа нашега у задругама. Сваки моменат из наше историје историје првог и другог Устанка казује нам све саме ципове не само физичке него и моралне. Јакe индивидуалности снажне воље видимо почевши од оба вођа наша па до појединих тобожња, заставника, мирних свештеника и ђакова и до обичних сељака и грађана. Неумаран М. Ђ. Милићевћ бесмртно

је и себе сачувавши спомен у својој „Кнежевини Србији“ а доцније у „Поменнику“ барем онима најистакнутијима. А тих је било безбројно много. Сваки нам је био величина, морално већа од многих данашњих високо школованих. Мени је често какав неписмени кмет или обичан домаћин сеоски више импонувао него многи научни или политички ауторитети. Природан човек, овај неизвештачен, што га је дала кућа српска, излази пред вас цео, сав, потпуи, неподелен, нелицемеран, отворен, и што хоће — хоће, а што неће — неће. Отуда је и тешко било тако јакe индивидуалности сложити, па то се и данас у народа нашега јакo осећа. Отуда у њега тако много онога привиднога јогуштва и тврдоглавости, које не да да се дође до многога споразума и заједничког посла, до слоге.

У задрузи су сви и старији и млађи. Као млађи они се навикавају на послушност, а као старији на пристопију употребу свога старешинства и своје власти. Отуда се сваки навикава и да слуша и да заповеда. А све је то зачињено добром вољом и љубављу, која потиче из сродства. Над свима је домаћин, најпаметнији а обично и најстарији, који и управља задружним пословима. И сви гледају у њега као у заједничког оца. „Иште се мудрости и такта од домаћина да буде свакад једнак и у карању и у миловању према свој деци (својој и братској) у кући“, вели М. Ђ. Милићевћ.

У задрузи сви старији упућују све млађе. „Колико старији упућују млађе мушкарце, двојином су више дужни упућивати девојчице. То учење, то неосетно угледане на старијег, доноси чак и то, да девојка, а и млада, кад пред старијима пева, свакад држи руком пред својим устима нешприј, да пара из њених уста старијима не би била непријатна...“ (М. Ђ. М.). „У задрузи сви старији, а особито жене, уче децу: како ће седети пристопију, како ће јести, како шта радити и држати се. За пристопију владање и уопште за понашање деце је врло добра школа срећна задружна кућа на селу.“ (М. Ђ. М.).

Кад се у задрузи навикну на друштво, да живе заједно, онда је то готов материјал и за оно шире друштво ван задруге, у комшилуку, општини и у свету. И свуда ћете познати човека из задруге. Он је не само одевенији и на бољем коњу с бољом опремом, него је и пристопији, улуђији, углавнији, слободији и паметнији.

¹ Једна главна из „Народне Педагогије“.

И женско је боље па задруге. Нека је из куће, па макар и од кучке, вели народ при бирању девојке. А што он вели, то је из искуства. У доброј кући она се не само навикла доброме реду и раду, него се и васпитала, навикла да живи с другима, лено и у љубави. Задруга и пазн на понашање задругара не само у задрузи него и ван ове, у друштву, у свету; јер сваки задругар на лицу својме носи образа њен. А колико су задруге на ово пазиле, довољно је да поменемо само, да је бивало случајева, да је задруга по којег свогга недостојнога члана и смрћу кажњавала. У књизи својој „Задружна кућа на селу“, стр. 24. М. Ђ. Милићевић вели: „Још је бивало, па се, бој се, дешава и данас, само се отворено не признаје, да нека јака задруга онога свогга задругара, који се, тамо он, провешавали толико, да му поправке нема, сама суди и осуди, да се смакне са света! Таквога човеча у један мах нестаје, и не може му се паћи ни стрва ни јави: само се рашчује, да га је нестало...“ Неки наредник Мих. Јовић из подрињског округа у Србији причао ми је (а поднаредник П. потврдио је и допунио), да у истом округу и данас живи у селу Скупљену једна велика задруга од 70—80 душа. Зову се Мирковићи, а старицу домаћину име је Стеван, и он се зови на фијакеру а за њим по неколико кола и по неколико њих на коњима јашу поред њега. Једанпут се један члан те задруге удружи с неким неваљалим људима, те украду једноме сирмаху ћурана. Задруга га осуди на смрт и поведу га на стрељање. Али се он у путу некако отргне и побегне. А кад се доцније вратио, био је најбољи задругар... Зато је било сразмерно много мање крађе, превара и лаже него данас; а много више правичности, честитости и поштења. И сам сам рођен и одрастао у задрузи, и у времену, када је, барем у селу моме, било много више кућа задружних него винокосних. И запамтено сам, кад ни на кући, ни на другим зградама, ни на подруму, ни на бачијама, ни на амбарима затвора није ни било. Само је у Јуни на подрумима било браве; али су кључ остављали више врата, да га је сваки могао паћи; и опет се не памти, да се икад учинила каква год похара. И стока је поћевала по пољу и по дворишту, злати по пољу и по њивама, па икад ничега није нестало. Повише наших кућа на једној раскрсници дежала је годинама гомила дасака и друге грађе, извучене из плањине и ту сложене, и ми смо се деца пели на ту гомилу, скакали с ње и градили љуљашке; али за све то време није нестало ни комада. Кад сам 1866. године, по свршетку основне школе, остао у селу и шао с кметом Станком по селу те му беложико колико од кога наплати пореза, имао сам прилике да видим, како је било и у свем селу у том погледу; и за неколико месеца нашега кода по селу и кућења пореза распарљали су и други послови. Али се за све то време није не потужио, да му је што украдено. Ја и данас не тумачим толико неком особитом че-

МИХО МАРИНКОВИЋ:

МРЖЊА.

ститишћу и свешћу народном, него много више налазим узрока томе у околности: што су у задрузи подмирене потребе свима у свему, па нема невоље, која већином гони и на крађу и на преваре. На једном месту дође Станку један виђен домаћин Никола и пожали му се, како му комшија Радојица спори право на неку утрину и отерује му и стоку и чобанчиће, и како ће, вели, због тога да легне крв. Обојица су били познати као тврдице и задрибалде (тврдоглави), и то би и било. Станко одмах призове највићенијега комшију њиховога Мијалца и рече му: „Мијалце, ти с Миленком и Радованом да извидиш ово између Николе и Радојице, и што им ви пресудите пресуђено је“. И, тако је и било. Спор је пресуђен, и било је онако како су они пресудили. Овај суд добрих људи и данас траје у Старој Србији не само код наших, Срба православне вере, него и код оних, који су примили мухамедову веру и поарнаутини се. (Види „Путне белешке по Старој Србији“ од Тодора Станковића бив. срп. генер. консула у Приштини). Других алачина готово није ни било, или одвише ретко. Мањ ако урачунамо у каква злочина одвести девојку. Али добро запамтимо одвести, а не отети; јер нигде није било без пристанка њена. А кад је доцније тај обичај више узео маха, ја сам зашитао сестру Невену, која још беше девојка, зашто је то? А она ми сасвим наивно одговори: „Бога ми, бато,

да се избегну трошкови. Има, где знају и отац и мајка, да ће ћерку да им одведу, па не бране*....¹

А колико је у народа нашега било развијено срце и доброчинство, види се и по томе, што невољника у њега готово није ни било. Умоболника пије ни било, а колико их је и било, они су од срца сажалевани и гледани било код куће или ређе по манастирима. Слени и хромци су изобила обдаривани, те су не само лепо живели него и куће имали и порода рађали и одгајивали. Путници и намерници свуда су примани и гошћени и никад и нигде нису гладни остали.² Сирочад па и самохрани одрасли примани су у куће, узимани под своје и сматрани у кући као равноправни чланови породице; и сви су се старали, да они и не осете да су туђини. А друге сиротиње није ни било. Ако би која породица остала без главе, без домаћина, без хранитеља, све би се околине куће удружиле да јој поору, посеју, окопају, попишу и покосе па и умело, да она тај губитак и не осети у свој страхоби његовој. Севал је био толико развијен, да се сматрало за највећу задужбину помоћи удовици и

њеној сирочади и уделити сиротињи, а за највећи грех преорати њену њишу, пустити стоку у њену ливаду, откинути грозд у њеном винограду и не уделити сиротињи. И оно:

„Ој човече праведниче,
Један Божји службениче,
Ако мислиш Божји бити,
Чини добро за живота:
У добру се не понеси,
А у алу се не попишти.
Јер, човече праведниче,
Кад човека самрт нађе,
Ништа собом не повесе,
До крштене беле руке
И праведна дела своја“, у истини је узето из душе народне. Исто се ово види и из опшх речи Св. Петра, кад је враћао своју мајку, кад је ова у рај пошла:

„Враг“ се натраг, моја мајко!
Ниси раја достојања:
Ниси гладног нахранила,
Ни жедног напојила,
Ни холога пребела,
Ни босого пребела:
Не мож, мајко, у рај поћи*,

Исто ово потврђује и песма о Богатоме Гавану, као и многе друге народне песме и приче. Толико је било развијено срце у народа нашега.

проф. Ј. Меодраговић.

ОПАДА ЛИШЋЕ

Опада лишће. Ко бол сетне душе
Јесења сугон бledолико слази,
Кроз голо грање студен ветар пуше,
Размеће лишће по засутој стази.

Сумрачак студни над нама се своди
Ко мрачна сенка из прошлости давне
Утвара сетна по мислима броди,
Лист по лист куни под скутове тавне.

Опада лишће. У јесеној студи
Прозеблу душу хладни пухор хвата,
Кроз влажне магле бујни ветар блади
И шумно мами гавранова јата.

Драгутин Ј. Илић.

А. НИКОЛОВ:
ЦИГАНИН.

КРАЉЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАГЛАСАО

СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ

УЧИТЕЉ

(НАСТАВАК)

17. МАРКО НА ВЕЧЕРИ С МАЈКОМ

(из више места)

Сео Марко с мајком да вечера. Вечерали су леба и лука и пили вина. Уз вечеру је мајка замолла Марка, да више не иде никуд од куће и да се не бије с Турцима, већ да седи код куће те да оре и да сеје пшеницу, па да храни и њу и себе. Послушао Марко мајку, па сутрадан рано узео рало и волове, па отишао да оре — не њаву, већ царски друм. Случајно туда наиђу Турци који су са собом на коњима послали три товара блага. Они су видели на Марка, што оре царски друм; а Марко је на њих никао, што му газе орање. У томе се сваде и побију. Марко се наљути, па дигне рало, те њим побије све Турке, па узме три товара блага и однесе мајци, говорећи јој: „Ето мајко, то сам ти данас изорао“. — А она њему: „Еј прин Марко, шта си то учинио? Навика је дете једна мукa, а одвика две; што дикла - навикла“...

БЕОГ

18. ОПЕТ МАРКО И МАЈКА МУ

(из више места)

Дошао Марку абер, да одмах иде на Косово и да каже: на коме је остало царство после смрти цара Душана, код кога је Марко био писар и поред кога се нашао кад је овај издахнуо. Разуме се по себи, да је царство припадало Урошу као једином сину цара Душана, али се о царство отимали још и Марков отац Вукашин и оба му стрица — Угљеша и Гојко. Кад је Марко полазио на Косово, да каже на коме је царство, мајка му се бојала да не погрешни, те да не каже истину, зато га је загрлила и љубећи га, говорила му: „Немој сине сведочити криво, ни по бабу ни по стричевима, већ по правди Бога истинског; боље ти је изгубити главу, него своју огрешиш душу. Ако ме ово не послушах ниси више мој син и да ти је проклета она храна коју сам ти из недара дала“...

БЕОГ

19. МАРКО КАЗУЈЕ НА КОМЕ ЈЕ ЦАРСТВО

(из више места)

По позиву Марко је отишао на Косово, те да каже коме је цар Душан наручио царство, кад је умро на Марковим рукама. Његов отац и његова оба стрица (Угљеша и Гојко) надали су се, да ће Марко саглати. Мислили су, да он неће послушати савете своје добре мајке, већ ће сигурно рећи, да је Душан оставио царство једноме од њих тројице, па ће после они Марка узети за свога наследника.

Ну Марко је послушао мајку. Није хтео да слаже и душу да огрешни. Казао је, да је царство на Урошу. Од оца је остао сину. На ово се палуги његов отац, краљ Вукашин, па извади сабљу и појури Марка да га посече. Марко је био много јачи од свога оца. Он је могао онаких сто да дочека и све да побједе. Али је он опет бео од родитеља. Знао је да није лено ни паметно да се бије са својим родитељем.

Видео је Бог да ће Марко да погине од свог родитеља на правди, па је за то брзо пратио анђела доле на земљу, да га склони. Анђео је склонио Марка у цркву. А Вукашин у љутини посече Божијег анђела. Кад је Вукашин то видео, он је почео да куне и да проклиње свога сина Марка. Краљ га клео, цар (Урош) га благосиљао. И дошпије у животу испунио му се и једно и друго: очева клетва и царски благослов. Отац га проклео: да двори турског цара, и он га доиста дворио. Цар га благословио: да му се име по добру помиње, докле траје сушта и месеца, и да се над њим не нађе бољи јунак, па тако и јесте. — И данас се, кажу, код те цркве, око које је Вукашин гоино Марка, познаје на диреку од црквених врата крв од анђела, кога је Вукашин у бесној љутини посекao.

20. МАРКО И ФИЛИП МАЈАР

(из Драгошета)

Отишао Марко лару у Једрене, а дошао Филип Мајар у Прилеп, па му поробио дворе и одвео и однео све што је имао. Дошао Марко други дан и нашао пусте дворе без игде нечега. Казао су му ко је то учинио и молили га да појаше Шарца и да похита те да га стигне, ако може, и да врати робље. „Стрбићу ја њега да је лани утекао“, одговори Марко и седи да пије вино. — Залуд су га ономинили: непрестано да похита, он је бутао и пио вино. Чак пети дан он је огруо бурак, обуо чизме, напуто калпак и узео тогуз и борду, па скрочио ногама: прво на Шар, па на Копаник, па на Авалу, те на Фрушку. Са Фрушке је скрочио у Будим и ту стигао Филипа. пред самим градом, па га испробинао топузом и повратио робље и драгоцене ствари, које је био понео са собом. Небично велике стопе од тих грдних Маркових корака, и данас се познају на врху Шара, Копаника, Рудника, Авале и Фрушке. Оне су удубљене у

камену и потпуно личе на човеку стопу у чизмама. Таквих „Маркових Стопа“ има још па више места по српским земљама, јер је Марко свуда путовао!...

¹ Така једна „Маркова Стопа“ налази се у Прилеп Рени, између Белекана и села Пастинице, с леве стране друма каљућ Зајечару.

21. МАРКО И ЋЕР КРАЉА АРАПСКОГ

(из Пољне)

Ухватио Марка арапски краљ, па га бацио у тамницу и ту је тамновао три године. За све то време њега крдом надгледала и хранила кћер арапског краља. Она му је ноћу доносила у тамницу хлеба, печења и вина. Поред тога она га је болесног надгледала и назива као мајка дете што надгледа. Због тога је Марко много заволео и обећао јој да је узме за жену чим се избави из тамнице. Краљева кћер, једном приликом кад краљ није ту био, узме од тамница кључеве, отвори Маркову тамницу и позове га да бегну заједно. Сва срећна што ће му од сада бити жена, она га тада загрли и пољуби. Али се Марко упалио од онога црног (арапског) лица и белх ауба, те за то одмах ту убије девојку и отиде из тамнице....

После се растужио и показао и жалио је до смрти ову добру Прикључицу. Ради покајања и опроштења, од великог греха, Марко је после подигао многе цркве, чесме и друмове. Од тих његових задужбина и данас се неке познају, било по имену било по трагу.

22. МАРКО И ТУРСКИ ЦАР

(из Степана)

Турски цар је био заповедно, да нико не сме уз рамазан¹ да носи чизме, зелене хаљине, црвену капу, сабљу, топуз, нити да пије вина. А Марко је све то носио и био вино докле год је трајао тај велики турски светац. Јане то Турци турском цару и цар га позове на одговор. Марко огрне бурак напано, обује чизме, настане калпак на чело, узме топуз и сабљу (за сваки случај), па отиде љутит цару и у чизмама седи на седица поред цара. Цар се упалио од Марка, па се измакне даље од њега и навади из цена стотину дуката те му их да, само да му иде с врата....

¹ Рамазан је велики турски празник.

23. МАРКО КАО СУДИЈА

(из Мадареје у Ресану)

Водно се спор намећу две мајке оног детета. Једна је мајка тврдила, да је њено дете које се нашао у оне друге. А она друга је доказивала, да је њено и да га је она родила. Тако дођу на тузбу у Прилеп код Краљевина Марка. Марко

је био мудра и паметна глава, па да би дознао, која је права мајка детиња, он заповеди, да се дете не да ни једној ни другој мајци, већ да се баци у реку. На то права мајка детиња повиче кроз плач: „Не тако, краљу господине, не бацај га у реку, подај га тој проклетници, нека га восп, само нека је живо“. То је био довољан доказ за Марка, да узме дете, те да га преда у руке правој мајци, а ону другу лажљивицу да казни за крађу и превару.....

24. МАРКО У ЦРКВИ

(из Главоана)

Отишао Марко у цркву те се помолио Богу и причестно се, а срео га Турчин и упитао: „Зар се ти молиш Богу и идиш у цркву кад од тебе нема јачег и силнијег на овој царевој земљи“. — „Има, има Турчине“ — одговори му Марко — „има један који је од мене и јачи и силнији; према њему сам ја као мува, а ти као мрав; то је Бог коме се ја молим, и кога се бојим“.

25. МАРКО НАПЛАЋУЈЕ ДРУМАРИНУ

(из Криваци)

Једном је турски цар наредио, да се сваком Србину, који хоће да се жени, заплаћује на име свадбарине по десет дуката. То је било тешко за сиротињу, те се сиротиња мучно и женила: није имала од куда да плати свадбарину. Марку је било жао што му се тако глоби његова сиротиња, па једном пресретне Турке на друму. Турци су послали небројено благо и Марко се реши, да им то благо узме, под изговором да им заплаћује друмарину...

Марко: Зашто ви Турци идете по томе друму; ко ви је казао и одобрио?

Турци: Бог с тобом Марко, ово је царски друм а ми смо царски, па што не бисмо ишли царени по царевом.

Марко: Друм није царски већ је мој; али ћете ми дати све то благо што гоните, па име друмарине, или ни један од вас неће одаде извети живе главе.

Знајући да у Марка нема шале, Турци му одмах предаду све благо и врате се да се поштује цару на Марка. Марко све одузето благо раздели, на равне части, сиротим оженом и онима који су били намерни да се жене.

Кад је цар чуо шта је урадио Марко, он му поручи, да више не заплаћује од Турака друмарину, а и он неће више наплаћивати свадбарину. Тако и учине...

26. МАРКО НА РОВИНАМА

(из Белишћа)

Пошао Марко са Турцима у бој противу Влаха. Било му је криво и жао, што помаже безвернике и душмале, а иде противу хришћана,

У. ПРЕДИЋ:

СВ. ДИМИТРИЈЕ.

али је морао задату реч да одржи. При моласку је рекао: „Да Бог да Хришћани да победе, па мзкар ја први погинуо“. Тако је после и било. Турци га се бојали, па га пустили да он први удари на Влахе и он пође напред, али се заглаби са Шарцем у једно велико блато.¹ На њега ту наиђе влашки војвода Мирча, па га убије. Шарац му се није могао извадити из блага, већ је ту и лигнео. Каку, да се Марко није бранио од Мирче, већ му је рекао: „Убиј ме ти, над неће Бог; кад сам пошао на овај пут и право је да ме што пре нема“. После Маркове смрти Хришћани (Власи) су доиста победили Турке. У боју их сатрали да не може горе бити.

¹ Приповедају, да је то велико блато било негде у близини Неговица. — У стару оца Душманова (Димеца) има и данас једно место које се зове „Марково блато“. Народ из околине и места прича, да се баш ту Марко заглабио са Шарцем.

27. МАРКОВА СМРТ

(из неког места)

Марко је живео 365 година. И његов Шарац живео је исто толико. Једном је Марко путовао на Шарцу крај мора. Јашући Шарца он је

на њему задремао, што никад у животу није, а Шарац му се три пута спотакао, што дотле никад није учинио. — „Моје данашње дремање и твоје спотицање, мој добри друже, по нас добро бити неће“, — рекне тада Марко Шарцу. Тек што је то рекао, а јави му се посестрима вила и каже му, да му је дошао дан и да ће данас умрети, кад буде на врх Урвине Планине. Марко су тада прошле сузе и опет је рекао Шарцу: „Давор Шаро, давор добро моје, време дође да се растајемо“....

Кад је Марко изашао на врх Урвине Планине, онда је ту, под јелом, сео те се одморио и воде напио. За овим је бацио топуз у море, рекавши: „Кад овај топуз из мора изашао, тад се овакав јунак опет родио“. После овога посекао је Шарца и изломно сабљу па бацио у бунар. За овим је написао писмо и обесио га на јелу. У писму је казао да је умро и да га нико није убио, као и да је он сам Шарца посекао.¹ Даље је казао, да се код њега налазе три хемера блага: један хемер да се раздели спротивим, слабим и нејаким; други хемер да се употреби за његову сахрану, а трећи да узме онај који га ту први пађе и који ће то све да изврши. За овим је Марко легао под јелу, заспао и — умро.

Сутра дан туда су прошли неки калуђери из Св. Горе, па кад се уверили из писма, да је Марко доиста умро, однели су га у Св. Гору, те га тамо сахрањили и учинили све онако као што је он наручио....

¹ У Коњуку сак чуо, од које мајке, да је Мисец постао марен (пегас) од Маркова Шарца, који је тамо одлетео после Маркове смрти, а пре тога није овакав био.

5533

28. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Реновиц)

Ишао Марко на Шарцу друмом, па прошао поред једног чобанчета, које је било направило гвозденог пив, па у њу метнуло чађу и каменчиће. — „Шта ти је то мали?“ — упита га Марко. — „Пушка“ — одговори дете. — „А шта ће ти та пушка?“ — „Да убијем орла, да ми не носи жагањце“. — „Зар тим да убијеш орла?“ — упита га Марко зачуђено. — „Ја са овим“. — „А како то?“ — „Ево овако: овде ћу на ову рупу да запалим чађу, а она ће да пукне и да истера оне каменчиће, који ће да погоде орла и да га убију“. — „Па да деде то пробаш у мој длаи!“ — Сад дете окрене пушку у Марков

длаи и потпаи је; пушка пукне и каменчићи пробију Марков велики и дебели длаи. Марко за овим почне загледати рану и чудити се, па ће на последњу рећи чобанину: „Е знај и чуј, мали, да од сада више не може да има јунака на земљи, чим се та ствар појавила“. За овим је отишао под једну јелу и ту прво убио Шарца, да га не би Турци под старост јали, а затим је легао, заспао и — умро.

5534

29. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Варањина)

Посестрима Маркова, вила Загоркиња, назава му је једно јутро, да се доста наживео, триста месец и пет година, и да ће умрети у року од три дана. Марко је за овим отишао у једну велику пећину, па одатле бацио топуз у море, рекавши: „Кад овај топуз из мора изашао, тада Турци преко мора прешају“. За овим је положио Шарцу једно велико бреме сена да једе, говорећи: „Кад ово сено Шарац појео, тада се ја пробудио“. Најпосле је забо сабљу у камен до балчака, и рекао: „Кад се ова сабља из камена извадила, тада се Србима царство повратило!“ После овога је ту у пећини легао и заспао.¹ Кажу да се топуз већ види из мора, да се сабља више од пола извадила и да је Шарцу још мало сена остало.

¹ По једној другој народној причи, коју сам негде читао, он је овака у пећини, већ тако чува и музе орне, те се крајем крајем србева.

5535

30. ОПЕТ ТО, АЛИ МАЛО ДРУКЧИЈЕ

(из Јовица)

Наживео се Марко овога живота на земљи. Наживео се много, што ни један није. У свом дугом животу видео је више зло по добро, више неправду по правду. За то се реши да умре. Поише се са Шарцем на врх планине Шара и ту, заједно с коњем, легне, заспи и умре. Веле да одатле види у целом Српству шта се и како се ради, да се буди сваке године на Васкрс. Још верују, да ће се он поново са Шарцем дићи кад прођу од његове смрти дванута више година по што је живео, — дакле 730 година.¹

¹ По једној другој причи: он је легао да спава на врху неке друге планине која се налази непао у врху северне Динарије или Лиге и Крбине, крај мора. Веле да се на тој планини и данас поклају ного, руке, трз и глава.

(Наставиће се)

Фот. Д-р Ј. ШВИДИЋ:
КРАЉ МИЛУТИНОВА ЦРКВА
КОД СТУДЕНИЦЕ.

БАЈКА

— ЕЛИЗА ОЖЕШКОВА —

У шуми, пуној платана, мрачних чепреса, пурпурне глоговине, млечно белог трња; у шуми где бију плавасти млазеви воде, а изнад воде цветају првене малине што миришу неким непознатим мирисом; у шуми што је одсвуд унаоколо опколила свету планину Ида, Пелагон са мишићима очеличеним у ловачким вежбама, залуби се у Певајућу, у чију је колевку једна од Муза спустила као дар заносни глас.

Он је био ловац, она пастирева кћи што је чувала стадо оваца над бистрим потоцима.

Чувајући козе и овце седала је над водом. и замишљена би са даљна пуштала крунице певтова на течне таласе вода и певала тако звучно и љубко, да су се главе очараних срна помаљале из глогова жбуња, рогати јелени задржавали свој трк на води, на храстовој грани застајала неверица, а ситна птичица заћутала у малинову шипражју и са црвеним јагодама у кљуну управљала на певачицу своје усхићене очи.

Једном, осем срна, јелена, неверица и птица, и Пелагон је прислушкивао њено певање и обазриво јој се приближио — метну своја уста на њена а дланове на очи јој.

После се обоје гледаху тако дуго, да су се, као у огледалу, слике њихове узајамно озрачивале у њихним зеницама.

После су заједно јели миришљавих малина, напили се воде са врела и, попев се на врх Иде, дуго гледали бескрајно, острвима ишарано море.

Он јој исприча каква се чудеса дешавају у морским дубинама, а она му о њима заносно запевала...

Тако им прође први дан љубави и од тада су се Пелагон и Певајућа волели.

Но у оно доба живљаше вила, безгранично моћна, која је имала велик утицај и на небу и на земљи. Била је то Артемидина љубимица и зато доби од ње, као баштину, шуму око горе Иде, у чијим је дубинама често раскошни приређивала лов.

Име јој било Сцила.

То је она коју су после, за учињене преступе, богови претворили у стену злокобну за мриаре.

Али у ово време она беше још дева снажна и дивна. Облачила се у пурпурни огртач, јахала јелене са позлаћеним роговима, а у траг за њоме трчала чудна гомила дивних паса.

И кад год би Сцила у пурпури јурила кроз шуму, на злокобном јелену, нагледало је да за њоме трче са лавежом узбуњени таласи морски.

И тако та велика, премоћна вила спази једном Пелагона који је кроза зелено шипрање, изнад маховина и папрата, гонопо кошту.

Он не хтеде убити ову дивну зверку. Набацив јој замку око снежног врата, одведе је према потоку, и предаде Певајуђу, која је онде чекала драгонов повратак из дова.

О, како је Певајуба захвално примила овај поклон, како су обоје мазали кошту и како су после, загуруни у бистром врелу, пласном воде и смехом пуне среће испунили сва одјелова сировишта... Из дубина шумских била се помолила Сцила. Видела је и чула све. Златним прутом опину осорно плаветног хрта, а сузе вреле спустише је се лицем. Нико је није волео, јер ни она никад никога није волела.

Имала је све осем среће.

Била је моћна, а угледав Пелагона осети се слаба; била је богиня, а поред ове чобанчице, плавахи оцју и витког статуса, осети се маљена.

Од тога доба Сцила од љубави и зависти, што је пламеновима прождираху, изгуби мир. По мир напусти и Пелагона, јер га је гањала свукуд и непрестано у њега заљубљена вила. Јављала се пред њим на разним местима, надила га у свима схионитима, мазала га и вукла к себи. Или, стигавши га и обрлави му ноге, молила му се панатом свежим као пролеће а љупким као деце јадиковање...

Или би га, као разбеснела свећеница Цибела, кад је у игри светој разбарушене косе и разгодићених груди, усница расламљених у пожару од вина, стезала стџом снежних миница што чекају да обисну око његова врата.

Или би, узевши лиру којој од муза, покушала да одспира на њој какву јуначку или љубавну песму. Пелагон је ипак окретао поглед од ње, час љупке и невинне, час вреле и разбљдне, час запесене од свирке на позајмиљеној лири. На устима му промицаху мрсни или презриви осмејци, док се једном није зарекао свечаном и плахом заклетвом, да ће само волети Певајуђу, и га земљи и на небу, и да ће само њој остати веран за навек. И ишао је Певајуђу да је гледа у плаве јој очи, да јој љуби руј усница и да јој слуша песме, вечно то слуша.

И оману Сцила чарп своје, некад тако моћне, јер те нису биле кадре да јој Пелагона задобију. И науи да од природе позајми нове дражи.

Једном се претвори у птицу са крилима од сребра и тирнуса, па долетевши на младићева рамена пантала му у ухо о Сцилиној љубави

према њему и о бескрајним чарима којих је препуна вила и дворца њен. — Пођи за мном, пођи за мном — показују ти пут ка дворцу том.

Али тек што полете — паде на земљу са вапајем бола, јер Пелагонова стрела прободје јој крило.

Други пут претворила се у облак, мекан као паперје што се скриетом предива, и обви га њиме.

Већ се вину са њиме тамо, где не би никад угледао пастирку, када се Пелагон гиници скоком залете у потокове воде и гњураше се у њима све дотле док не изађе из њих чин и слободан, опран од оног рубинова паперја.

Припаде стопана своје драге и струк јој загрли од радости уздрхталим мишицама.

Најзад Сцила у властитој омири стаде пред непоколебливог ловаца и прозбори овако:

— Охоли, што безумни приос чиниш јелена и мољбама богиња? Знај да у часу овоме сам мораш да одлучиш судбу своју, или ћеш бити унесен ка врховима несавице среће, или бачен у повор беда. Јуче посетих Китегу, где сам код Благомаклоне јамолила за те дар бесмртности, који ћеш одмах добити, чим напустиш пастиреву кћер. Пођи за мном! У наручју моме сакрићу те пред студеном смрти, а с усана мојих пониј амброзију вечитог живота! Била је уперена да ће победити, али Пелагонове очи, његове лепе очи, натмуриени погледом одбијаху њен привремено победнички поглед.

— Са мојом вилом — рече — хоћу да живим и да мрем. Бесмртност без ње била би ми само бесмртност мучења.

Опурпурена вила у вис диже свој бели длан:

— Видиш ли, махнати, орла што се тамо високо увија изнад шуме и тек што није, заморених крила, пао на платанов брег? Толико ти времена дајем за размисљање, колико ће протећи, док се птица не одмори у својој наваздупној коленици. Ево већ где летом широким почиње да просеца плавицасти етар, нагиње се, општа, плови, већ је близу одморништа свога, крила савија... Сави их већ... Почину! — Пелагоне! смилуј се и мени и самом себи смилуј се!

Пелагон прозбори:

— Не плаши ме хладна смрт, ако ћу само Певајуђу пасти у наручје. И поточна вода слађа ми је од амброзије, јер је пијем са Певајуђом.

У бесу, горећи у пурпурној плавици свом, Сцила оде мишице небу уздице и узвику:

— Артемидо, у помоћ! Услиши, Артемидо! Освети! Прометни га у створ који је најпосталнији под сунцем и на звездама, који је најпроменљивији, који није никаквој вили покоран, који на сваку молбу остаје глух. Нека нигде, ни на небу ни на земљи, станика трајнога не паде, нека га куну облаци под небеским сводом и вали на морским пучинама, нека га куну, што ми не да жира, а он сам нека у неодређеном и бескрајном лутању не осети одмора, и нека уздицајима својим испуњује просторе.

Р. ВАЛДЕЦ:
ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ.

СПОМЕНИК ЗА ПАРК НА ТЕРАЗИЈАМА У БЕОГРАДУ.

Једва то изговори, а Пелагон ишчезе. У дотле мирним гранама зашумшта ветар, па закука и поче по шуми летети час јаче час спорије, то расклапајући перјасте папрати, то из глогова жбуња кидајући ружичасте листиће, то горе, ледујаћи платанове врхове. А залубљена вила упути молбу Артемиди, да љубавника Певајуће у ветар претвори, а она сама, књиена муком победе своје, одјури на алаторогом јелену као плам, а у траг за њоме, као забуркани морски вали, појурише модри хртови. Певајућа је дуго тражила Пелагона, и у шуми и по шумским пропацима и изнад потока и у Кипарисову шипражју. Тако га је дуго и упорно, са таквом

пажњом и таквим сузама тражила, да јој ситне стопе покрише кржаве ране, а лице угаси се бледо као звезде кад се у месечинастој ноћи према њима уздигну влажне земаљске сумаглице.

И постаде слична авети луталици: души што очајна блуди и лута, јер не зна куда да иде и шта да ради сама сред пустиње света.

У беамерној тузи пева о безграничној срећи; а глас њен увије се тако високо и разлеже тако широко, да се морски таласи заустављају у своме току, орлови и галебови пренидају у ваздуху свој лет, гуштери на стрменитим кршењима и литицама претварају се у сјајне смарагде. И све, што је било и живело свугде окол,

слуша јој песму. Али најжудније и најпажљивије слуша је ветар што око ње кружи, а она и најосећајније и најчежњивије пева кадгод на бледим образима својим или на израваљеним стопама осети уздах његов.

Али се догоди ствар чудна (није ипак толико чудна, јер је оствари сажаљиви и много моћни Аполо). Певајућа, на прилику облачка што се смањује, поче да ишчезава, да се губи, да се равајејава, — и претвори се сва у звуке, у моријаде звукова, које смета прихвати ветар што је кружило околом и омота невидним крилима, ма-

аећи их пољупцима, утишавајући њихов плач и жалост, — на их тако однесе у далеки свет.

Од тада, кад год на земљи са струна танких или из флаута сетних или из узавредих човекових груди потече музички тон, ветар га прихвати, грли и слуша све докле догод не умири пољупцима песму његову.

А кад музички тон, пригрљен од ветра, заћути негде у даљини, то лепи и верни Пелагон љуби своју плавооку виљу.

С црквеног црквица

Рука Д-ра А. Винавера.

СЕЋАЊЕ

Сети ме се с тугом у ноћима влажним
Као драгог занаца, кад ветар обдара
Пожутело лишће и рукама снажним
И кошчати тресе мутна окна стара.

Онда, кад осетиш да је грозни живот
Лажних обећања и немих ужаса
Уковом у хладан и мртвачки живот
Убијену младост и прошлост без гласа —

Сети ме се и знај да ја исто патим
И сломиљен и крвав, клонуо на путу;
Да последњом снагом желим да се вратим
Нашој мирној срећи и мирноме куту.

Знај, да сам у борби изгубио вере,
Изломно крила, истрошио снагу,
Сурвао у црну бездан која ждере
И последњу радост ишчупану, драгу...

Да сам с лажних мука срамно, гадно пао
И да више небу и не желим ништа
До спомен на срећу, ону што сам знао
У наручју твојој, крај тоглог огњишта.

Па плачи... И, авај! преко оштрог стења
И горј пошљи ми поздрав прошлих дана,
А ја ћу га наћи те ноћи мучења
У јауку ветра и јесању грана.

Драгослав Илић.

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:
САВИНА ЦРКВА У СТУДЕНИЦИ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XIV

утрадан, у дванаест часова, код нас су били Кремчатови. Дошли су да се опросте. Тог истог дана, у три часа, ишао је пароброд којим треба да се одвезу на Крим. Василије Василијевић био је солидан и ретко озбиљан, нашта га је упућивао његов положај породичног старешине. Марија Николајевна била је нешто бледуњава и гледала некако забуњено. Мушка је називала час Васењком час Василијком.

— Остаћемо свега три недеље, — важно је објашњавао Кремчатов, — веома је потребно. Срећа, знате, тражи самоћу... После тога вратићемо се право у свој нови стан, који ће нам, дабоже, наћи и наместити без нас... Ви ћете ме разумети, кад вам кажем да ћу напустити ове ситне композиторске послове. Сад емпиљам је-

дан либрето за оперу која ће ми створити име... Материјал већ скупљам. А пошто је грађа из епохе татарског робовања, користићу се овим путовањем по Криму и по штошта забележити из татарских мелодија. Правом уметнику ни један покрет не иде уладо. Сваки његов корак — по једно је слово његове поеме, по један такт његове симфоније, по један потез његове слике.

У томе Марија Николајевна одазва Олгу у другу собу и поче јој говорити, скоро кроз плач:

— Саветујте Васињу, молисте га да не иде!

Како је то уживање — мувати се... Биће некад и за то времена... И каква је то љубав — на путу...

Олга је саветовала, али без успеха. Кремчатов је понављао, да срећа тражи самоћу. То је било дефинитивно одлучено, а нарочито због тога што је било неодољиво да покупи некакав

материјал. Марија Николајевна опростила се с нама необично тужно.

Све те епизоде занимале су ме веома мало, али су ми ипак више мање одводиле мисли од главне ствари. Провођили смо време доста једнолично. Олга ме није пуштала ни корак од себе. „То је медени месец“ — говорила је она. Веомице смо пошљивали у граду, али смо дане проводили у вили. Уверивши себе, да ће Нађењина болест доћи до жељеног резултата, ја сам ипак осећао муње очекивања, а можда и сумње. Почела ме нагизвати жеља да пошто пото сазнам, шта се тамо ради; необично сам слутно да у универзитету има писмо на моје име, али никакмо нисам могао смислити наговор да тамо одем. Ту осетим да ми је Крејчтов веома потребан. Без њега сам као без руку, те због тога, признајем, пошљахем до Јавола цео њихов свадбени пут.

То је било четвртог дана после свадбе мога пријатеља. Одлучно сам с Олгом да направимо једну паметну шетњу, те смо нешке пошли из града у летњиковиц. Пут је био дугачак неких пет врста. Ишли смо пољем, прилично удаљени од прашњавог друма, са којим је паралелно ишла и железничка пруга. У један мах погледам случајно на друм и зграбих се. Отворена кола Масловитог ишла су у сав мах право према граду. У њима је седео Иван Јевсејев — озарен, срећан, а поред њега Нађа у свом љубичастом одећу; говорила је нешто веома живо и од срца се смејала. Нагледала ми је, да је ослабела и погледала, али сам то објашњавао болешћу.

Немам моћи да опишем своје стање. Тако дрхте уметничко срце, када доврши и последњи потез на својој слици и посматра је, одмакнувши неколико корака, и јасно види, да је то баш оно што је он замишљао. Тако је, мора бити, ликовио Лесепс на дан открића Суецког канала... Не знам зашто, али ми у један мах дође да љубим Нађењу, да је помилујем по глави и да јој кажем: „Мудрице, мудрице моја!“ У том тренутку било ми је јасно да владам необичном уздрживошћу. Прекићивао сам сва та осећања и застао само за један тренутак, као спотакнувши се, и одмах затим наставио пут. Олга ми је нешто говорила, исто као и ја њој (више се не сећам о чему смо се то препирали), и, чини ми се, не баш глупо. Олга је била кратковидна, те није ни опазила када што друмом промакне.

Било је то пред сунчевим залазком. Ишли смо у летњиковиц, да у њему преноћим, али сам ја напаша да је то неудобно. Сетим се, да сутра у осам часова треба да будем код свог будућег заштитника, те наведох читаву десетину разлога, већ се и не сећам каквих. Просто, нисам могао остати у летњиковицу, када сам био уверен, да ме у граду чека писмо, из којег ћу сазнати, како се све то догодило. Журио сам Олгу, да не задоцнимо за воз. Међутим, она је имала врло ваљан посао — да промени тетки рубље, што се радило увек двапут недељно. Ова операција трајала је обично по један сат, јер је тетку тре-

бало рукама придржавати. Па ипак смо за времена стигли на воз и вратили се у град око једанаест часова.

— Одмах ћемо лећи, јер сутра треба рано устати! рече Олга.

— Ти можеш спавати, колико хоћеш! одговорио јој.

— Како? Зар нећемо обоје ићи?

— Али, за име Божије, што ћеш ти? Ја ћу бити свега сат два. Нећем ваљда за то време стајати на улици?

— Ах, како је то досадно!.. Хоћеш ли увек остајати тако дуго?

— Не, много више! Разуме се, ако немамо никаквог посла, могу остати и код куће. Али, ја мислим, ти то не желиш!..

— Ја не желим никакав посао! Ја бих само хтела да ти будем са мном.

Олга се растукила. Помозио сам је и понављао да је волим и да њу, разумем се, претпостављам свима пословима — то је умирило моју жену. Уопште, моја мајка њу је мирала са свима непријатностима.

Сутрадан, око осам часова, нешто сам пољубио своју жену и пошао универзитету. Чувар ми даде прилично дебео пакетић с адресом коју је писала Ана Гавриловица. Отворио га и почех читати дугу посланицу моје несрећне таште.

„Ах, Андреја Николајевљу, како бих те радо љубила!“ тако је почињало писмо Ане Гавриловне. Ти си управо генијалан човек, да знаш. Све бива како ти хоћеш, како ти наредиш. Сада живим у летњиковицу Ивана Јевсејева, као пуноправна домаћица свега што је његово. Све то богаство, на које сам пређе са страхом погледала, сада је наше, наше, наше! А ево како се то догодило.

„У мом последњем писму јавила сам ти, да је Нађењка, чим је чула о твојој женици, постала подругљива и смејала Ивана Јевсејева због његове дебелине. Истог дана писала је Виктору, као да је она од тебе очекивала ред у поступцима, и не знам још какву реч, чини ми се систему, а овамо изашло, да се другом женици, — према томе, лагао си о својој љубави, што је проста превара и ти си, како излази, најобичнији подлац. Извини, што те нисам бранила, јер ти знам моје мишљење о теби, па се због тога и нећеш срдити. Ја сам, шта више, у ту ватру и сама долињала ула: „Ето видим, кажем јој, зар ти нисам говорила. Знај да сам и пређе опазала, да он има нешто с том Олимпијом.“ — Врло лако, одговорио она, али зашто ме је обманљиво? Зашто ми је чак уочи расстанка говорио о својој љубави?

„А ја још мало долињем: Зато, кажем јој, што је можда познао наше домаћинство, наш му је живот врло јевтин. А она на то: Може се и то очекивати! Задивно је чудо, како је почела веровати свему што је за тебе било право. Пре је бивало, тек уста отворим, а она ми их шаком закљони, а сад да не верујеш!“

Л. ИВАНОВИЋ:

СТУДИЈА ИЗ ПРИРОДЕ.

Застадох за тренутак и помислих: Верује, јер то јој сада треба. Верује ради свога оправдања. Одлично, одлично. Тако и треба.

„Добро. Пославши писмо Виктору, — узгред буди речено, мој Виктор сасвим опашавно: пише јој сваки дан и само омета. Ти си се, вели, родила за поштен живот, за рад и тако даље. А она: Ето видите, и Виктор то исто каже! А ја Виктору: Чујеш ти, кажем, будало, ако јој, велим, напишеш још једну тако глупу реч — нећеш добити ни једне коцке. И шта мислиш — престао! Више ни речи! И тако пославши писмо Виктору, она се на мене осу. Приредила ми је танку сцену, да још и сада дрхтим. Почела ми се у лице смејати. А хтели бисте, вели, да се што више обогатите! Као велите: Берку старцу, а ја ћу онда као бубрег у лоју. Прохтело нам се, вели, да мало проленствујете! Саблазнио Вас лак живот. Ха-ха-ха, па ха-ха-ха! Што даље све више! Ви, вели, нисте мати, него подвођачица! Ја презирем и Вас, и Вашег Андреју Николајевића, презирем и ону сладострасну дебелу свињу, — све вас, вели, презирем! И опет оно ха-ха-ха, ха-ха-ха! А одмах после тога сузе, јецње, хистерича, несвестица, ох, Боже мој!.. Била сам потпуно изгубљена. Метнем је у постељу, а сама потрчим Аларчину, — живи на летњак у недалеко од нас. Масловити је био у граду. Увече је дошао

и био код нас. Пшта о Нађењки, а ја му кажем: болесна, у постељи, несвестица, хистерича... А он заплака, али тако гласно да се чуло у целој кући... Нађењка га чула, па престаде и осмехну се: „Пустите га, вели, и мени!“ Она је, разуме се, у блази, лежи под покривачем, бледа, косе јој распутене, очи унакрене; лепа као никад дотле, управо рећи лепотица. Кад он уђе, приђе постељи, па дуп! на колена: Ако, вели, Ви умрете, ја ћу полудети! — Ухватио је за руку и љуби. А она ништа, само што рече: Ето какви сте! — Знаш ли, драги Андреја Николајичу, гледала сам, радовала се, али својим очима нисам веровала. Довукао читаву гомилу доктора, и све чувених. Доктори се сложили да је то — ситница, потрес и да ће проћи. — Иван Јевсејев није три дана одбијао од не, поручивао цвеће из града, слаткише и треста чуда. А она ништа — расположена. Трећег дана он јој казао: Ето, вели, Надежда Алексјејевна, двапут сте ме одбили, а сада Вас и трећи пут просим: не могу без Вас живети, будите ми жена! Знаш ја, вели, пшта Вас омета. Ја сам врло богат, али не и млад, па изгледа као да Ви због новаца... Па пшта? Нека би било и због новаца! Зар новци нису прáva сила? Умијајте их и употребљавајте на каква год хоћете добра дела. — Ја сам све то слушала из друге собе, срце ми је страшно ударило: пшта ли ће му,

мислим се, одговорити? И чујем слаби гласић, сасвим слаб: »Добро, вели, нека буде како Ви хоћете. Уверила сам се, каже, да сте добри и да ме доиста водите!« Не знам шта је још тамо било, али не прође ни тренут, а он излете, баца се на мене, загрли ме, полаubi и назва мамом!¹⁴

Одахнух. Притрча ми један од другова и поче причати, како је додељен Министарству Правде. И ако му не одговорих, он ми је ипак доказивао, да је то много боље него адвокатура. Мора бити да га нисам погледао најљубазније, јер он оде и не довривши што је почео. Поема коју сам био читао, поезма исписана руком Ане Гавриловне на искиданим листићима, погледала ми је као каква највиши уметнички производ.

»Сутрадан Нађенка је устала весела — весела као да ништа није било. Са мном је била добра и нежна, звала ме маминим и питала, да ли сам задовољан? Разуме се да сам задовољан. Она је ујасно журила Пвана Јевсејевна. Он је тражио да свадба буде према његовим средствима, а она ништо. Истога дана, кад је била устала из постеље, он је био дошао око пет часова, а она њему: »Је ли, каже, овде Ваш екипаж? Добро. — Мама, позовите доктора Аларчина, а Ви још ма ног. Седимо у екипаж, хајдемо у Акуюлову — дванаест врта одавде — и венчајмо се. Иван Јевсејев присто се изгубио, али се не одлучи да је одвраћа. И поћоме. Из Акуюловке право у летњак Масловитова, те тамо и остадохме. Нађенка је тако нервозна, само жури. Прекосутра иду преко границе, а ја остајем пуноправна домаћица свега што је Пвана Јевсејевна. Ето ти како је било. А све си то учинио ти. Све до сада не могу да дођем к себи. У један мах таква срећа! А! Чим отпутују, бићу сама. Дођи са својом женом, Огом Мухомедовом, коју волим као своју кћер. Икљубићу те и указати сву почаст. Дођите ми у госте на целу недељу дана! Љуби те твоја Ана Турчанинова«.

Са стране је било дописано: »Даћу ти и новаца, колико хоћеш«.

Прочитахви ово писмо, похитам кући. Јадна Олга јамачно је растужена питањем: ко ће јој обући чарапе? Пошто се већ помирила с мишљу, да ће их сама обући (а што би било први пут после наше свадбе), биће врло пријатно изненађена мојим неочекиваним доласком. Тако сам и учинио. Ушао сам у стан кроз кухињу, полако се прокрао до собе за спавање, пришао својој жени и пољубио право у једва приметно напућене уснице. Пала је у дивље олушење, али, разуме се, из других разлога. Без сумње, олушење је био и Масловити, јер је дошао до свог жељеног циља; била је олушењена и Ана Гавриловна, на мисли да је Нађенка, осетивши милионе у својим рукама, није могла бити незадовољна у свом новом положају.

Сви су дакле били задовољни, а ако сам узрок томе био ја, онда је, дабине, сасвим оправдано што сам се поносио таквим резултатом.

Баш ми се прохтело да мало будем код господарице замка Масловитова, — али нисам хитао. Прво и прво, таква журба узнемирила би моју жену, која ни у којем случају не мора знати да се ја веома интересујем о онамошним стварима, а друго — Ана Гавриловна може уобрази, да сам похитао поклонити се њеним милионима. А напротив, хтео сам јој показати колико ми је мило због Нађенке, а у исто време, да ми ни најмање није стало до њених милиона.

Од дана до дана одлађао сам своју посету. Било ми је потребно, да за то припремим Олгу. Саопштим јој Нађенкину удају.

— Врло ми је мило, врло мило! рече ми са пуно искренности: Ја сам увек веровала да је та девојка створена за богату кућу. Кадагод сам је гледала у нашем друштву, увек ми је изгледало као да није у своме друштву. Врло ми је, врло мило!

— Да, то јој више доликује. Сада је на путу са мном. Знам, ја мислим, било би потребно да одемо њеној матери у посету. Како ти мислиш?

— Ако ти хоћеш, ја нисам противна. Али ја не мислим да је то потребно.

По њезину гласу опazio сам да се у њој покренуло непријатно осећање, које се у њој увек појављивало кадагод је била реч о Турчаниновима.

— Не, потребно је доиста. Ја нећу да ма ко с правом објашњава нашу везу, која за тебе погледе изгледа изненада, утврђена ми каквим изванредним приликама, на пример којом свајом са Турчаниновима.

Ово објашњење допало се Олги.

— Да, у праву си. Ти си увек у праву, то је дивно чудо.

Али ми после тога разговора ја нисам журио. Хте сам да ме сама Олга подсети, на чак и да ме пожурни. И то је она учинила управо после недељу дана.

— Треба ли Ана Гавриловној! рече ми она. Доиста, већ је неугодно.

— Па добро, хајдемо! равнодушно јој одговорим и спремио се. Била је недеља када јој поћоме, Јулска жега. Воз дунке пун градеке публике, која је била и гладна и жедна пољског ваздуха. Морали смо стајати на платформи.

Када стигосмо завршној станици и сићосмо, осетих како ме успомене хватају и савлађују. Сетих се последње сцене када јој рекох »Збогом, Нађу!« и помислих, да је то, можда, за увек. Не кажем да ми је било и тешко. Било ми је жао да изгубим жену као што је била Надежда Алексјејевна; било ми је непријатно, кад год сам замишљао, како је онај прстодушни дебељко, сагоревајући и архтећи од старачке страсти, стеже у свој загрљај, захваљујући једино својим силним новцима. Али ме ти осећаји нису захватили дубоко. Место свега тога, ја сам такође имао дивну жену, а главно — имао сам права

да све те, што се осећају срећни људи, посматрам са висине своје великодушности. Јер ја сам их учинио срећним, ја, пошто сам умео да се у угодно време и сасвим паметно одрекнем свега онога што би ми могао створити много слатких часова. Да, ступајући на то земљиште, осећао сам се као јунак.

Прођосмо поред плавичастог летњаша Турчанинових. Прозори беху потпуно затворени, а баштенска врата закључана огромним катанцем.

Не знам по чему се сетих старог чиновника, који је двадесет и пет година штедео пару по пару од своје оскудне зараде, а можда је и душу своју огрешио, да би само подигао ово гнездице за своје птичиће. Разуме се, њему је плави летњак изгледао као врхунац раскоши и био је јави себе од радости онога дана када је постао његов власник. И у један мах толико непамћив! У остало, али он сад на шта зна о свему овом — несумњиво је да се ни он не сради, већ се то потпуно одобрава.

— Ах, каква дивота! узвикну Олга, када уђосмо у парк Масловитог. Нова домаћина, која је и сама све ово гледала као нову ствар, пустила је у ход све паворе. Десетак водоскока ударило је у исти мах по свима баштенским угловима; на даљина се чуо шум водопада; а силна маса цвећа шаренила се као некакви живи ђилми. Поведом Олгу у сеновиту алеју, где нас објуми дивна свежина.

— Кривога! Занос!.. искрено понесена узвикну Олга. Када стигосмо до пролама и када нам се указа дивна палисада, окружена с једне стране шумним и пенушавим водопадом, а са друге густо зеленом ливадом, када доде угледасмо купатило, које представља читаву једну зграду фантастичне архитектуре, са лепшавом заставом на својем врху, на парни бродич, чупове, мале мостове — Олга заљепсе рукама.

— Ово мора да кошта силих пара! узвикну она скоро с ужасом. Ај, ај, ај!.. Колико би се гладних могло исхранити.

Била је она под утицајем те слике, која је, уместо предлетети, бацала у тугу.

Међутим, не опазисмо како већ неколико тренутака нека гођава дама, која је изгледала још гођашија због кроја своје блузе (сашивене из неке најлакше беле тканине, чију бих врсту и име прво тешко одредио) стоји на балкону и мисне рупцем према нама.

Довикувала је нешто, старајући се да нам то стави до знања, али љубор водопада сметао нам је да то чујемо. Познао сам у њој лик Ане Гавриловне, која ми се учинила толико забавна у својој широкој блузи са многобројним „пуцама“ и наборима, да ударих у смех. Пођосмо правце к њој и напоследку чусмо:

— Господе! Зар то ви? Тако млади гости, а нико да ми не јави! Гледам ја, гледам... Рекла бих, они су...

„Где, молим те! помислих у себи. Ова већ

прима са пријавом! Како се на добро брзо навикне!“

По уским степеницама попесмо се на балкон; у том истом тренутку нађох се у топлој и знојавом наручју Ане Гавриловне.

— Жело моја!.. Не срдите се, — окрете се она Олги, — што ја овако Вашег мужића! Ми смо стари пријатељи... Допустите и Вас, голубице!

Ту пољуби и Олгу. Уђосмо у летњак. Намештај беше исти остао, као и за време Масловитог. Само што из једне велике собе беху уклоњени један ретки намештај, да би Ана Гавриловна наместила у њој своју собу за спавање, са широком резбарском постељом, са раскошним столом за тоалету и осталим потребама. Била је сва одушевљена, али нас је, и поред тога, грдила што је се тако дуго не сетисмо.

— Али чим Вас погледам, голубице Олга Михаиловна, сва ми је душа радована. Како сте лени! Тако ми је мило, што је мој Андреја добио тако прекрасну женицу! Ја сам Вас, ахате, ретко виђала, па признајем, нисам се ни могла надати да сте таква лепотица! То јест, тако ми је мило, тако ми је мило! Он је мени исто што и рођењо дете!

И доиста, моја се Олга беше у последње време тако распустала, да сам и с њом уживао. Дивно је чудо, како се жена пролепшава од љубави.

Ана Гавриловна предузе се мере да нас угости према нашем достојанству. О, зноји се, о, долазе неки људи у фраковима, из сутерена изнукоше главног главног куварца и изговореше се називи неких јела, која је требало у тренутку створити.

— И јавите господину... Замолите нек изволи овамо! заповеди Ана Гавриловна.

Ја се упитно погледах с Олгом. Зар они нису на путу?

— То је Виктор, Виктор! Овде је, дабоме.

Виктор? Врло занимљиво!.. Па ја се с њиме „не познајем више“. Хајде да видимо каква ће бити и тај сусрет. Ја мислим да је морао неobiчно омењати у овом чаробном парку, у овој раскоши о којој он није могао ни сањати.

— Познајеш ли Виктор! Алексејевића? упитах Олгу, кад Ана Гавриловна изађе послом.

— Дабоме, дабоме! Онај симпатични младић? Онај идеалиста, сањало... Видела сам га прошлога лета. Умало ме није на првом виђењу истукао што сам за свој шешир купила перо од пет рубаља. У њему је много жара и искренности!

После десетак минута дође и Виктор. Није знао, суише нема, да сам ја онај гост о којем су ми „јавили“. Он уђе и застане на прагу као укупан. Сасвим неспремљен за овај састајак, могао се опазити како се домишља, шта да уради па да буде у складу са својим телеграмом. Био је у плавичастој кошући са заврнутим јаким, дуге косе падале му скоро до рамена и више се по челу. Руса брадица уоквиривала му његово ле-

пушкасто и израдно лице. Изгледао је сасвим студентски.

Положај му је био глуп. Једно од двоје: или је требало да се одмах окрене и оде, или смо се морали подубити као стари пријатељи. Ја се придихах, али сасвим равнодушном и закончаном изразом, као што се придикне при појави каквог непознатог човека. Лице моје није показивало никакву намеру, али је то ипак био покрет, који је овако или онако нешто казивао, и он је могао, само ако је хтео, да га тумачи као један корак с моје стране. И доиста, мој покрет помозе да реши задатак. Он ми право приђе и подуби се са мном.

— Нисам се надао да ћу те овде видети! рече он и стече руку мојој жени.

Без обзира на тако леп почетак, њему је, видело се, ипак било неугодно. То сам закључивао из његова говора који поче водити о својим завршним испитима, старајући се да у набрајању не изостави ни један предмет. Уз то се непрестано обраћао Олги, стално избегавајући моје погледе. „Аа, доиста је омишљао!“ — помислих у себи. А кад га Олга, неизлечито страсна за све што се тиче студенства, поче распитивати о универзитетском животу у Кијеву, — ја се користим и појем да потражим Ану Гавриловну. Уверен сам да ће ми она испричати још по шта-шта занимљивијег. Прошавши ред соба, нађох се у пространој тризарији где је већ спремљен доручак. Ана Гавриловна стајала је поред отвореног бифеа. Ни множица послуге није била у стању да је одвике од навика „домостројтељке“.

— Шта имате да ми причате, Ана Гавриловна? шавних, пришаоци јој сасвим близу.

— Анујеле мој, Андреја Николајичу! Видиш ли како је све на добро изашло! поче она говорити полугласно. Можеш замислити, чим се вепчала, одмах је почела управљати њиме. Да се човек зблиа зачуди. Ма шта он казао, она противно! Хтео је да се овде проведе с њом једно месец два дана, а она — не, не, одмах у иностранство, још истог часа... Полако ми је шапнула: овде ми је, вели, савест немирна. А ко би знао зашто?... Шта је ту рђаво, ако је дошла до такве среће?... А њега, Ивана Јевсејевна, одмах је преобула — од главе до пете. Ваљате, каже, те широке плујаре, ја то, вели, не волим!.. Обула га сасвим као каквог Енгелса. А он се само блажено осмежује и све ради... Сад су у Риму. Нише, да је тамо веома топло; кроз две недеље поћи ће у Швајцарску, куда ли... Имам нешто и за тебе! — додаде Ана Гавриловна сасвим полако, па се чак и обазре. — Од њега, Ивана Јевсејевна.

Даде ми знак да је причекам, на изиђе. Ех дабоже, било је сасвим природно да ми Иван Јевсејев остави неколико топилих прета.

И Нађенка је омишљала. Сви су ми омишљали, чим у рукама осетили много злата. Чудо је само, што ми Нађенка не написа ни једне

речи. Да ли доиста није разумела мој план, те верује да је ово с моје стране просто издуство?

Ана Гавриловна поново ути и даде ми један омањи пакет без икаквог натписа.

— Замолно ме да ти неодложно дам у руке! додаде она.

Узиме пакетић и метнем га у џеп. Таква је моја навика, — чухам интересантна писма у џепу пре него што их отворим.

— Но, а мене зар није помињала? унутах као мимогредом.

— Не, није! Ни једном речи! За дивно чудо!

После пет минута били смо за доручком.

Ана Гавриловна нареди да се из подрума —

Масловити је имао јединствен подрум — донесе флаша хереса, која је био стар око четрдесет година. То је нарочито за мене, — знала је да волим попити чашину доброг хереса. Виктор је ћутао и, пошто је осећао потребу да ма шта ради, нио је више него што је било потребно. Пред свршетак доручка засијаше му очи, примаче се Олги, пасу јој у чашу вина и понуди да заједно повију.

— Ја видим, да Ви ништа не пијете! рече јој он и одвише распричао. То је лакан поглед на ствари! Треба пити, јер то је весело! Господо! позва он, обративши се свима, али увидевши да се његова реч не може односити и на Ану Гавриловну, обрати се само мени: може се бити и добар човек и користити се животом! Зар не, Андреја?

Ту испи на душак чашу вина, па — журно уставиш с места — приђе ми. Нема сумње, њему се већ прело у глави. Тога тренутка његово лице, обасуто руменилом, било је надахнуто и лепо. — Андреја, допусти ми да ти стегнем руку! — Ја му је пружих, и он је свалочно стисне. — Опрости, брате, ја сам те ђаволски увредио... А овамо, гори сам од тебе милион пута!.. Ти си бољи од свих нас!.. Да, да, да! Ти си бољи од свих нас!..

Олга, која је у почетку била збуњена таквим пијаним говором, опростила му је само зато што ми је хвалило. На завршетку Виктор најави да је он у самој ствари само једна свиња, и потпуно збуњен оде у своју собу.

— Тако то с њим чешће бива! са удахом рече Ана Гавриловна. Мучи га некаква бес. Бојим се само, да се сасвим не пропаје.

Остали смо код Ане Гавриловне још један сат. Када се поздрављасмо, Виктор приђе сав умусан и дремљив, па нам стече руке. Рекосмо му своју адресу и замолисмо да нас посети.

— Како чудан младик! рече Олга, када пођосмо у двоје по широком путу. Одлучили смо да до свог летњака дођемо пешице. — Доиста, баба је тачно казала: мучи га неки бес!

— Ја знам каква је то бес! Осетивши снаге у својим рукама, он је страшно жуџан живота ради свог задовољства, али сбиш пређашњих добрих речи, којих је у свом животу тако много казао, узнемирују га... На ипак, разуме се, те ће

свин све више и више бледети, док на последку сасвим истаје у ваздуху...

— Ах, Андреја, како су унасни твоји погледи на људе!

— Људи, веруј ми, нису бољи од мојих погледа! Видећеш у шта ће се развити овај младић, мој пријатељ Виктор Алексеевич!...

Стигосмо и кући. Осетих жељу да пред Олгом распечатим писмо Масловитог. Хтео сам се уверити, колико је племенито утицала на њу лекција, коју јој раније дадох. Извадим конверт, распечатим га, раширим поштанску хартију и, на моје огромно изненађење, угледах само једну ружичасту хартију на којој беше наштампано: „С—ска Банка“, а доле потпис Масловитог. Паде ми у очи велика, масна цифра „50.000“, и осетих како ми задрхташе руке што су држале писмо и ту пролету хартију.

— Ху-а! Оте ми се и нехотице, те ме је стало тежиког напора да не изгужвам или не испечам писмо.

— Шта је то? бржино упита Олга, угледавши без сумње рђав израз на мом лицу.

Напрегох се и савладах у тренутку. Чак сам нагонио себе и да се гласно насмејем. — Глупост увек кита да се сама покаже! рекох с изразом равнодушности. — Господин Масловити послао ми плату за своју брачну срећу! Ха, ха, ха!...

Пружим Олги чек и потужим јој се због тога. Она се у тренутку сва претвори у страшни гнев. Обраде јој осу силно црвенило а очи јој се упалише.

— Како је он то смео? Како је смео? — понављала је она: Како је смео? и у један мах речи јој се превидеше под навалом плача. Била је то нека врста хистеричног напада. То је увреда! Страшна, гнусна увреда! Како је смео? — говорила је и у исто време гушила се у плачу.

Моји савети нису имали ни најмањег успеха. Теткица која је дремаа у суседној соби, трже се и узнемири.

— Боже! Боже! Она плаче! Ето ти среће! Ах-ах-ах!.. Свега месец и по дана! тузило је она мрмљала.

— Олга, то није паметно! Тај господин у пуном је праву са свога гледишта. Он је навикнуо да сваку услугу плаћа новцем. Он би себе сматрао за поштована, ако ми не би платио... Он је глуп, а према глупости треба се милостиво понашати...

Почем читати мало писмо Масловитог: „Дубокопоштовани Андреја Николајичу! Немојте мислити, да ја оцењујем Вашу великодушност

или да Вам за њу плаћам. Не, она је неоцењена и ја немам блага да бих је могао платити. Али ја рачунам, да све моје богатство Вама припада и да је ово незнатан део онога на што Ви имате право...“

Одлучио је: ја имам право, а тим се правом он користи. Наврсно. У осталом све је то он писао чисте душе, у то ни најмање не сумњам.

— Ти га мораш увредити, понизити, уништити! гневно је викала Олга. Зар то не осећаш и сам?... Ти говориш тако мирно... Шта је то? Реци, шта је то?

— Увредити? Напротив, ја ћу му показати како поступају људи од реда. Ево...

Седнем за сто и напишем: „Милостива госпођо, Надежда Алексеевна! Ваш поштовани супруг, упутивши ми једно пословно писмо, чудновато је погрешно и метнуо у исти конверт чек од 50.000 рубаља. Хитам да поправим ту погрешку врло поштованог Павла Јевсејева, и шаљем Вам поменути чек са покорном молбом да га по означењу предате. Ја потпуно разумем, да је њега срећа бити Вашим мужем толико расејала, па ми је веома драго што се то баш са мном догодило а не са којим другим човеком који би могао злоупотребити такву расејаност. Примите уверење о мојој непроменљивој оданости“.

Писмо сам прочитао и Олги.

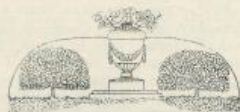
— Да, да, одмах да га пошље! Само, ја мислим, није ми мало потребан онај додаток о срећи и расејаности.

Али је за мене баш тај додатак био од важности, па га зато и оставих. Адресујем за Рим, poste restante, па се обоје упутимо у пошту. Олга се умирила тек пошто је писмо дошло у руке поштанском чиновнику, који нам даде квиту.

Признајем да сам био веома задовољан овим догађајем. Требало је да Олга види моје некористољубље, а код Нађењке мој одговор требало је да подигне моје поколебане шансе.

Чему ће ми ово 50.000? Ради могућности да узнем стан са две собе више; да ми ручак буде инкантизи; да пијем боље вино и да пушим цигаре средње квалитета? Да ми, може бити, жена има и залишних одећа и да ја поручим десетину непотребних књига?... И зар је то она моћ коју дају милиони? Ја и без тога не једем рђаво, пијем пристојно вино и задовољан сам својим станом. Ради задовољства да имам на расположењу 50.000 — нема смисла кварили онако добро замишљени план.

(Наставиће се)

ЈЕСЕЊЕ РУЖЕ

ЧЕЖЊА

...Сањао тако. Кроз мртви сутон вуче ме чежња у даљну земљу руменила.

Тишина. Таласање ваздуха. Трептање груди. Нада утону у добоку јаму. И све се изгуби, и мисао о животу и појам о свету. Још стоји чежња за нечим великим, несхватљивим, за нечим што ће да узбуди... за љубављу која би сажегла.

...И губи се све, само остаје чежња са болом и смехом.

И ОН ИДЕ

Седим у малој кавани коју окружавају одељаци са поља, а изнутра испуњава змирава светлост почађале лампе, дувачки дим и загад нечиство, зноја. Око мене тупа, блесаста лица са полимем у руци, празним очима, упртим богазна куд.

С цигаром у устима, чашом вина пред собом на прљавом столу, ја гледам у своју безбојну прошлост и са збољом назирем нова времена. Криво ми је што сам овакав, себичан, славољубив, љубоморан; хтео бих славу без амбиција, љубав без љубоморе. И највратоломније жеље јављају се, големе, шимерасте, неостварљиве. У почетку оне су мале, као први колут са моје цигаре, а затим се шире, увијају, заузимају непојамне просторије.

И жеље се рађају — да умру...

А из даљине се појави и приђе ми *Он*. Он, велики, оштрога гласа који убођује и униш снаге, светла погледа и изборана чела, *Он*, који осећа туђе бол, и не боји се да их гласно толи, *Он* који зна да не живи да кука за промашеном срећом, да носи богање — него да их исправља и научи њи, *Он* који је одредио своје путе, — насмеја се благо и засија. А ја као да чух гласове јединих: — Шта ћеш нам, ко си?

— Ја сам човек и желим да познам *људе*.

— Ми смо навикли на своју сићушну средину, ништавни живот, и ко би нам указао бољу, направио би нас несрећнима... Остави! одврати ме они као иза сна и наслоњиве се поново на му. И њихова цидотска лица озари нека блажена, срећна равнодушност. Живљи протествовању. — Шта ми се ту представља као какан свестан!

Нису га разумели...

И *Он* се одвоји, али се на њ дала читавна гомила грађи, првозаних, плашљивих. И *Он* међу њима виде врло многе који се, и кад гред, поинајавају и осмејују из учтивости. И на ове последње наљути се највећма...

И *Он* иде, оставља време за собом, и доћи ће сутра, да би затекао оне који ће бити незадовољни собом, који ће га разумети. Време не постоји, сутра је вечност.

И *Он* иде...

НАЈПРЕ СЕБЕ

У тмулој оловној ноћи преда мном се отвара широки хоризонт, пун снаге, величине. На обзору, тамо где се једно небо спаја с другим, твоје светло око блиста и огледа се у трептавом даљном океану. И тада бих те у *људој*, ватреној страсти притиснуо уза врело тело, и писасо светлост, чар очју твојих. Али нашто? Морам те презирати, морам...

Небо сиво. Смирај. Мирис лепе и њена режава сенка. Под нама мирис трава, а далеко, отуд са села, допире давек, кавга насја. Осећам дагтање ти тела и ватру. Висим о конну; ако се прекине, и сувише сам лак. — Свој сам. Ти ме у својој пискости прекриваш, уздрхтала, али ја те том више нећу. Хоћу да изиђи преда мном. Освета, освети!

Но као да неко други пита из мене, неко који није ја, који је јачи од мене, нећи: „Што се ниси ослободно заблуда, бар за овај часак, што ти је морал спутао мозак па и срце? Морал! зацера се: *Он* се не тражи, већ равнотежа у њему...“ Али што те ја правдам, када те морам презирати, морам...

Жао ми те, жао, и када те жалим, криво ми је и на себе, што да се преварим у теби, и што сам овакав. Дође ми да те у мржњи, помешаној с љубављу и страшћу, узмем у руке, уздигнем изнад себе високо, у небо, тамо где би била виша и од себе, где би била изнад собом.

Сликe се рађају и равнобојним бојама брикају се, муте. Ја не знам шта хоћу и шта се од мене хоће. Љубав прелази у презирање, презирање у љубав... Предјем се вину да ми оно узмуги успомене, збрише сећање, и осећам како тоном, полаком тоном у бездну, у тмину и неосећање. Ништа није горе од појимања свог пада.

И кад сам већ поглавушио, јавља ми се и последња жеља, да осећам крај себе, на крилу, продано месо, разголићеност и оно разбудио запахивање; обукам ме дивља жеља да паднем, утоном у неповрат, сасвим, грлећи страшно та укочена купљена тела, да паднем *презрев најпре себе*.

НЕКА УВЕК БУДЕ СУНЦА

Осећам да ми тело још дрхти од толиких страсних загрљаја, да сваки мишић трепери као ваздух над усипаном земљом. Губим се у огромној маси која ни за чим вишим не тежи, и јасно видим, како ми се мушчи рад, кога ради сам и саадам, губи у далнини, у неком лудом, непознатом бескрају, који не знам ни ја ни моја околина, — тамо где густи, дави. Изгубио сам појам о узвишеном. Пао сам. Оно што је мост, мени је циљ.

Не, ја нећу ништа да знам, ја сам све заборавао, а нећу живот мисли, сидва, идеја. Почињем бити свестан тога, да од мене неће ништа бити, да сам једна најобичнија трунка прашине коју множице виших газе, појмим да ћу вазада остати доле, мали, чак и издигнут другима.... И није ме стид сама себе, јер су таквим животом живеће хиљаде, јер њим живе и живеће, јер сам сам изабрао свој положај.

Сањам о дугим пољунцима који уливају снаге и узимају последњу трунку те исте моћи, ја сањам о вечно кружној размени снаге, о пољунцу до у бескрај... Нећу да мислим. Свршено је. Остају бедник. Нико ме неће знати, јер и сам ја губим појам о свом бићу. Успомене већ полуизбледеле губе се, садашњост не волим, будућност нећу имати. Свет ће задржати облик који је имао за мога вековања... А ја ћу, незнам, бити дубоко у земљи.

О, нека буду сунчани дани, када се листић приклапа листићу, када тице изјављују бесмртну љубав, и када липа мири. Нека буду топли дани да загреју мртво срце; нека буду дани светли као осмејан нељубљене жене, мила као невинице, дани мирних сеновитих ноћа, да усреће оживело срце. Нека увек буде сунца, оно ће ми бити место кидила, и осветљавање моју плочу; умро је незапажен...

Нека увек буде сунца!

?

Била је ноћ ружа. На Вашем недру и око нас тако су опојно мирисале. А кад нас је настанци мај засуо златним зовиним прахом и по

Вашим чивитастим коврџама, као меко кадићено паперје, расуо скупљене јасминове цветиће, мени се учинило да сам Вас још једном срео.

Топла, ружична ноћ је била. У врбама је бутада тама, а по крововима на некој маховини одмарала се жута месечина, топла и лака иб Саломини велови. Високо блисташе месец једар и румен, у врбама је дремала река и стари мост црвено и дремљиво се клатио у зеленим сенкама јабука. Ви сте причали. И док ја у Ваше осећаје, очарао као у бајни, утапах сву своју душу Ваш благи поглед нежно ме миловаше, Ваш тајанствени поглед, непојмљив и пун чезње иб ова млада, раскошна ноћ.

Како сте топла ћеретали! Како сте дивни били!...

Кроз бисерне Вам зубе стружаше недопевана песма јубаљу умивене душе, и ја осећах како ме све више плаће неоскрињени осећаји једне болне и нетанпуге младости.

Како сте дивни били! Како сте весело ћеретали!...

А мени се у тим узвишеним тренутима ипак чинило да неко иза нас плаче повест Ваших дана. И чудна slutња јуто ми некла душу пјану од бола, радости, среће. Можда се сећате, можда не. Можда су врбе лице умивале, можда јенале бисерне капи росе...

*

Затим је дошао дан, и опет ноћ. Још једна и остале. Још један аричан дан и сетна ноћ. А кад је поново свануло, Ви сте под кипом врелих сунчаних зрака казали збогом себи и свима. А после: без бола, без уздаха појосмо својим путевима. Остало знате...

*

Данас је друго. Туђи смо и далеко. Воља је постала робом по старим глупим законима, срце комора за измишње, већ употребљене ствари.

Али ја ћу Вас још једном срести. Можда на месечини, можда не. По Мај већ неће бити. Можда у августовско подне, кад врели плодови пуцају под врелим пољунцем најог сунца. Ја ћу Вас још једном срести, лепа жено, но тада ће ми се чинити да Вас први пут сретам. Ваше љубавно чело златиће озбиљност дана, а зреле усне, слатке и суве као презрело трешњено арнење, причаће о побраним плодовима.

Да л' ћете ме се и тада сетити? Да ли ће и тада немојати иза нас, или ће пресјећена страст кроз раскидане опрљене ружке и Ваше косе пригушено певати химне богу пролазности и промене?

Жин. Девечерски.

ХРОНИКА

НАУКА

АНТРОПОЛОШКИ КОНГРЕС У ХАЈЛБРОНУ

У првој половини августа одржан је у Хајлброну 42. антрополошки конгрес. Малим Хајлброном изабран је овом приликом за место конгреса стога што у њему живи чувени стручњак антрополог А. Шани. Од Словена суделовали су на овом конгресу два Пољака, један Чех и два Словенца, од којих је један наш суграђанин Г. Др Нико Жуганић, кога је позвало на конгрес наше Министарство Просвете.

За нас Словене значајно је са овога конгреса особито предавање познатог Бечког анатома Толда, чија је тема била о старословенским дубањима. Он је доказивао да је облик дубања старих Словена био већином долинско-саван т.ј. дугуљаст (само је 10% округлих дубања) и т. д. Тиме је оборио твђења неких немачких научника да су се стари Словени у погледу размера између највеће дужине и највеће ширине тобож разликовали од Аријеваца (иако Грка, Келта, Германа и др.). Разлагања Толдова потврђују само оно што је пре кратког времена доказивао Др Жуганић у своме делу „Систем Историјске Антропологије Балканских Народа“.

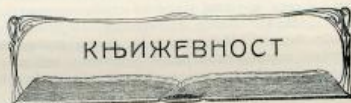
Предавање самога Д-ра Жуганића тицало се једнога проблема из Палеоетнологије Троаде. Преисторијски Тројанци, по његовој мишљењу, у премикенском доба нису били Аријевци, већ једно прастаро средњемо племе негроидне спољашности, маленог раста и црвенкасте коже. Прејелински пак аутохтони у Тројди и Егеји били су састављени из два разна елемента, из једнога келпчког негроидног и једнога источног, округлоглавог и моћнијег.

И међу темама осталих предавача конгреса било је веома интересантних. Тако, професора Беца из Штутгарта „О кавкаским елементима у Источној Азији“, на име код Јапанаца. Проф. Финер из Фрајбурга говорио је о бастардирању рођака и племена доказујући да је нетачно гледати, како често криво мешање води дегенерацији и како при мешању крви пројбља један елемент на рачун другог. Бечки доцент Про саопштио је резултате својих антрополошких, археолошких и етнолошких студија у јужној Африци, доказујући да су тамошњи Бушмани стара примарна раса чиј раст мери просечно 1444 mm.

После још неколиких предавања у Хајлброну конгрес је наставио свој рад у Штутгарту, где су разгледали музеј. Последња серија предавања држана је у Табингену и тицала се поглавито палеоетнолошких проблема. Конгрес је завршен банкетом у част гостију.

Колики је значај ових антрополошких конгреса сведочи скорашњи интернационални конгрес у Лондону, на коме су узели учешћа први светски стручњаци антропологи и историчари. Немачка влада је вотирала милион круна на антропол. испитивање немачког народа. Наша влада имала је у Д-ру Жуганићу свога првог представника на оваквим скуповима, којих је значај прло велики, не само у научном већ и у политичком погледу, јер је антрополошки момент често од пресудног значаја при решавању међународних питања.

J. Сл.

КЊИЖЕВНОСТ

ДУШАН МЕКОВИЋ:

ANTIVARI

(Montenegro). Handelsbericht des k. u. k. Vizekonsulates für das Jahr 1910. Herausgegeben im Auftrage des k. k. Handelsministeriums vom k. k. österr. Handelsmuseum. Wien, Mai, 1911. P. 1.—14.

Последњих година претрпела је велики пораз аустро-угарска балканска политика. Царински рат с Румунијом и Србијом, бојкот аустријске робе у Турској и неутворно стање са Прином Гором, учинили су своје. Аустро-угарска је изгубила многе добре пријатеље, које ће тешко моћи, и то само делимично, да поврати. Откако се почела остваривати тежња јединицих балканских земаља, да се економски еманципишу од Аустро-угарске, од тог је доба она почела обрађивати све већу пажњу на њихов економски и трговински развитац. О томе су доказ, између осталог, обимни и испирни консуларни извештаји о економским односима Србије, Бугарске, Румуније и Грчке за 1909. год., који су изишли као прилог недељног часописа „Das Handelsmuseum“.

У групу тих извештаја спада и овај о Барском пристаништу, у којем је консул изнео кра-

так преглед економских прилика у целој Црној Гори за 1910. годину.

Извештај је подељен у осам одељака: 1. Општи положај, 2. Пољопривреда, 3. Индустија, 4. Трговина, 5. Увоз, 6. Извоз, 7. Напомене и савети и 8. Саобраћај.

Консул пре свега констатује, да је саобраћај новог слободног Барског пристаништа с унутрашњом земљом знатно порастао као што се појачала и транзитна трговина са Св. Албанијом. То, и повећање бродарског саобраћаја по Скадарском Блату, допринели су знатно подизању народног благостања у тим крајевима, а као последица овога ојачала је куповна снага народа. На повећање увоза утицали су и нови трговински уговори Црне Горе са Немачком, Грчком и Турском.

Зајам од 6 милиона круна, који је закључен у Лондону, употребљен је за одузимање једног највишег дуга и за подизање државних зграда. — Поред никеленог новца ископан је сребро од 1, 2 и 5 перпера, и злато од 10, 20 и 100 перпера.

Економска година била је уопште повољна и ако у пољопривреди није било напретка. Житна жетва била је добра и квалитативно и квантитативно. Највише се обделаву кукуруз, па пшеница и јечам. И ако је жетвени принос био добар ипак није могао да подмири домаћу потрошњу.

Кромпир који игра важну улогу у народној исхрани, имао је слаб род. И ако се воћарству не поналања нарочито пажња, ипак је берба лимунова и поморанџа била добра.

У виноделишту се опакма мали напредак. Подигнуто је неколико виноградних с америчком дозом, а за поправку домаће врсте увезено је из Угарске око 260.000 чокота за последње две године. Ма да држава даје премије за сирвавање вина, оно ипак није добро. Берба је била слаба, то је појачан увоз талијанских слабих вина.

Маслине су рђаво понеле. Стога им је цена била висока и није било извоза уља. За сирвавање бољих врста уља држава даје премије.

Берба дувана подмирала је земаљске потребе, али га није било за извоз. Монопол има једна талијанска конзорција. Принос у 1910. год. цени се на 260 т. Откупна цена била је 75 п. а. за 1 кг.

Сточарство је неразвијено. Стока живи често под негом. Нема довољно зимске хране, ни стоке за запат. Али како је месо важна народна храна, то је промет на главним земаљским сточним пазарима, у Подгорици и Никшићу, био живљан. У земљи је продато око 6.500 комада рогате марве. Извоза готово није било.

Међу сточарским гранама најнапредније је овчарство. Бува је осредње квалитете и има добру прођу. Овце се извозе у Италију.

Индустије готово нема. У Никшићу постоји пивара, која производи годишње од 900 hl. пива. Пригоријено индустријско удружење намерава да подигне још једну с капиталом од 200.000 перпера, која ће моћи производити 20.000 hl. годишње.

У земљи су свега 2 парна млина и једна примитивна стругара.

Разноврсне предмете свакодневне потребе израђују занатлије. Златни везови и метални ков домаће су израђевине, али се материјал за њих добаља из иностранства.

Индустија сејина не показује квалитативно никакав напредак. Она се обавља у маломе, али на много места. Застаци, употребљиви за фабрикацију сапуна, извозе се у Италију.

Влада тежи да подигне индустрију увођењем страних капитала и давањем концесија и попластица.

Новосаграђено, слободно, Барско пристаниште и железница, подигнута од њега до Вир Пазара на Скадарском Блату, изазвали су живљан развитак црногорског трговинског саобраћаја.

Због неуговорног стања с Аустро-Угарском променени су трговински и кредитни односи Црне Горе на штету аустро-угарске трговине и индустрије, а у корист Италије. Талијанско друштво Società commerciale d'Oriente има у Бару свој филијал и ступило је у непосредне пословне везе с црногорским трговцима. Пошто му је уступљено једино велико стовариште у реону пристаништа, као и сав слободан простор испред њега, оно је у стању да, с робом овде насланом, води велику трговину готово без конкуренције. Главни су предмети, које друштво држи на стоваришту: брашно, петролеум, шећер, кафа, жито и грађевинарско дрво.

Трговачки је биланс Црне Горе пасиван према проценама о спољашњој трговини, пошто статистички подаци о њој још нису објављени од 1908. год. па овамо.

Вредност увоза достигла је 1910. год. 7-5 милиона Кг., и то преко Бара увезено је 5.800 т. робе у вредности од 3.7 мил. Кг. Због неуговорног стања с Аустро-Угарском знатно се омањала талијанска и немачка конкуренција. Талијанска нарочито стога, што је у рукама њихових друштава грађење и експлоатација Барског пристаништа и железница од Бара до Вир-Пазара. —

Консул затим говори о квалитету, количини и вредности појединих увозних предмета у 1910. год. сравњујући све то са стањем у 1909. год. Даље, излаже извоз преко Бара и Ушња, и даје савете о трговачком пословању и кредитним односима у Црној Гори, па предлази на саобраћај.

Железнички пута Бар — Вир-Пазар, дуга 42 км., уског је колосека. Саобраћај између Вир-Пазара и Ријеке и Плавинце (на Скадарском Блату) с једне, и између тих места и Скадра у Албанији с друге стране, обавља се свакодневном паробродском вожњом по језеру, која је уведена тек 1910. год. Даљи пак транспорт путника и робе од Плавинце за Подгорицу, највеће земаљско тржиште, обавља се коњима, али ће их ускоро заменити железница. — Приходи од железница и лађа и субвенција за отпирвавање талијанске поште припадају за 60 година

талијанском друштву „Compagnia di Antivari“ за зидање пристаништа и грађење железница.

Заштитни пристанишни насип још није готов. Отуд у доба буре уз мого може пристати само један пароброд средње величине. Кад више лађа одједном улази у пристаниште, оне се морају укотовити на отвореном мору, па се истоварују с помоћу ланских лађа.

Поменути „Compagnia di Antivari“ управља пристаништем и приходима од пристанишних такса. Такса за пороброде износи 40 пара од К. т. У претплати плаћају пароброди 10 Кг. за годину и регистарску тону. Сем тога плаћа сваки пароброд 5 Кг. за утврђивање на месту пристајања. За истоваривање и утоваривање друштво плаћају 15 пара од товара и још 8 пара за пренос у магацин или из њега. Ноху и празничном такса је за 75% већа.

Од 1909. год. постоји пазећу Цетиња и Ријеке с једне, и Цетиња — Ријеке — Подгорице и Никшића с друге стране аутомобилски саобраћај, који је аустријско предузеће. Исто тако пазећу Цетиња и Котора.

Интересантно је још поменути, да је 1909. год. пропутовало Црном Гором преко 3.000 путника и да се тај број повећао за 40—50% у току 1910. године.

Барско пристаниште и Уцињску луку редовно посећују пароброди Аустријског Јојда данут, поштански пароброди друштва „Rijeka“ четири пута недељно, а пароброди „Ungaro — Sroda“ четири пута месечно.

Да завршим. Извештај г. Мекловића, и ако је писан по општем плану за консуларне извештаје аустро-угарске, много изостаје иза осталих о балканским земљама, како у потпуности изнесених података тако и по оригиналности мисли и погледа. Па ипак нам је добро дошао у недостатку бољих извора о економском стању Црне Горе.

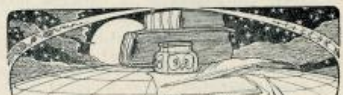
Прое. Т. Радивојевић.

* Книжара Училишног д. а. „Митосевић“ (Нови Сад) штампала је друго издање књиге „Основни знаменити педагози и списи са законим економије и социологије, написао А-р Густав Леплер, превео Павла Радивојевић“. — Цена 1:50 крупе.

* На онгодинашњој професорској скупштини у Београду читана су три предавања: 1. Доба младости, његова психологија, од проф. Петра М. Пашића; 2. Историјска настава у српским школама, од проф. Милоша А. Костића; 3. Како може да се направи стварна ресурсна средина школе? од проф. Саве Милошевића.

* У Новом Саду дана је у штампу књига Бранина Ротера: „Значај, важност, занајат и циљ гимназије“. Књига ће изићи на пет штампаних таблица. Половина чистог прихода намењена је Српском Сополу у Новом Саду и Ср. Карловцима. — Цена је 1 крупа.

БИБЛИОГРАФИЈА

Богословија Св. Саве у Београду: Извештај за 1910—1911 годину. XI. Београд, 1911, штампано у новој штампарији Давидовић. Садрижа: Модернизација, од С. М. Веселиновића, Прте с пута по Св. Гори, од М. Д. Сивановића, Богослова, Извештај о школи. — В. 8^а, стр. 122.

Правила, уређења и наставни план невлаке друштва „Станковић“. Београд, електрична штампарија С. Хоросана, 1911. — 8^а, стр. 58.

Огледало младих писмаца или Писма писмаца по естетичким подацима за промислу (1909—1910) годину. Написано прота Милош С. Анђелићем, професор. Нова, 1911. год. штампано у новој штампарији Драгана Ж. Пајића. — 8^а, стр. 68.

Бр. 2. Библиотека Младост Бр. 2. — М. Горан: Историја једног младића. О руског Свет. Николовић, Београд, штампарија Андре Петровића, 1911. — 8^а, стр. 38. Цена 0:30 ден.

САДРЖАЈ:

1. Борба са Лепеном, приповетка Милоша П. Ђурићковића;
2. Пред крајем мисионара, од Ж. Давидовића;
3. Показан с јавних свечаности, песма Ђокића-Њурића;
4. Мора у народа наших уопште, од професора Ј. Милошевића;
5. Овако мисли, песма Драгутин Ј. Пашића;
6. Краљевски Марко у хординој успоми, написао Станоје М. Мајетовић, учитељ (наставник);
7. Бајка, од Емиле Ожешкове, с полског превела Руђа А-ри А. Виланера;
8. Сећање, песма Драгослава Пашића;
9. Здраве појмови, романа В. Н. Потановског, превод с руског (наставник);
10. Листаћи: (Јесене руже, од Н. Животића, ? од Ж. Давидовића);

11. Хроника: (Наука, Кижевост);
12. Разно;
13. Библиографија.

Список:

П. Рубин: Савесом и Далима; Фот. А-р Ј. Цвијин; Водопад Савског реке у Студеници; Ив. Краљ. Источног Јелена и Н. П. Источног Јоана Константиновић Раманов; Милош Маринковић; Мрајана; А. Николовић; Цвијин; У. Претин; Св. Димитрије; Фот. А-р Ј. Цвијин; Краљ Милутиновић краљ код Студенице; Р. Балдан; Аскетски Обрадић (конвентуални ирланд); Фот. А-р Ј. Цвијин; Савина краљ у Студеници; А. Иванковић; Студија из природе. — Додатки — Ц. Геба: Библиографија поштом.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“ „РЕМИНТОН“
 „ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“ „СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
 КАРБОН ПАПИРА ПАНТЛИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се
 добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА

У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина
МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕБЕ
 САВИНА и КОЈОВИЋА
 БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
 ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
 СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
 ТАФТА црног и у свима бојама.
 ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних
 тканина за прање.
 АТЛАЗА и Сатена за јоргане, Цвилица за душеке.
 ПЛАТНА више квалитета и ширина за све упо-
 требе.
 Сваковрсног прибора и украса за жен. одело.

===== Цене су солидне и утврђене. =====
 Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
 СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
 The American Hat,
 The Colton Barr & Co.
 G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
 Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: D' Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroff & Co. Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
 ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

771 ТЕЛЕФОН БЕОГРАД ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, најисао
 ЖИЛ ПАЈО, превог е француског
 Јов. М. Јовановић.
 Цена 2-50 дин. (у фином повезу
 4— дин.). Издање књижаре С. Б.
 ЦВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најсавршенији и савремене
 ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ

од каучука и метала
 израђује

ЂОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
 Београд, Чика-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Светској

изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличије

Grand

Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп}

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЦЕ

ВАСИНА УЛ. БР. 5.

ТЕЛЕФОН 1328

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Ишао је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

НАПИСАО ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу
и сликом Ничеовом

од Д-р М. ЂУРЧИЋА

Цена 3— д.

Издање књижарнице

С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

НОВА ИСКРА

Л. М. Родина

СЕНТЕМБАР 1911.

Власник, Ж. О. Дачић. — Уредник, Р. Ј. Одавић.

ГОДИНА X.

Корисна Прилика!!!

На лехте мустре
продајемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића
продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније по где као:
Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталеских од штофа, жаниле, сомота и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1-60, 2, 2-50, 3, 3-50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3-50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИЛЕ и АТЛАЗА за халјине, блузе,
ауфлуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.

АУФЛУЦА као: шпиди-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, алата итд.

у свима бојама.
ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“
Кнез Михаилова 33, у Палати г. Николе
Спасића, преко пута „Грана Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К^о

БЕОГРАД

КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛ. 12.
телефон 887

галантериска и помодна трго-
вина имл велики избор:

Шешира, капа, кошуља
мушких и женских,
крагнова, манижетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Донерске спреме, спреме за
удивање, кумовских
свећа, сопствена изра-
да мушких хаљина
и разних галан-
териских новост.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врсних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, нирибершко галантеријске
робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радња се налази од 11/11 1910. Кнез Михаилова 31, угао.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО
у БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 54.584.290

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

Сва ближа обавештења даје БЕСПЛАТНО

Друштвена Управа.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА на првих светских фабрика
најмодернијих фасона и боја

□ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □

БРОЈ
9.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, СЕПТЕМБАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,
Живојин О. Дачић
Копира Алесандра улица број 26.

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 ден.; ван Србије: на годину 10 еор. или 20 ден. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; новинарско тржевице поједини бројеви извршују се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Уредник,
Риста Ј. Одавић
Копира - Милана улица број 8.

КРАЈ (ПРИЧА)

а скочањену земљу спуштао се ситан и оштар снег. Хладноћа. На улицама ретко где да се могла видети жива душа.

На варошке болнице, која је више личила на какву средњовековну хапсану него на кућу са именом тако великог хуманог смисла, кренула се пратња најскромнијег изгледа. Таљига са једним коњићем, на њима прост и неоварбан мртвачки сандук, на предњем крају тога сандука згрчио се таљигах са дизгинима у једној и простом и неоварбаном крстачом у другој руци, пред коњићем свештеник и за сандуком гологлав човек обријане браде и бркова, у лаком кратком капуту. Слика, заједно са свештеником, слика беде и невоље лудске.

И споредним улицама, које су представљале најкраћи пут, пратња стигла на гробље. И сандук спустише поред отвореног гроба у горњем крају гробља који општина још није доспела оградити.

Хладно, много хладно. Најекније се свештеник, дрхти таљигах, тресу се гробари, а човек обријане браде и бркова мадар је као чинит и зубма црвокоће.

На двоје на троје свештеник сврши оноло и гробари већ подметнуше конопце под сандук да га у гроб спусте, али се у томе тренутку човек у лаком и кратком капуту испрси, извади из рена неку неписану хартију и из ње дрхтавим гласом поче читати:

„Тужни зборе! Богику Таљигу и њен величанствени храм задесило је један тежак удар: једна од њених првих будућих свештеница склопила је своје божанствене очи једном за свагда.“

„Добра покојнице! —“

— Пријатељу — рече му свештеник — мени

је хладно, сви дрхтимо, а теби је, чини ми се, најгоре. Бог нека је прости, она се мука опростила, и то нека јој буде сав помен на земљи — у удоли плача и невоље...

Онда скиде епитрахил, сави га и метну под пазуху и оде. И таљигах се прекрсти, па и он оде. Гробари спустише сандук у гроб и почеше га журно затрпавати.

„Добра покојнице! — наставио је човек читања хартије као да није чуо речи свештеникове нити видео шта се пред њим дешава. — Рођена си у беди и невољи. А није право што је судба с тобом одиграла једну тако страшну игру. Није право, јер је у твојем срцу било огњиште добра и милости, јер су твоју душу загревали најчистији идеали једне истинске, једне рођене уметнице. И ако те нико није довољно ценио, и ако ћеш лако бити заборављена као згажени стручан најплеменитији цвета, пониклог украј пута, твоја светла успомена живеће у души која је живела за тебе, да сад живи за твој тужни гроб —“

И заплака се човек обријане браде и бркова у лаком и кратком капуту.

— Господине — рече му један гробар — 'оће ли да падне нешто на пиће?

Човек тек тад виде да је пред њим све свршено и сузне очи му се зауставише на већ пободеној крстачи која му се учини и сувише мала, и сувише спротињска.

— Дођите вечерас у позорнице — рече он гробарима — пустићу вас на галерију.

И кад оста сам са тим хладним гробом, он се поново зајакла, заплака се свим животом, свом несрећом својом...

Чедо Поповић.

СИРОТА

Она није жена као друге жене.
Никад није била материна маза:
Под туђинским кровом усамљена вене,
Страшљива и чедна, скромна, без мираза.

Она није чула ласку кавалера,
Нити кадгод виде свилене лепезе:
Заношена низом наивних химера,
Уз старинску песму ситно шеће везе.

Она не зна шта су девојачке ђуди
И вечерње шетње по Калемегдану:
Младишки јој поглед не окаља груди—
Њу помињу само лепу и валану.

И из дана у дан погурена ради,
Са осмехом чистим на уснама бледим:
По свиленом платну цвет до цвета сади,
Док јој младост тужи у власима седим.

Мончило Милошевић.

ЈУТРО, ПОДНЕ И ВЕЧЕ

Каснојена на свилено јастуче стајала је
на прозору стара госпа. Градски часов-
ници откуцавали су пети час поподнева.
Њихови метални гласови допирали су
чак до ње и умирали далеко негде из-
над кућа у сивом зраку јесењег дана.

Вече! Она немарно махну главом као да
потарђује сопствене мисли, и баци кришом по-
глед на суседни прозор на коме се указаше два
свежа, румена лица. У тренутку се обоје нагу-
бише за свилоном завесом, и кроз нацучиности вез
виделе су се још за часак две чврсто загрљене
сенке. Затим је ветар завихао празним завесом
и унутра је било све мирно. Њени суседи по-
вукли су се тренутно у дво тамног салона, али
је она пре тога ипак видела како је млади човек
спустио један нежан пољуб на кестењасту ложицу.

На улици је било још доста јесењег сунца.
Зраци су плавили зеленкасти гранит и по пра-
шници гњурали се врапци. Понекипут листак
залутао би испред прозора. Тешка пиварска
кола промакла су споредном улицом, протутњао
трампај са послугом и два немарна путника, једно
гараво девојче вредих очјују окретао се ко зна
који пут за дугокосим студентом. Окренуо се и
он и дуго за њом гледао последом чекиње и снова.

Лепа, стара госпа необично се осећала. Зрак
јој је голицао прса притиснута временом и кор-
зетом, и чинило јој се да на образу осећа сту-

дентов поглед, на коси суседов пољуб. Зашто?
То није знала. А кад се улица испразнила и
зраци добили боју прашине она је опет про-
шаптала: вече!

Лепа, стара госпа осећала се млада, она је
у тихим вечерима тако много воледа јутро и
младост. Лепа, стара госпа воледа је живот и
снове. Она је и сањала. У мирним вечерима
увекнуле целе, хладне јесени лепо је сањати о
пролећу...

То је било једног априлског јутра. Први пут
тада видела је она свога покојног мужа код старе
тете. Весео и задихан, упредајући своје велике
бркове, причао је он пуно лепих ствари њој, раз-
маженој и враголастој шипарици. Како је лепо
причао! И тага га је слушала задивљених очјују.
После су прошетали. Шетајући дугом алејом он
се тресао од смеја и ознојио као мало дете.

— Вама је топло, да се вратимо! приметила
је она.

— Нашто? —

Тада се насмешно и додао:

— Напећу сунца и звезда не може бити
хладно! —

— Звезде? Где их видите? упитала је.

— У вашим очима, госпођице!..

И стара госпа порумене исто као и онда и
спусти поглед на тротоар.

Затим су се верили, венчали и били срећни...

Љ. ИВАНОВИЋ:

ЈЕДНО ДВОРИШТЕ.

Једна залутала буба-мара заустави се на плишаној простирци испред ње. Она се саже и тамањ диже руку а из педара јој испаде, златни медаљон и мали пророк наивних рашири свја ватрена крилашца одмете поново у сури арак. А златни медаљон расклопи се и показа фотографију дивног младића. Госпа се саже, пољуби лепу слику и загледа се...

Давно је томе кад је ту слику дружиње љубила, над је грлила модел са ког је слика снимљена. Давно... године су прохујале. Она је тада била још доста млада, још свежа — тек зрела жена — сочна кб тамни грозд бремене дозе у августу. Њен стари муж оронцо, уморан тражио је мира и радо играо санца после ручка. Али у кафани се није могло спавати, а он је тако радо спавао иза друге партије. Код куће, пак, били су сами. Сем тога она се перадо лађала карте, она је хтела живота, шале, шумног смеха. Најзад

се нашло погодно лице за обоје. Студент Петровић, даљни рођак њезина мужа, био је млад, леп и сиромаш. Имао је још две године студија и знао играти карата. Они га приммише к себи и од тад поје на боље. Стари је, после свршене партије, стално као победилац одлазио у своју постељу, а млади студент и госпа у салон за клавир, да тамо на миру уживају у лепотама великих мајстора...

Једнога дана, пред свршетак студија, младић је дошао раније дома. Стари се, мимо обичај, задржао дуже у граду. Било је подне и лето. Топлота дана гасила се под тешким завесама с последњим звуцима једне Шопенове фантазије. Тихо су умирали нежни звуци, на старим тапелима играле плаве сенке и у госпиним очима буктао понов од пакла. Тада су им се главе додирнуле изнад потног система и она обамрла пала на његово раме. Сироте млечне, блиставе

дирне занемале су истог тренутка. Било је подне. Лето. Сунце је пржило тешке завесе, на зидовима су играле плаве, мистичне сенке...

Давно је све то било. *Много година је од тога дана прокујало.* Живот је имао пуно радости и горчина за стару гопу. Најзад се свршило на миру: стари је дознао све и обесио се, а младог студента однео јаво једнога дана са малом модскином из суседства. Лепа госпа је с почетка много патила, јадиковала за златним данима зрелих плодова, а затим помирила се са судбином. Понекад тек, гоњена успоменама, устрептала би стара крв у њеном вечно младом срцу, и тад би отворила медаљон и дуго гледала и љубила малу слику...

Пролазници учесташе. Озебло сунце умирало је у жутиим виноградима позад брда. На прозорима се раслинуше перанцасте докве, последњи одсев сунчеве светлости прели их бојом крви, а за тим у даљини се развукосе тешке магле. Дан се гасио у смрти сунца, и све је бивало тише. Само је једна заостала, озебла даста тујно цвркулала на телефонској жици као да је хтела рећи: „Где, већ је јесен, лепа госпо!“

А она као да је разумела тај цвркулт зањиха тујно проседом главом.

— Јесење нече! — прошапта тихо и повуче се у дно замрачене собе да тамо сакрије сузе испред сутона...

Жика Девичерски.

МАРКОВЕ СТОПЕ

„Румено јутро ниче и разлива
Светлост са гора љубичасте боје...
Врх суре стене Марко седи — снива
Далеке снове домовине своје. —

И у просенку маглених планина
Он гледа Прошлост с барјацима плавим
Како се враћа из својих даљина
И ко видија са мачем кравим
Планином јури... И чү да га зове
Глас Будућности на прегнућа смела
Из мутних сфера неке ере нове...
— Тад Марко скочи натмурена чела...
И виде како са планинских страна,
Као авети са горе и стења,

Силазе групе турских каравана...

— И грмуу Сриба дугих поколења:

— „Зар моје снове и сјај моје зоре
И сама Вечност може да помути?...
Вечност је моја!..“ Задрхташе горе
И вихором се замаглише пути...
Крв обли стене... Освану дан страве,
Борбе и таме, што доба раздваја —
Докле је, негде кроз ведрине плаве,
Кружила песма нових нараштаја...

А корак Марков — куд то јутро крену —
Уреза Вечност у гранитну стену.

Т. Букић.

П. П. РУБЕНС:
МАРИЈА И ЈОСИФ С ИСУСОМ.

МИС ХАРИЈЕТА

ГИ ДЕ МОПАСАН

ио нас је седморо у брегу, четири жене и три човека, — један је крај кочијапа седео — и лагано смо се пели уз брдо, по ком је пут кривудао.

У зору смо пошли из Егрета, да видимо рушевине Танкарвила, и сви смо дремали, јер нас је свеж јутарњи ваздух успављивао. Нарочито су жене, ненавикнуте на

овака ловачка устајања, сваки час склапале очи, климале главом или зеваале, а нису ни обраћале пажњу на лепоту сунчевог рађања.

Била је јесен. С обе стране пута простирале се оголеде њиве, покривене жутом стрљиком поношене зоби или пшенице као рђаво обријаном брадом. Замаглена земља пушила се. Шеве су у ваздуху певале, а друге тице у убуњу шаркуале.

Наједанпут се пред нама, на нивни хоризонта, појави сунце као ватра црвено, и што се више све светлије и светлије пело, пољана се чисто будила, смешила, претала и као девојка,

над из постеље устане, скидала своју беличасту маглenu кошуљу.

Гроф де Еграј, који је крај кочијапа седео, узвикну: „Погледајте, ено зепа“, и пружи руку лево на поље обрасло детелином. Животиња је бежала; из густе велике детелине само јој се дуге уши виделе; одједном претрча преко узоране њиве, па застане; онда опет поче бесно јурити, удари у страну; поново узамирена стаде, мотрећи да нема опасности, неодлучна којим путем да удари; потом окупи трчати забављујући стражњег поглед у вис и нестале је у једној четвртастој деји цвекле. Сви се људи раздремаше и стадоше гледати како животиња трчи.

Рене Леманар проговори: „Јутрос нисмо нимало љубазни“, и гледајући своју сусетку, малу бароницу де Серен, која се борила са дремежом, полугласно јој рече: „Ви мислите о свом мужу, баронице. Не бојте се, он ће тек у суботу доћи. Остаје вам још четири дана.“

Она се дремљиво насмеши и одговори: „Како сте глупи!“ Онда отресавши се дремежа додаде:

„Хајде, причајте нам штогод, да се насмејемо. Ви, господин Шнале, који сте, како сам слушала, имали више успеха него ли и сам војвода Ришлије, испричајте нам какву љубавну историју, коју сте доживели; причајте, коју ви хоћете.“

Леон Шнал, стари сликар, који је некада био врло леп, врло снажан, одвећ поносит због своје лепоте и много волеи, ухвати се руком за другу седу браду, насмехну се, а после неколико тренутака размишљања наједанпут се веома уозбиља.

— Ово, госпође, неће бити весело; испричаћу вам најжалоснију љубав из свог живота. Желим својим пријатељима да је никад такве не пробуде.

I

Тада ми је било двадесет и пет година, и ја сам као мазало обилазио целу обалу нормандску.

Иако кажем „обилазио“ као мазало, мислим оно дугање, с торбом на леђима, од крмо до крме, под наговором да се раде скице и предели с природе. Ништа није дешавало од тога у лутању проведеног живота. Слободни сте, без икаквих препрека, без брига, без тежња, чак ни о сутрашњици не мислите. Идете путем, који вам се допадне, без другог поља сем своје фантазије, без другог саветника сем својих очију. Зауставите се, јер вас је каква поточица очарала, јер сте осетили пријатан мирис печених кромпира пред вратима какве гостионице. Покадшто вас мирис клематиса или безазален поглед крчмареве служавке привуче. Немојте презирати ту протачку љубав. И те девојке имају душу и осећања, а уз то једре образе и свежа уста и њихов снажан и ватрен пољубац пријатан је као дивља воћка. Љубав, ма од куда долазила, има своју вредност. Срце које закупа, кад се ви појавите, и око које заплаче, кад одлазите, тако су ретке, миле и драгоцене ствари, да их не треба никад презирати.

Имао сам љубавних састанака у јаругама пуним прелисцине, паз кошара, где краве ноћу и на тањинама, у сјаји још млаког од дневне жеге. Остало ми је у сећању грубо суро платно на витном и чврстом телу и туга за безазаленим и искрним милостивом, које у својој грубој срдечности има више сласти, него ли фина уживања, добијена од крских и отменних жена.

Али што човек највише воли у том тумарању, то је поље, шума, низак сунца, сумрак и месечина. То је за сликара свакодневни пут са земљом. Он је сам с њом у том дуготом и мирном љубавном састанку. Легне у ливади уред прстена и турчиника и отворених очију гледа сунцем обасјану сеоску са његовим пиљатим звоницом, на ком подне откуцава.

Седне на обалу крај извора, што испод храста истиче, уред густе, меке, високе и блиставе траве. Кледне, сатне се и пије хладне бистре

воде, која му окваси бркове и нос, пије је са уживањем, као да се с извором уста у уста љуби. Покадшто, над дуж таког уског поточића падне на мало дубине, го се у њу загнури и осети од пете до главе хладно и пријатно миловање, као неко голицање лака и брза поточица.

Весео је на брегу, тужан на обали језера, одушевљен кад сунце потоне у крваве облаке и своје пурпурне зраке по реци расиња. А ноћу, кад месец небом плива, мисли на хиљаду чудних ствари, које му не би ни на ум паде при вредој дневној светлости.

Дакле путујући тако по овој истој околини, у којој се ове године налазио, стигнем једно вече у мало село Бенуила, што је на стрмеништор морској обали између Ипора и Етрета. Дошао сам из Фекама, идући високом и као изд стрмеништор обалом, чије су се пиљате стеное у море спунтале. Од ране зоре путовао сам по као сав мекој трави што расте на обали провалије, под славним морским ветром. Певао сам, што ме грло доносило, и корачао крупним корацима, гледајући час гледао како бежећи лагано кружи по ваздуху и према плавој небу показује беле превоје својих крила, час на зеленом мору суро једно рибарске барке. Тај дан провео сам весело и безбрижно.

Упутише ме у један мајур, који држи нека селанка и прима путнике на стан. То је била нека врста крме, уред пространог дворништа ограђеног дностручним редом букава.

Оставим обалу, упутим се у заселак, који је био скривен међу горастасним дрвећем, и јавим се баки Лакашер.

Била је то стара селанка, смежурана лица, строга изгледа; чинило вам се да прима путнике преко срца и с неком врстом сумње.

Било је месец мај. Уцветале јабуке покривале су дворниште мирисавим цветним кровом и непрестано спаљале кишу ружичастих листића, који су ковитлајући се падали на људе и на траву.

Ја запитих: „А ли имате, бако Лакашер, собу за мене?“

Нанеђајена, што јој знам име, она одговори: „Па како се узме; све је издато; али ћу опет видети.“

После пет минута погодисмо се и ја спустих торбу на земљани под једне сеоске одаје, у којој је била само постеља, две столице, сто и умиваоник. Из ње се издизало у велику задиљену кујну, где су гости ободовали заједно с радницама с мајура и газдарицом, која је била удова.

Умијем руке и изаћем. Стара је за ручак пржила кокошину на широком огњишту, у ком су вешале читаве гронтуле црне чаји.

— „Имате ли доста путника?“ упиташ је ја. Она ми дурновито одговори: „Имам једну госпођу, неку постарију Енглескињу. Станује у другој соби.“

Платим још пола динара дневно и добијем право, да ручам сам у дворништу, кад је лепо време.

С. РОКСАНДИЇ:

905

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Поставише ми пред вратима и ја почех да губима ситним мршава делове нормандске кокошке и да пијем бистру јабучкачу, жваћући велике задогаје белог хлеба, који је, и ако је пре четири дана мекан, био изврсан.

Наједанпут дрвене вратнице, што на пут воде, отворише се и једна чудновата прилика упути се кући. Одвек суха, одвек висока, тако увијена у шкотски шал с црвеним квадратима, да би човек могао помислити да и нема руку, кад не би видео једну суху руку, како низ бутину држи бео путнички амрел. Њено као у мушје лице, окружено увојцима седе косе, који при сваком кораку одскакиваху, натера ме, ни сам не знам зашто, да помислим на харингу са вртицама око главе. Она брао, оборених учију, промаче поред мене и нестале је у колеби.

Та чудновата појана развесели ме. Јамачно је то моја сусетка, постарија Енглескиња, о којој ми је газдарица говорила.

Тога дана више је нисам видео. Сутрадан био сам се наместио у дну оне дивне познате вам долине, што се пружа чак до Втрета, и спремно да цртам, кад наједанпут подиравши очи угледам нешто необично, како усправљено на брегу стоји, рекао би катарка је са заставом на врху. То је била Енглескиња. Чим ме смотри, нестале је.

У подне дођем на доручак и седнем за заједнички сто, да начиним познанство са том старом чудакињом. Али она не одговори на моју љубавност; чак је и према мојој услужности била неосетљива. Ја сам јој упорно наливао воде, угурбао додавао јела. Само лак, готово неприметан покрет главе, једна полугласно изговорена енглеска реч, коју сам једва чуо, беху једини одговори захвалности.

Махнуо сам је се, и ако сам непрестано о њој мислио.

Након три дана знао сам о њој толико исто, колико и госпођа Лекашер.

Знала се мис Харијета. Како је тражила неку забавно село, да у њему лето проведе, напустила се пре шест недеља у Бенувалу, и као да није имала намере да га остави. За столом никад није говорила, брзо је јела и уз јело читала неку књижицу протестанске пропаганде. Свима је те књижице раздавала. Чак је и свештеник добио четири свешнице, што му је некакав дечко, ком је она дала један грош, донео. Покадишто, без икаквог повода, рече газдарица: „Ја води Господ назад све на свет, дини свему, што је створила, обожава га у сва природа и увек у срца носи.“ И изненадно је збуњеној сељанци ћушнула у руку једну од брошура, што су намењене да цео свет у њену веру обрате.

У селу је нису волели. Откад је учитељ рекао: „То је безбожница“, владало је као неко проклетство на њој. Свештеник, кога је госпођа Лекашер питала за мишљење, рекао је: „Она је јеретичарка, али Бог не тражи смрт грешника,

РАЛИ:

ЗАБРАЊЕНИ ПЛОД

а после тога ја мислим да је она потпуно часна особа.“

Речи „Безбожница — Јеретичарка“, чије се значење није поуздано знало, унеле су сумњу у духове. Осим тога тврдили су да је Енглескиња веома богата, и да је цео век провела путовајући по свима земљама на свету — јер је њена породица отерала. Што ли је породица отерала? Због њеног бевеџа, разуме се.

У истини то је била одушевљена поборница за своја начела, тврдоглава протестанткиња, кавких Енглеска големца даје, једна од оних старих добродушних, а неспособних девојака, које се пињају са свима заједничким столовима у Европи, које нам огаде Италију, окуже Швајцарску, учине Досадним криве градове крај средњег мора, свуд доноси своје чудњачко понашање, своју скамењену весталску чедност, тоалету која се описати не може, и извесан мирис гуме, да нам се чини као да их ноћу у кожни кутују затварају.

Како их у неком хотелу смотрим, одмах утечем као тига од виноградског страница.

Међутим ова ми се учинила тако необична, да ми није била одвратна.

Госпођа Лекашер, од природе непријатељица према свему што није сељачко, осећала је у својој ограничености као неку врсту мржње према зане-

сеом понашању старе девојке. Проналаа је надимак, којим је прозвала; без сумње то је био израз презирања, који јој је не знам како прешао преко усана, а био изазван не знам каквим, магловитим и тајанственим радом духовним. Она ми је говорила: „То је права анатемница.“ И то име, приписано једној озбиљној и пуној осећања особи, учини ми се изванредно смешно. И сам је већ нисам дружице звао, већ „анатемница“, осећајући необично уживање да сасвим гласно изговорим ту реч, чим њу угледам.

Запиткивао сам баку Лекашер: „А шта нам данас ради наша анатемница?“

Сељанка чисто љутито одговори: „Можете ли веровати, господине, да је узела жабу, којој је била нога размишљана, однела је у своју собу, метнула у умиваоник и пренила јој ногу као човеку каквом! Зар то није обесвећење?“

Једном, шетајући се по морској обали, купила је велику рибу, коју тек што су били ухватили, а купила је само зато, да је омет у море баца. Лађар, и ако му је било добро плаћено, изгрудно је, да не може горе бити. Чак и после месец дана није могао о том речи повести, а да не дође у јарост, и да не виче како је то велика штета. Ох! истина је, мис Харџета је била права анатемница; бака Лекашер њенијално се досетила да је тако крети.

Коњушар, кога су Пијонером звали зато што је у младости као појник у Африци служио, имао је дружице мишљење и обешањичи је говорио: „То је нека стара, која се у своје време проводила.“

Сирота девојка, да је само знала!

Слушавка Селеста нерадо је послушавала, што никако нисам могао знати зашто. Може бити једино стога, што је била туђинка, друге народности, другог језика и вере. Укратко то је била права анатемница.

Време је проводила у лутању по околини, тражећи и обожавајући Бога у природи. Једно вече затекао сам је како плечи у једном цбуну. Опазивши кроз лане нешто црвенкасто, размислио сам, и мис Харџета скочи, стидећи се што сам је тако видео, и упре у ме преплашене очи као соваљага, кад је уред дана нађе.

Неки пут, кад сам у стеву радио, изненада бих је смотрио, како стоји на морској обали као телеграфски дирек, и са заносом гледа час широко море позапаљено сунчаном светлошћу, час пространо пурпурно небо. Понекад је угледам како долином брзо корача оним лаким кораком, што га само Енглескиње имају, и ја се упутим к њој, једино да видим њено озарено лице, њено сухо и тајанствено лице, задовољно од неке дубоке унутарње радости. Често сам је затицао како пред неким мајуром седи на трави испод јабуке, на крилу држи отворену малу библију и некуд у даљину гледа.

Није се нишло одавде, јер ме је ова мирна земља привезивала својом пространом и лепом околином.

Лепо ми је било у том забаченом мајуру, удаљеном од свега, а близу земље, добре, чисте, лепе и сирове земље, коју ћемо једног дана својим сопственим телом нагвојити. А може бити, треба ли да вам кажем, и мало радозналости задржавало ме је код баке Лекашер. Хтео сам да мало боље познам ту чудну мис Харџету, да сазнам што се догађа у тим самохраним душама старих Енглескиња дугалица.

II

На веома чудан начин учинили смо познанство. Довршио сам један сликарски оглед, који ми се учинио одвећ смео, а и био је. После петнаест година продај је за десет хиљада динара. Међутим био је сасвим обичан и изван академских правила. Цела десна страна моје слике представљала је стену, огромну аупласту стену, покривену окреком мрким, жућкастим, црвенкастим, по ком сунчана светлост као рејин клизи. Светлост, и ако се сунце иза мене није видало, падала је на камен и као злато блистала. То је заиста вредило. Цела та страна засењавала је очи величанственом пламеном светлошћу. Лево видало се море, не оно плаво, шкриљасте боје море, већ море кречњана, зеленкасто, беличасто, па и само цврсто под тамним небесним сводом.

Толмно сам био задовољан својим радом, да сам га све скакућући понео у крчму. Желео сам да га цео свет види. Сећам се како сам га једино крави, крај пута, показао и викнуо: „Погледај, пријиде. Овако што нећеш често виђати.“

Дошавши пред кућу, одмах викнем баку Лекашер, дерући се што ме грло доносило:

— „О! газдарице, о! газдарице, ходите брзо и посмотрите ово.“

Сељанка дође и тупо се загледа у моје дело; њене глупе очи нису ништа разликовале, нису биле кадре распознати ни да ли је то во, ни да ли је каква кућа.

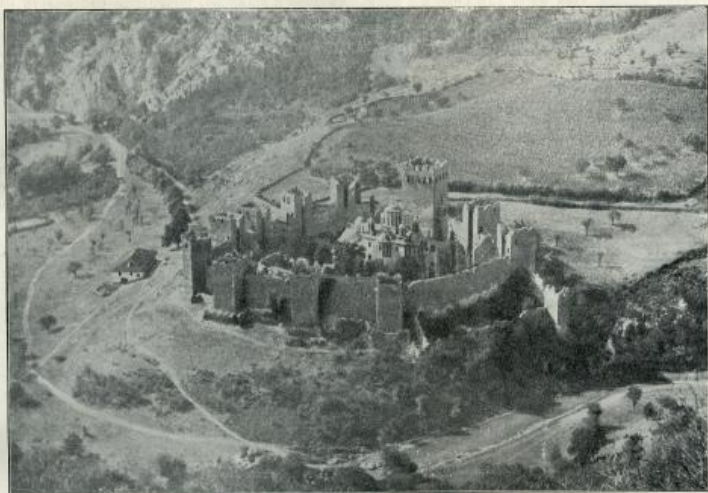
Мис Харџета се враћала кући и пролазила је иза мене баш у оном тренутку, кад сам ја испруживши руке држао слику и газдарицу показивао. Анатемница није могла проћи, а да је не види, јер сам се ја постао да је тако окренем, како не би њеном оку умукла. Она, узбуђена, изненађена, стаде као укочана. Била је то, како је нагледало, њена стена, на коју се она пела, да до миле воље сања. Наједанпут оте јој се из груди једино британско „Ао“, тако изразито и ласкаво, да се ја насмејана лица окретох к њој и рекох:

— „То је, госпођице, мој најновији сликарски оглед.“

Она, очарана, смешна и разнежена прошапта:

— „Ох! господине, ви на особита начин разумела природа.“

Ја се заруменех, задовољнији, вере ми, том похвалом, него да сам је из уста какве краљице

МОНАСТИР МОНАСТИЈА

чуо. Био сам очаран, освојен, побеђен. Дошао ми је да је пољубим, чисти ми!

За столом седнем крај ње, као што сам увек чинио. Први пут сад и она проговори, гласно понављајући своје мисли: „Ох! ја тако воли природу!“

Додавао сам јој хлеба, воде, вина. Сад је све примала с неприметним осмехом мумије. Ја поведох разговор о сликању предела.

После обода заједно устанемо од стола и почнемо се по дворити шетати. Онда ја, без сумње примамљен огромном пламеном светлосту, што је сунце по мору расипало, отворим вратнице, које су на морску обалу водиле, и обоје раме уз раме унутро се тамо као две особе које су се разумеле и прозеле.

Вече је било топло и благо, једно од оних вечери, кад су и тело и душа срећни. Све је уживање, све је чаробно. Тонад ваздух, пун мириса од траве и алге, миљује чудо мириса својим дивљим мирисом, миљује чуло укуса слашћу својом, миљује душу својом нежњом, која у њу продире. Ишли смо по иници провалије изнад широког мора, које на сто метара испод нас ваљаше своје маде таласе, и отворених уста, раширених груди удисали смо лан и свеж вестар, који је прешао преко океана и слан од полубака морских таласа пирио по нашем телу.

Увијена у свој шал, озарена лица, оголишених зуба, Енглескиња је посматрала огромно

сунце, како се у море спушта. Пред нама, једва се оном могло догледати, једна лађа са три катерке бацала је своју сенку на рабуктало небо, а мало ближе пуштала пару, која се, димећи се, гомилала и остављала за собом бескрајан облак, који се преко неба простирао.

Црвена кугла непрестано се полако спуштала. Убрзо се дотаче воде управо иза непокретне лађе, која се као у огњу указа у сред пламеног сунца. Оно се постепено губило; океан га је прождирао. Видело се како тоне, смањује се, нестаје га. Са свим га нестаде. Само мала лађа показивала је свој проги на удаљеном позадашном небу.

Мис Харијета је етрасним погледом пратила тај ватрени смирај сунца. Павесио је обузимала неизмерна жеља, да загрли небо, море, читав хоризонт.

Она пропашта: „Ао! воли... воли... воли!..“ Видео сам јој сузе у очима. Онда опет рече: „Волео бих да сам мало тица, да одлети у небеско свод.“

Стајала је усправно, као што сам је често приковану на обали виђао, сва црвена у свом вурпурном шалу. Дође ми да је у албуму нацртам. Нагледала би као нарисатура у усхићењу.

Окретох се, да се не бих насмејао.

Онда јој стадох говорити о сликарству, као што бих ком другу говорио; објашњавао сам јој тон, јачину боја, снагу утисака, употребљавајући

уметничке изразе. Она ме је пажљиво и с разумевањем слушала, трудећи се да погоди неразумљив смисао речи, да проникне моје мисли. С времена на време тек рекне: „Ох! разумео, разумео. То је врло занимљиво.“

Вратисмо се кући.

Сутрадан, чим ме угледа, одмах ми приђе и пружи руку. Убрзо смо се спријатељили.

То је била честита особа, која је имала неку врсту еластичне душе, што у часу пада у одушевљење. Недостајала јој је сталоженост, као што се то обично дешава код женскиња, које до нечесете године остане неударено. Изгледало је као да је потонула у неку устајалу чедност, али је у срцу сачувала нечега младалачког и запаљивог. Заносно је воледа природу и животиње; воледа је оном љубављу, што као старо пиће узаври, љубављу чудном, коју није људима поклањала.

Био сам уверен да кучка, која доји своје младе, кобила што са ждребетом трчи по пашњаку, гнездо пуно голишавих тичића, који отворених кљунова и огромних глава цвркнућу, учине те од неког претераног узбуђења сва затрепери.

Јадна самохрана створења, што тужна лутате око заједничких волова, јадна створења и

смећна и жалосна, почео сам вас волети откад сам њу познао.

Убрзо опазио да има нешто да ми каже, али се не усуђује, и та њена стидљивост забављала ме је. Кад изјутра с торбом на леђима пођем, она се हुतेћи упути са мном, очигледно очајна, што не може да пађе речи којима би почела. Онда ме изненадно остави и брзо се хитрим корацима удаљи.

Напоследку се једног дана охрабри: „Ја волео да види како ви радила ваша слика. Пристајете ли? Ја врло радознао“. И сва се зарумени, као да је Бог зна какве смеде речи изговорила.

Одведох је на најудаљеније место Пти-Вала, где сам био почео једну велику слику.

Она остале стојећи иза мене, и с особитом пажњом пратила је сваки покрет мој. Онда изненада, бојећи се ваљда да ми не смета, рече ми: „Хвала“ и оде.

Али не потраја дуго, а она постаде дружевиња са мном и стаде ме сваки дан с очигледним уживањем пратити. Понесе под плаузом своју столицу, што се склапа — никад ми није допустила да је ја понесем — и седне крај мене. Читаве сахате остане тако нема и непомична, и очима прати сваки покрет моје кичице.

(Сартиће се)

ПЕХАР

Зрелом страшћу пехар ври, пени се, кипи,
Ево пиј из њега сву младост свитања,
Гризи груди докле кост до кости шкрипи,
Црни младост која о вечности сања.

О, испиј је нагло, жудно и нечујно,
Вај, већ сад је горка и талог пуна!
Само прве капи из ње клизе хујно
И звоне ко чиста и сребрна струна.

...Резни ли горчина? Тад без речи бежи,
Испиј чашу само до талог сива,
У ком кључа отров, што цвет пржи свежи,
И из кога бије задах леша жива.

А кад у смех прсне демон искушења,
Плуנוвиши на прошлост, — смехом плач одгони,
Уз смех разиј чашу прераног врења,
Цикнувши нек падне и нека зазвони!

Тај звон биће живот и песма презрења!

М. Ђојић.

АНДРЕА ДЕЛ САРТО:
ЈОВАН КРСТИТЕЉ.

IN-PLANO

ПЈЕР ЛУИ

Када се залућнише велика врата уз шкрипу браве, мала Сила није испрва знала да ли треба да плаче или да се смеје, јер јој је самоћа била потпуно непозната.

За време од дванаест година, дакле од њезина рођења, никад је нису остављали дуже од пет минута саму. Свако би вече заспала у соби своје мајке која је није хтела ноћу остављати; пре подне је учила под надзором своје васпитачице; а после подне се око ње скупљала цела породица. Није се ни мало чудила што види око себе десетак лица, али јој је самоћа била непозната исто толико колико и Синџиру страх.

Међутим сада је била сама, сасвим сама, за пуна два часа.

Отац јој је отишао из Париза у лов. Мајка се баш била увезла и повела са собом кочијаша и лакеја. Собарица и њен муж собар отпутовали

у унутрашњост да присуствују погребу неког свог рођака. Кувар и паракуварка отишли свако на своју страну, као што су чинили свако недеље. И тако је госпођица Сила остала под једином и можда непоузданом заштитом своје младе гувернанте из Мадрида, поред које је учила шпански.

На несрећу и „сењорита“ (тако је звала њена ученица) изгледа да је имала разлога да се шета. Тога дана је била непојмљиво расејана и нервозна, спремна на плач. Сила је њу много вољела, па се распита о њеној невољи. Онда јој, изненада, сењорита рече: да ће изићи, али да њу не може повести, и да ће се зацело вратити кроз два часа; али да то нипошто не сме рећи госпођи, и да ће јој Сила своју љубав доказати тиме, ако буде још послушнија него што је у присуству своје учитељице.

Сила обећа, не знајући шта обећава, јер се још није у своме животу сусрела са самоћом. Сењорита убоде једну велику иглу у свој при-

шешир, журно полуби девојчицу и врата се затвориле за њом пре но што је Сила могла схватити шта се то догодило.

Снуђдена седе полако на столицу пред којом је стајала и дубоко уздахну.

Пео свет је напустио!

Дакле од сто њих, који је тако воле и који јој то непрестано понављају, отац и мати, деда и баба, послужитељи, гувернанта, ујаци, тетке, кузине, другарице — од свих њих ни једна жива душа није остала која би имала част да се Сили удвара. Дакле, сви су они волели још понеког! Како то да се објасни? Сила никад није замисљала колика је невоља у таквој прилици.

Устала је ишла на претима из собе у собу, из салона у салон. Први пут је сада плашљива ова пространа палата у којој је рођена. После другог размишљања, Сила примети да у пустој кући влада у сред дана ноћна тишина. А ништа није тајанственије него промене које звук и светлост несочекивано изврше у појединим часовима. Без сумње, сунце је весело сјајало на полу, али због наизненадног мира околу ње, Сила ја дрхтава као да је помрчина.

Села је полако и послушно за клавир, отворила прву свеску Шуманову на означеном месту где је био њен најлакши комад „Повратак из позоришта“ и хтела је да свира. Али после првог акорда она скочи поплашено са столице, толико се звук био јако одбио од четири зида. Нашавши да ће бити паметније ако не продужи, она затвори клавир.

Нечујно је отрчала до прозора: велико поплаћано дворниште, висока затворена врата од шуне и штале била су јој већ сувише познати, а сада и пушта слика, на коју је управила свој замисљени поглед. Чак је и кућица за пса чинила од одласка у лов утисак празне куће. Сила духу на глатку површину окна и полако написе по беличастој пари: „Ух!“

Али, од једном, једна мисао, једна сјајна мисао пролете кроз њену главицу.

Палата је имала три спрата, а цео трећи заузимала је огромна библиотека, забрањена маној Сили. И заиста, она је сматрала да су непостојина само два највиша слоја: прво та библиотека и, затим, небески свод. Ко јој смета да бар сада тачно испита, да тај један час потпуне слободе, тај први примамљиви слој који до сада није познавала? Ко је спречавао? Савест? Не. Сила се управљала по својој савести, али само кад се типом погрешака или грехова чију је спусност разумевала. На трећем спрату, као ни на првом, не би она учинила ништа што би било за осуду. Биће послушна, неће ништа разбити, нић ће на претима и неће оставити никаквога трага своје тајне посете...

Дрхтава је помало, пењући се.

Сваки нов степен, на који вртици њених ружичастих палуцица нису никад ступили, у исто време је и плашно и занимао, као испитивача путника сваки нови слој необрађи-

ване земље. Било је двадесет и осам степеника до врха. Кад је стигла до горе, Сила се нагне над оградом и погледа доле; чинило јој се да глеи по највишем врху на земљи.

И плашљиво дете гурну одкинута дво-крилна врата, која се, у подугами, величанствено отвориле као врата Тајне — и Сила, на претима, уђе у непознати свет.

II

Ова се библиотека пружала као каква црква, врло висока, врло пространа и врло мрачна, са великим прозорима напад полаца. Мноштво мрких књига (Сила помисли: више од десет милиона) покривало је зидове са десна и са лева и чак позади у даљини. Сила је веома воледа књиге. Ала морају бити занимљиве толике приче! Дабоме, сад сме себи допустити да мало чита. Пре свега, то неће нико ни дознати. А и никоме то не може нахути. Зашто би јој бранили најпосле?

Само, била је велика мука изабрати једну књигу међу десет милиона. Коју да узме? Најлакшу. А најлакша је била највећа. И баш се пред њом, у најнижем реду велике полице, видела прна и златна полеђина једног огромног „in-plano“.

Ах, ово овде зацело и није књига! Не изгледају оне таке.

Сила се сети да је некада добила на Божић један поклон, неку занимљиву игру у кутији у облику лепе велике књиге.

— Кад би и то била игра? помисли она.

И саже се да прочита паслов.

Стајало је крупним златним словима написано:

HAGIOGRAPHI. HISPANOR.

Мала читатеља била је још сасвим почетница у библиографији и латинском језику, па није знала допунити целу реченицу: „Hagiographorum Hispanorum opera selectissima.“

Метне прст у уста, па рече после извесног размисљања:

— Један „Hagiograph Hispanor“... то мора да је каква игра са машинеријом.

Пошто је то одредила, она се одлучи. Ухвати обема рукама огромни „in-plano“, велики скоро као она, и извуче га са муком, тако да је леђа заболеше. Књига, отргнута са свога нечитог места, склизну, зачупа се, заљуља и паде сасвим усправно.

Сила одахну, поносита са своје снаге, а још више са своје смелости; али се није успудала да пренесе тако тежак терет. Обема рукама окрете она први лист и измакну се неколико корака.

Сумрак је бивао све већи. Ноћ се спуштала врло брзо. Кроз једно плаво окно спуштао се дуги сунчани зрак и осветљавао је насловни лист књиге коју је тек отворила.

* Савио је Сила паслов из библиографије.

Ту је била насликана нека шпанска светица у кармелитском одећу, а иза ње се видела афричка пустиња. У једној је руци држала бич, а у другој срце из кога је капала крв.

Сила, уплашена, још више се измаче.

Ускоро је у целој соби осветљена била само тужна и бледа сенка ове светице; али што је околина постајала тамнија, то је она бивала све јаснија.

Изгледало је да расте, да се миче, да покреће очи.

Поветарац духну са пустиње иза ње и оживе наборе њене хаљине.

Пагла је главу.

Напоследку светица проговори:

— Сесијаја...

Јадно дете, полумртво од страха, паде на колена.

— Госпођо... рече.

Па сестини се за времена да треба свима калуђерицама рећи „сестро“, она, као добро дете, прошапутала учтиво:

— Светице...

Привиђење одговори:

— Не бој се!

— Ох, ја се не бојим, рече Сила бела као знд: али сам се мало уплашила... опростите ми, светице.

Говорећи то, посматрала је широку одећу Бесмртне, мрку мантију, бели наплетник, босе ноге у сандалама и велики бели огртач који је оно ње дебело као светлост.

— Ходи ближе — рече светица — ближе.

Шта би да учиним за тебе? Имаш ли о чему да ме питаш или да што тражиш?

Сила се ослободи:

— Да вас питам, светице? Има толико ствари што бих воледа знати! А ви морате све знати кад са неба долазите.

— Па добро, допуштам ти да ми поставиш три питања. Три, и ни једно више. Дакле, слушајте и одговорићу ти, дете моје.

Дете одмах постави прво питање:

— Зашто ми забрањују да дођем овамо?

Светица полако одговори:

— Зато што су греде и даске и листови и слике у овој библиотеци, стабло и гране и листови и цветови Дрвета Познавања Добра и Зла.

— Познавање Добра и Зла! — понови девојчина. Шта је то?

— То је познавање живота.

— Живота... понови она опет. Ох, а какав ће бити мој живот?

Светица неприметно задрхта.

— То ће бити твоје последње питање, мала Сила, размисли се добро! Зар не би више воледа да ми поставиш какво друго питање?

Али је дете, мало по мало охрабрено, наваљивало:

— Не, не, то је све што хоћу да знам.

— Ако ти одговорим, кајаћеш се што си ме питала.

У ПРЕДИЋ:

У ЦАРСТВУ НЕБЕСКОМ.

Сила се премисљала један тренутак, онда поново побледе и проговори умиљато:

— Светице, одговорите ми, обећали сте ми да ћете ми одговорити.

Онда привиђење подиже небу руку, у којој је држало велико пурпурно срце, и капљице крви стадоше капати, прво једна по једна, као суза, па затим потоком, као јецање.

— Могла бих — рече она пригушено — отворити књигу твога живота, знати како... с оје стране... у каквоме облику... и прилици... Али на што? Живот свију смртних је начињен до једном истом калуни и, ма какав био твој живот, биће живот... Чуј ме, јадно моје дете. Ти живиш у обмани и нади: нестаће твоје обмане; све твоје наде биће покошене; никада, никада нећеш успети да сачуваш оно што волиш, ни да

добијеш оно што желиш, ни да оствариш оно о чему саваш. Јурићеш за срећом у безумном трку; видећеш је увек на домаћају руке, и увек ће твоја рука навићи на бездан, твоја колена падаће на земљу, а глава на колена са толиким жељем да ћеш мислити, пред смрћу си... Сто пута ћеш умирати са својих сто снова. Последњи дан неће ти бити гори од осталих дана у животу.

Бујица крви потече из надигнутог срца.

— Чуј ме добро... Волећеш! Један нови осећај, чудноват, непојамно светао и нежан, обузеће твоју лаковерну душу која ће га сматрати за срећу. И што ти више радости буде обећавао, у толико ће јаче шибати твоје тело и твој разум својим трооструким бичем ужаса, очајања и глупава. Ма каква била твоја љубав, умреће у сузама, и твоји болови биће такви да их не можеш ни замислити...

Срце се надме неколико пута свом сличном. Црвена крв текла је непрестано.

— Чуј ме још... Бићеш матери. Ах, тада ћеш мислити да си заиста нашла пут блаженог живота. Своје дете! Своје дете! Како ћеш га желети! Какву ћеш чаробну будућност замислити за себе и за њега! Али од оног дана када ти га Бог буде обећао, неће престати да теку сузе низ твоје лице. Ужасни болови да га добијеш, свакодневни напори и муче да му сачуваш живот, страх ако је болестан, неизлечно очајање ако ти га Бог узме као што ти га је и дао. Онда ћеш сазнати да несрећа јури на живот човека као плама, и без престанка, из године у годину, повећава своје таласе сузама.

Срце се ширило као вечерње сунце. Није му се готово више ни видео облик, јер се крв изливала свуд унаоколо.

— На послетку — настави светица — изборј данас све које волиш и знај да ни један једини од њих неће бити на твојој сагротној одру, када будеш као старица и скоро као стражњина у том новом свету умирала сама, сасвим сама. Видећеш како твоји мили, деда и баба, једно за другим нестају са места где си их ти грљала. Видећеш своју мајку како издише, може бити после самртних мука, због којих ћеш увек задхтати. Положићеш свог мртвог оца у растов ковчег између два слоја дрвених струготина да се његова трулеж не би процеђивала у земљу кроз пуковине сандука, закуцамо над његовом главом...

— Ах!!!

Сила, ужаснута до крајности, викала је, плакала, пружала руке.

— Не... не... светице... не... не говорите ми тако...

Она сакри главу у наборе светлосног огртача; али, кроз вадушност привиђење, она се

дотаче огромнога „in-plano“ који је још увек усправно стајао. Книга се завила уназад и сруши са великим треском да одјекну под сводовима, док је усред облака плавичасте прашице измичавала и губила се Света Тереза Исусова.

Истога тренутка врата се отворише... Изненада појури дваест мазева светлости са електричне лампе, и Сила чу свога оца како виче љутитим гласом, какав још никада није чула:

— Сесилија! Неваљалице! Зар овде да те нађем!

Ах, јадно дете није било у стању да му одговори. Она саслуша гнев очев као у бунилу; чинило јој се да је то викање почетак несрећа њезина живота. Испружи се на под и поче неутешно плакати.

III

— Хоћу да умрем одмах, одмах; хоћу да умрем одмах!... понављала је она.

Отца, забринут, подиже је на своје крило, и запита је шта јој је? Шта се то догодило? Шта све то значи? Зашто је ушла овде? Нашта су ти очајни узвици? Али Сила није хтела да одговара. Сила је само хтела да умре.

Читав час је јецала, а није говорила зашто. Плакала је пасловитиш главу на раме очево који ју је подлако љушкао. Па је онда изненада испричала шта јој је рекла светица, танким, славим, једноликим и очајничким гласићем, као што је у самртника над казнује своју последњу вољу.

Отца је слушао, хтео је да се покаже насмејан; али, и поред свих напора своје воље, није могао да задрижи сузе, кад је прича била готова, а био је бљећ од самог детета...

Онда је јаче загрли. Његове две велике руке полако обгрлише уплакану плаву главицу, и он јој рече необично нежно:

— Дете моје... мало моје... утеш се... Била си кажњена, видиш, зато што ме ниси слушала. Ето шта бива са малим девојчицама које улазе у библиотеке. Оне прочитају о животу извесне ствари које не треба да знају...

После кратког ћутања продуки:

— ... и које нису истините!

Сила га погледа својим великим озбиљним очима:

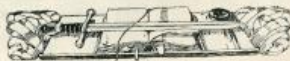
— Нису истините?... Како нису истините?... Оно што ми је светица казала зар није истина?

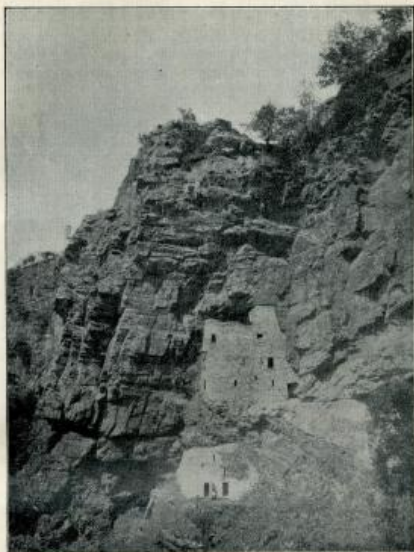
— Светица је хтела да те поплаши, зато моје; али живот је сушта супротност од сине коју ти је она показала. Живот је леп... Живот је благ... Живот је добар... Све сама срећа!

И опет се усмехну насмехом.

Дете га је дуго гледало... на га стеже свом снагом дрхтећи целим телом.

С ермуског цртеца З. М.

Фот. Д-р Ј. ЦВИЈИЋ:
ИСПОСНИЦА СВ. САВЕ
У ГОРЊОЈ СТУДЕНИЦИ.

КРАЉЕВИЋ МАРКО

У НАРОДНОЈ УСПОМЕНИ

ЗАПИСАО

СТАНОЈЕ М. МИЈАТОВИЋ

УЧИТЕЉ

(СВРШЕТАК)

31. МАРКОВА ЧИЗМА

(из Видинске области)

У једном великом блату близу Дунава нађена је била, пре триста година, једна велика чизма. Али та чизма била је необична. Била је велика за пет данашњих, а тешка за четири. Почну стари људи дуглати: чија ће бити та чизма?... Неки су говорили, то мора бити да је та чизма са Божије ноге, па му испала кад је по земљи ходно. Други су говорили, да је Исуса Христа; трећи Св. Јована, итд... На послетку ће рећи неки поп, да је то чизма *Краљевића Марка*. „Маркова ће и бити“, повикаше сви, „али нека је носи поп у цркву...“ Поп заповеди, те се чизма опере и она од првене постане бела као сребро...

Однесу је у цркву и обесе пред олтар. Кад у јутру, а оно од сребрно беле чизме постала златна. Поп објави парохијанима то чудо, а па-

рохијани дођу и увере се, да је нађена чизма допста постала златна. — „Онда је опет то Божија чизма“, рекоше парохијани. — „Није ипак Божија, по Маркова“ — рећи ће поп — „ево видите на чизми урез, који означаје Шарпа и Марка са топузом...“

Предање, даље, каже, да је та чизма ту после стајала дуго и за много. Имала је ту чудотворну моћ: ко год би је на ногу натакао, постављао би здрав, јак и јуначан. За то је свет долазио тој цркви са сваке стране, да то чудо види и да се увери... То је тако трајало све докле докле нису Власт ову чизму украли и некуда однели... — По тој чизми прозвано је место *Чизмегинац*, а црква *Златинац*.¹ Данас је црква порушена...

¹ Оба се места налазила у видинској области, источно од Берковице.

32. КРАЉЕВИЋ МАРКО И ХАНЦИЈА

(из Лепча)

Неки сељак ручао био, код неког ханџије, два кувана јајета и парче хлеба, па није имао паре ручак да плати. Ханџија га чекао за тај дуг пуних десет година, па кад овај ни дотле није хтео да му плати, он отиђе на тузбу код краља Марка: „Честити краљу, снаго и славо наша! Ево дошао сам код тебе на жалбу. Један сељак из мога места појео ми, пре десет година, у моме хану, два кувана јајета и парче хлеба; па ми то још није платио. Општећно ме много, оглобљено ме тешко. Јер, честити краљу, славо и снаго наша, од та два јајета, добио бих две кокошке. Оне би носиле јаја, па би разлегле и излегле пилиће. Ти би пилићи порасли велики, па би такође носили јаја, разлегли се и извели мале пилиће... Рачунао сам нешто с мојом женом, па сам израчунао, да бих за прошлих десет година добили од та два јајета 10 говара блага. Толико ми се узело пара за јаја и кокошке. Молим те да ми овај дуг исплатиш од сељака...“

Краљевећ Марко је лепо саслушао ханџију, обећао му помоћ и отпустио га. За тим је позвао к себи све своје дворане и велике старешине, па им целу ствар испричао и тражио од њих мишљење. „Ми мислимо да је ханџија у праву и да треба тај дуг сељак да му плати“, — одговоре старешине и дворани. „Добро, господо, онда ми за сутра спремите пшеницу за сејање, али је прво прокувајте у врелој води“, — рекне им Марко. Старешине се почну погледати и спешивати, па не најпосле један од њих рећи: „Ама ми ћемо све то по заповести да урадимо, али како ће да никне кувана пшеница?“ — „Никнуће онако исто као што може да се излегне пиле из куваног јајета“ — одговори Марко, те старешине одустану од осуде, а тако после и ханџија.

33. МАРКО, НЕ ПИЈ

(из Грме)

Јахао Марко Шарца кроз Урвину планину; јахао и певао, да би дремеж одгнао. Али у певању би често причуо неки глас који му је говорио: „Марко, не пиј!“ Престао да пева, па почео да удара у тамбуре, а оно опета му долазило од некуда неки тајни глас: „Марко, не пиј!“ Престао да удара тамбуре, па почео да баца тешку топузину у вис, па га у руке дочекивао, а оно му опет до ушну долазило исти глас: „Марко, не пиј!“ Појурно нестом Шарца, у највећем труку, не би ли немилог гласа избегао, а оно му опет нешто више: „Марко, не пиј!“ — „Умуки, грло ти се осушило, где бих ја могао још да не пијем, кад ме мајка вином задојила“, — рекне Марко томе невидљивом гласнику, па метне маховину у ушн и крене даље уз Урвину...

Кад је дошао на врх од планине, он сврати до своје посестрима, крчмарине Маре, па се

наједе овинуког меса и напије вина црвенога. Вино је било јако, те га брзо ухватило и он је морао мало да прилегне. Баш у то време у крчму стигне Троглав Арапи, са својих тридесет деља, који је био љут на Марка што га једном тукао крај мора. Кад је дознао да је ту Марко, он га одмах онако пијаног неке на свога кова, па ујама Шарца и крене се низ Урвину. Кад се Марко растреснио, он се и пробудио, па кад је видео шта је с њим било, сети се онога по-тајнога гласа који му је говорио: „Марко, не пиј!“ и љуто се покаје што га није послушао. — „Двор Шаро, дavor добро моје“, рекне Марко Шарцу. А Шарац обори Арапина у једну камену провалију, па нагризе зубима Маркове везе и тако га ослободи ropcтвa. Тада му се јави посестрима вила и рекне му: „Јесам ли ти говорила да не пијеш...“

34. МАРКО И ТУРЦИ ЗА РУЧКОМ

(из Теница)

Сео Краљевећ Марко да руча заједно са Турцима. За ручак су имали овсенога леба и јаније (чорбе) од овинуког меса.

— Бива дељио, како је у нашем Ђитабу: једете ли прво чорбу или месо? — упитају Турци Марка.

— Тамо ништа о томе не пише, али ми је-демо како кад: негда прво чорбу, а негда прво месо, — одговори Марко.

— Е бива у нас се једе увек прво јанија, па најпосле месо, — рекну Турци.

Марко поједе прво месо, а Турцима остави чорбу. Тако један пут, тако други, трећи пут, тако увек. Од меса се Марко најгојио и ојачао, а Турцима остао врат на две жиле.

— Е бива дељио, нећемо више тако. Овако се више не може; па води се не живи; воду вари, воду лади оно вода те вода; и ми ћемо од сече јести прво месо, па за нас Алах плавао, а Пророк (Мухамед) намиџао, — рекну најпосле Турци.

И како су они тада рекли Марку, тако и данас чине.

35. МАРКОВ ГРЕХ

(из Расине)

Сваке недеље Марко је ранио у лов у планину. Досади се то Богу, па пошље анђела, да га опомене да то не чини. Анђео се преруши у старог калуђера, па сретне Марка и каже му да је грех у недељу на посао ранили.

Марко није примио опомену већ је и даље у недељу ловио. Тако је једне недеље ловио три дана, па није ништа уловио. Кад је био у једној чеши, нагази на једну велику змију са шест крила. Змија му се савије око врата и стане га плувати по лицу. Марко се ухвати и пође кући.

ТИШОВ:
ЦРКВИНИЦА.

Кад је Марко дошао кући почне викати за помоћ. У тај час пред њега изађе мати му Јевросима, љуба Јела и сестра Анђелија. Кад видеше шта је било с Марком, сви се уплаше. Не знајући како ће Марка ослободити беде, почну нај-послед молити змију да му се скине с врата.

— Скии¹ се, змијо, с врата мога Марка, па ћу те држати у недрима и хранићу медом и шећером, — рекне Јевросима.

Али змија за то није хтела ни да хаје.

— Скии¹ се, змијо, с врата мога Марка, поклони му живот с греховима, па хаје у моја недра да те чувам место сина и ћери и да те храним медом и шећером, — рекне љуба Јела.

Али змија за то није хтела ни да чује.

— Скии¹ се, змијо, с врата мога брата, па хаје у моју зелену башту и живи под мојом руменом руком. Појићу те хлађеном водицом; хранићу те медом и шећером, — рекне сестра Анђелија.

И змија је послушала сестру. Скинула се са Маркова врата и отишла у сестрину башту. Тамо се претвори у лепу девојку и каже сестри, да је она Света Недеља и да је на овај начин хтела да уплаши и да опомене Марка, да више не иде у недељу у лов у планину, већ у првцу на службу Божију.¹

¹ Слично овој причи постоји и народна песма.

36. ЦАР ДУШАН И МАРКО

(из Тостеника)

Једном цар Душан хтео да окуша Марково знање, па тражио од њега да му каже: колико

има трава у његовој ливади, косе на његовој глави и звезда на небу? — „На све ћу ти то лепо одговорити, светли царе, само те молим, да ми даш за сваку избројану травку по једну иглу; да прво скинеш главу са својих рамена, како бих ти лакше косу избројио, и да ми прво одвојим звезде, које покривају твоју велику земљу, те да њих у бројењу падвојим, — одговори Марко цару.

Задивљен Душан толикој учености Марковој, па затражи од њега, да му каже: колико има капи воде у реци Вардару и листа у Шари Планини? — „И па то ћу ти одмах одговорити, силни мој царе, само те молим, да кажеш Вардару да стане, докле му ја будем капи пребројавао, и да ми избројиш, колико на Шари има дрвета и колико на том дрвећу има грана, па ћу ти казати колико има листа у Шари“, — одговори Марко цару.

Цару се тада допадне Маркова памет, те га узме за свога писара, код кога је после до смрти остао.

37. МАРКО И ПРЕКОМОРСКИ ЦАР

(из Ресава)

Чуо Марко да у прекоморског цара има лепа девојка, па пошао да је запроси. Цар му је обећа, али затражио од њега да сам ухвати и убије лавца у планини. Марко огрне лавску кожу и отиде у планину, па завиче као рањен лав, који хоће помоћи. Потекну лавови брзо на ту страну и Марко убије — не једнога већ пет на броју. Задивљен се прекоморски цар толиком Маркову јунаштву, па затражи од њега да убије аждаху, која је живела у пећини близу града и која је

сваког дана гутала по једно чељаде. Марко се обрије и обуче у девојачко одело, па стане на врата од пећине у којој је анђаја боравила. Кад се у подне јави анђаја, Марко је убије, па јој одсече главу и однесе цару, чему се обрадује цар и сав његов народ. На послетку цар да Марку ћер, али под условом да је на леђима пренесе преко мора. Марко је метне на леђа и стане пливати. Пливао Марко тако три дана и три ноћи. Кад је било четвртог дана, он угледа земљу којој је пловио, чему се особито обрадује. Кад је већ стигао близу обале, морска риба прогута му девојку и он изиђе сам на суво.

— Е мој Марко, сва ти је мука узалуд била, — одговори му посестрима вила загоркиња.

— Није мука, но шала, а кад бих се ја доста замучио, не би било ласно ни мору ни рибама у њему! — рекне на то Марко с поносом.

38. КРАЉЕВИЋ МАРКО И НЕЧАСТИВИ НА ОНОМЕ СВЕТУ

(из Расине)

Побунили се нечистици (ђаволи) у паклу. Пробили паклао и кренули се рају. Баш у то време Господ Бог забавио се другим послом. На земљи се људи, деца његова, намељу себе били страшно завадили и зајели, па се тукли до истребљења. За то је Бог тада сву своју моћ и силу био уложио да намирн неспрећу заваљену браћу. Од ове ђаволске побуне свеци се уплаше, те Св. Петар отиде брзо Богу да му то достави. Заузећ другим послом Бог није тада могао да стигне да украти ђаволе, већ заповеди Св. Петру, да се крене са свима сведима, светитељима, анђелима и праведницима из раја противу нечистивих. Сви праведници послушају Св. Петра и одмах изиђу противу нечистивих; само је један огроман старац остао да спава у хладу испод једног лепог лиснатог дрвета. То је био Краљевић Марко.

Нечистици потисну свеце, светитеље, анђеле и праведнике, и тако добу до самих рајских врата. Ужасна вика и дрека, пред рајским вратима, пробуди Марка од спавања. У то време дотрчи један анђео, те му све каже шта је и како је... Марко се дигне, обуче чизме, преврне ћурак наопак, намакне самур калпак на очи, па изиђе пред нечистиве и стане их топузом тући, чизмама газити и банати којегде. Нечистици се поплаше и нагну безкати. Марко их погони и тако их догони до у накао, где се сви уплашени и настраваљени затворе. Уз пут их је пола побио. Од тога доба нечистици више не смеју да се буне никада више. Ужасно их је страх од Маркова топуза. Праведници, анђели и свеци поштују од тада Марка, као и Св. Петра, а Бог му је дао благослов и благопољење.

39. МАРКО И БРАТ МУ АНДРИЈА

(из Галичника у Св. Српци)

Путовао Марко с братом Андријом једног летњег дана по великој јези. Путовали, путовали, па се страшно уморили и ожеднели. Уморни и жедни сврате у једну кућу крај друма. Ту застану једну стару бабу, која их понуди да седну пода хрст у хлад. Марко затражи одмах од бабе да му донесе вина да пије. „Боља је вода од вина за свакога, па и за путника и намерника“ — рекне баба непознатим путницима. — „Вино, бабо, док ти нисам буве тресао, па ћу да ти кажем шта је боље!“ — узвикне љутито Марко — и баба на мах донесе пуно ведро вина и кондир. Марко напије први кондир вина, па узвикне: „Ово је грех; дај бабо још један.“ — Испие други кондир, па узвикне: „Ово хлади; деде бабо сипај још.“ — Кад је испио трећи кондир, узвикнуо је: „Ово лежи; хвала бабо!“ — После овога баба је пружиала кондир вина Андрији. Андрија је окусо мало вина из кондира, па је рекао: „Ово је лек.“ Окусио је још једном и рекао је: „Ово хлади“. А кад је трећи пут окусио рекао је: „Ово је грех (више пити)“, — и пружио је баби кондир да остави. За овим су путници даровали бабу, па се дигли и отишли. А баба је остала за друго да мисли: ко је од ова два непозната путника био у праву, кад су вино пили: онај старији или онај млађи. Баш у то време, док је она о томе размишљала, пролети јој врана над кућом гачући: „Лек, лек, лек.“ „Ама и сама знам шта је лек, но сада мислим, да ли је у пуном или празном кондиру, јер ми данас један путник говораше једно, а други друго,“ рекне баба. „Празна, празна, празна“, прогаче, детећи, врана и нестале је...

¹ Ову сам причу сачувао од некога Потна алазије из Крушевца, који је роком из Галичника, па је путу од своје мајке запамтио.

40. МАРКО ПОСЛЕ СМРТИ

(из Секурица)

Срео Марко на путу једног Прилепчанина где гони на коњу две мешине вина, које је био купио у Скопљу за славу.

Марко: Помане Бог, брате!

Прилепчанин: Бог ти помогао, стари.

Марко: А одакле си и шта ти је на товару? Прилепчанин: Ја сам из Прилепа, а на товару ми је вино, које сам купио у Скопљу за славу.

Марко: Колико ти је ту вина?

Прилепчанин: У ове две мешине по 25 она, свега 50 она.

Марко: За колико си гості то спремно?

Прилепчанин: Имам једно 30 званица, осем путника и намерника, ако би их пут нанео.

Марко: А може ли то вино да истраје за све госте?

Прилепчанин: Може, Богме, а ја мислим, да ће ми и претећи.

Марко: Еј куку први људи. Јао људски народе, доћи ће време кад ће једну сламку двојица носити. Ја сам некада пио сам по 50 ока вина, а сад не могу ни 50 људи то да попију.

За овим Марко каже Прилепчанину, ко је он и шта је. Па му за тим да за обе мешине 10 дуката. Попије их обе пазушке, па отиде куд је пошао, а Прилепчанин се поново врати у Скопје да купи вино.¹

¹ У збирци Вукла Врхевца има слична прича са овим поднасловом „Херцеговац и Краљевљ Марко.“

41. КРАЉЕВИЋ МАРКО И ЦАР ЛАЗАР НА ОНОМЕ СВЕТУ

(из Падени)

Кад су се — како — састали Марко и цар Лазар на ономе свету, онда је Марко хтео да пољуби цару руку, али му он није дао. Казао му је, да је још љут на њега, што је слушао Турке и што није дошао на Косово. Рекао му је, да ће му опростити ту велику погрешку ако тридесет турских царева, који дођу на онај свет, отера у пакао. Марко је већ како, топузом, отерао 27 турских царева; још има 3, па ће му Лазар опростити и тако ће се смирити...

42. СТЕВАН НЕМАЊИЋ, КОСТА НЕИМАР И КРАЉЕВИЋ МАРКО

(из Колашина у Ст. Србији)

Стеван Немањић, велики српски краљ, решио се био да направи велику и лепу цркву, у част своју и својих, а за славу Господа Бога, који га је од мале до старости чувао и бранио. За то позове мајсторе са Охрида и с њима се погоди, да му начини цркву Дечане, која ће бити у свету најлепша и највећа. Међу мајсторима био је као најстарији неки Коста Неимар. Нему је било поверено да надгледа рад. Краљ му је казао, да не жали пара и динара.

Кад је црква, после пуних седам година, била свршена, краљ позва Косту Неимара: „Да ли би могао да се направи још боља црква?“ — „Да је било још више пара могао би“, одговори Коста. — „А зашто ниси трошио, кад сам ти то казао?“ — прекори га љутито краљ, па одатле отиде... После овога наредио је тајом слугама, да оставе Косту на највишој скали, кад се он тамо буде попео, а све остале да поскидају. Слуште тако и ураде...

Кад се Коста напаша на невољу, дуго је мислио како да се скине: да скочи угуваће се сигурно; да ту остане умреће од глади и од жеђи. На последку се реши да направи крила од дасака са скеле, па да помоћу њих слети доле на земљу. Крила је правно за пуних пет дана. Кад је био

У. ПРЕДИЋ:

УСКРС.

с њима готов, он одатле лети право на цркви Грачанице. Народ се уплашио, кад га виде да лети, па мислећи да је то нека ала од мора, брзо позове Марка у помоћ. Марко стигне са Шариним и својим топузом обори на земљу Косту... Пао је недалеко од цркве усред поља. Од Косте се само кости по пољу просуле, те се по томе, од тада, и то поље назове Косово.²

² У Метокси се прича, да је овај Коста, у летову, пао близу Ђаковине. Кажу да га је, у лету, угарска нека црквица од оваца, па се томе зачула, узела чега је он био и погинуо. На месту где је пао изникли су поштани, који и данас тамо стоје. — Ова је прича, као што се види, слична са неким нашим народним песмама о златуј минастири, али је од интереса јена кеза са постанком имена Косово, поје Ерикскал Нутшај у својој депои „О постанку имена Косово“ није помикуо.

43. МАРКО У РОПСТВУ

(из Црне Горе)

У Леке капетана била сестра лена, веома лепа. Марку се допадне и затражи је, али му је Лека није хтео дати. Марко намени да му је отме. Зато једном, изненада, дође у Лекине

дворе, када Лека није ту био, и поведе му сестру са собом. Лека брзо дође и кад дозна шта је и како је, потекне за Марком, не би ли га гдегод стигао и сестру повратио. Уз пут сретне Мусу Кесенију, те и њега поведе са собом.

Други дан стигну Марка близу Прилепа, па му отму девојку, а њега, после дуже борбе, савладају, везу, баце на коња и поведу у ропство. Кад га је, тако везаног, видео отац, рекао му је: „Ето како беш главу да изгубиш због луде памети“. Мати му је тада рекла: „Несрећни сину, што се никад не смири“. Посестрица вила рекла му је: „Доста сам те помагала и бранила те, сад више не могу“. Брат му је рекао: „Тако ти и треба; не мари за тебе кад си такав“. А сестра, мила сестра његова, заплакала се за братом, па је узвинула громовито: „Држ се браве зарад наше хвале; ако будем жива и здрава, сунце ћу с неба скинути, тебе ћу из ропства изабавити...“¹

¹ Оку сам врчу забелешку од Илије Милетића Пригорца из Крушевца. Он је често причао да најбољим одумцленим. Како да је запамтено од својих родитеља у Ц. Гори, а мени се све чини да је ово записан једне сличне нар. песне.

44. МАРКО И КОСОВАЦ

(из В. Поповића)

Срео Косовац на путу једног погуреног великог старца са великом и белом брадом и косом. Назвао му старац Бога и он му одговорио. Кад му се казао одакле је, онда га старац упитао: „А Бога ти, кажи ми право, шта ћу те питати: ко влада данас Косовом?“ — „Турци, деда“, — одговори Косовац. — „Зар још Турци?“ — „Још“. — „Па зар се за толико време не нађе нико да Турке са Косова отера, већ још Косово освећено није?! Ух жалости и срамоте; ух неправде и грехоте! Иди сину, па кажи, да си данас срео и видео Краљевића Марка, коме је много жао и који се много љути, што Косово још није освећено; што Српство још није све ослобођено. Грешан ће, пред Богом и пред нашим царевима тамо на ономе месту, бити сваки онај Србин који и даље буде гледао вас у ропству.

Гледајте и трудите се, да се што пре ослободите, а ако се нико не нађе да вам помогне, онда ћу се ја сам скоро дићи, а већ Турци знају Краљевића Марка, па нека чекају ако смеју. Иди, иди, Косовче, и немој да будеш више роб. Теби не личи да робујеш...“

45. МАРКО И ДОЈЧИН ОД СОЛУНА

(из Тетинка)

Позвао Дојчин Марка на гозбу и весеље. Марко му отишао. Дојчин га лепо дочекао и угостно како је боље могао. При поласку из Солуна затражи Марко да види Дојчинове родитеље. После дугог тражења нађе их у подруму, где једу обирке од јела, и то шакама из дрвеног вагана. Марку то не буде право, па се врати, да за то прекори свога побратима војводу Дојчина. Враћајући се, уз пут наиђе у дворину на двоје деце Дојчинове, где су нешто узела на делу и тако се забављали.

— „А шта то делете, мами и добри моји соколићи?“ — упита их Марко.

— „Делемо тати и мами вагане за јело, јер ће и они некада да остаре, као наш деда и баба, па ћемо их од нас одвојити — да нам не гаде јело“, — одговоре деца.

— „Ако, ако, право и имате; тако и треба“, — рекне деци Марко, па и без „Збогом“ отиде љутит из Солуна у Прилеп.

46. МАРКО И Св. ИЛИЈА

(из Калудре)

Веле, да се Марко и Св. Илија често свађају на оном свету. Марко хоће да Св. Илија гађа громом само Турке, а Св. Илија хоће да гађа и хришћане који су грешни. Услед тога се свађају, па и побiju, при чему Марко гађа Св. Илију топузом, а и он њега такође. Али Марков топуз је тежи те при удару боље пуца но онај Св. Илије. Тако се тумачи јача и слабија грмљавина. (За јачу народ каже, да то Марко бије, а за слабију — Св. Илија).

Б. МУРИЛО:

БОЖИЋ.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XVI

ко половине септембра сасвим се преселисмо у град. Мало по мало, па нам почеше долазити и познаници, — отпоче сезона. У граду С. било је разних клубова и скупова, али се нас т. ј. мене, Олге и других чланова нашега малога друштва, све то није тидало. Ми смо проводили време или у кући, или једни код других, или у позоришту.

Кремчатови се вратили са свадбеног путовања, Василије Васиљевић доста је сређивао купљени материјал за велику оперу, којој је било намењено да му створи име. Марију Николајевну престане је „припадала мука“ а због чега се њен муж необично одушевљавао, јер то му је као значило да је постао отац. Имали су грдан стан од читавих десет соба. Намештај је био нов и пристојан. По кући им се непрестано мували некакви и њима непознати људи, који су вичито само јели и пили.

— Трошимо годишње осам хиљада! са поносом говорио је Кремчатов.

Он није осећао задовољство што му је живот угодан, јер он је био философ и није томе давао никаквог значаја, него једино што троши осам хиљада, што му је кућа отворена и што се сваки у њој може лепо и задовољно провести.

Вјетњики је напустио своје цртачке послове, па се одао репортерству.

— Не можете замислити, колико се људских суза утире тим послаом! Са коликом се масом зла треба борити!

Тај човек ништа није хтео признати да он само и једино зарађује свој хлеб.

Карпач је, одмах сутрадан после испита, ступио у судску службу. Имао је неку малу перспективу и рачунао је да ће добро проћи. Долазио је ретко и нама и Кремчатовима, увек се правдајући да има врло много посла. Мишурин, на против, долазио нам је веома често, а Кремчатову и сваки дан, говорећи да је то само због његове одличног ракије и закуске. Уписао се у адвокате, али је још био без посла, стално се веселио, дебљао и давао наде да ће постати пи-

јаница. Остали се растурили по разним пословима и дужностима, долазили нам ређе, и не мислећи више на „самоусавршавање“. Био сам једном покушао да опет скупили друштво, позивајући их на „памене разговоре“, али нам дођоше само Мишурић и Вјетвицки, а поред њих, разуме се, није дошло ни до каквих паметнијих разговора. Вјетвицки је излагао велика достојанства своје нове професије, а Мишурић је само јео и пио. Једном речи, са изласком из школе завршио се теоријски део живота и почео практични. О каквом „самоусавршавању“ нико више није осећао никакве потребе.

То је било у октобру. Наступише прве хладноће, те грађани С., навикнути на јужњачку топлоту, почеше са дожењем пећи.

Мој кабинет загревао се камином, и Олга је нарочито волела месташце поред њега; у вече би ту узимала место и весело гледала у сјајни пламен. Ја сам већ две недеље сваког вечера посеђивао свога заштитника, упознавајући се са пословима. То ми није доносило никакве зараде, јер нисам хтео да будем неискусан, којег би могао збунити ма каква глупи прокурор. Сматрао сам, да је у почетку потребно до ситница проучити ток адвокатских послова.

Било је око десет часова када сам дошао кући. У мом кабинету горела је на столу лампа. Олга је седела недалеко од загрејаног камина и шила некако парченце материје. На столу поред ње биле су још читаве гомиле таквих парчади. Када је пољубих, она ме погледа некаквим свечаним погледом.

— Какве су то крипе? упитах је.

— То нису крипе. То су пеленице! мирним и обичним тоном одговори она.

— Пеленице?

Мени, дабоме, није више требало објашњавати. Најтоплије загрлих своју жену и пољубим је са онoliko искрености колико сам је ретко кад осетио.

— Одавно? упитам.

— Већ је крај четвртог месеца.

— И ти ми то ниси до сада казала?

Она се насмеја.

— У тим се стварима често грешим. Данас знам поуздано. Више нема сумње.

Устаде и прили се уза ме.

— Само пажљиво! рече ми осмехнувши се. Не стези ме тако. Да не повредиш мамин сина!

И поче ми описивати степен своје среће. Мислила је да је болесна и да неће бити никад мајка. Али од када је то постало факт — осећа читаву масу нових сила. Да, то је њу и излечило. Бременост је полако долазила. Лако гушење и безначајна главобоља — то је све од чега пати, али ја ни о томе нисам ништа знао већ пуна четири месеца.

Па ипак — нисам се заносио плузијама. Знао сам да слични случајеви осећања снаге за време бремености код слабих субјеката доносе страшну изнуреност после порођаја, а често се

завршују и самом катастрофом. Бојао сам се, да Олга неће преживети порођај, и при тој помисли срце ми се од жалости стезало. Успео сам да се силно вежем за ту жену; а сад када у њој већ удара срце мог детета — постала ми је непојамно драга.

Марија Николајева, сазнавши о стању Олгину, паде у неко дивље расположење. Била је од оног света који ништа не може да уради без компаније. Али је била поражена Олгиним стојцизмом.

— И Ви се не бојите? Доиста се не бојите?... А ја премирем од страха. Та то је ужасно, ужасно, ужасно!...

Олга је живела у раду, много је шила и сама шила све што је било потребно нашем очекиваном детету. Духом је била бадра. С времена на време чак је и певала, чега пређе није никад било. Имала је танак и доста пријатан гласић.

Није ваљда потребно напомињати, да сам заједно с њом морао подносити сву тежину бремености, колико год ми је то било могућно. Суделовао сам најпреданије у припремању наде, у којој се Олга купала сваког дана, мietaо сам с њоме сваког дана колико је то било потребно бременој жени, суделовао у одређивању фасона различитих делова новојенице, па покaдaнo чак, када би Олгу заболеле руке, окретао и точак на ручној шпалви. Мишурић, који ме је често налазио у том послу, смејао се и говорио, да му је збиља лако погодити ко ће од нас двоје добити приносу — Олга или ја. Моје помагаче доиста је било мало чудновато, али је то Олга захтевала; она је тако разумевала бранны живот: удружени и заједничким силама. Наше шетње јануара месеца привлачиле су пажњу свега света. У то доба, када је Марија Николајева вршила здравствене шетње по свом великом стану, стидају се да изиђе на улицу, Олга је наизвиља са пуно поноса.

Двадесетог фебруара, у три часа изјутра, јурио сам еџикером по бабину. Олга се замутила, али се старала да не јечи и ходала је по соби. Када дођосмо и уђосмо у стан, она је била бледа, али се јуначила, не хотећи да легне у постељу. Видело се да је много патила. Рекох јој, да ћу поћи по лекара, али ми она забрани да то чиним.

Осећао сам у то доба, како се између мене и ње заснива железна, нераскидна веза. Већ сам схватио, да ће ми, после muka што их је препатила, губитак те жене бити грозан и страхан ударак.

Откуцало је било шест часова када је, после последњег очајничког материнског јука, дошла на свет моја кћи. Видео сам јој прикесту минијатурну главицу и посунуло лице, те ми се учинило да ће личити на своју матер. Порођај се срећно свршио.

Марија Николајева није могла посетити Олгу, јер се баш у то доба и она спремала за порођај. Само што се она почела врло рано при-

прематати. Кремчатов ми дотрча одмах сутрадан по рођењу моје кћери — узбуђен и потресен. Питао ме за савет, које докторе да позове? Ја му препоручим нашу бабицу која је била веома искусна.

— Таман посла! Зар да поверим живот своје жене и детета бабици? У толико још мање, јер сада имам средстава да се о свему побринем...

И побринуо се о свему. Донео је био бабицу и два доктора који, узгред буди речено, нису имали никаквог посла, јер се Марија Николајева породила необично лако, за петнаест три часа. Али се Кремчатов ипак хвалио и поносио што му је син угледао света поред два доктора.

Не знам како је то Ана Гавриловна могла дознати о догађају у мојој кући. Јавила се у пуној гали, како приличи њеним стању и положају. Карета Масловитог, са унпрегом од два касачка вранца, са ливрејисаним лакејем на бoku, стајала је пред уласком у нашу кућу. Ана Гавриловна скиде своју скупоцену бунду и уђе у наш стан, обучена у прво свилено одело, украшено масом чипака. Донела нам диван децји покривач од којега лакеј, специјално поручен на Кавказу за моју кћер, и масиван златан крст, молећи да се све то прими од „стармајке“. Сматрао сам да немам права одбити је. Седела је поред Олге једно пола часа, али сам јој прочитао с лица, да не жели отићи док ми нешто не каже. Дао сам јој прилике да то и учини, предложивши јој да детаљно разгледамо наш стан. Били смо у гостинској соби када ми рече:

— Они су у Швајцарској... Ти знаш... Она ће ускоро добити бебу. Ево њено последње писмо...

Узнем писмо и снажно га стегнем. У приликама када ми је жена, намућена тешким порођајем, лежала у постељи, а поред ње, у малој постељи, спавао моја кћи, коју сам већ волео, тај разговор и то писмо били су потпуно неоправдани. Али у души мојој врло су се лако саживљавала два интереса — према овоме што је овде и према оном што је тамо. Достигнувши најближи циљ, оставио сам живот да иде својим током. Био сам задовољан својим личним животом и живео сам њим. Знао сам да Нађевка још није успела искористи сав интерес свог новог положаја. Није имала смисла ми журити другог ми журити себе. Живот ће сам удестити све што је упућено вештом руком. Моји нерви били су увек мирни. Али ме то писмо у један мах нагони да се мислима пренесем у све што је било. Десет месеца — приличан је период, за који није издештевао позитивни рачун. Из тога треба да сазнам шта је све било од моје творевине.

Ана Гавриловна оде. Олга је требала да спава, те се ја склонио у кабинет и забавим се око писма. Није било дугачко. Две странице обичне величине поштанске хартије. Види се да Надежда Алексеевна није налазила Бог зна каквог задовољства у поверењу према својој матери.

Писмо је било посвећено описивању песничког предела, где је био „наш замка“. Али на крају његову, у „пост-скринтуму“ било је додато: „Кроз три месеца бићу мати“. А ни речи о томе, да ли је због тога срећна и да ли је задовољна својим стањем. Али, мора бити, ипак је била срећна, јер је о свему томе ћутала; каже се: говор почиње кад несрећа дође.

А о мени ни једне речи. Зар ме још ни досада није разумела? Али ће ипак разумети, било раније било доцније...

Вратим се Олги. Била је у грозници.

— Видиш — рече ми — како ми да сам болесна. А то је каљева! Не само што сам лепо родила, него како лепо дојим нашу ћеркицу!..

XVII

Олга се дигла из постеље, али је била још веома слаба. Доктор јој препоручио да узме дојиљу, али се она нашла уверена па то одлучно одбила.

— Своју кћер ником не поверавам! А и зашто? Ја имам толику масу млека!

И доиста, у ње није био недостатак млека; али сам ипак онако да је дојене умара. Често је имала главобољу и осећала потребу да спава. Дете је било сасвим мирно, а уз то је изгледало и сито и задовољно својим положајем. Моја кћи, поред мог непосредног задовољства љубави према њој и родитељског осећања, стварала ми и неко сасвим нарочито уживање. Чим је дошла на свет, ослабеше нејне везе што ме спајаху са женом, те осетих неку слободу. Могао сам мирно и сам седети у својој кабинету, док је Олга дете купала, повијала, хранила и свакојаким се занимала њиме. Из куће сам налазио сам, одлазио познаницима, чак једно двапут био и у замку Масловитог, где ме је Ана Гавриловна честила четрдесетогодишњом мадером. Олга је тако била заузета својим материнством, да није ни онајала како сам се ја распојасио.

Читав месец дана најважније је смо проучавали календар, тражећи по њему име за своју кћер. Олга је налазила, да јој ни једно не одговара. Девочица је као обећавала да ће бити гаврава, са великим примом очима. Напоследку одлучио да јој дамо име Клеопатра. У то нам дође и Ана Гавриловна, па изјави да жели бити кума. Оставно сам Олги да се одреди према овој понуди. Ваљда због тога што писмо имали ближих познаника — Олга је примила. Марију Николајевну, жену Кремчатову, сматрала је као доста лакоисцелену за тако што. А када се појави питање о куму, Олга се сети свога брата, Ивана Михајловића. Пријавићемо њега, а приликом обреда нека га ма ко замени. Нисам ништа имао противу тога, и ако је мени тај њен брат био као биће из какве бајке. Због неких нарочитих прилика, он није те јесени долазио у град или, ко зна, можда није само сестри долазио.

Малој Клеопатри било је два месеца када је крстисмо. Ана Гавриловна довела јој царске поклоне: невероватно танко и малецко рубље, којег је било тунетима, крст од бриљаната и скупocen покривач. Олга је у почетку погледа некако искоса, али затим помисли, да ће малој бити веома угодно у тим неким стварцима, па се примири. Крестачев је држао Клеопатру, замењујући кума. Марија Николајевна дошла је са својим сичићем, којеу је дала име Василије ваља једино због тога да би продужила до бескрајности фирму Василија Василивића. Крстани су га већ одавно, јер су то захтевали рођаци.

Једном, вративши се од свога заштитника, видим наменити стб и на њему три прибора. Помислим, ваља да Крестачев код нас ручати. Олга ме дочека. Очи јој сияју, по образима избило снажно руменило — била је узбуђена.

— Дошао Иван! саопшти ми шапатом.

Нисам одмах разумео о ком то говори.

— Иван, мој брат! објасни ми она.

— Па врло добро! Познамо ме, драго ми је! рекох својим обичним гласом.

Олга ме погледа некако расејано, као колебајући се због нечега.

— Није ти ваља да донесо какву тузну вест? упитам је.

— Не... али он... не одобрава...

— Не одобрава?.. Шта?

Олга погледа у страну, — у очима јој сузе. Тај пригушени тон, то колебање и узбуђеност — у трену ока изазваше ми слику дивље и огромно тешке појаве у дугачком кафтану и великој обући, необријану и нечешљану, која упорно и нестесано не одобрава све и сва, пошто пото, а све то — у име велике идеје, која мучи и моју јадну Олгу, слабу и духом и телом. Улазећи у собу, у којој је био брат Иван, имао сам доста предивања о том човеку.

Уђем и представим се:

— Олгин муж, Андреја Николајив.

Брат Иван подиже се са дивана, на ми се поклони неспрето и збуњено. Тада сам се уверио да моје замишљање ни по чему није одговарало стварности. Брат Иван био је нешто нижи и од средњег раста, плећат и снажан. Лице његово, густо обрасло кудравим русим записцима и брадом, није показивало ни какве веће наметни ни какве приметније глупости. То је било лице просечног човека, више паланчанина него ли интелигентног. Велике и дубоке очи гледале су мирно и тихо; косе пристојно оштељане са бочним разделком. Био је обучен у сиво и кратко кројено одело од рђавог сунка и врло ружно шивено. Ничег бунтовног, упорног, енергичног у целој његовој појави. Напротив, сви његови покрети показивали су, да је необично неспретен и као да мали снисходљивости.

— А ја, видите, нисам знао да ми је сестра удата? рече ми он неким промуклим, али сасвим мирним тенором.

— Него шта! потврдих ја шаљивим тоном: Не само удата, него је учинила да будете и чика и кум у један мах!

— Да, да, да!

Он се осмехну и показа своје беле зубе, крупне као и Олгини што су, па ућута. По свој прилици није знао о чему би да говори са мном. Али ја сам био још у почетку одлучно да себи створим ма приближним појам о томе човеку.

— Ви, чини ми се, не одобравате њезину удају? рекох му.

Брат Иван порумене и збуни се.

— Не баш... Олги... Ја уопште мислим да то смета... рече он, силно записујући.

У мислима поредих тог човека са својим другом Ђвјетницим. Нема сумње, обојица су из једне исте школе. Али мене је чудило, да је човек тако слабих уверења могао онако дубоко збуњити моју жену.

— Па чему то може сметати? упитам га.

— Чему? ушта и он, гледајући скоро сасвим у страну од мене. — Шта бисте казали, када би војници ма које зараћене стране, полазећи у бој, повели и своје жене, а поред њих и — своје тонле перине? Шта бисте казали, кад би се, у време кад трубац засвира позив за бој, ти мужеви ваљали са својим женама по перинама, пуни љубавног заноса? Непријатељ наступа, његови редови примичу се све ближе и ближе, а трубац узалуд свира ратнички мотив — борци не слушају... Они се предали љубави!

Према ономе како је, гледајући у страну од мене, говорио, — у очима његовим разгорео се огњак, глас му постајао јуначкији и снажнији. Он се преображавао у мојим очима. „Фанатик“ — помислим и одлучим да му не спорим, већ да га до краја саслушам. Видео сам, да се неће задржати и да неће прекинути свој говор догод не каже све. И он је наставио:

— Ви бисте казали, да ти војници нису ни за шта и да ће ратни сукоб бити проигран... Али зар то исто не радите и ви? Дођите к нама и погледајте, како селни људи дутају по тами и како се спотичу на сваком кораку. И свака ма и најмања крвопица стара се да га докопа својим пицима, да се прилије уза њ и да му исиса коју кап крви... Кад бисте видели, са прозора своје трезварије, да ће какав слеп човек, прелазећи улицу, врло лако пасти под точкове екипажа — зар бисте могли мирно наставити свој ручак? А овамо баш слепи људи на сваком кораку налећу на опасност, а слепилу њихову једини је узрок умна тама. И догод у отаџбини буде ма и један слепац, нико од оних који виде нема права да ужива у животу, нико нема права да довршује свој ручак...

Последње речи изговорио је гневно и уз то баци и на мене свој пламени поглед. Приметих му веома благим тоном:

— Али Олга није тако здрава, и сами знате!..

— Није због тога здрава што не живи првим животом. Јер, знате, каздаго опазе да кон-

опада, воде га у ергелу на поправку. Природа је најбоља апотека. Требало би да оде у село, у ергелу људи...

И насмеја се овом свом последњем поређењу.

Хтедох га уштити, у чему је то лечење, али помислих да немам разлога рачунати на његову искреност. Олга ће ми све то објаснити. Користим се његовим смехом и нађем да је тај трептај најјагоднији да га позовем на ручак. Он ћутећи устаде и пође за мном. За време ручка поново му се врати она његова збуњеност којом ме је и дочекао. Запињао је, говорио одсечно и вазда захваљивао. Олга је ћутала, али је то ћутање било некако тенденциозно. Поглед је њен клизио по разним предметима, али се ни једном не задржа ни на мени ни на брату. Када из децје собе допре до нас плач моје кћери, она се томе необично обрадова, те журно побеге.

Иван Михаиловић јео је жуљачки и много, али није нио ни воде ни вина.

— Никад не пијем! објасни ми он. Код нас се врло много пије, па не могу и себи допустити тај луксуз.

Кад пређосмо на колаче — били су изврсни и спрењени у част доласка Ивана Михаиловића — дође и Кремчатов са својом госпоњом. Василије Василијевић слушао је већ одавно о брату Олге Михаиловне као о значајном човеку, а пошто је и сам био страстан за све значајно, одмах је пристао с њим.

— Веома ми је пријатно... С вама сам друг по оружју! — рече он.

Иван Василијевић упре очи у њега.

— Па да... Ви то можда не знате? Ја сам оперни композитор.

— Али ја се никада нисам занимао музиком, — одговори му Иван Михаиловић.

— Не мари ништа. Ви живите у селу као просветитељ, а и ја музиком облагоробујем ту негу гомилу.

— Па то није баш тако! збуњено примети Иван Михаиловић: — Та Вања благородна музика никада не доприре до мојих седења.

— Да, непосредно, али доприре путем који не пада обично око: путем утицаја на опште повишавање укуса.

И Кремчатов поче на дуго и нашироко доказивати Ивану Михаиловићу свој положај. И ако Иван Михаиловић није знао, да се Кремчатов тек припремао да пише оперу, ипак је он, како се дало видети, одмах разумео да је пред њим човек којег сваки сврби језик, те му само за то није ни спорно.

— Ето, видите, и Ви се са мном слажете! рече на посетку Кремчатов; а Иван Михаиловић, лако климнувши главом, устаде и ушита ме, где је Олга?

— Она је с Клеопатром! одговори му. А што ће Вам?

— Да се опростим. Идем вечерњим возом. Нобас бу бити код куће.

— Којегта, шта је Вама?

— Сестра је, кажете, тамо? и показа руком према дејој соби, па, и не сачекавши одговора, оде. Убрзо затим изиђе из собе и дође нам Марија Николајевна. Била је прилично збуњена.

— Дошао Ваш рођак и рекао ми: молим Вас оставите ме пасам са сестром!.. Чудњак!

— Опростите му, рекох јој: он је селак.

Међутим и ја осетих непријатно предосећање. Разгледамо ми је, да ће се тамо, у дејој соби, несумњиво одиграти каква тежа сцена. С једне стране — низ оштрих и жестоких прекора, а са друге — сузе, очајање, малодушност. Поседах не много са својим гостима и затим приђем дејој соби. Пришао сам вратима на потпетицама и, застанувши, могао сам чути цео разговор који се водно у соби.

— Тако ретко долазиш, па већ журиш! пребацивала је Олга.

— Овде ми се, Олга, не допада! Смета ми.

— Ваљда ти се не допада мој муж? ронко и, како ми се учинило, са премирањем у главу ушита она.

— Не... То не могу рећи. Али ми је туђ, туђ...

— Мени драг а теби туђ...

— Да. Шта да радим!.. Ми смо различити људи. Он мене не разумео...

— Ко? Андреја? Андреја? топло се заузео Олга: Он је тако паметан, он све разумео, све...

— Али не тиче се то памети. Тешко ми је кад видим како си се сва подала личној срећи. Та угодност, задовољност... Сад имаш дете и све си напустила.

— Ах, Иване! Па шта сам могла? Ништа нисам могла. Била сам некорисна.

— У толико више. Ти ниси смела примити срећу. То је туђа срећа... Разумеш ли? Ни једна кап среће не долази бесмислено. Ти је прихватиш, — значи да је други губиш... Аа! опет опрости, опрости!.. Све сам ти казало, а ти заборави. Желим ти све што је најбоље!..

Чух два полушца, један — несумњиво — Олга, а други Клеопатри.

Уа то чух и дубок уздах који је излетео из Олгиних груди. Ја, разумео се, пожурим да се укљоним. Љутила ме та тупа отргнутост, која је тако неоступно набацивала своје дреке погледе слабом створењу. Хтело ми се да му то и кажем, али се одлучим да поштедим Олгу. После пет минута он је био обучен и опрштао се с нама, гледајући испод ока. Олга је држала на рукама нашу девојчицу и била болесно бледа. Нестрпљиво сам очекивао кад ће већ једном отићи тај неграпни човек.

Он је по форми стезао наше руке, исто тако формално пољубио Олгу и изашао на улицу. Поседела смо остали још једно десетак минута. Кремчатов, осећајући неугодност ситуације, поче причати о Мишуруну, који не само што је код њега мезетисао, него је чак од њега носио и хленичне маслом намазване. Ја ударим у смех,

а исто тако, учини ми се, и Олга. Но заједно с тим она некако неочекивано устаде и оде у своју собу; по њеним покретима или не знам по чему — ја сам несумњиво осетио да јој није добро. Кречтатови су, вероватно, прочитали на мом лицу немир, јер се брзо опростише и одоше.

Ја пођем у собу за спавање. Заставши на прагу, угледам Клеопатру где лежи на канапету и очајно маши ручицама. Њено посунуло лице показује крајње незадовољство животом, тек што није заплакала. Олга полудежи на постељи, заривши лице у подглавник.

— Олга! викнем је.

Она уздрхта и још се више зари лицем. Приђем јој. — Олга, мило моје, шта ти је?

Сва је дрхтала. Чујем јој пригушено жецање.

Хтедох је утешити, те је нежно обухватим око струка. Она се сва протресе и као да се хтеде ослободити. Затим подиже лице — са-

мртнички бледо, запаљених очију, са великим црвеним мрљама око њих.

— Андреја, иди, иди... Ја не могу...

— Отиђи ху, само ако ће те то умирити, Олга! рекох поражен њеним првим одбијањем моје милости. Пољубим јој руку и пођем према вратима. Али у том тренутку чујем иза себе пролом жецања. Обрнем се. Олга ми пружица обе руке. Брао јој приђем и она ме стеже у наступ страсних загрљаја. Осећао сам, како на моју главу, заједно са њеним пољупцима, капљу топле сузе. Упитам је, шта је то с њом?

— Не знам, мили, не знам!.. Али сам осетила — учинило ми се да је болест опет дошла... Да ћу умрети... И да је то била обмана... Ужасна обмана!..

Пољубила је и мене и Клеопатру, плакала и говорила о смрти, док на посетитику нисам успео да је усавам на својим рукама.

(Наставиће се)

* * *

У мом је срцу блага полутама,
којом тек каткад по варница сјене,
ал одмах, брао, угаси се сама,
ко да се плаши да из сна не крене
уморно гробље; да не спржи вео
плеснива мрака што се над њим свео.

Не, немој, чедо, својим оком чедним
у моје мутно улирати око.
Погледом можеш нехотичним једним
срушит у срцу ћутане дубоко,
да јекне хаос уславане песме...
— А моје срце будити се не сме!

Вел. М. Живојитовић.

ХРОНИКА

НАУКА

ЛЕК ПРОТИВ СТАРОСТИ

Жан Фино

Ми не умиремо више као стогодишњаци. Откуда ова превремена смрт? Зашто умиремо? Вечито спорно питање, које нам је донело толика тумачена која ништа не тумаче! Кад бисмо хтели изнети све разлоге, почев од богослова па до биолога, то би био посао који би захтевао стотине свезака, у осталом посае бескористан. Човечанство поглавито занимају средства за избегавање смрти, а нуколико скривене побуде за његово живљење на земљи.

Стога оставимо у страну хилуду и један узрок што их наводе наши претходници, а истакнемо један, који заслужује више части него што му се уопште приписује. Тај непризнати узрок је — страх од смрти. Човек, доспевши до извесних година или само у неко нарочито душевно стање, претрпи неку врсту аутосугестије смрти. Он тада верује да му је дошао крај и он се храни исто тако страховањем од смрти, као и животном храном. Почев од тога тренутка, смрт га је омађијала. Он види са очајном муком њене позиве свуда и свагда. Мудро и спасоносно очекивање другога света уступа место нервозном и кукавичком страху од престанка живота.

Човек се храни овим страхом, он се њим трује и од тога умире. Човек кога је обузела ова мисао лоше једе, а још горе вари. Његов живичани систем се задуља и његов организам остаје глав према подстицајима живота, који нам долазе споља. Изабављање изворе његова организма, стварајући неку безграничну тугу и безимене болести.

Кад би човек био уверен да му је достигнутих 70 година далеко од крајње границе његова живота, он би навршио двоструку каријеру. Често пута би било довољно померити вештачке преграде дуга века, довољно би било увести људма уверење, да их очекује живот од 150 година, па да га задовољи. Аутосугестија, која иде дотле да изазива у човечијем организму укоченост зглобака и стварне повреде, прожеле би човека у овом случају толико, да би њен утицај осетило цело његово биће. Јер не забо-

равимо да нас страх од смрти лишава свега, не изузев ни подобност живљења.

У рату гину маа' не увек и пре свију они, који највише стрепе од смрти. Они на њу мисле, због ње су брижни, од ње се чувају, од ње хоће да избегну, а она их најрадије изабира, она се најпоузданије устреми баш на оне који од ње беже. Тим се можда може протумачити онај унаос на лицима погинулих на бојном пољу.

Испитајмо пажљиво прошлост, а нарочито садашњост стогодишњака, на ћемо се зачудити како су они равнодушни према крају прајена. Ово им се чини најмања брига, и они греду ка крајним границама живота понајчешће и не помишљајући на смрт.

Неком човеку од сто двадесет година приписују овај ведри одговор, који заслужује да се усвоји као једно од основних начела *герономије* (наука о дугу животу). Кад га упиташе да ли се боји смрти, он одговори:

— У сто десетој години као у шесетој, а у шесетој као у двадесетој, хоћу рећи — никада. Ја сам се увек напашто да ваљано живим, уверен да ће ми то донети смрт у подесно време и у најлакшем облику.

Презирање смрти, то је још један начин да се продужи људски век. Јер живот се понаша према нама као и женскиње: оно се покоравља поглавито ономе који показује равнодушност према њему, а окреће главу од оних који улашту и који му највећма досађују својом претераном наклонешћу.

Најмоћније средство да човек не умре сувише рано, ово је: да негује дужности живота и да презире смрт.

II

Међутим старост, која нас насилно баца у напуштају смрти, није нуколико тако свирепа и неизбежна несрећа, као што се обично мисли. Да се разумемо: ми нећемо можда никада открити бесспорни кладаца младости, о коме савашу стари народи. По њихову безазлену веровању, овај кладац би давао вечиту младост онима који би се у њему окупали, дружао би им отпорну снагу против рушења и трошења организма. Ну имајмо на уму ово: што беше негда само маштање, сад има извесних изгледа да постане научном стваришћу. Не тако лепа као сан оних који вероваху у врлину старе *нимфе* Јупитерове, ова стваришност неће додуше уништити старост, али ће је одложити за дуги низ година,

Јер модерна биологија смислила је пројекти план: да непосредно удари на саму старост. Она сматра да је могућно помахати у назад рок њене појаве. Човеку организам био би тако заштићен од њених опасности. Њега ће бранити, као што ћемо мадо час видети, читава војска ратника, решених да не допусте непријатељу да изненади тело, поверено њихову надзору.

Да бисмо схватили могућност ове револуције, коју ватрено желе сви људи, покушајмо да протумачимо физиологију старости, према најновијим подацима биолошке науке.

Ми разликујемо у крви, поред црвених крвних зрнаца, познатих под именом *фагоцита*, чија је задаћа да пружају тлањима кисеоник на ваздуха, и бела зрнаца, *лајкоците*, којих је мање на броју, мада и она врше веома важне радње. Фагоцити и лајкоцити су обоје бића од не једне ћелице, чији је позив да сачувају наше тело од сваковрских микроба. Чим се они наметљиви појаве, удружена војска фагоцита и лајкоцита устремце се на дошљаке и прождире их. Ова операција не бива увек жељеном тачношћу и успешношћу. Час је војска што осваја сувише јака, час је војска што брани сувише слаба. Тада настаје дуга и свирепа борба, а од резултата ове продуктивне борбе зависи, у целини, безбедност, па и живот нашега тела. Ако победиоци, микроби-освајачи, задобију човеке тело и, пошто га себи подине, ослабе му отпорност, убравају његову старачку изнемогност, те изазивају смрт. Ове непрекидне борбе граде битни услов нашега живота. У тајнама наше личности откривају извеквасне очи модерног биолога пројекте мирјада бића, ради одржања и обезбеђења нашег организма.

Ну ове непрекидне борбе доносе многе рањенике. На ратном попришту леже ослабљене ћелице, неспособне да врше своје природне радње, па шта више, има их и мртвих. Важно је да се они отпади што пре уклоне, јер у микрокозму, каква је унутрашњост нашега тела, мртви и лешине не могу нешто и некакашено лежати на своје месту, исто као ни на бојном пољу. Мора се по сваку цену извршити сахрањивање и уклањање мртвих из средине живих. То је улога која исто тако припада храброј војсци фагоцита и лајкоцита.

Хајдемо даље у својим упоређивањима. Као што се у лаше организмованој држави често пута обрну они, који су позвани да јој бране земљиште, противу других, којима треба да дају заштиту, исто тако покрећу наши једноћелични чувари своју војску противу државе — организма — коју треба да бране. Овај братоубилачки рат у толико је лакши, у колико ткива, што састављају наш организм, постају са своје стране жртве узајамне борбе.

Наши главни органи, као јетра, мозак, бубрези, представљају две врсте ткива. Има најпре везивно ткиво, које гради неку врсту осовица, а затим „племенисто ткиво“, т. ј. ћелице своје-

ствене свакоме органу, које имају да врше и које извршују његове природне радње. Слабљене свакога од ових органа називато је нестаником или изнемогалошћу његових племенитих елемената. Њихово место заузима везивно ткиво које, будући нижег реда, нагло се развија у свима правцима. Лекарски израз *склероза*, *артериосклероза* тачно одређује извршену операцију. Губећи своје племените ћелице, које замењује везивно ткиво, орган се стврдњава и престаје да ради правилно. Тако избија на видело ослабљеност мозга, или болест јетре и бубрега.

Вратимо се својим добрима, а кадито лошим изворима. Кад приметите опадање наших органа, и у колико се племенити састојци показују све слабији, наши војни чувари устремце се на њих и униште их, као да су то обични уљези. Пред унутрашњим непријатељем показују се племените ћелице немоне. Склероза ослаба наше органе, другим речима, старост се ближи крупним корацима, а смрт, крајни резултат старачке изнемоглости, приближује се и прети.

А који су то лоши војници, који тако изневераву своју свету ствар? Мечников наводи као резултат својих дугих опажања (у *Дијалима Пастерова Завода* и у Биолошком *Годишњаку*), да ваља међу нашим чуварима — фагоцитима и лајкоцитима — разликовати две врсте: *микрофаге*, који имају неколико величких једара, и *макрофаге*, који имају само једно једро. И докле први савесно врше своју дужност бранилаца наше органске баштине, докле други, као преторијанска војска, убијају чак и оне које треба по позиву своје да штите.

Решење проблема ласно је уочити: макрофаге, праве злочице и штеточине по наше здравље и скоро искључиве изазиваче наше старачке изнемоглости, треба избацити из нашега тела. Треба им одузети могућност да продуже, или чак и да отпочну своја недела.

Навикнут на благотворни утицај разних серума против штетних микроба, Мечников ја хтео употребити један серум, који би био способан да разори макрофаге. Како би то био жестоко ударац за старост, схваћену као скопаченост нашег тела, кад бисмо успели да уништито њене моћне савезнице! Серум беше веома и сувише снажан: његов утицај није се ограничио само на лајкоците и фагоците са једним једром, већ је у исто време обухватио и добротворне микрофаге, верну војску и побуњене војнике. Стога се морало привремено одрећи овога серума и чекати да се пронађе други, који ће делати искључиво против макрофага.

Међутим се Пастеров Завод трудио да реши овај проблем посредним путем. Ако унутрашњи непријатељи успевају да се тако ласно дограбе наших ћелица, онда је то стога, што ове не показују довољно отпорности према овим напаљачима. Јер не заборавимо да су племенити састојци наших ткива и у најпојмаљивости исто тако изложени прождарљивом апетиту макрофага, па

иначе им не успевају да их начну. То је стога што је њихова чврстина, свежина, спречава сваки покушај побуне неверних војника. Место да бисмо уништили макрофаге, зар не би било боље да ослабимо племените елементе, како би били у стању да се снажио одупиру против опасности што им прете? Полазећи са овога гледишта, биолози Пастерова Института гледају да пронађу нарочита средства, неку врсту помагача, који би спречавали опадање племенитих ткива. Ради се на томе да се пронађе нит серума, који би имао да ојачаје час јетру, час бубреге, час мозак.

Кад се ова средства буду једном пронашла, ми ћемо тим померити у назад крајње границе старачке неизмोगлости. Тим се неће укинути смрт, јер се неће у недоглед помичати њен рок јавље. Све се временом троши, а нарочито тако сложен и осетљив организам, као што је тело у живих бића. Ну кад се постигне само то, да људи могу да дуги низ година уживати повољно здравље, да се смање патње и понижења преране старости, то је већ знатна добит, која може да измени положај животних мерила.

Дођајмо још, да огледа извршени другде (радони Леба, Калкиса и др.), иду на то да потврде поставку: да је старост, укупно узев, само случајна особина нашег живота. Случајан догађај, који се може отклонити, додасе поврх тога оптимизам извесних биолога.

Јер кад би се могла поново успоставити нарушена равнотежа између хељичних елемената, вели Мечников у Биолошком Годишњаку, онда би се тим постигла обушта, или барем ублажавање старачке извесности. Старост би тада постала спонтаност, и тада би се можда могао слободно развити онај инстинкт природне смрти, којег према данашњем стању ствари скоро никако и нема.

Ново схватање старости, као посебне бодести, отвара нам нове, утешне идице. То нам даје наде, да ће метода, препоручена од Пастерова Института, дати раније или доцније добротворних резултата. Било да се примени у облику серума против саргонита, разорилаца наших племенитих ткива, било у облику серума за опорављање самих ткива, нова стаза, којом се упућује лекарска наука, пуна је ружичастих обећања за сутрашње човечанство.

С француског Петар М. Илех.

УМЕТНОСТ

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ГОСТОВАЊЕ ОСЕЧКОГ КАЗАЛИШТА

Несумњиво је да се исцрпено изведена и прилично несавесна реклама никоме није толико осветлила као Осечком Казалишту. Пре но што

је ово позориште стигло, реклама је о њему ишла и пером и реџу, и очекивало се с правом да се добије нешто велико. Због тога је Осечка трупа у почетку одмах нападнута, јер се од прве видело да она није оно што се о њој говори. Уз то још Осечка трупа, која се специјално бави оперетом, почела је свој репертоар драмом сумњиве вредности. Разуме се да првог вечера стечена рђава репутација, која се ни другог вечера није могла поправити, доцније, кад ју је у ствари требало поправити, није остављала ово скромно и вредно позориште, које није заслужило онако рђав пријем.

Осечко казалиште је прве вечери дало „Хасан-агину“ драму у три чина од Милана Огризовића. Овај комад има оне особине, које имају сви комади писаца од добре културе, а осредњег талента. Г. Огризовић има појединих места добрих. Нарочито први чин има психологије и ми смо очекивали добру ствар. Интересантна је једна особина овог комада. У њему има у почетку нечег схаћеног мало декадентски, модерно. У првом чину разлог агина беса г. Огризовић не тражи у спољним узрачима, но чисто у дупи самог Хасан-аге. И то је што је необично симпатично. Али доцније је г. Огризовић, пошто нема јакот талента, напустео психолошко решавање драме, увео у драму и досадне моменте и непотребне личности и најзад упропастио све мелодрамским завршетком, јевтинијим ефектима.

Уз то још кад се рекне да је извођење било као и драма, или још горе но драма, разумеће се зашто се вратисмо разочарани.

И сутрашњица нас је дочекала с „Пигалеском љубављу“, која је врло опасна за почетак репертоара, јер се траже врло, врло добри и певачи и глумци да до ала Бога врло либрето, који чак ни музика не може спасти, извлаче бар својом игром.

Такав почетак убио је овом позоришту глас и после су била залуд сва упињања.

Међутим „Мала чоколадарица“, комедија у три чина од Пола Гавоа, играна је боље. Што се тиче овог комада, може се рећи да је то једна обична француска шаљка, са доста залета, без психологије, развучена, али са доста досетака и прилично духа у дијалогу. Жива конверзација, овда онда која биоскопска сцена, и комад ипак није досадан. Кратко речено, то је један од комада које човек заборави чим изиђе из позоришта и које гледа једино да би му прошло време.

Овај комад патно је и од рђаве реције, али ипак се може рећи да је ипак боље по ризици. Сем тога, у њему су се приказивали госпођа и господин Лијанка, о којима се говорило да ће бити ангажовани код нас. Улога мале и несташне Бељамине добра је за продуцирање почетника. Међутим госпођа је старија глумица и ипак је погрешно играла: она је дала десимондну место наивке. Господин Лијанка је играо глатко, али без темперамента. Има доста рутине, али талента не.

„Лепа Јелена“ од Офенбаха, са својом живом и вичито ведром и пријатном музиком, оперета је која тражи не само добар приказ и, разуме се, добре приказиваче, но и духовитог редитеља који ће она места, где се карикарају локални манири, умети елегантно колорисати. Та места, та локална карикатура била је овде оно што је најгоре. Све је то било дилетантско, јевтино. Она места која нису могли исварити својом духовитошћу, била су врло добра.

Госпођица Ашенбренерова има пријатан глас и, ма да је боља као певачица но као глумица, има пред собом лепу будућност.

Од мушких су се истакли г. г. Драгутић Вуковић, који је брзо постао симпатија београдске публике, и Теодор Стојковић који је несумњиво од најбољих њихових глумаца, али не и најбољи.

„Какав отац, такав син“, комедија у три чина од Антоана Марса и Мориса Девајера, комад је са биоскопским сценарајем, који толико дражи на смеш, да се не сећамо вечера, кад смо се смејали више и слађе. Ово је комад у коме изгледа да је писац имао једну једину намеру: гонити на смеш. П. он се не устеза да замисли и стави у комад све што је смешно и то не мало смешно, но што је већ толико лудо, неформално, да том својом комичном егзотичношћу гони на смеш и интелигентног, обављалног човека. Ово је комедија у којој личности раде и крећу се по психологији, која до душе не личи на земаљску психологију, али главно је да су те личности са толиком дозом комичног, да је збрна личности, сродства, ситуација, друштвених редова, па чак и збрка логике таква да писац постигне оно што хоће: засмејава публику.

Овај комад не тражи нарочите студије. И глумци су га добро играли. Својом врло добром игром показали су где лежи њихова моћ: у водвијској сцени.

Нарочито су добро играли г. Миловановић, за кога се може рећи много лепих речи, г. Вуковић и г. Стојковић.

Овај комад, ван литературе, створио је прве симпатије за Осечане. Тада је публика осетила, да је рекламирано једно, чега нема, а да није рекламирано друго, чега има у изобилју. Тада су дошле искрене симпатије за ово позориште, које треба третирати као добру путничку трупу, где је целина добра, а сем тога има и неколико талентованих људи, који не би били на одмет ни већој позорници. Никако дакле не треба о њима говорити као о готовој, великој трупи. Да су одмах дали ове лакше ствари, где место уметности говори духовитост, дружнији би дочек био и несумњиво је да Осечани не би отишли с огромним разочарањем и још већим дефицитом.

„Вера и отаџбина“, комедија од Карла Шенхера, комад је у коме је г. А. Гавриловић био добар, г. Миловановић такође добар, а остали у главном добри. Сам комад није толико ваљан, али игра је била боља од комада.

У „Леој Ригети“, комичној оперети од Леа Фала, где је музика пикантна, весела и посебно пријатна, пуна подата и младости — играли су сви најбољи Осечани и то добри играчи. Главне партије су имали г-ђица Ашенбренерова и г. Митровић. Али је госпођица Драгица Фребе, која до душе није примадома овог позоришта, али која највише вреди, била душа целог вечера. Г. г. Вуковић и Стојковић, дајући дегенерисане двојке типове, били су одлични карикатуристи, можда мало и претерани, али отмени, духовити.

Драмски одсек овог позоришта, који је врло хладно дочекао, опростио се са Београдом једном глумом немачком шалом и отпутовао. Та је немачка шала „Чежња за хусарима“, комедија у четири чина, коју су написала два доброћудна Немца: Густав Каделбург и Рихард Словенек. Можда су се они сами нишући ову шалу смејали, али онима који је гледају — досадна је. Г. Миловановић је био приличан, а г-ђа Јањка Стокић најбоља.

„Маскота“, оперета у три чина, музика од Одрана, била је изведена тачно и укусно. И солисте и хор били су на своје месту. Женске солисте г-ђица Хрвојић (Маскота) и г-ђице Гросова и Фребеова играле су с вољом и певале врло добро.

Г. Вуковић је и овде показао да је одличан оперетски карикатурист.

„Инимитација“, Лехарова оперета, показала је колико је Осечко казалиште добро у оперети. Овде се већ видело да је г. Митровић одличан певач, да је г-ђица Ашенбренерова његов добар партнер, и да ту има довољно одлика доброг хора. Сад је осечко казалиште већ стекло велики број симпатија, чак и међу онима, који су га у почетку дочекали врло опорно.

И најзад је дошла највећа атракција Гроф Луксенбург, оперета од Лехара. Ово је оперета која данас доминира у оперетном свету својом лакоћом, својом елеганцијом. Музика је топла, зашљивања, а либрето духовит.

Госпођица Ашенбренерова је прво играла главну улогу. У репризи је играла госпођица Гросова, која је овде била изврсна и гласом и игром. Г. Вуковић овде има своју најбољу улогу. Може се рећи да се овде најбоље види колико је г. Вуковић добар глумац. Он свога дегенерисаног кнеза изводи физиолошки тачно и складно. Његов вадер из другог чина долази у најбоље глумачке партије, а проценан глас му даје драг оперетског комичара. Г-ђица Фребе је овде врло, врло пријатна. Њена пикантна наивност, детинске несташности, — све је то пањљиво, љупко, готово заносно изведено.

„Музикантова кћи“, од Јарна, завршила је програм и оставила најпријатније успомене. Главну улогу играо је г. Гошћ, кога смо мало пута видели, али који заслужује пажњу.

И тако најзад можемо рећи, да је Осечко Казалиште оставило чудновате утиске. Као свако

позориште, које тек почиње каријеру, оно има извесних комада изведених ваљедно дело, а има и комада савршено дилетанског извођења.

Б.

НАШЕ ШКОЛОВАЊЕ

Говор Љуб. Стојановића на XXVIII Учитељској Скупштини, 7. августа 1911. год. — Прештампано из „Одежа“ Београд, 1911. год.
Нова Штампарница — Дамаскић, Љуб. М. Дамасковић.
(Први део стр. 1-27 а други такође од 1-27 мала 89).

Исписани наслов носе две врло занимљиве књижице, у којима је расправљано о једном животном питању нашег народа и наше државе. Питање о школовању и васпитању наше омладине тако је крупно, да је вредно да се о њему позабави сваки јавни радник и сваки родољуб, који мисли о будућности нашег народа. Г. Љуб. Стојановић, као радник на науци, као ранији професор гимназије и професор Велике Школе, као шеф једне странке и као пређашњи министар просвете заиста је имао много да види и да сазна, шта ваља а шта не ваља у нашем школовању и васпитању. Резултати, које даје наше школовање, такви су, да се заиста сваки родољуб мора забринути за будућност свог народа. Држава, окрузи, срезови и општине дају милионе на школовање, на њему раде хиљаде посленика, па опет резултат школовања тако је бедан, да нам народ остаје неписмен, а људи, који прођу кроз средње и више школе, нису са спремом готови да ступе у живот и да одговоре оним великим дужностима државне службе и државног живота, које их очекују у животу. То је могао увидети сваки, који је иоле размишљао о ојмо, шта нам дају данашње школе и са каквом спремом пуштају у живот наш подмладак и нашу омладину; али ако је могао сваки увидети да не ваља оно што наше школе дају, није могао рећи шта ваља учинити, шта ваља променити у нашем школовању, па да оно даје ону спрему која је потребна како нашем подмлатку тако и омладини, да би ступили у живот наоружани спремом и знањем, који одговарају савременим потребама друштва и државе. У данашњој нашој немарности и општој пометености, кад се ни у једној грани државног и друштвеног живота не ради са одређеним и утврђеним планом и програмом, заиста је за похвалу, што је то тако знаменито питање дотакао један од највиђенијих наших јавних и политичких радника, уз то и шеф једне странке. Бојати се да то не остане само „дотакнуто“ питање, па да на том догацију и остане. Питање о школовању и васпитању омла-

дине једног народа о њеној спреми за будући државни и друштвени живот толико је значајно, да оно не сме бити само покренуто и дотакнуто, већ расправљано и решено онако, како ће најбоље одговорити савременим потребама народа.

Писац поменутог говора у првом делу своје књижице на првом месту објаснио је, зашто је узео да говори о том питању ба пред представницима наших учитеља основних школа, пред Учитељском Скупштином.

Затим је (под I стр. 5—8 у првом делу) изнео у најкраћим потезима о потребама, које су изазвале први пут да се заведу школе. Говорећи даље (под II стр. 8—11) о задатку школе рекао је да је *њен задатак да васпита омладину и да јој даде спрему за доцнији живот*. И одмах поставивши питање шта је задатак школи, рекао је, да она не одговара томе задатку, она данас, оваква каква је у нас, *нити може да васпита омладину, нити јој може дати корисних знања за живот*. Наша школа не даје нашем народу ни основно средство, помоћу кога се теже знање потребно сваком, и мушком и женском, члану нашег друштва; она не даје нашим грађанима *ни писменост*, јер у Србији *од стотине нема ни једних 20 писмених* и ако постоји обавезна основна настава има већ 30 година.

При даљем излагању г. писац је изнео какве су нам школе, које треба народу да дају писменост и знање. Све школе поделио је на оне, које дају писменост сељаку, дакле најпретежнијем делу народа, и на оне, које дају писменост осталом становништву, које се не занима земљорадњом. Затим је (у одељку под III стр. 11—25) изнео: шта је задатак основној школи, каква је код нас и шта даје, и зашто наш сељак мрзи овакву школу, каква је. Одмах за овим говори о другим школама, које дају знање нашем сељаку, с њима је био одмах готов, јер их има само три за целу земљу (у Краљеву, у Букову и у Шапцу). Од свију школа оне су најпростије за наш сеоски свет. Г. Љ. Стојановић мисли, да би по угледу на њих требало уредити све школе за наше сељаке (нарочито по угледу на Шабачку ратарску школу). У исто време предлаже, како се то може постићи.

У другој књижици, односно у IV одељку његова говора, изложено је какве резултате дају остале школе у Србији почевши од основне по варошима па до Универзитета. За свакога који, има деду на школовању у гимназији или их мисли школовати у гимназијама у опште, толико би препоручили ову другу књижицу г. Љ. Стојановића.

Сва питања о нашем школовању, дотакнута у обе књижице, тако су важна по будућност наше омладине и народа, да их обе најтоплије препоручујем сваком, који се ма и најмање интересује како будућношћу омладине наше и народа тако и срећом њиховом.

М. М. В.

* „Мусавит“, орган муслиманске народне организације у Босни и Херцеговини, престало је излазити.

* Богдан Ж. Турфанџић, професор Српског Училишта у Панчеву, јавља да је до о штампано „Училишно Календар за 1912. годину.“ Садржава му је често педагошки стручно, а објективно и списак свих српских просветних радника. Календар ће бити готов крајем октобра, а цена му је 1-50 круна. Претплату прима издашара Ж. Јанковића (Београд).

* У Државној Штампарији престављан је „Закон о избору народних посланика“ (издање од 1902. године) са списком именских и допунских од 13. јуна 1910. године. Продаја је цена пола динара.

* За издање Матице Српске у Новом Саду прихватио су рукописе: „Шерина“ и „Очева сирт“, од Боше Јовића, „Рамени судар Елиште“ од П. М. Ђурићкога (превод Н. Николић), „Јужна Бујина“ учитељског и страдалог у Земуну од Димитрија Ђурића; „Ако немо из свира Краљовић Марко и Арапски“ од Дра Ник. Проловића.

* На „Косовској Српској Војни Гуканије Карачићко за вишеколу годину 1910—11.“ засебно је одштампана расправа Дра Николе Радојчића „Алеманци Стојичковић или историја“.

* Као трећа књига „Одобраних дела за омлазину“ поје издаје Г. др Тиховић Стојан, професор у Новом Саду, издаша је књига Г. Богдана Поповића „О књижевности“. То је једно од првоступних предавања Г. Поповићевих заједно са почетком издавања уопште књижевности. За издавање пак предводи у коме се саопшти о књижевности у деценијско доба.

Здрав и болесно дете. Лекарски савети родитељима од Дра Собољана Рибичара. Са 19 слика. Београд, 1911. Нова штампарница „Давидовић“. В. 8^о, стр. 275. Цена 2 дина. (3 друге).

Др Тома Живковић 1. *Гр. Рад*; 2. *Лист*; 3. *Појам кривичног дела у Пројекту Немачког Казненог Закона*; 4. *Принципи законског редитељства омишних проблема полине тине*. Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — В. 8, стр. 17. Цена?

Министарска одговорност у српском јавном праву. од Јосифа Каспиновића. Београд, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — Прештампано из „Дела“, В. 8^о, стр. 219. Цена 2-50 дина.

О књижевности и њеном радном раду наших мајстора. Предговори државног годишњег скупштинског Мониторинга. Др Милан 3. Вујковић. Прештампано из „Текста“, Београд, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — В. 8^о, стр. 26. Цена?

Борбе Буржиј: Марксове теорије о класној држави. Прештампано из Архива за правне и друштвене науке. Београд, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — В. 8^о, стр. 66. Цена?

Издање Училишног Училишног — Училишног Дом, издана 1910—1911 године у Београду, Београд, 1911. штампарија Доситеје Обрадовић. — В. 8, стр. 98.

Цена Гора и Селедарије Нависа Раде Туров Павлевић. Цетице, штампано у Краљ. Црногорској Државној Штампарији, 1911. — В. 8, стр. 29.

Град Београд. На Делу „Кроз Стари Србију и Мађарину“ од Дра Ник. Хачи Павловића. Са 11 слика у тешкој. Београд, штампарница „Св. Сава“, 1911. — В. 8^о, стр. 68. Цена 1 динар.

О физичком и умном раду. Предговори поје је у име Друштва држао Брета Јовић 8. децембра пр. године у сали треће Београдске Гимназије. Одштампано из „Светлости“. У Београду, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — В. 8^о, стр. 19. Цена?

Издање Хришћанске Заједнице Студентског Београдског Универзитета, Бр. 2. Највећа борба у животу студентског класа победи над самим собом. Издавање Дра Ц. Моти. Београд, штампарница Доситеје Обрадовић, 1911. — 16^о, стр. 31. Цена?

144 Издање Задужбине П. М. Комара 144. Духовне Беседе Гаурица Поповића, издање Шабовић, Књига 3. Издање Алекса Ник. прота, издање Хришћанског Високог, У Београду, штампарница „Штамп“, Ст. М. Николића, 1911. — В. 8^о, стр. 204. Цена 2 динара.

Притче за историју Београдске полиције и државног кривичног у Србији. По архивним изворима А. Г. Београд, штампарница В. Мунш и М. Караџа, 1911. — 8^о, стр. 77. Цена?

№ 4. Библиотека Младост. № 4. Станковић Пилићевски: Гости. Државни епизод у 1 чину. Превео Свет. Живковић. Београд, штампарија Андре Петровића, 1911. — 8^о, стр. 24. Цена 0-20 дина.

Десет година рада В. Шилевићеве земљорадничке заједнице. 1901—1910 год., средно Сретен Данић. Стр. 91. 8^о. Београд. Штампарија „Доситеје Обрадовић“ Цена?

Тројословно — аналитичко шематично Краљевине Србије. VI. Урлашић Па. Јефремовић. Високи и високи Са. Р. Хришћан и њени. Београд. Нова штампарница Давидовић, 1911. В. 8^о, 288 + 27. — Цена?

Српска Краљевина Антимија Нова издања је седмишњом књигу Српског етнографског зборника: Етнографска грађа и расправе. У овој књизи су ове расправе: др Сима Трдиловић, Глазник српских жрвених обичаја; др Јован Ердељановић, Поштом српских кнезова; Тол. М. Бучић, Народна мањина Срба у Лепу. Стр. 395. Цена 6 дина, или 25 дина у једну књигу.

ОДРЖАЈ:

1. Кроз, прича Чола Поповића;
2. Скрета, песма Момчила Милошевића;
3. Јуно, лодне и вене, прича од Мил. Десетовског;
4. Марксове стопе, песма Т. Ђурића;
5. Мис Харијета, приповека од Гиле Монгана, прев. С. С.
6. Пехар, песма М. Бојића;
7. In Plazo, Шер Луи, е ермијинског превела З. М.
8. Краљевски Марко у народној неслави, издање Станковић М. Милићковић, устела (картичан);
9. Зоран појмови, роман Н. Н. Потанепа, превод е рз-оног (наштан);

10. * * * песма Вал. М. Живковића;
11. Хроника: Наука, Уметност, Књижевност;
12. Разно;
13. Библиографија.

Сажет:

А. Павловић: Једна дозорица; П. П. Губево: Марија и Јосиф е Исусом; Рад: Заједница млад; Милић Милићковић; Андреја Јел Сирто: Јован Бучић; З. Прелаз: У крајњу небеском; Чола: др Ј. Павић: Исповица Св. Сава у Горњи Студеници; Тилив: Црквеница; У. Прелаз: Уостро; В. Мурман: Вољак; — Долина — С. Рокановић: Рад.

ПИСАЋЕ МАШИНЕ

BAR-LOCK

„АДЛЕР“
„ПИТСБУРГ-ВИЗИБЛ“
КАРБОН ПАПИРА

„РЕМИНТОН“
„СМИТ-ПРЕМИЈЕ“
ПАНТЛЈИКЕ СВЕ ВРСТЕ

као и сав остали прибор за Писаће Машине могу се
добити најбоље у трговини

МАРИЧИЋА и ЈАНКОВИЋА
У БОГРАДУ.

Помодно-мануфактурна и платнарска трговина
МИЛАНА КОЈОВИЋА и ДРУГА

ПРЕЂЕ
САВИНА и КОЈОВИЋА
БЕОГРАД

Кнез Михаилова улица.

Препоручује своје велико стовариште:
ШТОФА за костиме, хаљине, сукње и блузе.
СВИЛЕ за превезе, хаљине и венчанице.
ТАФТА црног и у свина бојама.
ДЕЛЕНА, ЗЕФИРА, ЦИЦА и других разноврсних
тканина за прање.
АТЛАЗА и Сатена за јоргане, Цвилица за душеке.
ПЛАТНА више квалитета и ширине за све упо-
требе.
Свакогврсног прибора и украса за жен. одело.

Цене су солидне и утврђене.

Мустре на захтев шаљемо бесплатно.

ЗА ПРОЛЕТЊУ и ЛЕТЊУ СЕЗОНУ
СПЕЦИЈАЛИТЕТИ:

ШЕШИРИ: Mossant, Vallon & Argod,
The American Hat,
The Colton Barr & Co.
G. Panizza & Comp.

ОБУЋЕ: Noris Welt,
Unic.

КОШУЉЕ: Phenix — Paris.

РУБЉЕ: Dr. Lahmann.

КРАВАТЕ: London — Paris.

МИДЕРИ: Марка D. D. — Paris.

РУКАВИЦЕ: Dent, Allgroft & Co. Grenoble.

БОА, ЕШАРПЕ: Париски новитети.

У врло великом избору приспели су
ГАЛАНТЕРИСКО ПОМОДНОЈ ТРГОВИНИ

САВЧИЋ и НИКОЛИЋ

77 ТЕЛЕФОН

БЕОГРАД

ТЕРАЗИЈЕ

НОВО!

ВАСПИТАЊЕ ВОЉЕ, најиспо
ЖИЛ ПАЈО, превео с француског
Јов. М. Јовановић.
Цена 2-50 дина. (у фином повезу
4— дина.). Издање књижевне С. Б.
ЦИВИЈАНОВИЋА — БЕОГРАД.

Најусавршенији и савремене
ШТАМБИЉЕ и ПЕЧАТЕ
од каучука и метала
израђује

БОРЂЕ М. МИЛАДИНОВИЋ
Београд, Чина-Љубина ул. бр. 12.

Сингер-ове Шиваће Машине

добиле су опет на

Светској

изложби

БРИСЕЛ 1910

Највеће

одличје

Grand

Prix

Друштво за продају Сингерових шиваћих машина

БОРН и К^о

БЕОГРАД — КНЕЗ МИХАЈЛОВА УЛИЦА БРОЈ 23.

Стовариште мустара у свима већим варошима.

НОВО ОТВОРЕНА

МАНУФАКТУРНА, ПЛАТНАРСКА И ГАЛАНТЕРИСКА ТРГОВИНА

СОЛОМОН Х. ГАБАЈ и К^{омп.}

БЕОГРАД

КОД ЛУБЕНИЦЕ

ТЕЛЕФОН 1328

БАСНА КЛ. БР. 5.

Част нам је известити наше штоване муштерије, да смо добили огроман избор разноврсне робе из првих Енглеских, Француских и Немачких фабрика и продајемо по врло умереној цени.

Мустре на захтев шаљемо.

НОВО!

Изашло је из штампе:

ТАКО ЈЕ ГОВОРИО ЗАРАТУСТРА

НАПИСАО ФРИДРИХ НИЧЕ

са опширном студијом о Ф. Ничеу

и сликом Ничеовом

од Д-р М. ТУРЧИНА

Цена 3— д.

Издање књижарнице

С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ

НОВА ИСКРА

Корисна Прилика!!!

На захтев муштре
шављемо бесплатно.

Приспели Новитети!

Највеће Стовариште:

и сву робу купљену од
Г. Јевте Лаковића

продајемо са знатно спуштеним
ценама јефтиније но где као:

Помодне, Мануфактурне,
Платнарске и Галанте-
риске робе.

ЧАРШАВА креветских и асталских од штофа, жаниле, сомата и тила.
ЗАВЕСА штофаних, чипканих и сомотских.

БРАЋЕ Х. ГАБАЈ

ШТОФОВА за КОСТИМЕ, ХАЉИНЕ и БЛУЗЕ од
цене 1-60, 2, 2-50, 3, 3-50, 4, 5 па до 15 дин. метар.
ПОПЕЛИНА у свима модерним бојама од цене 3-50,
4, 5 до 8 динара метар.

СВИДЕ и АТЛАЗА за хаљине, блузе,
ауфлуца и т. д.

КАДИФЕ праве венецијанске и
АТЛАЗА за бунде и либадета.

АУФЛУЦА као: шплиц-штофа, уметака
и чипке од тила, флитера, злата итд.
у свима бојама.

ШИФОНА и ПЛАТНА у свима ширинама
и квалитетима.

код „Круне“

Кнез Михаилова 33, у Паласти г. Николе
Спасића, преко пута „Града Хотела“.

АЦА Б. ДИНИЋ и К^о

БЕОГРАД

Кнез Михаилова ул. 12.

телефон 887

галантериска и помодна трго-
вина има велики избор:

Шешира, кана, кошуља
мушких и женских,
краткова, манжетана,
кишобрана и сунцобрана,
парфимерије.

Девејске спреме, спреме за
удаване, кузовних
снаха, сопствена из-
рада мушких маши-
на и разних галан-
териских новост.

Највећа и најстарија трговина ове бранже

РАЈИЋА и ВУКОВИЋА

ПРЕЂЕ

АДОЛФ РЕШОФСКИ

код „ТРУБЕ“

Препоручује своје велико стовариште разно-
врсних дечијих играчака, музичких инструмената,
кафанског прибора, нирибершко галантеријске
робе и т. д.

Цене су умерене и солидне

Радија се налази од 1/IV 1910, Кнез Михаилова 31, угао.

„СРБИЈА“

ОСИГУРАВАЈУЋЕ ДРУШТВО

У БЕОГРАДУ

Кнез Михаилова улица бр. 49.

Основни акцијски капитал Дин. 1.000.000 у злату.

Стање на дан 31. децембра 1910. године износило је:

Осигурани капитал живота Дин. 9.891.900

Осигурани капитал пожара Дин. 34.584.790

Друштво „СРБИЈА“ врши под веома повољним
погодбама ова осигурања:

1. Осигурање људског живота на неограни-
чене суме и по разним комбинацијама
2. Осигурање свих грађевина, индустријских
предузећа, робе и покућанства противу пожара.

— Сва блага обавештења даје БЕСПЛАТНО —

Друштвена Управа.

ДУШАН В. ПЕШИЋ

ТЕРАЗИЈЕ БР. 1 БЕОГРАД ТЕЛЕФ. БР. 1026

ВЕЛИКИ ИЗБОР ГАЛАНТЕРИСКИХ НОВИТЕТА

ШЕШИРА из првих светских фабрика
најмодернијих фасона и боја

□ □ ЦЕНА СОЛИДНА И СТРОГО УТВРЂЕНА □ □

БРОЈ
10.

НОВА ИСКРА

ГОДИНА
X.

БЕОГРАД, ОКТОБАР 1911. ГОДИНЕ

Власник,

Живојин О. Дачић

Краља Александра улица брз 20.

„Нова Искра“ издаје сваког месеца. Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 динара Србије; на год. 10, по год. 5, четврт год. 2 динара у осталим земљама. Приплата и све што се тиче администрације шаље се власнику „Нове Искре“, а рукописи уреднику. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рона бројеви се могу добити само за општу цену.

Уредник,

Риста Ј. Одавић

Кнежевина Милова улица брз 8.

МЕЂУНАРОДНА ХИГИЈЕНСКА ИЗЛОЖБА У ДРЕЗДИ

Ових дана (31. октобра по новом календару) затворена је интернационална изложба у Дрезди, која је отворена још маја месеца ове год.

Ова је изложба, и по својој огромној величини и организацији, и по вароша у којој је изложена, и по броју и каквоћи предмета, који су на њој изложени и по циљу, коме је намењена, одвојила од сличних стручних изложба, те је сасвим оправдано, што је изазвала велику заинтересованост не само стручњака, већ и масе народа — разних стаљена, како у Немачкој тако и ван њених граница.

С тога заслужује да се и ми, при њеном затварању, њом мало позабавимо и покажемо њену праву вредност и значај. Ово је у толико пре потребно, што наша земља у овој међународној изложби није учествовала, а и иначе је посета од стране наших суседних држава била и сувише скромна.

Али пре него што пређемо на само описивање хигијенске изложбе у Дрезди,¹ потребно је најпре, да утврдимо, шта се разуме под самом хигијеном; јер о хигијени постоје у широкој маси народа још нејасни и чудновати појмови.

Хигијена је не само наука о чувању људског здравља, већ и наука која нас учи како ћемо своје здравље да ојачамо и повећамо, да бисмо што лакше могли надјекати борбу за опстанак.

Јавна је хигијена исто толико стара колико и лична, и може се сматрати као мерило културе појединих народа. Готово код свију културних народа налазимо законе и обичаје, који се односе на чување и негу људског здравља. У многих старих народа религија и држава утврђивале су, са највећом тачношћу, правила о животу и чувању здравља. Тако нпр. још код Египћана начин исхране био је од ситница прописан, хранива вредност појединих средстава за исхрану, као и њихова варљивост, најтачније објашњена, чак и утицај појединих доба годишњих на дијету до потанкости описан. Али поред ових правила и прописа, који свадају у приватну хигијену, налазимо код старих народа — Египћана — и знаке јавне хигијене (каналне, дренаже и т. д.), који говоре о њиховој високој култури. Код Евреја постојали су женидбени закони за одржавање породица и чистота племена (бракови међу сродницима забрањивани; затим строги прописи по којима су вршени нолини смојаји (коитус за време менструације забрањиван и т. д.), да би се свет сачувао од разврата и болештина. У Мојсејевим књигама има прописа о гробљима, уклањању људских измета, чистом држању бунара и резервоара, о изоловању губавих и кижних. У Грка и Римљана налазимо многобројне прописе о нези тела и његовом снажењу, о физичком испитивању деце и т. д. У Римљана су водоводи и купатила били узорити а постојали су и прописи о надзору средстава за живот, влаока, кална и т. д.

Стољењима су живели стари народи под влашћу ових закона, обичаја и навика и достигали до највеће културе. Доказ су за то споменици архитектуре и уметности, који су нам из тога доба остали. Тек када су, са појачаним благостањем, запемарени ови хигијенски прописи и обичаји и на место уредног живота наступило

¹ При изради овога скрупог списа са: 1) званични каталог интернационалне изложбе хигијене у Дрезди (Offizieller Katalog der internationalen Hygiene-Ausstellung, Dresden 1911.); 2) Историја, организација и социјална објекта интернационалне изложбе, од савремених држава (Die international. Hygiene-Ausstellung Dresden 1911. Ihre Vorgeschichte, ihre Organisation und ihre äussere Gestalt, von Hofrat Doering); 3) социјализам и изазивања за поједине области које сви цитирају у тексту.

Др. Вој. Ж. Вуковић.

развrat и мекунство, и народи су пропадали. Са пропаћу римског царства пропади су и сви напреди, које је хигијена у старом веку учинила. Пропаст старог века пада баш у доба када се јавља хришћанство, са својом узвишеном науком о једнакости људи пред Богом и љубави према ближњем. Оно се у своје почетку није интересовало за земаљска блага и негу тела, већ је обраћало више пажње на други, духовни, морални живот и свет. Отуда је и хигијена занемарена и аскетизам развијен, а заразе, које су се нагло шириле и мориле свет, сматране су као казна Божија или судбина од које се не може побећи.

Тек у новије доба, крајем XVIII столећа, обраћена је пажња културног света опет у јачој мери на чување људског здравља; а нарочито је се последње столеће, услед великог развитка човечјег духа и напретка природних наука и медицине, заинтересовало опет за хигијену. Данас је хигијена постада тако рећи јавна државна наука и њу меће у програм свака политичка партија; јер се увидело да је здравље највећи капитал не само појединца, већ и читавог народа.

И ако интересовање за народно здравље још није у такој мери, као што је било код некојих народа у старом веку, ипак постоји нада, да ће модерни културни народи, у којих се наука и техника са индустријом колосално развила, у скоро претести античке народе. Да се ово постигне потребно је пре свега, да *хигијенске науке* не остану у уским границама државне управе, већ да *постану опште добро народа*; да народи дођу до свести, да је чување људског здравља основа благостања, не само појединца, већ и народа; да је само у здравом телу и здравом духу, и да у мови сваког човека лежи, да допринесе штогод за одржање и снажење свога народа.

Показати пут и начин како се до овога долази, била је *основна идеја* ове интернационалне изложбе хигијене у Дрезди.

Одавна постоји жеља свију људи од науке, који воде прву реч у хигијени, да се *свимма словесима* народа представе *успеси и напретци науке о чувању људског здравља*, јер је здравље највеће благо човеку, јер оно представља не само основу за срећу појединца, већ и читавих породица, на чак је услов и за економско благостање једног читавог народа.

Отуда сви истакнути хигијенцирани на чисто су били с тиме, да *цео овај рад може само тада бити од користи*, ако се практично изведе и на тај начин постане приступачан широким слојевима народа и опште добро свију грађана.

Али како то да се постигне? До сада су, као што је познато, чињени многобројни и разноврсни покушаји за *распростирање хигијенских знања у народу*. Штампана су многобројна дела и расправе, држата су предавања и курсеви за народ и све је то имало добрих резултата у многим правцима. Али, ако се све узме скупа, успех од сада није нас могао задовољити. Наузен

кругове, који се директно баве хигијеном или медицином, или имају посла, по својој дужности, са јавном хигијеном, *маса народа има још врло површно знање из науке о чувању здравља*. Већина људи зна о својем телу — том највећем уметничком делу творчевог — врло мало или готово нимало. С тога они нису начисто ни са опасностима по њихово здравље а нарочито како треба ове опасности избегавати. Исто тако, код велике већине становништва, још није јасан ни циљ ни смисао свију мера јавне хигијене. Као резултат овог незнања долази то, да маса народа не уме ни да чува ни негују своје тело, да преко мере и пре времена троши своју снагу, да не ужива у добром расположењу и срећи здравих људи и да према томе представља мању вредност за државу.

Све је ово било разлог, што се у круговима људи од науке у Немачкој дошло до *решења, да се једном покуша у великом стилу и тако да народу опште о чувању здравља*. Само се сада наишло на нову тешкоћу, требало је решити питање: *каког би облика требало да буде та општа о чувању народног здравља*, која би по могућству имала да представи целокупно досадашње знање на хигијене, која би требало на сваког посетиоца да учини утисак, да је хигијена један од најважнијих стубова човечјег живота и целе његове културе.

Имало се бирати само између хигијенских музеја и хигијенске изложбе, и избор је пао на хигијенску изложбу са многих разлога, у које се ми овде не можемо упуштати.

Мисао за извођење једне интернационалне изложбе, на којој би се народу показало: како да чува здравље и изнео систематски преглед досадашњег научног рада на хигијени, била је већ саарела 1903. год. приликом „Прве немачке изложбе вароши у Дрезди“, на којој је била приређена и једна мала али врло интересантна и научна изложба „народних болести и њихова сузбијања“.

Идеју о томе изнео је тајни трговачки саветник немачки и познати велики индустријалац дрездански, К. А. Јингтер, коме има највише и да се благодари, што је ова идеја и остварена и у дело приведена.

Мора се поменути, да су биле велике материјалне тешкоће за подизање једне овакве међународне хигијенске изложбе, јер је зато оскудевало и новца и ранијег примера, по коме би се изложба организовала; али благодарни помоћи савезаних немачких држава а нарочито краљевине саксонске, као и општине дрезданске и њених еспесних грађана, изложба је, ево, остварена и може се слободно рећи, да је потпуно успела.

Идеја водила, које се држао Јингтер при организацији ове изложбе, била је та, да је срећа појединца, као и читавог народа, у тесној вези са његовим здрављем, и да само оне установе и закони могу уредити један народ, које му штите

АНДРЕЈА ДЕЛ САРТО:

БОГОРОДИЦА С ИСУСОМ

и унапређују здравље. Једини пут за поправку једне расе јесте помагање јавне и приватне хигијене. То нам доказује и историја народа.

Док су се стари народи придржавали мудрих закона и обичаја, који су им штитили здравље и учини их паметном животу, били су на врхунцу своје славе; а чим су напустили ове принципе и одали се пороку и развратном животу, постали су слаби и морали су пронаћи после краћег или дужег времена. С тога, на овој огромној изложби представљена је не само хигијена у прошлости, већ и садање стање науке о чувању људског здравља у свима њеним многобројним областима; изложено је не само све оно што се из хигијене у пракси показало као добро, практично и разумљиво за масу, већ су изложени и последњи резултати научног испитивања и показане методе за решавање нерешених хигијенских питања; уступљено је велико место техници и индустрији, која подстицаје научне у пракси остварује и у масу уноси све новинарије и објекте, које је хигијена препоручила; исто је тако дато прилике и свима струкама, које имају тесне везе са хигијеном (као што су: школа, болница, грађевинарство, управне власти и т. д.) да покажу шта је из науке о чувању људског здравља у њима применено и у живот уведено. Једном речју, на овој интернационалној хигијенској изложби представљени хигијене, лекари, техничари, власти, приватна лица (индустрија) и научни институти из Немачке и иностранства изложили су све што је наука о чувању људског здравља и њена примена у пракси и животу могла показати.

Посматрајући ово колосално дело, у које су Лингнер и његови сарадници унели пуно воље и рада научног и практичног знања и организаторске вештине, ми са дивљењем одајемо поштовање немачком народу, који је поред Енглеске на хигијенском пољу заузео прво место међу културним народима. Може се слободно рећи, да модерна хигијена ради по угледу, који нам даје Енглеска, али под научним вођством Немачке.

Сад да пређемо на кратак опис саме изложбе. Хигијенска се изложба налази у Дрезди у великој краљевској башти на којој заузима простор од 325.000 кв. м. На овом огромном простору, уред веленила и лепе ладоније, подигли су вешти немари читаву варош од дивних зграда и уметничких павилона. 80.000 кв. м. има оздани површине.

Сама је изложба тиме много добила, што је изведена у Дрезди, једној од најлепших немачких вароши, у којој су заступљени готово сви услови варошне хигијене.

Цела је изложба распоређена у облику једног *убеника хигијене*, тако, да свака глава (престан, одело, храна и т. д.) представља за се једну област науке о чувању људског здравља, која је изложена у нарочитој згради на изложби. И као год што се у једном убенику, у појединим његовим одељцима износи, најпре, теорија, на затим долазе практични примери, тако је и на овој изложби у сваком одељку, најпре, изложен научни материјал (*научни одељак*) и тек, пошто је посетилац информисан о теорији те области, прелази се на изложбу индустријских предмета, у којима је теорија у пракси примењена — *индустријски одељак*.

Поред овог, тако да кажемо, великог хигијенског убеника на изложби, постоји у неку руку и један *хигијенски унут* — нарочити одељак — *шоптарик*, који је посвећен лајцима — нестручњацима и који чини *своја* ове изложбе.

Популарни одељак налази се у једној монументалној згради (Бр. 18). Одмах на уласку у огромну салу те зграде пада нам у очи, у њеној позадини, једна снажна људска прилика — статуа — симбол живота, здравља и снаге, која сва усхићена од радости подиже руке ка сунцу — творцу свега живота на земљи. Испод ње написане су ове речи: „*Kein Reichthum gleicht dir, o Gesundheit!*“ (Никако ти богаство није равно, о здравље!).

Задатак је популарног одељка, да у поучном и разумљивом облику упозна посетиоце, који немају стручног знања и интересовања за хигијену, са основним начелима науке о чувању људског здравља; да им на пробраним примерима из обичног живота покаже, шта треба да раде, те да своје здравље и снагу одрже и ојачају и да им најзад изнесе пред очи циљ и дејство мера јавне хигијене (дезинфекција, карантини, казалење и т. д.).

Позлазећи од утврђеног принципа, да је за разумевање хигијене потребно знање новечијега тела: његове грађе и радње његових органа, популарни одељак почиње са великим одељцем у коме је представљен „*човек*, као *уметничко дело*“; грађа његових појединих органа и радње њихове, опасности које му прете, као и начин, како да ове опасности уклони. Ми се у овој прилици не можемо упустити у описивање огромног материјала који је овде годинама бирао и изложио. Довољно је само да помислимо, да је читав штаб лекара и природњака, читава војска техничара и уметника радила, под управом Лингнеровог, да створе овај огромни пластични убеник популарне хигијене.

Д-р Вој. Ж. Ђорђевић.

(Сликање се)

ПРИЧА О НАМА

РАЂАЊЕ СУНЦА

Још беше мрачно, Кроз тишине дуге
промичу сенке и одједи коде,
ишчезле давно месечеве пруге
сјаје по тамном лицију на дну воде.

Далеко сутон беличasti снежи
и једва исток назире се плави,
уснама модрим дах и ветар свежи
црвене булке буђаху по трaви.

Тад кренусмо се. У срцама свима
певаше зора и надање смело,
поћосмо с песмом и са пољупцима
за све што с нама отпочеће дело.

И остависмо ружа пуне спове
крај мирних вода тога алатног јутра,
спокојство дасмо за подвиге нове,
за громко данас и велико сутра.

И остависмо, као и све друго,
суморне куће и топла огњишта,
и добра лица што плакаху дуго,
чије нам сузе не рекосе ништа.

И борбом што ће вођем да нам буде
кренусмо силни као орли лётом
у други живот и међ друге људе,
по трагу среће са жељеним светом.

А никад нико не запита кула,
и никад нико не запита зашто,
ни да л' ће бити успеха од труда,
и л' само дело варљиво и ташто.

Јер деца беде бесмо жељни славе,
јер деца мрака бесмо жељни дана,
јер земљу нашу тешке тмине даве,
јер родисмо се из бола и рана.

И зато кад се зацрвени поље,
ми поврвесмо у те нове дане,
и за наш напор и гвоздене воље
не беше нигде уставе ни бране.

А кад се ватром окупаше стране
и блесну сунце са кривим ликом,
живот и снагу и борбе незнање
ми поздрависмо летењем и криком.

У СЕНЦИ УСПОМЕНА И ПРЕДОСЕЋАЊА

Ал' после када наша мушка лица
испржи ватра и подневна жега,
за нама паше јата грабљивица,
постасмо брзо тада сити свега.

И кад другари у снази и слави
један за другим попадаше редом,
и кад нас вече, клизећи по трaви,
остави саме у сумраку бледом,

очи се наше зажелеше плача,
и лепих ружа и детињских снова,
тад пружив главе крај суморна драча,
далеки наши, видесмо вас снова.

И кад, кб тице жуте што се плаше,
одоше зраци сунца умирућа,
видесмо лепо добре душе ваше
у сивом диму изнад наших кућа.

Разумех тада и суморан поста'
због старе приче чију познах силу,
разумех тада да ми срце оста
у нашој соби на мајчином крилу.

Још бледе руке грљаху ме свеле,
кад ноћ ме покри љубичасто сана,
потрчах теби са две сузе вреле
и пољупци ми паше са усана.

Ал' све то брзо кб у магли прође,
умре у зраку што је тренут блисто,
и опет мисл' спаситељка дође
за сутра кад ће поновит' се исто.

И многи од нас, у борби и ходу
кроз равни сунца и спржене куте,
пашће јуначки за лет и слободу
и посејаће шанчеве и путе.

И док редови нападаше жалом,
фаланге других пристижу и јуре,
а море борбе шибаће нас валом
и разнеће нас ветрови и буре.

А кад се хајка у клонулој моћи
стиша и стаде очајничка звека,
видех у магли оне што ће доћи
и поколења у срећи далека.

Велико јутро. Са далеких гора
силази тихо љубичаста тама,
галије стоје по пучини мора,
за нама они иду облама.

И њана срца страх испуни тавно,
кад се журећи, пуни црне страве,
сетнеше нас што отишли смо давно
и за њих пали у данима славе.

ПРАЗНИК ЉУБАВИ

Из мирне ноћи, бескрајне и сјајне,
претихи шум с тајанствено роди,
зелене сенке корачу тајне
и клану се звездама по води.

Праћен свитама одблеска и зрака
месец, кò бледи краљ, лагано ступа
и свет алеја ослобођен мрака
у смарагдовој светлости се купа.

Блаженство вечно кроз тишине свеже
и твоја сенка моју душу плени,
тајанствено се примичу и беже
и поздрављају хорови скривени.

Лабуди бели, кò почасне даме,
пловљаху крај нас кроз сутоне дуге,
твој глас ми тада пун сребрне таме
певаше љубав и далеке туте.

Познах у њему све што сањах давно
и све што некад из груди се оте,
скривене слутње и чекање тавно
и осећање страсти и лепоте.

О, ничег нема тако пуног плама,
и нигде оне божанствене моћи,
као кад жена с чежњом и сузама
пева о срећи у великој ноћи.

КО ПОБЕДИ

Зашка соко, Из далеког праха
диже се хорда и блештећа звека,
и све занеме од мртвога страха
и страшну борбу и долазак чека.

Ватрено подне проломи се тада
подземном хуком и громовским тресом,
и све се крете пуно мутна јада,
и све се опи победом и бесом.

Ваздух је цинко од бола и врући,
отровне мржње и удара груби,
јечаху пољем јеси умирући
и црном злостом шкрипели су зуби.

И док мачеви играху крај главе,
и кад нас кише покрише од стрела,
рањени тешко у црвене траве
с јуком паше сред крвавих врела.

И кад се створи окршај и пакò,
гомила јурну и обнови жртве,
избезумљени прелетесмо тако
и прегазисмо рањене и мртве.

А кад се вече у пурпурном болу
зажари и дан као тица прну,
Он, сав у зраку, у крвавом долу,
страшан и голем, диже се и грину:

О, да л' то беше она с којом снена'
сутоне беле мојих златних дана,
или то душа моја тада пена
и моје срце са њених усана?

И да л' то беше час жељене тајне,
кад моје блело од чезнућа чело
дирунуше косе сунчане, док сјајне
тонуше песме у ћутање свепо.

Ја нисам знао. Слушах речи твоје,
прастаре бајке и спивање смело,
ружама бледим и као крв боје
и пољупцима окитих ти чело.

И љубљак дуго твоје лице бело
и лепе очи са плашљивим страхом,
и срце своје и душу и тело
испуних твојим мирисом и дахом.

И познав све што може да нам даде
блаженство што се свега једном среће
и драж бескрајна једне душе младе
— ја, луд од тебе, љубави и среће,

понех те снажно крај свилених шума
и кријући те на грудина својим
желех да умрем крај тебе без шума,
кò лиске ружа у недрима твојим.

Другари, збогом! Јер ако и мене
очајни напор и окршај сатре,
јер ако и ја сутоним црвене
велики паднем сред крви и ватре,
и ако Усуд мени не би дао,
да чујем звуке победе и славе,
ја вечит, знајте, ни тад нисам пао,
мој дух ће бити сред туте и страве
са вама увек, и мишице саме
подиће ваше и летеће први
мој дух кò светлост и гонилац таме,
мој дух кò борба и божанство крви.

И кад се зора засмеје кроз поља,
ми ћемо прећи градове и села,
и опет биће силна наша воља
и страшна ватра пржиће нам чела.

А после борбе и стрпљених мука
јурнуће на нас жеља бесног лета,
и летећемо више наших лука,
сидни и горди, победници света.

И самог неба латиће се рука,
пурпурни зраци кулаће нам плеће;
уз грмљавину победе и звука
пићемо сунца махити од среће.

Бонидар Пурик.

Т. ШЕВЧЕНКО.

ПЕДЕСЕТОГОДИШЊИЦА ОД СМРТИ.

ТРИ ПУТА

Вече нас стиже под планином у малој планинској варошници. Пред првом крчмом сифосмо с кола да потражимо одмориште и иван. Кочијаша вратисмо натраг у село. Пред нама се тискао свет довршујући своје послове. Чудо се како стари бравар још струже, из новачнице је бректао наковањ и припале светле варнице. Сељаци из околних села завириваху још по који пут у дућане и спремаху се за полазак. Неки су већ и одлазили. Суседна зграда мале планинске железнице ћутала је згурена под својим зеленим кровом, а радници су још истоваривали робу из вагона више скретнице. Било је доста жагора и живота у тесној котлини између мрачних гора над којима је висила хладна и нема ноћ.

Тада ми друг показа на једног путника чудна изгледа, који је долазио друмом. Погледах га. На њему чудно одело, коса му растресена, про-

седа, очи светле, севају, корак му поуздан, тело право и једро. Изгледао је као младић, и поред седе косе. У руци је носио чворњак, док је мимо нас корачао поносно дигнуте главе. Поздрави нас, седе и снажним гласином затражи чашу воде. Његова велика путничка торба остаде му преко рамена. Нагледао је да лако носи своје бреме, јер на његову нешто намрштеном челу не беше ни капи зноја, нити на лицу умора, а по упрашеном оделу видело се да је већ више часова прошло како се није одморио. Тада сам први пут видео тога човека, а ипак ми се чинио тако познат.

— Никада не видех тако лепа старца, — рече ми друг кад виде да га и ја одавно посматрам.

— Ни ја тако стара младића! — одговорих. Ја не знам што сам тако рекао, али ми се чинило да треба тако рећи.

А путник и не гледајући на нас диже се, махну главом у знак поздрава и пође...

— Зар се нећете одморити, можда сте из далека? упита добели крчмар услужно клањајући главом.

— Нисам уморан! — одговори путник.

— А куда путујете господине? — приђе последни кочијаш. — Могу ли служити? — Кола су добра. —

— Путујем преко планине. Кола ми не требају, још сам здрав. Пут ће ме већ одвести преко гора у далеке равни. —

— Само да не залутате! — слетну кочијаш раменима. Има три пута да се преко планине пређе. —

— Најгодније ће бити железницом, али она не иде до сутра, — рећи ће опет крчмар. — Препојите, а сутра можете продужити без бриге. —

— А ако господин жури, могао би среским друмом. На колима би до зоре прешли планину, — умена се други кочијаш.

— Нећу ни железницом ни колима — одговори путник.

— Е онда можете преко мог забрана, овуда уз брдо стазом, па после лево кроз честу. Прече је и брже ћете стићи, — добаци подругљиво један одрпанко пред крчмом трајајући на длаку скупљене цигарине.

— Вуци се одатле, леппитино! — довикну му бакалин из суседства. Па, обраћајући се путнику, настави:

— Јакон је, не слушајте га! Железницом је одавде најлакше стићи, а ако нећете, можете и колима; иначе пут је опасан и можете доћи до проћи. Међутим овај трећи пут што води кроз шуму и није пут него стаза. Туда је најопасније ићи. Ко зна куда та стаза излази. Неки веде да иде до у равни, а други кажу да се губи у провалама и стењу. Туда се и пастири ретко беру, а козе које тамо залутају и не траже, ако се саме не врате. Има ту и зверица. А баш да све то прегурите преко главе, кад дођете с оне стране планине нећете моћи на друм изаћи. Горштина ће вас пре испребијати и раскинути писма него што ће вам допустити да преко њива пређете. Јер кроз те мале њивце нема путова док се зипто не покоси... Пазите!..

Путник се насмеја.

— Онда ћу ићи тим путем! — рече он пркосно, захвали се на савету и оде...

Њега прогута ноћ а ми се загледамо.

Упитих за њега голму која се бече искупала око нас.

— Мудрац, — рекоше једни — познаје му се по лицу и очима.

— Будала! — додадеше други. Ко би други био?

А један старац дижући своја уморна плећа обори главу и рече једну једину реч:

— Човек! —

Жив. Давечерски.

МОМ СРЦУ

О, срце моје, неразумно дете,
Вечито исто, неискусно, смело,
Ти жудиш, луташ, не знајући мете,
И све би неке лепше краје хтело.

Јер нигде није ни боље ни горе,
Свугде су људи једни исти људи;
Мене ће исти ланци свуд да море
А тебе свугде исте, уске груди.

Ал' чему жудиш и куда би хтело?
О, срце моје, из окова худ би?
Зар не знаш да нам погнут' ваља чело?
Зар не знаш да смо предали се судби?

Вел. М. Живојиновић.

СТ. ТОДОРОВИЧЪ

НА ОБАЛИ МОРА

ПРИЛОГ „НОВОЈ ИСКРИ“

Госпођа ЛЕДИ ПАЏЕТ
СУПРУГА ЕНГЛЕСКОГ ПОСЛАНИКА.

ЛЕДИ ПАЏЕТ

Друштво за Заштиту Животиња, које је постојало скоро шест година а једва се било чуло, ове године било је такве среће какве ни једно друштво у нас: за њ се заинтересовала и примила се за реформаторку друштва и за председницу Одбора Госпођа једна висока особа и племенита жена — Леди Паџет.

Леди Паџет, супруга овдашњег енглеског посланика, Сер Рефа Спенсера Паџета, дете је по култури велике Енглеске. Она је кћи Сер Артура Хенрија Паџета, генерал-лајтнанта енглеске војске и Леди Паџет, јединице кћери поч. Парала Стивенса. Она је унука Лорда Алфреда Паџета, синавица првога Маркиза од Англсија, потомак чувене енглеске племићке породице Маркиза од Англсија односно графова од Ансбрица. Њен отац одликовао се у многим ратовима а њени предци, као и предци Сер Рефа Паџета (њихови деди били су браћа од стрица), у дипломатији и заповедништву војске. Она је рођена у Лондону а образовала се у Лондону, Паризу, Флоренцији и Њујорку. Удала се 1906. године за Сер Рефа Паџета,

који је у то време био посланик у Банкоку у Сијаму, и с њим је пропутовала многе земље, нарочито на Далеком Истоку. Она је била седам пута у Америци и провела је две године у Мисиру; читаву једну годину крстарила је по Средоземном Мору, а Европу је прошла унакрет. Она има високо образовање, јаку интелигенцију и велику душу. Више свега, свакога запоси њена велика душа. Она се бави уметношћу као образована жена и спортовима као Енглескиња. Она врло воли музичку и читање, јахање и пливање, али више свега воли животиње. Као Енглескиња она је животиње воледа од увек; али да се брине о њима, да ради за њих, у томе јој је дала диван пример њена свекрва, по роду Графиница Валбурга од Хохентала, која је организовала Друштво за Заштиту Животиња у Бечу и Риму (где јој је муж, Сер Агост Паџет, био амбасадор), у Неаполу, Флоренцији, итд. Леди Паџет од срца жељи да цео свој живот посвети стварањима немущог језика. И ако странкиња, она се сва предала раду Друштва за Заштиту Животиња у нашој земљи, и чак је уступила локал у својој палати

за друштvene седнице, којима она редовно предава. Она о томе друштву с пуно љубави говори и од срца би се радовала кад би сваки Србин, човек, жена и дете, примио к срцу познату нареку краљице Викторије: „Не може бити потпуне културе ни у једној земљи где се не поштују права свих створења“. Леди Паџет ради, и рад јој ствара радост. Поред огромног посла у друштву, она плете топле зимске махрале за убоге наше старике. Како је дивна с тим послом у рукама! Она се осећа срећна кад олакшава тешку муну беднима и побољшава рђаво стање животињама. Она је жена од расе. Она је Енглескиња по крви, по души, по осећањима, по пожртвовању за ближњег, по љубави према

животињама, по раду, по уредности, по тачности, једном речи по свему, и то Енглескиња из највишег енглеског друштвеног стањена, из најстаријег енглеског племства.

Својом отменошћу и скромношћу, својом симпатичном појавом и љубазношћу, ова млада дивна жена, Леди Паџет, очарава свакога који има част и срећу да је види и да с њом говори. Њеним доласком, Друштво за Заштиту Животиња добило је неисклазно много и материјално и морално; и оно јој се за њен рад и племенитост одукује својом дубоком захваљношћу и признањем.

Њеном народу част, а њој хвала!

J.

ЈЕДАН СОНЕТ

Госпођици Гарисон д'Естидак

Каква је то веза између вас и мене?
Шта ја то налазим својега у вама?
Откуд ми је познат осмех на уснама
Вашим? Ваше очи — моје успомене!

Зашто ми музика гласа вашег крене
Један свет велики, мртав годинама?
Како у душним тајним дубинама
Ја налазим нешто од вас — стране жене?

Откуд? Зашто?.. питам: одговора није.
Имала сам давно, пре небројно летја,
Једну милу душу из вашег света...

Можда сад у вама та се душа крије
И одводи мене у часове снова!
Стара познаница чини ми се нова!

Јелена Ј. Димитријевић.

СА ИЗЛЕТА НАСТАВНИ. КОЛЕГИЈУМА БИТОЉ. ГИМНАЗИЈЕ У СРПСКО СЕЛО ТОПОЛЧЕ (БИТ. ВИЛАЈЕТ).

ЛИКОВИ КТИТОРА У СТАРИМ ЦРКВАМА СРПСКИМ

До пре неколико година у науци се управо ништа није знало о иконографи наших старих цркава. Са пуно одушевљења говорило се само о архитектури. Она је увек истицана и на њу је нарочито указивано. Лепоти наша народна поезија, која са усхићењем говори о зрелостима задужбина наших предака, допринела је у знатној мери, те се укоренило у нас наивно мишљење, како су неке наше црквене грађевине исто толико монументалне, колико је славна и прошлост, којој оне припадају. Ствар, доиста, може тако изгледати, кад се на нашу стару црквену архитектуру гледа очима једнога родољубивог песника. Ну у истини ствар се јавља у сасвим другој боји. Наше највеће и најлепше цркве потпуно би се изгубиле пред великим црквама, које постадоше у Цариграду и Солуну, у Јерусалиму и у Сирији, у Египту и у Малој Азији. Упоредице са катедралама, које Запад створи у тако званој романској и у готској периоди, оне изгледају ситнише и неугледне. Ну није само наша стара црквена архитектура, која изгледа тако скромно. И стара цивилна архитектура наша није стајала боље. Свакако, није пуни случај, што нам не остане у целости

сачувана бар једна од палата негдашњих краљева, царева, кнежева и деспота наших. Све говори за то, да је било недовољно средстава за подизање монументалних грађевина.

Ну далеко изнад архитектуре истиче се живопис у старим црквама нашим. Оне, истина, не могу да покажу мозаике, којима беху украшени зидови великога броја цркава византијских, али њихне фреске лепотом и религиозним осећањем, којим су прожете, достојно се такмиче са истовременим и ранијим живописом византијским. Оне шта више не би имале ни у чему да се постиде пред сликама, које постадоше у италијанскоме дученту и треченту. На жалост, нашем старом живопису, због кога бисмо могли бити доиста поносити, није се никад поклањала достојна пажња. Он је, шта више, немилосрдно упропашћиван и то од руке, која је у првом реду била позвана да га сачува. Увек се називало „рестауратори“, којима су старе фреске боље очи; увек је било побожне пастве, која је без милости штетила стари живопис наш. И дан данас се посетиоци старих цркава наших са репишоњу, којој нема равне, падећу у сатирању старог живописа нашега. Тако су пропале најдрагоценије фреске, а велики број од њих дошао је до нас у очајним фрагментима. Свакако је невак-

надна штета, што je isti udos zajedno i naj-interesantije među njima, kojima mislimo da posvetimo nekoliko reči.

To su likovi kitora, likovi onih личности, što podignute dotične crkve i manastire. Među njima ćemo poznati naše negdašnje kraljeve, careve, knezove i despotе, našu vlastelу, државне и црквене високодостојнике наше, смире монахе и смирене монахиње. Они припадају прошлости, махом далекој, и ми смо веома разодзвали да познамо ликове оних, чија је слика изгледала још само у нашој машти.

Појава ликова китора у једној цркви, појава савија прозаних личности поред фигура светих људи није у нашим црквама оригинална, није специфично српска. И ту се показује, како је немогућно нашу уметност замислити сасвим издвојену из оквира византиске уметности. Међу скоро пронађеним мозаицима цркве св. Димитрија у Солуну налазе се и ликови оснивача ове чувене базилике. Ту је један епископ у белој хаљини, сачињеној од сребрних коцкица и један префекат у зеленој хаљини, сачињеној од златних коцкица. Лица су необично фино моделисана и прожета су индивидуалношћу пуног израза. То су, вероватно, префекат Илирија, Леонтије и неки од епископа његових савременика. Мозаик би, према овоме, био са краја V века. На далеко су чувени мозаици китора цркве Сан Витале у Равени из VI века. Они се налазе у олтарској апсиди. Представљени су император Јустинијан и царица Теодора са њиховом дворском свитом. Цар држи у рукама златан суд, у коме се налазе прилози за цркву. Три високодостојника са дугим плаштенима налазе се иза њега. Њих прати дворска гарда. Лево од цара насликан је епископ Максимијан, несумњиво онај, који је мозаик довршио и имао интереса, да му се име обесмрти. Њега прате два духовна лица. Царица Теодора на другој мозаици са својим дворским дамама приближује се улазу у цркву. Пред улазом на гиздавоме, капелараноме стубу стоји каптарос. Један од послужитеља забавује патраг завесу. Подизање завесе знак је, да високе личности улазе у храм. И царица носи златан суд са прилозима за цркву. Величанствено одео цареве, његових високодостојника и његове гарде; сјајни костими, раскопно исцрпљени златом и другим камењем, које носе царица и даме из њене свите привлаче веома пажњу, ну оно, што је на овим мозаицима нарочито уочљиво, то је индивидуални карактер, који је опртан у свакој од ових фигура. Свака је од њих портрета за себе, жив и пуно израза. Међу мозаицима цркве Св. Софије у Цариграду, који су из доба реставрације за владзавине Василија I Македонца (867.—886.), налази се у нартексу у тимпанону улазних врата мозаик, који показује цара обучена у раскопну хламију од свиле, са дијадемом од бисера на глави. Цар пада ничице пред ноге Христа, који седи на једној раскопној престолу. Два медаљона горе, лево и десно од Христа, показују две симболичне фигуре. У

тимпанону царских врата Цариградске цркве Мони тис Хорас, познате под турским именом Бахрие-Цами, налази се величанствена мозаична представа великога логотета Теодора Метохита, који подноси цркву Спаситељу. Метохит је у костиму великога логотета и носи на глави оригиналну, високу капу. Нарочити утисак чини његово лице, у чијим се цртама осећа написана једна индивидуалност за себе. Мозаик је из првих десетина XIV века. И у живопису црква Мистре (у Пелопонезу) фигурирају представе китора. У Протохорији на северној зиду северозападне капеле представљен је заповедник Мореје Теодор II Палеолог као деспот, у отменој хаљини једнога владара и као монах, у смиреној, монашкој ризи. У средини је Христос на крсту. Фреска је из прве половине XV века. У нартексу Пантанаса на самој гробу уз јужни зид представљен је Маноил Аскарије у једној фрески из прве половине XV века (1445.). Тада је био обичај, да се умрли портретирају на зиду изнад њихова гроба.

У живопису наших старих црква скоро ће се свагда наћи, како китори у рукама држе своје задужбине и подносе их Богородици, Христу или оној светој личности, којој је црква посвећена. Ну место, на коме се ликови китора у цркви појављују, није нарочито одређено. Отуда их нећемо наћи представљене увек на истоме месту у цркви. Час их сретамо у нартексу (као у Ариљу, Лубовици, Каленићу, Враћевиници), а час у правој цркви (као у Грацу, у Студеници и т. д.). Час су они ту насликани на северној (у Белој Цркви код Карана) или јужној зиду (у Грацу, Студеници, Пустини), а час на западној (у Раваници, Манасији). Изгледа, да су и у нашим црквама ликови китора обично гледали огао са зида на места која беху одређена за гробнице оснивача ових задужбина. У Грацу, задужбини краљице Јелене, супруге Уроша I, ликови киторице и њена супруга-кralа налазе се изнад саме гробнице ове симпатичне краљице, чије су врлине код архиепископа Давида онако дирљиво описане. Исто тако у Богородичиној цркви Студеничкој, у Раваници, Манасији, а вероватно и у Каленићу, Павлици, Руденици, Белој Цркви код Карана и у другим црквама ликови китора насликани су на зиду поред гробница њихових.

У Јичи су китори представљени у простору испод куле. Капела у овој кули као да носи обележје гробне капеле, јер има доле крпиту. Овде се сретамо са интересантним појавом, да су поред лика првобитнога китора представљени и ликови позаних китора. Док је доле јужно од улазних врата насликан китор Јичи, краљ Стефан Првотрпачи, а северно мадаи краљ Радослав, докле се горе изнад врата појављују ликови доцнијих обновилаца Јичи краља Милутина и архиепископа Саде III. Обојица се налазе у пратњи своје свите и узимају учешћа у једној сцени, која је дословна илустрација једне дивне химне Дамаскинове, што се пева о Божићу. Шта ћемо

ти принети, Христе, који си се нас ради јавно на земљи као човек? Свака ствар, која је од тебе постала, подноси ти захвалност: анђели песму, небеса звезду, краљеви дарове, пастири дивљење, а земља пећину (вертеп), пустиња јасле: а ми мајку девицу...“). И у *Ариљу* се срећемо са истим појавама. На јужноме зиду нартекса насликани су ту краљ *Милутин* („Стефан, краљ все српске земље и поморске Оуриш.“), краљ *Драгутин* („Стефан, краљ и први ктитиљ.“) и краљица *Батерина* („Кателина кралица.“). Ну Драгутин је сигниран нарочито као први ктитиљ. Како он држи цркву у руци, то је, несумњиво, он подигао цркву. Ту у нартексу на западном зиду, а северно од врата, насликани су синови краља Драгутина („синове краља Стефана“): *Владислав* („Господи“), *Владислав* („Господи“), *Оуриш* („Оуриш“), *Урошић*. Овај последњи требао би да је сахрањен ту у цркви. Црква у *Ариљу*, иначе, садржи, тако рећи, галерију слика наших предака. У правој цркви налазе се ликови *Стефана Православца* као монаха („Св. Симеон, Стефан, краљ.“), *Уроша I* као монаха („Св. Симеон, Оуриш, краљ.“) и краљице *Јелене*, његове жене („Јелена кралица все српске земље“). Ту су ликови *Св. Саве* („Св. Сава први архиепископ српски“), архиепископа: *Арсенија* („Св. Арсеније архиепископ српски“), *Саве II* („Св. Сава архиепископ српски“), *Јованкија* („Св. Јован архиепископ српски“), *Јовстатја I* („Св. Јовстатје архиепископ српски“), *Јовстатја II* („Св. Јовстатје архиепископ все српске земље“) и т. д. У другим црквама поред слике ктитора насликани су и чланови његове породице. У *Павлици* сликар се није ограничио да представи само лик ктитора цркве *Стефана Мусића*, сестрића кнеза *Лазара*, већ је поред лика овога нашао места и лик његова брата *Лазара* („Св. Лазар брат г. Стефана“). Обоје су, поуздано, били на Косову поред њихова ујака кнеза *Лазара* и били су сахрањени ту у цркви поред њихове мајке, монахиње *Теодосије*, за коју се, иначе, на једном месту вел, да је она подигао ову цркву и наменила је женама. Можда ће се једаред наћи у цркви и лик ове жене, кад се буде скинуо леп, којим је сада цео стари живопис у овој цркви у Павлици премазан. И у *Беој Цркви* код *Карана* поред лика *Јулиана Брајана* насликана је и његова супруга и његове кћери.

Виспе личности налазимо у слици ктитора представљених у Руденици и у Каленићу. У *Руденици* је на западном зиду јужно од врата представљен *деспот Стефан*, а поред њега његов брат *Вук*. Деспот држи цркву у рукама и подноси је њеном светоме патрону. Једна рука из облака пружа се пут њега са благословом. Одамак до деспота насликани су на јужном зиду један властелин и једна отмена дама. Доња хаљина ове даме раскошно је уређена медаљонима, у којима су извезене тигре. Њен плашт заклопача се једном аграфом испод града. Њена коњаница је веома брижљиво удељена. Дама је сигнирана

У. ПРЕДИЋ:

БОЖИЋ.

као: „раба божјица“ *Вукосава* ктиторица *породице Вуканиноу*“. То је, дакле, нека *Вукосава*, жена некога *Вуканина*, која је ктитиљ ове цркве. Она је подигла цркву. И ако деспот *Стефан* држи цркву у руци, није много вероватно, да је он њен оснивач. Против тога говори већ та околност, што се *Вукосава* изречно наглашава као „ктиторица“. Црква у то, ма како да је лепа и складна, својим размерама не би одговарала задужбини једнога владара. Појава деспота *Стефана* и брата му *Вука* међу ктиторицама имала би се објаснити на други начин. Познато је, да су наши стари краљеви, цареви, кнезови и деспоти потврђивали својој властели и другим лицима *хрисовуле*, у којима су записване баштине задужбинама њиховим. Том приликом су владари давали и извесне покластене сељима, која су овим задужбинама била дарована. Цар *Душан* на пр. потврди хрисовулу протојерејству *Хрељу*, којом *Хреља* својој задужбини, први светог архангела у *Штину* беше подарио нека села.

Цар у тој хрисовули ослобођава дотична села „великих и малих работа“, као зидана и чувања градова, кошевања сеи и других послова. У хрисовули се наречно вели, да цар на тај начин жели да и сам постане ктитор дотичне свете цркве. Утврђујући појединим црквама дотична имања и дајући извесне повластице, владаци су тако постојали и сами ктитори дотичних црква. Нарочито је наглашавано, да цркву са свима баптинама њеним, кад јој је хрисовуља потврђена, нико није могао одузети ни за шта осем за одметништво од владона. Тако је деспот Стефан прву у Павлици одузео од некога Обрада Драгољуба, на чијој се баптини налазила и поклонно је Св. Богородици Хиландарској, јер се овај Обрад беше одметнуо од њега и мајке му Миљке.

У Руденици се, дакле, деспот Стефан и његов брат Вук јављају као ктитори индиректни т. ј. само за то што за своје владе утврдише хрисовуљу овој цркви и дадоше извесне концесije. То је исто случај у *Каленићу*. Ту се у нартексу на северној зиду поред лика деспота Стефана налазе још три лика насликана. Од њих је у целости, и ако јако оштећен, очуван само најзападнији лик, који је сигниран као: „Петр брат Богданов“. Остала два лика скоро су сасвим упропашћена варварским пробијањем прозора баш на томе месту. Ну испод лика деспота Стефана угребан је један дугачак запис, из кога дознајемо о личностима, које су ту биле насликане. Запис спомиње „ктитора Петра, брата „протодовијарова“, госпођу Милицу „протодовијарницу“ и Богдана „протодовијара“...“. За овим се Богданом даје трагати. Спомиње се један Богдан као протопишвар и логотет деспота Стефана и деспота Буџа. Тај Богдан могао је имати својих баптини овде и у околини Каленића. Једно место, на коме се налазе виногради манастира Љубостиње, и данас се зове „Богдање“. А имање манастира Каленића сучељава се са имањем манастира Љубостиње. Пгузана манастира Каленића Василија убише Турци у селу *Богдану* 1768. године. Прави ктитор Каленића, т. ј. онај који је подигао манастир, несумњиво је био овај Богдан. Његова жена Милица и брат му Петар насликали су као чланови породице. Деспот Стефан је утврдио хрисовуљу овој цркви и дао извесне повластице селима, која су јој била дарована. Тако је и он постао индиректно ктитор ове цркве. За то и он зајугурира овде међу ктиторица, а и у споменутоме запису се вели: „Свјату храму ктиторъ биста благочастивъ Стефанъ деспотъ Лазаревичъ“.

Ну када је реч о ликовима ктитора у старим црквама нашим, онда се намеће питање, које је од врло велика интереса, да ли су ликови ктитора у нашим старим црквама портретски тачни; да ли су на пр. слике св. Саве, деспота Стефана, Стефана Прилепчаног, краља Милутина, цара Душана снимци верни природи или су идеално замислиени? Да су нам сачувани детаљни описи

спољашњег изгледа наших старих краљева и царева, ми бисмо лако на то питање одговорили. Ну као што је познато, наше старе биографије интересовала су једино и искључиво духовна својства лица, о којима су писали, а физичких особина њихових они би се сасвим случајно дотicali и то у општим фразама, које, у томе погледу, кажују мало. Тако се на пр. код архиепископа Данила за *Молдугина* вели, да је био наочит и леп. Много више се ту каже за цара *Душана*: „Красан беше он лицем и телом, крајини него ли многи синови људски и страшни својим непријатељима и свима околним царевима дивотан“; „Муж велики, силан крпешћу, премудрошћу још силнији“. У једноме Хиландарском јеванђељу, које је писано за владе Душанове (намећу 1333. и 1348. године), каже се за Душана: „Он је украшен мушастом и лепотом тела. На очи није такав ни један од благочастивих царева“. Филан Мезијер, који пише у другој половини XIV века, вели о Душану: „Inter omnes homines mundi suo tempore maior erat corpore et terribilis facie“. „Од свих људи на свету свога времена беше он већи телом и страшни изгледа лица“. Далеко је детаљнији Мауро Орбини, који, истина, пише у почетку XVII века, али који се несумњиво служи много ранијим подацима. Он вели за Душана: „Беше врло лепа изгледа и тела веома лепо сирејана. Имаћаше широка плећа, развијене мишице..... снажне ноге, висок, прав и мушни стас. И ма да је временом у телу много одеола, ипак је знао владати њиме, вежбајући га беспрестанно у свима врстама оружја; и налажаше доста уживања у лову, вођећи и ценећи ваљане људе, којима је давао власт над својим покрајинама“.

И за *Немању* веле савременици његови, да је својом појаном задиљвао свакога. Он не беше обичне висине, какву природа даје људима, већ је био узроста необично висока и на очи кршан. Лик Немањић из Богородичине цркве у Студеници одговара овоме опису. Слика, истина, припада живопису, који не може бити ранији од XVI века, ну она је, поуздано, верно репродукционал првобитни лик. Пред очи нам излази веома развијен човек, висока раста, широких плећа, снажне главе са дугачком дољомом. Пада у очи, да су наши стари зографи претпостављали да Немању насликају као монаха. Скоро редовно сретемо га као монаха *Симеона*, у одељу схимника, са свирским веном преко главе, на коме је изведен крст. Овде у Студеници у ктиторској слици представљен је он са круном на глави, док у левој руци држи цркву. Ну његов је костим схимнички: доле хитон, горе химатион набаčen на плећа, испод грла прикопчан; а тако исто и доле на три места. Један једини пут представљен је он као владалац у одељу насилека и то у једној ерески цркве у Арљу. Фреска се налази на северној зиду нартекса и представља један сабор, сигниран као: „Зборъ свѣтаго симеаша“, на коме су, по свој прилици, изобли-

ПОРОДИЦА СЕОСКОГ СТАРЕШИНЕ ДЕДА МИЦКАЏИЗ СЕЛА ТОПОЛЧЕ (БИТ. ВИЛАЈЕТ).

чени јеретници, поуздано, Богомили. Горе седи Немања, сигниран као: „*Св. Немањин Симеон краљ*“, на једноме оригиналном престолу, а лево и десно од њега седи по један архиепископ. Доле су на једној страни „*правовјерни*“ са нимбима око главе, а на другој страни „*поновјерни*“. Први указују на јеванђеље, као на основ хришћанске науке и хришћанске цркве, други, јеретници, стоје постиђени погнуте главе. Немања носи круну на глави, а појављује се као крупан и снажан човек са дугом белом косом и дугом седом брадом. *Стефан Превенчански* има нешто оријенталског у својим цртама. Такав је он на слици у *Икони*, а рекао бих, да је такав изгледао и у генеалогичком стаблу Немањина, насликаноме у цркви манастира Дечана. *Св. Сава* се увек представља са метластом брадом и са тонзуром на глави. Другуласто лице са извијеним обрвама за њ је парочито карактеристично. *Краљ Милутин* је крупан човек, на слици у *Ариљу* још млад, у *Студеници* нешто старији, а у *Дечанима* сасвим сед. И *Драгутин*, као и *Урош I* веома су крупне и снажне фигуре. Такав је и *Стефан Дечански*. Цар *Душан* се на слици у Дечанима јавља као импозантна фигура, крупна и развијена тела и необично сабијена лица, које је непријатељима могло изгледати страшно. *Кнез Лазар* је доброћудан, симпатичан човек, у чијим цртама лица као да је исписано нешто трагично. Деспот *Стефан* је импозантна појава, у слици цркве у Манастиру необично фина лица, у *Каленићу* нешто

пунији и нешто млађи. Судећи по томе, што су главне црте лица свагда остајале исте, иако је било неке разлике у детаљима, могло би се тврдити, да су се стари сликари напни трудили, да у овим сликама ктитор даду праве портрете.

Пада веома у очи, да се ликови ктитора у нашим црквама брижљивом изразом својом уочљиво издвајају од осталог живописа. Правилно цртани, са главама, у којима је индивидуалност оштро оцртана, они се необично разликују од ликова светитеља, мање више шаблонски сликаних. Изгледа, да су се стари сликари напни трудили, да душу својих модела изнесу у борама обраба и чеља, у брадама оно уста, у већој или мањој патмурености обрва, у боји очију и у сјају погледа. Данас је познато, да је код Византинаца било правих портрета у смислу данашњем. Они су, слично иконама, били израђени на дрвету. Такве иконе са портретима стављане су најчешће на гробове. Ну ови су се портрети изгубили и ми можемо данас само да слутимо, да су они били веома брижљиво израђени. То сведоче фреске, у којима се они опет појављују и које служе као напузда за ове пропале портрете. Несумњиво је и код нас Срба било сличних икона. Фреске, у којима се у нашим црквама јављају ликови ктитора, могле су бити рађене према тим иконама.

И друге околности говоре у прилог тврдњи, да у ликовима ктитора у старим црквама нашим ваља гледати праве портрете. Најважнија је окол-

пост та, што се у свакоме лицу појединих ктиторских икона једна индивидуалност за себе. Сликар се увек трудио, да ту индивидуалност нарочито истакне. Интересантан случај у Павлици долази такође, да су ови ликови од увек сматрани као прави портрети. Ту је, као што смо мало пре споменули, као ктитор цркве насликан *Стефан*, син челиника Мусе у нашој поезији народној познат као *Мусаф Стеван*. Живопис у цркви обновљен је, како изгледа, у XVII веку. Из тога доба је и слика Стефана. Ну живопису је било веома стало до тога, да верно сачува првобитни лик, па је за то стару главу оставио недирнуту, а све је остало обновио. Да он у овоме лицу није гледао прави портрет, свакако би му било свеједно, како ће и главу обновити.

Овај естетичан и површан преглед имао је за задатак, да вас колико толико упозна у првоме реду са ликовима оних, који су у својим рукама носили судбину нашег народа, за тим са ликовима старе власти наше, државних и црквених високодостојника. Ну поред ликова оних вели-

ких личности ми ћемо се у нашем животу срести и са ликовима скромних монаха и смиренних монахиња. Имамо на пр. у цркви *Нустими* (код Ваљева) на јужноме зиду слику *јеромонаха Јоакима* као ктитора цркве. Слика је нарочито због тога од интереса, што показује, како је и у доба највеће беде било људи, који су радили на подизању цркава. Јеромонах Јоаким је, поуздано, из XVI века, који се у нашој историји обично обележава као *сесулит обситин*. За историјача културне историје сви ови портрети били би од врло велика значаја.

Ликове ктитора, који су у мистичкој полу-таји старих цркава наших стајали толико векова незапажени, требало је пре свега пронаћи. Сада би их требало скупили на једно место и створити галерију ових ликова. Надајмо се, да на то нећемо дуго чекати.*

Д-р Влад. Р. Петковић.

* Предлажење, дато на Универзитету 7. октобра 1911. г.

(М. Ј. Ђерманов)

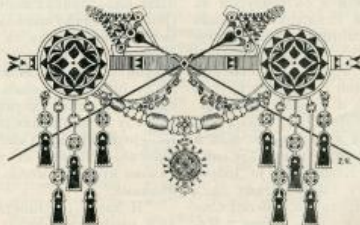
Као у ноћи пале звезде пламен,
Овове свету не требај ни ја;
Ма да је срце тешко као камен,
Ипак је зато под њиме змија.

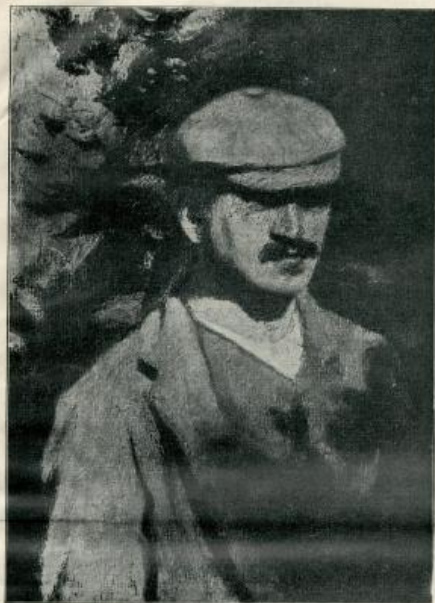
Спас ми је било надахнуће моје
Кад безначајна сујета не свије;
Али спасења и од душе своје
Чак ни у срећи за мене није.

Ја желез срећу — и без не не оста:
Најзад ми дође сјајна и пуна...
Ал' моја срећа мени тешка поста
Ко владоцу његова круна.

Одбацив сневе ја сам опет сада
Остао самац, паћених тајни,
Ко замка мрачног, пустог, пуног јада
Властелин бедни и безначајни.

О.

М. МАРИНКОВИЋ:
РАДНИК.

МИС ХАРИЈЕТА

ГИ ДЕ МОПАСАН

(свршетак)

Када повећом количином боје, коју брзо сликарским ножићем ставим, постигнем тачну и неочекивану сличност, она нехотичне узвикне једно: „Ао!“ чуђења, радости и дивљења. Она је гајила неку врсту нешког поштовања према мојим сликама, могло би се рећи побожног поштовања према томе „удском препочињању једног трунка Божијег дела. Моје јој слике изгледаше као иконе; и покајништво ми је говорило о Богу, покушавајући да ме у веру обрати.

Ох! чудна је добричина био тај њезин Бог, као нека врста есеоског философа, без великих средстава и без јаке моћи, јер она га је ламињала увек ожалостена због неправде, што се пред његовим очима чини, као да је он није могао спречити. Међутим она је била у одличним

односима с њим, чак је изгледало као да јој он поверава своје тајне и своје невоље. Она је често говорила: „Бог хоће“, или „Бог неће“, као каплаар кад регруту говори: „Пуковник је заповедно“.

Она је у дну срца сажалавала моје незнање Божијих намера и трудила се да ми их открије. Сваки дан падао сам у својим шпатовима, у пешчанику кад га на земљу спустим, у кутији за боје, у ципелама кад их изјутра испред врата очишћене узамем, те мале побожне брошуре које је она, без сумње, непосредно из раја добијала.

Ја сам се с њом опходио као с давнашњом пријатељицом, искрено и срдечно. Али убрзо опазим да се њено понашање мало променило. У почетку нисам ни обраћао пажњу на то.

Кад сам радио у дну своје омиљене долине, или на отвореном путу, изненада бих је смотрио,

нако се хитрим и одмереним кораком упутила и мени. Дође и одмах седне, задихана као да је трчала, или да је неко силно узбуђење обузело. По лицу јој се разлије јако руменило, оно енглеско руменило, које ни један други народ нема; онда без икакве узрока побегне, дође земљасту боју и изгледа као да ће се онесвести. Мало по мало поврати јој се обична мирноћа и почне се са мном разговарати. Онда изненадно на пола реченице заћути, склопи и побегне тако брзо и неочекивано, да се ја питам: да нисам учинио штотога што јој се не би допао или што би је увредило?

Напослетку мислио сам да је такво њено обично понашање, које је у почетку, без сумње мени за љубав, мало узбуђавало.

Кад се враћала у мајур, пошто је више сахата дугала по морској обали, њена дуга коса на увојке опустила би се због ветра, који је шибао, и висила као да је изгубила сву еластичност. Пре она није ни обраћала пажњу на то, већ је не устрчavajuћи се седала за обед, онако рашчешљана својим братом ветром. Сад је одлазила у собу да доведе у ред оно што сам ја стаклетица за лампу називао, и кад бих јој ја другарском љубавношћу, која је увек бунила, рекао: „Данас сте, мис Харијета, као зора лепа“, одмах би јој мало руменила ударило уз обраме, руменила младе девојке, девојке од петнаест година.

Одједном постаде сасвим дивља и престаде долазити, да гледа како ја радим. Ја сам мислио: „То је криза, проћи ће она“. Али није пролазила. Кад заподенем разговор са њом, она ми одговара или с напетаченом равнодушносту, или с неком скривеном срибом. Била је осорљива, нетрпљива, нервозна. Само сам је при обедама виђао и више се писмо разговарали. Збиља сам мислио да сам је нечим увредио и једно вече упитам је: „Мис Харијета, зашто сад нисте према мени опакви, какви сте пре били? Шта сам вам учинио, да ме омрзнете? Ви ме јако жалостите“.

Она ми с неким чудним раздражењем одговори: „Ја сам увек био с вама исти као пре. То није истина, није истина“, и побегне у своју собу и закључа је.

Покадшито ме је некако необично гледала. Од тога времена често сам себи говорио: „Мора бити да осуђени на смрт тако гледају, кад им објаве да је последњи час купуно“. У њеним очима била је нека врста лудила, заносног и силног лудила, и још нешто, нека грозничавост, очајна жеља, нестрпљење и немоћ због нечега нествареног и нестварљивог. Осим тога чинило ми се да се у њој води борба између срца и неке непознате силе, коју би она хтела да победи, а може бити било је и још нешто друго... Шта му ја знам? Шта му ја знам?

III

То је збиља било невероватно откриће.

Неколико дана радио сам од ране зоре на једној слици, чија је садржина била оваква:

Дубока јаруга, степињена двема стрменима, које су се, обрасле трњем и дрвем, с обе стране уздизале, пружала се у недогад потонула у беднасту маглу, у оно памучасто испарење које покадшито раном зором по долинама плива. А сасвим у даљини те густе и прозирне магле видео се, управо назирало, како се двоје заграњени приближују, момак и девојка; она уздигнуте главе према њему, он мало нагнут, и љубе се у уста. Један сунчев зрак, пролазећи кроз грање, пресеца ту јутарњу маглу, осветљава је ружичастом светлосту иза оних сеоских љубавника, а њихове нејасне сенке пролазе проз сребристу светлост. То је било добро, вери ми, врло добро.

Радио сам на оној узвиштини, од које води пут у малу долу Етрета. Као неком срећом тога јутра ширила се баш онака магла, каква ми је требала.

Нешто се као авет усправи преда мном: то је била мис Харијета. Кад ме смотри хтеде да побегне, али је ја зовнуо: „Ходите, ходите, госпођице, имам једну сличну за вас.“

Она као преко воље приђе. Ја јој пружио свој рад. Она ништа не рече, већ остаде непомицна и дуго је гледала моју слику; онда на једанпут брзину у плач. Грчевито је јекала као неко који се дуго против етза борио и не могући им одолети заплаче се, али се још једнако бори. Ја снотим, и сам потресен њеном тугом, коју нисам разумео, и срдљиво је узвием за руке, с оном искреном ерданчносту, што је само Француз има, који брже ради него што мисли.

Она остави неколико секунда своје руке у мојим, и ја осетих како трепере, као да им се сви нерви капају. Онда их брзо повуче, управо отрже.

Знао сам ја то треперење, јер сам га већ више пута осетио, и ништа ме не би могло преварити. Ах! љубавно треперење једне жене, била она од петнаест или педесет година, била сељанка или из отменог друштва, улази ми право у срце, и ја се никад не кољам, да бих га разумео.

Цело њено јадно биће дрхтало је, треперило, изнемагало. Она оде, а ја јој им речи не рекох, и остави ме пренеражена као пред чудом каквим, ожалостена, као да сам неки злочин учинио.

Нисам ишао на доручак. Отишао сам да се прошетам по морској обали; долазио ми је и да плачем и да се смејем; налазио сам да је овај случај и смешан и жалостан; чинило ми се да сам ја подсмеха достојан, а она неписано несрећна.

Питао сам се шта сад треба да радим. Ишао сам да је најбоље да отпутујем, и одмах се на то решим.

Пошто сам цео дан лутао, помало тужан, помало растројен, вратим се кући на вечеру.

Седнемо за сто као и обично. Мис Харијета била је с нама, озбиљно је јела, ни с ким није говорила, нити је очију дишала. И понашање и поглед били су јој као и увек.

Сачекао сам док се вечера свршила; онда се окренем газдарици и реknem: »Е, госпођо Леканер, скоро ћемо се растати.«

Добра жена, напенажена и ожалoшћена, отегнутим гласом узвикну: »Шта то говорите, господице? Хоћете да нас оставите! А ја сам се тако научила на вас!«

Испод ока мотрио сам мис Харијету; њено се лице и не покрену. Али служавка, Селеста, упре очи у ме. То је била крупна осамнаестогодишња девојка, зајакљупена и свежа лица, као коњ снажна и, што је реткост, чиста. Покадишто сам је у каквом углу дубоко, просто из лутаљачке навике по крчмама, ни због чега другог.

Вечера се сврши. Ја изађем да испод јабука попушим своју дулу, шетајући се уздуж и попреко по пространом дворишту. Сва размишљања којима сам се преко дана бавио, чудно откриће тога јутра, та неприродна и страсна љубав према мени, сећања која су после тога открића искрсла, дивна и узбудљива сећања, а може бити и служавкин поглед, управљен на мене, кад сам свој одлазак објавио, све то смешано и удружено довели ми је цело тело у весело расположење, уста надражило на пољупце, а у крв унело не знам какву силу, која ме гонила да чиним лудорије.

Ноћ се већ спуштала и бацала своју сенку испод дрвета, кад спазим Селесту, како се упутила да затвори кокошар на другом крају дворишта. Ја журим за њом, трчећи тако опрезно, да ме она и не чу, и кад је спустила вратаоца, кроз која улазе и излазе кокошке, дочекам је обема рукама и обасем је по широком и меснатом лицу кином полубаца. Она се отимала, али се ипак смејала, јер је већ на тако што била навикла.

Зашто сам је одједном пустио? Зашто сам се нагло окренуо? Како сам осетио да има невога иза мене?

Мис Харијета се враћала кући; она нас је видела и непомично је стајала као пред каквим принципом. Онда некуд у мрак ишчезе.

Ја се вратих посрамљен, збуњен, очајнији што ме је она тако затекла, него да ме је видела како сам неки злочин извршио.

Рђаво сам спавао; био сам до крајности нервозан и обузет тужним мислима. Чинило ми се да чујем како неко плаче, али сам мислио да сам се варам. Више пута учинило ми се да неко хода по кући и да се спољна врата отварају.

Пред зору, савладам умором, тврдо заспим. Докан се пробудим, и тек кад је било време доручку појавим се, још збуњен и не знајући како да се понашам.

Мис Харијета није било. Подуже смо је чекали; она се не појави. Бака Леканер уђе у њену собу; Енглескиња је била отишла. Мора бити да је у зору изишла, као што је често чинила, да види рађање сунца. Нисмо се томе чудили, и ћутећи почесмо јести.

Била је врућина, јака врућина, један од оних жарких, несносних дана, кад се ни један листак

СОФИЈА ЛУКОВИЋКА

ПРЕДСЕДНИЦА КОЛА СРПСКИХ СЕСТАРА.

не миче. Сто је био изнесен напоље, под јабуку. Пијонер је сваки час ишао у подрум, да напуни крчаг јабуковачом, јер смо врло много пили. Селеста је доносила из кујне: јагњегне рагу с кромпирима, пријена зеца и салату. Напоследку спусти пред нас тањир пул првих овогодшњих трешапа.

Хотећи да их оперем и расхладим, замолм служавку да извади из бунара једну кову хладне воде. Она се после пет минута врати и рече, да је бунар пресушио. Одмотала је, вели, цело уже и кова је ударила у дно, и опет је била празна, кад је извукла. Бака Леканер хтеде да се сама увери; оде и наднесе се над бунар. Потом се врати и рече да се заиста унутра види нешто необично. Извесно је стусе бацио навишак сламе, да би јој се осветио.

И ја хтедох да видим у нади да ћу боље погодити шта је, и нагнем се над бунар. Једва нагнем нешто бело. Али шта? Паде ми на ум, да на узгуст спустим фењер. Жуљкаста светлост лагано се спуштала и дрхтала по наменим зидовима. Све четворо стајали смо нагнати над отвором, јер су и Пијонер и Селеста били дошли. Фењер се заустави изнад неке неодређене масе, беле и прне, чудновате и непојмљиве. Пијонер викну: »То је коњ. Видим му копиту. Мора бити да је ноћас побегао с пашњака и овде упао.«

Наједанпут мене обузе језа до саме сржи. Угледао сам изнад воде једну стопалу и голе-

инцу. Сипаде ме така дрхтавица, да је фењер све одскакао над водом, и једва чујно промудам: „То је нека жена... што... што... што је унутра... то је мисе Харијета“.

Једини Пијонер ни оком не трепну. Видео је он и страшнији ствари у Аерици. Бака Лекашер и Селеста вриснуше и утекоше без обзира.

Требао је мртву извадити. Чврсто вежем слугу око појаса и станем спуштати, гледећи како га у покретима нештаје. У једној руци носно је фењер, а у другој ужо. Убрзо се чу његов глас, који је, рекао би, из средине земље долазио: „Станите“, и ја видех како по води нешто хвата — то је била друга нога. Он их обе пева узметом, па опет викну: „Вуците“.

Почех вући, али сам осећао како су ми руке плочуле, а мишићи ослабели, те сам се бојао, да ми точак не измакне из руку, и да не упустим човека да падне. Кад му се глава помоли изнад ограде, ја упитах: „Но, шта је?“ као да сам се надао да ће ми довести неку вест од оне што је тамо на дну лежала.

Обојица ставемо, један према другом, на повисоко камење, нагнемо се над отвор и почнемо вући. Бака Лекашер и Селеста мотриле су на нас издалека, скривене иза кућног зида. Кад угледаше да се помолише из бунара прве ципеле и беле чарапе утопљеничине, њих несташе.

Пијонер је дочепа за чланке и извуче спроту чедну девојку у најискренијем положају. Глава јој је била уназна, прна и напављена, дуга седа коса, сасвим спада и засвада расплетена, висила је мокра и каљава. Пијонер чисто с презирањем рече: „Господе Боже, како је мршава!“

Однесомо самртницу у њену собу, и како се оне две женске не појављиваху, ми је преобучосмо. Умијем јој тужно и унакажено лице. Под мојим претима једно јој се око малчице отвори и погледа ме безбојним погледом, оним хладним, ужасним иртвачким погледом, који, чини ти се, с оне стране гроба долази. Опрво сам јој, како сам могао, расуту косу и невестим рукама наместо на темену нову носичицу кокашу. Онда сам јој скинуо мокро одело, и стидео сам се, као да сам неко оскрвећење учинио, што сам јој оголишио рамена, груди и мишиће, мршаве као сухе гране.

После тога одем и наберем цвеша: турчинка, различка, прстенка, свеже мирисаве траве, и прострем га по њеном самртничком одру.

Требао је да се пошарава са све уобичајене обреде, пошто сам ја једини био крај ње. У писму, што сам у њеном шагу нашао, а које је у последњем часу написала, тражила је да је сахране у том селу, у ком је последње дане свога живота провела. Једна страшна мисао прође ми

кроз главу и срце ми се стеже. Да не буде због мене та жена жама да се у оном месту сахрани?

Пред вече торкуше из суседства добоше, да се нагледају самртнице, али ја не допустих ником да уђе; хтео сам да останем сам крај ње, и целу ноћ сам је чувао.

Према светлости воштаних свећа гледао сам ту несрећну жену, сваком непознату, која је тако далеко и тако бедно завршила свој живот. Да ли је гдегод оставила пријатеља, сродника? Каково је било њено детињство, њен живот? Оданле је дошла тако сама, дугајући изгубљена као псето, кад га од куће отерају? Каково оцајање и бол беху скривени у том ружном телу, у том телу које је целог века као напав сраман недостатак носила, као неки смешан обмотач, који је одбијао од ње сваки нежнији осећај, сваку љубав?

Како има несрећних створења! Чисто сам осећао како овај људски створ притискује велика неприличност неумољиве природе. Сад је она занавек са животом свршила, а може бити никад није имала онога што и највеће беднике храбри, није имала наде да ће и она једанпут бити вољена. Јер зашто се она тако крила? Зашто је избегавала друштво? Зашто је тако страшно волела сву природу и све живе створење који не спадају у род људски?

И појмио сам да је морала веровати у Бога, и надати се да ће на оном свету добити награду за свој патнички живот. Сад ће она иструнути и од ње ће бити постати. Цветаће на сунцу, краће ће је онасти, тице ће јој семе разнети, и од животињског меса опет ће људско месо постати. Али оно, што се душом звало, угасило се на дну мрачног бунара. Она више не пати. Дала је свој живот у замену за друге животе, који ће од ње постати.

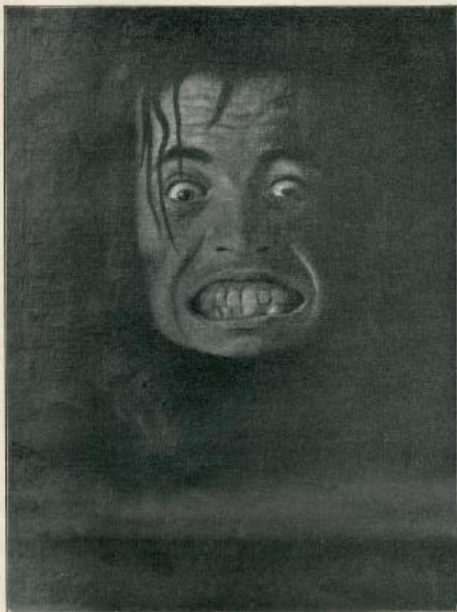
Сахати су пролазили у том језивом и немом нашем састанку. Бледа светлост објави зору; затим један ружан зрак продоре до њене постеле и као ватрена прута заигра по рубљу и њеним рукама. Тице се беху пробудиле и певаху на дрвећу. Ово доба дана она је највећма волела.

Отворим прозор широм, размакнем завесе, нека нас цела васнона види, и нагнувши се над укочену самртницу, узем у руке њену онаквену главу и лагано, без грозе и одвратности, спустих један дуг пољубац на та мртва уста, која га никад, никад нису добиле — — — — —

Леон Шнајл ућута. Жене су плакале. Крај кочијаша чуло се, како се гроо де Естрај снажи час ушмркује. Једини је кочијаш дремао. Коњи, осетивши да бач више не ради, беху успорили ход и понајлак су нас вукли. Брен се једна кретао; наједанпут је отежао, као да је био самом тугом натоварен.

Превела С. Г.

М. МАРИНКОВИЋ:
МЕДУЗА.

ЗДРАВИ ПОЈМОВИ

— РОМАН —

И. Н. ПОТАПЕНКО

(ИСТАВАН)

XVIII

ко Ваша жена настави да доји дете — рече ми доктор — она ће... њој ће то много шкодити!

Доктор, дабоме, није хтео да ме дубоко заболи, па је зато потражио најблажи израз. „По њу би то било од веома штетних последица“ — није означавало ништа друго, већ једино да Олги прети скори свршетак. Доктор је био у праву, али да ипак није грешно приписујући једино храњењу? Ја то ипак нисам могло разумети. И како да се та дубока промена поклати са кратком и чудном посетом Ивана Михаиловића? И зашто да се баш после те злослуте посете прекине у њој баш она струна

која је дотле њезину животу давала срећни ко-
лорит, и да јој живот постане несрећан?

Промена је одлучно наступила у свему. Олга, која се још неколико дана пре тога заносила срећом што је жена и мати, Олга која је треперила од мог илловања и одушевљено гледала своју Клеопатру, — уједанпут као да охладне и према мени и према њој. По читаве часе седео сам у свом кабинету за столом, а она не само што није долазила да ми „смета“, него се ни на мој позив није одзивала. Понекад сам јутром излазио из куће а враћао се тек на ручак, али то њу није бунило, јер би само питала: где сам био? и на томе се задржавало све њено инте-

ресовање према мојој личности. Због тога сам и почео да се бринем. Једном седнем поред ње, некико је обрлами и почнем говорити, како не би било рђаво потражити какав лепши, летљачић, и напштам јој цео план како бисмо се наместили. Она ме није одбијала, али ни мојој милонти није одговарала.

— Шта мислиш, Олга, да пођемо сутра? А? упитам је.

— Ја нећу никуд ићи... Мени је свеједно!.. одговори она не гледајући ме.

— А зашто?

— Тако. Не знам зашто... Мени је свеједно ма где живела или, још боље, ма где умирала!..

— Шта то говориш, Олга? Откуда ти сад смрт паде на памет? По ову годину поправила си се одлично и тако јуначки родила нашу ћерчицу. Постада си сасвим друго створење. Сад си нешто слабуљавија, али то је само због тога што се још ниси потпуно оснажила.

— Више се и нећу оснажити! рече она у толикој мери простим и уверљивим тоном да сам се доста улажио.

— Доста, какве то глупости говориш!

— Не, нису глупости! Ја то знам, видим и осећам. Друкчије не може бити. Целе ове године живела сам у једином очајном напрезању нерва. Мислила сам да је то било здравље и срећа, а оно... то је било усилјавање да се живи...

Мирноћа којом је у пуном сазнању откривала преда мном своју рану — потресала ме. Доказно сам до плача... А она је настављала: Хтеда сам обманути природу — али у томе још нико није успео. Умрећу врло брзо, Андреја, врло брзо!

Горе од свега било ми је што јој на све то нисам могао одрецимо одговорити. Јер све је то била истина. Пошто ми је доктор говорио о „веома штетним последицама“ које ће храњење донети Олги, ја јој рекох:

— Престани са дојењем, — узвешемо дојилу.

— Добро! одговорила ми је она: Узвешемо дојилу!

Помислих: а да сам јој то казао пре једног месеца дана? Узбунила би се, пригрлила би Клеопатру на своје груди и казала: да никоме другом не допушта дојење... Донеста, било је као што она каже: очајно напрезање нерва. Под случајним утицајем немилосрдних прекора оног чудног човека, њезина брата, који је иу, несумњиво, придавао својим дивљачки фанатичним уверењем, — то је напрезање у један мах клонуло а она осетила невероватну малаксалост. Њена болест није попустила, него је тињала под страсном жељом за живот, а сада је претила да се разгори у прождрљиви пламен.

Увели смо дојилу. Олга јој дала Клеопатру без и најмањег потреса. Сада је осећала једну нову потребу. Одлазила је у своју собу за спавање, легала у постељу и тако пробудила по неколико часова, лежала на дењима и теглила се у сву дужину, подмећући дланове под главу.

— Малаксала сам, страшно малаксала! говорила је она, кад год сам јој прилазио и старао се да је разговором забавим. Гледао сам њено лице, које беше посунуло, помрањавело и побледело, и размишљао: како је све у ње брзо пошло у пропаст!

Седећи брижан у кабинету, нисам једанпут само чуо уздржавани плач и присушњиване уздахе.

— Зашто то Олга? питао сам је, али ме је она посматрала сурово, са узвијеним обрима и са оним изборима око усана. Моја жена, која ми је пре оноко поверљиво отварала своју душу, сада ми се закопчава. Нагледало ми је чак, да у њезину понашању према мени има и нечег непријатељског.

Тако прође скоро цело лето. У кући нам било је суморно. На пребашњег смеха, ни другарских некрених разговора, — сад више ничега није било. Говорили смо само кратке и одсечне фразе. — Олга их је подизла кроз зубе и не гледајући ме у очи, а ја — пакљиво, бојећи се да је случајно не ражакитим и не нагоним да оде у собу за спавање, где ће опет уздисати и плакати. Наши односи били су, као да су се, по некој неодољивости, у јединој кући населила два душманина, од којих је сваки сам себи дао реч, да ће, догод то буде потребно, уздржавати своје непријатељске осећаје.

Али већ у августу ја сам знао поуздано, да је с Олгом веома рђаво. Уздржавана болест, као оно када се провали брана на пут стављена, хитала је да накинди пропунитено време. Олга је опет пада у бесаницу и кашаљ, који ме је ноћу будио и нагонио да стрепим и свакем се постеле. Прилазио сам њеној постели, нудно јој воде, узимао за руку, која је била безизразна, јер није одговарала ни на моја миловања ни на моје сасећање.

— Олга, ти треба да се лежиш! говорио сам јој.

У одговор на то, њене су се уснице склапале у саркастично презриви израз, и мени је било јасно, да она више не верује ни у какво лечење, већ једино у блиску и несумњиву смрт. Једне ноћи пробуди ме страшан настан Олгине кашље. Отворим очи и погледам је на постели, — плаче. Прићем јој и угледам на покривачу огромну крваву мрљу. Узмем је за руке, изљубим и осетим да ми се очи напуниле сузама.

— Олга моја, мила, драга, чуј ме, душо... Ти можеш јоште живети, али ти саму себе гураш у смрт. Послушај мене, свог најбољег пријатеља: лежи се! Сутра ћемо поћи у Швајцарску... одмах!

Мора бити да је слушала како ми дрхти глас, осећала да говорим искрено и видела колико ми је драга. Гледала ме поверљиво и наслонила на мој образ своје хладно чело.

— Не, одговори ми, Знаш ли шта ми је казао Иван Михајловић?

Чим помену то, осетих негодовање у грудима. Дабоме, тај дивљак дубоко је утицао на њу и

ДРВАРСКА ПИЈАЦА У ВИТОЉУ.

био један једини узрок тако брзог свршавања. Да је није збунио својим деспотским пребади-вањима, можда у њој још задуго не би наступала реакција и могла би бар још годину дана про-живети на овоме свету.

— Ах, Олга, па зар ти не видиш, да сам ја твој једини и најбољи пријатељ, а да ти је Иван Михаиловић само твој тиранин и ништа друго?.. Она одбијајући замаха главом.

После четврт часа била су два лекара поред њене постеље. Дабоме, није им било потребно дуго се бавити око ње, јер је болест била и јасна и несумњива.

— Одмах... овог тренутка — у Швајцарску! рекоше оба лекара у један глас: Спаса нема, али се може поправити и живот продужити.

— Видиш, Олга, лекари ми кажу, да можеш живети још двадесет година, само ако одеш одавде, — говорио сам јој.

— Лекари лажу! просто и, као што је из-гледало, сасвим мирно одговори она.

Али ја сам био одлучан да је приволим. Знао сам да то нећу моћи без Ивана Михаило-вића, те му још истог јутра написах: „Олга умире. Потребан је Ваш неодложан долазак“. Нисам се могао сетити, како да му то писмо пошљем. Поштом би путовало бар три дана, а телеграм би могао остати и недељу дана на ста-ници. У том нам дође Мишурић.

— Дошли сте као поручени! рекох му и објасних у чему је ствар. Онај тврдоглави човек, Иван Михаиловић, може оставити на столу и непрочитано писмо. Он је као од камена. Треба живи човек, који би га, у случају потребе, и силом довукао. Мишурић је, разуме се, одмах пристао да иде. Све његово време било је сло-бодно. А баш и кад би имао каква посла, он би га одложио.

— Ево Вам писмо, а ево и новаца. Вамите их повише за сваки случај.

Мишурић се збрунио. — Ја новаца донета немам! рече он. Пожурио га на станицу и об-оде возом у 10 часова.

Дан и ноћ, што их проведох у очекивању, беху тешки и мучни за мене. Олга је, истина, била нежна са мном, чак ми била допустила да јој помажем у облачењу, али о каквом путовању није хтела ни слушати. Међутим, слабост је њена била тако велика да је осећала вртоглавицу чак и када би пошла по соби, те је морала седати.

Нисам спавао целе ноћи. Нестрпљиво сам очекивао када ће ударити шест часова. У то доба долазио је воз, којим је требао да дође Иван Михаиловић. Јутро је било ведро. Родило се сунце и целим сином зракова засуло ми собу. Олга је, после бесане ноћи, чврсто спавала. Чу-јем зврк фијакера и погледам кроз прозор. На кочијашкој брџи седе Мишурић и Иван Ми-

хановић. Пахљиво отворим врата и пустих их у трпезарију.

Иван Михаиловић био је блед. По очима му видео сам да је веома узбуђен. Није могао мирно седети на месту, него је непрестано поимао да шета по соби.

— Дакле шта је у самој ствари, допустите да знам? Шта је у самој ствари? питао је он сасвим узнемираним гласом.

— Па Ви знате, да је она већ одавно туберкулозна.

— Да, знао сам. Али последњи пут видео сам је потпуно здраву...

— Била се поправила. Захваљујући угодним приликама, захваљујући њезину осећању среће, — свршетак је био одложен и, може бити, задуго. Али Ви... опростите ми... Ви сте је својим пажњом и нестакотним прекорима бадили у очајање... и то је била она обртна тачка...

— Не говорите то, молим Вас! рече он, мрачно ујагравши очима, али то није био гнев, него страх. Да, видео сам да се он сада поколебао и боји, да се не би уверио о истинитости мојих речи.

— Ја сам говорио оно што мислим и осећам, то је — моје уверење.

Али ја сам био прилично гневан те се писам могао ударијати. Уверење! Ако је то лудачко уверење доиста твоје рођено, онда буди човек да примиш и одговорност за последње. Међутим, за мене је било несумњиво, да се Иван Михаиловић уплатио и силно се забринуо, како би да скине одговорност са себе.

— Којешта! Којешта! — зажарено сам говорио: — Пјесте неки подиги — упркос несумњивим околностима износити своје уверење, а нарочито када се казује пред славим створењем које трепери као листак... Одупрети целом о вид и онда тако остати непоколебљив... О, то је огроман подвиг! Јединствен подвиг! Али сте тој приликом бар видели, како то порајљиво утиче на Олгу, како је то њу гушило, уништавало!.. И ви сте уживали у сазнању да сте јачи од ње, а њена срећа, њен живот. Вас пису зашмади... Опростите, али ја се према свему томе не могу другачије понајати, осим са негодовањем.

Иван Михаиловић сдео је поред округлог стоцића, метнувши на њ лактове своје и покривши лице длановима. Нагледао ми је чак, да је био запитио и уни, те због тога и прекидох своје објашњавање. Од мене је, у осталом, било довољно што сам му ставио до знања своје мишљење о њему и наговину га да се абдуци.

Донесоме самовар. Наглед застрвенос стола са чајним посуђем, са кајмаком, свежим маслом и шнитаним самоваром ублажише напрегнутост. Ја сам се мајао око стола. Минури је мазао масло по хлебу и јео, а Иван Михаиловић устао и ходао по соби, пахљиво обилазећи и сто и столице.

— Господо, је ли по вољи? Олга још спава, а ми се дотле можемо поткрепити. Иване Михаиловићу, ево Вам чај. Узмите.

Иване Михаиловић узде свој чај и поче га махинално мешати.

— Данас имам масу послова, наставих ја: треба извадити путне листове за иностранство, спремити ковчеге... Хтео бих поћи сутра брзим возом. За Олгу је скупи сваки час!.. Надам се да ће је Иван Михаиловић наговорити да пође у Швајцарску.

Иване Михаиловић одгурну чашу са чајем.

— Шта? Не мислите ваљда да јој ја што пре желим смрт? пазаивачким тоном изговори он.

— Сачувај Боже! Због тога се баш и надам. А и иначе зашто бисмо се препирали? Ја сам се још онда познао са Вашиим погледима, а данас сам ја Вас упознао са својима — и то је све. А сада пред јоните жиним бићем да заборавимо своја уверења и да мислимо само о његову животу.

У осам часова Олга се пробудила и позвала ме. То је био добар предзнак. Помогнем јој да се обуче, донесем јој чај и саопштим да имамо госта.

— Ког? унита.

— Твога брата, Ивана Михаиловића.

Она се осмехну, али у нети мах на лицу јој се показало и бол. Она као да унита: „Зар је дошао да ме опет мучи?“ — Кажу ми да ме не грати! проговори она слабиим гласом.

— О, не, данас је добро расположењ, па је чак и пахљив према мени!

Замолим Ивана Михаиловића да уђе у собу за спавање. Овога пута сматрао сам за своју дужност да присуствујем његову састанку. Он се пољуби с њом и седе на столицу поред постеље. Био је блед и гледао расејано. Њега је, нема сумње, изненадио Олгин изглед, а може бити тада се несумњиво уверио да је он узрок тој промени. Глас му је био слаб и без уверења.

— Твој муж се жали да га не слушаши, рече он, старајући се да своме говору да пахљиви тон. А зар ти не знаш, да је жена дужна у свему се покоравати своме мужу? Не, доиста, здравље је преце од свега. Иди што пре у Швајцарску!

Олга га погледа некако зачуђено. Она је од њега очекивала другачији говор.

Уверивши се, да доиста није намеран вређати је нити јој читати своја сурова наравоучења, њојин лакну те удахну и, на моје потпуно задовољство, поче говорити, како њу ја имати и сувише посла, јер њу морати сам слагати у ковчеге...

Оставим је са братом, а сџм пођем да извадим путне листове. Обећах ми да ће спремити до сутра јутра. Одатле пођем право Ана Гавриловдој у летњак. Било је око десет часова пре подне, када ме мој кочијаш доведе до уласка у познати летњак. Брзо прођем кроз парк, не опажајући ни цвеће ни раднице.

— Је ли код куће Ана Гавриловна? унитах првога лакеја који наиђе.

— Још спава! одговори ми он.

Ана Гавриловна, докле је била само чиновничка удовица, устајала је у шест часова, а

када је постала милионарева ташта енавала је до десет.

— Молим Вас, пробудите је и дајте јој ову посетницу! рекох.

Лакеј је неодлучно узео, али мој поглед, који није уступило, даде му одлучности, те пође горе. После три минута врати се.

— Изволите, они ће се се одмах обући и изићи! говорио је он најљубазније. Одведоше ме у трпезарију. Станем поред прозора и загледам се у море које се вечно узбуђивало и брујало. Угред погледам на обалу, и учини ми се да је купатило Масловитог необично запустело, и да је половина чамаца на песку, јамачно очекујући оправке. Као што се јасно види, Ана Гавриловна није се много заносила фантазијама Масловитог.

После десетак минута већ сам стезао руку Ане Гавриловне, а она ме љубила у чело. Пребацивала ми је, што сам заборавио да је обавештавам о здрављу Олге и Клеопатре, али ја јој на питање и не одговорих.

— Ево Вам, Ана Гавриловна ретна прилика да ми учините услугу! рекох ја.

— Шта је? Говори, говори!

— Олги је веома рђаво! Ви знате да она пати од наследне туберкулозе, и да врло брзо вене...

— Господе Боже!

— Ја је сутра водим у Швајцарску, у планине... Ви треба да узмете Клеопатру са дојиљом и да је чувате као своје рођено.

— Та шта то говориш, Андреја Николајичу? Па зар ми она није већ род? Ах, Боже мој!

— Осим тога да примите стару и болесну тетку Олигу, да се побринете и за њене удобности...

— Узеху је. И места и људи има овде и суншине! А од перада могао би овде човек и полудети.

— И, на послетку, да ми дате новца, једну тисућу, јер ја својих немам!..

Ова последња молба просто је одушевила Ану Гавриловну. Рече ми, да ће још данас узети из банке и донети ми.

Кад сам се кући вратио, затекао сам чудну слику. Олга седи на столицу, а поред ње Иван Михајловић, по њеним наредбама, слаже рђбље у ковчег. Он се сасвим приморно и изгледао као јагње. Било ми је угодно видети како тај човек, што ме с онакве висине гледао, сада савно преда мном.

— Ко ме ће оставити своју једину Клеопатру? — упита Олга.

И ако нам је било немогућно повести и своје дете, и ако сам се ја за времена постарао о судбини своје кћери, — то ме је питање ипак зачуђало.

Мислио сам да се Олга ни у ком случају неће одлучити на расстанак са Клеопатром и да ћу јој морати доказивати и уверавати је, да је то неодложно. Али Олга није више била таква. Осетивши опет у грудима својим смрт, у једном

мах постала је дубоко равнодушна према свему чиме је била позната за живот.

Објасним јој да ће Клеопатри бити врло добро код Турчанинових, чак у толико боље што јој је Ана Гавриловна кума. Али се изненадих, када ми то саопштите не изазва никаквог израза незадовољства на лицу Олигину. Рекох јој и за тетку.

— А ја мислио да тетку собом поведем, — примети Иван Михајловић. Али при том и остаде, не није више навализао.

У два часа дође нам Ана Гавриловна, уђе Олги и изговори јој читаву томилу гањљивих речи о томе, како она њу води као своју рођену, како ће јој Клеопатра бити узивање и како ће чувати тетку као какво дете, а Олгу поче уверавати како ће се брзо поправити и вратити. Затим дође у мој кабинет и вешто као крадљивац, даде ми новац.

— Ту је десет тисућа, драги. Ко зна шта све може бити. Она не сме ни у чему осетити недостатка. А ако се тај новац потроши, одмах ми телеграфуј, тражи... Одмах ћу послати.

Узми новца и заховалим јој. Она је била у праву: требало је очекивати свакојаке случајности.

Кремјатов, који дође баш када смо ручали, направи кисело лице чим за столом угледа Ивана Михајловића. Чим је сазнао да путујемо, одмах се поче присећати епизода из свог некадашњег путовања. И ја и Олга слушах смо их већ толико пута, те се због тога и обраћао само Ивану Михајловићу који је, како је изгледало, дао самом себи реч да ће бити миран и слушати га ћутећи, али са погледом пакљене.

— А куда ћете управо? упита ме он.

— У Швајцарску, доктори нам препоручују Веце.

— Веце? Одлично! Ја ћу вам дати препоруку. Имам тамо једног пријатеља, m-r Гарте, закупника пансиона. Само му помените моје име и он ће вас примити као рођаке!.. У његовом пансиону живећемо сам три недеље... То је пакљене достојна личност, видете.

— А одатле месеца октобра ићи ћемо у Италију.

— О, то је још боље. У Италији сам живео пуно шест месеци! У Риму имам дивних познанстава... На пример, професор живописа сињор Пиклотти, ах, што је то интересантан човек!.. Ја сам га анате, унео у своју књигу анематичних типова... Само му реците signor Kremtchatoff — и он ће нам с одушевљењем показати цео Рим!.. Ја увек имам веца...

Све то, разуме се, није требало проверавати, јер када бих своје удобности на путовању по туђини заснивао на везама и препорукама Кремјатова, не бих, сумње нема, далеко отишао. Али ми је Кремјатов ипак био од велике користи. Својом обичном љубавишћу и ретком љубављу према ствари, примио је да се брине о свима ситуацијама, да покупије што треба, да врши по-

рублине, примио се да нам обезбеди угодан куве, добила нам путничке карте, променио рубље у франке, једном речи, примио на себе све оно од чега човек добија вртоглавицу кад год се спрема на пут. Али он је волео баш она осећања од којих се човеку глава врти, али поред којих се човек осећа радан и заборинут. Изгледа, да је он то схватио као неку врсту надахнућа.

Сутрадан, када до полска воза није било више од по часа, у нашем стану били су окупљени најближи познаници т. ј. Кремчатови, Мишурин, Ана Гавриловна и Вјетници. Олга је облачила свој путнички постављени ортач. Иван Михаилович одвео ме у тризерију и рече ми:

— Ја сам пред Вама крив. Много сам мислио и дошао сам до уверења, да од слабих не треба захтевати оно што можемо захтевати од себе... То сам био заборавио.

Говорио је са потпуно озбиљним изгледом, као да ми је саопштавао какво ново откриће. А у самој ствари њему је било потребно да образложи, да прилагоди на наком теану промену у свом понашању. А та промена, по мом уверењу, долази отуда што је лично видео болесну и напавану Олгу, па га се то косило; кроз дебели оклоп доктринарства пробио се живахан осећај према живом човеку. То је све.

Довесоме Клеопатру, Олга је пољуби топло и снажно, али би се исто тако опростила с њом да је пошла у позорнице на провођење вечера. Тетку је замолила да јој не буде досадно, а тетку јој на то само одмахнула руком.

После четврт часа већ смо седели у купеу. Прозори на патону били су отворени. То је допунило топли сутон. Било је остало још десет минута за недоумицу шта да кажемо једни другима. На посетку зазвони и трећи пут.

— Ах, до ђавола! узвикну Кремчатов, ударивши се дланом по челу: Ја вам спремио писма за п-г Гартца и синара Пикалоти, али сам их, замислите само, заборавио код куће! Каква брук!

Нисам имао времена да због тога изјавим кајање, јер воз већ пође, те се наши пријатељи убрзо претворили у магловите фигуре.

XIX

До Женеве смо путовали без дужих застајања и без догађаја, а одатле паробродом дојосмо у Кларан.

Одседли смо у хотелу чија је задња фасада, изгледала је, парасла из самог језера. Две собе на другом спрату, са изгледом на језеро, и са балконом под којим се љушункају плавичасте таласи — доводише нас у одушевљење. Сунчани зраци заливају обавде собе јасним, заслепљивим сјајем.

— О, како је овде лепо! — ускликну Олга и, потпуно заморено, слатко се растјеже на широком, меком и угодном дивану. — Бади, молим те, ти досадне ковчеге и седи поред мене!

И ту се припи уза ме, страшну казну не памтим, и поче ме љубити. Вратио се све што је некад било.

Према таквом почетку требало је да од Швајцарске очекујем права чуда.

Али у један мах отрне она своју десну руку и њоме отре наврле сузе.

— Шта је то, Олга? унтам је.

— Не знам, како се то могло догодити!

Како сам могла оставити своју мачицу? говорила је Олга уздрхтаним гласом. Како је сад њој без мене? Како сам могла, како смела? Не разумем, не разумем! Нисам се, као што треба, ни опростила с њоме!.. Јадна моја Клеопатрица! Зашто ме ниси опоменуо? Требало је да ми наредиш!.. Како сам то отупела и зауставила се?..

Умирих је, рекавши јој да дете није ни требало водити у крај нама сасвим непознат.

Још од првог дана нашег доласка поглађао сам Олгу све време. А она је тражила да радим исто што и она ради. Шврљао сам с њом по неколико часова по планинским стазама, водио је ка виноградима, па чак и тргоње јео с њом; и ако нисам осећао никаквог задовољства, и ако је за мене било без икакве користи, водио сам је у планине или возио чапцем по језеру. Повратила јој се скоро сва бадност духа, само једино нисам опажао: није се попуњавала. Лице јој и даље остало мршаво, али му је боја бивала сваког дана свежња.

То је било у октобру. Наш хотел почео се већ празнити, а и по целом лежиштину опажао се мање тишине и живахности. Већ од раног јутра осећао главобољу и жали се на њу. Хтедох јој понудити ајдакер и прокести је ма куда даље.

— Не, данас нећу! Не можеш замислити колико сам сетна и како ми се због тога срце стезе!.. Неко страшно предосећање!

— Знаш ли шта, Андреја, дојде после краћег ћутања: испуни ми одмах једну молбу. Седи за сто, узми перо и хартију, па пиши!

Испуних јој жељу.

— Пиши „X C. — Ана Гавриловна Турчанинова“. Пошљите одмах Клеопатру са дојомом и још ма с ким“ — издиктова ми Олга. Не можеш замислити колико безумно жалим да је видим! Изгледа ми да је никад више нећу видети, ако је не видим сад.

Пажаљиво јој загледам у лице. На њему није било ничег трагичног. Тужан израз, са којим је тога дана устала на постељу, сада се ублажио. „Шта ли хоће тим?“ помислим. Завоним и наредим да се телеграм пошље у Русију.

У том нам довесе и ручак (ручавали смо у соби). Олга седе за сто и поче јести. Као и пре једва је дотицала свако јело, почињала га јести, али брзо затим остављала тањир.

— Како је данас неукусан ручак! говорила је после сваког јела.

Ти неукусни ручкови почеше се ређати сваког дана. Олга изгуби апетит. Увече ме молила, да што боље притворим балконска врата. Нени

болесно осетљиви нервни осећаји су свежину коју ја још нисам осећао. Вечером је, подрхтавајући, седела завијена у плед. После недељу дана требало је да оставимо свој диван стан над језером и да пређемо на другу страну хотела, одакле се није могло видети ни језеро ни планине.

На десет дана после послатог телеграма, угледасмо један филмекер што је приступио хотелу, и у њему Ану Гавриловну и дојилу са Клеопатром на рукама. „Не, то није случајно само, помислим у себи: то мора да је у вези са догађајима“.

— Како? Зар нас нисте очекивали? А? везало уавину Ана Гавриловна. Ево вам Ваше гаравуше!.. Погледајте само каква је то сада дундаци!.. Питала сам се, с ким да пошаме ту мекину? А овамо и мени се већ одавно путује у туђину. Па је тако и испало.

Олга се дивила њеној дубокој и није знала како да јој захвали. Узе Клеопатру на руке, па је поче стезати и љубити, никако је не испуштајући с очију. То је било за њу прави празник. Клеопатра се није отимала; смешкала јој се и пружала ручице да их љуби. Њено посухнуло лице необично је подсећало на лице Олгино. Ана Гавриловна одмах је потражила одељење за себе, разуме се: најраскошније у хотелу. Дали су јој три собе са ванредним погледом на планине. Нашла је да је то нешто чаробно, тешко да је и у самом рају боље. Ја сам је посетио, користећи се тиме што је Олгу свесним окупирао мала гошћа.

— С Олгом није добро! рече ми сажаливо Ана Гавриловна. Ти не знаш, али ја што видим, то и кажем!.. А знаш ли, зашто сам дошла?

— Знам да није ни због чега! одговорим јој шапћећи се.

— Разуме се. Зар бих могла тек да како послати оно маче! Заводела сам је као своје рођено... А после тога, кроз неколико дана добиће овде и она!..

— Оми? А зашто? унштах је мало убрзано и са више интересовања него што би требало. Не знам, да ли је Ана Гавриловна опазила, шта сам осећао при тој саопштењу. Али је оно пробудило у мојој души интересовање према догађајима, који су за мене већ неколико месеца били скоро као заборављени. Зашто долазе? Ја то нисам хтео. Ја нисам хтео да се видим са Нађом, женом Масловитог, а такође нисам хтео ни да та нова жлица зазвучи у мом срцу, док још није умукнула она друга, која је допевала своју тиху мелодију.

— Зар она не зна да смо ми овде?

— Зна. Ишли су у С. Јер су, знаш, имали сина, па им умро... Ах, не можеш замислити како нам је било тешко. Нарочито Ивану Јевсејеву... Толико је жаљно да смо се већ и за њега божали... Мали је био исти отац. Да знаш само како су га чували, па ето опет!..

— Па кад она зна, зашто долази овамо?

— Казаћу ти, Андреја: кад је била у С. поверила ми се: нећу се, види, све дотле смирити догод се не разговорим с Андрејом. У мени се, каже, и сузине накупило.

— Аха!

— За то и долази овамо, — да се с тобом види.

— А Ви јој саопштите, да ја нећу тај састанак!

— Како? Нећеш? изненађено уншта Ана Гавриловна. Уостао, додаде она некако збуњено: разуме се, она је пред тобом крива, веома крива...

— Па како Ви то мислите, Ана Гавриловна, у чему је крива?

— Па дабогме. Била је твоја вереница а удала се за другог!

Ја се насмејах.

— Ех, Ана Гавриловна, срећан живот направно Вао павином и избрисао сећање. Па зар сте већ заборавили да сам се прво ја другом оженно? Да Ви врло добро знате да сам баш ја највише желео брак Надејдин са Масловитим. Ја сам га и навео!

— Да, да, тако је, доиста.

— Е, па кад је то тако, по чему је онда Надејда Алексејејевна крива преда мном? Доиста ни по чему, као ни ја пред њом. Ми смо свршили своје рачуне.

— Па зашто онда нећеш да се видиш с њом?

— Зато што не могу да трпим лажне положаје. Зар Ви то не разумете? Моји одношаји с Надејдом Алексејејевном могу бити само чисти; ми смо обоје довољно наметни да би могло другичје бити. Али њен муж и моја жена имају пуно разлога да о томе другичје мисле. Олга у све сумња што се год тога тиче. Ја знам да она неће дуго живети, па зашто бих јој, без никаквог разлога, загревао остатак живота? Што се тиче господина Масловитог — његова сумња може скупо стати и Вао и Нађу... Јесте ли ме разумели, Ана Гавриловна?

— Ах, разумела сам те, драги, разумела! са пуно осећања рече Ана Гавриловна, а при тој се на груди ето дубок уздах. Тај уздах, вероватно, био је изазван мрачним предстамама о могућности да се сумња Масловитог може скупо платити.

Ана Гавриловна одмах тог тренутка седе за сто и написала Нађи писмо, које је и мени изгледало уверљиво. Донста је правилно излагала моје мисли. На крају је био и савет да се доселе на где у близину Женеве а да ни у ком случају не долазе у Клаарн.

Наступиле влажни дани. Затворисмо прозоре и почесмо марљиво дожити камине. Наш се живот свео на три собе (требу смо узели за Клеопатру и дојилу). Олга као да је већ заборавила да има планина, свежег ваздуха, језера, па чак и људи. Није показивала ни најмање жеље да изиђе из собе и да се надише ваздуха.

Није ни помињала на будућност, па чак ни на сутрашњи дан. Живела је свесним једно-

ликим, али непромениво пријатним утисцима које је добијала од мене, Клеопатре и топлоте из камина. Сама она развијала се и сувише ослабела. Гледајући је, помишљао сам на сиви пламеник свеће која догорела. Може пламен још дуго трептати, али треба само мало непажљивости према поред њега и струја покретног ваздуха угасиће га у једном тренутку.

Било ми је допуштено да одлазим из куће ради куповине и предаје писاما на пошту. Тада сам увек свраћао Ана Гавриловној. Код ње сам сазнавао све што се тичало породице Масловитих. Живели су у Женеви. Иван Јенсјењ није у том налазио никаквог задовољства и није размишљао тај избор. Говорио је да Женева није занимљива и да је право чудо заседети у тој тако дуго, када се зима може превести и на југу Италије или у којем другом zgodном месту. Али је Нађа упорно наглашавала, те је напоистету и он пристао.

Чести разговори с Аном Гавриловном изазивали су ми читав низ живахних мисли. Пре свега ја сам се постарао да разгледам сав онај багаж који већ одавно лежи у мом срцу добро затворен и непрегледан, то су — моји осећаји према Нађи. Изненадио сам се кад сам видео да је багаж по мало оштећен. Ваљда сам једну по једну стварчицу, разгледао је са свих страна и уверавао се, да ми она више не изазива ни одушевљења, ни жеља, па чак ни толиког пријатељског осећаја, који ме је увек везивао за Нађу. Не, живот је доиста примио од мене моје дуговање. Две и по године близине с Олгом, заједно проживљене радости и несреће нагонили ме на осећање, да је Олга — мени најближе створење, а да је Нађа негде далеко и мени туђа. Живот мачкице Клеопатре као да је завршио тау слику, и стављао на њу последњи и најодлучнији потез.

Кратка швајцарска зима прође поред нас брзо и неопажено. У половини фебруара већ је било пролеће у свој левој зеленици, цвећа и топлоте.

— Но, сад ћу и ја дисати ваздуха! рече Олга. Вукао је на улази и у брда. И ја сам рачунао да ће је мирисни ваздух освежити; прено зиме је ослабела и непрестано осећала умор. Нагоним је да се обуче скоро зимски, па изиђемо. Пропавши десетак корака, морали смо застати. Олгу је опео ваздух, глава јој се занела. Али се врло брзо опорави, те погосмо даље.

Никада још у своме животу није Олга била тако живахна и нежна са мном као тога јутра.

Говорила је до у грудма осећа некакво невероватно одушевљење; хватала ме за руку и приклањала је на своје срце.

— Слупај како бије.

И ја сам приметио да јој ударање срца није обично.

— Никад још нисам толико желела да живим и да те видим, као данас, као сад! Ужасно, ужасно! клицала је гласом пуних нежности и страсти, припијајући се уз ме и стежући ми руку.

Повешти се после десетак корака на један од многобројних брзгужала, који су окружавали место, нађосмо један усамљени кутак. Олга ме нагони да седнем на траву и да је узмем на руке. Обавиши рукама мој врат и страсно се приљубиши уз ме, седела је на мојим коленима непокретно и ћутећи.

Срце је већ ударило неправилно и дупало као мал.

— Нека каже штогод хоће, мени је сада сасвим свеједно! рече ми она на ухо уздрхтаним гласом.

— Ко?

— Иван Михаилович! Нека не одобрава и нека ми пребаци, мени је свеједно! Овако ћу да умрем, пригравиши тебе!..

И она ме страшним напрезањем стегне у своја раучица. Али у један мах осетим, како јој руке ослабеле, и једна успем да је прихватим својим рукама. Лице јој је било бледо, трепавице опуштене, очи затворене.

— Олга!

Ослухнем јој срце: ударило је слабо и полако. Била је у дубокој обамрлости. Наступ страсти био је јачи од њезине моћи.

Кад се повратила, била је невероватно маласкала. Скоро сам је донео до нашег хотела. Усече тога дана имала је страхан наступ кашља, температура тела необично се подигла. Дозвасмо доктора, који је метну у постелу.

— Мира, никаквог узбуђења, што мање разговора! рече стари доктор немачки, а када га испрахом по ходнику, он ме упита:

— Је ли та дама — ваша жена?

Разумео сам зашто ме пита, па му одговорим:

— Да, моја жена, докторе, али ја знам сву горку истину, коју ни Ви не можете сакрити од мене!..

— Онда не треба ништа да Вам говорим! — рече он, стежући ми руку осећајући нешто да доктори обично чине.

(Наставиће се)

ХРОНИКА

НАУКА

ДУША У ЖИВОТИЊА

— ЖАН ФИНО —

Захваљујући напредцима упоредне физиолозије, данас се не би ни један обавио научник усудио да посумња у душевни живот, или боље рећи, у разумност животиња. Данас се људи не усуђују да одричу животињама уобразиљу, схватљивост, способност уопштавања, према у ограниченој мери (опште слике, представе), чак и неке врлине, које се не признају приличном делу човечанства, као: предвиђање сутрашњице, захлањивост, дубока оданост према својима, која иде често пута до пожртвовања. Провалија која одваја свет човечански од животињског света, све се више попуњава. Сад се више не говори о непроходној поделјености, већ о поступности умних подобности.

У поређењима што их је извршио Романсез између душевног живота човека и у животиња, ми налазимо овај закључак, који ће радо потписати сви непристрасни посматрачи животињског живота, на име: дупљари одговарају новорођенчету; мекушци — детету од седам недеља; гмизавци и главоноге — детету од четири месеца; месождери — детету од десет месеци; човеку слични мајмуни на једнаквали би се по својој душевности — деци од петнаест месеци.

Исти научник, који беше један од најтемељитијих посматрача животињског света, приписује разним представитицима животињског света такве душевне особине, које нису посве познате. Тако би се мајмуни и пси петичали неким моралним особинама; мајмуни и слонове употребом оруђа; месождери, глодари и преживари схватањем механизма; птице распознавањем слика, разумом за речи и сивањем; неки редови зарезника — саопштавањем идеја; гмизавци и главоноге распознавањем особа; вилин љускар и краб — разумом; рибе и жабе — везивањем представа по сличности; мекушци — везивањем представа по једнопримости...

Радови *Дарвина*, *Уолеса*, *Цона*, *Лебока* и многих других природњака су веома потпуни и померили уобразилене границе између оба царства живих бића. Данас привлаче нашу пажњу бесковично ситна бића природних појавама свога

душевног живота, које су у толико чудовиштаје, што су досад биле одрицане или незнате. По *Желти* (*Jelly*), неке врсте паука у Јужној Америци примењују веома вешто начела механике, само да би догонили веће инсекте у своје мреже. Познат је занимљив случај *амеба* које су разумно вребале једног полипа да изађе из утробе своје мајке, да би га пождерале, па чекајући овај срећни тренутак, оне су умеле да се извуку испод отровних хваталица својих непријатеља. Посматрање унутарњег живота у мраву показује, да су они у вазелим правцима напреднији од неких дивљачких племена из Средње Африке. Гмизавци и љускар показују често пута осећања која личе на страх или на приврженост. Пчеле што се налазе у близини шибених фабрика сматрају да је практичније потражити шећера у фабрици, него ли да траже своју храну по цвећу у пољима и ливадама. Рибе избегавају она места, где су им бацане мреже за хватање, чак и артикулација говора, која је досад сматрана као несључива властита човекова, налази се, у својим поцицима, у птичјем свету, судећи по брижљивим испитивањима *Маго д'Обсона* у овој области.

Испитивачки дух, који је тако својствен мајмунима, изазивао дивљење у *Романсез*, *Лебок*, *Дарвин* и други природњаци наводе примере о разуму у глодубова, којима се човек мора дивити. *Аме-Супле* (*Hachet-Souple*), писац књиге „Дресура животиња“, пошто је утврдио двадесет година свога живота на обучавању животиња, тврди: да је механизам примана утисака и осећања у животиња потпуно сличан са механизмом, мада много сложенијим, у свести човековој. Ни најзад, шта је у суштини вештина животињске дресуре, ако није способност, да се изазову у животиња, упућивањем, положајем и покрети, који су супротни њиховим дотадашњим навикама?

Па и васпитање је, у строгом смислу ове речи, само нека врста дресуре, примењене на децу. У оба случаја суштина је у томе, да се искористи снага уверења и убеђења или душевна сугестија, која проистиче из јачега мозга, те утиче на слабији мозак. Способност неке јединке да буде васпитана, већ је по себи нека виша особина. Овом приликом ваља имати на уму да душевна сугестија утиче само на нормалне душе. Према животињетим огледима *д-р Беријона*, бласваји и тугогласци увек су упорни према сугестији.

Разумност у животиња вероватно није много напредовала за последњих столећа. Само се из-

менио наш начин понашања према животињском свету. Ми га посматрамо пакљивије, и у колико се увећава поље наших проучавања, у толико интелигенција у животиња расте стално у нашим очима и dostiже nesudžene granice. Ko bi mogao danas predkazati, šta nam у овом погледу обавља сутрашња наука?

С. Франк, П. М. И.

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ГОСТОВАЊЕ СУЗАНЕ ДЕПРЕ

Сузана Депре дошла је у нашу средину без великих реклама и отишла је нечујно. Она није оставила дубок утисак на оне којима је позориште забавно, њу неће памтити они који знају позоришне датуме из гостовања појединих уметника; Сузана Депре је играла за оне, којима је позориште храна, оставила утисак код оних који позориште осећају, воле и који живе моментима на сцени.

Сузана Депре није играла у комадима које данас славе. Она неће да иде за модом. Игра оно што воли. „Рампа“, драма од Анри Ротшилда, може се рачунати у врло, врло слабе ствари. Ротшилду слабо познаје и свет и позорицу. Али у тој драми има једна улога која је добра у позоришном, у сценичном ма да не у драмском смислу. И Сузана Депре је ту улогу разрадила. Сузана Депре има чар суза, чар туге, тихе емоције, поезије бола. И чим јој се укључе улога у којој је то основни мотив, она ствара, ради, игра.

Њена Мадлена у „Рампи“, њена Мими у „Чергарском животу“, њена јадница у „Жртви“, њен Чрвено у „Чрвеноку“, све то дише једним дахом, једним чаром тихе регинације, дубоке интелигенције, продирања у најскривеније тајне срца.

Кад зађе на сцену, ви осећате да њу гони живот, мучи и невини окривљује. Она је као Федра способна да воли, али не њу воли?

Сузана Депре није од оних глумица које живе момент по момент. Она има једну одређену сигнатуру. И кад први пут баци поглед уморен и мило преко сале и као жртва, изведена у арену живота, где је само чека бол, регинирано опусти руке, ви осећате како њен поглед клизи савом, продире у ваше зенице и зауставља се тек онда, кад је дубоко зашао у ваш најскривенији кут и отео, међу меријадама разних ћелија у једну велику и светлу животну ћелију у коју ће да усади себе.

Сузана Депре зато ипак није монотона. Она је модерна у пуном смислу. Она уме да вибира будућу у једном тону, а не да вибира у тоновима. То је у осталом главна разлика између оног што са сад тражи и оног што се негда тражило.

Док је пре уметност било мењати тон емоције, данас је уметност остајући стално у једном тону истог ступња емоције, давати нијансе.

А Сузана Депре уме да нијансира. И то њено нијансирање је у целој њеној фигури, али је цео израз тог нијансирања ипак у оку, у цртама лица, у устима. О колико говори само њено кретање њених уста!

Цела њена душа је, ма да је то можда на први мах парадоксно, највише изражена у Чрвеноку („Чрвенок“ од Жана Ренера). Она је интелигентнија но што живот хоће, искренија но што је у животу потребно, највишија но што животна борба хоће. Она кад гледа свет осећа дубок инстинктивни бол, осећа онај велики бол без бола или боље рећи она живи у својој бољу, коме нема узрока, коме нема циља, а који постаје сладан у свој својој бруталности. Она кад воли, воли тихо, скривено, без великих екстаза, не дајући рачуна сама себи зашто воли. Она не уме да буде љубоморна на сувор начин. Кад је љубоморна она пати, страда, а не свети се. Она се свом осећању предаје целом душом не водећи ни мало рачуна шта ће бити, ако се због те емоције провадне. Она не зна за ретираду. Ако се разочара, онда је боље пропаст и повлачити се. Она је напавна, детињски напавна, јер не уме да буде поварена.

Отмени бола, отмена игра Сузана Депре задобија тихо, спонтано и ствара велику уметност туге која је сама себи извор и сама себи циљ.

М. Б.

ЛУТКЕ

комедија у четири чина, написао ПЈЕР ВОЉЕ

У колико сам живот еволуира у свом току, у толико рекло би се чланови, јединке тога живота, сва више залазе у стање мира. Време великих екстраваганција, време гигантских страсти протутљало је и данас ми више не посматрамо велика осећања у свој њиховој опшности. Данас ми више не можемо за циљ уметности, као што је то Вагнер говорио, сматрати оне велике емоције опште целом човечанству. Данас наш дух тражи не да од општег иде на појединачном и да у појединачном корпорира опшност, данас наш дух тражи ситне амахе душе, распарчање моменте и од њих композира већи комплекс. Данас ми не гледамо на моменте љубави, љубоморе, страсти у опште онако како су гледали класици. Данас ми не дајемо једној личности једну психолошку сигнатуру, нити је снимамо осветљаву једном светлешћу. Те и такве фигуре стварали су велики мајстори. Данашње поколење ствара људе, не вођене једним психолошким импулсом, но људе прилично неодређеног kolorита, у којима надилази овај или онај аспект, али у којима ипак тај аспект траје кратко време.

Пјер Воље је својим личностима одузео и последњи атом тог сепаратистичког kolorита,

његове личности не подлежу ни јаним аспектима. Оне су окакве, какве их је живот створио, ситне, са својим малим страстима, својим ситним плузијама. Цер Волџа не види у човеку ништа од ове, како се то некад говорило, „божанске“ или „демонске ватре“. Људи су код њега појединачно у сенци као и на светлости. Те личности немају као оне власне личности своју сенку, коју су сви правдали, оном досетљивом и наивном речењем, да све што је осветљено, мора бацати сенку; те личности имају на себи и туђу сенку, абракату са својом рођеном. Кратко речено, ни једна од ових личности Вам не импонује својом специфичном вољом, својом индивидуалношћу, која би у осталом, у етичком смислу могла бити потпуно неоправдана као ови у Бернстенову „Самсоу“ и „Вихору“, али које су у амотивном смислу јаче.

Цјера Волџа рачунају у најрафинираније писце. Он је рафинирао до суштиности. Он нигде није наиван. Он нигде није директан на баналан начин. Његов предмет нема у себи ничег великог, али је све савршено, како у смислу баналне, тако и антеријне технике. Све је код њега рачунајато, али симулира на један величанствен начин природност.

Писац „Аутака“ пије, да се паразитом мало неукусно али тачно, од оних који су живот гледали телескопом и видели у животу главне конте, док су појединости нишчале; он је од оних што анатомски секцирају сваки момент под микроскопом и са психолошком у руци.

Из сцене у сцену ви видите да имате посла с човеком који уме да посматра ствар, који је пун живе духовите конверзације и чија свака реченица дише отменошћу. Писац ће на много места напустити третирање неке теме и ако би то било интересантно, само зато, што би било заморно. А он је као можда ни један Француз схватио позориште као пријатну забаву, где све треба да је што је могуће логичније.

У осталом све забаве што је могуће краће. Господин од Монклара није један од оних типова који у животу траже љубав да уживају у свим њеним нијансама. Он воли једну жену. Да ли је волео раније кога, нико не зна. И прилике су биле такве да се оженио женом, која му је апсолутно неинтересантна у својој чедности и детињској искреној првој љубави. Но када та жена уђе у свет, кад потпомогнута својим ујаком господином од Фернеја, честитим старцем, симулира да има љубавника, муж је заволе.

Како то личи на стару причу, на стари љубавнички рецит. Али као што рекох Цер Волџа је уметник речи, ситуације, сцене. Он ће дати своје јунаку један симпатичан гест, једну крилату реч, један поглед и цела ће позоришта бити протакла пријатношћу и духовитишћу.

Монклар је прецизиран, изражен не великим покретима, но ситним радом, где је много цитино и брисано и најзад тако уметнички. Његова скривена љубомора у другом чину, његов стид који је

љубомора, свака његова реч показује дубоко познавање човека.

Фернанда, мада, чедна Фернанда, поштовани, доброћудни Фернеј, па вечити песник женских срцаца, вечити освајач, вечито весели и тузич, рутинирани и ентузијазмрани Нисерол, сви су они живи, пуни меса, душе.

У другом чину кад се Валмон удвара госпођи од Донсеја, она му вели: „Ах, па то су старе песме“. — „Да“, рекао је он „али зависно од онога ко их пева“. Тако је и комадом Цјера Волџа који стару песму о љубави пева на нов начин. Тај начин нема ничег толико новог, да Вас занесе, али склад Вам је нов, у целом даху има нечег прилично особеног. И то је доста.

Па ипак има нешто у целој комедији што је ново. Није ни то апсолутна новост, али је лепо речено, констатовано на један леп начин, значајно лепи поређењем. То је и поента целе комедије: „Није потребно бити онакав каквот те свет хоће, довољно је показивати се као таква. Потребно је бити лутка. Фернанда није имала љубавника. Она се претварала као да има. И свет се с њом понашао као да има.

Као што видите, писац вели: кад свет жели од вас да будете неморални, ви не морате то заиста бити. Претварајте се. А ко Вам смета, да у суштини будете морални. До душе да ли је само то претварање морално, не велим Вам. Размислите о том сами. Главни је да је то потребно. У осталом и морал је релативна ствар.

Наши су „Лутке“ извели у појединостима добро, а у ансамблу рђаво. Није нам намера да анализирамо сваку ролу. Можемо рећи да су од главних извели своје роле с успехом г. Тодоровић (најбоље), г. Рудовић, г-ђа Таборска, г. Гавриловић.

Скроз рђаво су играли г-ђа Стокић, г-ђа Гомић и г. Гомић.

Б.

* Ст. Милићев, позивар, пренео је и дао у штампу „Циц—Циц“, књигу о систему техничког исцртања у Јапанаца. Књига је књига до 11 штампаних табела и мање 19 слика које приказују различита различита тела. Цена 1-50 дина.

* Узручење српских књижевника изложено је, у прилогу Драга Б. Ж. Корјеновића, књигу прве. Експлика „Прав постоји у српским савременостима“, изложена је у 8*, има 192 стране. Корјеновић је и потребна не само илегална књига већ и свакој кући.

* Академски Научни дописник је савременог изгледу изградио од 1000 знакова у дању из изложбеног пог. Димитрија Степановића г. Ж. О. Дичевић за збирку прича „Како моји жини“.

* У издању изданаје Радословића и Ђуковића издати су пош „Немачко-српски речник“ у издању првог, Јована Костиче. Речени је у осамсто форми, на 655 страна епитом, али једно читан и пролазног слога, са преко 30.000 речи.

